INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul XIX

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

1992
vol. XIX

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminiţa LOGIN,
Victor PREDA, Nicolae LOGIN, Mihaela PINTICĂ

Redactori: Aida SARCHIZIAN, Anca CODIRLĂ, Mircea FÂŢĂ,
Paula NEACŞU, Adelina BIGICĂ

Coperta: Nicolae LOGIN

Culegere text: Ortansa CIUTACU, Carmen DIŢULESCU,
Tamara BĂILEŞTEANU, Mirela AGAPI, Daniela POENARU,
Alexandra PURCĂREA, Valerica NEACŞU Miruna MAYER

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin Institutului Naţional de Cercetări Economice
“Costin C. Kiriţescu”. Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-151-3

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE “COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

1992

vol. XIX

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul XIX

PROBLEME ECONOMICE NR. 15-16-17/1992 1

EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE (învățământ şi asistență medicală)

ASPECTE TEORETICE ŞI METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE ... 7
1. Definirea şi funcțiile serviciilor sociale ... 7
2. Precizări conceptuale privind evaluarea calității serviciilor sociale ... 8
3. Criteriile generale de evaluare a calității serviciilor sociale ... 9
4. Criteriile specifice de evaluare a calității serviciilor sociale ... 10
5. Schema criteriilor şi indicatorilor de evaluare a calității serviciilor sociale ... 10

ANALIZA COMPARATIVĂ A PRINCIPALILOR INDICATORI AI SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN ROMÂNIA ŞI DIN ALTE ȚARI EUROPENE ... 13
1. Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de învățământ ... 13
2. Indicatorii de asigurare ... 16
2.1. Indicatorii de asigurare cu resurse umane ... 16
2.2. Indicatorii de asigurare cu resurse financiare ... 23
3. Indicatorii de cuprindere ... 26
3.1. Rata de cuprindere în grădinițe a copiilor de 3-6 ani ... 26
3.2. Rata brută de cuprindere în nivelul I (6-13 ani) ... 27
3.3. Rata brută de cuprindere în nivelul II (secundar) ... 28
3.4. Rata brută de cuprindere în nivelul III ... 28
3.5. Ponderea studenților cuprinşi în anul I, în raport cu numărul absolvenților de liceu ... 29
3.6. Ponderea studenților ce revin la 100.000 de locuitori ... 30
3.7. Structura învățământului secundar ... 32
4. Indicatorii de activitate ... 34
4.1. Structura şi piramida şcolară ... 34
4.2. Stocul de învățământ din cadrul sistemului. Coeficientul de complexitate ... 35
4.3. Structura şi piramida absolvenților nivelurilor de învățământ ... 36
4.4. Stocul absolvenților. Coeficientul de complexitate ... 37

ANALIZA COMPARATIVĂ A PRINCIPALILOR INDICATORI AI SERVICIULUI DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ DIN ROMÂNIA, COMPARATIV CU ALTE ȚĂRI EUROPENE 39
1. Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de asistentă medicală 39
2. Indicatorii de asigurare 41
2.1. Indicatorii resurselor umane 42
2.2. Indicatorii resurselor materiale 49
2.3. Indicatorii resurselor financiare 53
3. Indicatorii de adresabilitate (de activitate) 55
3.1. Numărul de consultații acordate unui locuitor 55
3.2. Numărul de tratamente acordate unui locuitor 56
3.3. Numărul de investigații de laborator (radiografii, radioscopii, analize) ce reveneau unui locuitor 57
4. Indicatorii de morbiditate şi mortalitate 58
4.1. Indicatorii de morbiditate 58
4.2. Indicatorii de incapacitate temporară de muncă 60
4.3. Indicatorii de mortalitate 61
5. Durata medie de viață 65
6. Asigurarea cu personal medical 66
7. Indicatorul de asigurare cu resurse umane (IARU) 67

PROBLEME ECONOMICE NR. 18/1992 71

ÎNVĂȚĂMÂNTUL (MUTAȚII-COSTURI-PERSPECTIVE)

EDUCAȚIA – O NOUĂ CRIZĂ. ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL 77
1. Cercetarea fenomenului de criză a educației 77
2. Impactul crizei asupra utilizării resurselor materiale şi umane în învățământ 78
3. Efectele crizei educației în planul pregătirii generale a populației 84
4. Relația formare-ocupare a forței de muncă în condițiile crizei 88
5. Specificitatea crizei educației în țările est-europene. Cazul României. Repere strategice de dezvoltare a învățământului românesc. 91
Bibliografie selectivă 98

PROBLEME ECONOMICE NR. 19-20/1992 99

COSTUL VIEȚII – PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE MĂSURĂRII ACESTUIA

1. Delimitări conceptuale 106

2. Modalități de calcul şi exprimare a evoluției costului vieții 111
2.1. Precizări metodologice 111
2.2. Tipuri de indici ai prețurilor 112
2.3. Modalități de exprimare a costului vieții în diferite țări 114
2.3.1. Indicele prețurilor de consum (IPC) 114
2.3.2. Indicele costului vieții (ICV) 117
3. Măsurarea statistică a costului vieții în România 125
3.1. Scurtă retrospectivă istorică 125
3.2. Metodologia actuală utilizată pentru aprecierea evoluției costului vieții .. 126
3.3. Limite ale indicelui prețurilor de consum în evaluarea costului vieții. Unele soluții posibile 127
4. Cu privire la unele direcții posibile în cercetările privind măsurarea costului vieții 133

PROBLEME ECONOMICE NR. 21/1992 _____ 149

FORMAREA AGRICULTURII DURABILE – OPȚIUNE PENTRU SOLUȚIONAREA PROBLEMEI SECURITĂȚII ALIMENTARE A ROMÂNIEI

1. Agricultura durabilă: un concept cu contradicții binare şi multipolare 155
2. Noua structură agrară: pericole şi şanse pentru securitatea alimentară 157
3. Componența economică a agriculturii durabile: formarea capitalului 160
4. Inserția agriculturii în mecanismele pieței: variabile macroeconomice cu funcții de reglare 162
5. Dimensiunea ecologică a agriculturii: victimă şi agent al poluării, posibilități de armonizare cu mediul înconjurător 163
6. Disparități în venituri şi calitatea vieții. Protecția socială: cine protejează? pe cine? care sunt efectele scontate? 165

PROBLEME ECONOMICE NR. 22/1992 _____ 167

SĂRĂCIA ÎN ROMÂNIA – DISTRIBUȚIA TERITORIALĂ ŞI INTENSITATEA MANIFESTĂRII FENOMENULUI SĂRĂCIEI

Introducere 173
1. Repartizarea pe județe a populației în stare de sărăcie 173
2. Distribuția zonală a sărăciei 175
3. Incidența sărăciei, pe categorii socioprofesionale 179
4. Aspecte privind structura pe categorii socioprofesionale a familiilor în stare de sărăcie 181

5. Principalele caracteristici ale distribuţiei veniturilor populaţiei în sărăcie 184
6. Estimări privind concentrarea sărăciei în rândul populaţiei 186

PROBLEME ECONOMICE NR. 23-24/1992 _____ 193

REFORMA ÎN ŢĂRILE EST-EUROPENE – EXPERIENŢE, REZULTATE, ANALIZĂ COMPARATĂ

INTRODUCERE (PRELIMINARII) 199
1. PROGRAMELE DE STABILIZARE ŞI UNELE MĂSURI DE LIBERALIZARE, APLICATE ÎN ŢĂRILE EST-EUROPENE ÎN ANII 1990-1991 203
1.1. Concepţii şi conţinutul concret al acestora 203
1.2. Evaluări ale rezultatelor programelor de stabilizare 209
2. EXPERIENŢA PRIVATIZĂRII ÎN ŢĂRILE EST-EUROPENE 215
3. REGIMUL INVESTIŢIILOR STRĂINE 229
4. LIBERALIZAREA COMERŢULUI EXTERIOR 234
5. CONVERTIBILITATEA 237
6. ALTE COMPONENTE ALE REFORMELOR ECONOMICE 240
6.1. Reforma sistemului bancar 240
6.2. Reforma sistemului de impozite 241
6.3. Crearea unui sistem de protecţie socială 242
7. CONCLUZII 245
7.1. Reevaluări ale concepţiilor şi programelor de reformă din perspectiva celor doi ani parcurşi 245
7.2. Evaluări critice ale derulării reformelor economice 248
8. UNELE “DILEME” ALE REFORMELOR ECONOMICE DIN ŢĂRILE EST-EUROPENE 257
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 260

PROBLEME ECONOMICE NR. 25/1992 _____ 261

PRIVATIZAREA ÎN ROMÂNIA – TEORIE ŞI PRACTICĂ

FUNDAMENTE TEORETICE ŞI PRACTICE ALE PRIVATIZĂRII ÎN ROMÂNIA 267
1. Privatizarea – conţinut, delimitări noţionale 267
2. Obiectul privatizării – potenţial cantitativ şi calitativ 269

3. Obiectul privatizării 272
4. Metode şi forme de privatizare 274
5. Elaborarea strategiei privatizării 280
6. Cadrul instituțional 285
7. Aspecte ale privatizării în țări dezvoltate cu economie de piață 288

PROBLEME ECONOMICE NR. 26/1992 _____ 295

CALITATEA VIEȚII '92- ANCHETĂ NAȚIONALĂ (3)

1. Resurse macroeconomice pentru nivelul de trai 301
2. Veniturile populației 302
3. Elemente de stratificare după venit şi proprietate 303
4. Estimarea sărăciei în România 304
5. Percepția calității vieții 305
6. Starea conflictuală în societatea românească 308
7. Temerile de zi cu zi ale populației 309
8. Satisfacția față de viață 310

PROBLEME ECONOMICE NR. 27/1992 _____ 333

DEZVOLTAREA AGRICULTURII ŞI REALIZAREA OBIECTIVULUI STRATEGIC – SECURITATEA ALIMENTARĂ A ROMÂNIEI (STUDIU PRELIMINAR)

PREFAȚĂ 339

INTRODUCERE 341

PARTEA I. EVOLUȚIA AGRICULTURII DUPĂ ANUL 1989 343

1. EVOLUȚIA PROCESULUI DE RESTRUCTURARE A PROPRIETĂȚII ŞI A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE 345
   1.1. Structura proprietății în agricultură la sfârşitul anilor '80 345
   1.2. Formarea proprietății private şi a gospodăriei țărăneşti de tip familial 347
   1.3. Privatizarea sectorului de stat din agricultură 350

2. EVOLUȚIA PRODUCȚIEI AGRICOLE 353
   2.1. Evoluția principalelor produse agricole 353

2.2. Autoaprovizionarea şi consumul alimentar 354
2.3. Posibilitățile populației de achiziționare a produselor agroalimentare..... 354
2.4. Formarea capitalului în agricultură 355

3. PROCESUL INSTITUIRII ŞI FUNCȚIONĂRII MECANISMELOR PIEȚEI..... 357

PARTEA A II-A. CONTINUAREA REFORMEI. DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE 359

1. CONSOLIDAREA NOII STRUCTURI AGRARE 361
1.1. Formarea şi consolidarea gospodăriei țărăneşti comerciale bazată pe munca familiei 361
1.2. Organizarea cooperației gospodăriilor țărăneşti familiale şi funcționarea acesteia pe principiile economiei de piață..... 362
1.3. Privatizarea societăților comerciale agricole cu capital de stat şi restructurarea activității acestora 362
1.4. Privatizarea activității de cercetare aplicativă, de dezvoltare şi de extension 363
1.5. Organizarea şi funcționarea serviciilor pentru agricultură 363

2. STRUCTURA PRODUCȚIEI, NIVELUL DE AUTOAPROVIZIONARE ŞI INTEGRAREA AGRICULTURII PE PIAN REGIONAL, EUROPEAN ŞI MONDIAL 366
2.1. Tendințe în evoluția producției agricole 366
2.2. Oferta şi cererea de produse 367
2.3. Structura producției şi integrarea agriculturii pe plan regional, european şi mondial 368

3. DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE PE BAZA SURPLUSULUI ECONOMIC 370
3.1. Tendințe în formarea surplusului economic..... 370
3.2. Surse de sporire a capitalului 371
3.3. Formarea capitalului uman 372

4. DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE PE BAZA CONSOLIDĂRII SISTEMULUI INSTITUȚIONAL AL ECONOMIEI DE PIAȚĂ..... 373
4.1. Utilizarea de stabilizatori pentru echilibrul pieţelor 374
4.2. Piața factorilor de producție 377
4.2.1. Piața funciară 377
4.2.2. Piața tractoarelor şi a maşinilor agricole 379
4.2.3. Piața îngrăşămintelor şl a altor substanțe chimice 379
4.2.4. Piața muncii..... 380

4.2.5. Piața serviciilor *380*
4.3. Piața produselor agricole. Măsuri de stabilizare 381

5. INSTITUȚIILE SCHIMBĂRII. PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII 386
5.1. Instituționalizarea parteneriatului 386
5.2. Obiective şi programe parteneriale de dezvoltare a agriculturii şi zonelor rurale 387
5.3. Tipurile de parteneri şi relațiile parteneriale 389

PROBLEME ECONOMICE NR. 28-29-30-31/1992 _____ 345

DEZECHILIBRE MACROECONOMICE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI MODALITĂȚI DE ATENUARE A ACESTORA

INTRODUCERE 399

Capitolul 1

DEZECHILIBRE ŞI TRANZIȚIE 401
1.1. Tendințe în gândirea economică 401
1.2. Tipologia modelelor şi a dezechilibrelor 407
1.3. Surse ale unor dezechilibre şi ajustări macroeconomice în perioada de tranziție 420

Capitolul 2

ELEMENTE DE POLITICĂ INVESTIȚIONALĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ... 426
2.1. Considerații generale 426
2.2. Evoluția pe plan internațional a procesului investițional la sfârşitul deceniului 9 426
2.3. Câteva consecințe economice inter şi intrasectoriale generate de factorul investițional 432
2.4. Considerații privind aportul capitalului străin în perioada de tranziție în România 439

Capitolul 3

DEMONOPOLIZARE INDUSTRIALĂ ŞI TRANZIȚIE 445
3.1. Considerații generale 445
3.2. Prezentarea teoretică a problemei competitivității 449
3.3. Situația concurenței în industria românească, studii de caz 453
3.4. Modalități de stimulare a competitivității în industria românească 464

Capitolul 4

DEZECHILIBRE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI IMPLICAȚII ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII DE MUNCĂ 473

4.1. Noi dimensiuni ale calității vieții în perioada de tranziție 474

4.2. Calitatea vieții de muncă – componentă esențială a calității vieții 480

4.3. Politica calității vieții de muncă – parte integrantă a politicii calității vieții 485

Capitolul 5

DEZECHILIBRUL DINTRE CEREREA ŞI OFERTA DE MUNCĂ ŞI MODALITĂȚILE DE ATENUARE A ACESTUIA 494

5.1. Aspecte teoretico-metodologice ale evidențierii dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă 494

5.2. Posibile alternative de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă în țările dezvoltate cu economie de piață 498

5.3. Dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă în România în perioada de tranziție şi unele modalități de atenuare a acestuia 507

Capitolul 6

DEZECHILIBRE ECONOMICO-FINANCIARE ŞI UNELE MODALITĂȚI DE REDRESARE 521

6.1. Considerații asupra blocajului economic actual 521

6.2. Aspecte privitoare la fenomenele inflaționiste 525

6.3. Aspecte privitoare la procesul de finanțare 531

6.4. Aspecte privind problemele financiar-valutare 539

6.5. Unele modalități de redresare financiar-valutară 542

6.6. Căi de atenuare a dezechilibrelor în structura dimensională a întreprinderilor 548

ANEXE 550

BIBLIOGRAFIE 565

LISTA lucrărilor publicate în colecția INSTITUTULUI DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ (din 1990 INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE) “STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ” 567

INDEX DE AUTORI 573

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 15-16-17/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE

- învățământ şi asistență medicală -

dr. Andrei NOVAK

Bucureşti
1992

SUMAR

ASPECTE TEORETICE ŞI METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE 7
1. Definirea şi funcțiile serviciilor sociale 7
2. Precizări conceptuale privind evaluarea calității serviciilor sociale 8
3. Criteriile generale de evaluare a calității serviciilor sociale 9
4. Criteriile specifice de evaluare a calității serviciilor sociale 10
5. Schema criteriilor şi indicatorilor de evaluare a calității serviciilor sociale 10

ANALIZA COMPARATIVĂ A PRINCIPALILOR INDICATORI AI SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN ROMÂNIA ŞI DIN ALTE ȚARI EUROPENE 13
1. Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de învățământ 13
2. Indicatorii de asigurare 16
2.1. Indicatorii de asigurare cu resurse umane 16
2.2. Indicatorii de asigurare cu resurse financiare 23
3. Indicatorii de cuprindere 26
3.1. Rata de cuprindere în grădinițe a copiilor de 3-6 ani 26
3.2. Rata brută de cuprindere în nivelul I (6-13 ani) 27
3.3. Rata brută de cuprindere în nivelul II (secundar) 28
3.4. Rata brută de cuprindere în nivelul III 28
3.5. Ponderea studenților cuprinşi în anul I, în raport cu numărul absolvenților de liceu 29
3.6. Ponderea studenților ce revin la 100.000 de locuitori 30
3.7. Structura învățământului secundar 32
4. Indicatorii de activitate 34
4.1. Structura şi piramida şcolară 34
4.2. Stocul de învățământ din cadrul sistemului. Coeficientul de complexitate 35
4.3. Structura şi piramida absolvenților nivelurilor de învățământ 36
4.4. Stocul absolvenților. Coeficientul de complexitate 37

ANALIZA COMPARATIVĂ A PRINCIPALILOR INDICATORI AI SERVICIULUI DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ DIN ROMÂNIA, COMPARATIV CU ALTE ȚĂRI EUROPENE 39
1. Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de asistentă medicală 39

2. Indicatorii de asigurare 41
2.1. Indicatorii resurselor umane 42
2.2. Indicatorii resurselor materiale 49
2.3. Indicatorii resurselor financiare 53
3. Indicatorii de adresabilitate (de activitate) 55
3.1. Numărul de consultații acordate unui locuitor 55
3.2. Numărul de tratamente acordate unui locuitor 56
3.3. Numărul de investigații de laborator (radiografii, radioscopii, analize) ce reveneau unui locuitor 57
4. Indicatorii de morbiditate şi mortalitate 58
4.1. Indicatorii de morbiditate 58
4.2. Indicatorii de incapacitate temporară de muncă 60
4.3. Indicatorii de mortalitate 61
5. Durata medie de viață 65
6. Asigurarea cu personal medical 66
7. Indicatorul de asigurare cu resurse umane (IARU) 67

ASPECTE TEORETICE ŞI METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE

1. Definirea şi funcțiile serviciilor sociale

Pe baza multitudinii definițiilor propuse de literatura de specialitate putem considera **serviciile** ca fiind acțiunile utile ale muncii, ale căror rezultate se materializează fie sub forma produsului marfă, fie a activității însăşi şi care sunt destinate satisfacerii diverselor nevoi materiale, spirituale sau fizice ale omului, întreprinderii şi/sau societății.

În ce priveşte **clasificarea serviciilor** propunem următoarele tipuri, în funcție de finalitățile lor:

- **servicii care deservesc producția materială**, atât cele integrate întreprinderii (întreținere-reparații, concepție-proiectare); cât şi cele prestate altor întreprinderi (închirieri, transport, proiectare ş.a.);
- **servicii pentru consumul individual al populației** (comerț, turism, reparații);
- **servicii publice** (administrație, justiție, armată, poliție ş.a.);
- **servicii sociale** (învățământ, cultură, asistență medicală, asigurări sociale, asistență socială).

În ce priveşte nevoile sociale cărora trebuie să le răspundă serviciile sociale, acestea se pot grupa astfel:

*** Nevoi a căror satisfacere influențează calitatea potențialului uman:**

- pregătirea şi perfecționarea profesională;
- prevenirea, refacerea şi menținerea stării de sănătate;
- formarea personalității indivizilor.

*** Nevoi legate de asigurarea materială a persoanelor inapte de muncă** (temporar sau definitiv), adică persoane **ce nu pot încă** (copii, elevi, studenți), **nu mai pot** (pensionari), **nu pot** (invalizi, infirmi) sau **nu pot temporar** (şomeri, bolnavi, săraci) să participe la procesul producției sociale.

*** Nevoi legate de adaptarea şi integrarea în viața socială a diferitelor categorii de populație**: copii orfani sau părăsiți, copii handicapați, copii delicvenți, persoane adulte handicapate psihomotor, şomeri, persoane în vârstă, familii cu mulți copii.

Pe această bază se poate încerca o definire a serviciilor sociale: **activități socialmente preferate – dată fiind importanța lor deosebită pentru om, economie şi societate – desfăşurate într-un cadru instituționalizat, având ca finalitate satisfacerea nevoilor umane esențiale, destinate fie formării şi menținerii potențialului uman, fie favorizării adaptării şi integrării indi-**

vizilor în mediul social, fie asigurării materiale a unor categorii de populaţie şi care nu pot fi lăsate în seama selecţiei şi rezolvării individuale.

Ca urmare a faptului că, atât până în prezent, cât şi cel puţin în viitorul previzibil, serviciile sociale sunt şi vor fi finanţate integral sau în mare măsură de la bugetul de stat, funcţiile acestor servicii reflectă preferinţele şi obiectivele societăţii:

- **asigurarea cantitativă şi calitativă a potenţialului uman**: serviciile sociale contribuie la formarea şi menţinerea potenţialului uman, la dezvoltarea – fizică şi spirituală – a membrilor societăţii precum şi la prevenirea sau diminuarea pierderilor acestui potenţial;
- **reglarea repartizării fondurilor pentru consumul public**, societatea acoperind o parte importantă din veniturile de formare, întreţinere şi protejare a potenţialului uman;
- **egalizarea şanselor** – satisfacerea nevoilor fundamentale pentru dezvoltarea personalităţii şi capacităţii creatoare a omului are ca urmare dezvoltarea aptitudinilor pentru muncă şi, în consecinţă, asigurarea unor venituri similare; formarea şi dezvoltarea nivelului de pregătire profesională şi cultură generală pentru întreaga populaţie creează premisele lichidării caracterului închis al categoriilor sociale;
- **satisfacerea unui standard decent al personalităţii umane**, atât ca stare (obiectiv), cât şi ca percepţie (satisfacerea propriilor cerinţe).

2. Precizări conceptuale privind evaluarea calităţii serviciilor sociale

Considerăm că noţiunea de calitate a unui serviciu îmbracă două forme bine definite:

- calitatea procesului;
- calitatea rezultatului (produsului); prima referindu-se la măsurile de organizare şi la desfăşurarea procesului, în timp ce a doua exprimă gradul de îndeplinire a funcţiilor impuse de destinaţia sa de a satisface cerinţele beneficiarilor, între cele două aspecte există o strânsă legătură prin faptul că în calitatea produsului/rezultatului se reflectă calitatea procesului (activităţii). De aceea, definirea calităţii trebuie să redea ceea ce este determinant pentru beneficiar şi anume gradul de utilitate. Pe beneficiar îl interesează mai puţin procesul, interesul său fiind ca rezultatul să corespundă scopului.

În această perspectivă, **calitatea serviciului social** se poate defini ca fiind totalitatea caracteristicilor pe care le are serviciul, astfel încât să satisfacă cerinţele beneficiarului.

În ceea ce priveşte **evaluarea calităţii**; aceasta constă în măsurarea sau aprecierea performanţelor (rezultatelor) şi compararea lor cu obiectivele propuse, deci, determinarea gradului de realizare a obiectivelor.

Pentru aceasta este necesară elaborarea unor criterii de evaluare, criterii definite ca activități sau caracteristici simptomatice pentru funcționalitatea serviciului.

Factorii şi condițiile serviciilor sociale, adică **determinanții** acestora, se pot defini astfel:

- **factori**: elemente care intervin şi determină direct modul de desfăşurare a activităților (ex.: profesorul, medicul ş.a.);
- **condiții**: elemente fără de care activitățile nu pot avea loc sau nu se pot desfăşura normal (resursele materiale şi financiare, gestiunea ş.a.).

ARIA EVALUĂRII = REZULTATELE + DETERMINANȚII — FACTORII / CONDIȚIILE

Convenind asupra ariei evaluării se pot stabili şi **etapele** acesteia:

- **evaluarea rezultatelor** cantitative şi calitative – oferă semnale asupra funcționalității serviciilor, constatând disfuncțiile existente;
- **evaluarea factorilor şi a condițiilor** din interiorul (organizare ş.a.) şi din afara acestora (resurse materiale şi financiare, reglementări ş.a.)
- **formularea soluțiilor ameliorative**.

3. Criteriile generale de evaluare a calității serviciilor sociale

3.1. **Permisivitatea** populației la serviciul respectiv

Acest criteriu răspunde la întrebarea CÂT oferă societatea/serviciul respectiv şi utilizează indicatori de stare, precum şi indicatori obiectivi ai calității vieții.

Gradul de asigurare a populației se exprimă prin raportul dintre numărul "prestatorilor" şi cel al "beneficiarilor", obținându-se indicatorii obiectivi ai calității vieții (prin raportarea nivelurilor acestor indicatori la cele medii europene sau la cele referitoare la țările foste socialiste).

Gradul de cuprindere a beneficiarilor/solicitanților, aspiranților – consacrat numai pentru anumite servicii sociale: învățământ, asigurări sociale, asistență socială – se exprimă, în ce priveşte învățământul, prin raportarea numărului de locuri oferite la numărul populației de vârstă corespunzătoare (rata brută de şcolarizare) sau la numărul absolvenților ciclului anterior, obținându-se indicatorii obiectivi de STARE sau, prin compararea acestor niveluri, fie cu unele norme, fie cu nivelurile medii europene, aceştia fiind indicatorii obiectivi ai calității vieții.

Aceşti indicatori se obțin din statisticile oficiale, fie în mod direct, fie în marea lor majoritate, prin prelucrarea indicatorilor primari, obținându-se astfel indicatorii derivați.

3.2. **Accesibilitatea** (echitatea distribuirii serviciilor) răspunde la întrebarea CUM sunt oferite serviciile, adică în ce măsură oferta este egal repartizată întregii populații potențial beneficiare, deci, dacă serviciile nu favorizează (sau nu defavorizează) nejustificat anumite grupuri sau colectivități umane (județe, medii sociale, categorii socioocupaționale ş.a.).

Acelaşi, indicator (ex.: număr medici ce revin la 1000 de locuitori) poate fi de permisivitate, atunci când se referă la nivelul întregii colectivități (populații) sau de accesibilitate, atunci când se referă la diferitele medii sociale, teritoriale, profesionale ş.a. Sunt două categorii de indicatori:

- **care măsoară factorii şi condițiile** ce creează premisele accesibilității (număr elevi/profesori; număr populație/medici; număr cinematografe/100000 locuitori ş.a. pe județe, pe urban/rural ş.a.);
- **care măsoară accesibilitatea propriu-zisă**: proporția populației universitare provenită din: mediul urban, rural; proporția admişilor în învățământul superior pe categorii socioprofesionale; satisfacerea cererii de educație pe: mediul urban/rural, categorii socioprofesionale.

Aceşti indicatori se calculează atât pe baza unor statistici oficiale, cât şi prin efectuarea unor cercetări specifice.

4. Criteriile specifice de evaluare a calității serviciilor sociale

Aceste criterii evaluează activitățile/finalitățile specifice fiecărui serviciu social, utilizând următoarele categorii distincte de indicatori:

- evaluarea calității prestației serviciului prin măsurarea rezultatelor şi compararea acestora cu obiectivele/normele propuse, utilizându-se indicatorii obiectivi ai calității vieții;
- evaluarea calității prestației serviciului prin aprecierea/estimarea percepției acestei calități de către beneficiari utilizându-se indicatorii subiectivi ai calității vieții (calitatea percepută a serviciilor);
- evaluarea satisfacției beneficiarului – real sau potențial – față de prestațiile serviciului.

5. Schema criteriilor şi indicatorilor de evaluare a calității serviciilor sociale

Indicatorii de evaluare cunosc o dublă clasificare:

- prima clasificare se bazează pe gruparea criteriilor de evaluare a calității: **permisivitatea** (asigurare şi cuprindere), **accesibilitatea** (factori şi condiții; accesibilitate propriu-zisă), **activitățile/finalitățile** specifice fiecărui serviciu şi **satisfacerea beneficiarului**;

– a doua clasificare se referă la tipurile de indicatori sociali[1] care se grupează şi adaptează pentru serviciile sociale în modul următor:
  - **indicatori obiectivi de stare** (IOS) care reflectă o anumită situație la un moment dat (indicatorii demografici, indicatorii stării de sănătate ş.a.). La rândul lor aceşti indicatori pot fi **absoluți** (număr medici, număr profesori) sau, în mai mare măsură, **derivați** (număr medici ce revin la 10000 locuitori);
  - **indicatori obiectivi ai calității vieții** (IOCV) care se obțin prin raportarea indicatorilor de stare (IOS) la indicatorii **obiectivi** ai criteriilor de evaluare.

În ce priveşte serviciile sociale considerăm că aceşti indicatori obiectivi care ar trebui să aibă un caracter de normă, pot fi la nivelurile medii înregistrate în țările europene şi/sau cele din țările foste socialiste sau în cazul evaluării în profil teritorial, la nivelul mediu înregistrat pentru întreaga țară (numărul medicilor ce revin la 10000 de locuitori în România, raportat la numărul mediu al medicilor ce revin la 10000 de locuitori în Europa);

  - **indicatori subiectivi ai calității vieții** (ISCV) care se obțin prin raportarea indicatorilor de stare (IOS) la indicatorii subiectivi ai criteriilor de evaluare, reflectând astfel percepția nivelurilor indicatorilor obiectivi de stare de către subiecți;
  - **indicatori de satisfacție**, indicatori subiectivi de autoevaluare, reflectând satisfacția beneficiarului față de unele prestații/activități/finalități specifice serviciului supus evaluării.

Desigur că între indicatorii subiectivi ai calității vieții (ISCV) şi indicatorii de satisfacție (IS) există multe similitudini.

Putem considera că atunci când subiectul este direct implicat într-o activitate/prestație, devenind astfel în mod direct beneficiar, percepția ei este filtrată de satisfacția acestuia. Gradul de percepție, deci, indicatorul subiectiv reflectă în fapt gradul de satisfacție a subiectului față de subiectul supus evaluării.

Când subiectul nu este implicat sau nu este direct implicat, percepția unei stări nu trece sau nu trece neapărat prin prisma satisfacției individului.

Convenind asupra acestei duble clasificări precum şi a semnificației acordate fiecărui tip de indicator se constată că unui criteriu îi pot corespunde unu-două sau trei tipuri de indicatori. (De exemplu, criteriilor de asigurare le corespund: atât indicatori obiectivi de stare, indicatori obiectivi ai calității vieții cât şi indicatori subiectivi ai calității vieții).

În consecință, aceeaşi stare (numărul locuitorilor ce revin unui medic) a fost analizată:

– **în dinamică**, de-a lungul a 30-40 ani, evaluându-se evoluția permisivității, utilizându-se în acest scop indicatorii obiectivi de stare;

[1] Zamfir, Cătălin (coord.), *Indicatori şi surse de variație a calității vieții*, Editura Academiei, 1984.

– **în profil teritorial**, surprinzând starea actuală a accesibilității serviciilor, disfuncțiile în asigurarea echitabilă a tuturor indivizilor cu beneficiile/efectele acestor servicii; în acest scop au fost utilizați indicatorii obiectivi ai calității vieții, comparându-se nivelul indicatorilor obiectivi de stare corespunzători fiecărui județ cu nivelul mediu valabil pentru întreaga țară;
– **prin comparații internaționale**, compararea nivelului indicatorilor obiectivi de stare, în România, față de nivelul mediu european sau față de media înregistrată în țările foste socialiste, conducând la obținerea indicatorilor obiectivi ai calității vieții.

În acest mod s-a elaborat schema criteriilor şi indicatorilor de evaluare a calității serviciilor, schemă pe care o prezentăm în continuare:

Schema criteriilor şi indicatorilor de evaluare a calității serviciilor sociale

Tipul criteriului/Criteriile	Tipul indicatorului	Explicații/exemple
I. PERMISIVITATEA 1. de asigurare	1.1. IOS 1.2. IOCV 1.3. ISCV	numărul medicilor la 10000 locuitori prin compararea IOS cu o normă nivelul mediu european percepția nivelului IOS
2. de cuprindere	2.1. IOS 2.2. IOCV 2.3. ISCV	numărul elevilor de liceu/numărul copiilor de vârstă coresp. prin compararea IOS cu o normă nivelul mediu european nivelul IOS
II. ACCESIBILITEA 1. măsoară factorii şi condițiile	1.1. IOCV 1.2. ISCV	analizați pe: județe, categorii socio-profesionale, medii sociale ş.a. percepția nivelului II.1.1.
1. măsoară accesibilitatea propriu-zisă	2.1. IOCV 2.2. IOCV	proporția studenților proveniți din mediul urban (sau rural) percepția nivelului II.1.1.
III. ACTIVITĂȚILE/FINALITĂȚILE SPECIFICE FIECĂRUI SERVICIU	1. IOS 2. IOCV 2. ISCV	prin raportarea rezultatelor la obiective (norme) percepția nivelului III.2.
IV. SATISFACEREA BENEFICIARULUI	1. IS	satisfacerea cererii de educație

NOTĂ: IOS – indicator obiectiv de stare;

IOCV – indicator obiectiv al calității vieții;

ISCV – indicator subiectiv al calității vieții;

IS – indicator de satisfacție.

ANALIZA COMPARATIVĂ A PRINCIPALILOR INDICATORI AI SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN ROMÂNIA ŞI DIN ALTE ȚARI EUROPENE

1. Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de învățământ

Analiza comparativă a fost efectuată în trei dimensiuni:

- **în dinamică**, pe o perioadă de patru decenii, pentru a cunoaşte evoluția în timp a indicatorilor obiectivi de stare;
- prin **comparații internaționale**, pentru a cunoaşte locul actual al României în contextul european sau cel al țărilor foste socialiste, utilizându-se în acest sens indicatorii obiectivi ai calității vieții;
- în **profil teritorial** pentru a depista unele disfuncții ale rețelei şcolare.

Aria analizei a cuprins:

- asigurarea cu resurse (umane, materiale şi financiare);
- cuprinderea în ciclurile de învățământ;
- structura;
- activitatea serviciului.

În prima etapă a evaluării calității serviciului de învățământ au fost utilizate doar criteriile de permisivitate (de asigurare şi de cuprindere), de accesibilitate (față de factori şi condiții şi cea propriu-zisă) şi, în parte, cea de activități/finalități specifice.

În ce priveşte indicatorii, au fost utilizați indicatorii de stare (absoluți şi derivați) şi indicatorii obiectivi ai calității vieții urmând ca următoarea etapă a evaluării, centrată pe accesibilitatea diferitelor categorii sociale, pe percepția calității, pe satisfacerea beneficiarilor, să utilizeze indicatorii de satisfacție şi cei subiectivi ai calității vieții. În această etapă vor putea fi evaluate şi efectele de gradul II ale învățământului, impactul acestuia cu sistemul social-economic.

Tot sub aspect metodologic reținem atenția asupra elaborării şi utilizării unor indicatori ce nu intră în circuitul "clasic". Nefiind posibilă utilizarea indicatorului "stoc de învățământ" (simplu şi/sau complex) – acesta putând fi calculat numai pe baza datelor provenite de la recensământ s-au folosit rezultatele recensământului din 1977.

Indicatorii folosiți sunt următorii:

- **stocul simplu şi stocul complex din cadrul sistemului** (stocul sistemului de învățământ);
- **stocul simplu şi stocul complex al absolvenților**.

În ce priveşte **stocul simplu al sistemului de învăţământ** acesta a fost calculat ca sumă a efectivelor de elevi şi studenţi cuprinşi în sistem, în timp ce **stocul complex**, exprimat în mii ani, s-a obţinut prin ponderarea stocului simplu al fiecărei clase cu numărul de ani parcurşi de elevi până la acea clasă şi prin însumarea acestor produse. **Coeficientul de complexitate** obţinut prin raportarea stocului complex la stocul simplu reprezintă un indicator agregat expresiv pentru activitatea acestui serviciu social.

Desigur că **stocul simplu, stocul complex** şi **coeficientul de complexitate, referitoare la absolvenţi**, necesită aceeaşi metodologie de calcul, clasele fiind înlocuite în acest caz cu ciclurile corespunzătoare sistemului (absolvenţi ai învăţământului gimnazial, absolvenţi ai primei trepte de liceu etc.).

Pentru o mai mare apropiere de sensul stocului de învăţământ al populaţiei sugerăm utilizarea unui indicator care să cuprindă numai ieşirile definitive din sistem, nu şi pe cele ce se transformă în intrări pentru un alt ciclu.

Ca urmare a faptului că aceeaşi stare a fost studiată din unu, două sau trei unghiuri (în dinamică, în profil teritorial şi/sau prin comparaţii internaţionale), cei 24 indicatori utilizaţi au devenit în realitate 38.

Schema indicatorilor utilizaţi în evaluarea calităţii serviciului de învăţământ

Nr. crt.	Criteriile şi indicatorii	Tipul criteriului				
		Permisivitate		Accesibilitate	Activitate/ Finalitate specifică	
		Tipul indicatorului				
		IOS	IOSV	IOCV	IOS	IOSV
0	1	2	3	4	5	6
I. ASIGURAREA CU RESURSE						
1.	**1. Resursele umane** Numărul copiilor ce revin unei educatoare (numărul de educatoare la 100 de copii cuprinşi în grădinițe)	x	x	x		
2.	Numărul elevilor din învăţământul primar ce revin unui învăţător (numărul de învăţători la 100 de elevi din învăţământul primar)	x	x			
3.	Numărul elevilor din învăţământul gimnazial ce revin unui profesor (numărul profesorilor la 100 de elevi din învăţământul gimnazial)	x		x		
4.	Numărul elevilor din învăţământul liceal ce revin unui profesor (numărul profesorilor la 100 de elevi în învăţământul liceal)	x	x	x		
5.	Numărul de studenţi ce revin unui cadru didactic universitar (numărul cadrelor didactice ce revin la 100 de studenţi)	x	x			

Nr. crt.	Criteriile şi indicatorii	Tipul criteriului				
		Permisivitate		Accesibilitate	Activitate/ Finalitate specifică	
		Tipul indicatorului				
		IOS	IOSV	IOCV	IOS	IOSV
0	1	2	3	4	5	6
6.	Ponderea cheltuielilor pentru învăţământ, în totalul cheltuielilor bugetare	x	x			
7.	Ponderea cheltuielilor pentru învăţământ, în venitul naţional şi/sau produsul intern brut	x	x			
II. CUPRINDEREA						
8.	Cuprinderea în grădinițe a copiilor de 3-6 ani	x				
9.	Rata brută de cuprindere În nivelul I (6-13 ani)	x	x			
10.	Rata brută de cuprindere În nivelul II (secundar)	x	x			
11.	Rata brută de cuprindere În nivelul III (terțiar)	x	x			
12.	Ponderea studenților cuprinşi în anul I, în raport cu numărul absolvenților de liceu	x				
13.	Numărul studenților ce revin la 100000 locuitori	x	x			
14.	Structura învățământului secundar	x	x			
III. ACTIVITATEA						
15.	Structura şcolară				x	
16.	Piramida şcolară				x	
17.	Stocul simplu de învățământ din cadrul sistemului				x	
18.	Stocul complex				x	
19.	Coeficientul de complexitate				x	
20.	Structura absolvenților pe niveluri de învățământ				x	
21.	Piramida absolvenților pe niveluri de învățământ				x	
22.	Stocul simplul al absolvenților				x	
23.	Stocul complex al absolvenților				x	
24.	Coeficientul de complexitate					

Notă explicativă:

- indicatorii cuprinşi în col. 2 se referă la perioada 1950/51-1990/91;
- indicatorii cuprinşi în col. 5 se referă la perioada 1950/51-1989/90;
- indicatorii cuprinşi în col. 3 au ca numitor nivelul mediu european şi nivelul mediu înregistrat în țările foste socialiste;
- indicatorii cuprinşi în col. 4 se referă la accesibilitatea județelor României la resursele umane şi materiale existente, precum şi la adresabilitatea populației.

2. Indicatorii de asigurare

Indicatorii de asigurare cu resurse cuprind indicatorii referitori la resursele umane (sub forma raportului dintre numărul copiilor, elevilor sau studenților şi numărul de educatoare sau de profesori), resursele materiale (sub forma raportului dintre numărul elevilor şi cel al sălilor de clasă) şi resursele financiare (sub forma raportului dintre cheltuielile pentru învățământ şi numărul locuitorilor sau cel al elevilor).

2.1. Indicatorii de asigurare cu resurse umane

2.1.1. Numărul de copii ce revin unei educatoare

În perioada 1950/51-1990/91 s-a înregistrat o creştere de 3,8-4,7 ori a numărului de copii cuprinşi în grădinițe, în timp ce numărul educatoarelor a crescut de 6,3-6,6 ori, ceea ce a avut drept consecință reducerea raportului copii/educatoare de la 34,1 în 1950/51 la aproximativ 24 în anii ’70-’80, urmată de o creştere la 26-26,7 până în 1991, când s-a înregistrat nivelul de 20 copii, ce reveneau unei educatoare.

Numărul de copii ce reveneau unei educatoare în România, în anii 1950/51-1990/91

Anul şcolar	Numărul de copii cuprinşi în grădiniță		Numărul de educatoare		Numărul de copii ce reveneau unei educatoare
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
0	1	2	3	4	5
1950/51	199096	100	5826	100	34,17
1960/61	354677	178,1	12533	215,1	28,30
1965/66	353721	177,7	13579	233,1	26,05
1970/71	448244	225,1	18887	324,2	23,73
1975/76	812420	408,0	33789	580,0	24,04
1980/81	935711	470,0	38512	661,0	24,30
1985/86	864332	434,1	33522	575,4	25,78
1989/90	835890	419,8	31293	537,1	26,71
1990/91	752141	377,8	37007	635,2	20,32

Sursa: *Documentar statistic 1989/1990*, p. 33-34 pt. col. 1 şi p. 116 pt. col. 3 pt. anii ’50/51-’89/90, şi *Documentar statistic 1990/91*, pt. 1990/91.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de numărul copiilor ce reveneau unei educatoare în anii 1975-1988

Locul	Țara	Numărul copiilor ce reveneau unei educatoare în anii:	
		1975	1988
1	Norvegia	5	3,9
2	URSS	11	8,1
3	Iugoslavia	11	9,7

Locul	Țara	Numărul copiilor ce reveneau unei educatoare în anii:	
		1975	1988
4	R.D. Germană	13	10,5
5	Finlanda	36	11,0[x)]
6	Ungaria	16	11,6
7	Bulgaria	16	11,8
8	Cehoslovacia	13	12,9
9	Italia	28	-14,2
10	Danemarca	17	15,0[x)]
11	Polonia	24	16,3
12	Belgia	25	19,0[x)]
13	Grecia	26	20,0
14	Austria	27	21,7
15	Spania	37	16,7
16	ROMÂNIA	24	26,7[xx)]
17	Islanda	30	28,0[x)]

Sursa: *Anuarul ONU* [x)] anul 1987;

[xx)] anul 1989.

Aşadar în anul 1975 nivelul indicatorului era cuprins între 5 copii ce reveneau unei educatoare (Norvegia) şi 37 (Spania), România ocupând locurile 9-10 din cele 17 țări europene pentru care s-au cules date, cu 24 copii/educatoare, media europeană fiind de 21,1 şi cea înregistrată în țările foste socialiste de 16.

Reducerile semnificative ale numărului copiilor ce reveneau unei educatoare în 1988, înregistrate în Finlanda (de la 36 la 11), Italia (de la 28 la 14), Polonia (de la 24 la 16), Belgia (de la 25 la 19), Grecia (de la 26 la 20), Austria (de la 27 la 21,7) şi Spania (de la 37 la 26,7) au dus la reducerea nivelului acestui indicator la 15,7 copii/educatoare, pentru cele 17 țări europene şi la 13,45 copii/educatoare pentru cele 8 țări foste socialiste.

În acest context, România este singura țară europeană în care nivelul acestui indicator a crescut, în loc să scadă, astfel că asigurarea cu educatoare este de 1,7 ori mai mică decât media europeană şi de 2 ori mai mică decât cea înregistrată în țările foste socialiste.

În anul 1990/1991, ca urmare atât a scăderii numărului de copii din grădinițe – cu 10% față de anul anterior – cât şi a creşterii numărului de educatoare – cu 183% – numărul copiilor ce reveneau unei educatoare a scăzut la 20,3 adică, acceptând ca fiind constatate nivelurile din celelalte țări (la data elaborării materialului nu existau date pentru anul 1990/91), este de 1,29 ori mai mare decât media europeană şi de 1,5 mai mare față de media înregistrată în țările foste socialiste.

În ce priveşte asigurarea cu educatoare pentru toate județele țării se constată că nivelul mediu de 20,3 copii ce reveneau unei educatoare este cu-

prins într-o scală ce începe de 15,5 pentru Bucureşti (sau 17,7-17,9 pentru judeţele Sibiu, Timiş şi Covasna) şi până la cel mai defavorizat judeţ; Ialomiţa cu 24,3, adică un decalaj de 1,57. Grupând judeţele după nivelul acestui indicator se constată o anumită concentrare în cadrul grupei 19,3 – 21,3 copii ce reveneau unei educatoare, grupă în care sunt cuprinse 20 judeţe.

Gruparea judeţelor după raportul copii/educatoare

Nivelul indicatorului	Numărul judeţelor	Ponderea
19,2	7	17,1
19,3-21,3	20	48,8
21,4-23,4	11	26,8
peste 23,4	3	7,3
TOTAL	41	100

2.1.2. Numărul de elevi din învăţământul primar ce revin unui învăţător

Creşterea numărului elevilor în perioada 1950/51-1990/91 a fost fluctuantă, valoarea cea mai mare înregistrându-se în 1975/76 (17,9%), în timp ce numărul învăţătorilor a crescut cu 21-33%, ceea ce a făcut ca nivelul raportului dintre numărul de elevi şi cel de învăţători să scadă de la 31,2 în 1950/51 la 25,4 în 1989/90 şi la 22,4 în 1990/91.

Numărul de elevi din învăţământul primar (cl. I-IV) ce reveneau unui învăţător în perioada 1950-1990

Anul şcolar	Numărul elevilor cuprinşi în învăţământul primar		Numărul învăţătorilor		Numărul de elevi ce reveneau unui învăţător
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
0	1	2	3	4	5
1950/51	1378699	100	44208	100	31,2
1960/61	1516224	110	53548	121,1	28,3
1965/66	1554192	112,7	57475	130	27,0
1970/71	1402066	101,7	54695	123,7	25,6
1975/76	1625488	117,9	59079	133,6	27,5
1980/81	1525426	110,6	57437	129,9	26,6
1985/86	1538012	111,6	56882	128,7	27,0
1990/91	1253480	90,9	55947	126,5	22,4

Sursa: *Documentar statistic 1989/1990*, p. 89-90 pt. col. 1 şi p. 116 pt. col. 3, anii 1950/51-1989/90, *Documentar statistic 1990/91*, pt. ultimul an.

Comparând nivelul înregistrat în ţara noastră în 1987 cu cele din alte 17 ţări europene, constatăm că România ocupă penultimul loc.

Ierarhizarea unor ţări europene în funcţie de numărul elevilor din învăţământul primar ce reveneau unui învăţător în anul 1987

Locul	Ţara	Numărul elevilor din învăţământul primar ce reveneau unui învăţător
1	Austria	11
2	Luxemburg	12
3	Ungaria	14
4	Belgia	15
5-6	Polonia	16
	Norvegia	16
7-9	URSS	17
	Portugalia	17
	R.D. Germană	17
10	Bulgaria	18
11	Cehoslovacia	21
12	Malta	22
13-14	Grecia	23
	Iugoslavia	23
15	Spania Irlanda	26 27
16	Irlanda	27
17	ROMÂNIA	27,1
18	Turcia	31

Sursa: *Anuarul UNESCO*.

Faţă de o medie europeană de 19,6 elevi/profesori şi faţă de o medie de 19,1 corespunzătoare ţărilor foste socialiste, România avea un nivel de 1,4 ori mai scăzut.

Considerând, ipotetic, ca fiind constante nivelurile din celelalte ţări, cu 22,4 elevi ce reveneau unui învăţător în România în anul 1990/91, nivelul este de 1,14-1,17 ori mai mic decât cele două medii calculate.

2.1.3. Numărul de elevi din învăţământul gimnazial ce revin unui profesor

Numărul total al elevilor cuprinşi în învăţământul gimnazial s-a dublat în intervalul 1950-1960, a crescut de 3,5 ori în 1965-1975 faţă de 1950, de 4,5 ori în 1980 şi de 3,6-3,8 ori în 1985-1990 faţă de acelaşi an 1950. În acelaşi timp, numărul profesorilor a crescut faţă de 1950 de 1,75 ori în 1960, de 3,5-3,7 ori în anii 1970-1975, de 4,2 ori în 1980, de 3,7 ori în 1985-1989 şi de 4,2 ori în anul şcolar 1990/91.

Numărul de elevi din învățământul gimnazial ce reveneau unui profesor în România, în perioada 1950-1990

Anul şcolar	Numărul elevilor din cl. V-VIII		Numărul profesorilor din înv. gimnazial		Numărul de elevi ce reveneau unui profesor
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
0	1	2	3	4	5
1950/51	400509	100	22938	100	17,5
1960/61	830119	207,3	40246	175,5	20,6
1965/66	1438610	359,2	72560	316,3	19,8
1970/71	1440142	359,6	81616	355,8	17,6
1975/76	1394283	348,1	85899	374,5	16,2
1980/81	1783036	445,2	95683	417,1	18,6
1985/86	1492654	372,7	86099	375,4	17,3
1989/90	1512834	377,7	84642	369,0	17,9
1990/91	1447174	361,3	96655	412,4	15,0

Nota: La cursuri serale şi fără frecvență erau cuprinşi în 1960/61 49077 elevi, în 1965/66, 55482, în 1970/71, 55358, în 1975/76, 130588 elevi, în 1980/81, 71654, în 1985/86, 12449, iar în 1989/90 34673 elevi.

Sursa: *Informații statistice operative*, nr. 6, mai 1991, CNS pentru 1990/91, *Documentar statistic 1990*, p. 39/40 pt. col. 1, anii 1960/61 -1989/90.

Pe baza datelor cuprinse în Informațiile statistice operative – CNS, 1991, s-a putut calcula raportul elevi/profesor din învățământul primar şi gimnazial (datele erau prezentate cumulat pentru cele două cicluri de învățământ) corespunzător fiecărui județ:

Distribuția județelor în funcție de raportul elevi/profesor din învățământul primar şi gimnazial, în anul 1990/91

Numărul elevilor ce reveneau unui profesor	Numărul județelor
0	1
sub 17	1
17-8	6
18-19	6
19-20	12
20-21	8
21-22	2
22-23	3
23 şi peste	3

Sursa: Raporturile elevi/profesor şi gruparea județelor s-au efectuat pe baza datelor (elevi, personal didactic) din *Informații statistice operative*, mai 1991.

Amplitudinea este cuprinsă între 16,3 (jud. Sălaj) şi 27,3 (mun. Bucureşti) adică un raport de 1,67 între aceste valori sau, eliminând aceste niveluri extreme, între 17,4 (jud. Alba şi Teleorman) şi 25,6 (jud. Braşov) adică 1,47 ori

mai mulți elevi ce reveneau unui profesor în jud. Braşov față de Alba sau Teleorman. De notat că pentru totalul cl. I-VIII raportul elevi/profesor a fost de 26,5 în 1950; 25 în 1960; 21,3 în 1970; 21,1 în 1980; 20,6 în 1985 şi 20,4 în 1989/90.

2.1.4. Numărul de elevi din învățământul liceal ce reveneau unui profesor

Fată de anul 1950 populația liceală a crescut de 2,7 ori în 1960, de 5,4 ori în 1970/71, de 10,5 ori în 1980/81, de 13-14,4 ori în 1985/86 şi 1989/90 şi de 10,7 ori în 1990/91, în timp ce, pentru aceiaşi ani de referință, numărul profesorilor a crescut de 2,2 ori (1960), de 4,5 ori (1970),'de 9,1 -9,3 ori (1980 şi 1985) şi de 8,3 în ultimii doi ani.

Numărul de elevi din învățământul liceal ce reveneau unui profesor în România în perioada 1950-1990

Anul şcolar	Numărul elevilor cuprinşi în învățământul liceal		Numărul profesorilor din învățământul liceal		Numărul de elevi ce reveneau unui profesor
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
1950/51	93255	100	5127	100	18,2
1960/61	251144	269,3	11467	223,7	21,9
1970/71	505891	542,5	23140	451,3	21,9
1980/81	979741	1050,6	46500	907,0	21,1
1985/86	1226927	1315,7	47693	930,2	25,7
1989/90	1346315	1443,7	42519	829,3	31,7
1990/91	995689	1067,7	42863	836,0	23,2

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990*, pentru anii 1950/51-1989/90, şi *Învățământul liceal, profesional, postliceal şi tehnic de maiştri*, la începutul anului 1990/91, CNS, 1990.

Ca urmare a evoluțiilor diferite ale celor doi factori – elevi şi profesori – raportul dintre aceştia a avut nivelul de 18,2 în 1950, 21-22 între 1960 şi 1980, 25,7 în 1985, 31,7 în 1989 şi 23,2 în 1990/91. Cu nivelul de 31,7 elevi ce reveneau unui profesor în anul 1989 (an pentru care avem date comparative) România era pe ultimul din cele 18 țări europene.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de numărul elevilor ce reveneau unui profesor din nivelul secundar

Locul	Țara	Anul	Numărul elevilor ce reveneau unui profesor
1	Belgia	1987	7,03
2	Austria	1988	8,57
3	R.D. Germană	1988	8,96
4	Italia	1988	9,07
5	Cehoslovacia	1988	9,74
6	Polonia	1988	10,82
7	Ungaria[x)]	1988	11,91
8	Franța	1988	13,01

Locul	Țara	Anul	Numărul elevilor ce reveneau unui profesor
9	Luxemburg	1987	13,05
10	Olanda	1987	13,70
11	Marea Britanie[x)]	1987	13,76
12	R.F. Germania	1988	14,02
13	Bulgaria	1988	14,21
14	Irlanda[x)]	1988	15,68
15	Grecia	1986	16,17
16	Iugoslavia	1988	17,06
17	Spania	1987	20,94
18	ROMÂNIA	1989	31,7

[x)] Datele se referă la învățământul general (teoretic), nu la total.

Sursa: *Anuarul UNESCO*.

Față de un nivel mediu european de 13,86 elevi/profesor, în România reveneau de 2,29 ori mai mulți elevi la un profesor, iar față de media înregistrată în țările foste socialiste (14,91) numărul elevilor era de 2,13 ori mai mare. Dacă acceptăm ca fiind constante nivelurile din celelalte țări (unde datele sunt valabile pentru anii 1987-1988) România, în anul 1990, cu 23,2 elevi/profesor avea un nivel de 1,67 ori mai scăzut decât media europeană şi de 1,56 ori mai mic decât media din țările foste socialiste.

În profil teritorial se constată că între cel mai bine asigurat județ din țară – Cluj, cu 17,6 elevi/profesor – şi cel mai defavorizat județ din acest punct de vedere – Vaslui, cu 30,6 elevi/profesor – exista un raport destul de ridicat: 1,74, sau eliminând aceste extreme, raportul dintre numărul elevilor ce reveneau unui profesor din județul Timiş (19,2) şi cel din județul Sălaj (29,2) era de 1,52.

Distribuția județelor în funcție de raportul elevi/profesor din învățământul liceal în anul 1990/91

Numărul elevilor ce reveneau unui profesor	Numărul județelor
sub 18	1
18-22	8
22-26	25
26 şi peste	7

Se constată o neomogenitate accentuată a asigurării județelor cu aceste resurse umane cu toate că în trei cincimi din totalul județelor se înregistrează un raport de 22-26 elevi ce reveneau unui profesor.

2.1.5. Numărul de studenți ce reveneau unui cadru didactic universitar

În perioada 1950-1990 numărul studenților a crescut de 3 ori (cel mai accentuat ritm de creştere s-a înregistrat în 1975), apoi de 3,6 ori până în 1980, pentru a se reduce din nou în 1985-1989 (rămânând totuşi mai ridicat decât în 1950). În ultimul an numărul acestora a crescut, din nou, de 3,6 ori.

Numărul studenților ce reveneau unui cadru didactic universitar în România, în perioada 1950/51-1990/91

Anul şcolar	Numărul studenților		Numărul cadrelor didactice universitare		Nr. studenților ce reveneau unui cadru universitar
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
1950/51	53007	100	8518	100	6,2
1960/61	71989	135,8	8917	104,7	8,1
1965/66	130614	246”4	13838	153,1	10,0
1970/71	151885	286,5	13425	157,6	11,3
1975/76	164567	310,5	14066	165,1	11,7
1980/81	192769	363,7	14592	171,3	13,2
1985/86	159798	301,5	12961	152,2	12,3
1989/90	164507	310,3	11696	137,3	14,1
1990/91	192810	363,7	13927	163,5	13,8

Nota: Ponderea studenților străini a fost: 1,2% pentru 1960/61 şi 1970/71; 8,2% pentru 1980/81; 6,7% pentru 1985/86; 4,05% pentru 1989/90.

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990*, cu excepția datelor pentru anii 1965/66 şi 1975/76 pentru care s-a utilizat *Documentarul statistic 1990* şi a celor pentru 1990/91 – DS ’91.

În acelaşi interval de timp numărul cadrelor didactice a crescut doar de 1,4-1,6 ori (cu excepția perioadei 1975-1980 când numărul crescuse de 1,65 – 1,7 ori).

Consecință a evoluției diferite a celor doi factori – studenți şi cadrele didactice universitare – raportul dintre aceştia a crescut de la 6 studenți/profesor în 1950, 8 în 1960, 10 în 1965, 11-12 în 1970-1985 şi la 14 în ultimii doi ani.

Față de 14 studenți ce reveneau unui cadru didactic în România, se înregistrau 7 studenți în Bulgaria, Cehoslovacia şi Polonia, între 9 şi 11 în Portugalia, Norvegia, Elveția şi Anglia şi 13 în Turcia, Iugoslavia şi URSS.

În ipoteza că numărul studenților ar rămâne constant, pentru a ajunge la un nivel de 11,9 sau 7 studenți la un profesor, numărul acestora ar trebui să crească cu 20%, cu 47% şi respectiv cu 88%.

2.2. Indicatorii de asigurare cu resurse financiare

Dintre indicatorii care caracterizează eforturile financiare pe care societatea le face pentru dezvoltarea învățământului sunt, în general, utilizați cei referitori la: cheltuielile bugetare ce revin unui locuitor, cele ce revin unui elev (student), ponderea cheltuielilor bugetare pentru învățământ în totalul cheltuielilor bugetare, precum şi ponderile cheltuielilor din venitul național şi produsul intern brut alocate învățământului.

Primii doi indicatori au un caracter relativ atât din cauză că exprimarea cheltuielilor este făcută în prețuri curente, deci împiedică o analiză comparati-

vă, dinamică, corectă, cât şi din cauză că, în efectuarea comparațiilor internaționale, transformarea monedei naționale în dolari şi compararea nivelurilor respective nu reflectă diferențele de efort depuse de fiecare țară. Exprimați prin ponderi – din bugetul de stat, din venitul național sau din produsul interior brut – ceilalți doi indicatori sunt mult mai sugestivi, atât în ce priveşte oglindirea eforturilor depuse de-a lungul unei anumite perioade de timp, cât şi în ce priveşte compararea țărilor între ele, cu toate că, evident, şi acest gen de comparații statistice are limitele sale, una din ele fiind aceea că ponderea exprimă efortul la momentul respectiv, dar nu spune nimic despre efortul anterior, deci, despre nivelul de dezvoltare a sistemului de învățământ până la acel moment.

2.2.1. Ponderea cheltuielilor pentru învățământ în totalul cheltuielilor bugetare

Ponderea cheltuielilor pentru învățământ în totalul cheltuielilor bugetare în România, în perioada 1950-1990

Anul	Cheltuieli bugetare	Cheltuieli bugetare pentru învățământ	Ponderea cheltuielilor pentru învățământ în totalul cheltuielilor bugetare
0	1	2	3
1950	19073,2	1302,4	6,83
1960	55422,5	3495,6	6,31
1970	130900,2	9235,1	7,06
1980	296787,3	17691,2	5,96
1990	310900	23131	7,44

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990*, p. 648-649 pentru col. 1 şi p. 656-657 pentru col. 2, *Breviarul statistic al României 1991*.

Ponderea cheltuielilor pentru învățământ a fost relativ constantă, în cele patru decenii, având valori cuprinse între 6-7,4%.

2.2.2. Ponderea cheltuielilor pentru învățământ în venitul național şi în produsul intern brut

În ultimii 30 de ani, în condițiile în care nivelul venitului național a crescut de aproape şapte ori (6,9 ori), nivelul cheltuielilor pentru învățământ a crescut şi el de 6,6 ori (deşi în 1989 la o creştere de 6,5 ori a nivelului venitului național, față de anul 1960, a corespuns o creştere a cheltuielilor bugetare de numai 4,8 ori pentru învățământ), în timp ce pentru perioada 1980-1990 unei creşteri a produsului intern brut cu 37% i-a corespuns o creştere a cheltuielilor bugetare pentru învățământ de 30,8% (pentru anul 1989, însă, cele două niveluri au fost de 29,4% şi respectiv minus 6%).

Ponderea cheltuielilor din venitul național şi din produsul intern brut alocate învățământului în România, între anii 1960-1990

Anul	Venit național (mld. lei)	PIB (mld. lei)	Chelt. pt. în-vățământ (mld. lei)	Pondere în VN (3)/(1)	Pondere în PIB (3)/(2)
1960	97,4	-	3,50	3,6	-
1970	217,9	-	9,23	4,2	-
1980	513,6	616,9	17,69	3,4	2,9
1985	672,0	817,4	17,34	2,6	2,1
1989	632,6	798,0	16,65	2,6	2,1
1990	671,5	844,0	23,13	3,44	2,74

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990*, CNS, *Breviarul statistic al României 1991*, CNS.

În condițiile enunțate, ponderea cheltuielilor pentru învățământ în venitul național a crescut de la 3,6 la 4,2 în 1970, scăzând apoi la 3,4%. În 1980 şi la 2,6% în ultimul deceniu, pentru a creşte la 3,44% în 1990; în timp ce în 1980 aceste cheltuieli reprezentau 2,9% din PIB în 1985 şi 1989 ponderea lor scăzuse la 2,1% pentru ca în 1990 să crească la 2,74%, ponderi care situează România pe penultimul loc în contextul european.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de ponderea cheltuielilor pentru educație în PNB şi în totalul cheltuielilor bugetare

Locul	Țara	Anul	Ponderea cheltuielilor pentru educație în:	
			PNB	Buget
1-2	Danemarca	1987	7,9	14,5
	URSS	1988	7,9	11,2
3-4	Norvegia	1988	7,3	13,5
	Olanda	1987	7,3	...
5-6	Irlanda	1986	6,9	9,3
	Bulgaria	1987	6,9	8,5
7	Suedia	1988	6,7	12,3
8	Finlanda	1987	5,8	15,0[x)]
9	Austria	1988	5,7	7,6
10-11	Ungaria	1988	5,4	6,4
	Franța	1988	5,4	...
12	Cehoslovacia	1987	5,3	8,0
13	R.D. Germană	1988	5,1[x)]	5,7
14-15	Marea Britanie	1987	5,0	11,3
	Italia	1986	5,0	8,3
16	Belgia	1988	4,9	14,3
17	Elveția	1987	4,8	18,9
18	R.F. Germania	1987	4,4	9,0
19	Iugoslavia	1989	43	...
20	Polonia	1988	3,6	10,1
21	Spania	1987	3,2	13,3

Locul	Țara	Anul	Ponderea cheltuielilor pentru educație în:	
			PNB	Buget
22	Luxemburg	1988	2,8	11,0
23	ROMÂNIA	1990	2,74	7,4
24	Grecia	1986	2,7	7,5

x) Cheltuieli curente.

Sursa: *Anuarul UNESCO*.

3. Indicatorii de cuprindere

În vederea cuantificării cuprinderii populației de vârstă şcolară în sistemul de învățământ pe diferitele sale niveluri se utilizează doi indicatori:

- **rata netă de şcolarizare** exprimată prin raportul între numărul elevilor de vârstă şcolară care sunt înscrişi în unitățile şcolare corespunzătoare nivelului studiat şi numărul total al populației existente în grupa de vârstă respectivă;
- **rata brută de şcolarizare** exprimată prin raportul dintre numărul **total** al elevilor înscrişi într-un nivel de învățământ şi numărul total al populației de vârstă corespunzătoare nivelului respectiv.

Diferența dintre cei doi indicatori constă deci, în faptul că rata brută cuprinde la numărător, pe lângă elevii de vârstă corespunzătoare nivelului respectiv (ca la rata netă) şi pe cei ce au vârste diferite de aceasta (fie prin repetarea claselor, fie prin continuarea – la seral sau la fără frecvență – a studiilor după o anumită întrerupere).

3.1. Rata de cuprindere în grădinițe a copiilor de 3-6 ani

Desigur că în acest caz rata brută coincide cu rata netă, deoarece nu există copii de alte vârste care să fie cuprinşi în grădinițe.

Rata de cuprindere în grădinițe

Anul şcolar	Numărul de copii cuprinşi în grădinițe		Rata de cuprindere x)
	Nr. copii	%	
0	1	2	3
1950/51	199096	100	18,6
1960/61	354677	178	24,3
1965,66	353721	178	24,7
1970/71	448244	225	406
1975/76	812420	408	68,4
1980/81	935711	470	77,5
1985/86	864332	434	77,6
1989/90	835890	420	82,9
1990/91	752141	378	71,8

x) În procente față de numărul de copii în vârstă de 3-5 (6) ani.

Sursa: *Documentar statistic MIS 1990*, pt. col. (1) şi (3), p. 33, şi *Documentar statistic MIS 1991*, pentru anul 1990/91.

Datele din tabel relevă două aspecte importante. Primul constă în faptul că numărul copiilor cuprinşi în grădinițe a crescut de 4 ori față de anul şcolar 1950/51, de 2 ori față de anii 1960-1966 şi de 1,7 ori față de anul 1970/71.

Al doilea aspect relevă creşterea ratei de cuprindere de la 18,6% în 1950/51 la 24,3-24,7% în anii 1960-1966, ajungând în anii 1980-1985 la peste 77%, la 82,9% în 1989/90, pentru ca în 1990/91 rata să scadă la 71,8%.

3.2. Rata brută de cuprindere în nivelul I (6-13 ani)

Cu toate că în majoritatea statelor există date referitoare la ambele rate – netă şi brută de şcolarizare, întrucât România a furnizat la UNESCO doar datele referitoare la rata brută, vom utiliza în continuare acest indicator. În țara noastră rata brută corespunzătoare primului nivel (6-13 ani) a avut valori de 102-107 pentru anii 1975-1980, 97-98 pentru anii 1986-1987, iar pentru anul 1989/90 am calculat o rată de 96,2 (97,3 pentru învățământul primar şi 95,2 pentru cel gimnazial), adică valori ridicate comparativ cu nivelul mondial.

Nivelul ratei reflectă atât frecvența normală a copiilor din grupa de vârstă 6-13 ani, cât şi fenomenele de repetenție, pe de o parte, de completare a studiilor gimnaziale, pe de altă parte.

Astfel, numărul elevilor de la cursurile serale şi fără frecvență reprezenta circa 6% din totalul elevilor de gimnaziu în anul 1960/61, 4% în anii 1965-1970, aproape 10% în anul 1975, din nou 4% în 1980 şi doar 0,8-23% în anii 1985-1989.

Pe plan european ratele brute aferente primului nivel sunt:

Rata brută de cuprindere în nivelul I, în țările europene

Țara	Anul	Rata
Albania	1989	99
Austria	1988	102
Belgia	1987	100
Bulgaria	1988	104
Cehoslovacia	1988	94
Danemarca	1988	97
Finlanda	1988	100
Franța	1988	114
R.D. Germană	1988	105
R.F. Germania	1988	105
Ungaria	1988	96
Islanda	1988	102
Irlanda	1987	101
Italia	1988	95
Olanda	1988	117
Norvegia	1988	97
Polonia	1988	100
Spania	1987	111
Regatul Unit al Marii Britanii	1987	107

Țara	Anul	Rata
URSS	1988	94
Iugoslavia	1988	105
ROMÂNIA	1989	96
Europa	1987	103

3.3. Rata brută de cuprindere în nivelul II (secundar)

Considerând că în învățământul de nivel secundar se cuprinde populația în vârstă de 14-17 ani s-a calculat pentru România, în 1989, o populație de 1.506.027 persoane, în timp ce numărul elevilor din învățământul liceal a fost de 1.346.315, iar al celor din învățământul profesional 304.533. În consecință, rata brută a avut nivelul de 109,6. De notat că dacă se iau în calcul doar elevii, de la cursurile de zi, rata, mai apropiată de cea netă, devine 84,8.

3.4. Rata brută de cuprindere în nivelul III

Rata brută de cuprindere în nivelul terțiar s-a calculat ca raport între numărul de studenți români şi numărul populației în vârstă de 20-24 ani, aşa cum se procedează în comparațiile internaționale. În România, în anul şcolar 1989/90 erau 157.838 studenți români (dintr-un total de 164.507 studenți), iar populația în vârstă de 20-24 ani a fost de 1.831.207, raportul fiind de 8,62%. De notat că dacă s-ar fi luat ca bază de calcul populația în vârstă de 18-22 ani (2.102.160), rata brută ar fi fost de 7,51.

Pe plan european, rata brută de cuprindere în nivelul terțiar de şcolarizare era cuprinsă, la nivelul anilor 1987-1988, între 8,2 (România) şi 40,1 (Finlanda).

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de rata brută de cuprindere în nivelul terțiar - anul 1988

Locul	Țara	Rata brută de cuprindere
1	Finlanda	40,1
2	Norvegia	35,0
3	Franța	34,5
4	R.D. Germană	33,1
5	Belgia[x)]	32,7
6	R.F. Germania	31,8
7	Spania	31,5
8	Suedia	31,2
9-10	Austria	30,5
	Danemarca[x)]	30,5
11	Grecia[x)]	28,0
12	Italia	26,3
13	Bulgaria	25,1
14	Elveția	24,8
15	URSS	23,6

Locul	Ţara	Rata brută de cuprindere
16	Regatul Unit al Marii Britanii[x)]	22,8
17	Polonia	19,6
18	Iugoslavia	18,3
19-20	Cehoslovacia	17,5
	Portugalia	17,5
21	Ungaria	14,8
22	ROMÂNIA[xx)]	8,6

[x)] Anul 1987.

[xx)] Anul 1989.

Grupând cele 22 de ţări europene, pentru care au existat date, în funcţie de nivelul ratei brute de cuprindere se obţine următoarea situaţie:

Gruparea ţărilor după nivelul ratei brute de cuprindere

Nivelul ratei brute	Numărul ţărilor
sub 15	2
15,1-20	4
20,1-25	3
25,1-30	3
peste 30	10

Aşadar, doar două din cele 22 ţări europene (România şi Ungaria) au o rată brută mai mică de 15%, în timp ce 10 ţări au un nivel de peste 30%.

Pe plan mondial, cea mai ridicată valoare a ratei brute de cuprindere în învăţământul terţiar se înregistrează în SUA (60%) şi Canada (58,2%), urmate de ţările (în special, sud-americane) care depun eforturi deosebite pentru dezvoltarea lor; Uruguay (42%) Ecuador, Panama şi Venezuela (27-30%), în timp ce în Japonia nivelul acestui indicator a fost ascendent până în 1980 când a atins 30%, după care s-a menţinut constant la valori ridicate (28-29%).

3.5. Ponderea studenţilor cuprinşi în anul I, în raport cu numărul absolvenţilor de liceu

Pe baza datelor existente în Documentarul statistic s-a calculat ponderea studenţilor înscrişi în anul I, cursuri de zi, din totalul absolvenţilor de liceu:

Studenţi cuprinşi în primul an universitar, în raport cu totalul absolvenţilor de liceu

Anul	Nr. absolv. cls. a XII-a din anul şcolar precedent	Anul I de înv. sup., curs de zi (stud. români)	Pondere
0	1	2	3
1980/81	111721	32286	28,9
1981/82	112423	27720	24,7

Anul	Nr. absolv. cls. a XII-a din anul şcolar precedent	Anul I de înv. sup., curs de zi (stud. români)	Pondere
0	1	2	3
1982/83	113939	19176	16,8
1983/84	102623	18172	17,7
1984/85	88741	17635	19,9
1985/86	112209	17120	15,3
1986/87	158297	17509	11,1
1987/88	136700	17292	12,6
1988/89	131984	18338	13,9
1989/90	129818	18924	14,6
1990/91	135002	41996	31,1

Sursa: *Documentar statistic 1989/90*, p. 101, pentru col. 1-3, şi *Documentar statistic 1990/91*, p. 129, pentru anul 1990/91.

În perioada 1980-1990 numărul absolvenților de liceu a avut variații foarte mari între 88,7 mii în 1984/85 şi 158 mii în 1986/87 sau, dacă eliminăm aceste valori extreme, variațiile au fost între 102,6 mii (1983/84) şi 136,7 mii (1987/88). Şi numărul studenților primului an de învățământ – cursuri de zi – a avut variații între 17,1 mii în 1985/86 şi 42 mii în 1990/91, dar dacă exceptăm primii doi ani, când numărul studenților din anul 1 a fost de 27,7-32,3 mii, în ceilalți ani, cu excepția ultimului, valorile au fost relativ omogene şi cuprinse între 17,1 şi 19,2 mii.

Ca urmare a acestor două evoluții ale celor doi indicatori ponderea studenților din anul I, curs de zi, față de numărul absolvenților de liceu a avut valorile 24,7-28,9 pentru primii doi ani analizați, 15,3-19,9 pentru perioada 1982/83-1985/86, 11,1-14,6 pentru anii 1986/87-1989/90 şi 31,1 pentru anul 1990/91.

3.6. Ponderea studenților ce revin la 100.000 de locuitori

Este unul din indicatorii cei mai expresivi ai dezvoltării învățământului superior, cu toate că nivelul lui poate fi afectat de structura pe vârste a populației.

Numărul studenților ce reveneau la 100.000 de locuitori în România, în anii 1950/51-1989/90

Anul	Numărul studenților[x)]		Numărul populației		Numărul studenților ce revin la 100.000 locuitori
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
0	1	2	3	4	5
1950/51	53007	100	15872624	100	334
1960/61	71092	134,1	17489450	110,2	406
1970/71	150119	283,2	20252541	127,6	741,3
1980/81	176881	333,7	22201387	139,9	796,8
1985/86	149024	271,1	22724836	143,2	655,8

Anul	Numărul studenților[x)]		Numărul populației		Numărul studenților ce revin la 100.000 locuitori
	Date absolute	Dinamica	Date absolute	Dinamica	
0	1	2	3	4	5
1989/90	157838	297,8	23151564	145,9	678,6
1990/91	184171	347,4	23261203	146,5	791,8

Nota: Neexistând date asupra populației pentru anii 1950/51 şi 1960/61 s-a luat în considerare populația existentă în 1948 şi respectiv, 1956.

x) Numărul studenților cuprinde doar studenții români incluşi în toate cele trei forme de învățământ: zi, seral şi fără frecvență.

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990*, p. 138-139, pentru col. 1, *Documentar statistic 1990/91*.

Se constată că la o creştere a populației de aproape 50% în cele patru decenii, numărul studenților a crescut de trei ori în 1970/71, de 3,3 ori în 1980/81, pentru ca în ultimul deceniu să înregistreze o scădere, numărul studenților fiind doar de aproape 3 ori mai mare decât în 1950/51, exceptând doar ultimul an. Din aceste cauze numărul studenților ce revin la 100.000 de locuitori a crescut de la 334 în 1950/51 la aproape 800 în 1980/81 şi a scăzut la 682 în 1989/90, pentru ca în 1990/91 să ajungă la 791,8.

Raportând nivelul acestui indicator înregistrat în țara noastră la cel înregistrat în alte țări europene se constată un decalaj de aproape trei ori (2,96) față de media europeană şi de peste două ori (2,15) față de media înregistrată în țările foste socialiste. Dacă luăm în considerare nivelul din 1990, în România decalajele sunt de 2,55 şi respectiv 1,86 ori.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de numărul studenților ce reveneau la 100.000 de locuitori în anii 1986-1988

Locul	Țara	Numărul de studenți ce reveneau la 100.000 de locuitori
1	Finlanda	2973
2	Olanda	2792
3	R.F. Germania	2779
4	Norvegia	2743
5	Franța	2655
6	R.D. Germană	2645
7	Suedia	2635
8	Spania	2626
9	Austria	2572
10	Belgia	2546
11	Danemarca	2271
12	Italia	2182
13	Elveția	1925
14	URSS	1814
15	Marea Britanie	1806
16	Grecia	1709

Locul	Țara	Numărul de studenți ce reveneau la 100.000 de locuitori
17	Bulgaria	1677
18	Iugoslavia	1509
19	Portugalia	1463
20	Polonia	1306
21	Cehoslovacia	1188
22	Turcia	1003
23	Ungaria	938
24	ROMÂNIA	679

Sursa: *Documentar statistic 1989/90*, *Anuarul UNESCO*.

Aşadar primele zece țări (inclusiv fosta R.D. Germană) au valori de peste 2500 studenți la 100.000 de locuitori, iar alte opt țări (inclusiv Iugoslavia, Bulgaria şi URSS) au câte 2000-2500 studenți la 100.000 de locuitori, conducând la o medie europeană de 2018 şi una de 1470 studenți la 100.000 de locuitori din țările foste socialiste.

Chiar şi în condițiile ipotetice în care populația nu s-ar mări, iar nivelul indicatorului nu ar mai creşte în celelalte țări, României i-ar trebui o creştere cu 37% a numărului de studenți pentru a ajunge la nivelul Ungariei, o creştere de 2,15 ori pentru a ajunge la nivelul țărilor foste socialiste, o creştere de trei ori pentru a ajunge la nivelul mediu european şi de patru ori pentru a ajunge la nivelul mediu al primelor zece țări.

Păstrând aceeaşi ipoteză în ce priveşte nivelul din celelalte țări şi având în vedere că în 1990/91 s-a înregistrat în România un nivel de 792 studenți la 100.000 de locuitori, acesteia i-ar trebui o creştere cu 86% pentru a ajunge la nivelul țărilor foste socialiste, de 2,5 ori pentru a ajunge la nivelul mediu european şi de 4,5 ori pentru a ajunge la nivelul mediu al primelor zece țări.

3.7. Structura învățământului secundar

Distribuția elevilor din cadrul învățământului secundar, în funcție de cele trei tipuri – general, pedagogic şi tehnic-vocațional – în țările europene, în anii 1987-1988 se prezenta astfel:

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de ponderea afectată tipului de învățământ general, în cadrul nivelului secundar, în anii 1987 sau 1988

Locul	Țara	Ponderea în totalul nivelului secundar		
		general	pedagogic	tehnico-vocațional
1-2	Marea Britanie	90,6	-	9,4
	Elveția	90,6	2,1	7,3
3	Grecia	85,8	-	14,2
4	URSS	83,6	1,0	15,4
5	Franța	77,4	-	22,6
6	R.D. Germană	74,6	-	25,4
7	Spania	73,1	-	26,9

Locul	Țara	Ponderea în totalul nivelului secundar		
		general	pedagogic	tehnico-vocațional
8	Austria	72,8	1,5	25,7
9	Finlanda	72,2	0,2	27,6
10	Norvegia	70,8	0,2	29,0
11	Danemarca	67,7	-	32,3
12	Iugoslavia	66,5	1,2	32,3
13	Suedia	64,2	-	35,8
14	R.F. Germania	63,7	-	36,3
15	Italia	60,5	3,5	36,0
16	Olanda	55,7	-	43,3
17	Belgia	53,8	-	46,2
18	Cehoslovacia	52,6	1,0	46,4
19	Bulgaria	40,6	-	59,4
20	Ungaria	24,3	1,1	74,6
21	Polonia	22,5	1,5	76,4
22	ROMÂNIA	6,7	0,3	93,0

Sursa: *Anuarul statistic UNESCO*.

Adăugând la datele cuprinse în tabel şi pe cele referitoare la țări neeuropene – SUA, cu 100% elevi în învățământul de tip general, Japonia cu 86% şi Israel cu 62% – se constată că doar un număr redus de țări (4), printre care şi România, acordă o atenție mai mică învățământului secundar general, în raport cu cel tehnic-vocațional.

Dacă un număr de cinci țări afectează acestui tip de învățământ peste 75% din total, iar alte zece între 60-75%, doar Ungaria (24,3), Polonia (22,5) şi, mai ales, România (6,7) acordă acestuia sub 25%. În afara acestor patru țări, celelalte patru țări foste socialiste se situează astfel: 52,6% Cehoslovacia, 66,5% Iugoslavia, 74,6% R.D. Germană şi 83,6% Uniunea Sovietică.

În acest sens, în anul şcolar 1990/91 s-au produs mutații importante în structura învățământului şi în țara noastră:

Structura pe tipuri de licee a elevilor anului I, în România, în anul şcolar 1990/91

- în procente -

Tipul liceului	Ponderea
teoretic	43,1
industrial	27,1
agricol şi silvic	8,5
econ. şi serv.	8,1
informatică	3,5
şcoala normală	3,0
alte specialități	6,7
TOTAL	100,0

Luând în considerare întregul învățământ postgimnazial şi nu numai cel liceal se constată următoarea structură a elevilor cuprinşi în primul an:

Structura învățământului post gimnazial din România, anul I, în 1990/91

Profilul şi tipul şcolii	Ponderea
I. profilul industrial	**54,9**
- liceu industrial	14,7
- şc prof. cu profil ind.	19,0
- şc complementară	21,2
II. profilul agricol	**6,5**
- liceu agricol	4,6
- şc. profesională	1,9
III. profilul economic	**8,1**
- liceu economic	4,4
- şc prof. (com., serv.)	3,7
IV. profilul teoretic	**23,4**
V. profilul informatică	**1,9**
VI. şcoală normală	**1,6**
VII. alte profile	**3,6**
TOTAL	100

Menționând că, la nivelul primului an, ponderile elevilor cuprinşi în cele trei forme post gimnaziale – liceu, şcoală profesională şi şcoală complementară – erau de 54,2%, 24,5% şi 21,3%. Totodată trebuie remarcat faptul că profilele neindustriale sau agricole au căpătat o pondere de 38,6% din totalul anului I.

4. Indicatorii de activitate

Această grupă de indicatori caracterizează dezvoltarea serviciului de învățământ analizând numărul şi structura celor ce sunt cuprinşi în sistem, precum şi numărul şi structura celor ce absolvă unul din subsisteme.

Calcularea ponderată a "stocului" de elevi cuprinşi sau absolvenți – cu toate că criteriul ponderării numărului de ani de studii, poate fi discutabil – subliniază aspectul calitativ al activității serviciului de învățământ.

4.1. Structura şi piramida şcolară

Luând în considerare efectivele de elevi cuprinse în cadrul fiecărui nivel structura sistemului de învățământ a fost următoarea:

Structura sistemului de învățământ din România în perioada 1950/51-1989/90

- în procente -

Nivelul	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1989/90
înv. preşcolar	34,6	34,3	22,6	20,7	17,6
înv. prim. şi gimn.	57,5	55,1	58,2	56,8	54,6
înv. liceal	3,0	5,9	10,4	16,8	19,6
înv. profesional	3,2	3,0	5,7	2,4	5,3
înv. superior	1,7	1,7	3,1	3,3	2,9
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Se constată creşterea ponderii elevilor cuprinşi în învățământul liceal de la 3 la 19,6%, a celor din învățământul profesional de la 3,2 la 5,3% şi a studenților de la 1,7 la 2,9%, în cei doi ani extremi, astfel că învățământul post gimnazial are acum o pondere de 27,8% față de 7,9% în anul 1950/51, 10,6% în 1960/61, 19,2% în 1970/71 şi 22,5% în 1980/81.

Considerând efectivul de elevi din învățământul primar şi gimnazial ca fiind egal cu 100 şi raportând celelalte efective la acesta s-a obținut următoarea piramidă şcolară:

Piramida sistemului de învățământ în România, în perioada 1950/51-1989/90

Nivelul	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1989/90
înv. preşcolar	60,2	62,2	38,8	36,4	32,2
înv. prim. şi gimn.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
înv. liceal	5,2	10,7	17,9	29,6	35,9
înv. profesional	5,6	5,4	9,8	4,2	9,7
înv. superior	3,0	3,1	5,3	5,8	5,3

Informațiile cuprinse în tabel arată că dacă în 1950/51 la 100 elevi cuprinşi în învățământul primar şi gimnazial reveneau 60 copii în grădinițe, 5 elevi în licee, aproape 6 în învățământul profesional şi 3 studenți, în anul 1989/90 reveneau 32 copii în grădinițe, 36 elevi în licee, aproape 10 în învățământul profesional şi mai mult de 5 studenți, în condițiile în care numărul total al celor cuprinşi în sistemul de învățământ a crescut de la aproape 3,1 milioane la aproape 5,7 milioane.

4.2. Stocul de învățământ din cadrul sistemului. Coeficientul de complexitate

Întrucât stocul de învățământ în accepțiunea sa cunoscută – ca număr de ani de şcoală acumulați de populația activă sau de întreaga populație – nu poate fi calculat decât cu ocazia recensămintelor, considerăm că se poate utiliza un indicator sugestiv pentru activitatea serviciului de învățământ şi anume "stocul de învățământ din cadrul sistemului". El poate fi calculat atât ca "stoc simplu", prin însumarea elevilor/studenților cuprinşi în sistem, indiferent de nivelul sau clasele în care se găsesc aceştia, cât şi ca "stoc complex" prin ponderarea numărului de elevi/studenți cu numărul de ani necesari ajungerii în clasa respectivă (de exemplu: numărul elevilor din cl. a IV-a se ponderează cu 4, numărul elevilor din clasa a IX-a se ponderează cu 9 ş.a.m.d.).

Prin raportarea celor două stocuri se obține coeficientul de complexitate.

Bazându-se pe efectivele de elevi din fiecare clasă, având în vedere faptul că în anii 1950/51 şi 1960/61 şcoala generală a fost de 7 clase, iar pentru ceilalți ani de referință a fost de 8 clase, că liceul şi şcoala profesională se urmau în anii 1950/51 şi 1960/61 după 7 clase, în 1970/71 şi următorii după 8

clase, iar în anii 1980/81 şi 1989/91 şcoala profesională se urma după 10 ani de studii, că şcolile tehnice şi postliceale durau 2 ani şi se făceau după 11 ani în 1950/51 şi 1960/61 şi după 12 ani în ceilalți ani de referință, precum şi că învățământul superior începea după 11 ani în 1950/51 şi 1960/61 rezultă:

Stocul simplu, stocul complex şi coeficientul de complexitate pentru sistemul de învățământ din România, în perioada 1950/51-1989/90

Anul şcolar	Stocul simplu - mii elevi -	Stocul complex - mii ani -	Coeficientul de complexitate (2)/(1)
0	1	2	3
1950/51	2120	9353,5	4,41
1960/61	2838,9	13485,5	4,75
1970/71	3811,7	23504,2	6,17
1980/81	4649,1	30410,0	6,54
1989/90	4708,7	33257,8	7,06

Aşadar, stocul simplu – exprimat în mii elevi (studenți) – a crescut față de 1950 cu 34% în 1960, cu 80% în 1970, de 2,2 ori în 1980-1989, în timp de stocul complex – exprimai în mii ani – a crescut cu 44% în 1960, de 2,5 în 1970, de 3,25 ori în 1980 şi de 3,56 ori în 1989. Aceste creşteri diferite oglindesc ponderile mai mari ale nivelurilor şcolare superioare şi se exprimă prin coeficientul de complexitate care în 1950 era de 4,4, ajungând în 1970 la 6,17 şi în 1989 la 7,06, adică de 1,4 şi respectiv de 1,6 ori mai mare.

4.3. Structura şi piramida absolvenților nivelurilor de învățământ

Pe baza efectivelor de absolvenți ai fiecărui nivel de învățământ s-a realizat următoarea structură:

Structura absolvenților nivelurilor de învățământ din România, în perioada 1950/51-1989/90

Nivelul	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1989/90
înv. gimnazial	57,2	64,7	59,2	40,0	33,8
treapta I	-	-	-	27,8	30,0
înv. liceal	9,2	16,6	16,6	18,8	18,3
înv. profesional	17,3	10,7	16,2	7,5	14,2
şc. medii şi postliceale	9,7	4,3	3,3	1,7	1,1
înv. superior	6,6	3,7	4,7	4,2	2,6
TOTAL	100	100	100	100	100

Se constată, în primul rând, ponderea mare din totalul absolvenților, a celor de gimnaziu 60-65% în 1950-1970, apoi 40% în 1980 şi doar o treime (33,8) în ultimul an. În acelaşi timp, absolvenții învățământului liceal au avut în perioada 1960-1990 o pondere relativ constantă 16,6-18%, cu toate că în valoare absolută numărul a crescut în 1989/90 față de 1960/61 de peste 4 ori, si-

tuație explicabilă în principal, prin "apariția" absolvenților primei trepte de învățământ liceal. Dacă se însumează ponderile deținute de absolvenții ambelor trepte, acestea sunt de 46,6 şi respectiv 48,3% pentru anii 1980/81 şi 1989/90, adică aproape jumătate din totalul absolvenților. Ponderea şcolilor medii şi postliceale a scăzut de la aproape o zecime (9,7) în anul 1950/51 la doar un procent (1,1) în anul 1989/90, ca urmare a desființării şcolilor postliceale. Absolvenții de învățământ superior deşi au crescut numeric de aproape trei ori (2,9) în 1989/90 față de 1950/51, au scăzut ca pondere de 2,5 ori, adică de la 6,6 la 2,6% ca urmare a creşterii mult mai mari a numărului absolvenților altor niveluri.

De altfel creşterile absolute în 1989/90 față de 1950/51 au fost pentru învățământul gimnazial de 4,5 ori, pentru cel liceal de 14,7 ori, pentru şcolile profesionale de 6,1 ori, pentru şcolile medii şi postliceale de 0,81 ori, iar pentru învățământul superior de 2,9, ori în timp ce raportate la anul 1960/61 aceste creşteri au fost de 1,97 ori pentru învățământul gimnazial, 4,15 ori pentru învățământul liceal, de 5 ori pentru cel profesional, de 0,94 ori pentru şcolile medii şi 2,68 pentru cel superior, creşterile diferite influențând ponderile fiecărui "tip de absolvent", în totalul acestora.

Luând ca bază (100) numărul absolvenților învățământului gimnazial, piramida absolvenților arată în felul următor:

Piramida absolvenților nivelurilor sistemului de învățământ din România, în perioada 1950/51-1989/90

Nivelul	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1989/90	1990/91
înv. gimnazial	100	100	100	100	100	100
treapta I	-	-	-	69,5	88,8	89,6
înv. liceal	16,1	25,7	28,0	47,0	54,1	38,9
înv. profesional	30,2	16,5	27,4	18,7	42,0	36,5
şc. medii şi postliceale	17,0	6,6	5,6	4,2	3,2	0,3
înv. superior	11,5	5,7	7,9	10,5	7,7	8,1

Aşadar, dacă în anul 1950/51 la 100 absolvenți de gimnaziu sistemul de învățământ "producea" 16 absolvenți de liceu, 30 de învățământ profesional, 17 de şcoli medii şi postliceale şi 11 absolvenți de învățământ superior, în anul 1989/90 acesta producea 89 absolvenți ai primei trepte de liceu, 54 absolvenți de liceu, 42 absolvenți de şcoală profesională, 3 de şcoală postliceală şi aproape 8 absolvenți de învățământ superior.

Aceste modificări vor influența desigur stocul absolvenților şi în mod special cel complex.

4.4. Stocul absolvenților. Coeficientul de complexitate

Luând în considerare că: un absolvent de nivel gimnazial a parcurs 7 clase în anii 1950/51 şi 1960/61 şi 8 clase pentru ceilalți trei ani de referință, un

absolvent al primei trepte de liceu a parcurs 10 clase, un absolvent de liceu a parcurs 11 clase în primii doi ani de referință şi 12 clase în ceilalți trei; că un absolvent de şcoală profesională a parcurs 7+3 ani în primii doi ani cuprinşi în analiză, 8+3 ani în 1970/71 şi 10+2 ani în 1980/81 şi 1989/90; că un absolvent de învățământ superior a parcurs 11+5 ani (în medie) pentru primii doi ani şi 12+5 ani (în medie) pentru ultimii trei ani s-au calculat următoarele stocuri simple şi complexe, precum şi coeficienții de complexitate corespunzători.

Stocul simplu şi stocul complex ale absolvenților şi coeficientul de complexitate pentru România, în perioada 1950/51- 1989/90

Anul şcolar	Stocul simplu - mii elevi -	Stocul complex - mii ani -	Coeficientul de complexitate (2)/(1)
0	1	2	3
1950/51	143,42	1300,29	9,07
1960/61	281,50	2412,76	8,57
1970/71	609,71	5957,98	9,77
1980/81	930,06	9381,26	10,09
1989/90	1061,31	10824,86	10,20

Se constată că prestația serviciului de învățământ s-a concretizat într-o ofertă adresată societății de 143 mii absolvenți în 1950/51, peste 600 mii în 1970/71 (de peste patru ori mai mare) şi peste un milion de absolvenți în 1989/90 (de 7,4 ori mai mare). Ponderat cu numărul anilor de studii parcurşi, stocul complex al absolvenților a crescut de la 13 milioane ani studii în 1950/51 la 10,8 milioane ani în 1989/90, adică de 8,3 ori, ceea ce a făcut ca nivelul coeficientului de complexitate să crească de la 9 la 10,2.

Stocul complex al absolvenților, calculat în acest mod, are un caracter oarecum formal, reflectând situația la un moment dat. În realitate, absolvenții de gimnaziu, în anii 1989/90, nu intrau în producție, ci urmau şi treapta întâi de liceu; absolvenții treptei întâi se îndreptau fie spre producție, fie spre treapta a doua de liceu sau spre şcoala profesională, în timp ce absolvenții de liceu se îndreptau într-o anumită proporție spre învățământul superior.

În anul 1989, 44,8% din absolvenții primei trepte se îndreptau spre cea de-a doua, iar 50,8% spre şcolile profesionale, în timp de 14,6% din absolvenții de liceu intrau în primul an de facultate.

Privit din această perspectivă efectivul îşi suplimentează stocul complex ajungând la 11529 mii ani, iar coeficientul de complexitate ajungând la 10,86. La aceste valori ar trebui adăugate şi cele ce vor proveni din faptul că actualii absolvenți ai primei trepte şi care au intrat în cea de-a doua treaptă de liceu vor intra, într-o anumită proporție, peste doi ani în învățământul superior.

Toate aceste considerente au fost făcute pentru a demonstra necesitatea efectuării unor studii longitudinale care să permită calcularea stocului de absolvenți pentru fiecare cohortă sau măcar existența unor date statistice suficiente pentru a estima aceste stocuri.

ANALIZA COMPARATIVĂ A PRINCIPALILOR INDICATORI AI SERVICIULUI DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ DIN ROMÂNIA, COMPARATIV CU ALTE ȚĂRI EUROPENE

1. Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de asistentă medicală

Analiza comparativă a avut trei dimensiuni:

- sub aspectul **dinamicii**, pe o perioadă de trei decenii, pentru a cunoaşte modul de manifestare în timp a fenomenelor studiate;
- prin **comparații internaționale**, pentru a cunoaşte locul actual al țării noastre în contextul european şi în cel al țărilor foste socialiste;
- în profil teritorial, pentru a sesiza disfuncțiile rețelei sanitare.

Aria analizei a cuprins:

- analiza indicatorilor de asigurare cu resurse (umane, materiale şi financiare);
- analiza indicatorilor de adresabilitate (de activitate);
- analiza indicatorilor de morbiditate şi mortalitate;
- analiza duratei medii de viață.

Ca în cazul evaluării serviciului de învățământ, în această primă etapă a evaluării calității serviciului de asistență medicală au fost utilizați indicatorii obiectivi de stare şi indicatorii obiectivi ai calității vieții, urmând ca etapa următoare a evaluării să se refere la percepția calității şi la gradul de satisfacere subiectivă a beneficiarului acestui serviciu social.

Privind – în multe situații – aceeaşi stare din unul, două sau trei unghiuri (în dinamică, în profil teritorial şi/sau prin comparații internaționale) cei 25 indicatori utilizați au devenit în realitate 53.

Schema indicatorilor utilizați în evaluarea calității serviciului de asistență medicală

Nr. crt.	Criteriile şi indicatorii	Tipul criteriului				
		Permisivitate		Accesibilitate	Activitate/ Finalitate specifică	
		Tipul indicatorului				
		IOS	IOSV	IOCV	IOS	IOSV
0	1	2	3	4	5	6
I. ASIGURAREA CU RESURSE						
1.1. Resursele umane						
1.	Numărul de locuitori ce revin unui	x	x	x		

Nr. crt.	Criteriile şi indicatorii	Tipul criteriului				
		Permisivitate		Accesibilitate	Activitate/ Finalitate specifică	
		Tipul indicatorului				
		IOS	IOSV	IOCV	IOS	IOSV
0	1	2	3	4	5	6
	medic (medici 10000 de locuitori)					
2.	Numărul de locuitori ce revin unui stomatolog (stomatolog la 10000 locuitori)	x	x	x		
3.	Numărul de locuitori ce revin unui farmacist (farmacist la 10000 locuitori)	x	x	x		
4.	Numărul de locuitori ce revin unui cadru mediu sanitar (CMS la 10000 locuitori)	x	x	x		
1.2. Resurse materiale						
5.	Numărul de paturi de asistenţă medicală ce revin la 1000 locuitori	x		x		
6.	Numărul de paturi din spitale ce revin la 1000 locuitori	x	x	x		
7.	Numărul de paturi de asistenţă medicală pentru copii ce revin la 1000 copii de 0-14 ani	x				
8.	Numărul de paturi în spitale pentru copii ce revin la 1000 locuitori şi la 1000 copii de 0-14 ani	x				
9.	Numărul de paturi în creşe, ce revin la 1000 locuitori şi la 1000 copii de 0-4 ani	x		x		
1.3. Resurse financiare						
10.	Ponderea cheltuielilor din bugetul de stat alocate ocrotirii sănătăţii	x	x			
11.	Ponderea cheltuielilor din venitul naţional şi produsul intern brut alocate ocrotirii sănătăţii	x	x			
II. ADRESABILITATEA/ACTIVITATEA						
12.	Numărul de consultaţii acordate unui locuitor			x	x	
13.	Numărul de tratamente acordate unui locuitor			x	x	
14.	Numărul de investigaţii de laborator (radiografii, radioscopii, analize), ce revin unui locuitor			x	x	
III. MORBIDITATEA ŞI MORTALITATEA						
1. Morbiditatea						
15.	Cazuri noi de îmbolnăvire la 1000000 de locuitori (incidenţa)				x	

Nr. crt.	Criteriile şi indicatorii	Tipul criteriului				
		Permisivitate		Accesibilitate	Activitate/ Finalitate specifică	
		Tipul indicatorului				
		IOS	IOSV	IOCV	IOS	IOSV
0	1	2	3	4	5	6
16.	Cazuri noi de îmbolnăvire prin bolile aparatului digestiv, ce revin la 100000 de locuitori				x	
17.	Cazuri noi de îmbolnăvire prin bolile aparatului respirator, ce revin la 100000 de locuitori				x	
18.	Cazuri noi de îmbolnăvire prin bolile infecţioase şi parazitare, ce revin la 100000 de locuitori				x	x
2. Incapacitatea temporară de muncă						
19.	Numărul zilelor de concediu medical ce revine la 100 personal muncitor				x	
20.	Structura incapacităţii temporare de muncă, pe principalele cauze				x	
3. Mortalitatea						
21.	Decesele raportate la 1000 de locuitori				x	x
22.	Decesele sub un an raportate la 1000 de născuţi vii			x	x	x
23.	Decesele 1-4 ani raportate la 1000 de copii în vârstă de 1-4 ani			x	x	x
24.	Decesele prin complicaţii ale sarcinii, naşterii şi lăuziei			x	x	x
IV. DURATA MEDIE DE VIAŢĂ				x	x	x

Notă explicativă:

- indicatorii cuprinşi în col. 2 şi col. 5 se referă la perioada 1960-1990;
- indicatorii cuprinşi în col. 3 şi col. 6 au ca numitor nivelul mediu european şi nivelul mediu înregistrat în ţările foste socialiste;
- indicatorii cuprinşi în col. 4 se referă la accesibilitatea judeţelor României.

2. Indicatorii de asigurare

Indicatorii de asigurare se referă la resursele umane, la cele materiale şi la cele financiare, analiza lor făcându-se atât pentru o perioadă de trei decenii, cât şi prin comparaţie cu situaţia existentă în celelalte ţări europene. De asemenea, analiza resurselor pe judeţe are ca scop reliefarea gradului de accesibilitate, a echităţii distribuirii resurselor.

2.1. Indicatorii resurselor umane

Indicatorii resurselor umane se calculează prin raportarea numărului locuitorilor la cel al medicilor, stomatologilor, farmaciştilor şi, respectiv, al cadrelor medii sanitare.

2.1.1. Numărul de locuitori ce revin unui medic

În perioada 1960-1990, numărul medicilor (exclusiv stomatologii) a crescut de 1,8 ori ceea ce a făcut ca, raportat la creşterea populației, numărul medicilor ce reveneau la 10.000 de locuitori să crească de 1,4 ori, adică de la 12,7 în 1960 la 18,0 în 1990.

Numărul de locuitori ce reveneau la un medic în România, în perioada 1960-1990

Anul	Număr medici (exclusiv stomatologi)	Număr locuitori ce reveneau unui medic	Număr medici/10.000 loc.
0	1	2	3
1960	23.358	788	12,7
1965	25.875	735	13,6
1970	25.906	782	12,8
1975	28.004	759	13,2
1980	32.762	678	14,8
1985	40.050	567	17,6
1990	41.813	555	18,0

Sursa: *Breviar de statistică sanitară*, CCSS, 1990, p. 118-119, pi. col. 1, 2 şi 3, şi *Breviar statistic al României*, CNS, 1991, p. 12.

Aşadar numărul locuitorilor ce reveneau unui medic a scăzut de la 788 la 759 în perioada 1960-1975, la 678 în anul 1980 şi la 555-567 în perioada 1986-1990.

Pe plan european, nivelul acestui indicator era cuprins între 248 şi 552 locuitori ce reveneau unui medic, nivelul mediu fiind de 369.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de numărul locuitorilor ce revin la un medic

Locul	Țara	Locuitori ce revin la un medic
1	URSS	248
2	Spania	315
3	Cehoslovacia	318
4	Franța	319
5-6	Belgia	331
	Bulgaria	331
7	Ungaria	347

Locul	Ţara	Locuitori ce revin la un medic
8	Grecia	352
9	R.F. Germania	386
10	Suedia	387
11	Austria	389
12	Danemarca	399
13	RD Germania	411
14	Portugalia	415
15	Finlanda	443
16-17	Olanda	450
	Norvegia	450
18	Polonia	520
19	Iugoslavia	549
20	ROMÂNIA	552

Notă: Datele sunt valabile în cazul României pentru anul 1989, iar pentru toate celelalte ţări, pentru anii 1984-1987.

Sursa: *Comparaţii internaţionale privind statistica demografică şi sanitară*, CCSS, 1990, p. 63.

Aşadar în România numărul locuitorilor ce revin unui medic este de 2,2 ori mai mare decât în URSS, de 1,6-1,7 ori mai mare decât în ţările clasate pe locurile 2-8 şi de 1,2 ori mai mare decât în oricare din celelalte ţări, cu excepţia Poloniei şi a Iugoslaviei.

În ce priveşte distribuţia pe judeţe a medicilor, deci raportul dintre numărul locuitorilor şi cel al medicilor pentru fiecare judeţ, am considerat necesară efectuarea unei grupări a judeţelor în funcţie de nivelul acestui raport.

Întrucât Breviarul de statistică sanitară prezintă pentru fiecare judeţ raportul dintre populaţia respectivă şi numărul medicilor din reţeaua consiliilor populare şi Ministerului Sănătăţii, deci nu al tuturor medicilor, analiza s-a făcut pe aceste raporturi. Consecinţa acestei situaţii este nivelul mai ridicat al indicatorilor (numitorul, numărul de medici, fiind mai redus decât cel real), dar acest fapt nu influenţează prea mult analiza împrăştierii sau, dimpotrivă, a omogenităţii repartizării medicilor pe judeţe.

În 1970 limitele distribuţiei erau cuprinse între 719 (municipiul Bucureşti) şi 1386 (judeţul Olt) locuitori ce reveneau unui medic – deci în Bucureşti îi reveneau unui medic aproape de două ori mai puţini locuitori, decât unui medic din judeţul Olt. Eliminând cele două valori extreme, amplitudinea era cuprinsă între 819 în judeţul Timiş şi 1284 în judeţul Botoşani adică un raport de defavorizare de 1,57.

În 1990 limitele erau cuprinse între 477 (judeţul Timiş) şi 893 (judeţul Tulcea) adică un raport de 1,87, reflectând aceeaşi dispersie în repartizarea acestui factor.

2.1.2. Numărul de locuitori ce revin unui medic stomatolog

În perioada 1960-1990 numărul medicilor stomatologi a crescut de peste patru ori (4,38), dar această evoluție a cunoscut două etape distincte: în 1980 numărul stomatologilor a fost de 4,32 ori mai mare decât în anul 1960, apoi în 1985 față de 1980 s-a înregistrat o creştere de 4,4%, iar în anul 1989 de numai 1,2%, pentru ca în 1990 să se înregistreze o scădere de 4,4% față de acelaşi an 1980.

Numărul de locuitori ce reveneau unui medic stomatolog în România, în perioada 1960-1990

Anul	Număr medici stomatologi	Număr locuitori ce reveneau unui medic stomatolog	Număr medici stomatologi la 10.000 loc.
0	1	2	3
1960	1626	11318	0,9
1965	2025	9396	1,1
1970	4053	4997	2,0
1975	6051	3511	2,8
1980	7029	3159	3,2
1985	7340	3096	3,2
1989	7116	3253	3,1
1990	6717	3455	2,9

Sursa: *Breviar de statistică sanitară*, CCSS, p. 118-119 pt. col. 1, 2 şi 3, şi *Breviar statistic al României 1991*.

Consecința acestei evoluții a numărului de medici stomatologi, corelată cu o creştere a populației de 25,8%, o constituie reducerea spectaculoasă a numărului de locuitori ce reveneau unui medic stomatolog de la 11.318 în 1960 la 3.159 în 1980, adică de 3,58 ori, pentru ca în ultimul deceniu nivelul acestui indicator să rămână relativ constant.

Ierarhizarea unor țari europene în funcție de numărul locuitorilor ce revin unui medic stomatolog

Locul	Țara	Numărul locuitorilor ce revin unui medic stomatolog
1	Suedia	928
2	Finlanda	1069
3	Norvegia	1116
4	Danemarca	1131
5	Grecia	1185
6	R.D. Germană	1331
7	Franța	1416
8	Bulgaria	1520
9	Polonia	1556
10	Belgia	1585

Locul	Ţara	Numărul locuitorilor ce revin unui medic stomatolog
11	R.F. Germania	1724
12	Cehoslovacia	1854
13	Olanda	2034
14	URSS	2143
15	Iugoslavia	2322
16	Austria	2456
17	Ungaria	2721
18	ROMÂNIA	3253

Notă: Datele sunt valabile în cazul României pentru anul 1989, iar pentru toate celelalte ţări, pentru anii 1984-1987.

Sursa: *Comparaţii internaţionale privind statistica demografică şi sanitară*, CCSS, 1990, p. 63.

Cu toate că anul de referinţă pentru România (1989) diferă cu 2-5 ani de cei ai celorlalte 17 ţări se constată că numărul de locuitori ce revin unui medic stomatolog din ţara noastră este de 3,5 ori mai mare decât cel înregistrat în Suedia, de 2,8-3 ori mai mare decât cel înregistrat în Finlanda, Norvegia, Danemarca sau Grecia, de 2-2,4 ori mai mare decât cel din ţările clasate pe locurile 6-10 şi de 1,2 ori mai mare decât în Ungaria, ţara clasată pe penultimul loc din acest punct de vedere.

Faţă de nivelul mediu – pentru cele 18 ţări europene – de 1.741 locuitori ce revin unui medic stomatolog, nivelul din ţara noastră este de aproape două ori mai mare (1,87).

În ce priveşte repartiţia pe judeţe a acestei resurse umane, pentru anul 1970, nivelul cel mai mic, deci situaţia cea mai favorabilă populaţiei s-a înregistrat în judeţul Hunedoara (3738), iar nivelul cel mai ridicat s-a înregistrat în judeţul Botoşani (10111), adică de 2,7 ori mai mare. Eliminând valorile extreme, amplitudinea este dată de nivelurile înregistrate în judeţul Braşov (4050) şi, respectiv, în judeţul Brăila (9770), deci de 2,4 ori mai mare.

În 1990 amplitudinea era cuprinsă între 8711 (judeţul Botoşani) şi 3141 (judeţul Sibiu), adică un raport de defavorizare de 2,77 (aproximativ egal cu cel din urmă cu 20 ani), nivelul mediu de "încărcare" scăzând însă de la 6171 la 4454 locuitori ce reveneau unui medic stomatolog.

2.1.3. Numărul de locuitori ce revin unui farmacist

În perioada 1960-1990 numărul farmaciştilor a crescut de la 4.797 la 6.286, adică o creştere cu numai 31%, creşterea cea mai consistentă având loc în perioada 1970-1980, de la 4.684 la 6.451, adică cu 37,7%, în timp ce după 1975 numărul acestora a scăzut cu 4%.

Influenţat şi de creşterea populaţiei în acest interval de timp, raportul dintre numărul populaţiei şi cel al farmaciştilor a crescut în perioada 1960-1970 de la 3.836 la 4.324, adică cu 12,7%, scăzând apoi în anul 1980 până la 3.441, pentru ca să crească din nou până la 3.692 în anul 1990.

Numărul de locuitori ce reveneau unui farmacist în România, în perioada 1960-1990

Anul	Numărul farmaciştilor	Numărul locuitorilor ce reveneau unui farmacist	Numărul de farmacişti la 10.000 locuitori
1960	4.797	3.836	2,6
1965	4.715	4.035	2,5
1970	4.684	4.324	2,3
1975	5.376	3.952	2,5
1980	6.451	3.441	2,9
1985	6.558	3.465	2,9
1989	6.432	3.599	2,8
1990	6.286	3.692	2,7

Sursa: *Breviar de statistică sanitară*, CCSS, 1990, p. 118-119, şi *Breviar statistic al României*, CNS, 1991.

Numărul farmaciştilor ce reveneau la 10.000 de locuitori a fost relativ constant în perioada 1960-1975, având valori cuprinse între 2,3-2,6, crescând în 1980 până la 2,9 , pentru ca în ultimul deceniu să rămână constant sau chiar să scadă (2,7-2,9).

Pe plan european, numărul locuitorilor ce revin unui farmacist este cuprins între 913 (Belgia) şi 4. 160 (R.D. Germană).

Ierarhizarea unor ţări europene în funcţie de numărul de locuitori ce revin unui farmacist

Locul	Ţara	Numărul locuitorilor ce revin unui farmacist
1	Belgia	613[x)]
2	Franţa	1.098
3	Spania	1.331[*)]
4	R.F. Germania	1.992[*)]
5	Cehoslovacia	2.104
6	Portugalia	2.128[x)]
7	Bulgaria	2.188
8	Ungaria	2.307
9	Polonia	2.354
10	Danemarca	2.433[x)]
11	URSS	2.845
12	ROMÂNIA	3.599
13	Iugoslavia	3.786[x)]
14	R.D. Germană	4.160

[x)] farmacişti, chimişti.

Notă: Datele sunt valabile pentru anii 1985-1987, iar pentru România – 1989.

Sursa: *Comparaţii internaţionale privind statistica demografică şi sanitară*, CCSS, 1990, p. 63.

Nivelul indicatorului este în România de aproape patru ori mai mare (3,94) decât în Belgia, de 2,5-3,3 ori mai mare decât în Franța sau Spania şi de 1,5-2 ori mai mare decât în alte şapte țări.

Media celor 14 țări europene este de 2.369 locuitori ce revin unui farmacist adică de 1,5 ori mai mică decât nivelul acestui indicator în țara noastră.

Repartiția pe județe a farmaciştilor prezintă pentru anul 1970 variații cuprinse între 1.753 locuitori ce reveneau unui farmacist în Municipiul Bucureşti şi 10.331 în județul Botoşani adică de 5,9 ori mai mulți, iar prin eliminarea valorilor extreme amplitudinea este dată de nivelurile 3.360 pentru județul Braşov şi 8.601 pentru județul Olt adică 2,56 ori mai mulți.

În 1990 variația era cuprinsă între 2.394 (municipiul Bucureşti) şi 7.999 (județul Vaslui) generând un raport de defavorizare de 3,34 iar prin eliminarea valorilor extreme amplitudinea era cuprinsă între 3.112 (județul Cluj) şi 6.817 (județul Botoşani), raportul fiind de 2,19, valori sensibil mai scăzute decât cele din 1970, reflectând, totuşi o inechitate teritorială în repartizarea acestor resurse.

2.1.4. Numărul de locuitori ce revin unui cadru mediu sanitar

Între anii 1960 şi 1990 numărul cadrelor medii sanitare a crescut astfel: de la 60,6 mii în 1960 la 135,7 mii în 1989 şi 131,95 mii în 1990, adică de 2,18 ori, dar această evoluție a cunoscut şi ea două etape distincte. Între 1960 şi 1980 numărul acestora a crescut de 2,19 ori, pentru ca în 1990 numărul lor să fie chiar mai mic decât în 1980. Având în vedere că şi populația țării a crescut cu 25,8% în aceste trei decenii, indicatorul "numărul de locuitori ce reveneau unui cadru mediu sanitar" a scăzut de la 303 la 201 în 1970, apoi la 175 în 1975 şi la 167 în 1980, pentru ca în ultimul deceniu nivelul indicatorului să crească până la 170-176. Calculat invers, adică raportul dintre numărul cadrelor medii şi cel al populației, se constată că dacă în 1990 erau 33 cadre medii sanitare la 10.000 de locuitori, în 1970 erau aproape 50, în 1980 erau 60, pentru ca în ultimul an să se înregistreze 56,9.

Numărul mediu ce reveneau unui cadru mediu sanitar în România, în perioada 1960-1990

Anul	Numărul personalului mediu	Numărul locuitorilor ce reveneau unui cadru mediu sanitar	Numărul cadrelor medii sanitare ce reveneau la 10.000 loc.
1960	60.648	303	33,0
1965	77.819	245	40,9
1970	100.840	201	49,8
1975	121.322	175	57,1
1980	132.912	167	59,9
1985	133.932	170	58,9
1989	135.664	171	58,6
1990	131.949	175,9	56,9

Sursa: *Breviar de statistică sanitară*, CCSS , 1990, p. 118-119, şi *Breviar statistic al României 1991*, CNS.

Pe plan internațional, numărul de locuitori ce reveneau unui cadru mediu sanitar avea valori cuprinse între 96 (URSS) şi 286 (R.F. Germania).

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de numărul locuitorilor ce reveneau unui cadru mediu sanitar

Locul	Țara	Număr persoane ce revin unui cadru mediu sanitar
1	URSS	96
2	Finlanda	112
3	Suedia	121
4	Norvegia	125
5	Cehoslovacia	146
6	Bulgaria	156
7	R.D. Germană	169
X	ROMÂNIA	171
9	Ungaria	173
10	Danemarca	174
11	Polonia	197
12	Franța	244
13	Spania	262
14	Austria	274
15	R.F. Germania	286

Sursa: Datele au fost calculate după informațiile cuprinse în *Comparații internaționale privind statistica demografică şi sanitară*, CCSS, 1990, valorile fiind corespunzătoare anului 1987.

Față de alte "clasamente", în ce priveşte numărul locuitorilor ce revin unui cadru mediu sanitar, România ocupă un loc de mijloc în cadrul celor 15 țări pentru care au existat date statistice.

Comparativ cu media acestor țări (181), precum şi cu media înregistrată în țările foste socialiste (158), România, cu 171 locuitori ce reveneau unui cadru mediu sanitar, se plasează destul de bine, dar, comparativ cu primele patru țări (URSS, Finlanda, Suedia şi Norvegia), "dotarea" cu această categorie de personal sanitar este de 1,4-1,8 ori mai redusă.

În plan teritorial, în anul 1970, numărul locuitorilor ce reveneau unui cadru mediu era cuprins între 156 (Municipiul Bucureşti) şi 435 (județul Ialomița), adică un raport de 2,8 între cel mâi favorizat şi cel mai defavorizat județ din țară, sau eliminând extremele, între 181 (județul Bihor) şi 353 (județul Teleorman), adică un raport de 1,95 între valoarea minimă şi cea maximă. În 1990 județul cel mai defavorizat a fost Giurgiu (328), iar cel mai favorizat Mureş (158), raportul de defavorizare fiind de 2,07 sensibil mai redus decât cel din 1970, dar destul de ridicat, cu toate că jumătate din totalul județelor (21) aveau valorile acestui indicator cuprinse între 200-250.

2.2. Indicatorii resurselor materiale

În cadrul acestei grupe de indicatori s-au cuprins: numărul de paturi de asistență medicală, numărul de paturi din spitale, numărul de paturi de asistență medicală pentru copii, numărul de paturi în spitale pentru copii şi numărul de paturi în creşe, toți aceşti indicatori fiind raportați la 1000 de locuitori, sau după caz, la 1000 de copii între 0-14 ani sau 0-4 ani.

2.2.1. Numărul de paturi de asistență medicală ce revin la 1000 de locuitori

În perioada 1960-1989 numărul paturilor de asistentă medicală a crescut de peste 1,6 ori, dar în perioada 1980-1989 creşterea a fost foarte mică, de numai 3,9%, fapt ce a făcut, şi ca urmare a creşterii numărului populației, ca raportul dintre cei doi indicatori, adică numărul paturilor de asistență medicală ce reveneau la 1000 de locuitori, să crească de la 7,3-7,6 în anii 1960-1965 la 9,2 în 1975 şi 9,4 în 1980, pentru ca apoi să înregistreze valorile de 9,3-9,4.

Numărul de paturi de asistență medicală ce reveneau la 1000 de locuitori în România, între anii 1960-1990

Anul	Numărul de paturi de asistență medicală	Numărul de paturi de asistență medicală ce reveneau la 1000 locuitori
1960	133.850	7,3
1965	144.054	7,6
1970	168.115	8,3
1975	196.236	9,2
1980	208.213	9,4
1985	212.953	9,4
1989	216.295	9,3
1990	215.796	9,3

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1990*, CCSS, p. 100-101, şi *Breviar statistic al României 1991*, CNS.

Aşadar creşterea numărului de paturi de asistență medicală în perioada 1960-1990 cu 61,2%, coroborată cu o creştere a populației țării cu 25,8% a dus la o creştere a numărului de paturi ce revin la 1000 de locuitori, de numai 27,4% de-a lungul celor trei decenii.

La nivelul județelor, în anul 1970 valorile extreme erau de 13,8 (municipiul Bucureşti) şi 3,7 (județul Călăraşi), adică un raport de 3,73 sau, eliminând extremele, amplitudinea era mărginită de 11.4 (județul Iaşi) şi 4,1 (județul Giurgiu), adică un raport de 2,78. În 1990 valorile extreme erau cuprinse între 12,6 (județele Cluj şi Hunedoara) şi 5 (județul Ialomița), adică un raport de 2,52 deci cu mult mai mic decât cel înregistrat în 1970, dar ridicat în sine, reflectând decalajul mare dintre diferitele judece.

2.2.2. Numărul de paturi din spitale ce revin la 1000 de locuitori

În 1960, în România existau 100000 de paturi în spitale, număr care s-a dublat până în 1980, pentru ca în ultimul deceniu să crească cu numai 6%.

Numărul de paturi din spitale ce reveneau la 1000 de locuitori în România, între anii 1960-1990

Anul	Numărul de paturi din spitale	Numărul de paturi din spitale ce reveneau la 1000 de locuitori
1960	104.422	5,7
1965	114.338	6,0
1970	142.245	7,0
1975	174.696	8,2
1980	194.845	8,8
1985	203.168	8,9
1989	206.908	8,9
1990	207.001	8,9

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1990*, CCSS, p. 100-101, *Breviar statistic al României 1991*, CNS.

De la 5,7 paturi din spitale la 1000 de locuitori în 1960 în România, acest indicator a crescut de 8,8 în 1980, pentru ca în anii 1980-1989 să-şi "păstreze" un nivel de 8,8-8,9. Acest nivel este foarte scăzut comparativ cu cele înregistrate în alte țări ale Europei.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de numărul paturilor din spitale ce reveneau la 1000 de locuitori

Locul	Țara	Anul	Numărul de paturi din spitale ce reveneau la 1000 de locuitori
1	Finlanda	1980	15,5
2	Norvegia	1981	15,0
3	Suedia	1980	14,8
4-5	Olanda	1980	12,5
	URSS	1986	12,5
6	Franța	1977	12,1
7	R.F. Germania	1980	11,5
8	Austria	1981	11,2
9	Cehoslovacia	1987	10,2
10	R.D. Germană	1987	10,1
11	Bulgaria	1987	9,8
12	Belgia	1981	9,4
13	Ungaria	1987	9,3
14	ROMÂNIA	1989	8,9
15	Polonia	1985	7,0
16	Grecia	1981	6,2
17	Iugoslavia	1986	6,1

Sursa: *Comparații internaționale privind statistica demografică şi sanitară*, CCSS, 1990, p. 64.

Poziția României, a 14-a din cele 17 cuprinse în tabel, cu toate că anul de raportare diferă cu 2-9 ani față de celelalte țări, arată un decalaj de 1,7 ori față de Finlanda, Norvegia sau Suedia şi de 1,3-1,4 ori față de următoarele 5 țări.

Comparativ cu celelalte țări foste socialiste ne situăm, din acest punct de vedere, în urma URSS, Cehoslovaciei, R.D. Germane, Bulgariei şi Ungariei, dar înaintea Poloniei şi Iugoslaviei.

În ce priveşte repartiția pe județe, în 1970 valoarea minimă era de 3, iar cea maximă 13,4 , adică un raport de 4,5 sau eliminând valorile extreme, între 3,2 şi 10,9, adică un raport de 3,4 între ele, evident un raport foarte ridicat, reflectând discrepanța existentă în repartizarea acestei resurse.

În 1990 valorile extreme erau de 12,3 (județul Cluj) şi 4,9 (județul Ialomița) implicând un raport de 2,5, sau eliminând extremele, între 11,6 (municipiul Bucureşti) şi 5,3 (județul Giurgiu), adică un raport de 2,2. Aceste niveluri sunt cu mult inferioare celor corespunzătoare anului 1970, ca urmare a unei tendințe de echilibrare în plan teritorial, dar ele continuă să fie ridicate.

2.2.3. Numărul de paturi de asistență medicală pentru copii, ce revin la 1000 de locuitori şi la 1000 de copii între 0-14 ani

Deoarece indicatorul "numărul de paturi de asistentă medicală pentru copii ce revin la 1000 de locuitori" poate prezenta mai puțin semnificativ situația reală, fiind influențat de structura pe vârste a populației, atât la nivelul întregii țări, cât şi pe județe, a fost necesar de raportat numărul de paturi la numărul de copii între 0-14 ani.

Această limită, evident arbitrară, a fost determinată de datele statistice, existente pe grupe de vârstă, în Breviarul de statistică sanitară.

Numărul de paturi de asistență medicală pentru copii, ce reveneau la 1000 de locuitori şi la 1000 de copii între 0-14 ani, în România, între anii 1960-1990

Anul	Numărul de paturi de asist. med. pentru copii	Numărul de paturi de asist. med. la 1000 de locuitori	Numărul de paturi de asist. med. la 1000 de copii 0-14 ani
0	1	2	3
1960	20.273	1,1	3,9
1965	24.069	1,3	4,8
1970	28.980	1,4	5,5
1975	33.181	1,6	6,2
1980	36.625	1,7	6,2
1985	38.001	1,7	6,8
1989	38.833	1,7	7,0
1990	38.593	1,7	7,0

Sursa: *Breviar de statistică sanitară*, CCSS, 1990, p. 100-101, pentru col. 1 şi 2, iar pentru col. 3 s-au efectuat calcule pe baza datelor de la p. 4-5 şi 100-101.

Numărul paturilor de asistență medicală pentru copii a crescut de aproape două ori (1,9) în 1990 față de 1960, creştere manifestată ca şi în cazul altor indicatori analizați în două etape distincte: în 1980 erau de 1,81 ori mai multe paturi decât în 1960, pentru ca în 1990 să fie doar cu 5,4 mai multe paturi decât în 1980. Corelată cu creşterea populației totale (25,8%) şi cu cea a populației între 0-14 ani (7,21), valoarea indicatorului "număr de paturi de asistență medicală ce revin la 1000 de locuitori" a crescut de la 1,1 la 1,7 în 1980, rămânând apoi constantă de-a lungul anilor 1980-1989. În ce priveşte "numărul de paturi de asistență medicală ce revin la 1000 de copii între 0-14 ani" aceasta a cunoscut o creştere de aproape 80%, de la 3,9 în 1960 la 7,0 în 1990, dar se observă că în anii 1985-1990 creşterea a fost de numai 3%.

2.2.4. Numărul de paturi în spitale pentru copii, ce revin la 1000 de locuitori şi la 1000 de copii între 0-14 ani

Din aceleaşi considerente enunțate la 1.2.3. s-au calculat doi indicatori:

Numărul de paturi în spitale pentru copii, ce revin la 1000 de locuitori şi la 1000 de copii între 0-14 ani

Anul	Numărul de paturi în spitale pentru copii	Numărul de paturi în spitale ce revin la 1000 de locuitori	Numărul de paturi în spitale ce revin la 1000 de copii între 0-14 ani
1960	16.198	0,9	3,1
1965	18.817	1,0	3,7
1970	25.558	1,3	4,9
1975	30.023	1,4	5,6
1980	34.596	1,56	5,84
1985	36.488	1,61	6,50
1990	36.992	1,60	6,8

Sursa: *Breviarul se statistică sanitară*, CCSS, şi *Breviarul statistic al României 1991*.

În cei treizeci de ani numărul paturilor în spitale pentru copii a crescut de 2,3 ori, între anii 1960-1980 creşterea fiind de 2,1 ori, iar între anii 1980-1990 de numai 8%.

Raportat la 1000 de locuitori, nivelul indicatorului a crescut de la 0,9-1 în anii 1960-1965 la 1,3-1,4 în 1970-1979, pentru ca între 1980-1990 să fie cuprins între 1,6-1,7. Raportat la 1000 de copii între 0-14 ani, creşterea nivelului acestui indicator a fost de la trei paturi în 1960 la aproape cinci paturi în 1970, la aproape şase în 1980 şi la aproape şapte în 1990, diferențele între cele două şiruri de indicatori provenind din faptul că populația totală a țării a crescut cu 25,8% în perioada 1960-1990, în timp ce numărul copiilor între 0-14 ani a crescut cu numai 7,2%.

2.2.5. Numărul de paturi în creşe ce revin la 1000 de locuitori şi la 1000 de copii în vârstă de 0-4 ani

Numărul de paturi în creşe ce reveneau la 1000 de locuitori şi la 1000 de copii în România, între 1960-1990

Anul	Numărul de paturi în creşe	Numărul de paturi în creşe ce reveneau la 1000 de locuitori	Dinamica	Numărul de paturi în creşe ce reveneau la 1000 de copii între 0-4	Dinamica
0	1	2	3	4	5
1960	12.807	0,7	100	7,15	100
1965	11.800	0,6	85,7	8,23	115,1
1970	27.882	1,4	200	13,67	191,2
1975	70.022	3,3	471,4	36,32	508

Sursa: *Breviar de statistică sanitară*, CCSS, 1991. Pentru col. 4 s-au calculat indicatorii pe baza "populației pe grupe de vârstă".

2.3. Indicatorii resurselor financiare

Cea de a treia categorie de resurse – alături de cele umane şi cele materiale – o constituie resursele financiare, pentru analiza cărora s-au utilizat următorii indicatori: ponderea cheltuielilor bugetare pentru ocrotirea sănătății, în totalul bugetului şi ponderea cheltuielilor din produsul național brut, afectate sănătății.

2.3.1. Ponderea cheltuielilor din bugetul de stat alocate ocrotirii sănătății

Ponderea cheltuielilor din bugetul de stat alocate ocrotirii sănătății în România, între anii 1960-1990

Anul	Cheltuieli totale (milioane lei)	Cheltuieli pentru sănătate (milioane lei)	Ponderea (2)/(1) %
0	1	2	3
1960	55.422,5	2.954,8	5,33
1970	130.900,2	6.930,2	5,29
1980	296.787,3	14.235,3	4,80
1985	281.985,2	17.869,4	6,34
1989	288.425,5	18.975,2	6,58
1990[x)]	310.900	23.500,4	7,56

[x)] *Breviarul statistic al României 1991*.

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990*, CNS, p. 648-649 pentru col. 1 şi p. 656-657 pentru col. 2.

Între anii 1960-1990 totalul cheltuielilor au crescut de 5,6 ori – de fapt au crescut de 5,35 ori în 1980 față de 1960, pentru ca în 1985 să fie cu 5% mai mici, iar în 1990 cu doar 5% mai mari decât în 1980 – în timp ce cheltuielile pentru sănătate au crescut de 8 ori, astfel că prin raportarea celor doi indicatori s-au obținut ponderi ale cheltuielilor pentru sănătate cuprinse între 4,8% în 1980 şi 7,56% în 1990, în totalul cheltuielilor bugetare.

2.3.2. Ponderea cheltuielilor din venitul național şi produsul intern brut alocate asistenței medicale

Ponderea cheltuielilor din venitul național şi produsul intern brut alocate sănătății în România, între anii 1960-1990

Anul	Venitul național (mld. lei)	PIB (mld. lei)	Cheltuieli pentru sănătate (mld. lei)	Pondere în V.N. (mld. lei)	Pondere în PIB (3)/(2)
0	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1960	97,4	-	2,95	3,03	-
1970	217,9	-	6,93	3,18	-
1980	513,6	616,9	14,24	2,77	2,31
1985	672,0	817,4	17,87	2,66	2,19
1989	632,6	798,0	16,98	3,00	2,38
1990[x)]	671,5	844,0	23,50	3,50	2,78

[x)] *Breviarul statistic al României 1991*.

Sursa: Col. 4 şi 5 au fost calculate pe baza datelor din *Anuarul statistic al României 1990*.

La o creştere a venitului național de 6,9 ori în 1990 față de 1960 şi o creştere de 8 ori a cheltuielilor pentru sănătate, ponderea acestora a fost de 3-3,5%.

În ce priveşte ponderea cheltuielilor în PIB, între anii 1980- 1990 a fost de 2,2-2,8%. Pe plan european situația se prezintă astfel:

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de ponderea cheltuielilor pentru sănătate în produsul național brut

Locul	Țara	Anul	%
1	Austria	1981	10,0
2	R.F. Germania	1983	9,3
3	Suedia	1983	9,2
4	Belgia	1981	9,1
5	Olanda	1983	8,8
6	Franța	1983	8,0
7	Norvegia	1983	7,1
8-9	Finlanda	1982	7,0
	Elveția	1982	7,0

Locul	Ţara	Anul	%
10	Danemarca	1983	6,6
11-13	Bulgaria	1984	6,1
	Italia	1984	6,1
	Regatul Unit al Marii Britanii	1984	6,1
14	R.D. Germană	1983	5,3
15	Polonia	1982	5,2
16-17	Ungaria	1985	5,1
	Cehoslovacia	1983	5,1
18	Iugoslavia	1983	4,5
19	Spania	1983	4,3
20	URSS	1984	4,2
21	Portugalia	1983	3,5
22	Grecia	1980	3,0
23	ROMÂNIA	1990	2,8

Sursa: Ierarhizarea s-a făcut pe baza datelor existente în *Comparaţii internaţionale privind statistica demografică şi sanitară*, CCSS, 1990, p. 49.

Cu toate că informaţiile corespunzătoare celorlalte ţări provin din anii 1981-1985, România anului 1990 ocupa ultimul din cele 23 de locuri din Europa. Ponderea cheltuielilor alocate sănătăţii, în totalul PIB, este de 3,6 ori mai mică decât cea din Austria, de 2,5-3,5 ori mai mică decât cea alocată în primele 9 ţări din această ierarhie şi de 1,8-2,4 ori mai mică decât în următoarele 8 ţări.

Comparativ cu celelalte ţări foste socialiste, în care ponderea din PIB alocată sănătăţii era cuprinsă, între anii 1982-1985, între 4,2% în URSS şi 6,1% în Bulgaria, ponderea înregistrată în ţara noastră, în anul 1989 era de l,5-2,2 ori mai mică.

3. Indicatorii de adresabilitate (de activitate)

Indicatorii de adresabilitate sau de activitate, se referă la principalele activităţi desfăşurate de personalul medical: consultaţiile, tratamentele şi investigaţiile de laborator.

3.1. Numărul de consultaţii acordate unui locuitor

Între anii 1960-1989 numărul consultaţiilor acordate populaţiei a crescut de la 48,1 milioane în 1960 la 101,7 milioane în 1975 şi la 106,6 milioane în 1990, adică de 2,1 şi respectiv 2,2 ori.

Creşterea populaţiei din aceeaşi perioadă cu 25,8%, a dus, evident, la creşterea numărului consultaţiilor acordate unui locuitor, de la 2,6 consultaţii în 1960 la 4,8 în 1975 şi 4,6 în 1990, adică de 1,85 şi respectiv 1,8 ori mai multe.

Numărul mediu de consultații acordate unui locuitor în România, în perioada 1960-1990

Anul	Numărul de consultații (mii)	Numărul de consultații acordate unui locuitor	Dinamica
1960	48.171,2	2,6	100
1965	68.956,4	3,6	138,5
1970	85.738,9	4,1	157,7
1975	101.752,9	4,8	184,6
1980	109.482,9	4,9	188,5
1985	114.727,7	5,0	192,3
1990	106597,5	4,6	176,9

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1991*, CCSS.

Cuprinse între 6,2 consultații/locuitor, acordate în 1990 (în județul Covasna) şi 2,9 (județul Vaslui), adică un raport de 2,14 între aceste extreme, județele se pot grupa în patru categorii astfel: 14,6% cu valori cuprinse între 2,9-3,5 consultații/locuitor, 39% cu valori între 3,6-4,5, 34,2% cu valori între 4,6-5,5 consultații/locuitor şi 12,2% cu valori de peste 5,5 consultații/locuitor.

Aceste valori medii anuale ale consultațiilor acordate unui locuitor pot reflecta atât starea de sănătate a populației din cadrul fiecărui județ cât şi, corelate cu numărul medicilor din fiecare județ, gradul de aglomerare a acestora.

3.2. Numărul de tratamente acordate unui locuitor

Între 1960 şi 1990 numărul tratamentelor efectuate în România a crescut de la 28,4 milioane în 1960 la 50,1 milioane în 1970 (de 1,76 ori), la 84,7 mil. în 1980 (de 3 ori) şi la 85 mil. în 1990, adică tot de 3 ori.

Numărul de tratamente ce reveneau unui locuitor în România, în perioada 1960-1990

Anul	Numărul de tratamente (mii)	Numărul de tratamente ce reveneau unui locuitor	Dinamica
1960	28.412,3	1,5	100
1965	40.679,5	2,1	140
1970	50.154,9	2,5	166,7
1975	72.522,9	3,4	226,7
1980	84.688,5	3,8	253,3
1985	91.543,5	4,0	266,7
1990	84.986,7	3,7	246,7

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1991*, CCSS.

Având în vedere şi creşterea populației înregistrată în această perioadă, numărul de tratamente efectuate unui locuitor a crescut de la 1,5 în 1960, la 2,5 în 1970 (de 1,67 ori), la 3,8 în 1980 (de 2,53 ori) şi a scăzut la 3,7 în 1990.

În plan teritorial, numărul mediu de tratamente ce reveneau unui locuitor era cuprins între 5,7 (județul Timiş) şi 1,5 (județul Mehedinți) conducând la un raport de 3,8 sau eliminând extremele, valorile sunt cuprinse între 5,2 (Municipiul Bucureşti) şi 2,2 (județul Botoşani) implicând un raport de "numai" 2,36 ori, valori ce reflectă, ca şi în cazul consultațiilor, atât un anumit nivel al stării de sănătate, cât şi, în corelare cu numărul de cadre medii sanitare, gradul de aglomerare a acestora.

3.3. Numărul de investigații de laborator (radiografii, radioscopii, analize) ce reveneau unui locuitor

Din tabel se constată că:

- numărul radioscopiilor efectuate a scăzut de la 7,4 milioane în anul 1960, la 6,53 mil. în 1970, 5,7 mii în 1980 şi 4 mil. în anul 1990, adică doar 53,7% din nivelul primului an;
- numărul radiografiilor a crescut de la 1,85 mil. în 1960, la 4 mil. în 1970 (de 2,2 ori), la 5,36 în 1980 (de 2,9 ori) la 7,46 mil. în 1985 (de 4 ori), ajungând în 1990 la 6,2 mil., adică de 3,36 ori mai multe;
- numărul analizelor de laborator a crescut de la 19,5 mil. în 1960 la 58,4 mil. în 1970 (de 3 ori), la 99,8 mil. în 1980 (de 5,1 ori) şi la 109 mil. în 1990, adică de aproape 6 ori față de 1960.

Numărul investigațiilor de laborator (radiografii, radiologii, analize) ce reveneau unui locuitor din România, în perioada 1960-1990

Anul	Numărul de investigații (mii)				Numărul de investigații ce reveneau unui locuitor	Dinamica
	radioscopii	radiografii	analize de laborator	Total investigații		
1960	7390,3	1845,8	19501,0	28737,1	1,56	100
1965	6958,6	2997,8	1009,1	40965,5	2,15	137,8
1970	6530,0	4040,2	58404,0	68975,1	3,41	218,6
1975	6702,0	6770,3	83068,2	96540,5	4,54	291,0
1980	5667,8	5357,4	99783,5	110808,7	4,99	319,9
1985	5186,5	7464,1	113651,0	126301,6	5,56	356,4
1990	3970,7	6194,8	109056,7	119222,2	5,14	329,5

Sursa: *Breviar de statistica sanitară 1991*, CCSS.

Însumând cele trei categorii de investigații – radioscopiile, radiografiile, analizele de laborator – însumare care chiar dacă are un caracter relativ formal redă un anumit gen de activități depuse de medici şi cadrele medii sanitare – se constată o creştere a acestora de la 28,7 milioane în 1960 la 69 mil. în 1970 (de 2,4 ori), la 110,8 mil. în 1980 (de 3,86 ori) şi la 119,2 mil. În 1990, adică de 4,1 ori mai multe.

Influenţat fiind şi de creşterea populaţiei în perioada 1960-1989 (25,8%) numărul investigaţiilor de laborator ce reveneau unui locuitor a crescut de la 1,56 în 1960 la 3,41 în 1970, la 5 în 1980 şi 5,14 în 1990, adică de 3,3 ori faţă de anul 1960.

4. Indicatorii de morbiditate şi mortalitate

4.1. Indicatorii de morbiditate

4.1.1. Morbiditatea generală (cazuri noi de îmbolnăvire) totală şi raportată la 100000 de locuitori

Cazurile noi de îmbolnăvire înregistrate în România au crescut de la circa 10 milioane în 1960 la 14,7 milioane în 1970, apoi la 18,9 mil. în 1980, pentru a se constata o oarecare "stagnare" în anul 1985, adică 20 milioane cazuri. Corelate şi cu creşterea populaţiei în această perioadă nivelurile cazurilor noi de îmbolnăvire ce reveneau 100000 de locuitori a crescut de la 54 mii în 1960 la 72,5 mii în 1970 (de 1,34 ori), la 85,2 mii în 1980 (de 1,57 ori), scăzând la 71,6 mii în 1990.

Cazurile noi de îmbolnăvire la 100000 de locuitori din România, în perioada 1960-1990

Anul	Cazuri noi de Îmbolnăvire (mii)	Cazuri noi de îmbolnăvire ce reveneau la 100.000 loc	Dinamica
0	1	2	3
1960	9.957	54.104,1	100
1965	10.852	57.033,5	105,4
1970	14.681	72.489,8	134,0
1975	15.461	72.774,4	134,5
1980	18.914	85.192,8	157,5
1985	20.199	88.8853	164,3
1990	16.633	71.673,3	132,5

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1950*, CCSS, p. 50-51 pentru col. 1 şi p. 4-5 pentru numărul populaţiei necesar calculelor din col. 2, şi *Breviar de statistică sanitară 1991*, CCSS, pentru datele anului 1990.

4.1.2. Cazurile noi de îmbolnăvire prin bolile digestive ce revin la 100000 de locuitori

În ce priveşte cazurile noi de îmbolnăvire prin bolile aparatului digestiv se constată că ponderea acestora în totalul cazurilor de îmbolnăvire a fost cuprinsă între 21,9% (în anul 1960) şi 32,2% (în anul 1990).

Cazurile noi de îmbolnăvire prin bolile aparatului digestiv ce reveneau la 100000 de locuitori din România, în perioada 1960-1990

Anul	Cazuri noi de îmbolnăvire (mii)	Cazuri noi la 100000 de locuitori	Dinamica
0	1	2	3
1960	2.183	11.861,9	100
1965	2.796	14.694,6	123,9
1970	3.624	17.894,1	150,9
1975	3.810	17.933,5	151,2
1980	5.440	24.503,0	206,6
1985	5.895	25.940,8	218,7
1989	6X36	27.799,4	234,4
1990	4.306	18.600	156,8

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1990*, CCSS, p. 50-51 pentru col. 1 şi p. 4-5 pentru calcularea datelor din col. 2.

Dacă în 1960 se înregistrau 11,86 mii cazuri noi de îmbolnăvire prin bolile aparatului digestiv, la 100000 de locuitori, în 1970 numărul acestora ajunsese la 17,89 mii, în 1980 la 24,5 mii şi 1989 la 27,8 mii, adică de 234 ori mai multe cazuri, scăzând în 1990 la 18,6 mii cazuri, ceea ce înseamnă de 1,6 ori mai multe cazuri decât în 1960.

4.1.3. Cazurile noi de îmbolnăvire prin bolile infecţioase şi parazitare ce reveneau la 100000 de locuitori

Ponderea acestora în totalul cazurilor noi de îmbolnăvire a scăzut de la 93% în anul 1960, la 7,1% în anul 1970, la 5,2% în anul 1980 şi la 3,9% în anul 1990.

Cazurile noi de îmbolnăvire prin bolile infecţioase şi parazitare ce reveneau la 100000 de locuitori din România, în perioada 1960-1990

Anul	Cazuri noi de îmbolnăvire – boli infecţ. şi paraz. (mii)	Cazuri noi la 100.000 de locuitori	Dinamica
1960	931	5.058,8	100
1965	756	3.937,2	78,5
1970	1.039	5.130,2	101,4
1975	803	3.779,7	74,7
1980	994	4.477,2	88,5
1985	750	3.300,4	65,2
1989	737	3.183,4	62,9
1990	645	2.779,4	54,9

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1991*, CCSS.

De la 5 mii de cazuri la 100000 de locuitori în 1960- 1970 bolile infecţioase şi parazitare scad ca număr, la 4,5 mii în 1980 şi la 2,78 mii în 1990, în acest ultim an înregistrându-se doar 55% din numărul cazurilor anului 1960.

4.2. Indicatorii de incapacitate temporară de muncă

4.2.1. Numărul zilelor de concedii medicale ce reveneau la 100 personal muncitor

Între anii 1960 şi 1990 numărul zilelor de concedii medicale ce reveneau la 100 personal muncitor – cunoscut şi sub denumirea de indice de gravitate – a fost cuprins între 638 (în 1960) şi 842 (în 1975).

Numărul zilelor de concedii medicale ce reveneau la 100 personal muncitor în România, în perioada 1960-1990

Anul	Numărul de zile de concedii medicale la 100 personal muncitor	Dinamica
1960	638	100
1965	671	105,2
1970	805	126,2
1975	842	132,0
1980	748	117,2
1985	769	120,5
1990	717	112,4

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1991*, CCSS.

Se constată câteva etape distincte: în anii 1960-1965 se înregistrau 63-6,7 zile de concediu medical pentru un individ (personal muncitor), în anii 1970-1975 se înregistrau 8-8,4 zile de concediu medical, în 1980-1985 erau, în medie, 7,5–7,7 zile de concediu medical iar în 1990 numărul acestora a fost de 7,1 zile.

4.2.2. Structura incapacităţii temporare de muncă, pe principalele cauze

În ce priveşte structura pe principalele cauze care au condus la situaţia de incapacitate temperară de muncă în anii 1960-1989, tabelul următor prezintă:

Structura incapacităţii temporare de muncă pe principalele cauze, în România, în perioada 1960-1990

Cauzele	Anul		
	1960	1975	1990
1 Accidente	10,9	10,8	16,0
2 Bolile aparatului digestiv	16,3	15,1	12,7
3 Bolile aparatului respirator	13,7	16,8	13,6

Cauzele	Anul		
	1960	1975	1990
4 Bolile infecţioase şi parazitare	20,7	10,4	7,2
5 Bolile sistemului osteoarticular	7,8	7,9	10,1
6 Bolile genito-urinare	6,0	6,6	8,0
7 Bolile aparatului circulator	5,8	7,1	6,9
8 Tulburări mintale şi nevroze	3,8	6,6	6,4
9 Complicaţiile sarcinii, naşterii şi lăuziei	2,8	5,9	4,5
10 Bolile sistemului nervos, şi organelor de simţ	4,1	2,2	5,5
11 Bolile pielii	3,1	3,6	4,3
12 Tumori	1,5	1,4	1,8
13 Alte	3,5	5,6	3,0
TOTAL	100	100	100

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1991*, CCSS. Se constată că primele trei grupe de boli – ale aparatului digestiv, ale aparatului respirator şi bolile infecţioase şi parazitare, împreună cu accidentele "acoperă" 50,7% în 1960, 42,3% în 1975 şi 33,5% în 1990, din totalul zilelor de incapacitate temporară de muncă.

4.3. Indicatorii de mortalitate

Dintre indicatorii de mortalitate cunoscuţi, am considerat ca fiind mai importanţi cei care se referă la decesele raportate la 1000 de locuitori, la decesele sub un an, raportate la 1000 de născuţi vii şi la mortalitatea pe cauze.

4.3.1. Decesele la 1000 de locuitori

Decesele la 1000 de locuitori înregistrate în România, în perioada 1960-1990

Anul	Decese la 1000 locuitori	Dinamica
0	1	2
1960	8,7	100
1965	8,6	98,9
1970	9,5	109,2
1975	9,3	106,9
1980	10,4	119,5
1985	10,9	125,3
1990*)	10,6	121,8

*) *Breviarul statistic al României 1991*, p. 12.

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1990*, CCSS, p. 2-3 pentru col. 1.

În perioada analizată numărul deceselor raportate la 1000 de locuitori a crescut de la 8,7 în 1960 până la 10,9 în 1985, înregistrând apoi o scădere la 10,6, în anul 1990.

De notat că, în acelaşi interval 1960-1990, numărul născuților vii ce reveneau la 1000 de locuitori a scăzut de la 19,1 în 1960 la 13,6 în 1990, ambele fenomene influențând sporul natural al populației, în sensul reducerii sale de la 10,4 la 1000 de locuitori în 1960, la numai 3 la 1000 de locuitori, în 1990.

La nivelul european mortalitatea generală înregistra următoarele valori:

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de nivelul mortalității generale

Locul	Țara	Anul	Decese la 1000 de locuitori
1	Islanda	1989	6,79
2	Malta	1989	7,52
3	Spania	1986	8,04
4	Olanda	1988	8,41
5	Irlanda	1989	8,93
6	Iugoslavia	1988	9,06
7	Elveția	1989	9,16
8	Grecia	1988	9,24
9	Portugalia	1989	9,32
10-11	Franța	1988	9,39
	Italia	1988	9,39
12	Finlanda	1988	9,92
13	Polonia	1989	10,04
14	URSS	1988	10,15
15	Luxemburg	1989	10,67
16	ROMÂNIA	1989	10,70
17	Norvegia	1988	10,79
18	Austria	1989	10,94
19	R.F. Germania	1989	11,23
20	Danemarca	1988	11,43
21	Marea Britanie	1989	11,49
22	Cehoslovacia	1989	11,82
23	Bulgaria	1989	11,89
24	R.D. Germană	1989	12,37
25	Ungaria	1989	13,68

Sursa: Indicatorii de mortalitate şi ai populației fiecărei țări, pe sexe, au fost luați din *World Health Statistics Annual*, OMS, 1990, şi apoi ponderați.

Aşadar, cu un nivel de 10,7 decese la 1000 de locuitori (în 1989), România era a 16-a țară din cele 25 țări europene pentru care existau date statistice. Acest nivel este doar cu 6% mai mare decât "media europeană", dar cu 5% mai mic decât cea înregistrată în țările foste socialiste. Totuşi, în comparație cu Islanda, Malta, Olanda, Spania sau Irlanda, mortalitatea generală din România este de 1,2-1,6 ori mai mare.

Desigur că nivelurile brute ale mortalității înregistrate în fiecare țară sunt influențate de structurile pe vârste ale populațiilor respective.

4.3.2. Decesele sub un an raportate la 1000 născuți vii

Mortalitatea infantilă, exprimată statistic prin numărul decedaților sub un an, raportat la 1000 de născuți vii, a cunoscut următoarele valori în perioada 1960-1990:

Decese la 1000 de născuți vii în România, în perioada 1960-1990

Anul	Decese la 1000 născuți vii	Dinamica
0	**1**	**2**
1960	74,6	100
1965	44,1	59,1
1970	49,4	66,2
1975	34,7	46,5
1980	29,3	39,3
1985	25,6	34,3
1990*)	26,9	36,1

*) *Breviarul statistic al României*, CNS, 1991, p. 13.

Sursa: *Breviar de statistică sanitară 1990*, CCSS, p. 2-3 pentru col. 1.

Având "din pornire" un nivel foarte ridicat – şapte copii din 1(X) - indicatorul analizat şi-a diminuat nivelul până la 4-5 copii decedați din 100 născuți vii în anii 1965-1970, pentru ca în ultimii cinci ani să se înregistreze 23-29 decese sub un an la 1000 de născuți vii.

Astfel, în 1990 nivelul indicatorului era doar de 36% față de cel din 1960, înregistrându-se o diminuare spectaculoasă a situației din țara noastră, din acest punct de vedere, dar, la nivelul întregii Europe, România ocupă, din păcate, ultimul loc.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de nivelul mortalității infantile

Locul	Țara	Anul	Decese sub un an la 1000 de locuitori
1	Islanda	1989	5,26
2	Finlanda	1988	6,08
3	Olanda	1988	6,83
4	Elveția	1989	7,34
5	R.F. Germania	1989	7,45
6	Danemarca	1988	7,55
7	R.D. Germană	1989	7,58
8	Franța	1988	7,83
9	Norvegia	1988	8,28
10	Austria	1989	8,31
11	Marea Britanie	1989	8,42
12	Luxemburg	1989	8,56
13	Irlanda	1988	8,86
14	Spania	1986	9,19

Locul	Țara	Anul	Decese sub un an la 1000 de locuitori
15	Italia	1988	9,20
16	Malta	1989	10,55
17	Grecia	1988	11,03
18	Cehoslovacia	1989	1130
19	Portugalia	1989	12,18
20	Bulgaria	1989	14,38
21	Ungaria	1989	15,74
22	Polonia	1989	15,95
23	Iugoslavia	1988	24,49
24	URSS	1988	24,88
25	ROMÂNIA	1989	26,9

Sursa: Ierarhizarea s-a efectuat pe baza indicatorilor mortalității infantile şi ai populației, pe sexe, existenți în *World Health Statistics Annual*, OMS, 1990, şi apoi ponderați.

4.3.3. Decesele la 1000 de copii între 1-4 ani

Un alt indicator important, alături de mortalitatea infantilă, îl constituie mortalitatea la grupa de vârsta 1-4 ani, indicator care în țara noastră, a avut valori cuprinse între 3,89 în 1960 şi 2,07 în 1989.

Mortalitatea la grupa de vârstă 1-4 ani în România, în perioada 1960-1990

Anul	Decese la 1000 de copii între 1-4 am	%
0	**1**	**2**
1960	3,89	100
1965	2,11	54,2
1970	2,39	61,4
1975	2,17	55,8
1980	1,65	42,4
1985	1,70	43,7
1990	1,85	47,5

Sursa: Indicatorii din col. 1 s-au calculat prin raportarea deceselor din grupa de vârstă 0-4 ani, în prealabil scăzându-se decedații sub un an şi, respectiv, născuții vii din anul respectiv, datele provenind din *Buletinul de statistică sanitară*, CCSS, 1990, p.16-17 şi 4, şi *BSS*, 1991, pentru ultimul an.

Aşadar, după o scădere foarte mare în 1965, când nivelul mortalității la această grupă de vârstă se redusese la jumătate, aceasta a scăzut din nou în 1975, 1980 şi 1985, pentru a creşte din nou în 1990 la un nivel care ne plasează, din acest punct de vedere, pe penultimul loc între țările europene, pentru care au existat informațiile statistice. Astfel, numărul deceselor la grupa de vârsta 1-4 ani, raportat la 1000 de copii din aceeaşi grupă de vârstă era 0,3 pentru Suedia; 0,4 pentru Austria, Danemarca, R.F. Germania, Grecia, Italia, Elveția,

Marea Britanie, 0,5 pentru Belgia, Cehoslovacia, Franța, R.D. Germană, Olanda, Norvegia, 0,6 pentru Ungaria, Polonia şi Spania, 0,9 pentru Portugalia, 1 pentru Bulgaria şi 1,1 pentru Iugoslavia.*

5. Durata medie de viață

Durata medie de viață este numărul de ani pe care îi are de trăit un nou-născut viu presupunând că ordinea de decese la toate grupele de vârste va fi cea exprimată de tabelul respectiv.**

În tara noastră acest indicator a avut următoarea evoluție:

Durata medie de viață în România între anii 1960-1990

Anul	Durata medie de viață	Dinamica
0	1	2
1961	65,96	100
1964-1967	68,61	103,9
1970-1972	68,58	104
1975-1977	69,76	105,8
1980-1982	69,42	105,2
1985-1987	69,53	105,4
1988-1990	69,56	105,5

Sursa: *Informații statistice operative*, nr. 4, aprilie 1991, pentru col. 1.

Durata medie a vieții în România a fost cuprinsă între 66 şi 69,76 ani de-a lungul întregii perioade, iar în ultimii 15 ani (1975-1990) ea a fost de 69,4-69,76 ani, nivel cu care ne situăm din nou pe penultimul loc în Europa.

Ierarhizarea unor țări europene în funcție de speranța de viață la naştere (durata medie a vieții)

Locul	Țara	Anul	Speranță de viață - ani
1	Elveția	1989	77,79
2	Franța	1988	77,31
3	Suedia	1987	77,30
4	Olanda	1988	77,14
5	Grecia	1988	76,89
6	Spania	1986	76,71
7-8	Islanda	1989	76,69
9	Norvegia	1988	76,44
10	R.F. Germania	1989	76,02

* Ierarhizarea s-a efectuat pe baza datelor cuprinse în *Comparații internaționale privind statistica demografică şi sanitară 1990*, p.43-44.

** Trebici, Vl., *Mică enciclopedic de demografie*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1975, p. 205.

Locul	Ţara	Anul	Speranţă de viaţă - ani
11	Malta	1989	75,88
12	Austria	1989	75,66
13	Marea Britanie	1989	75,52
14	Danemarca	1988	75,09
15	Finlanda	1988	74,87
16	Belgia	1986	74,80
17	Portugalia	1989	74,77
18	Luxemburg	1989	74,37
19	Irlanda	1988	74,35
20	R.D. Germană	1989	73,38
21	Iugoslavia	1988	71,73
22	Cehoslovacia	1989	71,65
23	Bulgaria	1989	71,59
24	Polonia	1989	71,21
25	Ungaria	1989	69,85
26	ROMÂNIA	1988-1990	69,60
27	URSS	1988	69,30

Sursa: Speranţa de viaţă s-a calculat prin efectuarea mediei ponderate a datelor referitoare la speranţa de viaţă pentru populaţia masculină şi cea feminină, existente în *Statistical Yearbook*. ONU, 1990.

Media europeană este de 74,54 ani, adică cu aproape cinci ani mai ridicată decât speranţa deviată a populaţiei ţării noastre.

Primele două ţări au o durată mai mare cu 7-8 ani decât cea din România.

Coincidenţă sau nu, ţările foste socialiste se plasează pe ultimele 8 locuri, începând cu R.D. Germană (73,38) şi încheind cu URSS (69,30), cu o medie de 71,04 ani.

Pe sexe, durata medie a vieţii pentru populaţia masculină este cuprinsă între 74,1-74,3 pentru Grecia, Suedia şi Elveţia şi 64,7-65,5 pentru URSS şi Ungaria, deci între prima şi ultima ţară "distanţa" medie a vieţii este de aproape zece ani. Pentru populaţia feminină durata medie a vieţii are valori cuprinse între 80-81 ani (Franţa, Elveţia, Olanda, Suedia şi Islanda) şi 72,7-73,4 (România şi URSS), pe primele locuri situându-se (Franţa şi Elveţia cu 81,3 ani), iar pe ultimul loc (România cu 72,7 ani), diferenţa fiind de aproape nouă ani (8,6).

6. Asigurarea cu personal medical

Luând în considerare un ritm mediu anual de creştere cu 5% (ca ipoteză) a disponibilului de medici, stomatologi şi farmacişti rezultă următoarea situaţie posibilă:

Asigurarea cu personal medical

	Nivelul de asigurare din				Numărul de ani necesari atingerii nivelului		
	România 1990	**Europa**	**țările foste socialiste**	**dorit pentru România[x)]**	**dorit pentru România**	**din țările foste socialiste**	**din Europa**
1. **Număr medici** ce revin la 10000 loc.	18,0	25,2	24,4	24,8	7	7	7
2. **Număr stomatologi** ce revin la 10000 loc.	2,9	5,74	4,79	3,7	4	9	13
2. **Număr farmacişti** ce revin la 10000 loc.	2,7	4,22	3,43	3,3	4	4	9

[x)] Necesarul dorit pentru satisfacerea mulțumitoare a nevoilor pentru sănătate a fost estimat de Ministerul Sănătății (Modernizarea asistenței medicale în condițiile existenței economiei de piață):

Conform estimărilor făcute, rezultă un necesar de:

- **24,8 medici la 10000 de locuitori**, adică o creştere cu 37% a numărului acestora (în condițiile în care populația ar rămâne la un nivel constant), ceea ce ar presupune o creştere anuală de 5-7% pentru următorii 5-7 ani;
- **3,7 medici stomatologi la 10000 de locuitori**, adică o creştere a numărului acestora cu 19,4% (o creştere anuală de 5% ar presupune 4 ani până la atingerea nivelului). Dacă s-ar încerca o apropiere de nivelurile actuale din țările foste socialiste sau din țările europene ar fi necesară o creştere de 54%, respectiv 85% (adică la un ritm mediu anual de creştere de 5% ar fi necesari 9 şi respectiv 13 ani);
- **3,3 farmacişti la 10000 locuitori**, ceea ce presupune o creştere cu 17,9% a numărului acestora, adică cu un ritm mediu anual de creştere de 5%, ar fi necesară o perioadă de patru ani pentru a ajunge la nivelul dorit, precum şi la cel din țările foste socialiste şi nouă ani pentru a ajunge la actuala medie europeană.

7. Indicatorul de asigurare cu resurse umane (IARU)

Pe baza celor patru indicatori de asigurare cu resurse umane: numărul de locuitori ce revin unui medic, numărul de locuitori ce revin unui stomatolog, numărul de locuitori ce revin unui farmacist şi numărul de locuitori ce revin unui cadru mediu sanitar am elaborat un indicator care a fost numit indicatorul de asigurare cu resurse umane. S-a pornit de la indicatorul dezvoltării umane elaborat de PNUD[*], având următoarea formulă:

[*] *Rapport mondial sur le developpement humain*, 1991, PNUD.

$$I_i = \frac{x_{max} - x_i}{x_{max} - x_{min}}$$

calculându-se apoi media pentru toate variabilele şi, în final, indicatorul propriu-zis: IDH = 1 – I

În elaborarea indicatorului de asigurare cu resurse umane am modificat astfel elementele formulei:

- în locul amplitudinii (x_{max} – x_{min}) am utilizat abaterea medie pătratică deoarece – din punct de vedere statistic – aceasta este cea mai bună estimare a împrăştierii valorilor individuale față de valoarea medie;
- în locul unei valori maxime sau minime la numărător a fost utilizată valoarea medie a indicatorului ($\bar{x}$);
- noua formulă redă de fapt valoarea normală, normată

$$z_i = \frac{\bar{x}_i - x_i}{D_i}$$

(Formula se aplică astfel deoarece indicatorii au fost calculați ca raport între numărul populației şi cel al medicilor, stomatologilor s.a.; dacă s-ar fi folosit indicatorii: număr medici ş.a. ce revin la 10000 de locuitori formula utilizată ar fi fost:

$$Z = \frac{x_i - \bar{x}_i}{D_i}$$

Însumând valorile Z_i şi raportând suma la numărul variabilelor (în modelul nostru fiind patru variabile) se obține:

$$IARU = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} Z_i$$

Indicatorul astfel calculat redă fidel locul fiecărui județ în ierarhie, dar nu reflectă deloc progresul sau regresul înregistrat de-a lungul unei perioade.

Pentru a remedia acest neajuns foarte important pentru analiză se utilizează următorul procedeu de calcul:

- pentru fiecare Z_i – deci pentru fiecare variabilă – se stabilesc pentru toate şirurile corespunzătoare anilor supuşi comparării o **singură** medie şi o **singură** abatere medie pătratică, valabile pentru toate valorile impuse în toate şirurile;
- însumând valorile Z_i astfel calculate şi raportând la numărul variabilelor se obțin valorile IARU corespunzătoare fiecărui județ şi fiecărui an analizat; calculat în acest mod, indicatorul va reflecta atât poziția județului, cât şi evoluția lui din acest punct de vedere.

De reținut faptul că în această aplicație am optat pentru acordarea de **ponderi egale** celor patru variabile. Evident că, alte modele se pot folosi fără ponderi diferite acordate variabilelor în funcție de unul sau mai multe criterii.

Ierarhizarea judeţelor pe baza valorilor lui Z, la nivelul anului 1990

Locul	Judeţul	Z_{1990}	Z_{1970}	(diferenţa)
1	Cluj	1,41	0,71	0,70
2	Timiş	1,33	0,02	1,31
3-4	Hunedoara	1,14	0,51	0,63
	Mun. Bucureşti	1,14	1,24	-0,10
5	Iaşi	1,13	-0,28	1,41
6	Covasna	1,08	0	1,08
7-8	Bihor	1,05	0,06	0,99
	Mureş	1,05	0,24	0,81
9	Alba	1,03	-0,26	1,39
10	Constanţa	0,97	0,31	0,66
11	Braşov	0,95	0,81	0,14
12	Sibiu	0,93	0,30	0,63
13	Arad	0,90	-0,20	1,10
14	Vâlcea	0,84	-0,31	1,15
15	Argeş	0,81	-0,31	1,15
16	Brăila	0,79	-0,83	1,62
17	Prahova	0,72	0,10	0,62
18	Bistriţa-Năsăud	0,71	-1,24	1,95
19-20	Caraş-Severin	0,68	-0,08	0,76
	Dolj	0,68	-0,96	1,64
21	Mehedinţi	0,64	-0,97	1,61
22	Harghita	0,55	0	0,55
23	Maramureş	0,53	0,03	0,50
24-25	Gorj	0,49	-1,14	1,63
	Bacău	0,49	-0,78	1,27
26	Dâmboviţa	0,38	-0,90	1,28
27-28	Galaţi	0,37	-0,22	0,59
	Neamţ	0,37	-1,17	1,54
29	Sălaj	0,37	-1,31	1,62
30	Satu Mare	0,27	-0,40	0,67
31-32	Ialomiţa	0,18	-2,01	2,19
	Teleorman	0,18	-1,58	1,76
33	Buzău	0,16	-1,43	1,59
34	Suceava	0,11	-1,15	1,26
35	Vrancea	0,07	-1,33	1,40
36	Olt	-0,06	-2,09	2,03
37	Giurgiu	-0,13	-0,46[x)]	0,33
38	Călăraşi	-0,33	-0,51[x)]	0,18
39	Tulcea	-0,42	-1,56	1,12
40	Botoşani	-0,45	-2,30	1,85
41	Vaslui	-0,81	-1,30	0,49

[x)] Valabil pentru anul 1985.

Aşadar indicatorul de asigurare cu resurse umane are – pentru anul 1990 – valori cuprinse între 1,41 (judeţul Cluj) şi -0,81 (judeţul Vaslui), ierarhi-

zarea judeţelor făcându-se după aceste valori. În anul 1970 valorile indicatorului erau cuprinse între 1,24 (municipiul Bucureşti) şi -2,3 (judeţul Botoşani). Câteva constatări se impun:

- amplitudinea, ca expresie a omogenităţii, a scăzut de la 3,54 în 1970 (între -2,3 şi 1,24) la 2,22 în 1990 (între -0,81 şi 1,41);
- ca efect al progresului înregistrat în perioada 1970-1990, numărul judeţelor cu valori pozitive ale IARU a crescut de la 11 în 1970 (inclusiv cele cu valoarea zero) la 35 în 1990;
- cu excepţia municipiului Bucureşti, toate judeţele au înregistrat progrese în perioada 1970-1990, progrese cuprinse între 0,14 (judeţul Braşov) şi 2,03-2,19 (judeţele Olt şi Ialomiţa);
- într-o evoluţie "ideală" – sub aspectul omogenizării gradului de asigurare cu resurse – judeţele mai slab asigurate ar fi trebuit să progreseze mai mult decât cele mai bine asigurate; în realitate, coeficientul de corelaţie (metoda rangurilor) între locul ocupat de judeţ şi progresul înregistrat este de numai 0,21, nefiind semnificativ statistic;
- dacă se exclud din ierarhie judeţele Călăraşi şi Giurgiu, pentru care nu există date la nivelul anului 1970, ci doar pentru 1985, astfel că progresul nu putea fi mare pe scurta perioadă de 5 ani, în loc de 20 câţi au fost luaţi în considerare pentru celelalte judeţe, coeficientul de corelaţie (pentru celelalte 39 judeţe) devine 0,36 şi este semnificativ din punct de vedere statistic.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 18/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

ÎNVĂȚĂMÂNTUL
MUTAȚII – COSTURI – PERSPECTIVE

dr. Maria MOLDOVEANU

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

EDUCAȚIA – O NOUĂ CRIZĂ. ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC
ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL 77

1. Cercetarea fenomenului de criză a educației 77
2. Impactul crizei asupra utilizării resurselor materiale şi umane în învățământ 78
3. Efectele crizei educației în planul pregătirii generale a populației..... 84
4. Relația formare-ocupare a forței de muncă în condițiile crizei 88
5. Specificitatea crizei educației în țările est-europene. Cazul României. Repere strategice de dezvoltare a învățământului românesc. 91

Bibliografie selectivă 98

EDUCAȚIA – O NOUĂ CRIZĂ. ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

1. Cercetarea fenomenului de criză a educației

Începând cu anul 1968, în lume a început să se discute despre criza mondială a educației.

Identificarea elementelor comune ale crizei în cadrul diverselor sisteme de învățământ a fost posibilă prin analiza comparativă a unor probleme cum sunt:

- costul proceselor educaționale;
- resursele pe care le consacră educației fiecare colectivitate umană;
- raportul dintre fluxurile de intrare şi fluxurile de ieşire din sistem;
- cantitatea şi calitatea fluxurilor de ieşire;
- relația dintre indivizii instruiți în cadrul sistemului de învățământ şi absorbția lor pe piața muncii.

Punctul de plecare al crizei educației era, după unii, criza economică mondială. Pentru a se evidenția dimensiunile financiare ale crizei, s-au utilizat indicatori ca: totalul cheltuielilor pentru învățământ, cota din produsul național brut afectată învățământul, evoluția costurilor pe elev.

După alții, criza educației deriva din criza profundă care afecta ansamblul societății şi economiei.

Alte cauze care au generat criza mondială a educației sunt:

- intensificarea cererii de educație, în condițiile în care serviciile de învățământ nu s-au extins atât de repede spre a satisface această cerere;
- penuria mijloacelor necesare pentru satisfacerea noilor exigențe;
- inerția structurilor instituționale, inclusiv a personalului didactic;
- inerția corpului social însuşi, incapabil de a utiliza mai bine instrucția în interesul progresului național.

Criza s-a resimțit într-o serie de neconcordanțe şi dezechilibre. De exemplu, neconcordanța între conținutul instrucției dată de şcoală şi conținutul formației cerute de practicarea unei profesii, între cerințele evoluției economice şi sociale şi opțiunile vocaționale ale elevilor.

S-au înregistrat dezechilibre între diverse niveluri de pregătire şi între specializări. Încă din anii ‘70, studiile comparative evidențiau o subproducție de tehnicieni cu pregătire medie, atât ca valoare absolută, cât şi ca număr de personal mediu raportat la diplomații cu studii superioare. Dezechilibrul provine din faptul că, pentru a fi productivi, specialiştii de nivel superior trebuie “să aibă în

spate" un număr suficient de personal mediu (de exemplu, pentru sănătate, raportul ideal este de 3/5).

Toate aceste simptome ale crizei s-au extins în spațiu şi au evoluat în timp, unele înregistrând şi perioade de reflux, dar şi dimensiuni fără precedent.

Vom încerca în studiul de față să prezentăm modul cum s-a manifestat criza mondială a educației în ultimul deceniu. Pe baza datelor de care dispunem, vom evidenția fenomene de criză ale educației[1] în câteva zone reprezentative, de exemplu în SUA, URSS, unele țări în curs de dezvoltare şi, bineînțeles, România.

Vom încerca să descriem sintetic starea actuală a învățământului românesc şi să schițăm câteva repere strategice.

2. Impactul crizei asupra utilizării resurselor materiale şi umane în învățământ

Contextul economic şi social mondial a fost marcat, în ultimul deceniu, de două fenomene majore: criza economică şi adâncirea decalajului tehnologic, fenomene care au exacerbat concurența şi au accentuat inegalitățile dintre țări şi grupuri sociale. Consecințele pentru educație au fost numeroase şi s-au exprimat, în general, în declinul performanțelor globale ale sistemelor de învățământ.

Criza economică şi financiară s-a tradus mai ales prin diminuarea creşterii resurselor publice pentru educație. Diminuarea absolută a resurselor a generat, în consecință, o competiție dusă în interiorul sectorului social pentru obținerea unei părți mai substanțiale de către unul sau altul din domeniile subiacente. Pentru domeniul învățământului "lupta" s-a dus în numele principiului unei mai mari echități în accesul la educație. În practică, măsurile luate au fost de natură empirică şi nu au condus efectiv la ameliorarea utilizării resurselor.

Ce urmări a avut însă reducerea resurselor publice pentru educație?

În primul rând, menținerea masei salariale a condus, implicit, la reducerea cheltuielilor pentru mijloacele didactice, afectând calitatea procesului de învățământ. Pentru a se reduce aceste implicații negative, o parte a costurilor pentru şcolarizare a fost transferată părinților, mai ales pentru a se finanța unele cheltuieli nonsalariale, iar în unele țări, pentru a completa remunerația personalului nepedagogic.

Prin urmare, **datele bugetare cu privire la învățământ subestimează cheltuielile unitare şi nu dau o imagine reală a resurselor** ce se manipulează în acest domeniu; de cele mai multe ori, la resursele publice se adaugă cheltuielile financiare ale părinților, colectivităților locale, agenților comerciali interesați etc. Situația este valabilă şi pentru România, unde şi în fostul regim o

[1] Sistemul educativ este alcătuit din sistemul de învățământ şi educație nonşcolară. Uneori se utilizează noțiunea de sistem educativ cu semnificație de sistem de învățământ. În cadrul studiului de față, vom utiliza şi noi "sistem educativ" în accepțiunea de educație şcolară.

parte din costurile pentru şcolarizare a fost transferată părinților şi altor instanțe mai mult sau mai puțin formale şi unde resursele reale ale educației puteau fi determinate la nivelul unităților şcolare, dar mult mai inexact la nivelul sistemului de învățământ. Deci, costurile unitare ale educației sunt dificil de determinat. Informațiile necesare sunt limitate şi puțin pertinente şi aceasta nu numai când e vorba de clasificarea cheltuielilor după sursa de finanțare, ci, mai ales, când evaluăm cheltuielile prin funcția lor, respectiv prin tipurile de activități ce se derulează în spațiile şcolare: activități de învățământ în sensul strict al termenului; activități educative extra-curriculum; activități administrative; activități sociale şi de ajutorare a elevilor.

Există unități de învățământ, în care viața şcolară este redusă la cea mai simplă expresie, necomportând decât activități cu caracter didactic; în acelaşi timp, o minoritate de şcoli desfăşoară o gamă largă de activități.

Chiar şi în cazul şcolilor cu acelaşi statut (privat sau public), de acelaşi nivel (primar sau secundar), de acelaşi tip (industrial), activitățile ce se realizează efectiv în fiecare unitate de învățământ se vor diferenția sensibil, atât ca gen de activitate, cât şi ca intensitate a serviciilor asigurate. În legătură cu această problemă se ridică o serie de întrebări la care e dificil de găsit răspunsuri complete:

- cum se distribuie cheltuielile prevăzute pe fiecare tip de activitate?
- care sunt informațiile necesare pentru a realiza acest demers?

Procesul determinării resurselor utilizate în învățământ este extrem de complex, chiar şi atunci când se referă la cheltuielile bugetare. În primul rând, planificarea bugetului se realizează înainte de a se cunoaşte efectivele de elevi. El va suporta ajustări, în urma confruntării cu efectivele prevăzute şi va estima cheltuieli unitare apriori şi previzionale. După derularea anului de învățământ se vor calcula cheltuielile unitare aposteriori şi efective. Diferențele pot fi semnificative şi datorită inflației sau evoluției prețurilor.

Evidențele statistice de care poate dispune cercetătorul stipulează parțial acest demers metodologic.

Dar inconvenientul cel mai disfuncțional ține de faptul că anului şcolar îi corespund doi ani bugetari consecutivi, iar cheltuielile şcolii pe o perioadă determinată, se raportează la două procese de decizie (bugetară şi de alocație, de repartizare pe şcoli) asupra a două perioade distincte ce pot corespunde unui context politic, economic şi social diferit (aşa cum a fost la noi anul şcolar ‘89/’90).

În consecință, evaluările comparative ale resurselor bugetare alocate învățământului, cu intenția de a se estima calitatea serviciilor educative, sunt neconcludente. Diminuarea resurselor publice pentru educație a adâncit disparitățile costurilor, deci a resurselor disponibile, între zone (urban, rural), între niveluri de învățământ (primar, universitar) şi între şcoli. Asemenea disparități sunt mai accentuate în țările cu finanțare mixtă (publică şi privată), decât în cele cu finanțare exclusive publică. Dimensiunile lor depind atât de principiile poli-

ticilor educaționale din fiecare țară, cât şi de unele imperfecțiuni ale practicii de repartizare a resurselor, în particular de calitatea sistemului informațional de care dispune administrația. În fond, după repartizarea resurselor pe niveluri de învățământ, la nivel ministerial, distribuirea pe unități şcolare se realizează în funcție de informațiile furnizate de şcolile înseşi. Dar şi în ipoteza că s-ar constitui un sistem informațional pertinent, la nivelul învățământului din România, preliminăm că, în condițiile diversificării surselor de susținere materială a educației, disparitățile se vor menține. Prin extinderea învățământului privat acestea se vor adânci; în țările unde s-au putut face studii comparative între învățământul public şi cel privat, a reieşit că structura cheltuielilor unitare diferă mult, variațiile vizând mai ales inputurile nonsalariale (Franța).

Cauzele crizei financiare în domeniul învățământului pot fi identificate atât în interiorul, cât şi în exteriorul sistemului educativ – investiția publică în educație fiind o decizie de natură politică, cade în seama puterii politice. De aici şi diferențele mari de la o țară la alta în privința efortului material în favoarea educației.

În țările dezvoltate, politicile educaționale sunt preluate, tot mai mult, de către sectorul privat în timp ce în unele țări mai puțin dezvoltate, tendința este opusă şi anume de extindere a învățământului public sub presiunea categoriilor sociale incapabile să suporte costul şcolarizării. Diverse studii au demonstrat că nici învățământul privat nu reprezintă un miracol în degajarea de fonduri pentru sistemul educativ, dimpotrivă, creează disfuncții, în sensul că antrenează dezinteresul elitei conducătoare pentru şcolile publice.

Aşadar, strategiile adoptate pentru diminuarea consecințelor crizei țin de contextul politic, economic şi social al sistemului educativ.

În aceste condiții, problema repartizării resurselor, raportată la principiul asigurării condițiilor egale de acces la educație, se divide în trei subprobleme:

1. Ce resurse este bine să fie egalizate pentru a se reduce disparitățile în domeniul învățământului ?
2. Cum să se evalueze resursele necesare în funcție de parametri ca: mărimea şcolii, repartizarea elevilor pe cicluri de învățământ, condițiile locale ş.a. ?
3. Cum să se procedeze în fapt, ca fiecare unitate şcolară să dispună autonom de resursele repartizate ?

1. Egalizarea resurselor pentru învățământ vizează în opinia celor mai mulți cercetători: manualele şcolare, materialul didactic de bază şi nivelul de calificare a personalului didactic. În ce ne priveşte, extindem acest deziderat la construcțiile şcolare, la sistemul burselor şi la serviciile nondidactice ca: bibliotecă, laborator psihologic, cabinet medical.

2. Cea de a doua problemă este mult mai complexă. În ultimii ani, la nivel mondial, s-au vehiculat propuneri care vizau realocarea unor resurse – de la învățământul superior spre cel primar (şi gimnazial) – urmând ca echilibrarea cheltuielilor pentru studenți să se realizeze pe seama familiilor sau prin sisteme

de credite, recuperabile de la viitorii activi. Opțiunile (Băncii Mondiale) concepute pentru țările în curs de dezvoltare sunt, după opinia specialiştilor, disfuncționale în multe direcții, şi în multe privințe nerealiste, deoarece nimeni nu garantează că forurile vizate vor fi reevaluate efectiv către învățământul primar sau gimnazial. Pe de altă parte, specialiştii de la Banca Mondială susțin că menținerea gratuității la nivelul învățământului superior, în absența unei piețe de credit pentru educație, afectează tot pe studenții proveniți din medii defavorizate; din cauza unor costuri pe care nu le pot acoperi – manuale, cărți, auxiliare şcolare, transport – locurile lor pot fi ocupate de tineri mai puțin pregătiți şi cu motivație pentru studiu mult mai scăzută. Chestiunea este discutabilă şi necesită analize amănunțite pentru a se decela variantele cele mai echitabile şi mai eficiente, pentru că şi în țările cele mai dezvoltate, de exemplu în SUA, extinderea pieței de credit la dispoziția învățământului superior a condus la creşterea considerabilă a contractării de datorii de către studenți, cu mari dificultăți de a le restitui; combinată cu creşterea costurilor şcolarizării, această modificare a structurii ajutorului public pentru studenți a avut ca efecte:

a) incitarea la scurtarea duratei studiilor;
b) alternarea anilor de studii cu ani de activitate profesională; de aceea vârsta medie a studenților a crescut; dacă în 1970, studenții în vârstă de 25 de ani şi peste, reprezentau 30% din totalul studenților de colegiu, în prezent procentul a crescut până la 40% (SUA);
c) recurgerea la o muncă remunerată pe timpul studiilor. Cca 30% din studenții universităților americane exercită în paralel o activitate remunerată;
d) reducerea şanselor de acces la învățământul superior a populației defavorizate. Dacă în 1980, procentajul studenților americani care depindeau de familiile lor pentru a le finanța pregătirea era de 69%, în 1988 a crescut la 78%.

Or, costurile educației cresc mult mai repede decât veniturile familiei. Dacă între 1980-1988 venitul mediu pe familie a crescut cu 6,4%, costurile pentru 4 ani de colegiu au crescut cu 32% în sectorul public şi cu 51% în cel privat.

3. Autonomia şcolară în utilizarea resurselor ține de existența unor criterii şi norme obiective de alocație şi, totodată, de competența personalului de conducere.

La nivelul sistemului educativ s-a relevat, pe plan mondial, tendința de subutilizare a resurselor existente, îndeosebi a resurselor umane. În realitate, fenomenele de subutilizare şi cele de suprautilizare coexistă şi au implicații profunde asupra calității serviciilor educative.

În evaluarea utilizării construcțiilor şcolare se ține seama de rata de ocupare a localurilor, în funcție de o serie de indicatori ca:

1. număr de ore, raportat la numărul de elevi;
2. număr de ore, raportat la capacitatea de cuprindere a elevilor;
3. număr de ore efective, raportat la numărul maxim de ore.

Conducerea şcolilor, în funcție de pregătire, experiență, condiții concrete, decide asupra gradului de ocupare a clădirilor.

Cu mențiunea că nu există studii asupra utilizării nonşcolare a construcțiilor din dotare, luând în considerație întregul patrimoniu imobiliar al învățământului, pentru România, s-a evidențiat fenomenul de suprautilizare – plecând de la indicatorii menționați mai sus – atât înainte, cât şi după decembrie 1989. Cauzele care au generat acest fenomen sunt: reducerea fondurilor pentru construcții şcolare (îndeosebi în ultimii 10 ani) şi, ca atare, sistarea proiectelor în acest sens, insuficiența spațiilor existente şi mai ales funcționalitatea lor deficitară în relație cu normele ergonomice, lipsa imobilelor auxiliare – săli de sport, laboratoare, cămine, cantine etc. Inițiativele unor conduceri de şcoli, în baza principiului autonomiei şcolare, finalizate în ultimii doi ani de zile cu redimensionarea colectivelor, redistribuirea spațiilor, fluctuațiile orarelor, corelate cu măsura redimensionării normelor didactice, au complicat şi mai mult disfuncțiile generale ale stării şi utilizării patrimoniului imobiliar.

Datele cu privire la utilizarea inputurilor materiale sunt în general puțin cunoscute.

Dotarea unităților de învățământ cu echipament ştiințific şi tehnic, cu biblioteci, cu material reproductiv, ca şi nivelul de utilizare a manualelor sau altor documente didactice nu se centralizează în vederea unor sinteze statistice. De aceea nu există statistici naționale şi mondiale complete. Evaluările parțiale şi nesistematice, în această privință, au relevat însă diferențe notabile între sistemele educative, aparținând țărilor dezvoltate şi cele din țările în curs de dezvoltare. În cazul celor din urmă, sumele pentru material didactic – prevăzute în cadrul cheltuielilor nonsalariale – sunt de 22 de ori mai mici, decât alocațiile practicate în țările dezvoltate, deşi restricțiile bugetare provocate de criza economică au antrenat şi în aceste țări diminuarea cheltuielilor nonsalariale. În acest sens, s-a emis ipoteza că multe reforme educative au eşuat şi datorită precarității auxiliarelor pedagogice – ceea ce a generat o lipsă acută de informații.

Situația României este considerată, pentru unii indicatori, cu totul inacceptabilă (mai ales la dotarea cu echipament tehnic) cu diferențe substanțiale între mediul rural şi urban, dar s-a încadrat până acum (1989) în parametri normali privind dotarea şcolilor cu biblioteci, utilizarea manualelor şcolare de către efectivele de elevi.

În primii doi ani ai tranziției, asigurarea cu manuale şcolare s-a înrăutățit, datorită unor cauze obiective – prețul hârtiei, criza spațiului tipografic ş.a. – ceea ce afectează enorm calitatea procesului educativ. Prezumăm, în această privință, efecte negative pe termen lung şi apreciem că pentru o asemenea problemă de importanță națională, nu invocarea dificultăților obiective este soluția rațională.

Gradul de utilizare a personalului didactic este un indicator semnificativ pentru buna funcționare a serviciilor de învățământ. Pentru a-l determina, se

iau în considerație o serie de indicatori: dimensiunea medie a auditoriului (număr de elevi/clasă), indicatorul de utilizare cantitativă (număr de ore/săptămână ce revin unei persoane), repartizarea pe şcoli a personalului calificat, absenteismul profesorilor, motivația lor ş.a.

Se vorbeşte, în multe țări, de subutilizarea personalului didactic ca fenomen ce are un cost economic şi educativ foarte ridicat. El se produce atât ca urmare a unor condiții generale – o subutilizare structurală la nivel de sistem, cât şi a unor condiții locale – decizii ale directorilor sau colectivelor de educatori.

Aici intervin o serie de reglementări privind încărcătura didactică a profesorilor şi învățătorilor. Asemenea norme şi reglementări decid, în fond, organizarea unităților de învățământ şi au consecințe notabile asupra cheltuielilor unitare.

O primă regulă importantă se referă la numărul minim de elevi necesari unei şcoli pentru a rămâne deschisă. Decizia în această privință ține seama de: densitatea populației în zonele respective, opțiunile de cuprindere a elevilor în funcție de apropierea de casă, transport şcolar, regrupare de şcoli etc., dar şi de consecințele politice, economice şi sociale ale opțiunilor preconizate.

În practică, unele şcoli rămân deschise la normele vizând efective inferioare, altele nu. În Franța, de exemplu, deşi reglementările stipulează numărul 7 pentru mediul rural şi numărul 5 pentru zonele montane, în practică există şcoli cu numai 3-2 elevi, pentru a se evita reacțiile posibile pe care le-ar suscita anunțul închiderii unei şcoli.

Asemenea experiențe se impun a fi studiate în România, pentru zonele care ridică probleme identice, legate de populația majoritară sau de minorități.

Al doilea tip de reglementări priveşte dimensiunile clasei, stipulând numărul mediu, minim şi maxim de elevi pe clasă.

Discuțiile legate de dimensiunile claselor ridică, în fond, problema condițiilor de muncă ale personalului direct, deşi sunt prilejuite de analiza costurilor învățământului.

Unele date statistice arată că, de exemplu numărul de elevi ce reveneau unui învățător, în țările cu cele mai mari dificultăți economice s-a diminuat între anii 1970-1984 astfel:

- Africa, de la 45 la 42 elevi;
- Asia, de la 33 la 29 elevi;
- America, de la 35 la 28 elevi.

Asemenea cifre ascut enormele dispariții între țări şi zone (rural / urban) şi dintre unitățile şcolare. În 1985 numărul de elevi ce reveneau la un învățător depăşea 50, în 11 țări africane şi 60, în alte 12 țări.

Cercetările comparative asupra mediului educativ au demonstrat că diferențele individuale ale elevilor se pierd în clasele cu peste 35-40 de elevi, că în clasele mari instrucția globală este superioară, dar că activitățile sunt mai complexe în clasele mici şi că efectul mărimii clasei asupra procesului de învăță-

mânt depinde în mare măsură, de competența profesorului şi de decizia lui de a utiliza anumite metode în funcție de dimensiunile clasei.

Este foarte mult răspândită printre profesori opinia că dimensiunea redusă a clasei permite obținerea de rezultate mai bune în procesul didactic, întrucât elevii beneficiază de un învățământ mai individualizat şi se angajează în activități mai creative, în timp ce în colective mai mari, învățătorul devine mai autoritar, elevii devin mai formali şi mai necoezivi, apar probleme de disciplină şi de organizare, cu influențe directe asupra activității educative. Se optează, în consecință, pentru clase cu dimensiuni foarte reduse. În practică, însă, dimensiunile claselor se stabilesc de către directorul şcolii, ținând seama de efectivele de elevi ce urmează a fi cuprinse şi de mijloacele materiale de care dispun unitățile de învățământ.

Uneori s-a procedat la creşterea dimensiunii claselor, ca la o măsură specifică de reducere a cheltuielilor unitare, fără a se afecta calitatea procesului de învățământ.

În România, existența claselor cu 35-40 de elevi a fost apreciată ca o expresie concludentă a crizei învățământului şi s-au explicat prin acestea multe din neîmplinirile şcolii. În cele două hotărâri guvernamentale, în baza cărora a funcționat învățământul în cei doi ani ai tranziției s-au precizat foarte exact criterii de dimensionare a claselor pe cicluri de învățământ, pe tipuri de şcoli etc. Pentru anul şcolar 1991/1992, s-a revenit, în mod obiectiv, la dimensionarea claselor de elevi, în funcție de capacitatea reală a patrimoniului imobiliar din dotarea sistemului de învățământ.

Concluzionând asupra problemelor legate de utilizarea resurselor materiale şi umane în învățământ, apreciem că cele trei repere metodologice, respectiv, reducerea disparițiilor prin egalizarea resurselor, evaluarea necesarului de resurse, asigurarea autonomiei locale, sunt tot atâtea direcții de reflexie pentru factorii de decizie din țara noastră.

Demersurile inițiate până acum, în sensul egalizării resurselor, au rămas fără efecte vizibile, în condițiile insuficienței sumelor prevăzute pentru învățământ, a dificultăților perpetuate în timp, la care se cumulează deteriorarea fizică şi morală a mediului educativ în cei doi ani ai tranziției, datorită crizei de autoritate resimțită şi nivelul şcolilor.

3. Efectele crizei educației în planul pregătirii generale a populației

Calitatea învățământului preocupă nu numai pe responsabilii cu politicile educaționale, ci şi pe părinții, elevii şi agenții economici care se plâng de nivelul scăzut al mâinii de lucru pe care o recrutează.

Nu există o definiție exactă, exhaustivă şi universală a calității învățământului. Unii o definesc prin enumerarea factorilor care au incidență în derularea procesului educațional, cum sunt costurile şcolarizării, mai buna gestionare a sistemului educativ, competența personalului didactic ş.a.

În practică, calitatea învățământului este apreciată mai frecvent în funcție de condițiile învățării şi mai rar prin rezultatele şcolare. În țările în curs de dezvoltare, problema calității se pune, mai ales, în termenii ameliorării condițiilor învățământului, iar în țările dezvoltate atenția se îndreaptă spre o outputurile sistemului şi spre mijloacele de a garanta un nivel înalt de pregătire pentru absolvenții diverselor cicluri şcolare. Ca urmare a mutațiilor tehnologice, majoritatea țărilor sunt preocupate de a creşte nivelul de educație a populației active pentru a asimila şi utiliza noile tehnologii.

Ameliorarea calității educației este o preocupare universală în acelaşi timp ea necesită o abordare globală. În acest sens, când se procedează la un bilanț calitativ al sistemelor educative, estimarea efortului investițional în domeniul învățământului este insuficient. De exemplu, SUA, prin cele 353 miliarde de dolari consacrate educației în anul şcolar în 1989/1990, se situează în fruntea țărilor dezvoltate, dar evaluându-se performanțele populației şcolare se constată mediocritatea pregătirii ei.

Simptomele crizei educației nu se mai situează deci, pentru unele țări, la nivelul indicatorilor cantitativi, ca, de exemplu, rata de şcolarizare care în ultimele decenii a înregistrat un progres sensibil ci se manifestă la nivelul scăzut de cultură generală şi în eşuarea rolului învățământului de ofertant al forței de muncă, adaptate la cerințele pieții.

Datele asupra nivelului de cunoştințe ale elevilor sunt foarte rare. Există însă unele studii comparative care arată că unele rezultate obținute de elevi din țările în curs de dezvoltare sunt mult mai scăzute decât a celor din țările OECD, că în unele țări există un număr important de elevi care, la absolvirea cursurilor obligatorii, nu ştiu să citească corect.

În acceptarea unor asemenea date trebuie să ținem seama totuşi de eterogenitatea instrumentelor utilizate pentru aprecierea competențelor şi calificărilor.

Cu toate acestea, Asociația internațională pentru evaluarea randamentului şcolar (AIE) şi-a propus o serie de analize, cu scopul de a identifica factorii care diferențiază nivelurile de pregătire a elevilor, între țări sau în cadrul aceluiaşi sistem educativ.

Pe de o parte, efortul va fi extrem de dificil căci informațiile culese se vor referi la medii socioeconomice şi culturale diferite, în care valorile şi idealurile de şcoală pot varia, iar programele de învățământ se pot diferenția substanțial. Pe de altă parte, trebuie să admitem că obiectivele fundamentale ale sistemelor de învățământ sunt identice în privința pregătirii de bază a elevilor, conținutul unor profesii, educației tineretului în consens cu valorile perene ale umanității.

Se ştie că scopul oricărui sistem şcolar este de a garanta că elevii care absolvă cursurile primare dobândesc capacitatea de a citi, de a scrie şi de a socoti. Cu toate acestea, fenomenul analfabetismului nu exclude, nici în prezent, generația tânără: 13% dintre americani în vârstă de 17 ani nu ştiu să scrie, nici să citească şi nici să numere. Tot în SUA, între 17 şi 21 milioane adulți nu ştiu să citească şi peste 20 de milioane au dificultăți în lectură.

Cercetările au demonstrat că situațiile semnalate se explică prin abandonarea precoce a studiilor. Mediile ponderate ale retenției şcolare pe regiuni, calculate de UNESCO la începutul deceniului opt, au arătat că ponderea copiilor care au finalizat cei patru ani de şcoală primară se ridică la: 64% în America Latină, 71% în Africa, 85% în Asia şi Oceania şi 92% în Europa.

Fenomenul analfabetismului este alarmant şi denotă anacronismul – criza! – sistemelor educative.

Alte anchete, realizate în cursul ultimilor ani, evidențiază numeroase lacune în domeniul culturii generale, slăbiciunile cele mai semnificative vizând cunoştințele ştiințifice. Un studiu comparativ, efectuat de Educational Testing Service, arată că americanii în vârstă de 13 ani se situează pe ultimul loc la matematică şi în ultima treime la alte ştiințe. De exemplu, numai 40% dintre elevii americani de 13 ani răspund la o problemă care cere un raționament în două etape în timp ce, pentru elevii coreeni, acest procent creşte la 78%.

O altă anchetă, realizată de International Association for Evaluation of Educational Achievement, în 13 țări, în rândul elevilor din ultima clasă de liceu, arată că elevii americani se situează pe ultimul loc la biologie, pe penultimul la geometrie şi algebră, pe locul 11 la chimie şi pe locul 9 la fizică.

În general, studiile inițiate de AIE au relevat că între elevii din țările OECD şi colegii lor din țările africane, există o diferență de 3-4 ani în privința cunoştințelor de matematică. La celelalte ştiințe rezultatele diferă mai puțin, după cum arată şi ancheta întreprinsă în anii 1984/1986, în cadrul căreia, la un test ştiințific cuprinzând 30 de itemi, elevi de 14 ani din țările OECD au furnizat 60% răspunsuri corecte, China – 59%, Noua Guinee – 55%, Nigeria – 41%, Filipine – 38%.

Unde se situează România ?

Reducerea şi, ulterior, desființarea structurilor de cercetare în domeniul învățământului nu au permis evaluări comparative ale nivelului de pregătire a elevilor din țara noastră. Informațiile obținute cu prilejul unor teste periodice inițiate de Inspectoratele şcolare, nu au fost centralizate şi valorificate în consecință. Din estimările consemnate de unii specialişti, către sfârşitul deceniului opt, am reținut un punctaj pozitiv pentru evaluarea proceselor mentale superioare la elevii de gimnaziu. În fond, evaluarea calității învățământului nu se produce numai prin măsurarea rezultatelor de la examene sau de la teste, ci ia în considerație şi capacitățile intelectuale ale elevilor, aşa cum se modelează ele prin procesul didactic.

Ținând seama de specificitatea învățământului românesc de a perpetua experiențele pozitive, apreciem că estimările cu privire la prepotența proceselor mentale superioare[1] în cadrul unei generații de copii, devin semnificative pen-

[1] Dacă procesele mentale inferioare presupun recunoaşterea sau memorarea informațiilor punctuale sau calcule simple ce solicită un efort mental limitat, procesele mentale superioare se referă la înțelegerea de principii, la aplicarea lor pentru a rezolva o problemă sau de a efectua o analiză, o sinteză sau o evaluare.

tru evaluarea capacității de asimilare a conştiințelor ştiințifice. Dacă vom corela aceste supoziții cu participările – în număr mare – la diversele faze ale olimpiadelor şi mai ales cu rezultatele obținute la nivel național şi internațional, considerăm că zestrea intelectuală a tineretului din România se situează printre țările cu rezultate pozitive în domeniul pregătirii generale.

Şi la nivelul învățământului superior s-a constatat o deteriorare a cunoştințelor generale ale americanilor, explicate de către unii experți, prin insuficiența cursurilor de geografie, limbi străine, istorie. De exemplu, 34 de state americane nu au în licee cursuri de istorie mondială. Un sondaj în rândul studenților arată că 68% dintre ei nu ştiu să situeze războiul civil american în prima jumătate a secolului iar 65% dintre adulții intervievați nu cunosc că țara care, invadată de trupele germane, a provocat cel de al doilea conflict mondial, este Polonia.

Preşedintele Societății naționale de geografie, M. Grosvenor, apreciază că americanii suferă de analfabetism geografic. Acest fenomen a fost confirmat de o serie de anchete realizate în 1987/1988, pe o populație adultă de 18-24 de ani. A fost relevat faptul că americanii au scoruri inferioare omologilor lor străini şi că au, de asemenea, scoruri inferioare compatrioților lor mai vârstnici; 1/3 dintre studenți sunt incapabili de a situa SUA pe o hartă a lumii, iar 2/3 dintre ei nu pot numi decât 4 țări africane.

În privința limbilor străine trebuie spus că SUA sunt printre singurele țări dezvoltate în care cineva poate absolvi inclusiv cursuri universitare, fără a fi învățat o limbă străină. Potrivit unor evaluări recente numai 3% dintre absolvenții învățământului secundar şi 5% dintre diplomații universitari stăpânesc corect o limbă străină.

Toate aceste deficiențe legate de pregătirea generală a populației şcolare, au fost în măsură să alerteze nu numai pe decidenți în probleme educaționale, ci şi pe agenții economici şi pe oamenii de afaceri americani, care au înțeles că lacunele învățământului elementar şi secundar conduc la deteriorarea calității mâinii de lucru atât în sectoarele productive, cât şi în sfera serviciilor.

Bilanțul făcut de întreprinderile din SUA, în legătură cu acțiunile lor în favoarea învățământului este cu mult mai moderat decât al partenerilor lor economici, deşi, pentru a face față concurenței Japoniei, întreprinderile americane s-au angajat într-o politică de ameliorare a calității produselor lor.

S-a înțeles că este mult mai util de a participa la funcționarea sistemului educativ, decât a interveni post-factum pentru a-i corija deficiențele. De aceea, sumele investite de întreprinderi în “remedial education” vor trebui să crească.

Dacă cercurile de afaceri americane participă în prezent la susținerea materială a învățământului superior, în câțiva ani aportul lor la buna funcționare a ciclurilor elementare şi secundare va fi egal. Acordurile de parteneriat vor prevedea pentru oamenii de afaceri obligația de a oferi ajutoare financiare, iar pentru unitățile de învățământ angajamentul de a-şi ameliora performanțele instructive.

4. Relația formare-ocupare a forței de muncă în condițiile crizei

Lacunele învățământului în planul calității conduc inexorabil la deteriorarea calității forței de muncă, atât a personalului de execuție, cât şi a specialiştilor antrenați în activități de concepție. Consecințele pe plan economic şi social sunt considerabile.

Inadecvarea calitativă între cerere şi ofertă pe piața muncii, face să se discute de o "iraționalitate a ocupării" înțeleasă ca utilizare deficitară a resurselor umane, atât la nivel macro cât şi la nivel micro.

Dezbaterile asupra formării şi ocupării forței de muncă s-au axat, în ultimii ani, pe trei teme majore:

1) subeducația unei părți însemnate a forței de muncă;
2) supraeducația, subutilizarea diplomaților şi agravarea şomajului intelectual;
3) efectele mutațiilor tehnologice asupra structurii şi calificării forței de muncă.

Subeducația a fost definită ca o situație în care se găsesc unele categorii de personal care nu posedă minimum de pregătire, de experiență şi de calificare, necesare pentru a obține un loc de muncă sau pentru a beneficia de o formație susceptibilă a-i ameliora utilitatea. Fenomene de subeducație se întâlnesc atât în țările în curs de dezvoltare, cât şi în cele dezvoltate. În SUA de exemplu, în condițiile în care diverse sectoare de activitate solicită o calificare mai bună decât cea dobândită prin sistemul de învățământ, unul din trei elevi din învățământul primar este considerat un risc pe plan educativ.

În prezența calificării la nivel universitar, experții americani în probleme de educație sesizau o deteriorare a nivelului de formare a personalului didactic.

Fundația națională pentru cultură releva spre sfârşitul deceniului nouă, că 60000 de profesori de matematică şi ştiințe exacte aveau o pregătire cu totul insuficientă față de cerințele posturilor ocupate de ei în învățământul secundar.

Pe baza unui studiu realizat de Hudson Institute, spre anul 2000, numai 41% dintre absolvenții institutului vor fi cadre de înaltă calificare în condițiile în care acest institut furnizează cca ¼ din forța de muncă înalt calificată, ocupată în prezent. Se preliminează că peste 33% din noile posturi vor solicita o diplomă de studii superioare, după colegiu, față de 22% în zilele noastre. Mutații se vor produce şi la cealaltă extremă: pentru posturile nou create spre sfârşitul deceniului, numai 4% din personal nu va avea nevoie de nicio calificare, față de 9%, astăzi.

Numărul mediu de ani de studiu va creşte către anul 2000 la 13,5%, față de 12,8%, cât este în prezent.

Pentru a realiza aceste cerințe sistemul educativ va trebui să obțină o ameliorare rapidă a performanțelor sale calitative şi cantitative. Se prefigurează dificultăți. De exemplu, în viitorii cinci ani în SUA vor avea nevoie de peste un

milion de profesori suplimentari, în vreme ce în aceeaşi perioadă, numai 625000 de persoane vor absolvi institute cu profil pedagogic.

Council on Competitiveness prevede pentru anul 2010 o penurie de ingineri şi specialişti în domenii ştiinţifice de aproximativ 500000 de persoane, ceea ce ridică serioase probleme managerilor actuali, în legătură cu ponderea femeilor, a străinilor şi a populaţiei negre în ansamblul cererii de educaţie.

Şi în URSS s-a evaluat că nivelul de calificare a absolvenţilor diverselor cicluri de învăţământ, era departe de adevăratele nevoi de forţă de muncă în toate sectoarele productive.

În România, în ultimul deceniu, fenomenele de subeducaţie s-au manifestat în câteva direcţii cunoscute şi sancţionate ca atare:

- pregătirea practică insuficientă a unor absolvenţi din învăţământul tehnic superior, în pofida pregătirii teoretice remarcabile, ceea ce necesită un interval de cca 2-3 ani pentru a se integra în cerinţele profesiei dobândite. Cercetătorii fenomenelor de integrare socioprofesională semnalau uneori situaţia paradoxală în care maeştrii şi muncitorii calificaţi dispuneau de abilităţi tehnice superioare inginerilor, cărora, de altfel, le furnizau şi soluţiile tehnice adecvate;
- pregătirea practică deficitară a absolvenţilor liceelor industriale, pentru care lecţiile de tehnologie desfăşurate în condiţii improprii reprezentau o activitate formală;
- nivelul de cultură generală nesatisfăcătoare, la aceeaşi absolvenţi de licee industriale, datorită absenţei unor domenii ale cunoaşterii din planurile şi programele de învăţământ, dar şi a unor mentalităţi întreţinute la nivelul colectivelor didactice.

În anul 1990, ca urmare a măsurilor de “redistribuire” a personalului didactic prin titularizări masive în mediu urban, s-au produs disfuncţii grave în încadrarea şcolilor din mediul rural cu forţe de muncă calificată. Practic, s-a produs depopularea unor zone întregi de personalul cu pregătire adecvată ceea ce va diminua accesul elevilor din mediu rural la învăţământul postbligatoriu, iar în perspectivă va avea multiple efecte negative de natură economică şi socială.

O analiză expresă a fenomenelor de subeducaţie va evidenţia desigur şi alte situaţii semnificative.

Stările identificate mai sus corelate cu efectele mutaţiilor tehnologice previzionate pentru sfârşitul deceniului sugerează că viitorii activi trebuie să beneficieze de iniţiative ameliorative ale sistemului de învăţământ, în privinţa pregătirii generale, profesionalizării prin şcoli, ca şi de multiple programe de reciclare şi educaţie permanentă.

Fenomenele de subeducaţie sunt o frână severă a dezvoltării de aceea preocupă numeroase guverne, interesate în aceeaşi măsură de rezolvare a problemelor supraeducaţiei, a subtilizării diplomaţilor, ca urmare mai ales a incapacităţii economiei de a absorbi noii intraţi pe piaţa muncii.

Termenul de supraeducaţie a fost utilizat în SUA pentru a descrie situaţiile în care absolvenţii de învăţământ superior erau utilizaţi în posturi ce nu necesitau, în principiu, acest nivel de calificare.

S-a încercat explicarea fenomenului de supraeducaţie prin orientarea profesională greşită a populaţiei şcolare şi prin dezechilibrele sectoriale ale sistemelor de învăţământ. Se consideră, de exemplu, că învăţământul a produs mai mulţi diplomaţi pentru sectorul terţiar decât pentru domeniul ştiinţific şi tehnic, deşi în unele ţări africane şi asiatice şomajul diplomaţilor a atins şi personalul cu profesii ştiinţifice şi tehnice.

În URSS, într-o economie în care penuria de cadre medii era considerată în mod tradiţional problemă centrală, numărul diplomaţilor abundă, ajungându-se la situaţia în care raportul dintre numărul personalului cu diplome şi cel fără să se apropie de 1 la 1.

Acest dezechilibru a condus la situaţia neobişnuită ca salariile muncitorilor să fie cu mult mai mari decât ale inginerilor, medicilor, profesorilor, ceea ce a făcut ca personalul înalt calificat să treacă masiv în posturi ce nu solicitau studii superioare, dar unde primeau salarii de două trei ori mai mari. În anul 1980, cca 7 milioane de profesionişti procedaseră în felul acesta, aşa încât, unul din 5 diplomaţi devenise turnător, şofer, vânzător etc.

În acelaşi timp, în economia sovietică, spre deosebire de alte economii est-europene, se manifestau fenomene de subtilizare disimulată a diplomaţilor, prin menţinerea unei “armate de personal” în domeniul ştiinţei, culturii sau sănătăţii, fără o contribuţie efectivă la progresul lor.

În domeniul ştiinţei lucrau peste 1 milion şi jumătate de persoane, deşi puteau fi mult mai utile în alte posturi, iar în domeniul sănătăţii, de 2 ori mai multe cadre decât era necesar. Statul plătea milioane de lucrători din domeniul culturii fără a-şi fi pus problema unei mai bune utilizări a fondurilor publice.

Pentru perioada 1986-2000 s-a propus redistribuirea populaţiei active între diverse sectoare de activitate, dar trebuie să constatăm că aceasta se întâmplă într-un climat de psihologie inabitual şi convulsionat.

Devalorizarea diplomelor, prin subutilizarea personalului înalt calificat, i-a determinat pe unii analişti să vorbească de suprainvestiţie în educaţie şi să sugereze frânarea dezvoltării învăţământului superior. În această viziune, diminuarea accesului la studii universitare devine un mijloc de a preveni şomajul diplomaţilor, fenomen cu implicaţii negative, insuficient studiate, asupra productivităţii şi participării.

Alţi cercetători contestă atât noţiunea de supraeducaţie, cât şi cea de suprainvestiţie în educaţie, considerând că pregătirea superioară este folositoare în orice condiţii, că stimulează spiritul întreprinzător la orice loc de muncă cerând garanţia unei mai bune organizări a activităţii. Soluţiile pentru a limita şomajul diplomaţilor se află în strategiile creşterii economice, în strategiile industriale, în politica managerială şi în mai buna organizare a muncii.

În România totalitară, prin lege, a fost interzisă subutilizarea cadrelor cu pregătire superioară, iar cazurile depistate erau aspru sancţionate, inclusiv de

opinia publică, inclusiv prin dezbateri în presă. În cei doi ani ai tranziției, s-au produs mutații considerabile nu numai în practică, ci şi la nivelul mentalităților. Concepția potrivit căreia statutul unei persoane începe să fie apreciat nu după calificare (diplomă), ci după proprietate (bani) începe să molipsească inclusiv mediile educative, aşa încât abandonurile din rândul populației şcolare ating cote sensibile pentru această perioadă.

Impasul în care se află în momentul de față relația formare-ocupare a forței de muncă, ca expresie a crizei educației în primul rând, în contextul mutațiilor profunde socioeconomice petrecute în țările est-europene, impune pentru aceste țări elaborarea unui ansamblu de strategie corelată în domeniul formării (prin şcoală) şi reciclării forței de muncă, al utilizării capacităților de cercetare existente în sistemul de învățământ, al ridicării nivelului general de cultură prin programe de educație permanentă în afara sistemului şcolar tradițional.

5. Specificitatea crizei educației în țările est-europene. Cazul României. Repere strategice de dezvoltare a învățământului românesc

Din analiza prezentată mai sus reiese că în anii '80 criza educației în toate țările a dobândit noi accente şi noi caracteristici.

Spre deosebire de restul lumii, în țările est-europene ea s-a corelat îndeaproape cu dimensiunile fără precedent ale crizei politice, economice, sociale, aşa încât la începutul deceniului zece are de surmontat o serie de noi dificultăți, legate de mutațiile profunde din aceste societăți.

Criza educației în aceste țări a purtat amprenta disfuncționărilor din economie, exprimate în:

- lipsa supleței mecanismelor de planificare şi de conducere economică de unde şi incapacitatea de a se adapta schimbărilor structurale din economia mondială;
- incapacitatea de a realiza o productivitate ridicată, având drept consecință diminuarea motivațiilor pentru muncă şi participare;
- lipsa concurenței, cu efectele ei la nivelul calității producției.

Presiunea inflaționistă asupra economiei – întreținută de practica acumulării periodice a datoriilor unor unități nerentabile – creşterea fără garanție a locurilor de muncă, recrudescența producției de mărfuri şi declinul unor indicatori de eficiență economică au agravat dezechilibrele. Birocrația administrativă a dobândit un rol crucial la opoziția la schimbare.

Nefiind capabili să-şi reactiveze inovațiile, economiile acestor țări nu au putut să promoveze progresul tehnic, din care cauză decalajul tehnologic dintre ele şi țările dezvoltate s-a adâncit foarte mult. Acumulând şi o serie de probleme sociale ascuțite, după anul '85 criza generală a societății s-a adâncit şi ea.

Sistemele educative au reflectat cu fidelitate această criză.

Prăpastia între aspirațiile legitime ale populației şi relațiile inacceptabile, a generat fenomene de alienare socială. S-a pierdut încrederea în ideologia oficială şi orice fel de ideologie. Criza morală a generației tinere şi de vârstă medie era prețul erorilor trecutului.

Şi în România, criza economică şi socială s-a resimțit atât pe planul condițiilor de funcționare a serviciilor de învățământ, cât şi al performanțelor globale ale educației.

Reducerea resurselor publice alocate educației, birocratizarea administrării educației, politizarea procesului de învățământ, dezangajarea unei părți a personalului didactic – în condițiile deteriorării statutului social, dezechilibrele structurale, permanența laturii cantitative, atât în privința "cuprinderii" populației de vârstă şcolară, cât şi a "ieşirilor" din sistem, toate acestea au dus la fenomene de subeducație, de inadecvare a pregătirii culturale şi profesionale la cerințele locurilor de muncă, la dispariția unor profesii şi a unor specialități, la diminuarea creativității şi la uniformizarea tipologică a membrelor societății şi, nu în ultimul rând, la criza valorilor morale şi a idealului educativ.

Cu toate acestea, în condițiile existenței unei tradiții pedagogice remarcabile, a unei infrastructuri relativ funcționale dispunând de un corp profesoral, în general, bine pregătit, şcoala românească a reuşit să mobilizeze capacitățile intelectuale ale elevilor şi să depăşească unele dificultăți ale crizei.

După decembrie 1989, în lipsa unei legi a învățământului, a unui proiect de reformă care să formuleze în mod explicit principiile unei noi politici educaționale, sistemul de învățământ a funcționat în baza a două hotărâri guvernamentale – mai, 1990 şi iunie, 1991 care au urmărit în principal:

- remedierea unor dezechilibre, mai ales în planul structurii tipologice a învățământului;
- restituirea unor drepturi ale agenților educaționali şi anularea unor frustrări de natură materială, culturală, morală;
- reactualizarea unor tipuri de activități eludate în sistemul totalitar, cum sunt cele de orientare şcolară şi profesională;
- stimularea şi susținerea unor inițiative locale în domeniul educației;
- diversificarea surselor de finanțare a învățământului, inclusiv prin cointeresarea unor agenți economici;
- anularea unor practici negative în privința centralizării excesive a deciziei, a politizării conținuturilor, a implicării serviciilor de învățământ în activități noneducaționale şi multe altele.

Pe lângă intenționalitatea pozitivă, unele din demersurile menționate au avut şi consecințe negative, cu implicații sociale manifeste sau implicite. La cele două hotărâri guvernamentale, s-au adăugat numeroase instrucțiuni, decizii, recomandări ministeriale, mai mult sau mai puțin corecte, de multe ori contradictorii, aşa încât sistemul de învățământ a dobândit în anii '90, '91 noi dezechilibre şi noi dificultăți.

Managerii sistemului de învățământ au fost conştienți de limitele măsurilor preconizate – "Nu au fost măsuri corecte, în sensul unui program, ci acțiuni concrete menite să țină piept la numeroase presiuni"[1] – dar au ignorat faptul că toate contradicțiile sistemului şcolar se repercutează rapid în colectivele de muncă, în unitățile economice, în viața socială, că un sistem şcolar în criză formează indivizi "imperfect socializați" (Herb Gintis).

De exemplu, ca urmare a măsurilor de "redistribuire" a personalului didactic, prin titularizări masive în oraşe, s-au produs disfuncții grave la nivelul încadrării şcolilor în mediul rural cu forță de muncă calificată. Practic, s-a produs depopularea unor zone întregi ale țării de personalul didactic cu pregătire adecvată. A fost afectată însăşi asigurarea egalității de şanse în educație.

Echitatea în educație, apreciază Juan Carlos Tedesco[2], depinde nu numai de numărul de ani de studii urmați de diverse segmente ale populației, ci şi de pertinența socială a cunoştințelor achiziționate în timpul şcolarizării. Echitatea presupune a garanta populației accesul la un minimum de cunoştințe, valori, calificări, experiențe etc.

Or, prin încadrarea şcolilor din mediul rural cu absolvenți de liceu, de regulă dintre cei care au ratat alte şanse, se diminuează enorm posibilitatea elevilor din aceste şcoli de a accede la învățământul postgimnazial, fie el liceal sau profesional. Fenomenul are şi efecte disfuncționale paralele. Absorbind personalul cu pregătire liceală din mediul rural, învățământul a lăsat "descoperite" alte instituții educative – biblioteci comunale, cămine culturale – spre care, în perspectiva unei activități mai facile şi mai aproape de domiciliu, au migrat indivizi din cele mai diverse sectoare de activitate: şantiere, combinate, servicii comerciale etc. Această situație va duce la diferențierea crescândă a nivelurilor calitative ale educației, accentuând "eterogenitatea culturală" atât de specifică lumii a treia, caracterizată de cele mai multe ori, prin societăți lipsite de consensuri de bază.

Chiar dacă nu se mai pune problema de a impune un anumit model cultural, sistemul educativ, prin socializarea şcolară, trebuie să susțină (includă) actele valorii care reflectă acordul esențial în societate, între care: solidaritatea, creativitatea, participarea şi eficiența sunt cele mai frecvent asociate strategiilor de dezvoltare europeană (J.C. Tedesco).

Prioritățile în materie de educație diferă de la o țară la alta, în funcție de experiențele acumulate şi de dificultățile specifice fiecărei zone. În țările unde alfabetizarea este deficitară, prioritatea numărul unu revine instrucției elementare; în alte țări – formării cercetătorilor şi inginerilor; în România esențială este, după opinia noastră, **reciclarea profesională a cadrelor** de toate profilele,

---

[1] Ghimpu, Aurel, "Perspective roz ale unui prezent cenuşiu în învățământul românesc", interviu cu dl. ministru Gheorghe Ştefan, în cotidianul "Libertatea", 16 noiembrie 1990, p. 1.

[2] Juan Carlos Tedesco este directorul Biroului regional de educație pentru America Latină şi regiunea Caraibilor, din cadrul UNESCO.

concomitent cu inițierea în domenii ca: management, marketing, afaceri bursă, şi cu formarea de specialişti în ramuri de activitate eludate în vechiul regim.

Considerăm că cererea de educație în țara noastră reflectă în primul rând aspirații de natură economică – vizând adaptarea permanentă la structurile ocupării – şi etică, în sensul de participare creativă la reforma economico-socială. Operând această reducție, am intenționat să evidențiem acele priorități care, în opinia noastră, trebuie avute în vedere la elaborarea unei strategii de politică educațională.

În realitate ne aflăm în fața unei diversități a cererii de educație atât în privința clientelei care solicită un "produs educativ" şi care nu se mai limitează la copii şi tineri cât şi în privința "aşteptărilor" în materie de educație. În acest sens, Sylvain Laurie aprecia că la elaborarea oricărui proiect de strategie educațională trebuie să se țină seama de modificările care s-au produs şi continuă să se producă în toate țările, atât la nivelul cererii cât şi al ofertei de educație. Mai mult, într-un context de mare mobilitate a tuturor elementelor generale, cum este contextul est-european, **realiste şi eficiente sunt numai acele strategii educaționale fundamentate pe cunoaşterea exactă a faptelor purtătoare de schimbare** şi nu pe o teorie lineară şi sistematică. În această perspectivă, există două modalități de elaborare a unui proiect strategic de dezvoltare a educației: una constând într-o integrare efectivă a acestui proiect într-un proiect politic global şi alta a cărei coerență cu proiectul politic global este parțială, dar prin care educația se defineşte (global) în raport cu finalitățile generale ale lumii contemporane.

Prima modalitate este în momentul de față realizabilă. În lipsa unui proiect politic global suficient de elaborat, educația plecând de la succesele din trecut, de la disparitățile şi neîmplinirile actuale, îşi poate prefigura strategia de dezvoltare fixându-şi scopuri şi obiective în consens cu exigențele progresului uman.

Acest progres, în viziunea umanistă a lumii contemporane, înseamnă "dezvoltarea mai democratică şi mai participativă a indivizilor", asigurarea condițiilor ca ei să poată investi în dezvoltarea capacităților proprii şi totodată să şi le poată utiliza plenar, liber şi creativ (Raportul mondial asupra dezvoltării umane – 1991).

Experiența țărilor dezvoltate, îndeosebi a Japoniei şi Coreei de Sud, a demonstrat că **investițiile în dezvoltarea umană se repercutează pozitiv în planul creşterii economice**. De această experiență va trebui să țină seama acele forțe politice şi acei factori decizionali care se vor implica în demersul strategiei de dezvoltare a educației în România.

Până nu demult, în majoritatea țărilor lumii statul a deținut o poziție privilegiată între factorii de decizie în domeniul educației. Aceasta şi pentru că statului i-a revenit principala responsabilitate în problema resurselor. Pe măsură ce, în unele țări resursele necesare cheltuielilor publice au fost canalizate către sectoarele productive, "poziția de monopol a statului în materie de educație a

dobândit o breşă", s-a considerat că nu mai e în măsură să individualizeze serviciul educativ, că răspunsul birocratic şi uniform la cererile de educație a generat numeroase erori şi decepții (Sylvain Laurie).

S-a pus problema alternativei care, în opinia unora, nu putea veni decât din partea sectorului privat productiv. De aceea, în multe țări, întreprinderile alocă mari sume de bani educației, nu numai în scopul formării specialiştilor, ci şi al pregătirii de bază a populației.

Aceasta este un punct de vedere. Un alt punct de vedere este acela că **descentralizarea radicală** în domeniul educației, nu este o soluție universală, pentru toate tipurile şi pentru toate colectivitățile umane; ea nu asigură întotdeauna o autonomie reală a unităților de învățământ, dimpotrivă poate furniza omnipotența unor forțe locale interesate în detrimentul majorității, accentuând controlul politic şi social. Dimpotrivă, se cunosc cazuri, cum este şi acela al Americii Latine, în care statul a fost în măsură să garanteze independența şi dezvoltarea sistemului de învățământ şi opoziția la forțe mai "particulariste", cum este biserica.

Experții în domeniul planificării educației evidențiază asemenea experiențe. Sylvain Laurie, de exemplu, arată că în numele descentralizării se asistă adesea la "luarea în întreținere" a sistemului şcolar, de către sectorul privat, fără a se garanta minimum de justiție socială.

O asemenea experiență trebuie evitată, în România. Susținem această idee din următoarele rațiuni:

- întreprinderile de stat continuă să dețină ponderea în economie; despre marea privatizare nu avem certitudini nici în legătură cu durata procesului, nici cu eficiența noilor unități privatizate, aşa încât acestea să-şi poată asuma responsabilități dincolo de rentabilizare, export, protecție socială etc.; cel mult, unele dintre ele pot investi anumite sume de bani în construcții şcolare, în specializări ale personalului angajat, în dotarea tehnică a unor unități de învățământ, dar mai devreme de orizontul anului 2000, nu credem că vor fi în măsură să participe la finanțarea sistematică a educației;
- unitățile productive ale micii industrii, ca şi societățile comerciale care au început să funcționeze, se confruntă deocamdată cu multiple probleme care țin de însăşi existența şi rentabilitatea lor, de aceea implicarea în procesul descentralizării educației poate fi parțială şi nesistematică;
- experiența primilor ani ai tranziției ne-a demonstrat că şi unitățile de învățământ care au debutat ca şcoli autonome, particulare, în lipsa unor agenți dispuşi să investească, au solicitat sprijinul material al statului, revendicând spații, dotări etc., ale unor instituții de învățământ tradiționale;
- tensiunile între forțele politice şi sociale manifestate în plan local, cu efectele negative cunoscute asupra producției, agriculturii, gestiunilor,

convieţuirii intergrupale, învăţământului, nu constituie garanţii de justiţie socială, indispensabilă descentralizării, ca instrument de democratizare şi participare.

De aceea învăţământul de stat, principala formă de pregătire generală a populaţiei, rămâne încă principalul furnizor de personal de execuţie şi de conducere. Concomitent se va extinde învăţământul particular, cu prioritate cel universitar şi postliceal şi cu deosebire pentru profilele deficitare în economie şi servicii publice.

Un procent important din personalul de execuţie se va pregăti în licee de specialitate. Numărul lor – aberant în regimul totalitar – după 1989 s-a redus considerabil.

Considerăm că s-a ajuns la un echilibru acceptabil între liceele teoretice şi cele industriale (de specialitate) şi preconizăm menţinerea lui, pentru a se evita anumite disfuncţii pe care le-ar putea genera în societate excedentul absolvenţilor învăţământului liceal teoretic.

Modificările structurale ale economiei solicită implicarea unităţilor de învăţământ în **procesul formării profesionale continue**, organizând la solicitarea agenţilor economici şi a diverselor segmente ale populaţiei, activităţi de perfecţionare profesională, de reciclare şi reprofesionalizare în vederea reconversiei forţei de muncă. Ţinând seama de dimensiunile pe care le va înregistra şomajul în următoarea perioadă de timp, susţinem iniţierea unor forme de reprofesionalizare în afara sistemului şcolar tradiţional prin revitalizarea şi extinderea unor structuri educaţionale de tipul universităţilor ştiinţifice de pe lângă unele instituţii culturale. În aceste condiţii, serviciile de învăţământ asigură asistenţa de specialitate, elaborând planuri şi programe de învăţământ adecvate, cursuri manuale, alte instrumente ştiinţifice. Personalul didactic specializat, el însuşi preocupat de actualizarea pregătirii profesionale, va fi principalul agent educaţional în procesul reciclării personalului de execuţie din unităţile economice.

Strategiile dezvoltării umane sunt cu atât mai eficiente, cu cât răspund mai complex şi mai individualizat nevoilor de educaţie ale populaţiei şcolare. Aceste nevoi trebuie însă conştientizate cu sprijinul unor agenţi specializaţi, de tipul structurilor de orientare şcolară şi profesională. Laboratoarele şi/sau cabinetele reînfiinţate după decembrie 1989 trebuie asigurate atât cu echipamentul ştiinţific utilizat la nivel mondial, cât şi cu personalul specializat în asemenea activităţi.

Pentru a rezolva lipsa acută de cadre calificate, Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei va trebui să prevadă cifrele de şcolarizare din universităţi în corelaţie cu necesarul de pedagogi şi de psihologi la nivel naţional.

Performanţele serviciilor educative depind şi de măsura în care sistemul de învăţământ va fi proiectat să realizeze programe complexe de dezvoltare umană, axate pe următoarele tipuri de educaţie:

– educaţie pentru schimbare, pentru reformă;

– educație pentru participare;
– educație pentru valori;
– educație pentru tradiție;
– educație civică şi juridică;
– educație religioasă;
– educație morală;
– educație ecologică;
– educație pentru comunicare şi dialog intercultural.

În egală măsură serviciile educative trebuie să răspundă cererii de **educație pentru creație**, modelând capacitățile inovative ale unor generații de indivizi ce se vor confrunta cu o mobilitate profesională fără precedent şi cu exigențele unei societăți care va trebui să supraviețuiască prin forțe proprii. În acest sens, serviciile educative vor urmări **dezvoltarea acelor aptitudini, abilități şi competențe care să le faciliteze tinerilor adaptarea, comunicarea, succesul în societate.**

Fiecare dintre obiectivele menționate presupune un program complex de acțiune educativă prevăzut a se realiza atât în cadrul procesului de învățământ, cât şi în spațiul cotidianului nonşcolar. Pentru aceasta se impune reconsiderarea şi revitalizarea activităților nondidactice.

Angajarea sistemului de învățământ în ameliorarea continuă a performanțelor educative impune restructurarea bugetului național şi realocarea resurselor publice în funcție de priorități, identificarea unor noi surse de investiție în programele de dezvoltare umană, eliminarea disparităților existente între zone, niveluri şi unități şcolare, atât în privința resurselor financiare, cât şi a mijloacelor didactice moderne, asigurarea echității de încadrare a şcolilor cu personalul didactic calificat, proiectarea conținuturilor învățământului în viziune interdisciplinară şi mai ales, promovarea unei reforme a educației, elaborată în perspectiva experiențelor pozitive înregistrate pe plan internațional şi a tradițiilor şi experiențelor învățământului românesc.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Caillods, Françoise şi col., *Les conditions d enseignement et d apprentissage dans les pays en voie de developpement*, în vol. “Les perspectives de la planification de l education”, Paris, UNESCO, 1989.
2. Garreta, Catherine, *Demographie, education, sante*, în: Etudes et marches, Paris, 1989.
3. Krasnaseschi, Vladimir, *Evaluarea sistemelor şi proceselor educaționale*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1976.
4. Laurie, Sylvain, *Vers un pilotage strategique de l’education*, în: “Les perspectives de la planification de l’education”, Paris, UNESCO, 1989.
5. *Rapport mondial sur le developpement humain*, Paris, PNUD, 1991.
6. Skorov, Georges, *La situation economique, sociale et culturelle dans les pays socialistes: le cas de l’Union Sovietique*, în: “Les perspectives de la planification de l education”, Paris, UNESCO, 1989.
7. Tibi, Claude, *Les determinants des couts: une perspective internationale*, Paris, 1987.
8. Tedesco, Juan Carlos, *Le role de l’Etat dans l’education*, în: “Les perspectives de la planification de l education”, Paris UNESCO, 1989.
9. *L’evolution des systems densrignement dans le monde, de 1960 à nos jours*, Paris, UNESCO, 1990.
10. Revista de pedagogie, nr. 1-12/1990; nr. 1-7/1991.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 19-20/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

COSTUL VIEȚII
PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE MĂSURĂRII ACESTUIA

Colectiv de realizare a lucrării:
dr. Hildegard PUWAK
(coordonator)
Mariana STANCIU
Emilian POPESCU
Iuliana GHINDĂ
Mihai TEODORESCU
Luminița IONESCU

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

1. Delimitări conceptuale 106

2. Modalități de calcul şi exprimare a evoluției costului vieții 111
   2.1. Precizări metodologice 111
   2.2. Tipuri de indici ai prețurilor 112
   2.3. Modalități de exprimare a costului vieții în diferite țări 114
      2.3.1. Indicele prețurilor de consum (IPC) 114
      2.3.2. Indicele costului vieții (ICV) 117

3. Măsurarea statistică a costului vieții în România 125
   3.1. Scurtă retrospectivă istorică 125
   3.2. Metodologia actuală utilizată pentru aprecierea evoluției costului vieții .. 126
   3.3. Limite ale indicelui prețurilor de consum în evaluarea costului vieții. Unele soluții posibile 127

4. Cu privire la unele direcții posibile în cercetările privind măsurarea costului vieții 133

În actualul stadiu de înfăptuire a reformei economice, cele mai disputate probleme referitoare la protecția socială decurg din efectele evoluției prețurilor asupra puterii de cumpărare a veniturilor populației. Dacă liberalizarea prețurilor, ca măsură necesară, indiscutabilă a procesului de reformă nu mai este practic contestată, în negocierile colective tripartite, indexarea veniturilor ca una dintre modalitățile de realizare a protecției sociale este controversată atât sub aspectul mărimii părții compensate din creşterea prețurilor de consum, cât şi sub aspectul relevanței indicelui prețurilor de consum ca bază a indexării şi a măsurării corecte a evoluției costului vieții. Dată fiind necesitatea perfecționării instrumentelor utilizate în procesul fundamentării deciziilor economice şi măsurilor de politică socială în etapa tranziției României la economia de piață, proces care presupune anumite costuri sociale a căror minimizare se impune, în interesul individului şi al societății, vom prezenta, în continuare unele probleme legate de definirea, sfera de cuprindere şi metodologia de determinare a unor indicatori cu ajutorul cărora se poate măsura variația factorilor de influență şi nivelului de trai, costul vieții fiind unul dintre aceştia.

1. Delimitări conceptuale

Literatura de specialitate tratează pe larg măsurarea economică a dimensiunilor existențiale definite prin categoriile de nivel de trai, calitate a vieții, bunăstare, costul vieții ş.a. În contextul problemei ce ne interesează – măsurarea evoluției costului vieții – am demarcat ca punct comun al abordărilor raportarea la nevoile populației şi la modul de satisfacere a acestora prin procesul consumului cu anumite costuri (individuale şi sociale), depinzând de factori ce pot fi structurați după mai multe criterii. Dintre acestea am reținut două: comportamentul unității consumatoare (familia sau individul) determinat de potențialul economic al acesteia, de preferință, obiceiuri, tradiții, şi cadrul corect de desfăşurare a procesului de satisfacere a nevoilor, care se referă, în principal, la ofertă – sub aspect cantitativ, calitativ şi sortimental – şi la prețurile de procurare a bunurilor şi serviciilor.

Cererea populației, exprimând raporturile de determinare între cele două orientări şi pe cele de preferință prin variantele posibile de satisfacere a nevoilor, conduce la o anumită configurație a consumului. La nivelul fiecărei unități consumatoare este posibilă, teoretic, o multitudine a funcțiilor de utilitate, din care doar una devine, la un anumit moment, expresia cererii solvabile. Funcțiile de utilitate se modifică continuu sub influența factorilor subiectivi, dar şi sub acțiunea factorilor exteriori individului, între care dezechilibrul între cererea şi oferta de bunuri şi servicii, modificarea prețurilor nominale şi a celor relative se dovedesc în prezent, în țara noastră, cei mai importanți. Orice modificare a funcției de utilitate induce schimbări în bugetul de consum al familiei, satisfacerea nevoilor realizându-se cu alte costuri. Modificarea acestora poate interveni însă şi atunci când se menține structura şi calitatea produselor, ea fiind determinată de creşterea prețurilor. Cele mai frecvente situații sunt însă acelea când se modifică ambii factori ai funcției conform teoriei consumului, deşi acestea se desfăşoară după anumite regularități[1], repetabilitatea combinațiilor de bunuri şi

[1] "K.K. Valtuch a desprins, prin analiza statistică, următoarele regularități: I. La fiecare nivel al consumului sunt satisfăcute concomitent, într-o anumită măsură, toate nevoile de diferite categorii; II. Odată cu trecerea de la un nivel general mai scăzut al consumului la altul superior, de regulă, creşte împreună (deşi nu în ritmuri identice) satisfacerea tuturor nevoilor; III. Nici o nevoie nu este satisfăcută la nivelul deplinei saturații, dacă toate nevoile, în ansamblu, nu sunt saturate; IV. Pentru fiecare stadiu al creşterii consumului în ansamblu, este caracteristic un anumit minim al satisfacerii fiecărei nevoi luate separat, care se ridică odată cu trecerea de la nivelurile de trai inferioare către cele superioare. V. Gradele de saturație ale diferitelor nevoi, atât timp cât nu s-a atins deplina sa satisfacere, nu sunt uniforme. VI. Stabilitatea tendințelor modificării ponderii diferitelor poziții, în suma totală a cheltuielilor de consum. VII. Stabilitatea rangurilor care caracterizează ritmurile de creştere a cheltuielilor sau consumului pe diferite poziții în condițiile sporirii generale a nivelului consumului. VIII. Ritmurile de creştere a satisfacerii diferitelor nevoi, în condițiile majorării nivelului general al consumului, se află în relație inversă cu gradele de saturație a nevoilor

servicii în timp fiind rară, chiar şi independent de evoluția prețurilor. Substituția în consum, cu caracter voluntar sau forțat este unul dintre principalii factori de influență ai funcțiilor de utilitate. Absența de pe piață a unui produs la un moment dat, apariția altor produse cu valoare de întrebuințare mai mare, alți factori modifică comportamentul de consum în sensul găsirii altei combinații care să asigure cel puțin acelaşi grad de satisfacere a nevoilor. Valoarea în bani a bunurilor care sunt consumate în timpul unor perioade de timp determinate pentru o familie medie aparținând unui grup dat al populației este denumită de unii autori[1] costul vieții.

"Este vorba doar de o evaluare bănească a unui ansamblu de bunuri şi servicii, excluzându-se orice aspect calitativ, legat fie de preferințe, fie de satisfacție sau de utilitate comparată", arată R. Ferbert[2]

"Indicele costului vieții ar avea drept scop – arată Jeanne Singer-Kerel[3] – să analizeze influența modificării prețurilor, la diferite momente sau în locuri diferite, asupra valorii medii a unui ansamblu de bunuri, totdeauna acelaşi".

După alți autori, "costul vieții măsoară ansamblul cheltuielilor necesare conservării (menținerii) nivelului de trai"[4]. Indicele care ar reprezenta valoarea raportului între cheltuielile înregistrate la două momente ar fi în acest caz adevăratul indice al costului vieții. Acesta nu mai este valabil însă când obiceiurile de consum se modifică.

Pe această linie, alți autori[5] afirmă: "costul vieții semnifică variația valorilor în expresie bănească a acelor mărfuri cumpărate care în mod real satisfac la acelaşi nivel cerințele de consum la diferite date şi în diferite locuri". Raportul care rezultă din compararea valorilor unui "coş" determinat de mărfuri care asigură satisfacerea în general identică sau echivalentă a cerințelor reprezintă tocmai indicele costului vieții într-o anumită perioadă. "Dat fiind însă faptul că este aproape imposibil ca structura nevoilor, gusturile şi preferințele să se păs-

---

corespunzătoare. IX. Există dependențe stabile între gradele de saturație a diferitelor nevoi şi schimbările ponderii bunurilor corespunzătoare în volumul total al consumului: modificarea ponderii se află în relație inversă cu gradul de satisfacere a nevoii. X. Schimbarea ponderii diferitelor categorii de bunuri în masa totală a bunurilor consumate se produce, de obicei, în astfel de intervale încât nu se modifică rangurile pozițiilor ce privesc gradul de saturație a nevoilor; întrucât aceste ranguri rămân stabile, sunt stabile şi particularitățile modificării ponderii fiecărei poziții, exprimate prin regula nouă" (citat după *Televaia funkția potrebleniia: analizî i prakticescaia iapolzovanie*, Novosibirak, Izd. Nauka, 1980, p. 99).

[1] Singer-Kerel, Jeanne, *Le coût de la vie à Paris de 1940 à 1954*, Paris, Editura PUF, 1961; Nickstand, R., *Lebenscaltungaziffenn. Methodologische Anffassung*, Statistische Praxis, nr. 12/1971; Ferbert, R., *Theorie de la consumation*, Paris, Economica, 1976, p. 64 ş.a.

[2] Ferbert, R., *lucr. cit.*, p. 35.

[3] Singer-Kerel, Jeanne, *lucr. cit.*, p. 68.

[4] Erdos, P.; Molnar, F., *A method for estimating income, consumption and savings of social groups*, Acta Oeconomica, vol. 19, nr. 3-4, p. 284; Luck, C.; Powell, A.; Williams, R.A., *Patherns in Household Demand and Saving*, Oxford University Press, 1977, p. 216.

[5] Mills, Frederick C., *Statistical Methods*, Columbia University, 1968; Ulmer, M.J., *The Economic Theory of Cost of Living Index Numbers*, New York, University Press, 1969 (reeditare).

treze neschimbate în timp, chiar şi pe perioade scurte, nu se poate calcula un adevărat indice al costului vieții", arată F.M. Mills. "În realitate – se spune în continuare – doar un indice care ar reflecta schimbarea simultană a prețurilor şi a nivelului de trai, fiind astfel un indice al cheltuielilor, s-ar apropia cel mai mult de costul vieții"[1]. În lucrările lui Bert M. Balk[2], R. Finke şi W. Lu[3], S.D. Braithwait[4], faptul că cei doi indici nu sunt identici din punct de vedere al conținutului şi că indicele prețurilor de consum nu reflectă costul vieții este exprimat foarte clar. B. Balk menționează: "calcularea salariului real pe baza unui indice mediu al prețurilor de consum, metoda generală folosită nu serveşte decât în mult prea mică măsură aprecierii evoluției costului vieții, care se diferențiază pe grupe de venit în primul rând şi pe baza funcțiilor de utilitate specifice fiecăreia dintre ele, în al doilea rând".[5]

După cum se poate constata, există o gamă largă de încercări de definire a costului care se situează între două extreme: de la a lua în seamă, ca o cerință indispensabilă, modificările de preferințe şi obiceiuri de consum şi până la a le ignora. Fiecare concept sau indicator se bazează pe o "convenție" acceptată mai larg sau mai restrâns. De reținut sunt însă elementele comune ale abordărilor, şi anume:

- existența unui coş de bunuri şi servicii reprezentativ pe baza căruia trebuie să se determine variația prețurilor pentru o anumită perioadă;
- relevanța indicatorului valabil numai în cazul determinării sale pentru grupuri omogene de populație după diferite criterii (demografic, socio-profesionale, teritoriale ş.a.);
- dubla determinare a conceptului, metodologică, operaționabilă prin tehnici statistico-matematice şi comportamentală, pentru cuantificarea căreia sunt necesare cercetări speciale de tipul anchetelor, pe de o parte, şi tehnici de conversie în indicatori statistici sumabili cu cei ai prețurilor, pe de altă parte.

Substituirea categorială a indicelui costului vieții cu indicele prețurilor de consum şi adoptarea acestei din urmă noțiuni în practica organismelor interna-

---

[1] Mills, F.M., *op. cit.*, p. 245. Acelaşi punct de vedere l-am întâlnit şi în lucrările lui Bert M. Balk, *A simple method for calculating cost of living index numbers*, Papers of the European Meeting of the Econometric Society, Budapest, 1986; Singer-Kerel, Jeanne, *op. cit.*; Lefrank, Pierre, *Lebenshaltungsindex*, în Statistische Phaxis, nr. 4, 1966 ş.a.

[2] Balk, B.M., *On calculating cost-of-living index number for arbitrary income levels*, Econometrica, vol. 58, nr. 1 (ianuarie 1990).

[3] Finke, R.; Lu, W., *The Behavior of the Cost of Living at Different Levels of Real Income*, Economics Letters, 15, 1984.

[4] Braithwait, S.D., *An Analysis Using Estimated Cost-of-Living Indexes*, The American Economic Review, nr. 70, 1980.

[5] Balk, B.M., *Housebold-specific Price Index Numbers*, Statistical Magazin, nr. 22, 1984. Această problemă se găseşte pe larg tratată şi în lucrarea lui Fr. Simiand, Collin, 1938, în care costul vieții este abordat în foarte strânsă legătură cu cadrul obiectiv al vieții şi cu modul de trai.

ționale specializate (Comisia de Statistică a ONU, Eurostat, BIT) şi, treptat, şi în cea a organismelor statistice oficiale din majoritatea țărilor se explică tocmai prin faptul că luarea în considerare a modificărilor comportamentului de consum, la nivel individual sau de masă, determinată prin conjugarea şi cu alți factori decât cei reflectați de structura cheltuielilor de consum efective, nu poate fi desprinsă în mod satisfăcător prin tehnicile actuale. Din acest motiv, semnificația indicelui calculat este cea a variației prețurilor de consum, şi nu cea de cost al vieții în sensul său larg, punct de vedere pe care ni-l însuşim, considerându-l ca fiind cel corect.[1]

Această practică nu a împiedicat însă amplificarea acelor preocupări, de altfel, foarte intense după 1980, de a dezvolta metodologii noi pentru calcularea indicilor costului vieții în accepțiunea largă a noțiunii, aspect asupra căruia vom reveni.

Alăturându-ne acelor autori care susțin că cei doi indicatori exprimă fenomene de o complexitate diferită, dorim să menționăm că destul de rar însă literatura statistică[2] din țara noastră face o distincție pe planul conceptelor. Deşi se afirmă că indicii sunt diferiți, argumentele sunt doar de ordin tehnic, de calcul[3], iar în lucrări recente apărute, se menționează în mod expres că "indicele general al prețurilor mărfurilor şi tarifelor serviciilor cumpărate de populație mai este denumit indicele costului vieții[4].

Fără să fie exprimată în mod expres, din modelul de prezentare a informațiilor în publicațiile oficiale ale Comisiei Naționale pentru Statistică rezultă o rezervă în identificarea celor doi indici, folosindu-se categoria de "indice al prețurilor de consum". Se precizează că "în actuala metodologie s-a adoptat denumirea de indicele prețurilor de consum pe considerentul că exprimă mai bine conținutul pe care îl reflectă şi este practicat curent în statistica ONU şi în numeroase țări dezvoltate".[5]

---

[1] A se vedea: Sootoert, Christian, *The Conceptual Basis of Measures of Household Welfare*, în The Review of Income and Wealth, Serie 29, No. 1/1983, p. 1-23; Deaton, A., *Measurement of Welfare: Theory and Practical. Guidelines*, LSMS, Working Paper, nr. 7, Washington, World Bark, 1980; Edward, N., *Modeling the Distribution and Intergenerational Transmission of Wealth*, în Studies in Income and Wealth, vol. 46, Chicago, University of Chicago Press, 1980; Zubova, L.; Covaleva, N., Crasatinicova, M., *Calculul indicelui costului vieții*, în Planovoie hozeaistvo, nr. 10/1990, p. 66-75 ş.a.

[2] A se vedea: Georgescu-Roegen, N., *Costul vieții*, Monitorul oficial şi imprimeriile statului, Imprimeria Națională Bucureşti, 1943; Biji, M.; Trebici, V., *Calculul indicelui costului vieții şi al salariului real*, Probleme economice, nr. 5/1957.

[3] Wagner, P.; Mihuț, C., *Indicele prețurilor şi măsurarea inflației*, în Revista română de statistică, nr. 4-5/1991.

[4] Biji, E.; Baron, T. (coord.), *Statistică teoretică şi economică*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991, p. 323. A se vedea şi *ABC-ul economiei de piață moderne. Concepte, mecanisme, aplicații practice*, Casa de Editură şi Presă, Viața Românească, Bucureşti, 1991, p. 78.

[5] Dumitrescu, V.V., *Indicele prețurilor de consum al populației*, Tribuna economică, nr. 13, 1991, p. 8.

Opțiunea noastră s-a fundamentat pe convingerea că, deşi indicele prețurilor de consum reflectă evoluția celui mai important factor, prețurile, prin sfera sa de cuprindere, el nu surprinde toate determinările factoriale obiective şi subiective de care depinde costul vieții. După părerea noastră, am putea accepta indicele prețurilor de consum ca un "barometru" al costului vieții doar în condițiile în care în sfera sa ar fi cuprinse, pe lângă categoriile de cheltuieli pentru bunuri şi servicii, şi alte plăți, aspect asupra căruia vom reveni. În al doilea rând, în condițiile în care simplificarea determinării impune unele artificii de calcul, ni se pare totuşi esențială respectarea cerinței menționate în lucrările specialiştilor de raportare la o aceeaşi funcție de utilitate, pentru a elimina unele posibile erori de interpretare în analizele economice de apreciere a nivelului de trai. Ne referim la faptul că în aprecierea puterii de cumpărare a salariului, a veniturilor băneşti, a resurselor băneşti pot fi induse distorsiuni de configurația reală a pieței în raport cu coşul utilizat şi prin structurile consumului constituite pe o piață deficitară. Deşi suntem conştienți că respectarea tuturor acestor cerințe este foarte greu de realizat, apreciem că, pentru sporirea valorii cognitive a analizelor privind nivelul de trai, ar fi utilă sporirea relevanței indicelui prețurilor de consum prin perfecționarea metodelor de calcul, precum şi prin dezvoltarea tehnicilor de investigare, culegere şi prelucrare a informațiilor cu care să se poată îmbogăți conținutul pentru a-l apropia de ceea ce înseamnă costul vieții în complexitatea sa.

2. Modalități de calcul şi exprimare a evoluției costului vieții

2.1. Precizări metodologice

Evidențierea statistică a evoluției costului vieții se face în prezent prin indici ai prețurilor de consum pentru bunurile şi serviciile utilizate de populație. Determinarea lor presupune parcurgerea unor etape[1], şi anume:

a. stabilirea populației de referință;
b. precizarea structurii de consum corespunzătoare acestei populații;
c. compunerea coşului de produse şi servicii;
d. organizarea observării prețurilor;
e. alegerea metodelor de calcul.

Fără să ne propunem o prezentare detaliată a conținutului fiecărei etape, unele precizări sunt totuşi necesare. Ele se referă la practica internațională căreia încearcă să i se alinieze Comisia Națională de Statistică prin programul său de respectare a sistemului internațional şi statistico-informatic[2].

Stabilirea populației de referință se face având la bază sistemul de eşantionaj al cercetării bugetelor de familie, care prezintă totuşi diferențe de la o țară la alta.

Paragraful 2.2 şi anexa nr. 1 prezintă pentru țările aparținând Grupului celor 24 aspecte privind mărimea eşantioanelor şi criteriile de selecție (media veniturilor, mărimea familiei ş.a.).

Precizarea structurii de consum corespunzătoare populației de referință este necesară pentru a răspunde necesității de ponderare a indicilor de prețuri calculați pe produse şi grupe de produse în vederea obținerii indicilor specifici acestei populații pe diferite trepte de agregare. Structura cheltuielilor de consum ce rezultă prin prelucrarea datelor individuale ale fiecărei familii reprezintă structura medie de consum.

Compunerea coşului de produse şi servicii este deosebit de importantă prin influența pe care o exercită asupra mărimii indicelui. Problemele pe care le implică se referă la selecția produselor şi serviciilor, precum şi la determinarea cantităților pentru fiecare dintre ele.

În general sunt preferate, în vederea introducerii lor în coş, acele articole care îndeplinesc următoarele condiții:

---

[1] Bugean, C.; Voiculescu, M., *Prețurile de consum şi costul vieții în perioada actuală*, IFPPV, Bucureşti, 1991, p. 6-10.

[2] A se vedea: Radocea, Alexandru, *Perioada tranziției impune un sistem statistic informațional modern*, în Revista română de statistică, nr. 10/1990; Costake, N., *Cu privire la dezvoltarea sistemului informatic statistic*, Revista română de statistică, nr. 6, 1990 ş.a.

- prezintă o frecvență mare în consumul populației;
- modificările intervenite în nivelul prețurilor corespund cu modificările ce afectează produsele similare din grupă;
- sunt produse în mod repetat (stabile pe piață);
- prețurile lor sunt uşor de observat.

Organizarea observării prețurilor se face pe un eşantion al punctelor de desfacere care trebuie să răspundă criteriilor de reprezentativitate geografică, tipurilor şi formelor de comercializare a mărfurilor şi punctelor de aglomerații. Periodicitatea observării prețurilor se decide în funcție de caracterul stabil sau variabil al acestora.

Principalele tipuri de indici care se calculează, sunt:

- Laspeyres;
- Paasche;
- Fisher,

ultimul cu o sferă de aplicare mai restrânsă.

2.2. Tipuri de indici ai prețurilor

Indicele prețurilor tip Laspeyres (IL) presupune evaluarea cantităților din perioada de bază (q_0) la prețurile actuale (p_1) şi la cele din perioada de bază (p_0), arătând modificarea relativă a prețurilor (în perioada curentă față de cea considerată bază de comparație) pentru cumpărarea coşului de bunuri şi servicii din perioada de bază. Relația de calcul este:

$$I_L = \frac{\Sigma P_{i1} \cdot q_{i0}}{\Sigma P_{i0} \cdot q_{i0}}$$

Indicele prețurilor de tip Paasche se deosebeşte de indicele Laspeyres prin faptul că implică drept ponderi cantitățile din perioada curentă (q_1), deci arată modificarea relativă a prețurilor corespunzătoare cantităților din perioada curentă. Relația de calcul este:

$$I_p = \frac{\Sigma P_{I1} \cdot q_{i1}}{\Sigma P_{i0} \cdot q_{i1}}$$

Indicele Laspeyres nu cuprinde, practic, produsele noi, apărute după stabilirea coşului, iar indicele Paasche nu include produsele care au fost în perioada de bază, dar au dispărut. Tocmai aceste elemente specifice fiecărui tip de indice au implicații asupra rezultatelor obişnuite.

Problema care se ridică deci se referă la criteriile care pot sta la baza alegerii unuia dintre cei doi indici pentru măsurarea modificărilor prețurilor.

Indicele de tip Laspeyres măsoară modificarea relativă a prețurilor unui coş de bunuri şi servicii dintr-o perioadă anterioară, considerată bază de comparație (coşul se păstrează neschimbat, de regulă cinci ani).

Menținerea constantă a coşului de bunuri şi servicii răspunde scopului de a măsura modificările intervenite în costul unui nivel de viață standard. La aceasta se adaugă şi faptul că indicele cu pondere constantă (q_0) permite construirea unor serii de indici, iar determinarea lui presupune doar culegerea datelor privind nivelul prețurilor din perioada curentă, corespunzător coşului din perioada de bază. Acest din urmă avantaj reprezintă argumentul hotărâtor care a făcut ca indicele prețurilor de tip Laspeyres să fie cel mai frecvent folosit în practică.

În legătură cu folosirea indicelui Laspeyres apar două probleme care fac ca el să distorsioneze creşterea reală a prețurilor. Primul aspect se referă la faptul că, în condițiile creşterii prețurilor, ca şi în situația unei lipse acute de bunuri de consum care favorizează creşterea prețurilor, consumatorii sunt tentați să-şi restructureze cererea şi să consume bunuri şi servicii relativ mai scumpe. Aceasta va conduce la faptul că în coşul actual va creşte ponderea bunurilor şi serviciilor la care prețurile au cunoscut creşteri mai mici. Deci indicele de tip Laspeyres, care presupune folosirea ponderilor constante prin însăşi construcția lui, nu admite astfel de substituiri. Ca urmare, va conduce la supraevaluarea modificării prețurilor, el fiind relativ numai pentru perioade scurte, la o stabilitate a structurilor consumului[1], şi pe o perioadă echilibrată. În cazul în care există un deficit între cerere şi ofertă, substituția forțată realizându-se preponderent cu produsele cu prețuri mai mari, tendință firească pentru satisfacerea nevoilor fundamentale în perioada de penurie produsă de producători, indicele subevaluează costul vieții.

Al doilea aspect decurge din faptul că acest indice nu ia în calcul modificările intervenite în calitatea bunurilor şi serviciilor, reflectate în creşterea prețurilor. Indicele Laspeyres presupune că sporirea valorii nominale a coşului este doar urmare a creşterii prețurilor. Urmarea acestui fapt este supraevaluarea modificării prețurilor.

Indicele de tipul Paasche are, față de indicele Laspeyres, principalul avantaj că evaluează modificarea prețurilor implicate de nevoile actuale, reflectate prin bunurile şi serviciile care compun eşantionul. Acest indice construit cu ponderi variabile din perioada curentă (q_1) supraestimează accesibilitatea consumatorului de a se proteja împotriva creşterii prețurilor prin substituirea bunurilor şi, ca urmare, acordă o importanță mai mică produselor şi serviciilor care au înregistrat creşteri mai mari de prețuri. Această posibilitate, care derivă din însăşi construcția indicelui, conduce la subevaluarea indicelui. La acest dezavantaj se adaugă şi faptul că actualizarea creează dificultăți în interpretarea indicilor calculați pentru un interval de câțiva ani, iar calcularea lui presupune culegerea datelor privind cantitățile şi prețurile din perioada curentă.

---

[1] A se vedea şi Balk, Bert M., *lucr. cit.*; Jain, Shail, *Size Distribution of Income*, World Bank Publication, 1976; Khan, Tanfig M., *Studies in Income and its Distribution*, în Reading in Developement Economics, nr. 5/1987.

Modificarea adevărată a preţurilor poate fi măsurată doar între anumite limite. Ea se situează între limitele Paasche (limita inferioară) şi indicele Laspeyres (limita superioară).

O rezolvare a acestor abateri contrare ca sens şi satisfacere a testului de reversibilitate a factorilor devine posibilă prin calcularea indicelui Fisher, după formula:

$$I_{01} = \sqrt{\frac{p_1 q_0}{p_0 q_0} \cdot \frac{p_1 q_1}{p_0 q_0}}$$

Există deci posibilitatea suprimării complete a abaterilor de orice fel care se evidenţiază la verificarea cu testele reversibilităţii în timp şi a reversibilităţii factorilor.

Menţionăm că în cazul tuturor indicilor de preţuri se cer soluţionate problemele ce sunt legate de modificările intervenite în calitatea bunurilor şi serviciilor; tratarea bunurilor şi serviciilor noi; condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească baza de comparaţie, aspecte asupra cărora vom reveni.

Cele două forme ale indicelui, Laspeyres şi Paasche, au semnificaţii diferite pentru analiza dinamicii costului vieţii. Indicele calculat cu ponderile perioadei curente reflectând modificarea preţurilor corespunzătoare consumului din această perioadă oferă posibilitatea efectuării şi a altor analize. Pe baza sa se pot estima economiile, respectiv cheltuielile suplimentare făcute de populaţie ca urmare a schimbării preţurilor din perioada curentă. Acest lucru se realizează făcând diferenţa între numărătorul şi numitorul indicelui; plusul sau minusul de cheltuieli rezultate în urma modificărilor preţurilor poate să însemne, iar în al doilea caz, economii ale acesteia.

2.3. Modalităţi de exprimare a costului vieţii în diferite ţări

Faţă de practica curentă internaţională folosind ca indici de bază pentru măsurarea costului vieţii indicele preţurilor de consum şi/sau indicele costului vieţii, ne propunem să prezentăm modul specific în care această problemă este rezolvată la nivelul organismelor internaţionale specializate şi în unele ţări.

2.3.1. Indicele preţurilor de consum (IPC)

Aşa cum am menţionat, el este calculat şi publicat în lucrările de specialitate ale organismelor internaţionale[1] şi recomandat ţărilor membre spre a fi utilizat la:

[1] A se vedea: *Indices generaux*, Bureau International du Travail, Genève, Annuaire des statistiques de travail, 1988, cap. VII; *Indices des prix à la Consommation*, Bulletin mensuel de statistique, Bureau de statistique, vol. XLV, nr. 12, decembrie 1991; *Indices des prix à la Consommation*, Annuaire des statistiques, 1987, Nations Unies, p. 119. Preocupările Oficiului de Statistică al CEE sunt reflectate într-o seamă de lucrări, între care: Eurostat, seria Economie et finances, nr. 2/1988; Teekens, R., *Indice de prix à*

a) analiza generală a situației economice şi sociale;
b) negociere şi indexare (a impozitelor, prestațiilor de cotizații sociale, remunerării pensionarilor foşti funcționari publici, amenzilor şi împrumuturilor publice, a salariilor, primelor de asigurare şi costului serviciilor şi în deciziile justiției, de ex., pentru reactualizarea pensiilor alimentare);
c) măsurarea schimburilor în termeni reali (deflația valorii prețurilor curente ale agregatelor contabilității naționale şi deflația vânzărilor cu amănuntul);
d) compararea variațiilor de preț în scopuri comerciale, inclusiv reevaluarea contabilă. Indicii parțiali pot fi utilizați, de asemenea, pentru unele din scopurile de mai sus, în locul indicelui general.

Informațiile pe care le deținem asupra modalităților de calculare a indicelui prețurilor de consum în alte țări[1] privesc:

– populația şi aria de acoperire a spațiului național pentru care este operant indicele calculat;
– sursele de date şi frecvența colectării lor;
– principalele caracteristici ale coşului de bunuri şi servicii;
– modalitatea specifică de rezolvare a problemei locuinței.

a) În ceea ce priveşte *aria teritorială* pentru care se calculează indicele, se pot constata diferențe între țări, astfel, astfel, 17 țări, între care Austria, Belgia, Germania, Italia, Luxemburg, Spania, Suedia, surprind întreg teritoriul şi toată populația. Franța, Portugalia, Grecia, Canada şi SUA calculează un indice numai pentru mediul urban. Turcia se rezumă la oraşele Istanbul şi Ankara, Islanda la Reykyavik, iar Australia calculează, pe lângă indicele pe total țară, şi indici pentru fiecare oraş.
b) Principala *sursă de colectare a datelor* o reprezintă cercetările selective ale bugetelor de consum ale familiilor. Selecția gospodăriilor se face după unul sau mai multe criterii: mărimea familiei, veniturile acesteia, statutul ocupațional, după cum urmează:
   – toate tipurile de gospodării, indiferent de mărimea venitului, în Noua Zeelandă, Austria, Danemarca, Finlanda, Germania (numai dintre cele autohtone), Grecia, Irlanda, Italia, Norvegia, Suedia, Elveția;
   – Belgia exceptează întreprinzătorii, iar Elveția fermierii;
   – Franța, Islanda, Luxemburg, Olanda şi Elveția iau în considerare numai populația salariată, iar Portugalia salariații şi pensionarii;

Consommation dans les pays de la Communauté, seria E: Methods, nr.2/1989; *Survery of retail prices*, Eurostat, 1976 ş.a.

[1] A se vedea anexa nr. 1.

– criteriul veniturilor mici este asociat primelor două în Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Turcia, Anglia, nivelurile de preferință fiind variabile (intervalul salariu minim-salariu mediu, un anumit plafon de venituri, salariul care se ia în considerare pentru obținerea diferitelor prestații de securitate socială);
– în alte țări, ca Olanda şi Finlanda, se iau în considerare menajele fără copii sau cu copii handicapați.

c) *Frecvența*. Culegerea datelor se realizează fie într-o singură zi, fie într-un anumit interval al lunii. Pentru unele produse sau servicii, culegerea se face la anumite momente (de exemplu, asigurările pentru maşini în Belgia se înregistrează o dată la 4 luni, asigurarea împotriva incendiilor în ianuarie şi iulie; în Franța, prețurile pentru vestimentație şi produse electrice se înregistrează trimestrial, în Grecia, prețurile la peşte proaspăt, carne, fructe şi legume – în fiecare marți etc.).

Exemplificativ, prezentăm în tabelul de mai jos elementele specifice pentru determinarea IPC din câteva țări:

Țara	Număr poziții	Nr. zone de colectare a datelor	Nr. puncte de înregistrare	Nr. prețuri de înregistrare
Austria	582	20 zone urbane	3.500	59.000
Belgia	401	62 zone urbane şi rurale	12.500	128.111
Franța	295	108 zone urbane	30.000	180.000
Germania	753	118 zone urbane şi rurale	30.000	300.000
Spania	428	224 zone urbane şi rurale pentru alimente 62 zone urbane pentru produse nealimentare	9.800	146.000
Anglia	394	200 zone urbane	10.000	150.000

Sursa: *Sources and Methods Statistiques*, vol. 1, Indices des prix à la consommation, BIT, ed. II, 1987.

d) Ponderarea la calcularea indicelui național se face cu mărimi diferite: populația regiunii respective (Noua Zeelandă, Belgia, Italia, Portugalia), cheltuielile efectuate de populație în zona respectivă (Austria, Finlanda), volumul circulației mărfurilor (Danemarca, Norvegia).

e) Luarea în calculul indicelui prețurilor de consum a cheltuielilor pentru locuințe se face pentru cele cu chirie şi pentru cele private. Astfel, pentru luarea în calcul a chiriei, se fac înregistrări periodice (lunare în Belgia, Grecia, trimestriale în Austria, Finlanda, Germania, Italia, semestriale în Danemarca etc.) asupra unor eşantioane de mărime variabilă (1.800 în Belgia, 9.000 în Austria, 11.000 în Germania, 100 în Grecia, 12.000 în Olanda).

Cheltuielile înregistrate pentru locuințele proprietate privată au conținut diferit: costul cumpărării terenului şi cel al construcției, dobânzile aferente, asi-

gurările şi repartiţiile în Noua Zeelandă, restituirea împrumuturilor (creditelor) şi anumite servicii în Austria, echivalentul chiriei în Belgia şi Olanda, preţul mediu de vânzare pe metru pătrat, spaţiu construit, întreţinere şi reparaţie în Spania. În Danemarca, Franţa, Grecia, Portugalia, aceste cheltuieli nu sunt luate în calculul indicelui preţurilor de consum.

2.3.2. Indicele costului vieţii (ICV)

2.3.2.1. Tipuri de indici

În literatura de specialitate[1] se întâlnesc următoarele variante ale indicelui costului vieţii:

- indicele costului social al vieţii;
- indicele costului vieţii Laspeyres-Konius;
- indicele veritabil (adevărat) al costului vieţii;
- indicele psihologic al costului vieţii;
- indicele aproximat al costului vieţii.

Unii dintre aceştia se calculează deja frecvent, cum sunt indicele costului social al vieţii, propus de Pollack în 1981 şi implementat în 1991 de Slesalck[2] în SUA, sau indicele costului vieţii pe baza consumului total promovat de Laszlo Drechsler încă din 1968, iniţial în concepţia SPM, ulterior extins la practica SCN[3]. Circa 110 ţări calculează regulat indicele costului vieţii, de obicei pe baza datelor culese dintr-un oraş mare (cel mai adesea capitala ţării). În circa 20 de ţări[4], între care Anglia, SUA, Belgia, Canada, Danemarca, Italia, Germania, indicele costului vieţii se calculează pe baza datelor culese privind preţurile în mai multe oraşe.

În 1980, Banca Mondială a folosit în cadrul studiilor de măsurare a nivelului de trai "indicele adevărat al bunăstării" propus de Muellbauer în 1980,

---

[1] În acest sens, vezi: *Consumer price indice: sources, methods and historical statistics*, OECD, Departaments of Economics and Statistics, 1984; Slesnick, Daniel T., *The Standard of Living in the United States*, in Review of Income and Wealth, Serie 37, nr. 4, 1991; Drechsler, Laszlo; Horvath, Piroska, *Some Problems of the Measurement of Total Consumation in Hungary*, in Review of Income and Wealth, Serie 31, nr. 2, 1985; Kapteyn, A.; Van Praag, B., BMS, *Family Composition and Family Welfare*, in Research in Population Economics, II, JAI Press – Greenwich, 1980; Alonso, W.; Starr, P., *The Politics of income Messurement*, Russell Sage Foundation, New York, 1987.

[2] Slasnick, Daniel, *lucr. cit.*

[3] Drechsler, L., *lucr. cit.*

[4] A se vedea: Poduzov, A., *Iscislenia indeska stoimostijiznii na osnovaniu ciudjet nîh obsledovanij naselenija, vastnik*, Statistiki, nr. 6, 1991. Teoria de bază a indicilor costului vieţii împreună cu aprecierea primelor lucrări ale lui Konius şi a cercetărilor ulterioare făcute de Stachle, Haberler, Wald, Hicks, Allen şi alţii, în Frisch, R., *Some Basic Principles of Prince of Living Measurements,* Econometrics, vol. 22, nr. 4.

având la bază un model integrat al consumului gospodăriilor şi al comportamentului ocupațional.

În nicio țară însă, după cunoştința noastră, *nu se calculează un indice al costului vieții care să acopere întreaga populație şi întregul spațiu național*. De altfel, nici indicele prețurilor de consum nu întruneşte aceste caracteristici decât în cazuri de excepție (Finlanda, Germania, Spania), după cum s-a arătat.

Întrucât nu dispunem de o documentație care să ne permită să prezentăm în detaliu fiecare tip de indice, încercăm ca, pe baza informațiilor culese, să exemplificăm unele diferențe care s-au conturat între indicele costului vieții şi indicele prețurilor de consum, pe de o parte, şi între variantele indicelui costului vieții, pe de altă parte.

Teoria privind indicele costului vieții are la bază ideile formulate de A. Konius şi E. Engel, care s-au sprijinit pe cercetările social-economice asupra bugetelor de familie. Recunoscând chiar de la început faptul că ICV şi IPC sunt apropiați ca mărime, specificul fiecăruia reiese din prezentarea modalității propuse de autori pentru calcularea ICV; punctul de pornire l-a constituit calculul IPC pentru o familie dată, luată individual, după formula Laspeyres:

$$IPC = \frac{\sum q_{i0} P_{i1}}{\sum q_{i0} P_{i0}} \qquad (1)$$

în care: q_{i0} reprezintă cantitățile de mărfuri şi servicii cumpărate de familie;

P_{i0} reprezintă prețurile acestora, iar P_{i1} reprezintă prețurile aceloraşi repere în orice an de analiză.

În acest caz, când se menține una şi aceeaşi structură de "produse" (şi aceleaşi unități), formula are un sens economic clar: modificarea cheltuielilor de consum datorită variației prețurilor. În realitate, sensul economic al formulei (1) se pierde, structura consumului fiind supusă schimbărilor datorate componenței familiei, variației venitului ei real, gusturilor şi preferințelor, raporturilor de prețuri, toate obligând familia să-şi reducă consumul la unele poziții şi să-l sporească la altele. Formula permite o estimare pe ansamblul creşterii prețurilor cu care se confruntă familiile în timp, dar valoarea reală costul adevărat efectiv al consumului se îndepărtează de realitate în ipoteza menținerii neschimbate a coşului de mărfuri. Din acest motiv, indicele este pur şi simplu o măsură a evoluției prețurilor de consum şi în niciun caz a "costului vieții"[1]. "Indicele general al prețurilor de consum are o relevanță mult prea mică pentru costul vieții, arată André Berjonet. Consumul fiecăruia variază enorm după puterea de cumpărare, obiceiuri, nivel de viață etc. Ar fi bine să se stabilească atâția indicatori ai calității vieții câte categorii tipice ale familiei există"[2]. Pentru a înlătura acest neajuns, Konius a interpretat IPC pentru anul curent calculat la

[1] Wagner, P., *Indicii prețurilor şi măsurarea inflației*, în Revista română de statistică, nr. 4-5/1991.

[2] Berjonet, A., *Les prix et le coût de la vie*, în Economie et politique, nr. 5, 1958.

coşul din anul de bază ca un indice care arată de câte ori păstrarea neschimbată a nivelului de trai se realizează azi mai scump decât ieri. Pentru calcularea indicelui adevărat (real) al costului vieții, Konius a propus următoarea formulă:

$$ICV = \frac{\sum q_i p_{i1}}{\sum q_{i0} p_{i0}} \qquad (2)$$

Deosebirea principală constă în faptul că, în locul coşului fixat în perioada de bază (q_{i0}), la numărător figurează q_i reprezentând variante ale structurii care trebuie să determine aceeaşi utilitate ca cea din perioada de bază, dar într-un alt sistem de prețuri. Stabilirea mulțimii de structuri echivalente ale produselor destinate consumului la momentul t_1 s-a dovedit foarte dificilă. Pentru rezolvarea acestor probleme începute în urmă cu aproximativ 20 de ani la Biroul de Statistică a Muncii din SUA, s-a recurs la modelele econometrice ale cererii de consum. Deşi rezolvate sub aspect conceptual, calculele efective nu s-au putut rezolva decât după estimările parametrilor modelului pe baza cheltuielilor de consum ale populației, interpretate ca rezultat a unei soluții optime pentru consum, fără referire la utilitate. Teoria referitoare la costul vieții nu acceptă asemenea temeiuri, motiv pentru care determinările efectuate în această manieră sunt privite cu rezervă. S-a propus şi o cale alternativă care porneşte de la premisa că structura efectivă a consumului poate sta la baza comparării nivelului de trai şi că unei structuri identice îi corespunde un acelaşi standard de viață, realizabil însă cu costuri diferite. Nivelul de trai al familiei depinde de mărimea resurselor băneşti, a cheltuielilor pentru consum şi de componența ei. Observarea statistică se face la nivelul unui număr reprezentativ de familii aparținând aceleiaşi categorii socioprofesionale, având aceeaşi structură demografică, în localitățile stabilite pentru culegerea datelor pentru calcul IPC. Pe baza observațiilor sistematice ale bugetelor de familie, se calculează structura cheltuielilor de consum la un nivel convenit de agreare a produselor la cele două momente. Se procedează apoi la identificarea perechilor de familii similare sub aspectul componenței şi structurilor consumului. Se raportează cheltuielile de consum ale familiilor care alcătuiesc o pereche, calculându-se indici individuali pentru fiecare dintre acestea. Media acestora va reprezenta ICV pentru grupa sau categoria respectivă. Dacă se dovedeşte că numărul perechilor de familii este neînsemnat sau nul, se construiesc familii ipotetice care întrunesc cerințele menționate sau se recurge la funcții de regresie pentru datele anului de bază.

Indicele costului social al vieții este definit de S. Slesnick[1] ca fiind raportul între sectorul cheltuielilor de consum pentru atingerea unui anumit nivel al bunăstării (W) la prețurile perioadei de bază p_0 şi cel al cheltuielilor efective ale familiilor pentru atingerea acelui nivel (maxim) al bunăstării la prețurile perioa-

[1] Slesnick, D., *lucr. cit.*

dei curente, la un anumit nivel de agregare a cheltuielilor, respectiv o anumită structură, fără a respecta omogenitatea familiilor sub aspect demografic, ca în cazul anterior.

Formula de calcul este:

$$P\left(p, p_0, W^{max}\right) = \frac{M\left(p, W\right)}{M\left(p_0, W\right)}$$

în care: funcția M(p,W) reprezintă vectorii cheltuielilor minime, respectiv celor maxime pentru obținerea celui mai înalt nivel posibil al bunăstării sociale.

Acest indice este folosit la calcularea veniturilor reale, în locul indicelui prețurilor de consum, care tratează identic toate familiile, indiferent de componența lor.

Compararea mărimii celor doi indici calculați pentru SUA, pentru perioada 1949-1989, relevă diferențe de până la 23 puncte procentuale, motiv pentru care, de la începutul anilor '70, tehnica de măsurare a nivelului de trai prin veniturile reale determinate cu IPC al anumitor categorii de populații s-a reorientat spre indicele costului vieții, în ciuda declarațiilor frecvente ale specialiştilor Biroului pentru Statistica Muncii, care consideră că "nu se poate calcula un indice adevărat veritabil al costului vieții, deoarece condițiile necesare pentru obținerea exactității absolute asupra structurii cheltuielilor, gusturilor şi altor cerințe pe care un asemenea indice ar trebui să le îndeplinească pentru toți consumatorii asupra cărora se extinde o asemenea cercetare pot fi respectate cu foarte mare greutate sau deloc".[1]

În tabelul următor, prezentăm ilustrativ aceste diferențe şi distorsiunile generate în calculul veniturilor reale prin utilizarea celor doi indici.

Anul	**Indicele prețurilor de consum (IPC)**	**Indicele costului vieții (ICV)**	**ICV/IPC**	**Veniturile reale calculate[x)] pe baza**	
				IPC	ICV
1949	0,5360	0,5430	1,0129	1322	1305
1954	0,6059	0,6107	1,0080	1505	1493
1959	0,6554	0,6698	1,0219	1728	1691
1964	0,6982	0,7204	1,0318	1862	1804
1969	0,8266	0,8329	1,0077	1979	1964
1974	1,1104	1,0957	0,9868	2066	2093
1979	1,6351	1,5512	0,9487	2131	2246
1984	2,3401	2,1540	0,9205	2069	2048
1989	2,7928	1,5665	0,9190	2245	2443

[x)]Pe unitate de consum echivalentă sub raport demografic.

Sursa: *Review of Income and Wealth*, nr. 4/1991, p. 369.

[1] Krishna, Aradhna, *Effect of dealing patterns on consumer perceptions of deal frequency and willingness to pay*, Journal of Marketing Research, noiembrie 1991.

Diferențele între cei doi indici se datorează faptului că asupra indicelui costului vieții s-au operat unele corecții prin valorificarea rezultatelor obținute din experimentările şi observațiile psihologice asupra consumului şi asupra unor aspecte neeconomice ale comportamentului. Cercetarea şi măsurarea acestora s-a făcut cu ajutorul unor anchete reprezentative probaliste repetate de câteva ori pe an.

Termenul "social" în denumirea indicelui a fost adoptat pentru a sugera nivelul de agregare al gospodăriilor cuprinse în cercetarea cheltuielilor de consum, diferind de această dată de cel utilizat frecvent în SUA la calculul indicelui costului vieții pentru un "buget tip" sau "regimuri" care se referă la coşnița familiilor din grupe de venituri mici selectate inițial din 12 oraşe.

"Regimul" cuprindea la început 296 de produse şi servicii, număr extins sau restrâns ulterior, ca de altfel şi cel al zonelor țării. În funcție de evoluția economică generală, numărul produselor a ajuns şi la 400, iar cel al oraşelor sau zonelor la 56.

Indicele psihologic al costului vieții se calculează sub diferite forme, pe baza datelor obținute prin chestionare de la subiecți cap de familie, aparținând unor structuri demografice diferite:

a) Ca un raport între cheltuielile efective obținute prin cercetările selective ale bugetelor de familie şi sumele declarate ca fiindu-le necesare în perioada curentă pentru asigurarea nivelului de trai dintr-o perioadă anterioară.[1]
b) Pe baza relației: $log\ (Y_p) = a_0 + a_1 log\ (Y_e)$, în care: Y_p reprezintă nivelul cheltuielilor curente pe care familia consideră că ar trebui să le facă pentru obținerea nivelului de trai din perioada p_0 şi Y_e, cheltuielile efective. Punctul de intersecție al celor două curbe (Y_p şi Y_e) reprezintă valoarea indicelui psihologic al costului vieții pentru cei la care abaterea medie pătratică între cele două niveluri este minimă.
c) Pe baza relației:

$log\ (Y_p) = a_0 + a_1\ log\ (Y_e) + a_2z_1 + ... + a_nz_n$, în care $z_1...z_n$ reprezentativă variabile de corecție: numărul de membri, vârsta capului de familie, vârsta copiilor ş.a.

Deşi se cunoaşte faptul că valoarea acestui indice apare subestimată de cei cu venituri şi, respectiv, cheltuieli mai mici şi supraestimată pe măsură ce

[1] În SUA, Franța, Germania, Spania, pentru calcularea acestui indice se folosesc datele obținute de la un panel de consumatori din grupe de populație cu venituri mici, completate cu date culese din zone în care şomajul, sărăcia, migrația sunt în creştere. În Olanda, de exemplu, începând din 1983, la inițiativa lui Bernard van Praag şi Aldi Hagenaars de la Centrul de Cercetări în Economia Publică de pe lângă Universitatea Leyden, s-a procedat la culegerea informațiilor publice prin publicarea în 10 ziare regionale a unui chestionar cu 67 de întrebări, în cursul lunii septembrie. Se obțin aproximativ 20000 de răspunsuri, din care se prelucrează pentru calcularea indicelui 13.720. Această practică a fost inspirată de calcularea curentă în acest fel a pragului subiectiv al sărăciei (a se vedea *The Review of Income and Wealth*, Serie 37, nr. 3, septembrie, 1991).

veniturile cresc[1], pe baza lui, în SUA s-a dezvoltat o nouă direcție de cercetare a comportamentului de consum pentru experimentarea unor programe de orientare a acestuia şi formularea unor previziuni ale dezvoltării economice[2].

La calcularea indicelui costului vieții Laspeyres-Konius se operează şi cu niveluri de venituri de referință pe lângă funcția de utilitate, vectorul mărfurilor, vectorul prețurilor şi cheltuielilor. Acest calcul se realizează econometric, utilizându-se funcțiile cererii de tip Marshell şi Hicks[3].

Indicele aproximat al costului vieții ni s-a părut cel mai complex din punct de vedere al conținutului său, el reuşind să cuprindă, prin construcția sa, nivelurile de utilitate în continuă schimbare şi să evidențieze structura preferințelor prin descrierea ei printr-o funcție de cost translogaritmică, motiv pentru care am adoptat şi noi principiile de bază ale metodei de calcul econometric folosită de B. Balk pentru varianta de model pe care o propunem în scopul determinării unui asemenea tip de indice în paragraful 3.4.2.

2.3.2.2. Practici naționale privind calcularea indicelui costului vieții

În *Franța*, un indice al costului vieții calculat anual din octombrie 1963 se fundamentează pe *bugetul tip de gospodărie*, cuprinzând o familie de 4 persoane (din care 2 copii sub 16 ani), întreținătorul familiei având o calificare medie. Indicele costului vieții cu caracter oficial[4] se calculează numai pentru oraşul Paris. Acesta determină principala sa limită: oglindeşte cel mult costul vieții unei familii de condiție medie din capitala țării şi nicidecum al unei categorii de pe întreg teritoriul. La anumite intervale mai mari de timp, în funcție de evoluția dezvoltării regionale, se calculează un indice pentru 17 oraşe de provincie, dar numai pentru familiile din grupe de venituri medii. Bugetul tip se revizuieşte la un număr de 5-10 ani şi cuprindea, în 1987, 259 de produse şi servicii.

În *SUA*, indicele costului vieții se calculează pentru familiile de muncitori şi funcționari cu salarii mici. În decursul anilor, Biroul de Statistică a Muncii a revizuit metodologia de calcul de mai multe ori, ultima încercare de trecere la calcularea unui indice al costului social al vieții, în 1991, fiind menționată deja. Coşnița cuprinde 296 de produse şi servicii, selecționate din Ancheta cumpărătorilor de bunuri de consum în SUA, în peste 30 de oraşe ale țării, în care se

---

[1] A se vedea: Zaltman, Gerald; Wellendorf, Melame, *Consumer Behavoir, Basic, Findings and Management Implication*, John Willy and Son, 1983.

[2] Kapteyn, A.; Kooreman, P.; Willemse, R., *Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Cost of Living Index*, The Journal of Human Resources, nr. 21, 1981, p. 222-242.

[3] După părerea autorului metodei, Bert M. Balk, cea mai bună aproximare a costului vieții printr-un indice de prețuri s-ar realiza prin indici de preț Tornquist.

[4] Mai calculează indici proprii, aplicând ponderile rezultate din propriile lor bugete tip la indicii elementari ai prețurilor stabiliți de INSEE, Institutul de Cercetări Economice din Marsilia, Uniunea Națională a Asociațiilor Familiale, Confederația Națională a Asociațiilor Populare Familiale.

concentrează 25% din populația urbană a SUA. În perioadele de declin economic, costul vieții este urmărit în 50 de zone ale țării.

Funcționând pe lângă Universitatea din California, Comitetul Heller elaborează bugetul "necesar pentru menținerea unei vieți sănătoase şi modeste pentru o familie de 4 persoane" față de care calculează indicele costului vieții. Acest buget nu cuprinde cheltuielile pentru cultură (cărți, teatru etc.) şi pe cele pentru călătorii în timpul concediului. Nici cheltuielile pentru tratament nu sunt în întregime luate în considerare.

Indicele costului vieții publicat de Sindicatul Muncitorilor din industria electrotehnică, radiotehnică şi construcții de maşini (începând din 1939) se deosebeşte de indicele calculat de Biroul de Statistică a Muncii prin includerea în calcul a impozitelor directe şi indirecte, precum şi a altor impozite suportate de consumatori (prin intermediul prețurilor), a căror pondere în salariul unui muncitor dintr-o grupă mijlocie de venit se ridică la aproximativ 25%.

Una dintre limitele recunoscute pentru toate modalitățile de calcul constă în tratarea cheltuielilor pentru locuință, apreciindu-se fie că ele sunt subestimate în cazul chiriilor, fie că sunt supraevaluate prin atribuirea unor prețuri fictive pentru locuințele ocupate de proprietarii lor, problemă ce suscită încă multe discuții chiar şi pentru contabilitatea națională.[1]

În *Anglia*, se calculează anual, din 1947, de către Ministerul Muncii, indicele costului vieții, căruia i se atribuie însă caracter facultativ. Se folosesc 190 de articole selecționate pe baza cercetării selective a bugetelor de familie şi a datelor oferite de cercetarea Ministerului Agriculturii, Pisciculturii şi Alimentației privind consumul alimentar al populației, ale cărei rezultate se aplică anual. Se calculează indici ai costului vieții pentru toate categoriile sociale ale populației în oraşe şi zone urbane. Prelucrarea rezultatelor acestei cercetări se face după componența familiei, principalele grupe de vârstă ale membrilor familiei şi mediul de reşedință.

În *Germania*, la baza indicelui costului vieții stă structura consumului unei familii tip cu venit mediu formată din 4 persoane din categoria funcționarilor şi muncitorilor (în familia tip capul familiei este salariat, soția casnică şi doi copii minori) şi a pensionarilor cu venituri mici şi a beneficiarilor de ajutor social formate din 2 persoane. Coşul de produse stabilit în 1980, conținând 751 de poziții, se menține şi în prezent[2]. Indicele costului vieții oficial este determinat de Oficiul Federal pentru Statistică pentru oraşe cu peste 20.000 locuitori. Eşantionul cuprinde 365 de familii, din care pentru 200 de familii se foloseşte metoda Konius-Engel, prezentată în paragraful 2.3.1.

---

[1] A se vedea: *Supplement to the Statistical Year Book and the Monthly Bulletin of Statistics, Methodology and Definitions*, UN, 1979, p. 381; *Handbook of National Accounting*, Studies in Methods, Serie F., nr. 50, 1989; *National Accounts Statistics Compendium of Income Distribution Statistics*, Statistical Papers Series, nr. 79/1985 ş.a.

[2] *Zür Neuberechnung Des Preisindex für die Lebenshaltung auf Basis 1985*, în Wirtshaft und Statistik, nr. 1/1990.

În *Spania,* eşantionul de produse cuprinde 202 articole. Se calculează indici ai costului vieții de către Institutul Național de Statistică pentru categoriile sociale, indiferent de ramura de activitate economică, al căror venit anual nu depăşeşte 80.000 pesetas.

În *țările est-europene*, preocupările s-au concentrat pe determinarea mai riguroasă, conform metodelor standard vizate, a indicelui prețului de consum. Foarte des, acestei noțiuni i se substituie cea de indice al costului vieții.

Se încearcă calcularea indicelui prețurilor de consum pe grupe socioeconomice, pe tipuri de familie ale populației, care să servească unei aprecieri mai concrete a evoluției costului vieții.

3. Măsurarea statistică a costului vieții în România

3.1. Scurtă retrospectivă istorică[1]

În România, primii "indici ai scumpetei vieții" au fost calculați şi publicați începând cu anul 1926, din nevoia de a cunoaşte proporția şi tendințele scumpirii traiului după primul război mondial. De altfel, până la publicarea acestor indici, statistica prețurilor din România calculase, începând din anul 1910, cu unele întreruperi, date privind evoluția prețurilor la "articolele folosite în mod curent în orice menaj", exprimată în indicii prețurilor. La baza determinării indicelui de scumpete a stat un buget de familie compusă din capul familiei, soție şi un copil, cu un venit fix lunar, "având-se în vedere mai mult clasa numeroasă a slujbaşilor şi muncitorilor cu salarii lunare."

Indicele de scumpete se calcula pentru 40 de oraşe, stabilindu-se pentru fiecare în parte atât costul vieții, cât şi suma care ar fi fost necesară unei familii pentru traiul său în fiecare an comparativ cu anul 1914, luat ca bază.

Începând cu anul 1927, indicele de scumpete apare sub o nouă denumire: *indicele costului vieții*. El se calcula pentru 50 de oraşe şi pentru o familie din clasa socială mijlocie compusă din 5 membri. Lista mărfurilor reprezentative luate în considerare a fost de 55 de articole.

În anul 1928, se măreşte numărul oraşelor la 71 şi se calculează indicii parțiali pentru articole clasificate pentru prima dată în 3 grupe:

- alimente de origine animală,
- alimente de origine vegetală,
- articole de îmbrăcăminte, încălțăminte, iluminat şi încălzit.

În anul 1933 se renunță la datele privind prețurile pe care le culegeau camerele de comerț şi se trece la strângerea datelor prin referenți statisticieni județeni, existenți pe lângă fiecare prefectură, prin observare directă, prin vizite în magazine de desfacere între 10 şi 20 ale fiecărei luni, înregistrându-se prețul cel mai frecvent. Coşul de bunuri şi servicii s-a stabilit la 68 de articole: 27 alimente de origine vegetală, 20 alimente de origine animală, 12 articole de îmbrăcăminte şi încălțăminte, combustibili şi iluminat – 30 articole, diverse – 4 articole. Pe lângă prețul celor 68 de articole, se mai culegeau prețuri pentru alte produse care intrau în consumul unei familii, ca de pildă: fructe, confecționarea unui costum de bărbați şi a unei rochii, prețul transportului în comun, al spectacolelor, al unui metru cub de apă, al unui KW de energie electrică, al chiriei etc.

---

[1] A se vedea: Iordache, Vergiliu, *Indicele costului vieții*, Institutul de Cercetări Economice al Academiei Române, 1969, p. 63-69 (text nepublicat); N. Georgescu-Roegen, *op. cit.*; Dumitrescu, V.V., *Scurt istoric al teoriei indicilor*, în lucrările celei de a opta consfătuiri ştiințifice de statistică, 15-17 decembrie 1977.

Totuşi, în calcularea costului vieții nu s-a ținut cont de cheltuielile privind transporturile pe cale ferată, de impozite, taxe şcolare, cărți, medicamente, tutun. Tot în acel an s-a început o anchetă pe baza căreia s-a stabilit un tip de buget pentru o familie compusă din 5 persoane, cu un venit mijlociu, care a fost folosit la calculul indicelui costului vieții din anul următor, lărgindu-se în acelaşi timp coşnița la 73 de poziții. Indicii erau calculați pe provincii istorice şi pe oraşe ale acestor provincii.

Începând cu anul 1939, se publică în paralel doi indici: cel al prețurilor de detaliu şi cel al costului vieții. În timp ce la calculul primului se luau în considerare prețurile doar la 33 de articole, la costul vieții se ținea cont de 31 de produse şi servicii.

În anul 1943, N. Georgescu-Roegen calculează indicele costului vieții pentru 5 regiuni ale țării (Vechiul Regat, Transilvania, Moldova, Basarabia şi Bucovina), arătând cauzele diferențelor existente atât între aceste regiuni, cât şi în interiorul lor pe medii (urbane/rurale).

Autorul subliniază în lucrare diferențele existente în costul vieții în raport cu gradul de urbanism, în funcție de caracteristicile regionale, de gruparea cheltuielilor, de evoluția în timp a costului vieții.

Alternanța acestor factori de diferențiere a costului vieții pe regiuni şi medii l-a condus pe autor să concluzioneze că, la acea vreme, chiria, "renta", cum o numeşte autorul, era cea mai elastică componentă a calității vieții şi că alimentele grevau cel mai puțin bugetele de familie din România, creând "iluzia" ieftinătății vieții din oraşele româneşti, iluzie spulberată de greutatea deosebită a altor cheltuieli cu caracter mai rigid şi mai apăsător (chirie, lumină şi combustibil).

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, indicii au fost calculați numai pentru Bucureşti. Ultimii indici ai costului vieții au fost publicați în 1948, seria lor referindu-se pe ani, la perioada 1937-1945; pentru anul 1946 şi până în luna iulie 1947 au fost prezentați indici lunari. În practica statistică a perioadei socialiste, pentru calcularea salariului real se folosea un indice al prețurilor de consum şi tarifelor serviciilor determinat pe baza variației prețurilor mărfurilor şi tarifelor serviciilor după datele statisticii circulației mărfurilor şi a structurii specifice a consumului salariaților, potrivit datelor cercetării selective a bugetelor de familie (indici de tip Paasche).

3.2. Metodologia actuală utilizată pentru aprecierea evoluției costului vieții

Cu referire la costul vieții, aşa cum am mai menționat, în țara noastră se calculează în prezent indicele prețurilor de consum.

Calcularea indicelui prețurilor de consum al populației se face după metodologia prezentată în paragraful 2, axându-se deci pe statistica bugetelor de familie pentru cheltuielile de consum (fiind excluse autoconsumul de bunuri şi

servicii prin producția proprie a gospodăriei familiale, cheltuielile populației sub formă de impozite, taxe, amenzi, jocuri de noroc, dobânzi plătite la credite, ratele la ADAS, contribuții, rate la împrumuturi şi cumpărări de servicii pe credit, depuneri şi dobânzi la CEC) şi pe un eşantion reprezentând consumul de bunuri alimentare, nealimentare şi de servicii cumpărate de pe piață (din unitățile comerciale sau prestatoare de servicii, de stat, cooperatiste, particulare sau cu capital mixt).

Pentru culegerea datelor se folosesc 3 nomenclatoare stabilite conform metodei selecției concentrate (dirijate): a. Nomenclatorul de mărfuri alimentare, nealimentare şi servicii; b. Nomenclatorul localităților unde se face culegerea prețurilor şi tarifelor şi c. Nomenclatorul punctelor de culegere a prețurilor şi tarifelor. Modul lor de întocmire şi câteva caracteristici sunt prezentate în anexa nr. 2.

Nomenclatorul de mărfuri cuprinde un număr de 2551 de sortimente care se repartizează pe cele trei categorii de cheltuieli astfel:

	Grupe	Subgrupe	Produse	Sortimente
Alimentare	18	33	95	714
Nealimentare	9	27	110	1.471
Servicii	17	24	46	366
TOTAL	44	84	251	2.551

La constituirea indicelui prețurilor de consum al populației s-a plecat de la indicele de prețuri agregat cu ponderi constante de tip Laspeyres.

Luându-se indicii individuali stabiliți pe baza prețurilor primite de la județe, ponderați cu coeficienții determinați diferențiat atât pe total (salariați, țărani şi pensionari), cât şi pe fiecare categorie aparte, după determinarea indicilor individuali de prețuri şi tarife şi a coeficienților de ponderare, se determină valoarea medie care participă la elaborarea indicelui atât la nivelul intermediar (produs, subgrupă, respectiv grupă de produse), cât şi pe categorii de cheltuieli şi pe total. Calculul indicelui sintetic în aceste condiții este o medie ponderată a indicilor individuali (elementari) şi a coeficienților de ponderare care reprezintă partea de cheltuială din total ce revine din perioada de bază fiecărui produs şi/sau sortiment.

3.3. Limite ale indicelui prețurilor de consum în evaluarea costului vieții. Unele soluții posibile

În susținerea punctului nostru de vedere prezentat în paragraful 1 potrivit căruia indicele prețului de consum şi cel al costului vieții nu sunt identici, dorim să prezentăm în continuare şi alte argumente.

Astfel, după părerea noastră, *sfera de cuprindere* a elementelor de calcul pentru indicatorul costului vieții este subdimensionată, prin neluarea în calcul a tuturor cheltuielilor pe care familia le face în alt scop decât pentru achiziționa-

rea de bunuri şi servicii, dar care țin de un mod normal de viață. Aceste cheltuieli se referă, pe de o parte, la impozite (altele decât cele pe venit), taxe, amenzi, dobânzi plătite la credite, rate de asigurare, pe care statistica bugetelor de familie le surprinde, dar care nu sunt luate în prezent în calculul indicelui prețurilor de consum,[1] dar oricum obligatorie la evaluarea costului vieții. Odată cu creşterea fondului de locuințe private, a numărului de bunuri şi servicii impozabile, a diverselor forme de contribuții şi taxe plătite de populație, ponderea acestor plăți în bugetul familiei va creşte. S-ar putea obiecta faptul că aceste impozite şi taxe nu se modifică decât rar sau la intervale mai mari decât perioada pentru care se determină indicele, rămânând fixe în cadrul acestuia, deci cu efect nul asupra creşterii prețurilor. Pusă astfel, ea este o falsă problemă, pentru că situații similare se întâlnesc şi în cazul produselor şi serviciilor. Datele pentru perioada 1989-1991 arată deja o creştere a ponderii acestor categorii în cheltuielile totale. Oricum, mecanismele economiei de piață, politica fiscală, politica regională, decizii ale administrației locale vor face mult mai mobile aceste plăți, din care multe au caracter obligatoriu. Prezentăm în continuare o specificație a tipurilor de impozite, contribuții, taxe de la populație şi alte plăți pe care le avem în vedere:

a) impozitul pe terenul gospodăriilor agricole ale populației;
b) impozitul pe clădiri proprietatea persoanelor fizice din mediul rural şi urban;
c) impozitul pe terenul proprietatea persoanelor fizice;
d) taxe asupra mijloacelor de transport;
e) taxe de timbru asupra succesiunilor şi alte taxe de timbru de la populație;
f) taxe pentru eliberarea autorizațiilor în domeniul construcțiilor;
g) contribuțiile şi cotizațiile plătite de populație;
h) – primele de asigurare, plățile prin efectul legii şi facultative;
i) – participările la sistemele Loto-Pronosport ş.a.

Pe de altă parte, familiile mai efectuează şi alte cheltuieli care nu pot fi urmărite încă sistematic pentru a se constitui într-un element de calcul al unui indice sintetic, deşi în costul vieții ele nu ar trebui ignorate. Ne referim la cheltuieli de genul plăților pentru generarea de facilități de acces şi de obținere a unor produse şi servicii (medicamente şi servicii medicale, tratamente, servicii de alimentație publică, obținerea unei locuințe ş.a.) sau a cheltuielilor ocazio-

[1] O seamă de țări includ chiar în calculul indicelui prețurilor de consum aceste plăți. Astfel, asigurările pentru automobile sunt incluse în toate țările membre ale Grupului celor 24 (cu excepția Franței şi Japoniei); cele pentru imobile sunt incluse în indici în Canada, SUA, Noua Zeelandă, Islanda, Suedia, Marea Britanie; asigurările pentru sănătate sunt cuprinse în: Canada, SUA şi Spania. Cu diferențe de la o țară la alta, se iau în calcul şi alte categorii de cheltuieli necomerciale (loterii, donații şi servicii cu caracter religios etc.), care reprezintă, de pildă, mai mult de 10% din totalul cheltuielilor familiilor în Canada şi Noua Zeelandă, 8% în Islanda, 6% în Franța (Bongean, C.; Toculescu, M., *lucr. cit.*, p. 33).

nale legate de cele mai importante momente din viață, cadouri şi donații ş.a. Evaluarea acestora ar necesita anchete speciale. Ele ar fi indicate în principal în cazul familiilor obligate în mod curent la asemenea cheltuieli (care au în compunere bolnavi cronici, handicapați, alte situații de dependență). Chiar în bugetele de familie se evidențiază la postul "alte cheltuieli" sume a căror pondere oscilează între 5-10% din cheltuielile de consum. În funcție de caracterul sistematic sau nu al destinațiilor acestora, ar putea fi decisă luarea lor în considerare la calculul indicilor.

O lărgire a sferei de cuprindere a indicelui prețurilor de consum le-ar apropia de conținutul pe care-l dăm celui pentru măsurarea costului vieții, deşi, după cum am văzut anterior, specificul său constă în diferențierea pe zone, după componența familiilor sau alte criterii. Din acest aspect, decurge a doua observație care priveşte *nerelevanța indicelui prețurilor de consum, calculat la nivelul întregii populații pentru aprecierea costului vieții.*

Deşi se obține o informație la nivel global, ea nu reflectă diferențele în consumul populației, nici sub aspectul particularităților pe sociogrupuri, nici în profil teritorial, determinate de prețuri diferite, dependente de o serie întreagă de factori (de la cei economici la cei climatici).[1] Analiza prețurilor care se înregistrează în câteva zeci de localități urbane, publicate de Comisia Națională pentru Statistică în Buletinul Statistic de Informare Publică, arată că între zone există diferențe sensibile. În condițiile descentralizării administrației şi gospodăriei comunale, ale privatizării sectorului serviciilor pentru populație, ale diversificării acestora, ale reajustării permanente a prețurilor la costuri (nu în puține situații, dependente de nivelul şi profilul dezvoltării economice), diferențele se vor simplifica.

Pentru a fi mai relevant pentru analizele de nivel de trai, nu însă şi operant pentru indexarea veniturilor, care nu se poate face pe zone, *s-ar impune calcularea şi publicarea indicilor costului vieții pe principalele categorii socio-profesionale, pe tipuri de familii după numărul lor de membri şi pe zone geografice sau localități*, lucru posibil prin faptul că baza de date statistice construită pe nomenclatorul de mărfuri şi servicii reprezentative şi cel al localităților în care se efectuează înregistrarea există, fiind necesar doar un alt mod de agregare şi verificarea reprezentativității subeşantioanelor construite în acest scop.

Insistăm pe necesitatea calculării unor indici diferențiați după mai multe criterii, pentru conturarea mai exactă a problemelor, a direcțiilor şi a caracteru-

[1] În multe din lucrările consultate de noi se arată că, deşi ar fi necesar ca în determinarea indicilor prețurilor de consum sau al costului vieții să se tindă spre maximizarea gradului de includere a populației în calculul lor, pentru a obține pe cât posibil o caracterizare completă a influenței prețurilor asupra consumului, "este necesar să admitem că, prin natura sa, indicele costului vieții nu se poate calcula ca un indice unic pentru întreaga populație a țării" (a se vedea: Hill, T.P., *The rability of alternative measures of cost of living*, Economic Studies Series, nr. 2, 1971; Schuster, H., *The Impact of Metholodogy on Measures*, Econometric Studies, nr. 4/1985; Zubova, L.; Covaleva, N.; Crasalinicova, M., *Calculul indicelui costului vieții*, Planovoie hozesistvo, nr. 10/1990) ş.a.

lui măsurilor ce ar fi necesar de luat în cadrul politicii economico-sociale, atunci când o anumită evoluție o impune.

Al treilea aspect care, după părerea noastră, diminuează valoarea cognitivă a ambilor indici constă în *nereflectarea formelor de manifestare a mişcării invizibile a preturilor.*

Apariția de produse noi şi schimbarea structurii sortimentelor într-o anumită perioadă (reactualizarea coşului de bunuri şi servicii făcându-se de obicei la intervale mai mari decât ar impune-o ritmul revizuirii sortimentelor) face ca prețurile mai mari ale produselor noi – cu sens pozitiv în cazul unei valori de întrebuințare superioare şi cu sens negativ în cazul menținerii acesteia sau a deteriorării ei – să determine o valoare nominală a coşului şi cea reală a cumpărării lor, subevaluând costul vieții. Este unul dintre motivele pentru care considerăm că, în condițiile actuale când deficitul de ofertă se manifestă nu numai cantitativ şi este însoțit încă de o depreciere cantitativ-structurală determinând o substituție puternică în consum, *este necesară şi calcularea indicelui Paasche.*

În al patrulea rând, gradul de exactitate al indicelui costului vieții depinde într-o măsură însemnată de *autenticitatea şi de caracterul cât mai de complex ale datelor privind cheltuielile efective ale familiilor obținute din bugetele de familie*. Obținerea unui indice al costului vieții, care să fie cât mai apropiat de un indice calculat pe baza datelor de masă (ceea ce practic este aproape imposibil) se poate realiza prin cercetarea selectivă numai cu condiția asigurării unei reprezentativități suficiente. Când vorbim de reprezentativitatea bugetelor de familie din punctul de vedere al calculului costului vieții ne gândim, în primul rând, la indicatorii care caracterizează cheltuielile şi consumul utilizate drept "ponderi" la determinarea indicilor parțiali şi apoi la întrunirea acestora într-un indice special al prețurilor. Pentru ca ponderile să fie cât mai reale, ar fi trebuit ca, în programul observării, cheltuielile familiilor să constituie caracteristici esențiale în alegerea eşantionului bugetelor de familie. Or, în practică, selecția şi verificarea reprezentativității eşantionului se fac în funcție de veniturile familiilor şi sarcinile familiale[1].

Un alt factor care credem că influențează, în prezent, *reprezentativitatea eşantionului* bugetelor de familie este modificarea structurii pe categorii socio-profesionale şi diversificarea tipologiei familiilor, din perioada ultimilor doi ani. Punerea în acord a structurilor eşantionului pe categorii şi grupe sociale cu cea la nivelul țării se poate rezolva acum relativ uşor, prin revizuirea sa pe baza datelor recensământului populației din ianuarie 1992.

În condițiile în care piața mărfurilor prezintă o instabilitate destul de accentuată la o mare parte din produse şi cheltuielile de consum nu au constituit criteriul de selecție, calculele pentru determinarea indicelui costului vieții efectuate pe baza eşantionului prezintă un oarecare grad de inexactitate.

---

[1] Sută, T., *Bugetul de familie, metode de cercetare a nivelului de trai al gospodăriilor populației din România*, Revista română de statistică, nr. 3-4/1990.

Condiția reprezentativității se cere respectată şi pentru subeşantioanele care se stabilesc pentru determinarea indicilor speciali, cu atât mai mult cu cât, la calcularea lor în forma agregată, mărimea distorsiunilor este influențată mai ales în legătura dintre ponderi şi indicii individuali ai prețurilor.[1]

În al cincilea rând, utilizarea indicelui prețurilor de consum la calcularea salariului real şi interpretarea pe această bază a evoluției nivelului de trai induce un anumit grad de relativitate, prin faptul că, prin folosirea ponderilor cheltuielilor de consum în construcția sa, elementele nu sunt perfect comparabile: determinarea ponderilor (indiferent dacă se recurge la perioada de bază sau cea curentă) se face la cheltuielile de consum, deci în relațiile cu veniturile populației care pot fi mai restrânse sau mai cuprinzătoare în funcție de acumulările materiale şi băneşti. În acest caz, din "jocul" cheltuielilor de consum (pe baza cărora se vor determina ponderile) şi al veniturilor pot rezulta unele diferențe care fie supraestimează, fie subestimează costul vieții. Credem că cele mai pertinente judecăți asupra acestuia din urmă ar presupune luarea în considerare a resurselor băneşti ale populației.

Înclinația spre economisire, de pildă, poate modifica sensibil structura consumului, după cum şi o creştere a propensiunii marginale spre consum poate avea acelaşi efect. Este încă unul dintre motivele pentru care considerăm esențială raportarea la o funcție de utilitate constantă atunci când se calculează indicele costului vieții.[2]

În al şaselea rând, considerăm necesară, în perioada actuală de instabilitate a cadrului economic, calcularea indicilor prețurilor de consum după mai multe metode.

Ne asociem părerii potrivit căreia recurgerea la metoda Laspeyres şi interpretarea indicelui prețurilor de consum ca expresie a costului vieții pentru condițiile prezentate deformează întrucâtva realitatea. Implicând în structura

---

[1] Pentru determinarea erorii de reprezentativitate în cazul selecției concentrate, cele mai adecvate formule ar fi, după părerea noastră, cele propuse de Odon Elteto şi Bortkiewiez. Ele impun respectarea următoarelor condiții: indicii individuali de prețuri ai mărfurilor cuprinse în eşantion sunt considerați ca variabile întâmplătoare independente, având una şi aceeaşi dispersie, iar ponderile indicilor individuali folosite la calcularea indicelui general sunt considerate mărimi constante din colectivitatea generală, a căror valoare nu depinde de rezultatul selecției, ceea ce minimizează întrucâtva erorile, iar faptul că în relația lui Boltkiewicz se ponderează indicele prețurilor pe rând cu cantitățile din perioada curentă şi perioada de bază corespunde cerinței de eliminare a supraevaluării şi subevaluării care apar în cazul indicilor Laspeyres şi Paasche, menționate de noi anterior. Pentru detalii, a se vedea: Trebici, V. (coord.); Moineagu, C.; Negură, I.; Urseanu, V., *Statistică*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 259-264.

[2] În sprijinul unor asemenea analize care-şi propun să surprindă cât mai exact evoluția bunăstării ar veni o balanță a formării şi utilizării resurselor materiale şi băneşti ale populației. A se vedea în acest sens: Vasilescu, M.; Trandafir, A.; Costin, V.; Prisăcaru, C.; Someşan, S.; Jivănescu, Gh., *Unele probleme metodologice ale balanței formării şi utilizării resurselor materiale şi băneşti ale populației*, DCS, Bucureşti, 1977, şi *Studii de statistică*, DCS, 1979, p. 123, 527-535, 550-556.

acestui indice structura coşului din perioada de bază, este pur şi simplu un indice de preţuri şi în niciun caz un indice al “costului vieţii”. Pentru a deveni un indice al costului vieţii, acest indice de preţuri ar trebui calculat pe baza structurii eşantionului din perioada curentă, deci cu ponderi variabile. Or, indicele care se construieşte în acest mod este Paasche[1].

Pentru a evidenţia diferenţele care apar din metoda de calcul, precum şi din folosirea unor criterii diferite, prezentăm în paragraful următor rezultatele unor variante pe date ipotetice.

[1] Wagner, P.; Mihuţ, C., *lucr. cit.*

4. Cu privire la unele direcții posibile în cercetările privind măsurarea costului vieții

Trecerea în revistă a problemelor conceptual-metodologice şi practice privind determinarea curentă a indicatorilor statistici care servesc aprecierii evoluției pe planul nivelului de trai permite identificarea unor direcții în care ar putea fi orientate preocupările viitoare, şi anume:

a) sporirea relevanței, indicelui prețurilor de consum în analizele privind evoluția puterii de cumpărare a veniturilor populației;
b) calcularea unui indice aproximat al costului vieții pe baza datelor statistice existente în sistemul informațional actual;
c) clarificarea pe plan conceptual a tuturor aspectelor legate de costul vieții în perioada de tranziție, care conferă acestuia unele particularități față de cel dintr-o economie de piață cu comportamente de consum stabilizate, şi perfecționarea tehnicilor de investigare, culegere şi prelucrare a informațiilor care să servească unui asemenea demers.

4.1. În ceea ce priveşte prima direcție, ea vizează îndeosebi *metoda de calcul şi sfera de cuprindere a indicelui prețurilor de consum*, întrucât nu am dispus de datele primare folosite de Comisia Națională de Statistică pentru calcularea indicelui prețurilor de consum; pentru exemplificarea propunerilor noastre, din care unele avansate pe parcursul tratării, ne-am constituit o bază de date, care prezintă următoarele caracteristici:

- cuprinde un număr de 37 de grupe, produse şi servicii, primul nostru nivel de agregare fiind deci cel al indicilor parțiali de grupă;
- structurile consumului au fost presupuse pentru o categorie de populație omogenă şi pentru tipuri de familii din cadrul ei, grupate după numărul de membri (de la 1 la 6 persoane), în combinații diferite de adulți şi copii. La constituirea lor ne-am orientat după valorile din cercetarea selectivă a bugetelor de familii pentru salariați;
- rezultatele noastre, deşi corelate cu cele din statistica bugetelor de familie, nu pot fi considerate decât relative, calculele având doar rol exemplificativ, scopul fiind de a susține necesitatea determinării indicilor în mai multe variante. Un calcul pe datele reale ar valida această propunere, redând şi dimensiunea exactă a abaterilor între valorile indicilor determinați în acest fel.

Baza de date utilizate în algoritmul de calcul pentru grupa I (produse alimentare) este prezentată în anexa nr. 3. “Coşul” conține 15 subgrupe, codificate de la 1 la 15 (câmpul-coloană COD PRODUS), pe tipuri de familii, codificate: 10; 21; 31; 42; 53; 64 (câmpul-coloană COD FAMILIE). Codul reprezintă: prima cifră – numărul de membrii ai familiei, iar cea de a doua numărul de copii.

Semnificația celorlalte câmpuri-coloană este:

VAL 89; VAL 90, cheltuielile făcute în anul de referință şi în anul curent;

CANT 89; CANT 90, cantitățile cumpărate în anul de referință şi în anul curent.

Simulările noastre pe această bază de date au urmărit să evidențieze:

a) diferențele dintre indicele prețurilor de consum calculat după modele: Laspeyres, Paasche şi Fisher;
b) diferențele ce apar între indici calculați după aceeaşi metodă, datorate însă structurilor diferite ale consumului, pe tipuri de familie;
c) modificarea indicelui prin introducerea altor costuri de cheltuieli (în cazul nostru, impozite şi taxe).

Formulele utilizate în algoritmul de calcul pentru indicii parțiali sunt:

$$I_P = \frac{\sum C_1 \frac{p_1}{p_0}}{\sum C_1}$$

în care:

$(C_1)_i$ = ponderea cheltuielilor pentru grupa i în raport de totalul cheltuielilor în anul curent;

$$I_L = \frac{\sum C_0 \frac{p_1}{p_0}}{\sum C_0}$$

în care:

$(C_0)_i$ = ponderea cheltuielilor pentru grupa i în anul de bază;

$\frac{p_1}{p_0}$ = raportul prețurilor în perioada curentă şi de bază, pentru grupa i.

Pentru indicii generali s-au folosit următoarele formule:

$$I_p = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum \frac{1}{I_{PP}}} \cdot p_1 q_1$$

$$I_L = \frac{\sum p_0 q_0}{\sum \frac{1}{I_{pp}}} \cdot p_0 q_0$$

în care I_{pp} sunt indicii parțiali de grupă.

Datele din tabelele nr. 1-3 evidențiază următoarele:

a) operarea cu ponderile din perioada curentă în calcularea indicilor prețurilor de consum determină o diferență de 10 puncte procentuale;

b) indicele Fisher (în exemplul nostru, 1,17) se constituie, după părerea noastră, într-o soluție mai corectă, care cumulează însă dificultățile inerente calculării după fiecare din cele două metode;
c) includerea în calcul chiar şi numai a unui element de cheltuieli cu o pondere mică în prezent în cheltuielile totale (în cazul nostru, impozite şi taxe) modifică mărimea indicelui cu 2,8% în cazul indicelui Paasche şi cu 2,7% în cazul indicelui Laspeyres; dimensionarea corectă şi completarea listei de cheltuieli luate în calcul ar da cu siguranță o altă imagine, mai fidelă costului vieții;
d) pe tipuri de familii, costul vieții determinat de factorul preț este diferit; în cazul indicelui Laspeyres, diferențele sunt de 9%, iar în cazul indicelui Paasche de 11%, la acelaşi tip de familie;
e) indicele mediu al categoriei respective ascunde aceste variații, a căror semnificație ni se pare însă deosebit de importantă în analizele calitative privind diferențierea nivelurilor de trai prin structurile consumului şi evoluția prețurilor;
f) evaluarea puterii de cumpărare la nivelul diferitelor tipuri de familii cu indici ai prețurilor de consum şi/sau ai costului vieții specifici acestora este mult mai relevantă pentru deciziile de politică socială (alocații, ajutoare familiale, burse, condiții de acordare a creditelor de consum şi altele) decât informația obținută pe baza mediei.

Chiar şi sumare, interpretările arată că atât demersul deductiv, cât şi cel predictiv ar câştiga în vigoare prin utilizarea mai multor tipuri de indici, ceea ce ni se pare realizabil în sistemul statistico-informațional național.

Tabelul nr. 1

a. Indicii prețurilor de consum (sfera actuală), la total categorie socioprofesională

	Produse alimentare	Produse nealimentare	Servicii	Indicele costului vieții
I. Paasche	1,19	1,17	1,08	1,148
I. Laspeyres	1,16	1,15	1,05	1,138

b. Indicii prețurilor de consum (sfera lărgită), la total categorie socioprofesională

	Produse alimentare	Produse nealimentare	Servicii	Impozite, taxe	Indicele costului vieții
I. Paasche	1,19	1,17	1,08	1,25	1,18
I. Laspeyres	1,16	1,15	1,05	1,23	1,15

Tabelul nr. 2

Indicii parţiali pentru patru categorii de cheltuieli pe tipuri de familie

COD FAMILIE	10	21	31	42	53	64
Indici – Produse alim.	1,07	1,22	1,31	1,28	1,21	1,18
Parţiali – Produse nealim.	1,12	1,14	1,16	1,18	1,20	1,22
Passche – Servicii taxe	1,03	1,05	1,07	1,09	1,11	1,13
impozite	1,20	1,22	1,24	1,26	1,28	1,30
Indici – Produse alim.	1,06	1,21	1,27	1,27	1,15	1,14
Parţiali Produse nealim.	1,10	1,12	1,14	1,16	1,18	1,20
Laspeyres – Servicii taxe	1,01	1,02	1,04	1,06	1,08	1,10
impozite	1,18	1,20	1,22	1,24	1,26	1,28

Tabelul nr. 3

a. Indici generali ai preţurilor de consum (sfera lărgită) pe tipuri de familie

	Tip de familie					
	10	21	31	42	53	64
I. Laspeyres	1,07	1,13	1,16	1,17	1,15	1,16
I. Paasche	1,09	1,19	1,20	1,21	1,19	1,18

4.2. A doua direcţie priveşte determinarea unui indice aproximat al costului vieţii cu ajutorul unui model econometric.

Premisele noastre au avut în vedere opţiunea pentru exprimarea costului vieţii în funcţie şi de alţi factori decât preţurile, şi anume: *preferinţele* şi, în măsura în care este posibil, *veniturile*. Pentru parametrizarea preferinţelor, am adoptat soluţia din modelul B. Balk, în care acestea sunt descrise într-o funcţie de cost translogaritmică. Se convin următoarele notaţii: x € R^N şi reprezintă un vector al cantităţilor de mărfuri consumate şi p € R^N_{++} corespunzând vectorului preţurilor. $U_{(X)}$ este funcţia de utilitate a consumatorului, $V_{(p,e)}$ este funcţie de utilitate indirectă şi $C_{(p,u)}$ este funcţia costului sau cheltuielilor, în care u € U este nivelul de utilitate şi e € R_{++} reprezintă cheltuielile de consum.

Indicele costului vieţii de tip Konius este definit de relaţia:

(1) $P(p^1, p^0, u) \equiv C(p^1, u)/C(p^0, u)$,

în care: u este nivelul de utilitate de referinţă. Dacă nivelul de utilitate al consumatorului nu poate fi observat direct, această funcţie poate fi înlocuită cu o alta, de venit-preţ, formalizată astfel: u=V(p,e).

Să presupunem că p^N este vectorul preţurilor cu elementele p^0_i, p^1_i(i = 1,…N) şi cheltuielile $e^N \equiv e^0$, e^1; $w_i(p,e) \equiv p_i x_1(p,e)/e$ (i = 1,…N) şi reprezintă ponderile în bugetul de cheltuieli. Mai presupunem că atât în perioada de bază, cât şi în cea curentă consumatorul se comportă normal, ceea ce se traduce

prin a considera că între cantitățile consumate şi ponderile în buget există o corespondență, un echilibru. Formal, dacă:

(2) $e^t = p^t \cdot x^t = \sum_{i=1}^{N} p_i^t \cdot x_i^t$, atunci $x_1(p^t, e^t) = x_i^t$ şi

$$W_i(p^t, e^t) = p_i^t \cdot x_i^t / p^t \cdot x^t \equiv W_i^t (i = 1,...N),$$

să acceptăm că funcția de cost translogaritmică pentru formalizarea preferințelor este de forma:

(3) $\ln C(p,u) = \propto_0 + \sum_{i=1}^{N} \propto_1 \ln p_i + 1/2 \sum_{i=1}^{N} \sum_{j=1}^{N} \propto_{ij}$,

$$\ln p_i \ln p_j + \beta_0 \ln u + 1/2 \sum_{i=1}^{N} \beta_i \ln p_i \ln u + 1/2 \gamma (\ln u)^2,$$

în care:

$1 \sum_{i=0} \alpha_i = 1, \propto_{ij} = \propto_{ji}, \sum_{j=1}^{N} \propto_{ij} = 0$, pentru i = 1,…, N, şi $\sum_{i=1}^{N} \beta_i = 0$. Atunci $\ln p(p^1, p^0, u^N) = \ln P_{01}^T$, în care: $u^N \equiv (u^0 u^1)^{1/2} = V(p^0,e^0) \cdot V(p^1 e^1)^{1/2}$.

Prin logaritmarea relației (1) se deduce: $\ln C(p^1,u) - \ln C(p^0,u)$. Dezvoltată pe baza relației (3) şi introducând ponderile din bugetul de cheltuieli (marginal şi real), se exprimă indicele costului vieții conform relațiilor (4a) sau (4b).

Indicele aproximat al costului vieții se poate determina pe baza următoarelor relații:

(4) a) $\ln P(p^1,p^0, V(p^N,e)) = \ln P^t_{01} + \ln(e/e^N) \cdot \sum_{i=1}^{N} \upsilon_i (p^N e^N) \cdot \ln (p^1_i/p^0_i)$

b) $\ln P(p^i, p^0: V(p^N, e)) = \ln P^T_{01} + \ln (e/e^N)$

$$\left[\sum_{i=1}^{N} \mu_i (p^N, e^N) \ln(p_i^1 / p_i^0) - \ln p_{01}^t \right] + O_3$$

în care: $\mu_i(p,e) \equiv p_i\ \delta V_i(p,e)/\delta_e$ este ponderea bugetului marginal şi $\mu_i(p,e) \equiv \mu_i(p,e) - W_i(p,e)$ este diferența între bugetul marginal şi cel real (i=1,...N);

υ_i şi μ_i pot fi considerați parametri constanți (independenți de p şi e) dacă sistemul funcțiilor cererii diferențiale este în echilibru (sunt respectate restricțiile de aditivitate, omogenitate, simetrie şi concavitate);

O_3 este o constantă pentru care termenii polinomiali de gradul 3 sau mai mare.

Expresia b) arată că indicele costului vieții pentru un anumit nivel al veniturilor este o medie ponderată a indicelui de preț[x)] şi a indicelui de preț marginal (calculat cu ponderile unui buget marginal) cu ponderi 1-ln (e/e^N) şi, respectiv, ln e/e^N.

În modelele Theil, Mullbauer, Finke, funcția de utilitate a fost înlocuită cu o constantă. Considerăm însă că recurgerea la această simplificare, deşi ar uşura foarte mult calculele, nu ar fi indicată în cazul nostru, date fiind variațiile ce intervin în nivelul şi structura cheltuielilor prin factori endogeni şi exogeni consumatorului şi care modifică continuu şi configurația funcțiilor de utilitate.[1]

Pentru validarea modelului ar fi necesar să dispunem de serii de date pentru precizarea în prealabil a sistemului funcțiilor cererii de tip diferențial (Marshall sau Hicks) care să fie testată prin corelare cu structura preferințelor, finalizată prin funcția de cost translogaritmică. Odată definite, ele constituie suportul calculării curente a indicilor aproximați ai costului vieții pe cele mai diferite structuri şi caracteristici ale familiilor.

4.3. A treia direcție vizează următoarele aspecte:

a) *clarificările conceptuale privind costul vieții* în general şi în condițiile tranziției în mod special. Se ridică întrebarea: dacă cerința raportării la acelaşi nivel de utilitate pentru calcularea costului vieții trebuie respectată, cum poate fi ea determinată în condițiile tranziției, în care comportamentul agenților economici (menaje sau producători) este aleator, chiar contradictoriu? Sau cum se poate asigura compatibilitatea între categoria "cost al vieții" cu toate determinările ei factoriale (care teoretic pot fi abordate până la mai mici detalii) şi o operaționalizare a lor prin sistemul informațional? Costul vieții trebuie să surprindă numai cheltuieli pentru bunuri şi servicii comerciale sau sfera sa poate fi extinsă şi cu alte elemente? Cum pot fi surprinse cheltuielile ascunse, de pildă?

b) *tehnicile de investigare şi culegerea informațiilor* pentru cunoaşterea cât mai exactă a structurilor de consum ale diferitelor tipuri de familii, a prețurilor şi a comportamentului economic al populației;

c) *operaționalizarea cât mai multor factori* implicați în formarea unui anumit comportament de consum, a cărui însemnătate pentru costul vieții ni se pare cel puțin la fel de mare ca şi influența factorului preț;

d) *asigurarea rigurozității ştiințifice a informațiilor* statistice în condițiile dezarticulării sistemului de urmărire a prețurilor şi altele.

[1] În modelul B. Balk, de tip Tornquist.

Anexa nr. 1

Elemente de calcul ale indicilor preţurilor de consum în alte ţări

Ţara. Zona acoperită	Populaţia cuprinsă	Surse de date pentru ponderea cheltuielilor	Observaţii asupra metodologiei de calcul	Cercetarea unor caracteristici ale coşului	Frecvenţa colectării datelor	Cheltuieli pentru chiriile şi locuinţele private
Noua Zeelandă. Toată ţara	Toţi subiecţii-cap de familie indiferent de mărimea veniturilor.	Cercetarea bugetelor de familie în perioada aprilie 1982-martie 1983 pe un eşantion de 4.488 subiecţi. Datele cercetării reevaluate în preţurile trim.4 1983.	Preţuri culese din 25 de zone urbane. Preţuri naţionale: media ponderată a preţurilor din zonă, cu populaţia din zone respectivă.	Produse…673 Preţuri…150000	Lunar (mijlocul lunii): hrană, băuturi şi ţigări; combustibil şi iluminat; benzină; câteva obiecte casnice. Celelalte produse trimestrial (la mijlocul trimestrului). Fructe proaspete: în fiecare vineri.	Chiria: 3115 locuinţe cercetate trimestrial. Locuinţe private: cheltuielile ocazionale de construire a casei şi a altor elemente ale gospodăriei, menţinerea şi reparaţiile acestora, dobânzi, rate, asigurări.
Austria. Toată ţara	Toţi subiecţii-cap de familie indiferent de mărimea veniturilor.	Cercetarea bugetelor de familie în perioada martie 1974-februarie 1975 pe un eşantion de 6674 subiecţi.	Ponderea cheltuielilor estimate pe regiune. Indicii naţionali: mediile indicilor din zonele urbane ponderate cu cheltuielile din regiunile reprezentate; zone urbane…20	Produse…582 Preţuri…59000	Lunar (în a doua miercuri).	Chiria: 9000 locuinţe cercetate trimestrial. Locuinţe private: plata creditelor şi unele servicii.
Belgia. Toată ţara	Toată populaţia cu excepţia întreprinzătorilor. Subiecţii-cap de familie indiferent de mărimea veniturilor.	Cercetarea bugetelor de familie în perioada octombrie 1978-septembrie 1979	Preţuri culese din 62 de zone. Indici naţionali: mediile indicilor locali ponderaţi cu populaţia regiunilor reprezentate.	Produse…401 Preţuri…128111	Lunar (între 1 şi 22). Asigurările auto: la fiecare patru luni. Asigurări contra incendiilor: ianuarie şi iulie.	Chiria: 1800 locuinţe cercetate lunar.
Danemarca. Toată ţara	Toţi subiecţii-cap de familie.	Conturile naţionale 1981- şi cercetarea bugetelor de familie pe un eşantion de 2800 subiecţi.	Alimente: preţuri culese din 48 arii urbane şi ponderate cu populaţia din straturile reprezentate. 120 itemi nonalimentari, preţuri relative ponderate cu indicele preţurilor cu amănuntul.	Produse…523 Preţuri…22100	Lunar (între 15 şi 21 ale lunii).	Chiria: 4300 locuinţe cercetate de 2 ori pe an. Locuinţe private: se ia în calcul echivalentul chiriei fictive.

Țara. Zona acoperită	Populația cuprinsă	Surse de date pentru ponderea cheltuielilor	Observații asupra metodologiei de calcul	Cercetarea unor caracteristici ale coşului	Frecvența colectării datelor	Cheltuieli pentru chiriile şi locuințele private
Finlanda. Toată țara	Toți subiecții-cap de familie.	Cercetarea bugetelor de familie în perioada: ianuarie-decembrie 1981 pe un eşantion de 7400 familii.	Ponderea cheltuielilor determinată pentru 7 regiuni; indicii naționali: mediile indicilor regionali ponderați cu cheltuielile. Arii urbane şi rurale (pentru 150 itemi) 110. Arii urbane (pentru 160 itemi)[N]… 15.	Produse…420 Prețuri…37000 94 alți itemi cercetați pe plan central	Lunar (între 11 şi 17 ale lunii). Bunuri de folosință îndelungată: în fiecare lună (prețurile adiționale când este cazul) 50 itemi: de 2-4 ori pe an.	Chiria: 5000 locuințe cercetate trimestrial. Locuințe private: chiria fictivă.
Franța. Mediul urban	Salariații. Toți subiecții-cap de familie, indiferent de veniturile realizate.	Cercetarea cheltuielilor de consum pe un eşantion de 10000 familii şi centrul național "Menaje" din SCN.	Itemul: ponderi distribuite între suprafețele cercetate pentru prețuri. Indicii naționali pe produs: mediile indicilor locali ponderate cu populația. Arii urbane…108.	Produse…295 Prețuri…180000	Lunar (întreaga lună) produse alimentare: o dată la 14 zile. Îmbrăcăminte, încălțăminte şi electrocasnice: trimestrial (1/3 în fiecare lună).	Chiria: un eşantion de 2300 locuințe cercetate trimestrial. Locuințe private: nereprezentate în indice.
Germania. Toată țara	Toți subiecții-cap de familie, indiferent de mărimea veniturilor lor.	Cercetarea bugetelor de familie din 1978, reactualizate la zi.	Indicii naționali: pe produs: mediile indicilor compilați pentru diferite regiuni ponderate cu numărul populației. Arii urbane şi rurale…118.	Produse… 753 Prețuri…300000	Lunar (între 10 şi 15).	Chiria: 12.000 locuințe cercetate trimestrial. Locuințe: chiria fictivă.
Grecia. Ariile urbane cu populație de 10.000 locuitori şi peste	Toți subiecții-cap de familie, indiferent de mărimea veniturilor lor.	Cercetarea bugetelor de familie din 1982 pe 3725 gospodării.	Prețurile din 17 arii urbane. Indicii naționali pe produs: mediile indicilor locali ponderate cu populația urbană a regiunii reprezentate.	Produse…381	Lunar (săptămâna includ ziua a 15-a). Peşte proaspăt, carne şi legume: în fiecare joi.	Chiria: 1/6 dintr-un eşantion de 600 locuințe cercetate lunar. Locuințe private: nereprezentate în indice.
Islanda. Reykjavik	Salariații. Capul de familie pentru doi adulți cu sau fără copii, indiferent de nivelul veniturilor.	Cercetarea bugetelor de familie desfăşurată în Reykjavik din 1978 pe un eşantion de 176 gospodării.	Acoperire cu indicele până la sfârşitul anului 1980: contribuții de la fondurile sociale şi pensii cu o pondere pozitivă: alocații familiale cu o pondere negativă. Exclusiv ianuarie 1981.	Produse…707 Prețuri…4417	Trimestrial (începând în luna de la mijlocul trimestrului).	Chiria: exclusă. Locuințe: dobânzi, impozite de stat, reale, cheltuieli de întreținere a locuinței.

Țara. Zona acoperită	Populația cuprinsă	Surse de date pentru ponderea cheltuielilor	Observații asupra metodologiei de calcul	Cercetarea unor caracteristici ale coşului	Frecvența colectării datelor	Cheltuieli pentru chiriile şi locuințele private
Irlanda. Toată țara	Toți subiecții-cap de familie, indiferent de venituri.	Cercetarea din ian.-dec. 1980 pe un eşantion de 7150 subiecți. Date reevaluate în funcție de prețuri din nov. 1982.	Stratificarea ariilor urbane după mărimea populației. Prețuri naționale: mediile prețurilor pe straturi, ponderate cu indicele prețurilor cu amănuntul. Arii urbane…117.	Produse…722 Prețuri (trim.)…37500	Trimestrial (marțea, de lângă mijlocul trimestrului).	Chiria: 500 locuințe cercetate trimestrial în sectorul particular. Locuințe private: dobânzi, rate, asigurări, întreținere şi reparații.
Italia. Toată țara	Toți subiecții-cap de familie, indiferent de venituri.	Conturile naționale 1979 pentru obținerea indicilor naționali (itemi). Conturile naționale 1979 pentru agregarea sistemelor indicilor.	Prețurile din 93 arii urbane. Indicii regionali pe produse: mediile indicilor ariilor urbane ponderați cu numărul populației din regiunea reprezentată.	Produse…515 Prețuri…270000	Lunar (săptămâna incluzând ziua a 15-a). Peşte proaspăt, carne şi legume şi cartofi: ziua a 5-a, a 15-a şi a 25-a a lunii. Bunuri de folosință îndelungată şi un număr de servicii: trimestrial.	Chiria: 13.500 locuințe cercetate trimestrial. Locuințe private nereprezentate în indici.
Luxemburg. Toată țara	Salariații. Subiecții-cap de familie, cu venituri mici.	Cercetarea bugetelor de familie din 1977 pe 600 gospodării.	Prețurile cercetate doar în capitală.	Produse…254	Lunar (prima zi a lunii). Peşte, pui, iepuri şi fructe proaspete şi legume: de câteva ori lunar.	Chiria: exclusă. Locuințe private nereprezentate în indice.
Norvegia. Toată țara	Toți subiecții-cap de familie, indiferent de venituri.	Cercetarea continuă a bugetelor de familie pe un eşantion de 4150 familii. Din august 1985, datele sunt extrase din anchetele pe 1982, 1982 şi 1984.	Țara divizată în 8 regiuni. Indicii actuali: mediile indicilor regionali ponderați cu indicele prețurilor cu amănuntul din respectivele regiuni.	Produse…770 Prețuri…44780	Lunar (între 2-25) 16 bunuri şi servicii; trimestrial bunuri şi servicii semianual.	Chiria: 1800 locuințe cercetate trimestrial. Locuințe private: dobânzi rate, asigurări, menținere şi reparații.
Portugalia. Toate ariile urbane cu mai mult de 10000 locuitori.	Salariații cu venit anual de 30000-130000 escudos.	Cercetarea din 22 iulie 1973 la 21 iulie 1974 pe un eşantion de 4500 subiecți, reactualizat în 1983, 1985, 1989.	Prețurile din 18 arii urbane. Pentru fiecare produs, numărul prețurilor colectate în fiecare arie proporțional cu numărul populației.	Produse … 287. Prețuri … 140000	Lunar (a 4-a săptămână). Peşte proaspăt, fructe, legume: de trei ori/lună. (în a 5-a zi şi în a 4-a săptămână).	Chiria: exclusă. Locuințe private nereprezentate în indice.

Ţara. Zona acoperită	Populaţia cuprinsă	Surse de date pentru ponderea cheltuielilor	Observaţii asupra metodologiei de calcul	Cercetarea unor caracteristici ale coşului	Frecvenţa colectării datelor	Cheltuieli pentru chiriile şi locuinţele private
Spania. Toată ţara	Capul de familie în câmpul muncii. Un cap de familie la două sau mai multe persoane. Venit anual între salariul minim până la un plafon dat (81000 şi 720000 pesetas)	Cercetarea din iulie 1973 în iunie 1974 pe un eşantion de 25000 subiecţi.	Ponderea cheltuielilor determinată pentru 115 regiuni. Indici naţionali: mediile indicilor regionali ponderaţi cu cheltuielile.	Produse…378 Arii urbane şi rurale...224 Arii urbane (nealimentare)…62 Sortimente…9800 Preţuri…166000	Lunar (între ziua a 10-a şi a 20-a).Peşte proaspăt, fructe, legume: de 4 ori/lună. Electrocasnice: trimestrial.	Chiria: 1/3 dintr-un eşantion de 6700 locuinţe cercetate lunar. Locuinţe private: media preţului de vânzare/1 mp. Unele servicii, menţinere şi reparaţii.
Suedia. Toată ţara	Toţi subiecţii-cap de familie, indiferent de venituri.	Cercetarea bugetelor de consum pentru 13447 gospodării din 1978.	Preţuri cercetate pe un eşantion naţional de produse reprezentative pentru toate tipurile de comerţ. Preţurile naţionale: mediile preţurilor/tip de afacere ponderate cu indicele preţurilor cu amănuntul.	Produse…253 Preţuri…48500 Se mai culeg preţuri centralizate pt. aproximativ 90 de articole.	Lunar (săptămâna ce include ziua a 15-a). Trimestrial (mijlocul trimestrului) pt. câteva produse. Bunuri cumpărate frecvent: preţul cu amănuntul real înlocuit cu lista preţurilor pe parcursul a 7-8 luni ale anului.	Chiria: 1000 locuinţe cercetate în prima lună a trimestrului. Locuinţe private: date culese pentru un eşantion de 500 de locuinţe.
Elveţia. Toată ţara	Salariaţii, inclusiv fermierii. Toţi subiecţii-cap de familie, indiferent de venituri.	Cercetarea din ian-dec. 1981 pe un eşantion de 442 subiecţi. Datele cercetării ajustate corespunzător cu schimbarea preţurilor din perioada iunie 1981-iunie 1982.	Alimente: ponderi adiţionale în acord cu evoluţia preţurilor cu amănuntul în fiecare arie. Arii urbane…40.	Produse…413 Sortimente…3000 Preţuri…334000	Lunar (în a 14-a zi): alimente, încălzire, iluminat şi benzină. Alţi itemi: trimestrial.	Chiria: 100000 locuinţe cercetate de 2 ori pe an în 85 oraşe. Locuinţe private nereprezentate în indice. Preţuri colectate fără a reactualiza schimbările de preţ din lunile anterioare.
Turcia. Mediul urban (pe 5 regiuni)	Subiecţii-cap de familie cu venituri medii sau mici (6000-18000 lire turceşti de-a lungul perioadei de cercetare de un an). Subiecţii-cap de familie indiferent de venituri.	Cercetarea bugetelor de familie în perioada oct. 1978-sept 1979.	40 de zone urbane în funcţie de regiune.	Produse…în funcţie de regiune între 251-256 Preţuri…887-2080	Lunar (săptămâna ce include ziua a 15-a). Fructe proaspete şi legume: odată la două săptămâni.	Chiria: declaraţiile a 1000 subiecţi aleşi din eşantionul bugetelor de familie.

Ţara. Zona acoperită	Populaţia cuprinsă	Surse de date pentru ponderea cheltuielilor	Observaţii asupra metodologiei de calcul	Cercetarea unor caracteristici ale coşului	Frecvenţa colectării datelor	Cheltuieli pentru chiriile şi locuinţele private
Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord. Toată ţara	Subiecţii-cap de familie cu venituri mici sau medii. Nivelul maxim al venitului săptămânal brut al capului de familie reconsiderat la fiecare 6 luni (£285 în a doua jumătate a anului 1985 şi £300 în prima jumătate a anului 1989. Indiferent de capul de familie.	Cercetarea continuă pe 75 gospodării şi cercetarea anuală a alimentelor. Ponderi de bază ale anului 1985 reactualizate trimestrial.	Arii urbane…200	Produse…394 Preţuri…150000	Lunar (marţea dintre a 12-a şi a 18-a zi). Ţigări, carburanţi şi menţinerea autoturismului: trimestrial.	Chiria : date culese semestrial pe 4 milioane de locuinţe. Locuinţe private: date culese pe un eşantion cuprinzând: dobânzi, taxe, alte cheltuieli ale proprietarilor.

Sursa: *Sources et methodes statistiques*, vol. 1, Indices des prix à al consommation, ed. II, BIT Suesa, 1987.

Anexa nr. 2

Nomenclatoarele utilizate de Comisia Națională pentru Statistică în calculul indicelui prețurilor de consum

1. ***Nomenclatorul de mărfuri alimentare***, ***nealimentare şi servicii*** pentru care se culeg prețurile de cumpărare şi tarifele serviciilor plătite se stabileşte pe baza selecției concentrate (dirijate) la care s-a ținut seama de următoarele:

- să fie reprezentate toate grupele şi subgrupele de produse şi servicii care sunt cuprinse în bugetele de familie şi care intră în consumul curent al populației în condițiile actuale ale economiei româneşti;
- în cadrul produselor, să fie cuprinse sortimentele cu pondere şi frecvențe semnificative în consumul populației.

Aceste sortimente sunt reprezentative în cadrul produsului în aşa fel încât prin schimbarea prețurilor să caracterizeze modificarea sau tendința prețului produsului din care fac parte.

Stabilirea produselor reprezentative se efectuează atât pe baza cercetării bugetelor de familie care cuprind în principal valoarea sau cantitatea, volumul şi frecvența consumului de mărfuri alimentare, nealimentare şi servicii, cât şi pe baza desfacerii de mărfuri cu amănuntul şi a vizitelor la magazine.

2. ***Nomenclatorul localităților unde se face culegerea prețurilor şi tarifelor*** se stabileşte dintr-un eşantion care cuprinde un număr reprezentativ de oraşe şi municipii şi care acoperă întreg teritoriu țării din punct de vedere al consumului populației.

Pentru simplificarea culegerii datelor, din numărul total s-a ales o colectivitate umană care să fie reprezentativă din punct de vedere al:

- numărului de locuitori şi al distanțelor din zona în care este plasată;
- volumului desfacerilor de mărfuri cu amănuntul şi al prestărilor de servicii;
- gradului de diversificare şi cuprindere a tuturor sortimentelor din nomenclator.

3. ***Nomenclatorul punctelor de culegere a prețurilor şi tarifelor*** s-a făcut pe baza listei punctelor de vânzare a mărfurilor şi unităților prestatoare de servicii reprezentative din localitățile intrate în cercetare şi a volumului de desfacere cu amănuntul şi al prestărilor de servicii, cuprinzându-se acelea în care se vând cele mai mari cantități sau se prestează un volum important de servicii din sortimentele alese. Dacă acelaşi produs s-a găsit şi s-a vândut cu prețuri diferite în magazine de stat, cooperatiste şi particulare, culegerea s-a făcut, de regulă, în unitatea unde s-au vândut cele mai mari cantități din sortimentele alese.

În aceste condiții, pe lângă criteriul volumului de mărfuri sau de servicii, este şi acela că nu se înregistrează decât prețurile pentru mărfurile efectiv vândute şi tarifele pentru mărfurile efectiv prestate.

Prețul şi/sau tariful cules şi înregistrat în caietul-chestionar este nominal, pentru fiecare sortiment în parte, ținându-se seama şi de caracteristicile tehni-co-funcționale, constructive, calitative ale acestuia, precum şi de unitatea de măsură specificată în fişa respectivă.

Anexa nr. 3

Baza de date utilizată la calcularea indicilor prețurilor de consum pe tipuri de familie

Nr. crt.	Cod familie	Cod produs	Val. 89	Cant. 89	Val. 90	Cant. 90
1	10	1	103,20	14,50	117,82	15,55
2	10	2	220,50	0,8	266,27	0,92
3	10	3	7,23	0,11	9,50	0,32
4	10	4	41,95	1,40	46,95	1,62
5	10	5	101,30	6,50	110,50	7,51
6	10	6	50,21	1,52	70,02	1,53
7	10	7	21,20	20,11	38,35	22,25
8	10	8	51,03	1,20	53,04	1,39
9	10	9	1,06	0,14	2,86	0,16
10	10	10	20,10	3,50	26,16	4,79
11	10	11	81,73	8,10	94,73	9,14
12	10	12	4,21	0,50	6,72	0,92
13	10	13	50,70	3,50	70,83	4,78
14	10	14	49,90	3,50	70,38	4,72
15	10	15	61,10	2,11	78,21	2,23
16	21	1	242,20	42,00	282,30	47,08
17	21	2	360,70	7,00	401,30	8,00
18	21	3	18,76	0,44	21,36	0,68
19	21	4	62,84	2,42	73,84	2,70
20	21	5	163,26	8,42	185,26	10,76
21	21	6	102,02	2,00	108,08	2,24
22	21	7	42,22	22,40	46,22	27,00
23	21	8	66,66	0,30	70,66	2,38
24	21	9	2,30	0,04	6,3	0,36
25	21	10	35,44	6,22	39,64	8,88
26	21	11	120,26	13,00	142,26	15,60
27	21	12	8,32	1,32	10,32	1,68
28	21	13	87,08	5,60	91,34	6,60
29	21	14	86,02	4,02	90,5	6,50
30	21	15	111,56	15,40	157,1	4,88
31	31	1	160,68	2,50	112,56	17,56
32	31	2	7,00	0,20	170,78	3,50
33	31	3	30,31	1,00	7,60	0,27
34	31	4	71,10	4,90	31,33	1,16
35	31	5	41,08	0,41	75,18	5,61
36	31	6	41,08	0,41	42,84	0,89
37	31	7	18,77	11,05	20,77	12,06
38	31	8	31,00	1,00	34,03	1,07
39	31	9	1,65	0,11	2,65	0,15
40	31	10	15,30	2,80	17,61	3,82
41	31	11	47,31	5,90	58,34	6,22
42	31	12	40,11	0,50	44,43	0,67

Nr. crt.	Cod familie	Cod produs	Val. 89	Cant. 89	Val. 90	Cant. 90
43	31	13	38,31	2,01	40,61	3,01
44	31	14	38,00	1,88	40,34	2,99
45	31	15	67,00	1,10	67,88	2,17
46	42	1	89,01	13,10	100,92	15,13
47	42	2	130,11	2,10	151,12	3,11
48	42	3	5,31	0,11	6,51	0,24
49	42	4	27,37	1,00	28,57	1,06
50	42	5	61,14	3,50	62,14	4,96
51	42	6	31,69	0,50	34,69	0,74
52	42	7	17,90	9,08	18,98	11,06
53	42	8	30,07	0,80	31,07	1,01
54	42	9	1,53	0,01	2,53	0,14
55	42	10	12,12	2,50	14,43	3,30
56	42	11	41,10	4,37	49,17	5,37
57	42	12	2,80	0,30	3,80	0,60
58	42	13	31,39	1,50	34,39	2,67
59	42	14	34,10	1,50	34,18	2,64
60	42	15	51,60	1,60	54,89	1,84
61	53	1	99,01	13,40	102,09	15,92
62	53	2	111,11	1,00	122,13	2,60
63	53	3	5,50	0,11	6,00	0,23
64	53	4	21,00	0,50	24,64	0,94
65	53	5	50,21	3,11	53,64	4,33
66	53	6	21,82	0,20	28,92	0,61
67	53	7	13,26	8,21	15,26	8,93
68	53	8	22,01	0,40	27,03	0,90
69	53	9	1,53	0,05	2,53	0,14
70	53	10	11,15	1,61	21,16	2,84
71	53	11	37,22	3,21	39,43	4,47
72	53	12	1,04	0,40	3,04	0,50
73	53	13	22,12	1,60	25,14	1,96
74	53	14	21,91	1,65	24,92	1,93
75	53	15	42,73	1,20	48,73	1,49
76	64	1	98,73	13,05	99,75	15,85
77	64	2	96,11	1,05	98,14	2,10
78	64	3	3,99	0,11	5,80	0,24
79	64	4	18,31	0,40	20,68	0,83
80	64	5	40,11	2,40	42,97	3,60
81	64	6	21,50	0,20	22,67	0,50
82	64	7	11,37	6,11	12,57	7,33
83	64	8	21,30	0,60	23,40	0,81
84	64	9	1,99	0,05	3,05	0,18
85	64	10	8,66	1,30	10,72	2,60
86	64	11	31,20	2,00	33,30	4,01
87	64	12	1,04	0,20	2,64	0,45
88	64	13	16,29	0,30	18,49	0,51
89	64	14	15,20	1,20	18,30	1,48
90	64	15	37,01	1,05	39,04	1,15

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 21/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

FORMAREA AGRICULTURII DURABILE – OPȚIUNE PENTRU SOLUȚIONAREA PROBLEMEI SECURITĂȚII ALIMENTARE A ROMÂNIEI

Dumitru DUMITRU,
Filon TODEROIU

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

1. Agricultura durabilă: un concept cu contradicții binare şi multipolare..... 155

2. Noua structură agrară: pericole şi şanse pentru securitatea alimentară..... 157

3. Componența economică a agriculturii durabile: formarea capitalului..... 160

4. Inserția agriculturii în mecanismele pieței: variabile macroeconomice cu funcții de reglare..... 162

5. Dimensiunea ecologică a agriculturii: victimă şi agent al poluării, posibilități de armonizare cu mediul înconjurător 163

6. Disparități în venituri şi calitatea vieții. Protecția socială: cine protejează? pe cine? care sunt efectele scontate? 165

Mesajul comunicării de față este de a defini conținutul conceptului, de a contura unele tendințe previzibile şi de a prezenta modalități posibile de operaționalizare a procesului de formare şi dezvoltare a agriculturii durabile în țara noastră prin acțiunile variabilelor macroeconomice cu funcții de producție şi cu funcții de reglare.

Subiectul comunicării se înscrie în eforturile de investigație ştiințifică ale Institutului Național de Cercetări Economice pentru fundamentarea elaborării strategiei dezvoltării economico-sociale a României, pornind de la imperativul înlăturării dezechilibrelor existente, depăşirii situației de criză şi crearea bazelor economice pentru o evoluție echilibrată în perspectivă.

1. Agricultura durabilă: un concept cu contradicții binare şi multipolare

Conceptul de agricultură durabilă nu reprezintă o lansare în premieră a autorilor acestei comunicări. Deşi apărut recent, conceptul a căpătat o circulație la scară planetară pe plan doctrinar în economia agrară, prin tema centrală care a făcut obiectul principal al dezbaterilor Congresului al XXI-lea al Asociației Internaționale a Economiştilor Agrarieni (Tokio 1991). Sintetic, conceptul a fost definit de preşedintele acestei asociații, australianul John W. Longworth, ca având trei componente: a) creşterea economică (capitalul); b) distribuția (piața) şi c) mediul înconjurător (componenta ecologică)[1]. Între 22-24 iunie a.c. Universitatea Erasmus din Rotterdam a organizat conferința ştiințifică internațională pe tema "În fața unei agriculturi durabile şi competitive în Europa", abordând problematica pe următoarele componente: Piața Comună şi politica prețurilor; calitatea producției agricole; noi perspective ale exploatării zonelor rurale şi contribuția tehnologică la o agricultură durabilă şi competitivă. Din sălile de dezbateri ştiințifice ale congreselor, conferințelor, simpozioanelor, şi din reviste, din rafturile bibliotecilor, conceptul îşi croieşte drum şi în activitatea practică, precum şi în reglementări legislative. În anul 1990, Congresul SUA a adoptat unele măsuri legislative pentru dezvoltarea unei agriculturi durabile, având ca obiective: satisfacerea nevoilor umane de alimente şi fibre; conservarea calității mediului şi a resurselor naturale de care depinde agricultura; utilizarea mai eficientă a resurselor reînnoibile şi nereînnoibile; susținerea viabilității activităților agricole şi creşterea calității vieții fermierilor şi a membrilor societății în ansamblu[2].

Există deja o bogată literatură, o diversitate de abordări pe plan conceptual, şi sunt întreprinse unele activități operaționale pe plan practic.

---

[1] Longworth, John W., *Presidential Address, Human capital for sustainable agricultural development*, Tokio, 1991, p. 4.

[2] Choices, A., *Dialogue on Mandated Training in Sustainable Agriculture*, Choices, First Quarter 1992, p. 31.

Nu face obiectul comunicării de față de a analiza ceea ce s-a scris sau întreprins, însă considerăm deosebit de util să reamintim că acest concept îşi are fundamentarea ştiințifică în conceptul de bioeconomie, elaborat pentru prima dată de economistul american de origine română N. Georgescu-Roegen, pe care laureatul Premiului Nobel pentru economie, Paul Samuelson îl numea "un savant printre savanți, un economist printre economişti"[1], concept care face o sinteză a relațiilor dintre natură şi specia umană. Este vorba de un concept termodinamic, al entropiei, care ia în considerare, în procesul cercetării, evoluția reală a fenomenelor social-economice, schimbările calitative, lărgeşte orizontul de abordare, incluzând în sistemul economiei factorii naturali ai evoluției resurselor, precum şi problema mediului înconjurător. Acest concept ne poate servi ca o călăuză pentru ieşirea din conceptele economice "standard", întrucât face legătura între evoluție în general şi procesul economic în particular, pe de o parte, şi legea entropiei, pe de alta.

În cadrul preocupărilor pentru fundamentarea strategiei evoluției economiei româneşti, care cunoaşte mutații fundamentale, problema consta în a defini şi a găsi soluții pentru formarea şi dezvoltarea agriculturii durabile, pornind de la situația actuală şi evoluția previzibilă în cadrul strategiei generale.

Componentele principale ale formării şi dezvoltării unei agriculturi durabile ar putea fi după părerea noastră conturate astfel:

1. formarea unei agriculturi competitive, care să creeze un surplus economic necesar propriei dezvoltări şi să aibă o contribuție la echilibrul economic general;
2. inserția agriculturii în "economia generalizată", funcționarea prin forțele pieților;
3. dezvoltarea unei agriculturi ecologice, care să producă materii prime alimentare curate şi care să nu fie agent şi victimă a poluării;
4. dezvoltarea unei agriculturi care să asigure o paritate a veniturilor producătorilor agricoli cu cele ale altor grupuri socioeconomice, creşterea calității vieții agricultorilor şi a contribuției lor la ridicarea calității vieții întregii populații.

Formarea unei agriculturi durabile este un proces de lungă durată, căruia îi trebuie puse bazele în prezent, într-o viziune de perspectivă, având în vedere contradicțiile binare şi multipolare dintre necesitățile şi sursele de capital, costuri şi competitivitate, dintre restricțiile ecologice şi costurile de producție, dintre structura organizării economice şi sociale şi productivitatea muncii, dintre prețurile la producător şi la consumator, contradicțiile dintre obiectivele calității vieții şi comportamentul economic şi social al producătorilor agricoli şi ale altor grupuri socioeconomice.

---

[1] Georgescu-Roegen, N., *Legea entropiei şi procesul economic*, Ed. Politică, Bucureşti, 1979.

2. Noua structură agrară: pericole şi şanse pentru securitatea alimentară

Opțiunea strategică de tranziție de la economia socialistă monopolist-statală, centralist-birocratică, la economia de piață este ireversibilă, determinând mutații fundamentale ale principalelor componente ale structurii agrare: structura de proprietate, structura organizării economico-sociale a exploatațiilor agricole şi structura producției.

Coloana vertebrală a acestor unități o constituie privatizarea. În prezent proprietatea privată țărănească cuprinde: din terenul agricol 70%, iar din cel arabil 79%; din efectivele de animale 90% la bovine, 86% la ovine, 34% la porcine, 41% la păsări şi 91% la cabaline; peste 15% din numărul tractoarelor agricole.

Prin aplicarea Legii fondului funciar s-au declanşat următoarele procese privind formarea şi evoluția proprietății private asupra pământului:

- constituirea unor proprietăți mici sau foarte mici asupra pământului. Potrivit lucrărilor comisiilor comunale, suprafața agricolă de 9,5 milioane hectare se distribuie celor 5,6 milioane de solicitanți, revenind în medie sub 2 hectare;
- reconstituirea unei părți importante a proprietății pentru o populație care nu lucrează în agricultură (circa 1/3 din suprafață) şi pentru o populație vârstnică (circa 25% din suprafață). Populația agricolă aptă de muncă deține numai aproximativ 40-45% din suprafață;
- fărâmițarea excesivă a proprietății funciare pe parcele (aproximativ 18-20 milioane), ceea ce va avea urmări negative privind utilizarea sistemelor de irigații, drenaj, de combatere a eroziunii solului, de executare a lucrărilor agricole, costurilor de producție;
- extinderea fenomenului de timp parțial, datorită dimensiunilor mici ale exploatațiilor şi a surselor reduse de venituri din agricultură;
- formarea cu prioritate a gospodăriilor țărăneşti de subzistență, cu posibilități limitate de creştere a producției şi de integrare în fluxurile economice necesare dezvoltării agriculturii.

Toate acestea creează serioase dificultăți, de durată, privind creşterea producției agricole, viabilitatea şi competitivitatea exploatațiilor agricole, punând în pericol securitatea alimentară a țării.

Din aceste considerente, opțiunea strategică pentru realizarea unei agriculturi durabile trebuie să o constituie creşterea dimensiunii proprietății asupra pământului şi formarea exploatației țărăneşti mijlocii, bazate pe munca familiei. Susținerea acestui proces care va diminua efectele negative ale fărâmițării proprietății şi exploatațiilor, poate avea loc pe următoarele căi principale:

- cumpărarea de pământ şi ținerea sub control a circulației terenurilor pentru evitarea formării marilor latifundii;

- arendarea terenurilor agricole, îndeosebi de către posesorii de terenuri, neagricultori, sau de proprietari vârstnici;
- asocierea şi formarea agriculturii de grup, cu menţinerea proprietăţii asupra pământului şi a altor factori de producţie;
- organizarea cooperaţiei rurale în sfera aprovizionării cu factori de producţie, prelucrării, depozitarii şi comercializării produselor, precum şi a creditării şi asigurărilor de risc;
- asocierea producătorilor agricoli pentru apărarea şi promovarea intereselor specifice.

În unităţile de stat din agricultură procesul de privatizare este mai avansat în societăţile comerciale agricole care deţin suprafeţe de teren, prin faptul că 25% din capitalul social aparţine foştilor proprietari de terenuri sub formă de acţiuni. Continuarea privatizării se va realiza prin alocarea a 30% din capitalul social Fondurilor Proprietăţii Private şi prin vânzarea de acţiuni şi active, prioritate acordându-se vânzării de acţiuni. În situaţia în care se află agricultura noastră în prezent, societăţile comerciale agricole, dispunând de avantajele concentrării producţiei, precum şi de un potenţial ridicat, pot contribui atât la progresul general al agriculturii, cât şi la reglarea de către puterea publică a ofertei de produse agricole.

Societăţile comerciale pentru mecanizarea agriculturii (Agromec) deţin 56% din tractoarele agricole şi 75% din totalul combinelor. Privatizarea acestor societăţi va avea loc prin transferul a 30% din capitalul social Fondurilor Proprietăţii Private, vânzarea de acţiuni, vânzarea de active, închirierea de tractoare şi maşini agricole pe bază de contract.

Treptat, pe măsura creşterii numărului de tractoare şi maşini agricole la producătorii particulari şi asociaţii, societăţile comerciale pentru mecanizarea agriculturii îşi vor reorganiza activitatea pentru executarea unor lucrări agricole cu utilaje speciale care nu se justifică din punct de vedere economic în gospodăriile familiale şi pentru executarea reparaţiilor la tractoare şi maşini agricole.

Societăţile comerciale de construcţii, mecanizare şi exploatare a lucrărilor de îmbunătăţiri funciare, care răspund de funcţionarea sistemelor hidroameliorative ale ţării (peste 3 mil. ha pentru irigaţii, 3 mil. ha desecări-drenaje, 2 mil. ha cu lucrări de combatere a eroziunii solului şi 1270 km diguri) se vor reorganiza sub forma regiilor autonome, pentru amenajările de interes naţional şi cu folosinţă comună pentru toţi producătorii, şi sub forma societăţilor comerciale, pentru activităţile de exploatare, privatizarea acestora urmând să se facă treptat ca şi în celelalte unităţi cu capital majoritar de stat.

Elementele esenţiale ale securităţii alimentare le constituie existenţa disponibilităţilor alimentare şi capacitatea populaţiei de a le cumpăra.

Ţara noastră dispune de condiţii potenţiale pentru a produce aproape toate produsele necesare unei alimentaţii corespunzătoare a populaţiei şi de disponibilităţi pentru schimburile internaţionale. Aceasta impune ca opţiune

strategică principală dezvoltarea multilaterală a agriculturii, subordonată satisfacerii consumului alimentar. Ea exclude însă dezvoltarea autarhică, țara noastră participând la diviziunea internațională a muncii în sectorul agroalimentar, pornind de la criteriile de eficiență şi ale avantajelor comparative.

Potrivit unor proiecții privind evoluția producției agricole în acest an şi în anii următori, nu sunt condiții pentru crearea unui disponibil alimentar la nivelul cerințelor fiziologice ale populației, decât spre finele actualului deceniu.

Tabelul nr. 1

Gradul de acoperire din producția internă a necesarului de consum fiziologic la principalele produse agroalimentare, în perioada 1989-2000

- % -

	1989	1990	1991	1992	1993	1995	2000
1. Carne şi produse din carne	64,6	76,2	71,8	64,1	71,8	76,9	100,0
2. Peşte şi produse din peşte	55,0	50,8	58,3	58,3	68,3	66,7	100,0
3. Lapte şi produse din lapte (exclusiv unt)	65,7	66,8	71,4	55,2	71,4	85,7	100,0
4. Zahăr şi produse din zahăr	68,6	77,7	71,4	71,4	71,4	85,7	88,6
5. Legume şi produse din legume	79,4	67,1	72,7	66,1	72,7	72,7	100,0
6. Cartofi	89,6	74,2	81,2	62,5	81,2	87,5	100,0
7. Ouă de consum	91,2	98,4	92,0	86,8	92,0	92,0	100,0
8. Cereale în echivalent făină	125,8	121,8	126,9	69,6	73,4	126,9	100,0

În acest an şi în 1993, pentru a menține nivelul de consum din 1991, vor trebui importate importante cantități de cereale, de furaje proteice, zahăr, cartofi, precum şi produse lactate.

Soluționarea problemei securității alimentare depinde nu numai de existența disponibilului fizic de produse alimentare, ci mai ales de posibilitățile populației de a procura aceste produse. Ea depinde de corelațiile care se creează între creşterea demografică, produsul intern brut şi cererea solvabilă a populației pentru consumul alimentar.

Tabelul nr. 2

Populația, produsul intern brut şi cererea solvabilă de produse agroalimentare, în perioada 1989-2000

	UM	Varianta	1989	1990	1991	1992	1995	1997	2000
1. Populația totală	%	$V_1=V_2=V_3$	101,8	102,0	100,0	100,0	100,8	101,3	102,0
2. Produsul intern brut total	%	V_1				100,0	110,2	119,8	138,3
		V_2	124,8	115,6	100,0	95,0	101,7	107,8	120,0
		V_3				90,0	94,1	101,4	119,0
3. Produsul intern brut pe locuitor	%	V_1				100,0	109,4	118,3	135,6
		V_2	122,7	113,3	100,0	95,0	100,9	106,4	117,6

	UM	Varianta	1989	1990	1991	1992	1995	1997	2000
		V_3				90,0	93,3	100,0	116,7
4. Consumul final pentru alimentație al populației pe locuitor	%	V_1	95,4	100,1	100,0	100,0	97,2	102,7	115,3
		V_2				96,4	94,2	95,9	105,8
		V_3				92,3	91,2	93,4	108,9
5. Ponderea consumului final pentru alimentație al populației, în PIB	%	V_1	49,9	54,4	61,6	61,6	55,1	53,5	52,4
		V_2				62,5	57,5	55,5	55,4
		V_3				63,2	60,2	57,5	57,5

V_1 = stoparea declinului PIB în 1992 față de 1991;

V_2 = scăderea PIB cu 5% în 1992 față de 1991;

V_3 = scăderea PIB cu 10% în 1992 față de 1991.

Faptul că produsul intern brut total şi pe locuitor, în scădere în unele variante pentru 1992 şi 1993, însă în creştere spre sfârşitul perioadei, se menține la un nivel scăzut, iar consumul alimentar se va îmbunătăți structural, prin creşterea ponderii produselor animaliere (mai scumpe), va face ca ponderea consumului de produse alimentare în produsul intern brut să se mențină la un nivel foarte ridicat. Aceasta pune probleme dificile pentru securitatea alimentară a populației, mai ales pentru grupurile socioeconomice defavorizate.

Faptul că în țara noastră peste 50% din populația activă este ocupată în producția agroalimentară şi aproape 60% din veniturile populației sunt destinate consumului alimentar, pune ca problemă fundamentală a dezvoltării economiei României, concomitent cu creşterea produsului intern brut, sporirea productivității muncii sociale în sectorul agroalimentar.

3. Componența economică a agriculturii durabile: formarea capitalului

Formarea şi dezvoltarea unei agriculturi durabile presupune ca în această ramură să se creeze surplusul economic necesar potențării activității proprii şi a societății în ansamblu, în condițiile producerii de produse agricole în cantitățile şi structura sortimentală a cererii şi la prețuri accesibile consumatorilor.

Tabelul nr. 3

Producția finală, valoarea adăugată brută şi formarea brută de capital în agricultură, în perioada 1989-2000

	U/M	Variante	1989	1990	1991	1992	1995	1997	2000
1. Populația finală agricolă	%	V_1	102,6	99,5	100,0	100,0	117,3	132,4	136,0
		V_2				117,1	95,0	110,0	129,6
		V_3				92,2	106,0	107,8	110,8
2. Consumuri intermediare în agricultură	%	V_1	112,5	95,4	100,0	100,0	122,6	146,7	142,1
		V_2				134,6	79,4	103,4	132,7
		V_3				102,2	119,6	117,1	113,5

	U/M	Variante	1989	1990	1991	1992	1995	1997	2000
3. Valoarea adăugată brută (produs intern brut) în agricultură	%	V_1 V_2 V_3	93,5	103,2	100,0	100,0 101,0 83,1	112,5 109,3 93,6	119,3 115,9 99,2	130,4 126,4 108,4
4. Ponderea consumurilor intermediare în producția finală agricolă	%	V_1 V_2 V_3	52,5	45,9	47,8	47,8 55,0 53,0	50,0 40,0 54,0	53,0 45,0 52,0	50,0 49,0 49,0
5. Formarea brută de capital în agricultură	%	V_1 V_2 V_3	92,8	103,7	100,0	100,0 101,6 66,5	115,9 120,0 84,0	129,2 137,6 99,5	161,2 179,1 135,3
6. Ponderea formării brute de capital în valoarea adăugată brută în agricultură din care:	%	V_1 V_2 V_3	32,4	32,8	32,6	32,6 32,8 26,1	33,6 35,8 29,3	35,5 38,7 32,7	40,3 46,1 40,7
7. Investiții nete	%	V_1 V_2 V_3	22,4	9,7	4,0	4,0 4,0, 3,6	4,5 4,7 3,9	5,2 5,4 4,5	6,7 6,9 6,0

Din corelațiile prezentate, procesele care se prefigurează ar putea fi următoarele: creşterea producției agricole, în condițiile menținerii numărului actual al populației ocupate în agricultură, respectiv pe baza productivității muncii; creşterea mai rapidă a consumurilor intermediare decât producția finală agricolă şi valoarea adăugată, datorită intensificării capitalului (atât a capitalului fix cât şi a celui circulant); înzestrarea forței de muncă cu factori tehnici şi energetici, precum şi sporirea consumurilor intermediare de mijloace circulante, mai ales din afara ramurii; vor exista presiuni asupra costurilor de producție în sensul urcării, cu implicații asupra prețurilor produselor agricole, veniturilor producătorilor şi puterii de cumpărare a consumatorilor.

Aceste procese vor avea influențe negative asupra formării brute a capitalului, îndeosebi asupra îngustării surselor de formare a investițiilor nete necesare dezvoltării.

Creşterea capacității agriculturii de formare a capitalului brut şi pe baza lui de sporire a surselor de investiții nete este condiționată, pe de o parte, de factorii endogeni, iar pe de altă parte, de variabilele macroeconomice cu funcții de producție.

Principala cale endogenă de formare a capitalului o constituie ridicarea conversiei consumurilor intermediare, prin introducerea inovațiilor biotehnologice, care nu necesită investiții mari în mijloace tehnice şi în infrastructură.

În practica țărilor dezvoltate cu economie de piață, un loc important în formarea capitalului în agricultură îl ocupă sistemele de subvenții cunoscute generic sub denumirea de “echivalent subvenții la producător” şi “echivalent subvenții la consumator”. Acest sistem a avut influențe favorabile asupra echilibrării cererii şi ofertei, reducerii dezechilibrelor în sursele de formare a capitalului în agricultură, dar şi efecte negative privind inflația prin costuri, productivitatea muncii, veniturile producătorilor agricoli şi grave perturbări în comerțul mondial la produse agroalimentare.

Din aceste considerente la Runda Uruguay a GATT, de la Punta del Este din 1986, delegaţia americană a propus reducerea şi înlăturarea până în anul 2000 a tuturor subvenţiilor şi a barierelor vamale. Piaţa Comună, deşi s-a declarat net împotrivă, la sfârşitul lunii mai a.c., după 18 luni de negocieri, a abordat o nouă politica agricolă de stabilizare a pieţelor, de susţinere a veniturilor agricultorilor, de deschidere a căilor aplicării Rundei Uruguay.

În ţara noastră, din 1990, se practică atât subvenţionarea producătorilor, cât şi a consumatorilor, cu preponderenţă a acestora din urmă, pentru a evita sau limita unele tensiuni sociale inerente acestei perioade. Treptat, începând din luna mai a.c., s-a trecut la reducerea subvenţiilor la consumator, urmând ca în 1993 să se înlăture în totalitate subvenţionarea produselor alimentare.

Aderarea la principiile GATT, precum şi asocierea, şi în perspectivă, integrarea în Comunitatea Economică Europeană, necesită analizarea şi adoptarea unui sistem corespunzător de formare a capitalului şi de susţinere a veniturilor producătorilor agricoli. Avem în vedere constituirea unui fond pentru formarea şi dezvoltarea noii structuri agrare, care să asigure dezvoltarea unei agriculturi durabile, performante pe plan naţional şi competitive pe pieţele externe. Sursele de formare ale acestui fond ar putea fi următoarele: bugetul public, o cotă parte din taxele vamale, taxe pe valoarea adăugată, impozite, atragerea de capital investiţional străin şi împrumuturi externe. Acest fond urmează a fi destinat următoarelor utilizări: partea din bugetul public – pentru investiţii agricole de interes naţional: prevenirea şi combaterea bolilor cu caracter endemic la plante şi animale; formarea profesională a producătorilor agricoli; celelalte surse ale fondului să fie utilizate pentru susţinerea preţurilor şi reglarea pieţelor produselor agricole de bază; pentru formarea exploataţiilor familiare cu caracter comercial; credite cu dobânzi reduse sau fără dobândă; sprijinirea producătorilor agricoli din zonele defavorizate; susţinerea veniturilor producătorilor agricoli şi acordarea de asigurări de risc.

Constituirea şi funcţionarea operaţională a acestui fond solicită crearea cadrului juridic corespunzător care să reglementeze utilizarea lui pentru investiţii, factori de producţie, preţurile produselor agricole, credite, impozite şi taxe.

4. Inserţia agriculturii în mecanismele pieţei: variabile macroeconomice cu funcţii de reglare

Întrucât în ţara noastră, la majoritatea produselor alimentare cererea solvabilă a populaţiei este nesatisfăcută, principalele probleme constau în stoparea superinflaţiei, gestionarea şi reducerea marilor dezechilibre.

Punctul de plecare în organizarea pieţelor îl constituie elaborarea programelor pe produse la principalele produse. În funcţie de raportul dintre cerere şi ofertă, de stimularea intereselor producătorilor şi consumatorilor, de modificările care intervin în condiţiile de producţie, elementele componente, ale organizării şi funcţionării pieţelor produselor agricole care trebuie avute în vedere

şi utilizate ar urma să fie: preţurile – respectiv raportul dintre preţurile inputurilor din afara agriculturii şi preţurile produselor agricole, stabilirea de preţuri prag sau indicative la principalele produse, organizarea agenţilor pieţei: burse, organizaţii economice cu rol integrator etc.

Este necesară organizarea pieţei capitalului, pământului, factorilor de producţie, pieţei muncii, creditului, a relaţiilor cu bugetul public şi bugetele locale.

Un rol important trebuie să-l aibă statul, pe bază de parteneriat, al cărui rol trebuie să constea în intervenţii pentru asigurarea funcţionării pieţelor.

5. Dimensiunea ecologică a agriculturii: victimă şi agent al poluării, posibilităţi de armonizare cu mediul înconjurător

Intensificarea agriculturii pe baza retehnologizării şi formarea producătorului de tip nou este un proces de durată, care necesită mari eforturi investiţionale, reorientarea cercetării ştiinţifice şi a învăţământului, instituţionalizarea unui mecanism de transfer şi aplicare a rezultatelor creaţiei ştiinţifice şi tehnice în activitatea exploataţilor agricole.

Timp îndelungat agricultura s-a dezvoltat într-o relativă armonie cu mediul înconjurător. În secolul nostru, şi cu deosebire în ultimele decenii, obiectivele privind creşterea producţiei agricole au intrat în conflict cu mediul înconjurător datorită poluării din afara ramurii, cât şi din interiorul acesteia.

În procesul dezvoltării societăţii, ca urmare, în principal a expansiunii industriale, s-au produs fenomene de poluare a mediului înconjurător cu implicaţii profunde asupra agriculturii. Unele din aceste fenomene au cauze generale şi se manifestă la scară planetară, iar altele sunt provocate de cauze interne şi se manifestă pe plan local.

Intensificarea agriculturii este însoţită de fenomene de poluare, ea însăşi devenind un agent al poluării. Printre factorii care generează poluarea sunt: contaminarea apelor subterane şi de suprafaţă prin utilizarea substanţelor chimice (îngrăşăminte, pesticide etc.), poluarea aerului, apelor şi solului ca urmare a creşterii intensive şi concentrării efectivelor de animale, sărăturarea, acidificarea, eroziunea solurilor, compactarea solurilor prin lucrările de mecanizare etc.

În opţiunile pentru dezvoltarea agriculturii, se confruntă în prezent două concepţii diferite privind tipul sau modelul de progres tehnic în agricultură. O primă concepţie este cea a agriculturii intensive, de tip industrial. Această concepţie a apărut la început în ţările dezvoltate din punct de vedere industrial, datorită progreselor realizate, îndeosebi, în mecanizare, chimizare, genetică şi nutriţie. În agricultura de tip industrial s-au obţinut într-un timp scurt creşteri spectaculoase ale producţiei, productivităţii muncii, acest ultim indicator situându-se la un nivel egal sau apropiat de cel al producţiei industriale. S-a revoluţionat întregul sistem tehnologic şi de organizare a producţiei şi a muncii. Această orientare a trezit mari speranţe în soluţionarea problemei alimentare.

Cu toate acestea, producțiile înalte şi productivitatea muncii se realizează cu mari consumuri de materiale şi energie care au devenit restrictive în condițiile unor resurse de materii prime şi energetice limitate. În numeroase cazuri, agricultura de tip industrial a dus la scăderea calității produselor, la accentuarea poluării mediului, pentru a cărei prevenire şi combatere sunt necesare cheltuieli mari. Ca o replică împotriva aspectelor negative ale agriculturii de tip industrial, a apărut concepția agriculturii "biologice" sau "organice", care în unele abordări extreme, propagă excluderea utilizării factorilor de producție din afara agriculturii. Ținem să subliniem că sporirea producției agricole pe termen mediu, prin practicarea unei agriculturi biologice "pure" nu este posibilă, în primul rând datorită faptului că ştiințele biologice nu pot oferi încă o soluție care să înlocuiască pe deplin resursele materiale şi energetice nebiologice.

Soluțiile pentru armonizarea dezvoltării agriculturii cu mediul înconjurător nu pot fi unilaterale. Nu putem decât să fim de acord cu Edouard Saouma, directorul general al FAO care arată că "problema este teribil de complexă; este vorba de raportul între om şi natură şi, la urma urmelor, de supraviețuirea uneia sau a alteia, nu este o soluție simplista. Pentru a începe, nu trebuie să ne înşelăm care este inamicul: a acuza agricultorii, a căror sete de profit i-ar face poluatori (şi pe care, deci, ar trebui să-i vedem devenind plătitori) ar fi foarte uşor şi aceasta ar fi injust. Ceea ce trebuie pus în cauză, este o anumita formă de agricultură intensiva care, ea însăşi reprezintă finalul logic al anumitor opțiuni politice, economice şi sociale"[1].

În această ordine de idei, trebuie pornit de la nivelul tehnologic actual al agriculturii noastre, de la resursele de care dispunem, de la rezultatele cercetărilor ştiințifice şi de la obiectivele de creştere a producției agricole. Privită din punct de vedere tehnologic, agricultura se caracterizează printr-un nivel tehnologic tradițional, practicat de micile gospodării familiale, mai ales în zonele colinare şi montane, un nivel tehnologic mediu, practicat în unele unități cooperatiste şi de stat şi un nivel tehnologic industrial; practicat mai ales în creşterea animalelor în unități agricole de stat şi asociații intercooperatiste.

Pentru armonizarea dezvoltării agriculturii cu mediul înconjurător este necesară schimbarea concepțiilor privind progresul tehnic şi în primul rând a celor privind tehnologiile de producție. Se impune în primul rând conceperea unui tip de progres tehnic care să înlăture neajunsurile agriculturii de tip industrial şi care să pună în centrul preocupărilor sporirea rolului factorului biologic, prin utilizarea bioingineriei şi biotehnologiilor în creşterea producției vegetale şi animale.

În al doilea rând, este necesară redimensionarea exploatațiilor agricole, renunțarea la gigantism, în special în domeniul creşterii animalelor. În unitățile existente trebuie asigurate dotările necesare pentru prevenirea poluării.

---

[1] Déclaration de Monsieur Edouard Saoume, Directeur Général de l'Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture à la 17e Conference régionale pour l'Europe, Venise, Italie, 3-7 avril 1990, p. 9.

În al treilea rând, se impune stabilirea unor norme foarte stricte privind utilizarea substanțelor chimice, a îngrăşămintelor organice poluante, a apei şi a tehnologiilor de lucrări ale solului.

În al patrulea rând, se simte nevoia adoptării de stimulente prin preț pentru produsele alimentare nepoluate, precum şi de penalizări de ordin fiscal pentru utilizarea unor factori poluanți (introducerea principiului, poluantul plăteşte).

Întrucât armonizarea dezvoltării agriculturii cu mediul înconjurător necesită fonduri foarte mari, determinate mai ales de retehnologizarea proceselor de producție şi de redimensionarea unităților, eforturile exploatațiilor agricole trebuie însoțite de eforturi din fondurile publice, astfel încât să se asigure o sporire a producției, concomitent cu creşterea veniturilor producătorilor agricoli.

6. Disparități în venituri şi calitatea vieții. Protecția socială: cine protejează? pe cine? care sunt efectele scontate?

Formarea şi dezvoltarea unei agriculturi durabile depinde în ultimă instanță de nivelul veniturilor, de securitatea şi calitatea vieții producătorilor agricoli. Acestea constituie nu numai obiectivele realizării unei economii sociale, ci şi criterii de omologare a politicilor agrare.

Am fi putut să vă scutim de aceste teze, devenite de mult comune, dacă în prezent n-ar exista în formularea şi implementarea unei politici agrare o pletoură de interese şi actori: politicieni şi birocrați de carieră, țărani autoproclamați, avocați plătiți sau neplătiți; tineri, bătrâni sau săraci, consumatori sau purtătorii lor de cuvânt, ecologişti sau "ecotrăzniți", dintr-o floră sau faună ambiental-bucolică, ce pun mai presus protejarea plantelor sau animalelor exotice, decât a speciei umane. Fiecare în parte sau accidental grupați, au propriile păreri şi agende privind politica agrară. La aceasta, se adaugă situația nouă pe planul puterii, unde nu mai există un guvern monolitic şi niciun partid monocolor, parlamentul, actual, dar şi cel previzibil, fiind alcătuit din grupări de dreapta, de stânga, centru-dreapta, centru-stânga, care fac imposibil un program unic. Dacă mesianismul partidului unic în politica agrară a dus la rezultatele cunoscute, nu putem da un cec în alb, unei puteri multipolare, optimismul prudent fiind calea cea mai sigură a evitării deziluziilor viitoare.

Întrucât cercetările în ceea ce priveşte veniturile, calitatea vieții şi protecția socială ale țărănimii sunt încă la început, în prezentare ne limităm, la doar câteva direcții de investigație posibile:

1. Reducerea disparității dintre veniturile producătorilor agricoli şi a altor grupuri socioeconomice.

Din evoluția istoriei se cunoaşte că ori de câte ori hinterlandul a sărăcit, urbea a flămânzit. Veniturile producătorilor agricoli şi calitatea vieții în mediul rural, sunt inferioare celor din mediul urban, nu numai la noi, ci la scară planetară, cu disparități grave sau mai atenuate în diferite țări. De aici şi revendicarea socială, de tip egalitarist-țărănesc, "noi vrem pământ" sau "paritatea veniturilor".

În țara noastră, în deceniul trecut, şi probabil şi în prezent, veniturile țărănimii se situau la 50-60% față de veniturile grupurilor sociale din urban. Produsul intern brut din agricultură reprezenta 14-15% din produsul brut total, la o populație activă în agricultura de circa 30% din populația activă a țării.

Din punct de vedere economic reducerea disparităților veniturilor s-ar putea realiza treptat, prin crearea următoarelor corelații: apropierea ponderii populației ocupate în agricultură de ponderea agriculturii în produsul intern brut total şi în capitalul fix.

Întrucât în agricultură avem de a face cu fenomenul foarte răspândit, de timp parțial, disparitățile veniturilor din agricultură nu se pot reduce decât pentru producătorii cu timp complet, sursele de venituri pentru prima categorie fiind necesar să fie completate din activități neagricole.

În ultimă instanță problema se reduce la soluționarea problemelor de productivitate a muncii şi la echilibrarea eficientă a transferurilor de produs intern brut dintre agricultură şi sectoarele din amontele şi avalul acestei ramuri.

2. Protecția socială şi ridicarea calității vieții. Deşi în țara noastră sistemul de protecție socială este apreciat de organizațiile internaționale ca unul din cele mai bune sisteme din lume, trebuie totuşi să-l amendăm; în acest sistem țărănimea este puțin, sau incomplet cuprinsă, el referindu-se îndeosebi la grupurile sociale salarizate.

Pentru țărănime, protecția ar trebui abordată din cel puțin două puncte de vedere: protecția individuală (personală) şi protecția socială.

Protecția individuală trebuie concepută prin proprietate şi prin muncă (autoprotecție). Protecția socială s-ar putea aborda pe următoarele grupe: sănătate (boli, invaliditate, infirmitate), accidente de muncă, boli profesionale, bătrânețe, maternitate, familie, inadaptare profesională, şomaj.

Sursele de formare a fondurilor ar trebui să le constituie atât participarea prin cote părți, cât şi bugetul public. Sistemul de protecție socială ar trebui gestionat de instituții publice, de drept privat, inclusiv sistemul cooperatist de asigurări sociale.

3. În cadrul politicilor generale ale veniturilor şi protecției sociale, este necesară evitarea egalitarismului, conturându-se politici diferențiate pentru cei care vin în agricultură, pentru cei care pleacă şi pentru cei care rămân. Obiectivele urmărite este necesar să fie concepute ca scopuri imediate, pe termen mediu şi lung, în concordanță cu obiectivele generale de formare şi dezvoltare a unei economii sociale.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 22/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

SĂRĂCIA ÎN ROMÂNIA
- Distribuția teritorială şi intensitatea manifestării fenomenului sărăciei -

dr. Hildegard PUWAK

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

Introducere 173

1. Repartizarea pe județe a populației în stare de sărăcie 173

2. Distribuția zonală a sărăciei 175

3. Incidența sărăciei, pe categorii socioprofesionale 179

4. Aspecte privind structura pe categorii socioprofesionale a familiilor în stare de sărăcie 181

5. Principalele caracteristici ale distribuției veniturilor populației în sărăcie 184

6. Estimări privind concentrarea sărăciei în rândul populației 186

Introducere

Prezentul studiu continuă analizele efectuate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții pentru investigarea sărăciei în România, întreprinderea în luna octombrie 1991 pe un eşantion reprezentativ național de 2105 gospodării din toate zonele țării, luând în considerare tipologia familiilor după mărime, structură ocupațională şi mediu de reşedință, ale cărei prime concluzii au fost publicate în caietul de studiu *Dimensiunea sărăciei în România*, seria "Politica socială", nr. 2/1992.

În prezentul studiu, interpretările au în vedere familia, ca unitate de referință în dimensionarea sărăciei, iar indicatorii sunt calculați la numărul familiilor din fiecare județ, pe total şi pe principalele categorii socioprofesionale.

În absența unui microrecensământ al veniturilor care ar permite obținerea unei imagini mult mai exacte asupra sărăciei şi conştienți de faptul că mărimea eşantionului este relativ mică pentru investigarea fenomenului în toată complexitatea sa, considerăm rezultatele noastre o bază de pornire în abordarea detaliată, sub aspect teritorial a acestei probleme.

1. Repartizarea pe județe a populației în stare de sărăcie

Informația despre dimensiunea sărăciei în România devine semnificativă şi prin analiza distribuției teritoriale a acestui fenomen, putând fi relevate astfel şi unele caracteristici ale acestuia, ca rezultat al acțiunii specifice a factorilor care îl determină.

Potrivit calculelor noastre care au ținut cont de pragurile sărăciei exprimând niveluri distincte ale gradului de satisfacere a nevoilor (anexa nr. 1) şi de distribuția populației investigate după mărimea veniturilor lunare nete declarate pentru luna octombrie 1991, situația se prezintă astfel:

- în funcție de *nivelul minim de trai decent* (ND), județele prezintă rate ale sărăciei cuprinse între 32,5% şi 50,5%;
- în funcție de *nivelul minim de trai în perioada de tranziție* (NMt), ratele sărăciei sunt cuprinse între 22,2% şi 41,3%;
- în funcție de *nivelul de subzistență* (NS), rata sărăciei ia valori cuprinse între 8,6% şi 26,2%.

În tabelul nr. 1 se prezintă o grupare a județelor, pentru fiecare nivel al pragului de sărăcie, stratificate pe intervale egale ale amplitudinii absolute a ratei sărăciei.

Pe baza acestuia se desprind următoarele concluzii:

- în 13 județe ale țării, aproape jumătate din numărul familiilor nu dispun de venituri curente care să le permită acoperirea la minim a nevoilor fundamentale, materiale şi spirituale, aşa cum sunt ele definite la nivelul de dezvoltare economico-socială a țării noastre;

- în 18 judeţe, între 31% şi 41% din totalul familiilor sunt în imposibilitatea satisfacerii nevoilor lor la nivelul minimului stabilit în funcţie de condiţiile concrete pentru actuala perioadă de tranziţie;
- în 15 judeţe între 16% şi 26% din totalul familiilor se află într-o stare de sărăcie accentuată, nefiind în măsură să-şi asigure condiţiile minime de existenţă.

Tabelul nr. 1

Gruparea judeţelor după rata sărăciei

Variante ale pragului de sărăcie		
Minim de trai decent	**Nivel minim de trai pentru perioada de tranziţie**	**Nivel de subzistenţă**
32,5-38,4% Bihor, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Covasna, Harghita, Maramureş, Mureş, Satu-Mare, Sibiu, Timiş, Bucureşti, Braşov	22,2%-28,5% Bihor, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Dolj, Maramureş, Mureş, Sălaj, Satu-Mare, Sibiu, Timiş, Vaslui, Vâlcea, Vrancea, Bucureşti, Braşov	8,6-14,4% Alba, Arad, Bihor, Bistriţa-Năsăud, Brăila, Buzău, Caraş-Severin, Cluj, Covasna, Dâmboviţa, Dolj, Giurgiu, Harghita, Maramureş, Mureş, Olt, Sălaj, Satu-Mare, Sibiu, Timiş, Teleorman, Bucureşti
38,5-44,4% Alba, Arad, Botoşani, Brăila, Buzău, Caraş-Severin, Dâmboviţa, Dolj, Giurgiu, Olt, Prahova, Sălaj, Vaslui, Vâlcea, Vrancea, Teleorman.	28,6-34,9% Alba, Arad, Brăila, Buzău, Caraş-Severin, Călăraşi, Covasna, Dâmboviţa, Prahova, Gorj, Harghita, Hunedoara, Ialomiţa, Iaşi, Mehedinţi, Olt, Teleorman, Tulcea	14,5-20,3% Argeş, Bacău, Botoşani, Braşov, Călăraşi, Constanţa, Galaţi, Hunedoara, Ialomiţa, Iaşi, Mehedinţi, Neamţ, Prahova, Suceava, Tulcea, Teleorman, Vaslui, Vrancea
44,5-50,5% Argeş, Bacău, Călăraşi, Constanţa, Galaţi, Gorj, Hunedoara, Ialomiţa, Iaşi, Mehedinţi, Neamţ, Suceava, Tulcea	35,0-41,3% Argeş, Bacău, Giurgiu, Constanţa, Galaţi, Neamţ, Botoşani, Suceava	20,4-26,2% Gorj, Hunedoara
MEDIA PE ŢARĂ = 42%	MEDIA PE ŢARĂ = 31%	MEDIA PE ŢARĂ = 16%

Pe baza coeficienţilor de variaţie, Spearman ale căror valori corespunzătoare celor trei niveluri minime de trai sunt de 15%, 16,3% şi respectiv 28,9%, se poate aprecia că sărăcia se distribuie relativ uniform pe teritoriul ţării atât la estimarea ei prin rapoarte la nivelul decent de trai, cât şi în cazul minimului de trai diminuat în conformitate cu posibilităţile economiei naţionale, de satisfacere a nevoilor fundamentale. Există o disperare mai mare între judeţe la aprecierea populaţiei sărace ce se situează sub pragul de subzistenţă, fenomenul fiind însă mai greu de surprins în complexitatea sa prin faptul că intervin distorsiuni atât la estimarea veniturilor de către subiecţi, cât şi la determinarea pragului respectiv prin relativitatea includerii sau excluderii unor costuri din cheltuielile de consum, a căror structură este influenţată de factori regionali, tradiţii şi obiceiuri, necesitând o analiză mai aprofundată.

2. Distribuția zonală a sărăciei

Din această analiză se poate constata o anumită polarizare a județelor pe zone, incidența fenomenului fiind diferită pe teritoriul țării. Astfel:

A. În funcție de *nivelul minim de trai decent* (figura nr. 1), situația se prezintă astfel:

- Moldova şi Dobrogea au un grad relativ ridicat de omogenitate a județelor, având cele mai multe familii afectate de sărăcie (7 din cele 10 județe delimitate pentru aceste zone au rate ale sărăciei mai mari de 44,7% rangul mediu calculat pe baza datelor din anexa nr. 2, fiind de 34,6%);
- Transilvania (exceptând județele Arad, Sălaj şi Alba care prezintă o situație medie) se dovedeşte a fi zona în care proporția familiilor sărace este cea mai scăzută 9 din 13 județe din această zonă ocupând primele locuri, cu cele mai mici rate ale sărăciei în ierarhia județelor;
- Banatul, Oltenia şi Muntenia se caracterizează printr-o situație medie, cu observația că în județele Gorj, Ialomița, Călăraşi sărăcia are o largă răspândire, înregistrându-se o rată de 48%.

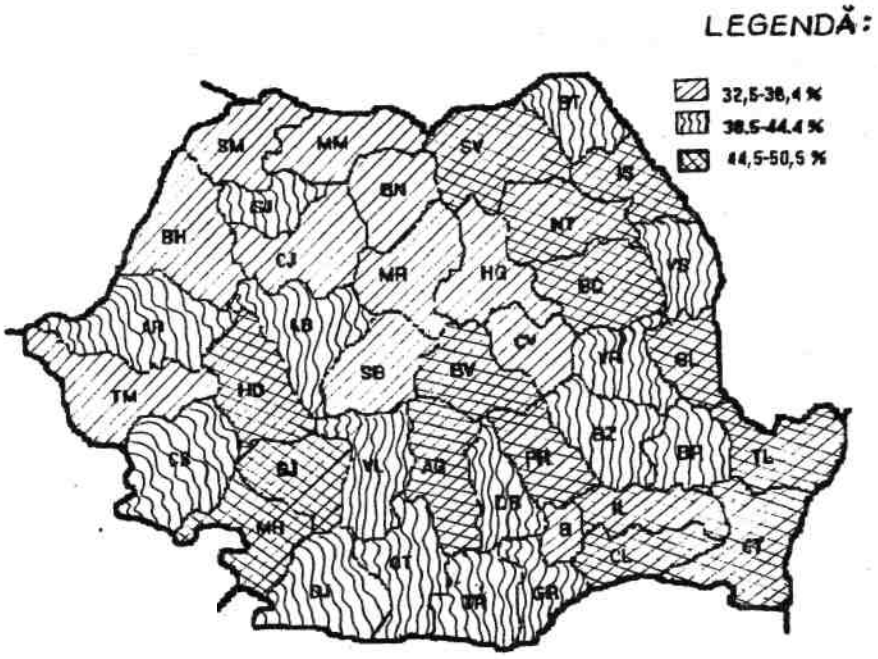

Figura nr. 1. Distribuția ratei sărăciei stabilite în funcție de nivelul minim de trai decent

În mod paradoxal, din cercetare a reieşit că într-o situaţie nefavorabilă se află şi judeţe care aparent, după indicatorii nivelului dezvoltării economice ar fi trebuit să ofere premise mai bune pentru un nivel de trai mai confortabil pentru majoritatea populaţiei, între care: Argeş, Prahova şi Braşov. Această situaţie particulară se explică însă prin ponderea mare a familiilor de salariaţi în cadrul populaţiei totale şi a celei urbane din aceste judeţe, categorie care influenţează prin ponderea sa rezultatele finale. Pe de altă parte dat fiind faptul că pragul sărăciei este cel mai înalt la salariaţii din această categorie[1] din oraşe, pentru că aceştia îşi acoperă aproape integral consumul prin cumpărarea bunurilor şi serviciilor, numărul familiilor care se situează sub acest nivel, (la o distribuţie comparabilă a veniturilor între categoriile sociale) este evident, mai mare.

B. În funcţie de *nivelul minim de trai pentru perioada de tranziţie* (figura nr. 2), judeţele din Transilvania, Banat, Oltenia şi parţial Muntenia, prezintă o proporţie a familiilor sărace care nu depăşeşte 35%. Dobrogea are cea mai nefavorabilă situaţie, în timp ce Moldova prezintă, după acest criteriu, o stratificare, judeţele cele mai afectate de sărăcie fiind Suceava, Neamţ, Bacău şi mai puţin afectate Botoşani, Vaslui şi Vrancea.

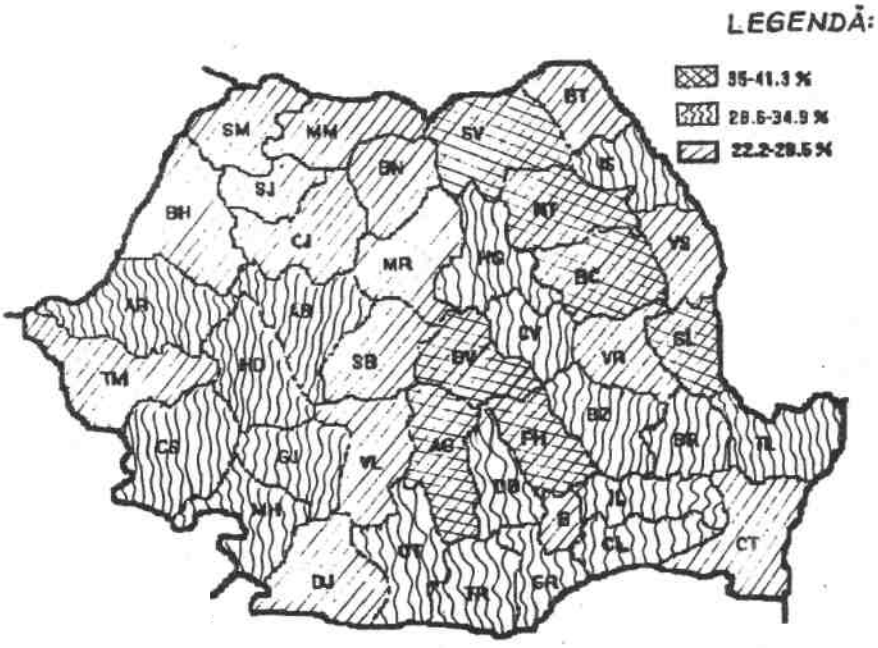

Figura nr. 2. Distribuţia ratei sărăciei stabilite în funcţie de nivelul minim de trai în perioada de tranziţie

[1] La populaţia din mediul rural, valorile minimului de trai sunt diminuate cu autoconsumul din propria gospodărie, estimat potrivit statisticii bugetelor de familie, pentru 1990, la 44,5% şi cu o parte de 10-15% pentru consumul de servicii. Pragul sărăciei reprezintă la familia de ţărani formată din 4 persoane jumătate din nivelul celui pentru salariaţi.

C. Luând în considerare *nivelul minim de subzistență*, în funcție de care poate fi apreciată cel mai bine gravitatea situației familiilor sărace, din cele 16 județe care se plasează peste rata medie pe țară (16%), 13 se află în Moldova, Dobrogea şi Muntenia (figura nr. 3). Reține atenția însă situația cu totul specială a 2 județe Gorj şi Hunedoara, în care peste 20% din totalul familiilor trăiesc într-o stare de sărăcie accentuată, constituindu-se într-o zonă ce necesită o intervenție prioritară la nivelul celor două paliere ale politicii sociale, atât în sensul sprijinirii, persoanelor care se confruntă cu această stare şi prin politica economică, pentru crearea condițiilor de depăşire, în primul rând prin efort individual a acestei situații (ocuparea în muncă a femeilor, dezvoltarea sectorului de servicii, a infrastructurii ş.a.).

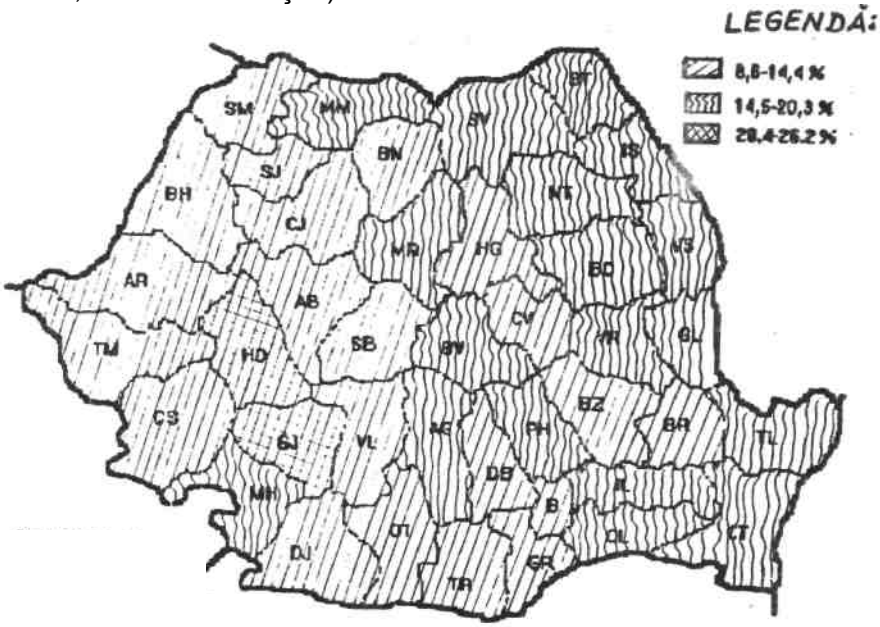

Figura nr. 3. Distribuția ratei sărăciei stabilite în funcție de nivelul de subzistență

Configurația distribuției teritoriale a sărăciei pe zone se explică pentru majoritatea județelor prin factori economici (nivelului veniturilor şi gradul de dezvoltare economic a județelor).

Influența relativ puternică, este confirmată de mărimea coeficienților de corelație (tabelul nr. 4).

Rezultatele obținute arată că gradul de ocupare, veniturile populației şi producția agricolă sunt factorii cei mai importanți prin care se poate explica fenomenul sărăciei. Cu cât nivelul indicatorilor este mai înalt, cu atât sărăcia este mai puțin prezentă în rândurile populației din județele şi zonele țării ce prezintă asemenea caracteristici. În acelaşi timp însă, ponderea populației urbane şi

proporția populației vârstnice în totalul populației sunt factorii cu influență directă, negativă asupra ratei sărăciei.

Tabelul nr. 4

Factori corelați cu rata sărăciei	Mărimea coeficientului de corelație simplă
- producția industrială	- 0,57
- ponderea populației ocupate în total populație	-0,78
- ponderea populației urbane în total populație	0,54
- producția agricolă	-0,64
- cheltuieli socioculturale	-0,34
- ponderea populației vârstnice în total populație	0,68

Factorii demografici, reprezentați, în principal, prin mărimea familiei, naționalitate şi ponderea populației vârstnice se detaşează ca importanță în generarea sărăciei. Structurile demografice influențate de natalitatea ridicată din Moldova şi Dobrogea, însoțită de un nivel mai scăzut al dezvoltării economice, fac în aceste zone populația să se confrunte cu condițiile de viață cele mai precare, situație valabilă pentru toate categoriile socioprofesionale.

În județele din Transilvania, Banat, structurile demografice sunt influențate, în principal, de ponderea mare a populației vârstnice comparativ cu restul țării, populația săracă provenind în cea mai mare parte din rândul pensionarilor.

Exemplificativ, se prezintă în tabelul de mai jos, nivelurile acestor indicatori pentru unele județe împărțite în cuartile, după rata sărăciei calculată în varianta minimului de trai pentru perioada de tranziție.

Tabelul nr. 5

Cuartila	Județul	Rangul județului după rata sărăciei[x)]	Rangul mediu[xx)] al județului pentru indicatorii:	
			nivelului de dezvoltare economici	demografici
1	Bucureşti	1	2,75	6,50
	Timiş	9	7,25	9,75
2	Cluj	12	11,75	17,75
	Alba	18	19,23	14,25
	Arad	19	20,25	19,75
3	Dâmboviţa	23	21,25	18,75
	Olt	27	26,50	24,75
	Ialomiţa	29	24,75	16,25
	Neamţ	34	34,25	27,75
	Bacău	38	30,75	32,25

x) În ordinea crescătoare a mărimii indicatorului.

xx) Rangul mediu pentru exemplificarea influenței *factorului economic* a fost determinat pe baza următorilor indicatori: veniturile, cheltuielile populației, producția industrială şi agricolă, volumul vânzărilor cu amănuntul pe județe; pentru *factorul demografic* s-au luat în considerare: populația totală, rata natalității, ponderea populației de 65 ani şi peste, ponderea populației urbane.

3. Incidența sărăciei, pe categorii socioprofesionale

Cea mai mare rată a sărăciei determinată în funcție de ND, prezentată în tabelul nr. 6 se întâlneşte la familiile de pensionari, iar cele mai afectate județe sunt – în cazul pensionarilor de asigurări sociale de stat – cele în care activitățile industriale erau relativ slab reprezentate comparativ cu zonele mai dezvoltate sub acest aspect. În această grupă se situează județe ca: Ialomița, Călăraşi, Tulcea, Mehedinți, Neamț, Suceava.

Tabelul nr. 6

Rata sărăciei determinată în funcție de pragurile de sărăcie, pe categorii socioprofesionale

- în % -

Grupe de județe	ND				NMt				NS			
	salariați	țărani	pensionari asig. soc.	pensionari CAP	salariați	țărani	pensionari asig. soc.	pensionari CAP	salariați	țărani	pensionari asig. soc.	pensionari CAP
Botoşani, Vaslui, Vrancea	43,6	14,8	66,2	50,3	20,6	9,6	62,0	39,2	11,4	4,5	50,0	31,9
Neamț, Suceava	53,4	15,0	75,7	41,7	40,0	9,7	66,4	32,3	15,9	4,6	57,0	26,5
Sălaj, Vâlcea	43,3	11,4	67,2	30,0	20,3	7,4	64,3	23,4	6,5	3,5	50,6	19,0
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dâmbovița	38,7	17,2	37,9	48,8	28,8	11,1	33,2	38,1	7,9	5,3	22,0	31,0
Maramureş, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud	45,5	11,3	24,9	37,9	31,3	10,0	21,9	33,3	10,5	3,5	18,7	24,1
Dolj	33,0	20,2	67,0	36,7	13,7	11,5	45,2	30,6	15,5	3,2	32,8	14,6
Iaşi	51,7	19,4	56,7	50,1	30,4	12,6	49,7	39,0	10,1	6,0	42,7	31,8
Călăraşi, Ialomița, Tulcea, Mehedinți	54,6	14,0	73,8	36,5	31,0	9,1	70,6	28,4	2,38	4,3	55,6	23,1
Covasna, Harghita	38,4	13,8	50,3	24,3	18,6	9,0	44,1	18,9	13,7	4,2	37,9	15,4
Alba, Brăila, Caraş-Severin, Arad	45,0	9,6	66,3	17,3	36,9	3,6	58,1	13,5	9,6	1,7	36,0	11,0
Gorj, Hunedoara	41,0	20,31	62,3	46,6	20,2	13,2	57,0	36,4	33,3	66,2	46,9	29,6
Mureş, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiş	31,8	12,7	48,2	25,9	26,4	5,6	45,1	20,2	7,6	2,7	30,2	16,4
Braşov, Constanța	28,6	19,5	38,7	63,8	23,6	13,8	31,9	40,6	6,4	2,8	27,9	33,7
Bacău, Galați, Argeş, Prahova	43,5	15,9	69,8	40,6	26,6	10,3	48,1	32,2	13,5	9,4	40,4	24,4
Bucureşti	29,6	-	51,7	-	11,6	-	46,7	-	3,7	-	30,4	-

Aceeaşi caracteristică o prezintă însă şi județe ca Bacău, Galați, Argeş, Prahova. Deşi aceste județe au un profil economic predominant industrial şi evident, o structură profesională în care salariații dețin o pondere semnificativă, beneficiind de prestările sistemului de asigurări sociale de stat, circa 60-70%

din totalul familiilor trăiesc în condițiile în care minimul de trai decent nu este atins.

În cazul pensionarilor CAP județele situate în zone cu potențial agricol mai slab prezintă rate mai mari între 50-60%. Se poate constata însă o incidență mare a stării de sărăcie şi în județele cu profitul predominant agricol ca Teleorman, Dâmbovița, Giurgiu, situație care poate fi explicată prin mărirea ponderii populației ocupate în agricultura cooperatistă comparativ cu alte județe, prin lipsa de performanță a acestui tip de agricultură şi prin funcționarea necorespunzătoare sub aspect legislativ organizațional şi financiar a sistemului de asigurări sociale pentru țărani.

În rândul populației salariate, rata sărăciei variază între 28,6% şi 53,4%. Cele mai expuse județe se dovedesc din nou unele județe din Moldova (Neamț, Suceava, Iaşi) în timp ce cele mai bine plasate după acest indicator sunt județele cu grad de industrializare mai înalt ca Braşov, Caraş-Severin, Bucureşti, Timiş.

Țăranii reprezintă o categorie socială în prezent mai puțin expusă sărăciei, pe de o parte datorită pragului de sărăcie pe care se fundează evaluarea care, aşa cum s-a arătat a fost diminuat față de cele pentru salariați cu valoarea autoconsumului din gospodăria proprie. În cazul acestora, rata sărăciei variază între 11,3% şi 20,5%. În grupa extremă cea mai afectată se situează Dolj, Gorj, Hunedoara, Iaşi, Giurgiu ş.a. Între cele mai puțin afectate sunt fie județele cu cel mai puternic sector particular (Covasna, Harghita) sau cele în care populația rurală activă avea şi un al doilea statut socioprofesional, cel de lucrător în activități industriale, ca de pildă județele Caraş-Severin, Arad, Braşov ş.a.

Cu mici excepții nesemnificative, configurația stării de sărăcie se menține şi în funcție de evaluarea ei în raport cu NMt şi NS, cu mențiunea că problema cea mai gravă, a plasării sub nivelul de subzistență este prezentă la circa 23% din familiile de salariați din județele Călăraşi, Ialomița, Tulcea şi la 33% în județele Gorj şi Hunedoara.

La categoria pensionarilor de asigurări sociale de stat, mai mult de jumătate din numărul familiilor care trăiesc într-o stare severă de sărăcie provin din județele Neamț, Suceava, Călăraşi, Ialomița, Tulcea, Mehedinți. În cazul pensionarilor CAP, județe ca Botoşani, Vaslui, Vrancea, Iaşi, Braşov şi Constanța au cca 30% din totalul familiilor populației rurale vârstnice în situația dependenței materiale de susținători sau de alte persoane pentru rezolvarea stării materiale precare, pentru aceştia neexistând capacitatea satisfacerii nevoilor fundamentale decât prin ajutor exterior. În absența acestuia, populația în această stare se confruntă cu imposibilitatea acoperirii nevoilor decât cu prețul sănătății sau al unui efort de muncă suplimentar, deseori ineficient la această vârstă.

4. Aspecte privind structura pe categorii socioprofesionale a familiilor în stare de sărăcie

Alte informații necesare pentru aprecierea acuității problemei privind precaritatea condițiilor de viață ale populației în stare de sărăcie, precum şi pentru direcționarea intervenției colectivității au fost obținute în urma analizei populației sărace pe categorii socioprofesionale (tabelele nr. 7-9), pe baza cărora se pot formula următoarele concluzii:

a. Cea mai gravă situație, însemnând imposibilitatea asigurării nivelului de subzistență o prezintă *pensionarii*, a căror pondere în totalul familiilor sărace variază între 31% şi 58%. În 12 județe ale țării între care Botoşani, Vaslui, Vrancea, Buzău, Teleorman, Dâmbovița, Giurgiu, proporția acestora depăşeşte 50%. Concluzia este valabilă pentru ambele categorii de pensionari (de asigurări sociale şi CAP), proporția între acestea în cadrul județelor variind în funcție de profitul lor economic. Astfel, în județele cu profil agricol (Teleorman, Olt, Ialomița, Giurgiu, ş.a.) predomină familiile persoanelor vârstnice sărace din mediul rural, iar în județele cu profil industrial sau industrial-agrar, pensionarii de asigurări sociale de stat. De exemplu, în județele Caraş-Severin, Hunedoara, familiile sărace din această ultimă categorie sunt de trei ori mai numeroase decât cele din mediul rural.

Tabelul nr. 7

Structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socioprofesionale, determinată în varianta minimului de trai decent

- în % -

Grupe de județe	Salariați	Țărani	Pensionari asigurări sociale	Pensionari CAP
Botoşani, Vaslui, Vrancea	47,13	14,32	15,01	23,51
Neamț, Suceava	66,42	7,35	14,48	11,56
Sălaj, Vâlcea	66,13	8,30	12,81	12,74
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dâmbovița, Maramureş, Satu-Mare	50,71	13,26	15,66	20,35
Bistrița-Năsăud	63,82	7,83	16,32	12,01
Dolj	42,98	16,12	20,49	20,39
Iaşi	54,89	11,55	15,82	17,72
Călăraşi, Ialomița, Tulcea, Mehedinți	55,27	18,57	12,54	13,59
Covasna, Harghita	64,51	13,71	8,38	13,38
Arad	50,87	15,65	19,40	14,06
Gorj, Hunedoara	60,58	11,52	15,87	12,01
Mureş, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiş	65,26	5,23	24,45	15,03
Braşov, Constanța	43,82	18,23	14,40	23,52
Bacău, Galați, Argeş, Prahova	77,73	16,51	23,18	17,49
Bucureşti	67,85	-	32,14	-

Chiar dacă propria gospodărie oferă pensionarilor țărani anumite resurse pentru consumul familiei, veniturile de care această categorie de populație dispune nu permit satisfacerea nevoilor minime, necesitând o analiză aprofundată a nivelului de protecție socială de care beneficiază în prezent, precum şi o abordare coerentă a măsurilor în sfera politicii sociale pentru asigurarea unei securități reale în condițiile tranziției.

b. O mare parte a săracilor provine din categoria *salariaților*. În 27 de județe, această categorie contribuie cu peste 40% la numărul total al familiilor sărace. Situația trebuie reținută în primul rând datorită faptului că o mare parte a acestora au în componență copii (numărul mediu de copii minori într-o familie săracă este de 3 până la 6 copii), pentru care asigurarea necesarului minim de subzistență este o condiție obligatorie, dezvoltarea lor fizică şi psihică fiind oricum serios afectată, în timp, chiar şi la atingerea acestui nivel.

Tabelul nr. 8

Structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socioprofesionale, determinată în varianta nivelului minim de trai pentru perioada de tranziție

- % -

Grupe pe județe[x)]	Salariați	Țărani	Pensionari asigurări sociale	Pensionari CAP
Botoşani, Vaslui, Vrancea	43,22	14,17	23,73	14,86
Neamț, Suceava	59,15	11,39	16,63	12,81
Sălaj, Vâlcea	52,87	9,19	20,95	16,97
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dâmbovița	55,03	11,42	12,43	21,10
Maramureş, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud	50,97	18,88	13,71	13,47
Dolj	48,89	15,90	15,73	19,37
Iaşi	49,06	21,60	15,92	13,42
Călăraşi, Ialomița, Tulcea, Mehedinți	47,83	19,51	11,32	16,25
Covasna, Harghita	47,08	20,24	11,09	11,48
Arad	48,02	22,23	20,59	9,13
Gorj, Hunedoara	51,22	11,96	23,94	12,85
Mureş, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiş	45,30	24,03	22,20	7,45
Braşov, Constanța	45,68	16,20	13,16	24,93
Bacău, Galați, Argeş, Prahova	53,75	18,56	16,09	11,58
Bucureşti	53,18	-	46,81	-

Situația se cere analizată şi ca punct de referință la judecarea impactului social pe care măsurile de restructurare din procesul de reformă le vor antrena prin creşterea şomajului, profilul industrial al multor județe cu rate înalte ale sărăciei fiind dat de prezența unor activități industriale cu tendințe de restrângere în viitor.

Este menționat că absența unor perspective de creare a noi locuri de muncă sau altor facilități de ocupare, amână pentru o anumită perioadă încă

oportunitățile de ameliorare a situației materiale prin efort propriu, lăsând, în mare măsură, soluționarea problemei în sfera politicii publice.

Tabelul nr. 9

Structura familiilor în stare de sărăcie, pe categorii socioprofesionale determinată în varianta nivelului de subzistența

- % -

Grupe pe județe	Salariați	Țărani	Pensionari asigurări sociale	Pensionari CAP
Botoşani, Vaslui, Vrancea	40,05	11,78	20,94	27,21
Neamţ, Suceava	49,09	10,74	22,00	18,15
Sălaj, Vâlcea	33,11	14,43	31,81	20,63
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dâmbovița	33,01	18,81	17,86	13,30
Maramureş, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud	49,50	11,62	14,96	23,92
Dolj	40,12	15,33	22,88	21,67
Iaşi	49,90	11,14	18,73	19,20
Călăraşi, Ialomița, Tulcea, Mehedinți	51,86	11,37	19,21	17,54
Covasna, Harghita	38,06	11,05	25,97	24,90
Arad	50,52	8,80	31,81	8,86
Gorj, Hunedoara	54,97	7,67	25,92	11,45
Mureş, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiş	48,14	6,36	31,80	13,70
Braşov, Constanța	45,46	14,32	24,98	13,23
Bacău, Galați, Argeş, Prahova	47,00	9,23	30,37	13,38
Bucureşti	34,29	-	55,70	-

c. Colectivitatea generală se prezintă mult mai omogen sub aspectul dispersiei sărăciei în raport de nivelul minim de trai pentru perioada de tranziție şi pentru nivelul de trai decent.[1] Această configurație este dată, de faptul că în acest caz, structurile dominante ale populației sărace provin din categoria salariaților (între 45% şi 63%, şi respectiv între 47% şi 67%), dovedind faptul că politica salarială practicată în perioada postrevoluționară nu a atenuat egalizarea veniturilor, în general, şi la categoria celor cu venituri mici în mod special.

În perioada următoare, amplificarea fenomenului în cadrul categoriei salariaților, contribuind la creşterea numărului săracilor în România, va putea fi temporizată, numai în măsura în care se va stopa tendința de eroziune a puterii de cumpărare a salariului, mai puternică la familiile numeroase.

Veniturile pe o persoană în familiile sărace formate din 5 şi 6 persoane, au fost în luna octombrie 1991 de aproximativ 2.400 lei, cu cca 33% sub pragul de sărăcie. Reactualizând aceste valori cu indicii prețurilor de consum din lunile ce au urmat şi ținând cont de structurile de consum specifice acestui tip de familie precum şi de măsurile de indexare-compensare instituite, anticipăm o

[1] Valoarea coeficientului de variație, de 16,38% confirmă această concluzie. În cazul raportării la nivelul de subzistență, valoarea coeficientului de variație este de 28,8%.

scădere a puterii de cumpărare la aceste tipuri de familii cu 12-14% mai mare decât cea pentru întreaga categorie de salariați. Efectul va fi cu atât mai puternic cu cât creşterea reală a prețurilor la produsele alimentare şi nealimentare de bază se va abate de la cele previzionate influențând astfel eficiența măsurilor de protecție socială.

În situația în care asigurarea condițiilor minime de existență prin sporirea veniturilor individuale obținute din muncă se amână datorită unui complex de factori obiectivi şi subiectivi, apreciem că o intervenție categorială ar fi posibilă prin sistemul alocațiilor pentru copii, care să fie completat cu ajutoare speciale, băneşti sau în natură. Este o investiție umană necesară, pe care o apreciem ca prioritară având în vedere, în principal, starea potențialului biologic şi sanogenetic al colectivității şi tendințele din evoluția sa în ceea ce priveşte segmentul populației tinere.

5. Principalele caracteristici ale distribuției veniturilor populației în sărăcie

Calculele noastre privind venitul mediu pentru fiecare familie din cele trei categorii socioprofesionale analizate, relevă diferențe sensibile între județe şi în mod corespunzător între acesta şi pragul sărăciei. Cele două situații determinate în funcție de nivelul de trai pentru perioada de tranziție şi pentru nivelul de subzistență se pot caracteriza astfel:

a) familiile de salariați cu mai mult de cinci persoane în componență cu cele mai mici venituri se localizează în județele: Maramureş, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud. În medie, în aceste județe diferența între veniturile declarate şi nivelul minim de trai variază între 5.100 lei şi 6.100 lei în cazul nivelului minimului de trai şi între 2.500 şi 6.300 lei în cazul nivelului de subzistență (tabelele nr. 10 şi 11);
b) la familiile de țărani, situațiile cele mai vulnerabile se întâlnesc în județele Teleorman, Dolj, Tulcea, Constanța, Dâmbovița. Diferențele între veniturile necesare pentru satisfacerea nevoilor minime şi cele efective ale unei familii formate din patru şi mai multe persoane este de 2.500 lei, iar pentru nivelul de subzistență de 2.314 lei (tabelele nr. 12 şi 13);
c) la persoanele vârstnice singure din mediul urban din județele Caraş-Severin, Cluj, Giurgiu, Prahova, Timiş, deficitul de venituri față de nivelul minim de trai este de cca 1.800 lei, iar la familia formată din două persoane, de aproximativ 2.800 lei. La cei mai săraci dintre bătrânii trăind singuri sau în cuplu, diferențele sunt de 1.585 şi, respectiv, 2.342 lei (tabelul nr. 14);
d) în mediul rural diferențele la pensionarii CAP variază între 280 şi 760 lei la cei care trăiesc singuri, județele în care se întâlnesc cel mai frecvent aceste situații fiind: Hunedoara, Mehedinți, Arad şi Vâlcea. Diferențele între venituri şi nivelul de subzistență variază între 210 şi

580 lei la persoanele singure. La familiile formate din două persoane valorile indicatorilor variază între 675 lei şi 1.486 lei pentru nivelul minim de trai şi respectiv între 485 lei şi 1.126 lei pentru nivelul de subzistență.

Tabelul nr. 10

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de salariați, în funcție de nivelul minim de trai

Mărimea familiei	Venitul mediu - lei	Amplitudinea		Diferența de venit față de pragul sărăciei
		Absolută - lei	Relativă - %	
1 persoană	3.428	1.180	34,4	1.762
2 persoane	6.578	2.089	31,7	2.242
3 persoane	7.896	3.589	40,4	3.514
4 persoane	10.215	4.127	44,4	5.152
5 persoane	12.115	6.085	50,5	6.515
6 persoane şi peste	14.593	8.500	58,2	6.093

Tabelul nr. 11

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de salariați, în funcție de nivelul de subzistență

Mărimea familiei	Venitul mediu - lei -	Amplitudinea		Diferența de venit față de pragul sărăciei
		Absolută - lei	Relativă -%	
1. persoană	2.080	784	37,7	1.370
2 persoane	4.250	1.146	26,9	1.610
3 persoane	5.722	1.638	28,6	1.858
4 persoane	6.789	1.985	29,2	2.511
5 persoane	6.945	2.285	32,9	4.775
6 persoane şi peste	7.100	2.648	37,2	6.340

Tabelul nr. 12

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de țărani, în funcție de nivelul de trai în perioada de tranziție (NM_t)

Mărimea familiei	Venitul mediu - lei -	Amplitudinea		Diferența de venit față de pragul sărăciei
		Absolută - lei	Relativă -%	
1. persoană	1.199	2.834	236,3	- 1.396
2 persoane	2.782	3.485	125,3	- 1.628
3 persoane	3.875	3.875	97,7	- 1.835
4 persoane	4.500	5.300	117,7	- 2.500
5 persoane şi peste	4.166	3.795	91,0	- 3.649

Tabelul nr. 13

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de țărani, în funcție de nivelul de subzistență (NS)

Mărimea familiei	Venitul mediu - lei -	Amplitudinea		Diferența de venit față de pragul sărăciei
		Absolută - lei	Relativă - %	
1. persoană	994	1.485	149,4	-731
2 persoane	1.045	1.685	161,2	- 1885
3 persoane	1.875	2.104	112,2	- 1915
4 persoane	2.333	2.459	105,4	-2317
5 persoane şi peste	3.166	2.876	90,8	- 2694

Tabelul nr. 14

Indicatorii variației teritoriale a veniturilor la familiile de pensionari

	Variația teritorială calculată în funcție de:							
	NMt				NS			
	Venitul mediu - lei	Amplitudinea		Diferen-ța față de NMt	Venitul mediu - lei	Amplitudinea		Diferența față de NS
		Abs. - lei	Rel. %			- lei -	%	
Pensionari CAP								
1 persoană	1050	1054	143,2	988	985	1398	151,9	630
2 persoane	2787	3500	143,2	498	1497	2745	140,9	798
Pensionari AS								
1 persoană	3612	1100	30,4	918	2333	750	32,1	1257
2 persoane	5104	3078	60,3	574	4340	1840	40,5	1560

6. Estimări privind concentrarea sărăciei în rândul populației

Abordării sărăciei la nivel individual, familial, i se alătură o a doua perspectivă şi anume sărăcia colectivă. Cunoaşterea dimensiunii acesteia este esențială pentru orientarea strategiilor de combatere a acesteia – urmare a instalării unor sisteme socioculturale autoreproductive odată cu creşterea gradului ei de extindere. Pentru relevarea acestui aspect al fenomenului, au calculat indicele de intensitate a sărăciei, care exprimă gradul de răspândire a sărăciei în cadrul fiecărei categorii socioprofesionale în raport de ponderea ei în colectivitatea generală. Datele tabelului nr. 14, care au respectat variantele pragurilor de sărăcie anterioare, relevă următoarele:

a. În varianta *nivelului minim de trai decent*, cea mai mare intensitate a sărăciei colective se întâlneşte în categoria pensionarilor.

În cazul pensionarilor de asigurări sociale fenomenul are cea mai mare concentrare în județele Sălaj, Vâlcea, Maramureş, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud,

iar în cazul pensionarilor CAP în judeţele Botoşani, Vaslui, Vrancea, Bacău şi Galaţi.

Cea de-a doua categorie socioprofesională prezentând această caracteristică, este cea a salariaţilor din judeţele Botoşani, Vaslui şi Vrancea. Este de remarcat faptul că exceptând aceste judeţe, pentru celelalte grupe analizate variaţiile sunt relativ mici (indicele oscilează între 0,7 şi 1,25 spre deosebire de pensionari, unde valorile au fost cuprinse între 0,62 şi 3,57). Aceasta dovedeşte faptul că premisele materiale ale asigurării condiţiilor de viaţă în cazul salariaţilor sunt aproximativ egal dar, ele se situează la limita inferioară a posibilităţilor de acces la un nivel minim de trai decent.

Sărăcia afectează în cea mai mică măsură categoria ţăranilor (valoarea medie a indicelui de intensitate este de 0,59, faţă de 1,07 la salariaţi şi 1,49 la pensionari), dovedind omogenitatea răspândirii sărăciei, determinarea situaţiei constând în gradul de autosatisfacere a unor categorii de nevoi din gospodăriile proprii ale căror producţii s-au îmbunătăţit pe de o parte şi s-au apropiat ca nivel şi eficienţă, prin valorificarea disponibilului, pe de altă parte.

b. În varianta *nivelului de trai minim pentru perioada de tranziţie*, concluziile anterioare se menţin cu observaţia că starea de sărăcie afectează, în mod colectiv, relativ uniform toate categoriile analizate. Situaţiile se dovedesc mai grave în judeţele Iaşi, Dolj, Gorj, Sălaj, Vâlcea şi Hunedoara pentru pensionarii de asigurările sociale şi pentru salariaţii din judeţele Botoşani, Vaslui şi Vrancea. În condiţiile în care protecţia socială se va dovedi în continuare deficitară îndeosebi pentru pensionari, judeţele menţionate se vor confrunta cu o acuitate crescândă a manifestării procesului de sărăcie a populaţiei, favorizată de conjunctura economică şi de lipsa resurselor necesare, la nivel individual şi social pentru atenuarea sau stoparea sa.

c. Cea mai relevantă imagine asupra sărăciei colective o oferă reportarea la *nivel de subzistenţă.* Este în afara oricărei discuţii faptul că pensionarii de asigurări sociale ce obţineau venituri în luna octombrie sau 3.500 lei pe o persoană din familie şi sub 1.700 lei în cazul familiilor de pensionari CAP prezintă situaţia cea mai gravă, cu caracter de masă, constituind o grupă defavorizată, ce necesită o asistenţă socială prioritară. De la caz la caz.

În raport cu acest nivel, sărăcia colectivă este mai puţin prezentă la categoriile de populaţie activă. Decalajul între categoriile de populaţie active şi inactive (raportul între indicii medii de intensitate este de 1 la 2,8) este încă un semnal de alarmă asupra faptului că eliminarea stării marginile, individuale nu mai poate fi o soluţie în acest caz, strategiile alternative necesitând atât soluţii cu caracter reprezentativ cât şi activ, constructiv pentru crearea unor mecanisme de corectare şi prevenire în timp.

Indicele de concentrare a sărăciei*)

Grupa de judeţe	Determinat în funcţie de:											
	Minimul de trai decent				Minimul de trai pentru perioada de tranziţie				Nivelul de subzistenţă			
	salariaţi	ţărani	pensionari asig. soc.	pensionari CAP	salariaţi	ţărani	pensionari asig. soc.	pensionari CAP	salariaţi	ţărani	pensionari asig. soc.	pensionari CAP
Botoşani, Vaslui, Vrancea	1,58	0,56	0,45	2,04	1,51	0,55	0,72	1,28	1,35	0,46	0,63	2,32
Neamţ, Suceava	1,19	0,33	1,66	0,92	1,05	0,51	1,92	1,03	0,87	0,47	2,56	1,44
Sălaj, Vâlcea	1,25	0,32	1,92	0,86	1,00	0,36	3,12	1,15	0,63	0,56	2,70	1,38
Buzău, Olt, Teleorman, Giurgiu, Dâmboviţa	1,03	0,52	1,64	1,41	1,12	0,43	1,29	1,47	0,67	0,71	1,56	2,08
Maramureş, Satu-Mare, Bistriţa-Năsăud	1,14	0,32	1,85	1,09	0,90	0,78	1,56	1,22	0,88	0,49	1,69	2,17
Dolj	0,93	0,57	3,57	1,04	1,05	0,56	2,77	1,00	0,86	0,54	4,00	1,09
Iaşi	1,01	0,45	3,57	1,15	0,90	0,84	3,57	0,88	0,91	0,43	4,20	1,25
Călăraşi, Ialomiţa, Tulcea, Mehedinţi	1,08	0,72	1,72	0,85	0,94	0,75	1,54	1,02	1,02	0,44	2,63	1,09
Covasna, Harghita	1,12	0,69	1,58	0,76	0,82	1,02	2,08	0,65	0,66	0,55	5,00	1,43
Alba, Brăila, Caraş-Severin, Arad	0,88	0,82	1,41	1,49	0,84	1,16	1,49	0,96	0,87	0,46	2,32	0,93
Gorj, Hunedoara	0,92	0,88	1,35	1,35	0,78	0,90	2,04	1,45	0,83	0,58	2,22	1,28
Mureş, Sibiu, Bihor, Cluj, Timiş	1,12	0,29	1,61	0,62	0,78	1,35	1,47	0,81	0,83	0,36	2,12	1,49
Braşov, Constanţa	0,70	1,35	1,14	1,96	0,74	1,20	1,06	2,08	0,73	1,06	2,00	1,12
Bacău, Galaţi, Argeş, Prahova	1,22	1,04	1,78	2,38	0,84	1,16	1,25	1,59	0,74	0,56	2,38	1,81
Bucureşti	0,88	-	1,53	-	0,68	-	1,22	-	0,44	-	2,63	-

*) Calculat prin raportarea ponderii familiilor sărace din fiecare categorie, în totalul familiilor sărace, la ponderea familiilor din categoria respectivă, în totalul familiilor.

Rezultatele reieşite din analiza comparativă în profil teritorial privind dimensiunea sărăciei relevă pe de o parte, diferenţele existente între judeţele ţării privind incidenţa acestui fenomen, iar pe de altă parte, dimensiunea sărăciei prin determinarea ei de 2 categorii de factori economico-socială şi demografici, a căror abordare se impune a fi realizată în mod diferit, în funcţie de strategiile sectoriale şi regionale ce vor fi aplicate, în viitor, în politica economică şi socială.

Fără să rezulte în mod direct, analiza comparativă a condus la concluzia deficitului de protecţie socială realizat până la sfârşitul anului 1991, pentru o parte a populaţiei care se confrunta deja cu o situaţie materială precară. Rezultă, de asemenea, că o tratare globală a problematicii, ce ia în considerare în

insuficientă măsură criteriul sarcinilor familiale în diferențierea setului de măsuri de politică socială face ca sărăcia să se extindă în ritmuri rapide. La aceasta mai contribuie mersul actual al activității economice care nu poate compensa scăderea nivelului de trai datorită insuficienței resurselor ce ar fi necesare pentru realizarea protecției sociale impusă de cerința asigurării unui minim de trai întregii populații.

Anexa nr. 1

Pragul de sărăcie pentru salariaţi şi pensionari de asigurări sociale

- lei pe o familie (în preţurile lunii oct. 1991) -

Mărimea familiei	Variante ale pragului de sărăcie					
	Minimul de trai decent		Nivel minim de trai în perioada de tranziţie		Nivel de subzistenţă	
	Salariaţi	Pensionari	Salariaţi	Pensionari	Salariaţi	Pensionari
1 persoană	6.400	5.470	5.190	4.530	3.450	3.590
2 persoane	10.800	9.300	8.820	7.300	5.860	6100
3 persoane	14.080	-	11.410	-	7.580	-
4 persoane	17.280	-	14.000	-	9.300	-
5 persoane	21.760	-	17.630	-	11.720	-
6 persoane	24.960	-	20.230	-	13.440	-

Sursa: Barbu, Gheorghe, *Pragul de sărăcie în România*, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, 1992.

Anexa nr. 2

Rata sărăciei pe județe

Nr. crt.	Județul	Rata de sărăcie determinată în funcție de:		
		MD	NMt	NS
1	Alba	39,5 (15)	30,3 (19)	11,5 (8)
2	Arad	47,7 (16)	30,3 (20)	11,5 (9)
3	Argeş	50,3 (39)	40,6 (40)	19,1 (30)
4	Bacău	50,3 (40)	40,6 (39)	19,1 (31)
5	Bihor	32,7 (4)	27,5 (11)	10,4 (14)
6	Bistrița-Năsăud	32,5 (1)	25,5 (8)	12,2 (5)
7	Botoşani	41,0 (19)	40,6 (41)	16,5 (27)
8	Braşov	38,4 (13)	28,5 (16)	16,3 (25)
9	Brăila	39,5 (17)	30,3 (21)	11,5 (10)
10	Buzău	41,6 (23)	31,4 (24)	14,4 (19)
11	Caraş-Severin	39,5 (18)	30,3 (22)	11,5 (11)
12	Călăraşi	48,9 (35)	31,9 (29)	20,1 (36)
13	Cluj	32,7 (5)	27,5 (12)	12,2 (15)
14	Constanța	44,7 (29)	35,7 (36)	16,3 (26)
15	Covasna	35,4 (9)	32,2 (33)	8,6 (1)
16	Dâmbovița	41,6 (24)	31,4 (25)	14,4 (20)
17	Dolj	41,4 (22)	24,0 (4)	10,2 (4)
18	Galați	50,3 (41)	40,6 (41)	19,1 (32)
19	Giurgiu	41,6 (24)	31,4 (26)	14,4 (21)
20	Gorj	47,7 (30)	29,0 (17)	25,9 (41)
21	Harghita	35,4 (10)	32,2 (34)	8,6 (2)
22	Hunedoara	47,7 (31)	29,0 (18)	25,9 (40)
23	Ialomița	48,9 (36)	31,9 (30)	20,1 (37)
24	Iaşi	48,0 (32)	31,0 (23)	15,4 (2)
25	Maramureş	32,5 (2)	25,5 (9)	10,4 (40)
26	Mehedinți	48,9 (37)	31,9 (31)	20,1 (37)
27	Mureş	32,7 (6)	27,5 (13)	12,2 (16)
28	Neamţ	48,8 (33)	37,3 (37)	19,8 (34)
29	Olt	41,6 (27)	31,4 (28)	14,4 (23)
30	Prahova	44,0 (28)	34,9 (35)	19,1(33)
31	Satu-Mare	32,5 (3)	25,5 (10)	10,4 (7)
32	Sălaj	38,5 (12)	22,5 (2)	11,7 (12)
33	Sibiu	32,7 (7)	27,5 (14)	12,2 (17)
34	Suceava	48,8 (34)	37,3 (38)	19,8 (35)
35	Teleorman	38,9 (26)	31,4 (27)	14,4 (22)
36	Timiş	32,7 (8)	27,5 (15)	12,2 (18)
37	Tulcea	48,9 (38)	31,9 (32)	20,1 (39)
38	Vaslui	41,0 (21)	25,2 (7)	16,5 (29)
39	Vâlcea	38,5 (14)	25,5 (3)	11,7 (13)
40	Vrancea	41,0 (10)	25,2 (6)	16,5 (28)
41	Bucureşti	35,8 (11)	22,2 (1)	9,8 (3)

Obs.: Valorile din paranteză reprezintă rangul județului după indicatorul respectiv, în ordine crescătoare.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 23-24/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

REFORMA ÎN ȚĂRILE EST-EUROPENE
- EXPERIENȚE, REZULTATE, ANALIZĂ COMPARATĂ -

Colectivul de elaborare
Ana BAL (Institutul de Economie Mondială) –
coordonator, introducere, cap. 1,6,7,8;
Luana DULGHERU (Institutul de Economie Națională) – cap.2;
dr. Romulus PALADE (Institutul de Economie Mondială) – cap. 3, 4,5

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

INTRODUCERE (PRELIMINARII) 199

1. PROGRAMELE DE STABILIZARE ŞI UNELE MĂSURI DE LIBERALIZARE, APLICATE ÎN ŢĂRILE EST-EUROPENE ÎN ANII 1990-1991 203
   1.1. Concepţii şi conţinutul concret al acestora 203
   1.2. Evaluări ale rezultatelor programelor de stabilizare 209

2. EXPERIENŢA PRIVATIZĂRII ÎN ŢĂRILE EST-EUROPENE 215

3. REGIMUL INVESTIŢIILOR STRĂINE 229

4. LIBERALIZAREA COMERŢULUI EXTERIOR 234

5. CONVERTIBILITATEA 237

6. ALTE COMPONENTE ALE REFORMELOR ECONOMICE 240
   6.1. Reforma sistemului bancar 240
   6.2. Reforma sistemului de impozite 241
   6.3. Crearea unui sistem de protecţie socială 242

7. CONCLUZII 245
   7.1. Reevaluări ale concepţiilor şi programelor de reformă din perspectiva celor doi ani parcurşi 245
   7.2. Evaluări critice ale derulării reformelor economice 248

8. UNELE “DILEME” ALE REFORMELOR ECONOMICE DIN ŢĂRILE EST-EUROPENE 257

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 260

INTRODUCERE (PRELIMINARII)

Instaurarea unor guverne democratice în țările foste comuniste la finele anului 1989 constituie momentul inițierii în aceste țări a procesului de democratizare economică, având drept scop construirea unei economii de piață. După alegerile libere, organizate în prima jumătate a anului 1990, rând pe rând, în toate aceste țări au prins contur concepții şi programe coerente de reformă, de regulă elaborate de către formațiunile politice câştigătoare ale scrutinului electoral, uneori în colaborare şi cu alte formațiuni, atrase la procesul de guvernare.

Schițând, în linii generale, principalele coordonate ale înfăptuirii schimbărilor preconizate, toate programele de reformă au fost epuizate în timp în mod nerealist, în atmosfera de euforie şi entuziasm ce a caracterizat o bună bucată de timp climatul economic şi politic din aceste țări, după răsturnarea conducerilor comuniste.

Deşi, încă de la inițierea lui, atât economiştii occidentali, cât şi cei est-europeni recunoşteau ineditul procesului ce era demarat, cât şi faptul că teoria economică nu abordase, până la acel moment, problemele trecerii de la o economie centralizată planificat la o economie de piață, totuşi niciunii, nici ceilalți, nu întrevedeau cu claritate dificultățile şi complexitatea reală a acestuia.

Ca o caracteristică generală a momentului inițial al lansării reformelor trebuie remarcate declarațiile de intenție ale tuturor guvernelor, de a opta pentru economia de piață, şi nu pentru o a treia cale de dezvoltare (prin care de regulă se înțelege crearea unui mix de sisteme, experiență proprie Chinei şi altor țări în curs de dezvoltare, dar parțial şi unora din fostele țări comuniste, în perioadele premergătoare anului 1990).

De asemenea, ca o caracteristică comună se contura tendința tuturor țărilor de a se orienta către crearea unor economii de piață cu o puternică tentă socială, fapt explicat, pe de o parte prin dorința de a răscumpăra experiența privațiunilor anterioare dar, desigur şi de grija noilor conducători de a câştiga electoratul de partea lor, prin oferirea unor noi vise.

Fiind elaborate sub imperiul “clipei”, cele mai multe din programe nu desfăşurau şi coordonatele unor strategii pe termen lung (doar scenariul de reformă al Republicii Federative Cehe şi Slovace le schița totuşi). Ele prevedeau măsuri pe termen scurt sau mediu (în orizontul a 3-5 ani) vizând stabilirea economiei şi restructurarea sistemului economic.

Pentru a caracteriza momentul de inițiere al actualelor reforme economice (orice evaluare ulterioară nu se poate face fără a avea imaginea momentului inițial) ar mai trebui subliniate următoarele aspecte:

- Toate țările se găseau în faza adâncirii crizelor economice, care se acutizaseră în a doua jumătate a deceniului al 9-lea în aceste țări: pentru unele țări manifestările de criză deveniseră evidente (şi se exprimau prin dezechilibre

cronice: deficite bugetare de proporții, penurii de produse, acumularea de datorii externe extrem de împovărătoare – Polonia, Ungaria, Iugoslavia). Pentru altele criza era latentă şi se manifesta prin stagnarea economică (Cehoslovacia).

- Tentativele unor țări de a introduce în cadrul sistemului centralizat al economiei planificate unele componente ale mecanismului pieței nu au reuşit să oprească declinul evoluției economice, ceea ce a indicat cu claritate că rădăcinile crizei se află în disfuncționalitățile şi rigiditatea sistemului economic existent. Acesta, favorizând voluntarismul şi falsul economic, a determinat deformări structurale grave (supradimensionarea unor sectoare şi neglijarea aberantă a altora), risipa sau neutralizarea adecvată a resurselor potențiale, transferul de avuție națională pe diferite căi, menținerea unei înzestrări tehnice depăşite şi a unor structuri administrative şi de conducere incompetente şi supradimensionate, egalitarismul şi un nivel modest de trai etc.

Toate aceste racile de sistem şi multe altele existente aveau să apară complet descoperite odată cu inițierea noilor transformări, eliminarea lor, precum şi a unor fenomene sociale derivate, extinse la scara întregii societăți, ca specula, corupția, dovedindu-se deloc facilă şi posibilă doar într-un orizont de timp mai îndelungat.

Sau, în exprimarea sintetică a actualului guvern din Cehoslovacia "guvernele trecute, pentru a menține stabilitatea politică au distribuit în toate părțile, inclusiv populației, mai mult decât era posibil, ceea ce a condus la crearea unei economii foarte vulnerabile, lipsită de capacitate concurențială şi neadaptabilă, precum şi la epuizarea peste limitele normalului a resurselor naturale şi economice".

Perceperea cu luciditate a tuturor acestor dificultăți economice inițiale (la care aveau să se adauge şi noile schimbări sociale), precum şi a celor de ordin social (explicabile prin dificultatea schimbării mentalităților existente, a anihilării acțiunii grupurilor conservatoare, a contracarării temerilor unei populații, prea îndelung înşelată cu promisiuni goale şi obligată la sacrificii), făcea pe reformatorii cehi şi slovaci să afirme, anticipând cu realism, că "aplicarea reformei economice va fi un proces puternic conflictual".

- Situația de criză economică traversată în interior de țările est-europene era influențată în mod negativ şi de criza colaborării lor reciproce şi de împotmolirea unor acțiuni de cooperare, îndeosebi a celor cu caracter multilateral. (Relația cauză-efect a acționat în ambele sensuri în relațiile dintre economiile interne ale țărilor şi colaborarea lor reciprocă).

- Aşa cum aminteam, unele țări est-europene experimentaseră deja introducerea unor componente ale mecanismului pieței, în mod mai deschis (țările "reformatoare" ca Polonia, Ungaria, Iugoslavia) sau în mod "implicit" prin "perfecționările de mecanism" (este cazul Cehoslovaciei, Bulgariei). În cazul primelor țări şi chiar al Bulgariei, o legislație cu o tentă oarecum "liberală" adoptată în anii 1986-1989 a creat premisele inițierii procesului de descentralizare. În Cehoslovacia, blocată în intențiile reformatoare ale primăverii de la Praga

din anul 1968, eforturile progresiste s-au concretizat în încercarea de susținere a echilibrelor economice (țara cu cele mai sărace resurse agricole dintre țările est-europene este şi țara cu cea mai echilibrată ofertă de produse alimentare, precum şi țara cu cea mai scăzută datorie externă, în afară de România).

Cu toate că aceste încercări nu au avut rezultate spectaculoase şi, aşa cum subliniam anterior nu au reuşit să oprească erodarea continuă a situației economice, ele au reprezentat germenii sau "petele albe" care, în condițiile descentralizării economiei şi a lansării noilor reforme, au fost pilonii de susținere a acestora.

Se aflau, la începutul anului 1990, în faze mai avansate de constituire a unor componente ale unei economii de piață, țări ca: Polonia, Ungaria, Iugoslavia. În aceste țări începuse să se creeze din anii '80 sau exista încă mai dinainte un sector privat, de proporții bineînțeles reduse, în agricultură în primul rând (în Iugoslavia şi Polonia el reprezenta peste 75%, în Ungaria cca 40%).

Investițiile străine de capital pătrunseseră încă de la începutul anilor '80 (în Polonia acestea au reprezentat în majoritate investiții ale emigranților polonezi – cca 15 milioane). Până către anul 1989, acestea au totalizat valori simbolice, mecanismul economic existent în aceste țări, deşi având un grad de descentralizare a pus o mulțime de piedici administrative în calea întreprinzătorilor străini. Din 1989, odată cu adoptarea unor noi legi privind organizarea întreprinderilor de stat şi a societăților mixte în aceste țări (chiar şi în Bulgaria) s-au creat condiții mai atractive pentru firmele străine, deşi nu se răspundea în continuare unor cerințe ale acestora (acordarea de garanții şi a dreptului de a-şi transfera integral profitul etc.). Astfel, în Ungaria intra în vigoare, în anul 1989, Legea privind asociațiile economice şi era adoptată Legea privind transformarea întreprinderilor de stat. În Polonia, de asemenea, intrase în vigoare în acelaşi an Legea privind întreprinderea de stat, iar în Bulgaria Legea firmei, în Iugoslavia fiind adoptată o lege similară. Este important de menționat că toate aceste legi conțineau garanții exprese privind dreptul la proprietate privată şi recunoşteau statutul egal al formelor de proprietate în fața legii.

De asemenea, încă de la începutul anilor '80 unele țări – Polonia, Ungaria – au încercat să-şi creeze forme incipiente de piețe valutare, odată cu acordarea unor grade de autonomie sporită întreprinderilor în domeniul efectuării de operațiuni de comerț exterior şi introducerii unei politici flexibile a cursului de schimb.

Tot în aceste țări, în care conducerile comuniste au abordat mai pragmatic şi în spirit mai liberal problemele economice, încercând prevenirea adâncirii crizei "economiilor de penurie" (după cum le numea Janos Kornai), anterior anului 1990 s-au făcut experiențe parțiale şi de liberalizare a prețurilor.

Legat de aceste experimente anterioare ale unor țări ar mai fi de subliniat un fapt cu valoare de punct de reper pentru evoluțiile actuale ale unor reforme din anumite țări est-europene. Hibridul rezultat în unele țări între mecanismul centralizat planificat şi anumite mecanisme ale pieței (ca de pildă prin liberali-

zarea preţurilor în Polonia în semestrul al II-lea al anului 1989, anterior transformării unele dezechilibre interne (în situaţia analizată, a condus la hiperinflaţie).

În momentul declanşării reformelor economice din ţările est-europene se poate aprecia că impactul evoluţiilor din economia mondială asupra derulării acestora în perspectivă nu a fost evaluat în mai multe dimensiuni, afirmându-se doar conştiinţa necesităţii sprijinirii de către statele occidentale a acestora, prin relaţii interguvernamentale directe sau prin intermediul instituţiilor financiare internaţionale, sprijin care se solicita într-o formă complexă, de la asistenţă în elaborarea programelor de reformă până la finanţare directă.

După primirea entuziastă a noilor orientări din ţările est-europene, trecerea de la declaraţii de intenţii la fapte din partea guvernelor şi a cercurilor de afaceri din ţările occidentale se face lent, concretizarea acestora producându-se nu doar în raport cu solicitările şi necesităţile ţărilor angajate pe drumul reformelor, a credibilităţii lor externe sau a stabilităţii politice şi sociale interne, ci şi, o recunoaştem acum cu o oarecare dezamăgire, în raport şi cu coordonatele nevăzute pentru noi ale unei ordini economice internaţionale noi ce se negociază, probabil, între marile puteri în prezent.

1. PROGRAMELE DE STABILIZARE ŞI UNELE MĂSURI DE LIBERALIZARE, APLICATE ÎN ŢĂRILE EST-EUROPENE ÎN ANII 1990-1991

1.1. Concepţii şi conţinutul concret al acestora

În conceperea actualelor programe de reformă economică, autorii (economişti est-europeni şi occidentali, experţi ai FMI şi BIRD), pornind de la concluziile teoriei economice moderne privind economia de piaţă şi mecanismele sale de reglare au conturat două mari pachete de măsuri de restructurare a mecanismului economic şi a sectoarelor economice.

Economiştii (D. Rosati, 1990) au pus în evidenţă dificultatea alegerii priorităţilor în cadrul programelor de reformă datorită intercondiţionărilor profunde (deseori de tipul "cercurilor vicioase") dintre măsurile de stabilizare şi schimbările structurale. În majoritatea ţărilor est-europene, deşi s-a încercat implementarea simultană a acestora, în fapt au fost puse în aplicare cu prioritate măsurile de stabilizare. În unele ţări ca Polonia şi Iugoslavia, această opţiune a fost condiţionată de graviditatea dezechilibrelor existente la începutul anului 1990 (deficite bugetare de proporţii hiperinflaţie). În alte ţări, ca Cehoslovacia şi Ungaria, programele de stabilizare, mai puţin marcate de un caracter de austeritate, au fost aplicate, de asemenea, cu scopul asanării unor dezechilibre (ca de pildă, existenţa deficitelor bugetare) care se aprecia că pot compromite, prin adâncirea lor, introducerea schimburilor structurale, ale căror ample consecinţe aveau oricum să determine noi dereglări în funcţionarea economiei.

Spre deosebire de schimbările structurale, care se estimează că vor fi efectuate într-un orizont de timp mai îndelungat (chiar dacă aprecierile iniţiale au fost foarte nerealiste, conturând orizonturi mult mai apropiate), programele de stabilizare urmau a fi aplicate concentrat, în interiorul unor intervale restrânse de timp (6 luni-1 an); în fapt în cei doi ani care s-au scurs de la demararea actualelor reforme în fiecare dintre ţările analizate au fost aplicate mai multe programe de stabilizare (pentru intervale de timp scurte).

Deşi în esenţă similare ca şi conţinut (centrate pe măsuri de politică monetară şi fiscală restrictive, având drept scop eliminarea, prin contracţie, a cererii agregate în exces), programele de stabilizare aplicate în ţările est-europene, diferă din punctul de vedere al amplitudinii şi severităţii măsurilor aplicate şi al raporturilor de corelare cu diferitele componente ale reformei (raportul cu gradul de liberalizare a preţurilor, cu politica bancară sau cu cea comercială etc.).

Astfel, caracterul cel mai dur l-au avut programele de stabilizare aplicate în Polonia şi Iugoslavia în primul semestru al anului 1990, ţări care la acea da-

tă se confruntau cu fenomene de hiperinflație şi deficite bugetare uriaşe (rata anuală a inflației la finele anului 1989 fusese de 640% pentru prima țară şi peste 2700% pentru cea de-a doua).

În ceea ce priveşte mărimea deficitului, aceasta reprezenta 7,2% din PIB în Polonia.

În conceperea şi aplicarea programelor de stabilizare s-a pornit de la premisa (parțial incorectă de altfel, sau incompletă) că fenomenele de hiperinflație existente au ca principală cauză excesul de lichiditate monetară aflat în economie. În Polonia se evalua că acesta se datorează în principal deselor devalorizări ale zlotului din cursul anului 1989, creşterii nejustificate a salariilor pe seama acordării unor sporuri şi aplicării unui coeficient ridicat de indexare, de 0,80 în 1989 – factori ce au condus ca la mijlocul anului 1989 salariile să fie cu 45% mai mari comparativ cu anul anterior – precum şi creşterii vertiginoase a prețurilor la produsele alimentare, în urma liberalizării lor din august 1989. În consecință, pornind de la aceste evaluări şi de la ideea că în economia de piață acestea sunt instrumentele principale de stabilizare, s-a apreciat că politicile monetare şi fiscale vor fi nucleul politicilor de stabilizare, în corelație, desigur, cu alte măsuri (disciplină financiară – de credit – limitarea creşterii salariilor etc.); ca "ancore" ale stabilizării au fost utilizate de regulă cursul de schimb şi controlul salariilor. Programul de stabilizare aplicat în Polonia în semestrul I 1990 a conținut patru componente principale:

a) politică monetară restrictivă, concretizată în controlul masei creditelor şi stabilirea unei rate a dobânzii pozitive (superioară ratei lunare a inflației); astfel în ianuarie 1990, rata scontului a fost ridicată la 36% de la 7% (decembrie 1989); de asemenea, în scopul restrângerii volumului de credit şi implicit a masei monetare, rata dobânzii pentru credite a fost stabilită la un nivel superior ratei dobânzii pentru depozite şi depuneri;
b) politica fiscală restrictivă; în scopul eliminării uriaşului deficit bugetar, şi al obținerii unui surplus, au fost luate următoarele măsuri: eliminarea sau reducerea subvențiilor (inclusiv a celor destinate susținerii fabricației de produse alimentare şi bunuri de consum), micşorarea numărului de scutiri de la plata impozitelor pentru unele întreprinderi etc.;

Pentru creşterea încasărilor bugetare s-au stabilit niveluri înalte de impozitare pe profit; în ceea ce priveşte cheltuielile bugetare, în linii generale acestea au fost, pe cât posibil diminuate, existând însă şi capitole de cheltuieli "selective", care s-ar fi considerat necesar să fie majorate (subvențiile pentru construcțiile de locuințe, pentru instituțiile medicale şi culturale);

c) control drastic al creşterii salariilor; s-au stabilit că după 1 ianuarie 1990, volumul fondului de salarii impozitat normal nu trebuie să depăşească suma rezultată din indexarea cu coeficient de 0,6% din nivelul creşterii lunare a prețurilor a fondului de salarii existent în septembrie

1989; orice depăşire era sancționată sever (o depăşire cu 2% era impozitată cu 200%, o depăşire cu 3%, cu un impozit de 300-500%);

d) dezvoltarea zlotului, menținerea stabilității noului curs de schimb şi introducerea convertibilității interne, parțial. După ce fusese devalorizat în mod succesiv în cursul anului 1989, zlotul este devalorizat din nou puternic în decembrie 1989 (cu 46%), cursul său față de dolari fiind stabilit la nivelul a 9500/l (față de 6500, nivelul anterior); de asemenea, de la 1 ianuarie 1990, zlotul devine monedă unică de efectuare a tranzacțiilor comerciale pe teritoriul țării, odată cu introducerea convertibilității interne; devalorizarea puternică şi regimul valutar liberalizat pentru operațiunile de cont curent aveau ca scop stimularea operațiunilor de comerț exterior şi, în consecință, majorarea încasărilor de export, obiectiv foarte important pentru Polonia, împovărată de o datorie externă de proporții la acea dată.

Liberalizarea prețurilor a însoțit măsurile de stabilizare, simultan fiind aplicate şi măsuri de liberalizare a schimbărilor comerciale externe, acestea din urmă având scopul de a crea un mediu competitiv în interiorul economiei. De la 1 ianuarie 1990, majoritatea prețurilor (aproximativ 95%) au fost liberalizate, rămânând doar 14 categorii de produse şi servicii subvenționate şi controlate (între acestea se numărau: încălzire electrică, chirii); un impact asupra evoluției prețurilor, în general, l-a avut liberalizarea, după 1 ianuarie 1990, a prețurilor cărbunelui, gazelor şi energiei electrice, care s-au majorat succesiv în câteva rânduri (cu 400-600%) fenomen cu implicații puternice asupra costurilor de fabricație ale tuturor produselor poloneze.

În cazul **Iugoslaviei**, programul de stabilizare conceput a fi aplicat de asemenea, în semestrul I 1990 conținea următoarele componente principale, în linii generale asemănătoare celor aplicate şi în Polonia:

a) politica monetară restrictivă: controlul masei monetare s-a explicitat de către Banca Centrală prin intermediul ratei scontului stabilită la un nivel foarte înalt (23%/an);

b) politica fiscală respectivă: ca şi în cazul celeilalte țări analizate, structurarea bugetului la capitolele de venituri şi cheltuieli a suferit modificări substanțiale urmărindu-se menținerea unui mic excedent bugetar şi reducerea treptată a subvențiilor netradiționale (ca de pildă, asigurarea ajutorului de şomaj şi altor compensații în cadrul politicii de protecție socială);

c) politica veniturilor a fost mult mai drastică: salariile au fost înghețate în timp de 6 luni la nivelul existent în noiembrie 1989, majorat cu 20%;

d) politica cursului de schimb a fost, de asemenea, considerată una dintre “ancorele” principale ale programului de stabilizare; după efectuarea unei reforme monetare, prin care au fost preschimbați 10000 dinari vechi pe 1 nou, s-a trecut la convertibilitate “deplină” (fiind menținute însă anumite restricții pentru operațiunile de capital), paritatea fi-

ind stabilită 7 dinari = 1 DM; se intenționa, de asemenea, menținerea, timp de 1 an, a stabilității cursului.

Aceste măsuri erau şi în Iugoslavia aplicate în condițiile liberalizării cvasicomplete a prețurilor (până la finele anului 1990 fiind liberalizată o proporție de 92% din prețuri). Totuşi, inițial pe durata aplicării primului program de stabilizare (sem. I. 1990), pentru o categorie de prețuri, reprezentând cca 20% din totalul prețurilor la bunuri de consum (şi principalele categorii de produse de strictă necesitate), nivelul acestora a fost şi el "înghețat", pe perioada de "înghețare" a salariilor.

Deşi, aceste prime două programe de stabilizare coerente aplicate în Polonia şi Iugoslavia în semestrul I au suscitat cele mai multe comentarii, fiind prezentate cu detalii, atât în surse naționale cât şi occidentale[1], iar programele elaborate pentru perioadele următoare – sem. II 1990 şi anul 1991 au fost mai puțin comentate încă, trebuie să amintim câteva caracteristici ale acestora, pentru a avea tabloul complet al eforturilor de stabilizare din cele două țări (în Iugoslavia, până la mijlocul anului 1991).

Atât în Polonia cât şi în Iugoslavia, în sem. II în 1990 politica monetară a fost relansată, fiind permisă majorarea volumului de credite acordate de către bănci întreprinderilor, fapt ce a stopat strângerea în continuare a activității productive a acestora, dar a alimentat din nou presiunile inflaționiste (fenomen manifestat mai pregnant în Polonia). Tensiunile inflaționiste reapărute în sem. II în 1990 şi în sem. I 1991 s-au datorat şi tendințelor de relaxare a controlului salariilor, care au tins să se majoreze, în pofida faptului că productivitatea muncii a rămas neschimbată sau dimpotrivă, s-a redus.

Aceste evoluții au determinat revenirea la o politică monetară restrictivă în ultimele luni ale anului 1990, ce a fost menținută şi în anul 1991 (rata dobânzii a înregistrat în anul 1991 diminuări şi oscilații, dar a continuat să se păstreze la un nivel superior ratei inflației – atât în Polonia cât şi în Iugoslavia).

În Cehoslovacia şi Ungaria, aşa cum menționăm, programele de stabilizare, elaborate succesiv pentru anii 1990 şi 1991 au avut ca principal scop înfăptuirea echilibrului bugetar şi, după ce procesul de liberalizare a prețurilor a luat amploare (în 1991), controlul inflației.

În anul 1990, în ambele țări s-au aplicat politici fiscale dure vizând diminuarea severă a subvențiilor (de menționat însă, că în aceste țări spre deosebire de Polonia, de pildă, subvenționarea agriculturii a continuat să se facă la niveluri apreciabile). În pofida tendinței de diminuare a cheltuielilor guvernamentale în Ungaria s-a încercat totuşi sprijinirea în continuare şi a investițiilor publice.

În ceea ce priveşte politica monetară, în țările menționate controlul masei monetare s-a făcut în principal prin controlul politicii de creditare. În cazul Ungariei aprecierile de la finele anului 1990 subliniau astfel că masa monetară se

[1] Vezi în acest sens: D. Rosati, directorul Institutului de Comerț Exterior din Varşovia, G. Kolodko, directorul Institutului de Finanțe din Varşovia, F. Coricelli şi R. de Rezende Rocha, J. Sachs şi D. Lipton, D. Mario Nuti.

majorase comparativ cu anul precedent cu 4,5%, ritm de creştere inferior celui realizat în cazul PIB-ului nominal. Rata dobânzii la credite a tins să crească atât în Cehoslovacia cât şi în Ungaria ceea ce a condus, ca şi în cazul Poloniei şi al Iugoslaviei nu la declanşarea unor proceduri de faliment cum se ţintea, ci la amplificarea şi extinderea fenomenelor de acordare de credite interîntreprinderi şi de amânare a plăţilor reciproce între ele. Ca o particularitate, trebuie menţionată politica Ungariei de sprijinire puternică a exporturilor sale, inclusiv prin acordarea de credite de export în valută cu dobândă avantajoasă (inferioară cu 0,5-1 puncte procentuale faţă de LIBOR).

O altă componentă importantă a programelor de stabilizare în ambele ţări în 1990 a reprezentat-o cursul de schimb. Tendinţele de devalorizare comune ambelor ţări au avut motivaţii, în cazul Cehoslovaciei unificarea celor două cursuri (la 1 ianuarie 1990, la nivelul de 17 coroane/$) şi pentru ambele ţări obiectivul stimulării exporturilor, în condiţiile anticipării creşterii ratei inflaţiei.

Desigur, că şi în cazul acestor două ţări, în 1990, politica controlului sever al creşterii salariilor a reprezentat o "ancoră" a programelor de stabilizare.

În cazul Cehoslovaciei aceasta a fost mai relaxată în acest interval de timp, în condiţiile în care nici nu s-au produs creşteri importante ale preţurile (cu excepţia celor la produsele alimentare, cu cca 25% în iulie 1990 – compensate prin acordarea unor sume suplimentare băneşti lucrătorilor – şi abia spre finele anului, la unii combustibili, în proporţie foarte redusă însă).

În anul 1991, în **Ungaria**, în condiţiile în care măsurile de liberalizare au fost impuse treptat şi nu s-au produs dezechilibre de proporţii, programul de stabilizare a avut drept scop principal diminuarea deficitului bugetar (cifrat la finele anului 1990 la 22 miliarde dolari), având totodată şi un caracter antiinflaţionist, mai puternic decât în anul anterior, când preocupările guvernului s-au concentrat spre creşterea competitivităţii economiei ungare. Măsurile de politică monetară şi fiscală au fost similare celor aplicate în anul anterior; deşi, în general politica de credit şi-a menţinut caracterul restrictiv, ea a fost nuanţată, volumul de credite acordate întreprinderilor înregistrând o majorare substanţială (25%) comparativ cu anul precedent, în timp ce creditele acordate pentru acoperirea cheltuielilor guvernamentale s-au diminuat.

Politica salariilor în 1991 a fost corelată cu celelalte măsuri, astfel încât să se realizeze stabilitatea cererii de consum.

În **Cehoslovacia**, de asemenea, în 1991 au fost aplicate politici monetare şi fiscale restrictive, corelate cu politica salariilor. Ca şi în Polonia creşterea salariilor a fost blocată, fie prin impozitarea suplimentară a depăşirii unui anumit plafon al fondului total de salarii (în anul 1990), fie salariile au fost majorate într-un ritm mult mai redus comparativ cu creşterea preţurilor (în 1991, în primele trei semestre, preţurile s-a majorat cu cca 50% comparativ cu perioada corespunzătoare a anului precedent, în timp ce salariile au fost majorate cu doar 13,5% în aceeaşi perioadă de timp).[1]

---

[1] *Current tendencies in the process of change to market economy in Cszekoslovakia*.

Necesitatea elaborării şi aplicării unor programe de stabilizare a fost recunoscută şi în **Bulgaria**, dar instabilitatea politică din această țară, concretizată în înlocuirea succesivă a mai multor guverne în decursul anilor 1990-1991 nu a fost favorabilă concretizării propunerilor existente, până către primăvara anului 1991.

Astfel, "Programul anticriză" elaborate în anul 1990 de guvernul instalat de Partidul Socialist Bulgar conținea proiectul unui program de stabilizare, al cărui scop era, în viziunea autorilor săi "restabilirea proporționalității în economie".

Ca elemente fundamentale el conținea măsuri de devalorizare a monedei naționale, politici bugetare şi de credit dure, pe fundalul trecerii la liberalizarea prețurilor.

Un program de stabilizare coerent avea să fie elaborat şi aplicat din primăvara anului 1991, după consultările cu FMI. Acesta țintea spre reducerea deficitului bugetar (care reprezenta la finele anului 1990 3,5% din PIB), îndeosebi pe seama diminuării cheltuielilor bugetare şi, desigur, spre controlul inflației (în primele şase luni ale anului 1991) prin aplicarea unor politici monetare şi de credit restrictive şi prin controlul creşterii veniturilor. Potrivit unor aprecieri naționale, în întreg anul 1991 prețurile s-au majorat de cca 5,5 ori în timp ce salariile au crescut doar de 2,5 ori. Cu toate acestea, la finele anului 1991, rata anuală a inflației era evaluată în Bulgaria la 700%.

Măsuri de liberalizare a prețurilor

Disputele privitor la momentul şi ritmul liberalizării prețurilor a fost, ca şi cele referitoare la privatizare între cele mai aprinse, părerile rămânând divergente chiar şi în prezent, după luarea deciziilor. În fapt, politicile de liberalizare a prețurilor au fost diferite din câteva puncte de vedere: momentul înfăptuirii, pregătirea ei, etapele de realizare.

În Polonia şi Iugoslavia, spre finele anului 1989 şi începutul lui 1990, iar mai apoi şi în Bulgaria, în anul 1991, s-a optat pentru liberalizarea prețurilor pe scară extinsă într-un singur pas. De regulă, astfel de liberalizări, de tip "big-bang", au condus la majorări uriaşe ale prețurilor (în Polonia cu 400-600%, în Bulgaria până la 700% etc.).

Cehoslovacia a adoptat măsuri similare după un an de la debutul reformei şi după ce în prealabil efectuase numeroase reaşezări de prețuri. În Ungaria, prețurile au cunoscut de la mijlocul deceniului al 9-lea o liberalizare treptată, graduală.

În consecință, Ungaria a fost între țările est-europene, țara cu evoluția cea mai liniară a ratei inflației şi de regulă, cea mai scăzută (cu excepția Cehoslovaciei şi României în 1990).

Cu toate că evaluările cele mai prudente privind înfăptuirea prin această măsură a uneia din funcțiile principale ale prețurilor, alocarea resurselor naționale au fost exprimate de către economiştii şi chiar guvernanții cehoslovaci (care subliniau că prețurile nu vor deveni semnale reale ale pieței decât în

momentul în care va exista o concurenţă autentică pe piaţa internă şi vor acţiona legile antimonopol), totuşi în această ţară, datorită preexistenţei unui echilibru mai bun al raportului cerere-ofertă, liberalizarea preţurilor a condus nu doar la majorări de preţuri (ca în toate celelalte ţări) ci şi la reduceri ale acestora.

În consecinţă, în prezent ţările est-europene se află la niveluri comparabile privind gradul de liberalizare a preţurilor.

Dacă în prima fază de liberalizare a preţurilor (în 1989-1990), în Polonia au fost fixate de către stat preţurile a 14 categorii de produse şi servicii, în 1991 au mai rămas 3-4 din aceste categorii sub controlul statului (chiriile, încălzirea locuinţelor etc.).

În Cehoslovacia s-au practicat în continuare mai multe categorii de preţuri stabilite sau controlate de către stat (prin plafoane minime sau maxime ale acestora, plafoane corelate cu ceea ce economiştii cehi şi slovaci au denumit "limita critică a intensivităţii presiunilor inflaţioniste"), dar peste 85% din preţuri erau liberalizate complet.

În Ungaria liberalizarea preţurilor s-a accelerat în anii 1990-1991, ajungându-se astfel ca doar 10% din acestea să fie în continuare sub control administrativ.

Procesul de liberalizare a preţurilor s-a extins în 1991 şi în Bulgaria, astfel încât doar 4 categorii de preţuri mai erau în acest an stabilite pe cale administrativă (combustibilii şi energie), iar 14 categorii de preţuri ale unor bunuri de consum de strictă necesitate erau controlate de către guvern.

1.2. Evaluări ale rezultatelor programelor de stabilizare

Unul dintre subiectele, privind reformele economice din ţările est-europene, în legătură cu care s-au exprimat o paletă extrem de variată de opinii este, desigur acela reprezentat de evaluarea efectelor programelor de stabilizare.

O primă evaluarea reliefează două tipuri de efecte pozitive, exprimate în reducerea (într-o primă fază) a inflaţiei (îndeosebi în Polonia şi Iugoslavia), stimularea exporturilor (Polonia, Ungaria) şi diminuarea sau chiar eliminarea deficitelor bugetare (în Polonia, în sem. I 1990 în Cehoslovacia, în anul 1991), dar şi efecte negative concretizate în: blocaje financiare de proporţii, reducerea dramatică a producţiei industriale şi a veniturilor reale ale populaţiei, restrângerea volumului desfacerii de mărfuri.

Chiar şi aparentele efecte pozitive au fost, pe bună dreptate privite cu circumspecţie de către numeroşi economişti. Analizând evoluţiile din sem. I 1990 din economia poloneză. D. Rosati directorul institutului de comerţ exterior din Varşovia consideră că aşa numitele succese ale programului de stabilizare aplicat în acest interval sunt "sterile", dacă ele sunt reconsiderate în corelaţie cu costurile lor economice.

"Progresul" realizat era caracterizat în termenii următori de către economişti (G. Kolodko, Mc. Mahon): economia poloneză a realizat în sem. I 1990 o

mutație de la shortageflation (J. Kornai) – penurie generalizată combinată cu inflație galopantă – la stagflation – stagnare sau recesiune combinată cu inflație.

Două observații generale s-au impus din comentariile economiştilor referitor la aceste subiecte ele regăsindu-se la numeroşi dintre aceştia[1]:

- impactul măsurilor de stabilizare este dificil de evaluat din cauza rigidităților structurale existente, care au provocat numeroase distorsiuni;
- comportamentul agenților economici (îndeosebi al întreprinderilor de stat, majoritare ca număr şi contribuție la realizarea PIB-ului şi a producției industriale) şi al populației au fost "atipice", în comparație cu cele observate în economiile de piață, reacțiile în fața măsurilor restrictive fiind altele decât cele anticipate.

Rigiditățile structurale şi comportamentale atipice, inerțiale, au provocat, pe de o parte, efecte supradimensionate (atât pozitive cât şi negative) ale măsurilor de stabilizare, iar pe de altă parte au diminuat, uneori până la anulare posibilul efect de "restructurare" al acestora[2]. În exprimarea a doi economişti occidentali, F. Coricelli şi R. de Rezende Rocha (1990,1991) efectul "darwiniano-schumpeterian" aşteptat al programelor de stabilizare, de eliminare prin "selecție naturală" a întreprinderilor nerentabile, nu a acționat în economiile țărilor est-europene în care ele au fost aplicate. Întreprinderile în fapt, s-au sustras, de regulă, aplicării unor măsuri de restructurare pe care le induceau măsurile din programele de stabilizare.

Să încercăm să analizăm mai în detaliu, secvențial, câteva dintre fenomenele şi rezultatele economice ce au caracterizat perioadele de aplicare a măsurilor de stabilizare.

Evoluția inflației

În timpul aplicării măsurilor de stabilizare în Polonia şi în Iugoslavia, în prima jumătate a anului 1990 şi, în interval scurt de timp şi după aceea, rata inflației a evoluat în sensul aşteptat.

Evoluția ratei lunare a inflației a fost aparent impresionantă în Polonia în primele 6 luni din 1990: de la 78% în ianuarie s-a redus la 24% în februarie la 4,7% în martie, 8% în aprilie la 4% în mai 3% în iunie. O evoluție similară înregistra acelaşi indicator şi în Iugoslavia şi în intervalul menționat. În ambele țări însă, spre sfârşitul anului 1990 inflația s-a înscris din nou pe o tendință de creştere, indicând faptul că aşa cum aprecia economistul polonez D. Rosati, în realitate cauzele principale ale acestui fenomen se aflau nu în excesul de cerere, ci în structura costurilor de producție. Ori, o inflație de tip "cost-push" şi nu

[1] D. Rosati, G. Kolodko (Polonia), M. Hmeir (Cehoslovacia), G. Hunya (Ungaria), F. Coricelli şi R. Refende Rocha, D. Mario Nuti, S. Fisher şi A. Gelb ş.a.

[2] Programele de stabilizare aplicate în țările est-europene au fost apreciate de către economiştii occidentali ca "heterodoxe", datorită faptului că ele includeau, pe lângă politici monetare şi fiscale restrictive (instrumente de stabilizare "ortodoxe") şi "ancore" – cursul de schimb şi salariile – cu efecte de restructurare.

"demand-pull" nu putea fi rapid şi eficient stopată prin restricții financiare (aşa cum s-a încercat) ea fiind un fenomen de durată, posibil a fi eliminat doar odată cu efectuarea unor restructurări sectoriale reale şi profunde.

Politicile monetare şi fiscale restrictive au avut rezultate mai bune în Cehoslovacia în sem. I 1991, unde, odată redusă, după creşteri exponențiale, ca urmare a şocurilor liberalizării prețurilor (oct. 1990, 1 ian 1991), rata lunară a inflației a fost menținută la niveluri reduse până la finele anului 1991. Evoluțiile diferite din Cehoslovacia, comparativ cu Polonia şi Iugoslavia, opinia noastră s-ar explica prin existența unui raport relativ mai echilibrat între cererea şi oferta de mărfuri şi servicii pe piața internă şi în reaşezările anterioare de prețuri (efectuate în anii 1989-1990), care au creat alte premise pentru trecerea la liberalizarea prețurilor.

Echilibrul bugetar

Atât în cazul Poloniei (în anul 1990), cât şi în Cehoslovacia (în 1991) politicile restrictive aplicate în scopul asanării deficitelor bugetare înregistrate cu un an înainte au condus la obținerea unor excedente bugetare, considerate însă a avea dimensiuni cu mult peste nivelurile aşteptate (3% din PIB în cazul Poloniei, 10,7 miliarde coroane în Cehoslovacia).

În condițiile în care producția şi desfacerile de mărfuri interne şi externe au înregistrat reduceri puternice, în această evoluție a apărut cu atât mai surprinzătoare. Explicațiile oferite de către economiştii din cele două țări fac posibilă totuşi înțelegerea acestui "paradox". Veniturile bugetare s-au situat la niveluri superioare celor planificate, în condițiile în care cheltuielile totale au suferit contracții semnificative, de regulă, înscrise în limitele proiectate. Obținerea unor încasări fiscale supradimensionate, în condițiile în care majoritatea întreprinderilor şi-au restrâns activitatea, se explică, în cazul ambelor țări, prin aceea că prețurile liberalizate s-au stabilizat la niveluri foarte ridicate (în lipsa existenței unui mediu concurențial şi menționării monopolului producătorului), care au permis acoperirea, nu doar a costurilor de producție, ci şi a pierderilor şi totodată, realizarea unor profituri substanțiale. Nivelului general ridicat al impozitelor (peste 50%) a asigurat în aceste condiții volumuri de proporții al încasărilor fiscale.

În cazul Ungariei, dimensiunile politicilor monetare şi fiscale au fost mai corect stabilite, astfel încât, în finalul anului 1990, rezultatul obținut a fost mai apropiat de scopul propus, deficitul rezultat depăşind doar nivelul planificat. Pentru anul 1991, deficitul a depăşit, de această dată, cu mult nivelul proiectat în bună parte însă nu ca urmare a respectării restricțiilor programelor de stabilizare, ci ca urmare reducerii dramatice a schimburilor cu țările partenere foste membre ale CAER, îndeosebi fostul URSS.

Politicile monetare şi fiscale restrictive

Având ca scop principal eliminarea cererii "în exces" şi relaxarea pe această cale a presiunilor inflaţioniste acestea au acţionat contradictoriu în economie. Unele dintre posibilele lor implicaţii (creşterea eficienţei activităţii productive şi restructurarea costurilor) au fost contractate de către întreprinderi, voluntar sau involuntar. Astfel, politica creditului scump şi controlul masei creditelor, prin stabilirea unor rate "pozitive ale dobânzii" nu au determinat doar diminuarea masei monetare aflate în circulaţie, ci şi blocaje financiare. În pofida introducerii unor constrângeri privind obligativitatea plăţilor şi sancţionarea amânării acestora, întreprinderile au generalizat în toate ţările analizate practica acordării de credite reciproce şi amânarea plăţilor, continuând să producă ineficient şi uneori fără a avea o desfacere asigurată produselor lor. Această evoluţie a fost posibilă ca urmare a tendinţei de realizare a echilibrului cerere-ofertă nu prin stimularea ofertei, cum ar fi fost normal, ci doar prin ajustarea cererii (aparent doar "în exces"). În realitate, comentează economiştii occidentali (F. Coricelli şi R. de Rezende de Rocha) contractarea masei monetare aflate în circulaţia ca urmare a măsurilor de stabilizare a condus la diminuarea periculoasă a lichidităţilor întreprinderilor, care restricţionate şi în obţinerea de noi credite, s-au văzut în imposibilitatea reluării activităţii de producţie la scară anterioară, în condiţiile în care toate ţările preţurile inputurilor s-au majorat considerabil.

În consecinţă, activităţile de producţie au fost relansate pe scară restrânsă, ca urmare acestei căderi, o micşorare dramatică înregistrând de asemenea, activitatea de investiţii.

De subliniat că la restrângerea treptată a capitalului necesar reluării activităţii de producţie la dimensiunile iniţiale a contribuit de asemenea, evaluarea realistă a creşterii necesare a masei monetare. M_1 în condiţiile în care acestea au fost puternic erodate nu doar de tendinţa preţurilor de a se stabili la niveluri superioare celor aşteptate, ci şi de devalorizare puternică a monedelor naţionale în majoritatea ţărilor est-europene analizate (mai puţin Ungaria).

Desigur, că lipsa de eficacitate a măsurilor financiare restrictive s-a datorat şi faptului că ele au fost aplicate în condiţiile existenţei unui sistem bancar slab dezvoltat, cu bănci decapitalizate şi cu portofolii nerestructurate, incapabile să exercite un control riguros asupra activităţii firmelor (fie ele de stat sau particulare) cu relaţii "formale" încă neconturate precis între banca centrală şi celelalte bănci.

Aceste condiţii au făcut posibil ca, deşi activitatea productivă industrială s-a redus dramatic în majoritatea ţărilor (în Polonia în sem. I 1990 cu 28,7% faţă de perioada similară a anului anterior, în Cehoslovacia în sem. I 1991 cu 14,3%, dacă ne referim doar la perioadele de aplicare a programelor de stabilizare, de importanţă mai deosebită pentru respectivele ţări), procedura de faliment să nu intre în funcţiune în ţările în care ea fusese adoptată (Polonia, Iugoslavia, Ungaria) – decât în cazul unui număr foarte mic de întreprinderi ne-

semnificative – iar marea majoritate a întreprinderilor de stat să funcționeze în continuare cu pierderi.

O consecință imediată a restrângerii activităților de producție în industrie a reprezentat-o majorarea, lună de lună, în sem. I 1990 în Polonia şi Iugoslavia, a ratei şomajului (care a continuat să crească continuu), în primul rând ca urmare a recesiunii ce s-a adâncit în anul 1991 şi a colapsului schimburilor comerciale cu țările foste membre ale CAER (în cazul Poloniei) şi în mai mică măsură ca o consecință a demarării restructurării sectoriale industriale sau a privatizării marilor întreprinderi (procesul acesta evoluând extrem de lent în decursul sem. II 1990 şi al anului 1991).

De asemenea, ca urmare a restricțiilor impuse creşterii salariilor şi simultanei liberalizări a prețurilor, concretizată în creşteri spectaculoase ale acestora în primele luni după liberalizare, în toate țările est-europene veniturile reale[1] ale populației s-au redus dramatic (în Polonia cu 27,6% în 1990, în Iugoslavia cu 22% în 1990, în Cehoslovacia cca 30% în sem. I 1990), aceeaşi tendință marcând şi economiile acesteia.

Acest fenomen, în realitate, are explicații cauzale mai complexe. Pe de o parte, există economişti (F. Coricelli) care afirmă că în cazul unor țări (ca Polonia, de pildă) evaluările statistice nu au fost exacte, subestimând nivelul veniturilor reale ale populației din 1989 şi deformând astfel calculele pentru anul 1990.

În al doilea rând, se pare că unele țări (este de asemenea cazul Poloniei şi Iugoslaviei) veniturile în monedă națională s-au redus, populația menținându-şi însă neatinse depozitele particulare în valută (care în anul 1988-1989 s-au majorat considerabil ca urmare a "fugii de moneda națională").

În sfârşit, diminuarea cuantumului economiilor în totalitate veniturilor se datorează tendinței populației de a investi banii în bunuri de valoare sau titluri de credit (în Cehoslovacia) de teama devalorizărilor şi a erodării continue a puterii de cumpărare a monedei naționale.

Singurele rezultate pozitive aproape unanim acceptate ca atare sunt considerate expansiunea înregistrată de exporturi în toate țările de referință ca urmare a devalorizărilor monedelor naționale efectuate (cele mai puternice majorări marcând exporturile poloneze şi ungare) şi, pe baza acestora, îmbunătățirea situației balanțelor de plăți (îndeosebi a balanței comerciale şi cea a conturilor curente), cel puțin în perioada următoare aplicării programelor inițiale.

Totuşi, după estimările lui D. Rosati, devalorizarea zlotului în momentul declarării introducerii convertibilității sale interne (cu cca 46%) la 1 ianuarie 1990 a fost exagerată, în raport cu sporurile propuse, creşterea prețurilor produselor de import întreținând tendința de majorare a prețurilor interne şi determinând pe de o parte accentuarea presiunilor inflaționiste, iar pe de altă parte, contractarea consumului intern.

---

[1] Cele rezultate pe seama salariilor.

Desigur, că, în evaluarea globală a programelor de stabilizare trebuie avută în vedere, de asemenea, condițiile externe în care are loc procesul de tranziție în țările est-europene, precum şi altor fenomene, ca de pildă, reformele structurale, sau activitatea noului sector particular înfiripat (ale cărei rezultate nu sunt întotdeauna reflectate de statisticile oficiale).

În concluzie, se poate afirma că una din cauzele recesiunii economice în care au intrat toate țările est-europene se află în măsurile restrictive aplicate în programele de stabilizare dar că acestea au reuşit, cel puțin temporar, să stopeze accentuarea unor dezechilibre macroeconomice.

Economiştii au concluzionat astfel că, în condițiile tranziției de la economia de comandă, planificată centralizat la economia de piață, aplicarea doar a instrumentelor financiare (politici monetare, fiscale şi de credit) cu caracter respectiv în scopul stabilizării economiei nu este eficace, implicațiile putând fi, deopotrivă, adverse, pentru atingerea scopurilor propuse fiind necesară utilizarea simultană a unor politici specifice de stimulare a ofertei.

2. EXPERIENȚA PRIVATIZĂRII ÎN ȚĂRILE EST-EUROPENE

Deşi nu este un proces economic nou – în sens atât conceptual cât şi de instrument de politică economică – PRIVATIZAREA devine un subiect nou de studiu pentru teoria şi practica economică odată cu includerea sa ca element-cheie în strategia tranziției țărilor est-europene de la o economie centralizată de comandă la o economie de piață.

Cu toate că, la nivelul tehnicilor concrete folosite, privatizarea în țările est-europene nu se îndepărtează prea mult de la experiența multor țări cu economie de piață care au întreprins în diferite momente ale evoluției lor economice asemenea acțiuni importante de politică economică, condițiile social-economice şi politice în care se desfăşoară sau urmează să se desfăşoare privatizarea fostei proprietăți socialiste de stat în această zonă, amploarea şi exigențele de durată care se pun în condițiile unei modificări fundamentale de mecanism economic, fac din acest proces o mutație revoluționară la a cărei proiectare contribuie specialişti în economie, factori politici de decizie, manageri, întreprinzători privați, firme de consultanță în afaceri din întreaga lume.

Evitând în acest context dezbaterile teoretice asupra privatizării din presa de specialitate internă şi internațională (pentru acestea vezi "Concepții privind înfăptuirea reformei proprietății în țările est-europene şi procesul de privatizare"autor: Ana Bal, IEM, Bucureşti, iunie 1991) vom încerca să prezentăm câteva concluzii rezultate din studiul experienței practice în domeniul privatizării din Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, CSI, Bulgaria şi Germania.

Având, evident, caracteristici particulare în funcție de condițiile economico-sociale şi politice concrete (de subliniat influența, mai mare în domeniul privatizării decât în cazul altor procese ale tranziției la economia de piață a factorului politic) privatizarea în fostele economii socialiste relevă trăsături generale comune, care permit tratarea pe probleme distincte, regăsite într-o formă sau alta în dezbaterile asupra strategiei de realizare sau în practica efectivă de înfăptuire a privatizării din toate aceste țări. Astfel, demersurile în domeniul privatizării în contextul transformărilor de sistem începute din 1989 (pentru unele țări foste socialiste chiar anterioare acestei date, dacă avem în vedere asimilarea autonomiei decizionale şi micii inițiative private conceptului de privatizare) au demonstrat că există o serie de trăsături obiective ale procesului, indiferent de particularitățile naționale în care acesta are loc şi anume:

- privatizarea este un proces de durată şi orice decizie politică de accelerare a acestuia nu va putea evita determinarea obiectivă a acestui caracter. Cauzele care întârzie în mod inevitabil privatizarea în fostele economii socialiste țin atât de dificultățile tehnico-organizatorice de proiectare şi aplicare a procesului în sine, cât şi de întregul ansamblu

de condiții oferite de un mediu economic instabil; de un nou mecanism economic în formare; de lipsa instituțiilor de piață şi de lag-ul de timp între fondarea şi funcționarea lor normală; de lipsa cronică de capital în fiecare economie națională; de presiunile sociale determinate de costul social ridicat al reformei economice în ansamblu; de starea economică şi financiară precară a quasi-totalității întreprinderilor de stat; de gradul ridicat de monopolizare în aceste economii a căror structură de producție a fost construită pentru modelul unei conduceri centralizat-planificată şi, poate nu în ultimul rând, de un comportament al agenților economici şi de o mentalitate socială încă neadecvate unui mecanism economic de piață;

– privatizarea nu este un proces anterior sau posterior celorlalte măsuri de reformă economică, ci un proces inerent acestora, sincronizarea acțiunilor de stabilizare, restructurarea şi reformă instituțională trebuind să includă privatizarea ca element-cheie în progresul fiecăreia dintre ele;
– privatizarea nu este un scop în sine al tranziției la economia de piață ci un mijloc indispensabil de creare a unei structuri economice de proprietate în care să poată funcționa normal mecanismele şi instituțiile de piață capabile să asigure o creştere economică viabilă şi să creeze condițiile unui nivel de trai decent şi şanse egale de afirmare a membrilor societății;
– în derularea procesului de privatizare rămân încă o serie de probleme comune tuturor țărilor est-europene, care vor trebui să-şi găsească soluții particulare în fiecare țară sau chiar în fiecare caz în parte, cum ar fi:
  - problema priorității în timp a restructurării sau privatizării întreprinderilor de stat incapabile să supraviețuiască, în condițiile actuale, mediului concurențial intern şi internațional;
  - problema dezmembrării structurilor monopoliste de producție în vederea privatizării, inclusiv a monopolurilor locale;
  - problemele sociale determinate de numărul mare de locuri de muncă ce vor trebui desființate în procesul de privatizare sau lichidare a unor întreprinderi nerentabile;
  - problema sprijinirii şi încurajării dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii, în condițiile lipsei acute de capital intern;
  - problema atragerii capitalului străin, al cărui aport la procesul de privatizare şi mai ales de restructurare şi modernizare a structurilor tehnologice şi organizatorice ale întreprinderilor devine, din ce în ce mai evident, indispensabil;
  - problema asigurării unui grad minim de echitate socială în proiectarea procesului privatizării de masă şi reprivatizării;

– conținutul conceptului de privatizare s-a cristalizat, începând din 1989, pe trei paliere distincte (aşa cum am anticipat deja): reprivatizarea, mica privatizare şi marea privatizare.

În cele ce urmează vom încerca să surprindem trăsăturile specifice ale procesului de privatizare, pe aceste 3 mari domenii, în experiența țărilor est-europene amintite anterior.

Reprivatizarea

Problema reprivatizării (restituirea proprietăților naționalizate sau expropriate în perioada regimurilor comuniste) s-a pus în majoritatea țărilor est-europene, atât ca act de reparație a abuzurilor comise în perioada 1945-1990, cât şi ca o cale de accelerare a procesului de privatizare prin transferul unei părți a proprietății fostului stat socialist către foştii proprietari privați sau urmaşii acestora. Demersul de restituire a proprietăților naționalizate sau expropriate prin acte juridice sau ilegale se dovedeşte, însă, extrem de dificil, din motive variate determinate în mare parte de perioada îndelungată de timp scursă de la actele abuzive amintite şi de complexitatea cazurilor individuale care se află sub incidența acestui demers generic. Între aceste cauze care îngreunează şi întârzie mult acest proces cel mai frecvent se invocă:

– dispariția sau transformarea fundamentală a fostelor întreprinderi private;
– schimbarea destinației unor clădiri sau aşezăminte, astfel încât ele nu mai corespund cu destinația proprietății revendicate;
– constituirea unor întreprinderi sau instituții de interes național sau local pe terenuri care sunt reclamate de foştii proprietari;
– conflicte de interese între foştii proprietari şi actualii proprietari sau utilizatori ai unor terenuri sau bunuri imobiliare;
– imposibilitatea identificării şi evaluării vechilor proprietății prin lipsa evidențelor legale ale actelor de proprietate etc.

Ca urmare a acestor probleme apar controverse, atât pe plan teoretic, cât mai ales în cadrul cercurilor politice şi cu privire la necesitatea şi volumul despăgubirilor datorate de stat foştilor proprietari.

Legislația cea mai amplă în domeniul reprivatizării a fost adoptată în Cehoslovacia. Astfel, în 1990 a fost adoptată o lege privind restituirea bunurilor unor ordine religioase şi biserici, lege care a generat unele conflicte în privința terenurilor agricole care au aparținut acestora şi care se aflau la acea dată în administrarea unor întreprinderi agricole de stat sau cooperative agricole. Tot în 1990 a fost aprobată o “Lege de diminuare a consecințelor exproprierilor abuzive” care a dat posibilitatea restituirii către foştii proprietari a aproximativ 80000 de mici proprietăți (clădiri, mici magazine şi unități de prestări servicii).

S-a prevăzut, de asemenea, acordarea de despăgubiri celor cărora nu li s-a putut reconstitui proprietate. În sfârşit, îa anul 1991, s-a adoptat “Legea re-

abilitării ne-juridice" care prevede aşa-zisă "reprivatizarea pe scară largă" în fapt restituirea tuturor proprietăților naționalizate şi expropriate între 25 februarie 1948 (data venirii la putere a regimului comunist) şi la 1 ianuarie 1990, cu excepția pământului şi pădurilor. Este singura lege de acest fel adoptată în țările foste comuniste, dar aplicarea ei reprezintă, până în prezent un proces lent, cu multe controverse şi conflicte de interese. De prevederile acestei legi beneficiază, însă numai cetățenii cehi şi slovaci, inclusiv cei din emigrație.

În Bulgaria, după dispute aprinse între cele două mari forțe politice, problema reprivatizării a fost soluționată la începutul lunii februarie 1992, când Parlamentul a adoptat o lege specială pentru reglementarea ei. Legea se referă la restituirea unor proprietăți imobiliare (la case, apartamente, magazine, cinematografe), precum şi a terenurilor naționalizate între anii 1947-1952. Această lege completează în fapt cadrul juridic referitor la restituirea unor proprietăți, care include şi leagă restituirea terenurilor agricole colectivizate, precum şi a magazinelor confiscate în anul 1970, legea adoptată în 1991.

În Germania s-au pus în discuție 2 proiecte de legi în privința reprivatizării niciunul din acestea, nefiind încă, luat în discuția Parlamentului federal. Deşi, inițial s-a dorit respectarea principiului returnării proprietății oriunde aceasta este posibilă, dificultățile practice întâmpinate ca şi perspectiva unor despăgubiri considerabile ce vor trebui acordate din bugetul federal, au determinat evoluția concepției factorilor politici de decizie către criteriul eficienței economice în restituirea proprietăților expropriate abuziv în fosta RDG. Astfel, nu se va restitui proprietatea fostului posesor, decât dacă aceasta face dovadă proiectelor de a reinvesti în respectiva proprietate şi de a înființa noi locuri de muncă sau de a schimba destinația unor proprietăți imobiliare în locuințe sau sediu de firme de afaceri.

În Polonia s-a pus, de asemenea, prin proiecte de acte legislative problema restituirii proprietăților, dar numai celor expropriați prin acte nemandatate de lege. Această limitare a rezolvat în urma considerării dificultăților obiective de inițiere a unei reprivatizări de masă, care ar îngreuna inutil procesul privatizării în ansamblu. Se discută, însă, acordarea unor despăgubiri celor expropriați în fostul regim, prin acordarea suplimentară de bonuri (vouchere) de participare la procesul privatizării de masă.

Din celelalte țări est-europene nu există semnale semnificative privind procesul de reprivatizare, probabil tocmai din cauza dificultăților obiective menționate mai sus.

Mica privatizare

Element de maximă importanță în crearea cadrului concurențial de piață, fondarea unei rețele dezvoltate de întreprinderi private mici şi mijlocii a fost şi este una din căile urmate cu precădere în toate țările foste socialiste în procesul transformării de sistem.

Dezvoltarea sectorului privat în domeniul întreprinderii mici şi mijlocii urmează două căi principale în toate țările est-europene:

- înființarea de firme noi de către întreprinzători privați cu capital propriu sau împrumutat;
- vânzarea unităților mici şi mijlocii (active) din proprietatea fostelor întreprinderi de stat către întreprinzători privați (trecând şi prin faza concesionărilor, închirierilor sau locațiilor de gestiune).

Considerând primul proces un proces spontan, a cărui încurajare se realizează printr-un cadru legislativ adecvat (facilități fiscale, simplificarea formalităților de înființare a unei firme private, independență în stabilirea prețurilor şi încheierea contractelor la intern şi la extern) şi prin facilități de creditare în măsura disponibilităților de capital, vom analiza al doilea proces ca unul dependent direct de politica națională în domeniul privatizării, înțeleasă ca reducerea posesiunilor statului în economie.

În acest sens, absolut toate țările est-europene dispun de programe sau legi specifice:

- În Polonia, transferul micilor proprietăți către investitorii particulari poate fi considerat a fi demarat încă de la mijlocul anilor 80, fără a mai pune în balanță faptul că mica proprietate privată în agricultură a fost dintotdeauna predominantă, Polonia necunoscând, practic, în perioada comunistă, procesul de cooperativizare a agriculturii. Înflorirea micii proprietăți private în anii ’80 a beneficiat, parțial, de facilități fiscale şi în alocarea resurselor acordate chiar în condițiile unei economii centralizat-planificate. Astfel, odată cu abolirea sistemului de alocare centralizată, cu liberalizarea prețurilor şi a comerțului exterior, un mare număr de mici întreprinzători privatizați din agricultură nu au putut face față noilor condiții concurențiale mai ales ca urmare a apariției pe piață a produselor occidentale de import, superioare calitativ şi chiar mai ieftine.

- Ungaria, țară ex-socialistă care a avut de asemenea un puternic sector privat în domeniul micii întreprinderi, în special în ramura comerțului, chiar şi în perioada economiei planificate, dispune de un program special de privatizare a micilor întreprinderi. Programul reprezintă o interesantă experiență (denumită generic “privatizarea privatizării”) prin faptul că Agenția Proprietății de Stat (SPA) încredințează unor firme privatizate, specializate în licitații, vânzarea sau concesionarea acestor active.

Programul a fost reglementat prin legea 64/1990 asupra privatizării, înstrăinării şi utilizării firmelor de stat din comerț, alimentație publică şi servicii pentru populație (supranumită preprivatizare) şi a inclus inițial aproximativ 10.000 de unități a căror privatizare urmează a fi făcută în principal prin vânzare, dar şi prin concesionări pe termen lung, în decurs de 2-3 ani.

- Cehoslovacia dispune, de asemenea, din decembrie 1990 de o lege a micii privatizării care acordă autorităților locale împuternicirea de a organiza licitații pentru vânzarea de active (întreprinderi mici, unități comerciale şi de servicii etc.). Foştii angajați ai statului în aceste unități nu beneficiază de preferințe

speciale, dar cei care au un contract de locație de gestiune sau de închiriere au dreptul de preempțiune (de a opta pentru cumpărarea unității înainte de licitație). Cumpărătorii nu pot înstrăina proprietatea achiziționată timp de 2 ani, iar dacă întreprinderea produce sau desface produse alimentare, nu pot schimba profilul acesteia timp de 1 an.

Programul cuprinde cca 100.000 unități, după prima estimare efectuată în 1990. În septembrie 1991 doar în Republica Cehă se aprobaseră peste 19700 cereri de privatizare, ministerul ceh de resort considerând procesul micii privatizării practic încheiat în Cehia.

- În Germania de Est mica privatizare face parte integrată din strategia de privatizare a Agenției de Custodie (Treuhandanstalt). Până la sfârşitul anului 1991 mică privatizare poate fi considerată drept încheiată în Germania de Est, având în vedere că strategia de privatizare a Treuhandanstalt a vizat vânzarea în primul rând a întreprinderilor fără probleme de rentabilitate şi care nu necesită sau necesită în foarte mică măsură operațiuni de restructurare şi asanarea a situației lor financiare.

În această categorie s-au inclus, desigur, în primul rând unitățile mici şi mijlocii, pentru care s-au găsit uşor ofertanți, chiar în rândul cetățenilor est-germani.

Treuhandanstalt încurajează, prin programe speciale de creditare şi consultanță, sistemele de privatizare MBO/MBI/EBO (Management-Buy-Out; Management-Buy-In; Employee-Buy-Out) care, deşi nu aduc venituri pe măsura eforturilor depuse, se consideră a fi extrem de importante pentru dezvoltarea capacităților antreprenoriale în rândul cetățenilor est-germani şi pentru deconcentrarea şi demonopolizarea structurii economiei est-germane – marcată de rigiditatea marilor combinate fondate în perioada comunistă.

Pentru privatizarea unităților comerciale, Treuhandanstalt a înființat o societate-fiică specializată: ("Gesellschaft fur Privatisierung des Handels" – mbH = "Societatea pentru privatizarea activității comerciale" – SRL) care a întreprins, până la jumătatea anului 1991, două mari acțiuni de ofertare publică cuprinzând 8500, respectiv 2000 de unități comerciale.Din numărul inițial (înainte de unificare) de 30000 de unități comerciale, peste 1/3 fuseseră, însă, deja vândute prin tranzacții directe înainte de înființarea GPH, conform Legii pentru demonopolizarea comerțului din 1990, 90% din cumpărătorii acestor unități au fost cetățeni est-germani, astfel încât experiența germană în acest domeniu nu poate fi socotită mult diferită de cea a celorlalte țări est-europene.

- Iugoslavia reprezintă o situație specială, sectorul privat al micii întreprinderi fiind predominant şi în perioada guvernării comuniste ca şi în prezent.

În republicile fostei URSS, şi în special în Rusia, s-au conceput programe îndrăznețe în domeniul micii privatizări, reglementările legale existente încă înainte de destrămarea federației deschizând calea arendării cu drept de cumpărare (individual sau în asociații) şi vânzări prin licitații a numeroase unități mici şi mijlocii din domeniul comerțului, transporturilor auto, producție de materiale de construcții, industriei uşoare şi alimentare.

- În Bulgaria, lipsa unei legi a privatizării nu a deschis calea vânzării unităților mici şi mijlocii proprietate de stat, dar nu a oprit înființarea de noi firme mici privatizate.

Marea privatizare

Piatra de hotar a procesului complex al privatizării, am putea chiar spune opțiunea hotărâtoare pentru tranziția la noul sistem economic de piață, "marea" privatizare a prilejuit deschiderea unui domeniu nou atât pentru dispute teoretice cât şi pentru afirmarea de proiecte practice la nivelul macroeconomic care au prilejuit ample discuții în rândul factorilor politici, în cercurile ştiințifice, de afaceri şi chiar în întreaga opinie publică, mai ales în țările est-europene.

Vizând partea cea mai importantă a patrimoniului național aflată în proprietatea fostului stat socialist – întreprinderile de dimensiuni medii şi mari, terenuri agricole şi silvice şi, după caz, alte bunuri mobile şi imobile de valori considerabile aflate în posesia statului, a fostelor partide comuniste şi organizații obşteşti subordonate acestuia – marea privatizare (sau privatizarea "de masă" cum mai este denumită) – reprezintă procesul în care experiența fiecărei țări – cu succesele şi eşecurile sale cu perspectivele sale mai mult sau mai puțin optimiste – vine să îmbogățească zestrea teoretică şi practică necesară proiectării paşilor următori atât în țara respectivă cât şi în țări cu situație economică asemănătoare. Caracterul inedit al unei asemenea proces economic fac inevitabile: experimentul economic, chiar unele erori de politică economică, dar mai ales face inevitabilă adaptarea "din mers", etapă cu etapă, a măsurilor de privatizare la mediul economic intern şi internațional în care se desfăşoară, la reacția socială şi politică care o generează.

Ezitările în fața disputelor politice, a presiunii sociale, sau efectiv a stării de criză acută şi de lipsă de stabilitate a economiei întârzie demararea procesului privatizării de masă, atât în țara noastră, cât şi în noile state independente din fosta URSS în Bulgaria şi – caz particular – în Iugoslavia.

Proiecte privind marea privatizare există, însă şi în aceste țări; în Iugoslavia exista, încă dinaintea izbucnirii războiului civil, o legislație menită să pregătească acest proces (Legea întreprinderii – 1988 şi Legea capitalului social – decembrie 1989). Aceste legi prevăd transferul proprietății către sectorul privat, după transformarea întreprinderilor în societăți comerciale, exclusiv prin vânzare, atât sub forma ofertelor publice cât şi a plasamentelor individuale. Se prevăd condiții preferențiale de vânzare către angajații respectivelor întreprinderi – ca o continuare a politicii " socialismului de piață" promovat în ultimii 45 de ani în economia iugoslavă, care a conferit un mare grad de autonomie decizională în conducerea întreprinderilor proprietate a statului socialist.

În țările în care marea privatizare a fost demarată, într-un ritm mai mult sau mai puțin alert, se remarcă câteva evoluții comune în conceperea şi proiectarea procesului.

1) Procesul privatizării fostelor întreprinderi socialiste a demarat în toate cazurile prin clarificarea formei de proprietate asupra fiecărei întreprinderi în parte – prin transformarea lor în societăți comerciale – în marea lor majoritate societăți pe acțiuni sau societăți cu răspundere limitată – cu unic acționar statul, sau un intermediar al acestuia (în cazul Poloniei – Trezoreria statului, în cazul Germaniei – Treuhandanstalt, în cazul Ungariei – SPA, în cazul Cehoslovaciei Fondul Federal al Avuției Naționale şi Fondurile Republicane).

2) Importanța procesului marii privatizări ca şi în unele cazuri, necesitatea gestionării şi controlului întreprinderilor proprietate de stat ce urmează a fi privatizate a determinat înființarea unor organisme naționale specializate – analoage Agenției Naționale de Privatizare din țara noastră:

- Agenția Naționale pentru Privatizare – în Bulgaria – însărcinată, deocamdată cu elaborarea proiectului de lege a privatizării şi a măsurilor organizatorice de pregătire a punerii în aplicare a viitoarei legi:
- Ministerul Transformării Proprietății – în Polonia;
- Agenția pentru Proprietatea de Stat (SPA) – în Ungaria;
- Ministerul Ceh (respectiv Slovac) al Privatizării - în Cehoslovacia;
- Treuhandanstalt – în Germania.

3) În afara Germaniei de Est, a cărei situație specială determinată de procesul unificării cu fosta RFG – una din cele mai dezvoltate țări occidentale, cu mari disponibilități de capital autohton – care nu a pus în discuție o altă formă de privatizare decât cea prin vânzare – în toate celelalte țări est-europene s-a dovedit necesară adoptarea unei scheme de privatizare combinată – între vânzare şi distribuirea gratuită de acțiuni.

Nerealismul schemelor privatizării de masă bazate exclusiv pe vânzare sau exclusiv pe distribuire gratuită de acțiuni tuturor cetățenilor țării a fost relevat în urma unor îndelungate dezbateri în jurul dezavantajelor ambelor metode asupra cărora nu vom mai insista aici, ele fiind deja cunoscute şi tratate inclusiv în lucrări ale INCE. Considerăm necesară proiectarea sumară a experiențelor Ungariei, Poloniei şi Cehoslovaciei în proiectarea procesului de privatizare de masă, ca experiențe semnificative ale căror rezultate, care încep să se arate, pot conduce deja la concluzii utile strategiei viitoare a privatizării în țara noastră.

Ungaria reprezintă un interes deosebit pentru o experiență particulară în domeniul privatizării, aşa-numită “privatizarea spontană”. Există încă discuții dacă “privatizarea spontană” poate fi considerată ca un proces de reducere a ponderii proprietății de stat în economie, deoarece ea a reprezentat, într-o definire sumară, o transformare a întreprinderilor de stat în secții comerciale – integral sau numai parțial – prin vinderea de acțiuni către persoane fizice sau juridice private, către alte întreprinderi de stat sau către bănci comerciale. S-a afirmat chiar că acest tip de proprietate se apropie mai mult de proprietatea socială asupra mijloacelor de producție existentă în Iugoslavia.

"Privatizarea spontană" inițiată încă din anul 1988 odată cu adoptarea Legii privind asociațiile economice, a reprezentat un demers pozitiv pe calea privatizării dacă se iau în considerație descentralizarea procesului decizional şi oportunitatea oferită capitalului privat autohton şi străin de a penetra domeniul considerat, până în acel moment, exclusiv al proprietății de stat. Politica aceasta a "laissez-faire"-ului în domeniul privatizării a avut însă şi efecte negative în plan economic şi social, cum ar fi:

- blocaje financiare în lanț semnalate începând cu anul 1989, prin practica, extinsă mai mult, a compensării datoriilor intern-întreprinderii şi a datoriilor întreprinderilor către bănci prin cedarea de acțiuni ale întreprinderii;
- favorizarea acumulării de capital prin speculații "legale" de către categoriile sociale implicate în conducerea şi administrarea întreprinderilor-fapt considerat ca o inechitate în acordarea de şanse egale de afirmare tuturor cetățenilor;
- creşterea posibilității de infiltrare necontrolată a capitalului străin prin intermediul celor 4 bănci comerciale de stat care dețin acțiuni ale întreprinderilor – fapt considerat, de asemenea, ca fiind contrar unei situații normale în economie.

Din acest motiv administrația ungară a hotărât să nu includă, deocamdată, în programele de privatizare aceste 4 bănci.

Odată cu înființarea în 1990, a SPA şi adoptarea Legii privind transformarea proprietății de stat în 1989, s-a înregistrat o creştere a controlului statal asupra procesului de privatizare prin SPS, chiar dacă inițiativa privatizării unei întreprinderi poate aparține, în continuare, conducerii acesteia, potențialului investitor, organului statal fondator sau SPA.

În septembrie 1990 a fost inițiat un prim program de privatizare conform orientărilor din "programul reînnoirii naționale", care a constat în vânzare prin ofertă publică a 20 de mari întreprinderi, a căror acțiuni se negociază actualmente la nou-înființata bursă de valori din Budapesta.

Un al doilea program, cuprinzând 12 mari întreprinderi, prevede transformarea în societăți cu răspundere limitată, de tip "holding", a unor societăți "scoică", ale căror componente au constituit în prealabil obiectul unor privatizări "spontane" parțiale. Scopul acestei transformări este protejarea părții deținute de stat în aceste 12 firme care dețin împreună 115 companii mixte (de stat-private).

Un alt element propriu experienței ungare, întâlnit şi în cazul "micii privatizări", este, aşa cum am mai arătat, "privatizarea privatizării" adică încredințarea proiectării şi derulării procesului de privatizare a unor întreprinderi – la propunerea acestora sau prin licitație organizată de SPA – unor firme private de consultanță şi licitații – autohtone sau străine – care asigură toată documentația tehnică a ofertării - de la evaluarea patrimoniului întreprinderii până la orga-

nizarea emisiunii şi distribuirii de acţiuni sau a licitaţiei pentru ofertele de cumpărare integrală.

Legea prevede posibilitatea acordării de facilităţi angajaţilor întreprinderii pentru cumpărarea a până la 25% din total acţiunilor în condiţii preferenţiale (prin acordarea de credite cu dobândă scăzută). O cotă de 10-15% din totalul acţiunilor se pot vinde cu un anumit rabat angajaţilor întreprinderii.

Transformarea întreprinderilor în societăţi comerciale este considerată ca fiind în principal o opţiune a acestora şi această opţiune este favorizată de o serie de măsuri economice care merg până la a face din această transformare o condiţie indispensabilă supraviețuirii întreprinderii (societăţile comerciale cu capital parţial privat au acces sporit la credite, iar cele care au participaţie de capital străin beneficiază de reduceri sau chiar scutiri de impozite).

Experienţa **Poloniei** în domeniul privatizării se deschide, de asemenea cu un proces "spontan" de privatizare, înainte de 1989, care a implicat cu precădere persoanele favorizate de poziţia lor socială în fostul regim comunist, denumit generic "privatizarea nomenclaturii".

Drept urmare, după 1989, a fost abandonată politica "laissez-faire"-ului în domeniul privatizării, accentuându-se necesitatea proiectării la scară naţională a procesului de privatizare. Analiza politicii de privatizare "spontană" în experienţa poloneză a evidenţiat o serie de aspecte negative, cum ar fi:

- timpul îndelungat necesar reducerii semnificative a ponderii sectorului de stat în economie;
- relaţiile tradiţionale stabilite prin sistemul planificat între întreprinderile de stat împiedică accesul la resurse şi implicit dezvoltarea sectorului privat;
- costurile sociale şi economice mari ale privatizării "spontane" determinate de acoperirea pierderilor unităţilor neeficiente, care se perpetuează ca atare o perioadă îndelungată de timp;
- comportamentul atipic al întreprinderilor de stat şi manageriatului acestora care au drept scop al activităţii mai degrabă maximizarea salariilor angajaţilor şi păstrarea locurilor de muncă, decât maximizarea profitului;
- treptata decapitalizare a sectorului de stat care va împiedica modernizarea şi restructurarea multor întreprinderi ce vor rămâne în proprietatea acestuia.

După abandonarea succesivă a unor scheme de privatizare bazate exclusiv pe vânzare, (Krzystof Lis), pe împroprietărirea angajaţilor întreprinderii (variantă susţinută o vreme de reprezentanţii sindicatului Solidaritatea) sau pe distribuirea gratuită în totalitate a întregului patrimoniu naţional (Ianusz Lawadovski şi Jan Szomburg), legea privatizării adoptată la 13 iunie 1990 prevede o schemă combinată de privatizare.

Iniţial legea prevedea două modalităţi principale de privatizare:

1) **Privatizarea prin vânzare**, în cadrul căreia se acordă o reducere de 50% direct la cumpărarea a până la 20% din totalul acțiunilor pentru angajații întreprinderii. Până la 10% din acțiunile întreprinderilor supuse privatizării pot fi achiziționate de investitori străini (pentru depăşirea acestei cote fiind necesară o aprobare specială din partea Agenției poloneze pentru investiții străine).

2) **Privatizarea prin lichidare,** constând în vânzarea de active sau transferarea lor pentru fondarea unei noi companii.

Estimările efectuate la acea dată – privind transferul a 50% din proprietatea statului în proprietate privată în curs de 3 ani şi atingerea unei ponderi a sectorului public în economie echivalent cu cea din țările dezvoltate occidentale în curs de 5 ani – s-au dovedit mult prea optimiste.

Pentru realizarea prevederilor acestei legi s-au propus, succesiv, trei modele ale privatizării "de masă".

a) Primul model, propus în toamna 1990, este considerat modelul clasic de vânzare "caz cu caz". Pentru un prim program de vânzare urmau a fi selectate un grup de întreprinderi de dimensiuni medii, fără probleme financiare sau de rentabilitate şi cu perspective bune la export – evaluare care urma a fi realizată de companii de consulting independente. Acțiunile acestui grup de întreprinderi urmau a fi vândute prin ofertă publică, pe baza unor cataloage. Un pachet de acțiuni ale fiecărei întreprinderi e reținut de Ministerul Transferului Proprietății pentru a fi vândut unui "investitor central" care ar urma să exercite controlul managerial şi, eventual, să faciliteze vânzarea către investitorii străini.

b) Al doilea model, propus în februarie 1991, prevede inițierea "privatizării în masă" prin distribuirea gratuită de vouchere (acțiuni ale unor Fonduri de Privatizare) pentru cumpărarea acțiunilor emise de cele mai mari întreprinderi poloneze oferite spre vânzare publică.

Fondurile Proprietății urmau a avea inițial un număr limitat de acționari. Cumpărarea acțiunilor întreprinderilor de stat de către Fonduri urma a fi făcută astfel încât în fiecare caz unul din fonduri să dețină un pachet de acțiuni suficient de mare pentru a controla singur activitatea unei întreprinderi (fiecare întreprindere să se afle sub controlul unui singur fond). În scopul îmbunătățirii rentabilității întreprinderilor controlate spre a face posibilă vânzarea lor ulterioară, fiecare Fond urma să dispună de un fond special de plăți destinate stimulării managerilor respectivelor întreprinderi.

După realizarea scopurilor pentru care au fost create, Fondurile Privatizării urmau a fi transformate în fonduri mutuale cu un număr nelimitat de participanți.

Realizarea practică a acestui model s-a considerat a fi neviabilă, iar Fondurile Privatizării inoperante, între cauzele principale invocate fiind:

- imposibilitatea cunoaşterii performanțelor fondurilor de către posesorii de vouchere;
- imposibilitatea asigurării unor şanse egale de profit şi a unei reale libertăți de alegere tuturor posesorilor de vouchere, ca şi de protejare a

acestora împotriva fraudelor; eventualele eforturi de depăşire a acestor neajunsuri ar genera costuri prea mari, neeconomice;

– negăsirea unor soluții viabile de constituire a acestor fonduri (de stabilire a compoziției acestora) şi de control a activității lor de către acționari.

c) Un al treilea model care a adus modificări semnificative celui precedent a fost inițiat în iunie 1991.

Acest model înlocuieşte vouchere-le cu acțiuni la aşa-numite Grupuri de Investiții (al căror număr va fi stabilit între 5 şi 10), fiecare cetățean urmând a primi câte o acțiune la aceste grupuri.

Grupurilor de investiții urmează a le fi alocate 60% din acțiunile întreprinderilor supuse privatizării. Restul acțiunilor se distribuie după cum urmează: 10% se distribuie gratuit angajaților întreprinderii, iar 30% rămân în proprietatea Trezoreriei statului.

Conform modelului, un Grup de Investiții deține 33% din pachetul principal de acțiuni ale unei întreprinderi – deținând astfel controlul asupra acesteia restul de 27% (până la 60%) urmând a fi împărțite în pachete mai mici între celelalte Grupuri. Un Grup de Investiții poate avea un număr nelimitat de participanți şi va fi constituit ca o societate mixtă, cu un Consiliu director alcătuit din cetățeni polonezi care va încheia contracte manageriale cu bănci de investiții străine special alese, supervizându-le activitatea. Primele Consilii directoare vor fi numite de Guvern, urmând ca după 1993 acestea să fie numite de acționari.

Proiectul inițial includea 400 de întreprinderi mari ce urmau a fi comercializate (transformate în societăți comerciale) până la sfârşitul anului 1991 şi a căror privatizare urma a începe din 1992.

Aceste programe nu s-au dovedit capabile să susțină ritmul de privatizare pe care şi l-au propus parțial şi datorită modificării lor succesive, în funcție de schimbările în viața politică a Poloniei şi de presiunile sociale determinate de starea generală de criză şi instabilitate din economie.

Astfel, în perioada decembrie 1990-ianuarie 1991 au fost vândute prin ofertă publică 5 întreprinderi, acțiune care a adus 35 de milioane US $ şi a implicat aproximativ 130000 de investitori. Acțiunile acestor întreprinderi au continuat a fi supuse tranzacțiilor la nou înființata bursă de valori de la Varşovia, cu toate că, după 2 luni de la vânzare una din întreprinderi se află deja în stare de faliment, iar alte două treceau prin grave probleme financiare.

Acestor 5 întreprinderi li s-au adăugat încă una în mai 1991 şi încă 6 în vara 1991. Pentru această iarnă se aflau în pregătire pentru vânzare alte 20 de întreprinderi.

Având în vedere această evoluție, presa de specialitate poloneză observa că privatizarea nu este o soluție - miracol, ci una cu efecte pe termen lung.

Urmând, poate, una din cele mai coerente strategii de privatizare Cehoslovacia a adoptat, după legile privind reprivatizarea şi mica privatizare, în aprilie 1991, legea privind marea privatizare.

Spre deosebire de evoluția aşa-zis “spontană”, în care inițiativa transformării şi privatizării unei întreprinderi a pornit cu precădere de la nivelul administrației acesteia – evoluție care a caracterizat începutul procesului de privatizare în Polonia şi în Ungaria legea din Cehoslovacia prevede că inițiativa de privatizare trebuie să provină de la organul fondator al întreprinderii (de regulă ministerul de ramură).

Pentru gestionarea patrimoniului întreprinderilor selecționate pentru privatizare s-au înființat: Fondul Federal al Avuției Naționale precum şi 2 Fonduri Republicane (al Cehei, respectiv Slovaciei).

Privatizarea urmează a fi făcută prin vânzare parțială sau totală a întreprinderii atât prin licitație între un număr limitat de ofertanți cât şi prin licitații publice.

Licitațiile publice vor avea loc pe baza unor cupoane de investiții ce se vor distribui tuturor cetățenilor cehi şi slovaci. Cupoanele de investiții sunt hârtii de valoare nominală, netransferabile, pentru care se plăteşte o sumă de 2 mil. de coroane şi care au o valoare convențională de 1000 de puncte.

Numărul de puncte necesar achiziționării unei acțiuni a unei întreprinderi este dependent de numărul de înscrieri la licitație; la terminarea subscripției rata de schimb puncte/acțiuni se determină prin raportarea sumei totale a punctelor la numărul total de acțiuni de se pot achiziționa cu ajutorul acestor cupoane. Nu există încă informații privind demararea procesului de privatizare conform legii adoptate, iar forurile competente Cehoslovace au în proiect privatizarea a 4129 de întreprinderi în 2 etape, prima incluzând 2285 de întreprinderi, iar a doua 1844.

Dacă în toate țările est-europene prezentate mai sus procesul de privatizare poate fi considerat a fi abia la început, neputându-se vorbi încă despre tehnici consacrate, a căror rezultate pot conduce la concluzii semnificative asupra viabilității uneia sau alteia din metode, în Germania de Est procesul de privatizare se desfăşoară de peste un an într-un ritm rapid, datorat în primul rând capitalului abundent furnizat de partea occidentală a Germaniei dar, şi funcționării unui sistem instituțional de piață integral constituit.

Dacă din punct de vedere al schemei generale de privatizare, experiența Germaniei de Est nu poate fi considerată relevantă pentru proiectarea procesului de privatizare într-o țară care nu îşi poate permite privatizarea exclusiv prin vânzare, din lipsă acută de capitaluri investiționale, în domeniul strategiei practice şi a tehnicilor de vânzare (licitații cu număr limitat de ofertanți sau subscripție publică) profesionalismul angajaților Treuhandanstalt poate să constituie un model de studiat şi urmat.

Mecanismele de piață caracteristice unei economii superdezvoltate ca cea vest-germană puse să acționeze pe structura economică rigidă a fostei economii planificate est-germane au creat şi creează mari distorsiuni şi probleme atât economice cât şi sociale în noile landuri germane. Amenințarea unei explozii a şomajului, revendicările salariile şi presiunile politice au deter-

minat schimbări periodice strategia de privatizare a Treuhandanstalt – care, conform statului său legal de înființare, nu desfăşoară o activitate pe baze exclusiv comerciale (aducătoare de profit), ci are şi obiective ținând de domeniul social şi de crearea şi consolidarea unei structuri economice concurențiale, de piață.

Astfel, în stabilirea criteriilor de alegere a celor mai bune oferte de cumpărare a întreprinderilor est-germane, Treuhandanstalt a renunțat la primordialitatea criteriului de preț, trecând la un set de criterii combinate, adaptate de la caz la caz, în cadrul căreia un rol important îl au criteriul locurilor de muncă prevăzute a fi păstrate sau înființate şi criteriul volumului de investiții incluse în programul de dezvoltare ce îl prezintă fiecare potențial investitor.

Strategia Treuhandanstalt include şi înființarea de societăți-fiice specializate pentru privatizarea unui anumit tip de întreprinderi sau bunuri (cum sunt, de exemplu, Societatea pentru Privatizare şi Comerț şi Societatea pentru Bunuri Imobiliare) ca şi acțiuni specifice de încurajare a micilor investitori şi finanțare a acțiunilor de restructurare a întreprinderilor din custodie, pe care le întreprinde pe cont propriu, în pregătirea acestora pentru privatizare.

Deşi în privința tehnicilor practice de vânzare majoritatea țărilor est-europene au apelat până acum la firme străine de consulting, evaluare şi licitații, crearea unui corp propriu de specialişti este indispensabil ducerii la bun sfârşit a unui proces de durată cum este procesul de privatizare, iar experiența Germaniei de Est dovedeşte cu claritate acest fapt.

3. REGIMUL INVESTIȚIILOR STRĂINE

Necesitatea atragerii de capital străin a determinat în ultimii ani în toate țările est-europene o adevărată competiție în adoptarea de măsuri legislative cât mai favorabile în vederea stimulării investițiilor străine.

Deşi legile şi decretele privind investițiile străine au fost adoptate pentru perioada de tranziție, până la introducerea sistemului economiei de piață şi conțin încă o serie de restricții, se manifestă un proces continuu de eliminare a acestora şi de armonizare a reglementărilor cu standardele din țările occidentale dezvoltate.

Practic, toate noile reglementări au eliminat restricțiile anterioare care limitau cota de participare străină la capital, au extins domeniile în care se pot realiza investiții externe, au acordat stimulente de natură fiscală sau vamală pentru investitorii străini, au încercat să simplifice procedurile şi formalitățile de constituire a societăților mixte şi reprezentanțelor firmelor străine.

Principiile generale care stau la baza noilor reglementări juridice ale investițiilor străine în țările est-europene sunt:

- pluralismul formelor de proprietate (inclusive proprietatea privată 100% a firmelor străine);
- tratamentul național pentru firmele străine;
- autonomia sporită a firmelor;
- protecția drepturilor persoanelor străine (transferabilitatea profiturilor, repatrierea investițiilor etc.).

Totuşi diferențe sensibile continuă încă să existe între diferitele țări est-europene, care, cuplate cu performanțele economice şi factorii politici, conduc la rezultate diferite ale politicii comune de atragere a investițiilor străine.

O abordare comparată a cadrului legislativ şi stimulentelor acordate investitorilor străini ar situa pe primul loc **Ungaria,** unde se poate aprecia că există cadrul cel mai favorabil pentru investiții străine dintre toate țările est-europene, apropiat de cel oferit de economiile occidentale, deşi se consideră că sunt încă necesare unele îmbunătățiri. În Ungaria, legea privind societățile mixte din 1972 a fost înlocuită în 1988 prin legea a VI-a (a Companiilor) şi legea a XXIV-a (a Investițiilor Străine), aceasta din urmă amendată în 1990 când a fost facilitată înregistrarea firmelor cu capital străin, renunțându-se la solicitarea aprobării din partea autorităților.

În Polonia legislația necesară a fost creată prin amendarea în decembrie 1989 a Legii Activității Economice cu Participarea unor Parteneri Străini, dar se mențin încă unele probleme legate de finanțare şi creditare.

La 14 iunie 1991 a fost promulgată o nouă lege privind investițiile străine, care stabileşte condițiile şi procedurile de înființare a unei societăți cu participa-

re străină de capital şi înlătură unele bariere administrative conținute în legea anterioară.

În conformitate cu prevederile acestei legi, Agenția de Investiții Străine îşi diminuează rolul, trecând în subordinea Ministerului Transformării Proprietății şi fiind implicată în principal în activități promoționale. Competențele guvernului în analiza şi aprobarea investițiilor străine sunt limitate la o scurtă listă de domenii "strategice". Societățile mixte cu întreprinderi publice necesită în continuare aprobarea guvernului.

În **Iugoslavia** cadrul legislativ favorabil adoptat în 1989 este într-o anumită măsură afectat de restricțiile în domeniul conducerii societăților cu capital străin.

Aceste două țări, deşi situate întrucâtva în urma Ungariei, devansează celelalte țări est-europene din punct de vedere al liberalismului legislativ în domeniu.

În **Republica Federativă Cehă şi Slovacă**, primele măsuri au fost întreprinse, dar legislația nu este completă încă, nefiind stabilite, de exemplu, reguli pentru repatrierea profiturilor (care este condiționată de "existența de lichidități suficiente în valută").

Se mențin anumite restricții de ordin valutar (30% din încasările în valută ale firmelor cu capital străin trebuie cedate Băncii de Stat a Cehoslovaciei) sau al creditării (societățile cu capital străin pot beneficia de credite de la bănci străine numai cu aprobarea Băncii Centrale) etc.

În **Bulgaria**, prin decretul nr. 56 al Consiliului de Stat din 1989, amendat în decembrie 1990, este necesară înregistrarea la Camera de Comerț şi Industrie a Bulgariei şi completarea unei declarații de impunere la departamentul municipal al veniturilor Consiliului de Miniştri care determină sectoarele economice, zonele geografice şi firmele individuale în care este permisă achiziționarea de părți sociale sau acțiuni într-o cotă de participare mai mare de 49% în cazul SRL şi de peste 20% în SA.

În fosta Uniune Sovietică, actualmente **CSI,** până la adoptarea de noi acte normative de către fiecare republică se menține încă în vigoare Decretul Preşedintelui URSS din 26 octombrie 1990 privind înregistrarea societăților cu capital străin la Ministerul Finanțelor (din 1991 acestea se înregistrează la Ministerele Finanțelor din fiecare republică), conducerea societății (un cetățean sovietic trebuie să fie preşedinte al Consiliului de Administrație sau director general), export (limitat la produsele sau serviciile realizate de societatea mixtă), import (numai pentru necesitățile societății respective), intermediere (numai cu aprobarea Ministerului Relațiilor Economice al fostei URSS), dreptul de a beneficia de credite în ruble sau valută convertibilă, impunere, transfer al profiturilor etc.

Prezentăm în continuare principalele elemente ale legislației referitoare la investițiile străine în diferitele țări est-europene:

- **Cota de participare la capitalul social**

În toate țările est-europene este permisă o cotă de participare de până la 100% a capitalului străin.

Cea mai liberală legislație este cea din Ungaria, unde pentru o cotă de până la 49% nu se cere aprobarea înregistrării.

În Cehoslovacia şi fosta Iugoslavie normele privind cota de participare sunt apreciate favorabil de partenerii străini.

În Polonia există restricții privind cota minimă (20%) de participare a capitalului străin la constituirea unei societăți mixte, iar în Bulgaria, cumpărarea de către o firmă străină de părți sociale sau acțiuni ale unei SRL sau SA în proporție de peste 49%, respectiv peste 20%, se poate realiza cu aprobarea Consiliului de Miniştri.

- **Conducerea societăților cu capital străin**

Legislația este deosebit de favorabilă investițiilor străine în Ungaria şi Polonia, unde consiliile de administrație şi directorii pot fi persoane străine.

În Cehoslovacia este obligatoriu ca cel puțin unul dintre directori să fie cetățean ceh sau slovac.

În fosta Iugoslavie, cadrul legislativ este apreciat ca fiind mai puțin liberal, conducerea societății mixte trebuind să fie constituită din cetățeni iugoslavi şi străini, în funcție de cota de participare la capital.

În fosta URSS, funcția de preşedinte al consiliului de administrație sau director general trebuie să revină unui cetățean local.

- **Repatrierea profiturilor**

În Ungaria şi Iugoslavia profiturile, indiferent dacă sunt realizate în valută convertibilă sau în moneda națională, pot fi transferate în valută convertibilă.

În Polonia, profiturile în valută puteau fi transferate în străinătate, iar de la 1 ianuarie 1991, 15% din profiturile în zloți puteau fi transferate în străinătate în valută convertibilă. Noua lege a investițiilor străine, promulgată în iunie 1991, aduce o modificare foarte importantă – dreptul de repatriere nelimitată a tuturor profiturilor.

În Cehoslovacia nu există încă reglementări clare privind transferarea profiturilor, băncile care realizează operațiuni în valută convertibilă luând decizii de la caz la caz.

- **Finanțarea şi creditarea operațiunilor societăților cu capital străin**

Se apreciază că problemele de finanțare şi creditare sunt rezolvate relativ satisfăcător în Ungaria şi fosta Iugoslavie, unde societățile cu capital străin sunt supuse aceloraşi reglementări ca firmele naționale.

În Polonia, societățile cu capital străin sunt obligate să deschidă un cont la o bancă comercială poloneză, pot deține conturi la bănci străine şi pot obține credite de la bănci poloneze sau străine.

În Cehoslovacia situația este mai puțin favorabilă investitorilor străini. Societățile cu capital străin sunt obligate să deschisă cont la una din băncile locale, care efectuează operațiuni în valută. Deschiderea de conturi în valută la bănci din străinătate este posibilă numai cu o aprobare specială. Pot obține credite numai de la băncile cehe sau slovace.

- **Stimulente de ordin fiscal**

În Ungaria şi Polonia, impozitul pe profituri se situează la 40%, dar se acordă scutiri sau reduceri de impozite în numeroase situații:

În **Ungaria**, societățile cu capital străin acționând în industria prelucrătoare beneficiază de reducerea impozitelor pe profit cu 60% în primii 5 ani de activitate şi cu 40% în următorii 5 ani, iar firmele din anumite sectoare, considerate deosebit de importante, sunt scutite de impozitul pe profit în primii 5 ani şi beneficiază de o reducere de 60% în următorii 5 ani.

În **Polonia**, societățile cu capital străin sunt scutite de impozitul pe profit în primii 3 ani de activitate şi pot beneficia de scutiri în următorii 3 ani, dacă activează în sectoarele de investiții considerate prioritare de autoritățile poloneze.

Se acordă de asemenea scutiri de taxe vamale la importul de maşini, utilaje şi alte produse necesare societății mixte în primii 3 ani de activitate.

Noua lege a investițiilor străine prevede, de asemenea, stimulente fiscale pentru investitorii străini, dar cu limitări mai mari; acestea se pot acorda de Ministerul Finanțelor firmelor care: a) au contribuții străine la capital de cel puțin 2 milioane ECU şi b) operează în regiuni cu şomaj ridicat, sunt angajate în activități de înaltă tehnologie sau exportă cel puțin 20% din producție.

În **Cehoslovacia** se percepe un impozit pe profit de 40% şi se acordă scutiri de impozite pentru o perioadă de 2 ani în cazuri speciale. Dacă profiturile anuale sunt inferioare sumei de 200 mii coroane (circa 7 mii dolari), impozitul este de 20%.

În fosta **Iugoslavie**, impozitul pe profit se situează la circa 40% şi se pot acorda scutiri sau reduceri pentru investițiile productive în primii ani de activitate, precum şi în cazul investițiilor realizate în zone libere.

În **Bulgaria**, impozitul pe profit este, de asemenea, 40%. Societățile mixte cu participare străină de capital de peste 49% şi un capital de peste 100 mii dolari plătesc impozit pe profit de 30%. La investițiile străine în zone libere, impozitul pe profit este de 20% şi se acordă scutiri de taxe în primii 5 ani de activitate.

Legislația privind investițiile străine în fosta **URSS** prevede un impozit pe profit de 43% pentru societățile mixte cu o cotă de participare a capitalului străin de până la 30%; impozitul pe profit se situează la 30% în cazul societăților

mixte în care cota de participare a capitalului străin depăşeşte 30% şi la numai 10% pentru societățile mixte constituite în zona Extremului Orient.

- **Garanții**

Din punct de vedere al garanțiilor oferite investitorilor străini, cea mai favorabilă situație pentru aceştia se întâlneşte în **Polonia**, unde nu sunt confruntați cu riscul expropierii.

În Ungaria, guvernul garantează investitorilor străini acordarea de compensații, la valoarea de piață, în valuta în care este realizată investiția.

O situație mai puțin favorabilă caracterizează Cehoslovacia, unde nu se acordă o protecție specială a investițiilor în cazul expropierii.

Legislația din fosta URSS, nu numai că nu garantează investițiile străine dar prevede expres posibilitatea unor rechiziții sau confiscări fără compensație; pe de altă parte însă, preşedintele Rusiei, Boris Elțin, a declarat[1] că guvernul său va crea curând condiții adecvate pentru investițiile străine, acordând garanții legale necesare investițiilor străine. Guvernul Federației Ruse a semnat la 15 februarie a.c. un acord cu Banca Americană de Investiții GOLDMAN SACHS, care va acorda consultanță financiară guvernului rus[2], ca şi firma americană CLEARY, GOTTLIEB, STEEN AND HAMILTON.

Garantarea investițiilor străine se realizează în țările est-europene şi prin acordurile interguvernamentale bilaterale încheiate de acestea cu numeroase țări occidentale.

[1] Telegramă Reuter, 23 ianuarie 1992.
[2] Telegramă Reuter, 17 februarie 1992.

4. LIBERALIZAREA COMERȚULUI EXTERIOR

Practic, în toate țările est-europene monopolul statului asupra comerțului exterior a fost abolit, numărul agenților economici implicați în activitatea de comerț exterior crescând considerabil şi reprezentând, practic, toate formele de proprietate – de stat, cooperatistă, privată.

La sfârşitul anului 1990 erau înscrise în registrul de comerț exterior al Camerei de Comerț din Bulgaria circa 15 mii firme (față de 120-140 în 1988 şi 400 în 1989), în fosta URSS peste 20 mii agenți economici erau implicați în activități de comerț exterior, în Republica Cehă şi Slovacă 3500 firme (față de numai 60 în anii anteriori).

Ungaria, Polonia şi fosta Iugoslavie sunt mai avansate decât celelalte țări est-europene în liberalizarea comerțului exterior.

Tarif vamal

În aceste țări principalul instrument de politică comercială în domeniul comerțului exterior îl reprezintă tariful vamal, acesta constituind şi principalul instrument de protecție a economiei naționale.

În **Polonia**, nivelul mediu al taxelor vamale, de circa 4%, este apreciat ca fiind cel mai scăzut din Europa. În fosta Iugoslavie, nivelul mediu al taxelor vamale la import era în 1990 de circa 12% (materii prime 8%, bunuri de investiții 13%, bunuri de consum 17-20%), fiind, de asemenea, apreciat de unii specialişti vest-europeni, ca fiind prea scăzut. Tariful vamal al **Republicii Cehe şi Slovace**, care cuprinde 5019 poziții tarifare, din care pentru 169 (3,4%) taxele vamale nu sunt consolidate în cadrul GATT (gradul de consolidare este foarte ridicat, de 96,6%), conține taxe vamale deosebit de scăzute, în medie 4,8%. La 450 poziții tarifare taxa vamală este 0, la 518 poziții este mai mică de 0,5%, la 653 poziții este sub 1%, iar la 1156, sub 3%.

În **Bulgaria**, până la intrarea în vigoare a noului tarif vamal, elaborat cu asistența experților FMI şi BIRD, s-a introdus la 1 martie 1991 o taxă de import de 15%.

În **fosta URSS** a fost elaborat un tarif vamal, cuprinzând 5014 poziții tarifare, cu un nivel mediu al taxelor vamale de circa 20% (pentru un număr de 99 produse, în principal bunuri de consum, şi a fost introdusă o taxă de egalizare, variind între 20% la țesături de bumbac şi 1300% la confecții din blană de nurcă, oposum şi raton).

În **Ungaria**, există posibilitatea ca taxele vamale să fie plătite după vinderea produselor pe teritoriul țării, până în momentul vânzării, ele putând fi păstrate într-un depozit de consignație în vamă, rămânând în proprietatea exportatorului.

Licențe de import

Sistemul **licențelor** de import se aplică practic în toate țările est-europene.

În **Ungaria**, 90% din produsele importate sunt liberalizate, nefiind supuse regimului de licențe, acestea fiind necesare pentru importul unor materii prime, echipament de telecomunicații, instrumente, produse chimice, bunuri de consum şi echipament militar.

Ministerul Relațiilor Economice Internaționale din Ungaria poate introduce cote la importul de bunuri de consum, fiind obligatorie publicarea acestei măsuri, cu 30 zile înaintea introducerii ei, în jurnalul oficial şi în cel al ministerului. În cadrul cotelor, ministerul poate limita valoarea importurilor şi poate stabili limite superioare pentru anumiți importatori.

În **Polonia**, lista produselor pentru care se solicită licențe de import a fost redusă la materiale radioactive şi izotopi, explozivi, armament. Pentru majoritatea tranzacțiilor de comerț exterior se solicită licențe generale, care nu au un caracter restrictiv.

În **fosta URSS**, sistemul licențelor asigură o protecție mai ridicată decât tariful vamal la import. Licențele şi cotele de import se păstrează şi în 1992 în Federația Rusă, fiind introduse printr-o hotărâre a guvernului, care cuprinde lista produselor şi serviciilor pentru care se solicită licențe de import, precum şi modul de eliberare a acestora.

În **fosta Iugoslavie**, regimul de import este următorul:

- import liber (LB), care predomină, acoperind circa 85% din produsele importate;
- import condiționat (LBO), aplicat numai când apar dificultăți serioase ale balanței de plăți;
- import restricționat (regim K), care cuprinde cote cantitative (KK) şi cote valorice (KV); se aplică în cazul a circa 10% din import şi se referă la importul de resurse energetice (țiței), unele metale neferoase (Cu, Al) şi produse agricole (grâu, porumb);
- import bazat pe aprobarea specială a guvernului.

În **Republica Cehă şi Slovacă**, aproape toate restricțiile cantitative la import au fost eliminate la sfârşitul anului 1990, cu excepția unui număr restrâns de produse (țiței, gaze naturale, armament, muniții, produse pirotehnice). De asemenea, pentru a preveni deteriorarea gravă a balanței de plăți, în Cehoslovacia se aplică (de la 20 decembrie 1990) o supratax̂ă temporară la import, de 20%.

Cote, licențe, taxe de export

În **Ungaria**, exporturile nu sunt, în general, subvenționate. Cotele subvențiilor de export pentru anumite produse, în principal produse alimentare, se stabilesc de un comitet interdepartamental şi se publică în gazetele oficiale ale Ministerului Relațiilor Economice Internaționale şi Ministerului Agriculturii.

Conform Decretului nr. 112/1990, circa 50% din exporturi includ toate produsele cuprinse în acordurile interguvernamentale. Exportatorii de oțel, produse textile, ovine vii ş.a. cooperează între ei, iar Ministerul Relațiilor Economice Internaționale acordă licențele ținând seama de poziția organelor de autocoordonare.

În **Cehoslovacia**, licențele de export au fost în general eliminate, cu excepția produselor textile, oțel şi carne, în corelație cu restricțiile de import din țările partenere, cu care au fost încheiate acorduri.

Sunt, de asemenea, supuse regimului licenței de export circa 160 produse realizate din materii prime deficitare, cum ar fi unele produse lemnoase, alimente, produse chimice, farmaceutice, materiale de construcții. Licențele de export pentru aceste produse se eliberează de Ministerul Federal al Comerțului Exterior, nu sunt transferabile şi pot fi retrase dacă exportatorul nu respectă condițiile stabilite.

În **fosta Iugoslavie**, Consiliul Federal Executiv determina în fiecare an, până la 31 octombrie, cotele de export şi import pentru produsele restricționate pentru anul următor, pe baza propunerii Camerei de Comerț. Cotele se distribuiau între firmele interesate, de către Camera de Comerț şi Secretariatul Federal pentru Relații Economice Internaționale şi se comunicau băncilor autorizate pentru operații financiare.

În **Bulgaria**, se manifestă o tendință de limitare a gamei de produse pentru care exporturile şi importurile sunt supuse regimului de licențe, urmărindu-se de asemenea, facilitarea accesului exportatorilor interesați în utilizarea cotelor de export.

Consiliul de Miniştri al Bulgariei este împuternicit prin decretul nr. 56/1989 să interzică exportul şi importul unor bunuri şi servicii, pe o perioadă de până la un an. În februarie 1991 guvernul bulgar a interzis, temporar, exportul unor produse (îngrăşăminte fosfatice, PVC, piei, lână, bumbac, cânepă, in, furaje, cereale, orez, linte, lapte praf, lapte, zahăr, uleiuri vegetale). Se solicită un certificat eliberat de Ministerul Relațiilor Economice Internaționale pentru exportul şi importul unor produse ca: armament, elemente radioactive, tutun şi produse, plante şi animale protejate şi rare, articole de valoare arheologică ş.a.. De asemenea, exporturile în cadrul unor cote convenite în Comunitatea Europeană, precum şi în cadrul unor acorduri interguvernamentale, se realizează după obținerea unui certificat.

La exportul de benzină, fibre chimice, țevi din oțel, metale feroase, zinc, plumb, cupru electrolitic, sodă calcinată, produse lemnoase, detergenți, ambalaje, hârtie, textile, confecții pentru copii, baterii, acumulatori, medicamente, placaj ş.a. se percepe o taxă de export de 20%, iar la exportul de animale vii, carne şi produse de carne, păsări (cu excepția gâştelor, rațelor şi curcanilor), brânză şi cereale, planificabile din recolta anului 1991, se percepe o taxă de export de 30%.

5. CONVERTIBILITATEA

Una din problemele esențiale cu care se confruntă economiile țărilor est-europene o reprezintă lipsa concurenței. Pentru contractarea acestei deficiențe şi pentru o eficientă integrare în economia mondială, o soluție o reprezintă liberalizarea comerțului exterior şi convertibilitatea monedei.

Convertibilitatea contribuie la:

- creşterea eficienței activității economice, eliminând distorsiunile prețurilor;
- lărgirea posibilităților de alegere între bunuri, servicii şi active, naționale sau străine, fapt care are ca efect promovarea exporturilor, substituirea produselor naționale prin importuri şi creşterea satisfacției consumatorilor;
- atragerea investițiilor străine;
- eliminarea pieței paralele pentru devizele străine şi speculațiile care rezultă.

Importanța convertibilității, ca obiectiv politic a fost subliniată în Declarația Statelor participante la Conferința pentru Cooperare Economică în Europa a CSCE, care a avut loc în aprilie 1990 la Bonn în care îşi declară disponibilitatea ca, "pe măsura existenței condițiilor adecvate, să coopereze în stabilirea condițiilor pentru un mecanism eficient al prețurilor şi în avansarea către convertibilitate în domenii ca reforma domeniului bancar, introducerea unei piețe monetare, legea investițiilor, transformarea întreprinderilor publice, impozitare, politică de ajustare structurală, organizarea unei piețe a muncii şi capitalului şi a unei piețe pentru devize străine, precum şi constituirea cadrului legal pentru introducerea convertibilității".

Cu toate avantajele evidente pe care le prezintă convertibilitatea, introducerea ei într-o economie nu este facilă, fiind necesară existența unor condiții prealabile:

- eliminarea controlului asupra prețurilor;
- posibilitatea stabilirii şi menținerii unui curs valutar realist (compatibil cu menținerea echilibrului balanței de plăți externe pe termen mediu). Pentru stabilirea cursului valutar, inflația trebuie să fie scăzută;
- un nivel acceptabil al rezervelor valutare, eventual garantate printr-o linie externă de credit (exemplu: fondul de 1 miliard $ de stabilizare pus la dispoziția Poloniei în 1990), care să poată face față presiunilor/tensiunilor pe termen scurt asupra cursului valutar, în special în fața inițială a introducerii convertibilității.

În toate țările est-europene, care au introdus convertibilitatea "de jure" sau "de facto" aceasta se referă exclusiv la operațiunile de cont curent.

În Iugoslavia şi Polonia au introdus convertibilitatea pentru rezidenţii la începutul anului 1990, la cursuri valutare mult devalorizate comparativ cu situaţia anterioară, fapt care le-a permis menţinerea unor cursuri fixe pe parcursul anilor 1990.

În ambele ţări au fost create şi funcţionează pieţe valutare.

În Polonia se menţin mai multe limitări, comparativ cu Iugoslavia, nefiind de exemplu permisă agenţilor economici deţinerea de conturi în valută, în străinătate.

Ungaria a adoptat o politică de trecere graduală la convertibilitate, aceasta funcţionând de facto, în prezent, fără a fi însă declarată. Astfel, în 1989 a fost adoptat un program trienal de liberalizare a schimburilor comerciale, la finele căruia importurile din ţările occidentale au fost liberalizate în proporţie de 80%, iar banca centrală a garantat nerezidenţilor repatrierea veniturilor provenind din capitalurile investite de aceştia în Ungaria (menţinându-se însă unele restricţii).

Forintul este, de asemenea, parţial convertibil, de facto, pentru persoanele fizice rezidente sau nerezidente.

Suma devizelor ce pot fi cumpărate de rezidenţi pe piaţa oficială este limitată. În consecinţă, continuă să funcţioneze o piaţă paralelă, cu un curs valutar diferit. Ungaria a avut până în decembrie un regim de curs fix, stabilit în funcţie de evoluţia cursului dolarului SUA şi al ECU, devalorizat periodic în funcţie de cartul inflaţiei în Ungaria şi principalii săi parteneri comerciali. Din decembrie 1991, valoarea forintului este stabilită zilnic de banca naţională, Ungaria renunţând la sistemul cursului fix. În viitorul apropiat, valoarea forintului se va stabili pe piaţa valutară interbancară ce urmează a se deschide.

Republica Federativă Cehă şi Slovacă a introdus la 1 ianuarie 1991 un regim de convertibilitate internă, limitată, fiind însă mai departe de liberalizarea regimului valutar decât ţările prezentate anterior.

Cursul de schimb unic al coroanei cehoslovace este stabilit de banca centrală pe baza unui coş de valută (5) ale ţărilor occidentale cu cea mai mare pondere în comerţul exterior al ţării.

Întreprinderile care obţin valută din operaţiunile de export sunt obligate să le vândă, la cursul oficial, băncilor comerciale nemaiavând dreptul de a avea un cont propriu în valută. Întreprinderile importatoare cumpără valuta necesară de la băncile comerciale. Este încurajată concurenţa între băncile comerciale, sub aspectul calităţii serviciilor oferite şi al comisioanelor percepute. Pentru sumele în valută ce depăşesc un anumit plafon întreprinderile cehe şi slovace importatoare trebuie să obţină – de la parteneri – credite pe termen între 3 luni şi 4 ani.

Banca de Stat a RFCS stabileşte regulile de funcţionare a pieţei interbancare şi intervine în scopul menţinerii nivelului de echilibru al lichidităţilor în valută ale băncilor comerciale, direct, prin vânzări şi cumpărări de valută şi in-

direct, restricționarea acordării de credite, modificarea ratei dobânzii introducerea de licențe de import şi prime de export etc.

Persoanele fizice au dreptul la contul în valută, cu anumite limitări privind vinderea sau transformarea în coroane a devizelor.

CSI, unde în urmă cu câțiva ani existau cca 6000 cursuri valutare paralele a întreprins în ultima perioadă o serie de măsuri în direcția convertibilității, în prezent, purtând negocieri cu țările occidentale în vederea constituirii unui fond (de 5-6 miliarde dolari) de stabilizare a rublei şi introducerea convertibilității.

Deşi rubla devalorizată puternic în urma devalorizării prețurilor la 2 ianuarie 1992, a prezentat ulterior o tendință de apreciere (prezentată ca un succes de autoritățile Federației Ruse), este posibil ca această apreciere să se datoreze în mare măsură politicii monetare restrictive, practic lipsei de ruble, astfel încât apreciem că este încă prematură tragerea unor concluzii privind stabilizarea cursului rublei.

6. ALTE COMPONENTE ALE REFORMELOR ECONOMICE

6.1. Reforma sistemului bancar

Considerată de mulți economişti drept o precondiție a măsurilor de liberalizare (a prețurilor şi a comerțului exterior) reforma sistemului bancar a fost şi este apreciată ca una dintre componentele cele mai importante ale reformei, experiența parcursă pe acest drum până în prezent indicând însă că deplina înfăptuire a acesteia şi crearea piețelor financiare sunt obiective pe termen lung.

Primul pas al reformei bancare, anume acela al constituirii a două niveluri prin stabilirea de funcții distincte în sistemul bancar pentru banca centrală şi băncile comerciale, a fost făcut de majoritatea țărilor est-europene. În Bulgaria şi România acest lucru s-a realizat abia în 1991. În Ungaria primele bănci comerciale au fost create începând cu anul 1987. Această reorganizare a sistemului bancar a avut în fapt, semnificația modificării concepției privind politica bugetară şi de credit.

Astfel, băncilor centrale din toate țările est-europene li s-au atribuit ca funcții principale: emisiunea monetară şi controlul politicii monetare şi valutare, în timp ce băncile comerciale au preluat funcțiile de creditare a agenților economice (având libertatea de a-şi stabili independent nivelul dobânzilor, desigur, corelație cu rata scontului fixată de banca centrală).

În majoritatea țărilor analizate s-a eliminat practica alimentării automate a deficitelor bugetare prin emisiunea monetară şi s-a restrâns practica acordării de credite preferențiale (de pildă în Ungaria acestea au mai fost acordate doar pentru trei scopuri: stimularea micilor întreprinderi particulare şi a exporturilor în devize convertibile, precum şi pentru sprijinirea derulării procesului de privatizare).

Băncile comerciale au luat naştere la început prin transformarea unor filiale ale băncilor centrale. În unele țări est-europene au fost menționate sau create bănci specializate (pentru agricultură, dezvoltare etc.). De asemenea, în unele țări au luat ființă bănci particulare mici (în Polonia, de exemplu, sunt cele mai numeroase dar în mod paradoxal acestea au preferat să crediteze întreprinderile de stat şi nu pe cele particulare).

În unele țări (în Polonia şi Ungaria) procesul de privatizare a cuprins în sfera sa şi instituțiile bancare de stat, dar la fel ca şi în cazul întregului proces, evoluțiile sunt foarte lente. Se pare că mai reuşite sunt tentativele de creare de bănci cu capital mixt. În care capitalul național aparține de cele mai multe ori, în aceste situații, băncilor occidentale particulare (Cehoslovacia).

În sfârşit, trebuie menționat, în legătură cu reorganizarea sistemului bancar, faptul, că în prezent în țările est-europene s-a extins rețeaua reprezentanțelor sau filialelor unor bănci străine, de regulă occidentale.

Trebuie amintit, de asemenea, faptul că reforma sistemului bancar presupune pregătirea specialiştilor care să lucreze în noile condiții. Sursele occidentale[1] menționau astfel şcoală de brokeri şi specializare financiară care funcționa din anul 1990 la Varşovia, organizată cu concursul unor bănci engleze şi franceze.

În acelaşi scop, în unele țări s-au creat, cu sprijinul corporației financiare internaționale sisteme de asistență "perechi" între diferite mari bănci occidentale de renume şi bănci comerciale de renume şi bănci comerciale din țările est-europene (Polonia).[2]

Dar, reforma sistemului bancar mai presupune efectuarea în timp a mai multor schimbări importante ce se impun: recapitalizarea băncilor comerciale, restructurarea portofoliilor bancare, rezolvarea spinoasei probleme a datoriilor insolvabile a numeroase întreprinderi de stat etc.

Impactul negativ al politicilor creditului scump, practicate în țările est-europene în mai multe intervale de timp în aceşti 2 ani 1990-1991, au arătat că în condițiile dificultății atragerii de noi surse de capital (în termen sau externe) în sprijinirea producției este necesar a se interveni pentru stimularea creşterii ofertei inclusiv pe calea acordării unor facilități de credit. În acest sens sunt de menționat două inițiative deosebite: astfel, în Ungaria a fost creat un fond special pentru creditarea, în condiții preferențiale, a micilor investitori particulari, iar în Cehoslovacia a fost creată aşa-numita Bancă de Consolidare care acordă credite pe termen mediu (8 ani), cu dobânzi inferioare celor practicate pe piața internă sau internațională a capitalurilor.

Începutul creării pieților financiare este atestat, pe lângă aceste transformări produse în sistemul bancar, şi de crearea în unele țări a burselor de valori (Polonia, Ungaria, Iugoslavia).

6.2. Reforma sistemului de impozite

O altă componentă a reformei economice, reforma sistemului de impozitare s-a dovedit, de asemenea dificil de înfăptuit în totalitate, într-un interval de timp scurt.

Obiectivul acesteia era: crearea unui sistem de impozite simplificat, uniform şi neutru care, aşa cum se exprimă un economist occidental[3] să stimuleze însă "munca, economiile şi investițiile". În practica desfăşurărilor economice în țările est-europene, nu de puține ori, realizarea acestui obiectiv a fost împiedicată, prin chiar măsurile de reformă a sistemului de impozite. Dacă simplifica-

[1] Newsweek, 30 sept. 1991.
[2] Newsweek, 30 sept. 1991.
[3] Owens, J., *Options for Tax Reform* (The OECD Observer, nr. 1970/iunie-iulie 1991).

rea acesteia a fost mai uşoară s-au concretizat în stabilirea clară, după mediul structurii sistemelor occidentale, a două categorii de impozite – directe şi indirecte – şi introducerea unora dintre ele impozitul pe profit, impozitul pe venituri (doar în Ungaria şi România), impozitul pe circulația mărfurilor, realizarea celorlalte două atribute (uniformitate şi neutralitate) s-a dovedit dificilă şi cu efecte contradictorii.

Astfel, aplicarea principiului uniformității (impozite egale agenților economici, indiferent de forma de proprietate) s-a făcut din dauna încurajării extinderii sectorului particular (o excepție pozitivă reprezentând-o nivelul mai redus al impozitului pe profit aplicat societăților mixte cu capital străin). De asemenea, există un conflict potențial – observabil deja în țările est-europene – între necesitatea de a stimula prin sistemul fiscal anumite activități (economice, culturale, sociale) sau segmente ale populației şi realizarea neutralității sistemului, care ar asigura o creştere eficientă a încasărilor.

În fapt, în țările est-europene în etapele parcurse până în prezent, primordial a fost obiectivul realizării volumului de încasări fiscale prevăzute (pe seama acestora constituindu-se cea mai mare parte a veniturilor bugetare), în condițiile în care pericolul real al creşterii sau menținerii unor deficite de proporții ar fi periclitat eforturile de stabilizare macroeconomice. Această orientare este amendată în prezent, considerându-se, că în general, nivelul impozitelor (atât celor pe profit, cât şi al celor pe venit) a fost prea ridicat, acest fapt, însoțit de restrângerea puternică a oricăror tipuri de facilități de impozitare contribuind, în opinia economiştilor din țările est-europene, la scăderea interesului pentru muncă, la reducerea investițiilor şi a economiilor, într-un cuvânt, la adâncirea recesiunii economice pe care o străbat țările analizate.

În unele țări, din anul 1991 s-a încercat corectarea politicii de impozitare: în Cehoslovacia, de pildă, impozitul pe profit a fost diminuat la 50-55% (de la 55-65%), iar în Ungaria şi Cehoslovacia au fost diminuate nivelurile impozitelor progresive pe veniturile individuale, respectiv fondul de salarii, fiind majorată cota veniturilor exercitate de la impozitare.

Având în vedere implicațiile pe care le au modificările sistemului de impozitare, în unele țări acestea au fost amânate față de termenul de realizare inițial proiectat: în Cehoslovacia şi Polonia s-a decalat introducerea impozitului pe venit (se aplică în continuare impozitul pe fondul de salarii) şi în majoritatea țărilor s-a amânat introducerea TVA (cu excepția Ungariei unde aceasta a fost introdusă în 1988). Aplicarea acestuia nu va fi probabil multă vreme amânată având în vedere că pe această cale ar fi înlăturate unele din distorsiunile majore ale prețurilor actuale şi surse ale unor majorări nejustificate ale acestora (impozitul pe circulația mărfurilor adăugat pe diferite trepte de intermediere).

6.3. Crearea unui sistem de protecție socială

Primele schițe de concepții de reformă economică conturau, în toate țările est-europene, orientarea spre crearea unui sistem amplu de protecție socia-

lă, în mințile autorilor fiind încă forme vii nedreptățile şi condițiile precare de viață în care a fost obligată să trăiască majoritatea populației din aceste țări sub regimurile comuniste.

Dificultățile de înfăptuire a unei protecții sociale reale în cei doi ani de reformă, parcurşi de țările est-europene se datorează câtorva factori obiectivi:

a) impactul social al transformărilor inițiale a fost mult mai amplu decât s-a previzionat: şomajul mult mai înalt (11,1% din forța de muncă – activă din Polonia, în Ungaria 8%, 6,6% în Cehoslovacia la nivelul anului 1991), diminuarea mai severă a veniturilor reale ale populației în toate țările analizate, fenomen care a produs creşterea nivelului de sărăcie şi a extins rapid categoria persoanelor care trăiesc sub pragul de sărăcie;
b) lenta punere în funcțiune a unor programe de calificare şi recalificare şi a altor mijloace de protecție, caracteristice țărilor occidentale;
c) volumul relativ redus de fonduri alocate pentru finanțarea fondurilor de asistență socială;
d) erodarea continuă, prin creşterea prețurilor la unele servicii publice, prin menținerea unor salarii scăzute pentru personalul încadrat în aceste servicii prin alocarea unor fonduri bugetare în continuare reduse pentru activități ca învățământ, medicină, cultură, a calității vieții, îngustarea accesului la informație şi educație, condiții necesare pentru crearea unei noi mentalități civice şi economice etc.

În fapt, în majoritatea țărilor analizate protecția socială s-a realizat pe următoarele coordonate:

a) garantarea salariului minim pe economie (în urma negocierilor dintre patronat, sindicate şi guvern);[1]
b) asigurarea ajutorului de şomaj, schemele de calcul al nivelului acestuia fiind apropiate:
   – în cazul **Ungariei**, prevederile par a fi cele mai favorabile pentru şomeri, ajutorul de şomaj se acordă pentru o perioadă de 1,5 ani 75% din nivelul ultimului salariu, în primele 6 luni iar în următoarele 60%. Nivelul ajutorului nu poate fi mai mic decât 80% din salariul minim pe economie, dar nici mai mare de 200% față de acesta;
   – în **Cehoslovacia**, ajutorul de şomaj se acordă timp de 1 an, în primele şase luni 65% din ultimul salariu, în următoarele 60%, şi, desigur, că acesta este indexat în raport cu creşterea indicelui prețurilor bunurilor de consum;
   – în **Polonia**, acestea reprezintă în primele 6 luni 110-125% din salariul minim, iar în următoarele luni 95%.

[1] În cazul Cehoslovaciei, acesta a fost stabilit, la 1 febr. 1991, la 10,80 coroane/oră, în condițiile unei săptămâni de lucru de 42,5 ore (aprox. 2000 coroane/lună, față de un salariu mediu de 3460).

– în **Bulgaria,** ajutorul de şomaj se cifra la 620 leva/lună la finele anului 1991[1] nivel relativ ridicat, comparativ cu niveluri ale salariilor medii considerate a fi între cele mai înalte: în transporturi 1000 leva, în sistemul bancar 920 leva.

c) acordarea de compensații băneşti pentru atenuarea efectului creşterii prețurilor la unele produse de strictă necesitate, de regulă alimente (s-a practicat în Cehoslovacia şi Bulgaria).

Doar în cazul a două țări se semnala, în unele surse disponibile, punerea în aplicare şi a altor forme de asigurare a protecției sociale, ca de pildă organizarea unor programe de recalificare. În Ungaria a fost creată, în 1991, Comisia Națională pentru pregătirea forței de muncă, care a conceput programe regionale de recalificare a şomerilor adulți, politica de pregătire a forței de muncă fiind direcționată în scopul înlăturării actualelor neconcordanțe structurale ale cererii şi ofertei pe această piață şi în corelație cu viitoarele restructurări industriale preconizate. Guvernul ungar şi-a reconfirmat şi în anul 1991 concepția formulată clar în preambulul "Programul renaşterii naționale" – potrivit căreia, educația împreună cu cercetarea şi dezvoltarea tehnologică constituie factori cheie ce vor determina competitivitatea economiei Ungariei pe termen lung.

De asemenea, în Polonia se notifica, încă din anul 1990, inițierea unor programe de recalificare regionale, activitate realizată cu sprijinul asistenței tehnice şi în finanțare externă.

Ar mai fi de menționat, legat de acest subiect, propunerile de majorare a cheltuielilor în acest domeniu, pe seama absorbției unei părți din fondurile extrabugetare rezultate în urma lansării procesului de privatizare.

Până în prezent, după cum am analizat, asigurarea protecției sociale nu a focalizat atenția şi preocupările guvernanților. Accentuarea dramatică a tensiunilor sociale, ca urmare a reducerii severe a nivelului de trai al populației şi erodarea treptată a încrederii acesteia în buna credință şi competența guvernanților, amenință nu doar succesul reformelor economice, ci chiar continuarea lor. (Cel mai ilustrativ exemplu fiind situația creată în Polonia, țară în care populația a acceptat sacrificiile "terapiei de şoc", dar ulterior a sancționat tot mai dur nereuşitele).

Economiştii au avertizat, din nou, că fără un **pact social**, reformele nu vor putea continua, iar acesta nu va putea fi realizat dacă nu se vor lua în calcul limitele suportabilității poverii sacrificiilor şi dacă nu va fi creionat un orizont al speranței ameliorării vieții, credibil şi nu prea îndepărtat.

[1] Surse apropiate cercurilor oficiale.

7. CONCLUZII

7.1. Reevaluări ale concepțiilor şi programelor de reformă din perspectiva celor doi ani parcurşi

1) Reformele economice din țările est-europene lansate la începutul anului 1990 nu au reprezentat un scop în sine: tranziția de la economia planificată centralizat la o economie de piață era o necesitate impusă de adâncirea crizei economice în toate aceste țări la sfârşitul deceniului al 9-lea, precum şi a crizei colaborării economice bi şi multilaterale, în cadrul organizației CAER. De asemenea, reforma mecanismului economic țintea să consolideze procesul de democratizare politică, inițiat la finele anului 1989, propunându-şi să creeze premisele exercitării depline a drepturilor şi libertăților economice ale individului. Faptul că, **libertatea economică într-o economie de piață înseamnă creşterea oportunităților de prosperitate individuală şi fructificarea "inovației creatoare"** (Schumpeter), dar şi **creşterea responsabilităților individuale** (ba uneori chiar "libertatea de a pierde", după cum se exprima ministrul de finanțe britanic Norman Lamont), avea să se înțeleagă şi să fie acceptat mai greu, atât datorită mentalităților inerțiale, cât şi condițiilor economice şi sociale frustrante şi inechitabile, menținute sau chiar accentuate în primii doi ani ai reformei, pentru majoritatea populației din aceste țări, condiții care au favorizat în continuare, din nefericire, afacerile speculative, corupția, eludarea legii etc.

2) Evaluările evoluțiilor din cei doi ani de reformă economică (dar şi comparațiile internaționale) reliefează importanța covârşitoare, ca factor al dezvoltării, a **potențialului uman** în realizarea schimbărilor propuse. Nu întâmplător, guvernul ungar, în programul său de reformă, numit "Programul renaşterii naționale", evalua ca "principală resursă economică", însuşi poporul ungar.

Cheltuielile pentru educație, pentru formarea şi reorientarea profesională, pentru deprinderea comportamentelor proprii agenților într-o economie particulară, reprezintă, chiar şi în opinia economiştilor occidentali, una dintre cele mai profitabile investiții, îndeosebi în perspectivă medie şi îndelungată. Sprijinul acordat – indirect – de către stat (facilități de credit, fiscale sau vamale) întreprinzătorilor particulari devine esențial pentru refacerea a ceea ce în mod inspirat cineva a numit "structura moleculară vie" a economiei – rețeaua micilor firme particulare. Echilibrul, nu doar economic ci şi social al societății ungare, se datorează şi atingerii pe parcursul deceniilor de experimentare a unor reforme economice (după 1968) a unui nivel de cultură economică relativ ridicat, pe ansamblul populației.

3) De asemenea, trebuie reamintit că, în momentul lansării reformelor economice, moment în care erau mai pregnante cerințele de justiție socială,

autorii programelor economice au conturat orientarea spre crearea unor economii de piață cu o puternică tentă socială. Această orientare s-a estompat pe parcursul primilor doi ani de derulare a reformei, din motive parțial obiective, dar agravarea tensiunilor sociale în țări ca Polonia, în care sprijinul popular, nu doar pentru înfăptuirea tranziției, dar chiar pentru aplicarea terapiei de şoc a fost atât de puternic, reprezintă un avertisment serios pentru guvernanții din țările analizate. Erodarea treptată, nu numai a credibilității politice a unor guverne, ci şi a încrederii în atingerea unui orizont de ieşire din marasmul economic şi social actual reprezintă un pericol real pentru continuarea schimbărilor structurale în țările est-europene.

Deşi demonetizată prin repetare, necesitatea realizării unui pact social reprezintă acum, chiar mai mult decât la începutul reformelor o condiție primordială pentru continuarea procesului de democratizare economică. Dar, redobândirea încrederii populației nu va fi posibilă decât dacă, aşa cum se exprimă Michel Camdessus director executiv al FMI, aceasta va fi convinsă că "povara sacrificiilor este împărțită în mod echitabil".

4) În atmosfera de euforie şi entuziasm ce a caracterizat o bună bucată de timp climatul economic şi politic în țările est-europene, programele de reformă economică au fost etapizate în mod nerealist. Chiar şi discuția inițială dintre cele două tipuri de terapie propuse pentru efectuarea tranziției – terapia şoc şi cea graduală – a devenit în timp mai puțin relevant. Experiența celor 2 ani parcurşi a demonstrat imposibilitatea comprimării anumitor procese într-un interval de timp foarte scurt, ca reforma proprietății şi procesul de privatizare reforma sistemului bancar, crearea piețelor financiare şi valutare, a pieței forței de muncă. De asemenea, a devenit evident faptul că, **efectuarea tranziției are costuri sociale mult mai înalte decât se anticipase, optimizarea lor fiind dificilă în ambele tipuri de abordări, "de şoc" sau "graduală".** Astfel, atât Polonia ce a aplicat un program de stabilizare de tipul terapiei de şoc în sem. I 1990, cât şi Bulgaria şi România, ce au încercat, îndeosebi în cursul anului 1990, amânarea lansării principalelor schimbări structurale, s-au confruntat cu o deteriorare puternică a nivelului de trai şi în perioada respectivă.

5) Dincolo de aceste distincții, era importantă **elaborarea unei concepții şi a unui program de reformă coerente, care să abordeze sistemic transformările propuse,** pornind de la o evaluare realistă a condițiilor inițiale economice şi sociale, precum şi a celor conjunctural – economice mondiale. Corectă s-a dovedit opinia potrivit căreia, **programele de reformă economică trebuiau să lanseze toate reformele structurale simultan, urmând** efectuarea lor, etapizată în intervale de timp diferite, cu respectarea interdependențelor dintre ele şi cu evaluarea impactului lor social etc.

După cum suna recomandarea unuia dintre experții băncii mondiale: "faceți totul deodată şi nu fiți surprinşi dacă vă vor trebui 10 ani să completați schimbările" (The Economist, 21 sept. 1991), concepția de reformă economică aplicată în Cehoslovacia s-a apropiat în cea mai mare măsură de acest ideal

de abordare. În Ungaria, tranziția a devenit un proces organic (J. Konrai, 1990) fundamentul său fiind creat într-o perioadă anterioară anilor 1990-1991, sub aspectul creației în forme incipiente a unor instituții ale pieței existenței unui grad mai mare de descentralizare economică a unei mentalități favorabile economiei de piață.

6) În momentul lansării actualelor reforme nimeni nu a evaluat corect cât de dificilă şi complexă avea să se dovedească această transformare. După cum se exprima ministerul de finanțe cehoslovac Vaclav Klaus, arhitectul reformei economice în această țară, "tranziția se dovedeşte un proces puternic conflictual" şi am adăugat noi, de mult mai lungă durată decât se estima inițial.

Teoria economică, deşi nepregătită în a oferi concepții sistemice care să fundamenteze programele economice, a furnizat unele elemente de reper cu privire la concepțiile de reformă, între care mai importante erau:

- necesitatea abordării simultane a problemelor stabilizării economice şi a reformelor structurale (de mecanism economic şi sectoriale);
- necesitatea găsirii unei secvențialități a măsurilor de reformă, nu doar rațională, ci şi posibilă.

Cele mai ample discuții teoretice s-au purtat pe marginea acestei ultime probleme: ordinea secvențială de introducere a măsurilor de reformă, economiştii formulând numeroase dileme, de tipul unor "cercuri vicioase" a se vedea cap. 8.

Practicienii au trebuit să aleagă în ce punct să rupă cercurile, să aplice măsuri pentru care nu erau înfăptuite condițiile pregătitoare (de pildă liberalizarea prețurilor, înainte de demonopolizarea pieței, convertibilitatea internă, înaintea atingerii unei stabilități economice interne şi externe, inițierea privatizării, înaintea restructurării etc.)

7) Condițiile de desfăşurare a procesului de tranziție la economia de piață s-a dovedit mult mai complex şi ca urmare a modificării, sub anumite aspecte, a condițiilor externe – cadrul mondial fiind caracterizat de producerea unor mutații importante la începutul actualului deceniu. În afară de impactul negativ imediat al unor procese, precum dezagregarea CAER-ului şi colapsul schimburilor comerciale reciproce ale țărilor foste partenere, sau reunificarea Germaniei (cu un dublu efect-primul de restrângere a schimburilor, al doilea, de diminuare a exportului de capital al Germaniei de Vest), simultan, în economia mondială, se desfăşoară alte fenomene cu caracter conjunctural sau de durată care imediat sau pe termen mediu, de asemenea ar putea să influențeze în mod imprevizibil evoluțiile economice din țările analizate. Dintre ele aş aminti doar:

a) ieşirea lentă din recesiune a țărilor dezvoltate, dar şi ajustările structurale din aceste țări (fenomene ce îndreptățesc evaluarea făcută de experții băncii mondiale în raportul lor din anul 1991, anume că întreaga economie mondială – nu doar grupa țărilor în curs de dezvoltare sau a celor foste socialiste – s-ar afla în prezent într-o perioadă de tranziție);

b) tensiunile existente pe plan mondial între multilateralism (eforturile de liberalizare a schimburilor comerciale mondiale) şi regionalism (tendința de accentuare a protecționismului regional, cel puțin pe termen scurt sau mediu);
c) evoluțiile economice din CSI;
d) evoluțiile din CE ş.a.

8) Fiind elaborate "sub imperiul clipei" cele mai multe dintre programele de reformă nu au conturat şi coordonatele unei strategii pe termen lung excepție făcând doar "Scenariul de reformă al Republicii Federative Cehe şi Slovace", ce le-a schițat totuşi.

În prezent, cercurile politice şi economice din toate țările est-europene recunosc necesitatea elaborării acestora având în vedere îndeosebi două procese: restructurarea industrială şi integrarea economică regională sau subregională (specializarea internațională).

Recomandările experților occidentali, în legătură cu aceasta din urmă problemă şi se înscriu într-o diversitate de opinii, de la imboldul de a regăsi formule noi de cooperare bi şi multilaterale reciprocă, la cea de cea mai largă respirație, a apartenențelor multiple, sugerată de consilierul preşedintelui SUA, polonezul Z. Brzejinski.

9) Dacă **deschiderea reală a economiilor acestor țări spre exterior** era formulată între principalele caracteristici ale noului tip de economie, ce urma a fi construită, în prezent, formulările sunt mult mai orientate, în toate țările est-europene, subliniindu-se necesitatea transformării comerțului exterior într-unul dintre principalii factori ai dezvoltării. De asemenea, deşi dimensiunea asistenței economice şi financiare acordată până în prezent de țările occidentale a arătat clar că refacerea economică în țările est-europene trebuie să se facă, în principal, pe seama mobilizării resurselor proprii de dezvoltare, anumite forme de colaborare economică cu țările dezvoltate care necesită un efort financiar masiv din partea acestora, ar putea fi un important sprijin pentru tranziție. De pildă, investițiile străine de capital pot fi un catalizator pentru realizarea unor transferuri de tehnologie, pentru pregătirea specialiştilor etc. De asemenea, extinderea acordării unor facilități comerciale din partea țărilor dezvoltate (de tipul celor negociate în "acordurile de asociere încheiate de CEE cu Ungaria, Polonia şi Cehoslovacia în decembrie 1991), pentru țările din Centrul şi Răsăritul Europei ar reprezenta de asemenea, o formă de susținere a relansării lor economice.

7.2. Evaluări critice ale derulării reformelor economice

1) O primă observație: evaluările cantitative, care semnalează starea de recesiune (sau depresiune) economică în care au intrat economiile țărilor est-europene sunt incomplete; ele reflectă într-o mai mică măsură evoluțiile pozitive, care există totuşi. În actualul sistem de evaluare statistică, nu întotdeauna

informațiile furnizate pentru analiză permit corelarea rezultatelor pentru obținerea unei evaluări precise.

Astfel, statisticile oficiale nu înregistrează până în prezent fidel evoluțiile din sectorul particular, care, deşi încă de dimensiuni restrânse, desigur, are o dinamică de dezvoltare spectaculoasă (atât sub aspectul productivității muncii, cât şi al nivelului salariilor comparativ cu ansamblul economiei sau sectorului de stat).

Sau, de pildă, în Polonia, sprijinul acordat de populație implementării programului de stabilizare "de şoc" în sem. I 1990 se explica, desigur, în principal prin credibilitatea politică a "Solidarității", dar în plus, mai exista un fundament pentru acest sprijin: populația deținea, la finele anului 1989, depozite valutare în băncile de stat evaluate la 4,5 mld. dolari şi lichidități valutare la purtător evaluate la 4-8 mld. dolari, în timp ce întreprinderile de stat dețineau depozite proprii ce însumau doar 2,5-3 mld. dolari.

Ne vom opri în cele ce urmează, îndeosebi asupra a două tipuri de observații rezultate în urma analizei comparate a derulării proceselor de reformă economică în țările est-europene: unele erori şi "ajustările pozitive", considerând că **sublinierea** lor se constituie într-un pachet de **concluzii** cu valoare de **puncte de reper** pentru reevaluarea şi ajustarea concepției de reformă din România.

A. **Erorile de politică macroeconomică** au constat, fie în utilizarea unor instrumente neadecvate pentru atingerea unor obiective, fie în dimensionarea greşită a intervențiilor.

1) Centrarea reformelor economice în majoritatea țărilor analizate (mai puțin poate Ungaria), într-o primă etapă, asupra programelor de stabilizare este acum privită critic de majoritatea economiştilor din vest sau din est.

Politicile monetare şi fiscale restrictive, "nucleul" programelor de stabilizare, având drept scop "eliminarea cererii în exces" şi diminuarea, pe această cale, a presiunilor inflaționiste au avut efecte contradictorii în economie. Numeroşi economişti au atras luarea aminte încă din momentul conceperii unor astfel de programe asupra faptului că dezechilibrul pieței în țările est-europene se datora, în principal, unei oferte subdimensionate, excesul de lichiditate existent în aceste economii fiind generat de penuriile cronice şi generalizate de mărfuri.

Dar, măsurile de politică macroeconomică cu caracter monetarist şi antiinflaționist, care au acționat pentru restabilirea echilibrului pieței prin controlul masei monetare au condus şi la contracția puternică a producției şi a investițiilor.

Rigiditățile structurale existente în economie (menținerea monopolurilor de producție şi de distribuție a produselor, dependența de piața CAER imobilitatea forței de muncă, inelasticitatea cererii pentru anumite categorii de bunuri de consum față de prețuri, oferta redusă de capital intern) şi comportamentele "atipice", inerțiale ale întreprinderilor de stat (neadaptarea la structura cererii reale, acoperirea pierderilor prin prețuri) au provocat, pe de o parte, efecte su-

pradimensionate (de pildă, obținerea unor excedente bugetare de proporții artificiale în Polonia (în 1990) şi Cehoslovacia (1991), iar pe de altă parte, au diminuat uneori până la anulare, posibilul efect de restructurare al acestora. Efectul "darwiniano-schumpeterian" (denumit astfel de F. Coricelli şi R. de Rezende Rocha 1990, 1991), eliminarea prin "selecție naturală" a întreprinderilor nerentabile nu a acționat în țările est-europene. Întreprinderile s-au sustras, de regulă voluntar, sau involuntar, aplicării unor măsuri de restructurare impuse de anumite măsuri incluse în programele de stabilizare (precum, reducerea subvențiilor sau politica creditului scump). Astfel, politica de practicare a unor dobânzi pozitive la credite nu au determinat doar reducerea aşteptată a ratei inflației prin diminuarea masei monetare, şi aceasta doar temporar – ci şi blocaje financiare de proporții (produse de practica amânării plăților şi de extinderea creditelor între întreprinderi).

Lipsa de eficacitate a măsurilor monetariste se datorează şi existenței unui sistem bancar slab dezvoltat cu portofolii bancare grevate de datoriile neplătite ale întreprinderilor de stat eficiente, incapabile să depună o disciplină financiară dură, precum şi inexistenței sau neaplicării legilor antimonopol sau a falimentului.

În fapt rezultatele contradictorii ale politicilor de stabilizare au atestat existența cercului vicios: "restructurarea-stabilizarea", una dintre interdependențele dilematice pentru stabilirea ordinii secvențiale de introducere a măsurilor de reformă economică.

2) Analizând mai în detaliu competențele programelor de stabilizare, pot fi făcute alte evaluări critice:

a) La originea inflației, când ea nu s-a datorat situației de ofertă insuficientă (caracteristică majorității țărilor est-europene la sfârşitul anului 1989) au fost costurile de producție şi nu cererea în exces (D. Rosati, 1990), situație proprie în 1990 Poloniei şi în prezent mai multor țări.
b) În aplicarea, unei politici monetare restrictive s-a propus diminuarea creşterii masei monetare M_1 fapt ce a provocat o adevărată criză de lichidități şi s-au aflat între cauzele blocajelor financiare.
c) Încercarea de echilibrare a bugetului pe seama reducerii cheltuielilor bugetare, cât şi a creşterii încasărilor bugetare a fost incorect dimensionată şi orientată:
   - cheltuielile guvernamentale ce ar fi trebuit reduse erau în principal subvențiile (dar şi acestea selectiv) şi cheltuielile administrative şi nu investițiile publice;
   - creşterea încasărilor bugetare trebuie realizată şi nu pe seama aplicării unor plafoane de impozitare pe profitul întreprinderilor şi pe fondul de salarii ridicate (Polonia şi Cehoslovacia în 1990) şi a reducerii categoriilor de scutire de impozite acceptate (Polonia), ci mai mult pe seama stimulării multiplicării şi extinderii activităților economice.

După cum arată economiştii reducerea încasărilor fiscale ar fi fost compensată de efectul de "antrenare" al acestora în sfera consumurilor dezvoltării serviciilor etc.

În fapt, politica fiscală aplicată a condus la **erodarea puternică a surselor de acumulare internă: investiţiile publice şi capitalul particular** şi nu şi-a realizat funcţia fundamentală aceea de a stimula "economiile munca şi investiţiile" (Paul Marer, în 1990).

d) La restrângerea acestora, periculos de puternică, a contribuit, prin influenţa sa politica dobânzilor, rata pozitivă în cazul creditelor (cu influenţa restrictivă asupra refacerii resurselor întreprinderilor) şi rata negativă a dobânzilor în cazul depunerilor populaţiei (cu influenţa negativă asupra volumului acestora).

Astfel, formarea capitalului particular ce ar fi trebuit evaluat între sursele fundamentale de creştere economică în această perioadă a fost influenţată negativ de erodarea veniturilor reale ale populaţiei, având ca urmare diminuarea ratei economiilor.

e) La erodarea surselor de acumulare internă a contribuit, remarcă specialiştii, şi devalorizarea, uneori excesivă, a monedelor naţionale (în cazul Poloniei se aprecia că stabilitatea cursului ar fi putut fi asigurată în 1990 prin menţinerea cursului existent anterior introducerii convertibilităţii, 6500 zloţi/$ şi nu 9500 zloţi/$ - D. Rosati).

3) Între erorile de politică macroeconomică făcute de guvernanţii ţărilor est-europene în anii 1990-1991 specialiştii mai menţionau:

- necorelarea volumului de amortizări cu volumul de investiţii, ce a condus la accelerarea erodării valorilor activelor întreprinderilor;
- necorelarea creşterii salariilor cu creşterea productivităţilor muncii, fenomen general în ţările est-europene, cu impact direct asupra echilibrului intern (evoluţiei inflaţiei, în primul rând) şi competitivităţii externe a mărfurilor acestor ţări;
- nerespectarea disciplinei financiare având ca urmare decapitalizarea crescândă a băncilor comerciale, erodarea rezervelor acestora, uneori până la limita supravieţuirii lor.

Concluzionând observaţiile privitoare la politicile macroeconomice de stabilizare se cere subliniat faptul că, pentru obţinerea unor succese reale în aplicarea acestora şi nu "sterile" (D. Rosati, 1990) politicile de management al cererii ar trebui nuanţate (avându-se în vedere că anumite componente ale cererii nu trebuie restricţionate) echilibrate cu aplicarea simultană a unor politici specifice de stimulare a ofertei.

Experienţele programelor de stabilizare din primii doi ani au reconfirmat opiniile majoritare de altfel, care au pledat pentru o abordare multidimensională a procesului de tranziţie şi pentru introducerea simultană a măsurilor vizând constituirea instituţiilor pieţei.

4) Legat de acest ultim aspect, se reliefează de asemenea unele concluzii cu valoare de reper pentru continuarea procesului de reformă.

- "stabilirea regulilor jocului" nu a fost făcută cu suficientă fermitate, coerență şi transparență adoptarea şi integrarea în vigoare de noi legi s-a interferat în numeroase cazuri cu aplicarea în continuare a unor reglementări juridice vechi, inadecvată actualelor transformări economice; era semnalată, de asemenea, tendința multor subvenții economice de a eluda legea (exemplele cele mai vulgare fiind evaziunile fiscale, valutare etc.) dar, în plus, "regulile jocului" stabilite prin legi au fost transgresate prin ceea ce un reputat economist (L. Csaba) numea "aranjamente birocratice excepționale".

5) În legătură cu procesul de privatizare pot fi amintite următoarele estimări critice:

- crearea, pe parcursul procesului de privatizare "spontană" a aşa-numitei proprietăți încrucişate de stat care, în opinia economiştilor ungari, unde fenomenul a avut amploare (K. Mizei, 1990), va ridica obstacole suplimentare în privatizarea acestui tip de întreprinderi, cât şi a celor cu participații de capital în acestea;
- imixtiunea băncilor în derularea acestui proces în Ungaria (băncile de stat deținând participări la capitalul anumitor întreprinderi) se consideră că, în această fază de dezvoltare economică, ar putea amâna restructurarea unora dintre acestea;
- privatizarea prin intermediul "fondului de proprietate" trebuie considerată ca o formulă tranzitorie, necesară până la crearea unei piețe reale a capitalurilor; menținerea pe termen lung sau chiar permanentizarea acestora ar consolida tendințele de "birocratizare" a privatizării şi de creare a unei largi categorii de acționari pasivi datorită dispersiei foarte largi a acționarilor posesori de vouchere), precum şi a unei forme de proprietate "necreatoare"[1].

6) Ca un corolar al tuturor acestor observații privitoare la măsurile de reformă aplicate în țările est-europene trebuie reluată observația, mult mai puternic reliefată în analizele mai recente ale fenomenelor prezentate, că **renunțarea la planificare** în toate țările est-europene nu a fost compensată de intrarea în funcțiune a mecanismelor de "autoreglare" alte piețe, existând pericolul realizării uneia dintre cele mai nefericite combinații de structuri, politici şi instrumente economice, ca, de pildă, "capitalism fără profit sau socialism fără planificare".

A rezultat din aceste evaluări că, în perioada de tranziție, până când instituțiile pieței (preponderența proprietății particulare, crearea unui mediu economic competitiv, a pieței forței de muncă, a capitalurilor, a pieței valutare) vor funcționa deplin este nevoie ca statul să-şi asume o **funcție dirijistă mai pu-**

[1] Pentru aceste concluzii critice referitoare la acest proces a se vedea şi sinteza despre privatizare, autor L. Dulgheru.

ternică în vederea realizării unor scopuri bine determinate: creşterea economică restructurarea industrială stimularea ofertei pentru export a altor activități de importanță strategică (agricultura, infrastructura, cercetarea-dezvoltarea serviciile publice etc.).

În "transformarea cercului vicios al stagnării economice - în care au intrat toate țările est-europene - în cercul vicios al creşterii economice", după cum se exprima în mod plastic un economist polonez (K. Laski) statului îi revine un rol important, intervenția sa trebuind să se apropie de ceea ce gânditorul francez Denis de Rougemont numea "guvernare prin orientarea comparabilă cu "arta pilotării unui vapor, arta de a face chiar şi din vânturile potrivnice ajutoare" ("exemple ale unor experiențe de acest tip în lume nu ne lipsesc: Japonia, Coreea de Sud etc.").

Este de menționat totuşi, că unele guverne din țările est-europene au avut în vedere menținerea unei intervenții statale în economie, chiar dacă oarecum timide exemplele cele mai puternice furnizându-le Cehoslovacia (monitorizarea procesului de liberalizare a prețurilor – instituirea de plafoane minime sau maxime de creştere a acestora etc.), Ungaria (menținerea unor subvenții pentru anumite sectoare economice, practicarea unor facilități fiscale pentru stimularea altora etc.).

B. **Ajustări pozitive**

Ajustările pozitive, în sensul dat de experții OCDE acestei noțiuni la începutul anilor "80, pot fi considerate, desigur, toate reformele structurale inițiate în țările est-europene, începând cu reforma proprietății şi sfârşind, de pildă, cu liberalizarea comerțului exterior. Voi încerca însă, să subliniez câteva dintre transformările care au avut un caracter "creator", prin aceasta înțelegând alegerea unor soluții echilibrate în condiții economice de obicei adverse:

1) crearea unor **piețe financiare incipiente**:
   - Polonia, pentru a absorbi lichiditățile monetare în exces în a doua parte a anului 1991, a lansat în decembrie 1989 un împrumut public prin emisia de obligațiuni guvernamentale (cu rambursare la un termen îndelungat);
   - Ungaria, în vederea finanțării deficitelor sale bugetare din 1990 şi 1991 a procedat la lansarea pe piață de obligațiuni guvernamentale şi de bonuri de tezaur;
   - În Polonia se introduceau de asemenea, în circulație, în 1990, unele instrumente de plată proprii economiilor de piață: sistemul cărților de credit şi al eurocecurilor;
   - În Polonia şi Ungaria au fost create bursele de valori, care desigur că au deocamdată o activitate relativ restrânsă, dar ele cotează deja acțiunile unora dintre marile întreprinderi supuse privatizării.
2) **formarea pieței forței de muncă**:

– În scopul stimulării mobilității forței de muncă şi a contracarării şomajului structural, în Polonia şi Ungaria au fost elaborate programe regionale de recalificare a forței de muncă, organizate îndeosebi pentru adulți (în prima țară cu sprijinul unor instituții occidentale, în cea de-a doua sub administrația unei instituții centrale create recent în acest scop, Comisia Națională pentru pregătirea forței de muncă).

3) sprijinirea creării unui **climat concurențial pe piața internă de mărfuri**, prin liberalizarea comerțului exterior;
4) stimularea investițiilor străine de capital prin micşorarea numărului restricțiilor de implantare, simplificarea procedurii de aprobare, acordarea unor facilități fiscale şi vamale, garantarea proprietății şi a transferului peste graniță, a profiturilor în valută (şi, într-o măsură din ce în ce mai mare, a celor în monedă națională, precum şi a capitalului investit inițial);[1]
5) crearea sistemului ierarhizat pe două niveluri, apariția unor bănci particulare mici (mai numeroase în Polonia) şi multiplicarea numărului de filiale sau reprezentanțe ale unor bănci străine (**"înfrățirea băncilor" poloneze cu bănci occidentale**, sub oblăduirea şi cu sprijinul Corporației Financiare Internaționale), încercarea, mai timidă, totuşi, de atragere în rețeaua instituțiilor de credit a altor instituții financiare, precum societățile de asigurări, sau crearea unor instituții financiare;
6) creşterea numărului de întreprinderi particulare mici şi sprijinirea procesului de privatizare. Este de menționat în acest sens, inițiativa Ungariei de a crea fonduri speciale de creditare a micilor întreprinzători.
7) o altă categorie de "**ajustări pozitive**" este constituită de **corecțiile** aplicate unor politici macroeconomice, în intenția de a diminua impactul depresiv al măsurilor anterioare:
   – În Polonia şi în Iugoslavia în sem. II 1990, în Cehoslovacia în sem. II 1991, politicile restrictive (în domeniul creditului şi al creşterii salariilor îndeosebi) au fost relaxate, ca urmare însă, inflația a tins să crească din nou. Alte corecții "de detaliu" încercate anterior în unele dintre țările est-europene au fost:
     a) **în politica bugetară**:
        - în Polonia, în anul 1990, cu toate că s-a procedat la o diminuare severă a cheltuielilor bugetare, simultan, au fost majorate unele **cheltuieli "selecționate"**, între care se numărau cheltuielile pentru educație, sănătate, cultură, precum şi cheltuielile privind subvenționarea construcției de locuințe (acestea din urmă erau considerate foarte necesare pentru sprijinirea mobilității regionale a forței de muncă, componentă a politicii de absorbție a şomajului, în creştere galopantă în această țară);

[1] Pentru detalii în legătură cu punctele 4 şi 3, a se vedea sinteza elaborată de R. Palade.

- în Ungaria, de asemenea, la capitolul cheltuieli bugetare au fost menținute la un nivel relativ ridicat cheltuielile pentru educație şi cele destinate sprijinirii activităților de cercetare-dezvoltare tehnologică, apreciate de către guvernanții acestei țări, drept domenii cheie pentru realizarea obiectivului de creştere a competitivității externe a economiei ungare pe termen lung; de asemenea, în bugetul acestei țări, (deşi prețurile au fost liberalizate în proporție covârşitoare în anii 1990-1991 au fost menținute subvențiile pentru producția şi consumul de produse agroalimentare, precum şi cele destinate susținerii exporturilor de astfel de produse (de pildă, subvențiile pentru prețurile de consum la produsele agroalimentare acordate în 1991 au reprezentat 1,5% din PIB al Ungariei realizat în anul respectiv).

b) **în politica fiscală**:

- în timp ce Polonia a redus substanțial în anul 1990 facilitățile de impozitare, Ungaria şi-a menținut politica de stimulare selectivă a anumitor activități sau sectoare economice (precum cercetarea-dezvoltarea, serviciile, agricultura, silvicultura etc.), prin acordarea de scutiri de taxe fiscale pentru investitorii şi întreprinderile din aceste domenii;
- de asemenea, în Ungaria s-a procedat la diminuarea plafoanelor şi nivelurilor de impozitare a veniturilor, începând cu anul 1990;
- în Cehoslovacia, din anul 1991 nivelurile impozitelor pe profit au fost reduse de la 55-65% la 50-55%;
- în toate țările s-a procedat la aplicarea unui nivel inferior de impozit pe profit, în cazul societăților mixte cu capital străin (40%).

c) **în politica de credit:**

- Ungaria, deşi s-a aliniat orientării generale a țărilor est-europene de a practica o politică a creditului scump, a încercat totuşi o nuanțare a acesteia; astfel, după cum precizează sursele ungare, în timp ce volumul de credite acordate guvernului şi întreprinderilor de stat a fost supus unui control sever, volumul creditelor acordate întreprinderilor particulare nu a cunoscut restricționări; de asemenea, consecventă politicii sale de stimulare a exporturilor, s-au acordat, selectiv, unor întreprinderi exportatoare credite în valută, cu dobânzi având un nivel inferior dobânzilor practicate pe piața LIBOR; Ungaria este, de asemenea, prima țară care a creat unele fonduri speciale pentru sprijinirea micilor întreprinzători particulari;
- Cehoslovacia, în contextul relaxării politicii de credit restrictive practicate până spre mijlocul anului 1991 a anunțat crearea unei Bănci de Consolidare, deținătoare a unui capital important (care îi

va permite să onoreze aproximativ 1/3 din solicitările actuale de acordare de împrumuturi avansate de întreprinderile producătoare) şi care va acorda credite pe termene medii – 8 ani – cu dobânzi avantajoase; de asemenea, recent a fost anunțată de către reprezentanți ai cercurilor oficiale cehoslovace crearea unor instituții financiare pentru garanții şi asigurări ale riscurilor de export, care va acorda credite de export pe termen mediu şi îndelungat;

d) **în politica valutară**:

- de importanță deosebită pentru stimularea majorării schimburilor comerciale reciproce, considerat a putea deveni unul dintre pilonii dezvoltării, este apreciat de specialişti acordul încheiat de Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria cu privire la efectuarea de plăți şi decontări în valută națională în schimburile reciproce de mărfuri:

e) **în politica vamală**:

- Cehoslovacia a preferat să utilizează instrumente tarifare pentru a descuraja importurile (şi a proteja astfel unele producții naționale) în locul folosirii cursului de schimb, opțiune diferită comparativ cu Polonia sau România, care au preferat să devalorizeze puternic monedele naționale pentru realizarea acestui scop; astfel, în Cehoslovacia din 1991 au fost aplicate suprataxe vamale de import de 20% (ulterior reduse la 15%) iar cursul valutar a fost menținut la 28 coroane/$ (la 1 ianuarie 1991, procedându-se la o devalorizare relativ redusă).

8. UNELE "DILEME" ALE REFORMELOR ECONOMICE DIN ȚĂRILE EST-EUROPENE

1. Contradicția principală a procesului de tranziție la economia de piață este aceea dintre necesitatea restructurării economice – în scopul creării unei economii eficiente – şi costurile sociale înalte ale acesteia, pe de o parte, şi dificultatea de a asigura nivelul de protecție socială promisă şi aşteptată.

2. Dilema "şoc versus gradualism" a fost reevaluată prin prisma experienței practice: pe de o parte s-a dovedit că unele țări, marcate de dezechilibre economice grave au fost forțate să aplice măsuri "de şoc", iar pe de altă parte, experiența a arătat că deşi mutațiile structurale pot fi inițiate deodată, orizontul de timp necesar desăvârşirii unora dintre ele este îndelungat (de pildă: privatizarea, crearea pieților de valori şi de capital etc.)

3. Ca o dilemă posibilă s-a conturat şi întrebarea, cu ce să se înceapă, cu aplicarea unor programe de stabilizare sau cu reformele instituționale, structurale? În practică, s-a decis abordarea simultană a celor două laturi ale reformelor. Se aprecia în mod just, că doar atenuarea dezechilibrelor economice poate crea un mediu economic în care mecanismele pieței să acționeze eficient. Totodată, pe de altă parte s-a comentat faptul că, echilibrul economic nu se poate atinge în condițiile funcționării vechiului mecanism economic sau al existenței unui vid de sistem, amânarea introducerii schimbărilor structurale conducând la perpetuarea sau adâncirea dezechilibrelor economice existente.

4. O altă dilemă ce s-a conturat: cui să se acorde prioritate în situația existenței simultane a unor dezechilibre economice pe plan intern şi extern, stabilizării celor interne sau a celor externe? Această dilemă mai putea fi formulată şi în termenii următori: dacă pentru atenuarea unor dezechilibre interne şi pentru grăbirea ritmului de aplicare a reformelor nu era de preferat acceptarea îndatorării externe, chiar dacă aceasta însemna transferul unor costuri ale tranziției asupra generațiilor viitoare.

5. Liberalizarea prețurilor în condițiile menținerii monopolurilor şi a inexistenței competiției creează posibilitatea obținerii unor venituri excesive şi a menținerii ineficienței structurilor de producție; stabilirea, pe cale administrativă, a prețurilor, vine în contradicție cu politica de eliminare a subvențiilor şi cu recunoaşterea autonomiei întreprinderilor.

6. Contradicția dintre necesitatea de a liberaliza comerțul exterior (pentru a stimula competiția pe piața internă şi pentru a majora oferta de mărfuri, subdimensionată, în comparație cu cererea internă) şi necesitatea de a proteja anumite sectoare economice (industria şi agricultura), incapabile să se confrunte cu concurența străină.

7. Liberalizarea comerțului exterior, creează un mediu competitiv în economie – în corelație cu o politică de curs valutară corectă (realizându-se astfel

raportarea la preţurile mondiale); simultan ea poate accentua distorsiunile din sistemul de preţuri (în lipsa unor presiuni asupra costurilor de producţie şi a unei reforme a impozitelor).

8. Reforma sistemului bancar ar fi necesară înainte de declanşarea procesului de privatizare şi de restructurare a întreprinderilor, pentru ca alocarea capitalurilor să se facă sub controlul riguros al băncilor, dar aprecierea corectă a rentabilităţii unor întreprinderi este dificilă înainte de privatizarea lor, deci eficienţa politicii de credit poate fi nulă înainte de efectuarea privatizării.

9. Băncile, acordând împrumuturi atât unor întreprinderi rentabile cât şi unora nerentabile, pot să ajungă în situaţia de faliment datorită nerestituirii împrumuturilor de către acestea din urmă; ca urmare a falimentului băncilor existând pericolul de faliment şi pentru întreprinderile rentabile, cliente ale acestora.

10. Creditul interfirme, practicat pe scară largă în ţările est-europene, face dificilă, dacă nu chiar imposibilă, impunerea unei discipline financiare severe şi aplicarea legi falimentului, deoarece falimentul unei întreprinderi poate antrena “o cascadă” de falimente.

11. Privatizarea să se facă ţinând seama în mod prioritar de criteriile de justiţie socială sau de cele economice (deşi, acestea din urmă, la rândul lor, pot asigura finanţarea suplimentară a politicii de protecţie socială sau a altor programe cu un impact social favorabil, precum efectuarea de investiţii productive, gestionate de stat, crearea unor fonduri de creditare a micilor întreprinzători etc.).

12. Dilema “restructurarea şi retehnologizarea întreprinderilor înainte sau după privatizarea lor” a fost condiţionată de inexistenţa, iniţial, a unor fonduri pentru finanţarea restructurării şi retehnologizării sau reconversiei unor întreprinderi.

13. În legătură cu reforma sistemului de impozite se contura contradicţia dintre necesitatea de a stimula sau proteja anumite activităţi în perioada de tranziţie (prin acordarea unor facilităţi fiscale) şi necesitatea de a crea un sistem de impozitare neutru, care să nu fie discriminatoriu şi să asigure totodată creşterea resurselor bugetare (având în vedere necesitatea extinderii protecţiei sociale etc.).

14. Eliminarea subvenţiilor conduce, de regulă, la accentuarea presiunilor inflaţioniste pe termen scurt; menţinerea subvenţiilor îngrădeşte manifestarea efectelor concurenţei (prin menţinerea unor preţuri nereale) şi întârzie procesul de transformare structurală.

15. Politica de stabilizare să se realizeze pe seama unor măsuri de management al cererii (de tip monetarist sau neokeynesist) sau a ofertei?

16. Trecerea la convertibilitate să se facă pe cale administrativă sau organică?

17. Pentru stimularea exporturilor şi asigurarea protecţiei economiei naţionale să se pună accentul pe utilizarea cursului de schimb(devalorizări substanţiale) sau a politicilor comerciale (tarif vamal protecţionist, bariere netarifare)?

18. Inexistența unor condiții prealabile pentru înfăptuirea unor schimbări (liberalizarea prețurilor, privatizarea etc.) modifică efectul scontat al măsurilor respective – poate fi suplinită lipsa acestora printr-o intervenție statală?

19. Dirijismul statal, orientat spre înfăptuirea unor obiective economice generale importante (precum susținerea cercetării-dezvoltării, dezvoltarea rețelelor de comunicații, a infrastructurii etc.) vine în contradicție cu încercarea de creare a instituțiilor economiei de piață şi a stimulării acțiunii mecanismelor pieței?

	UM	POLONIA			UNGARIA			CEHOSLOVACIA			BULGARIA			IUGOSLAVIA			URSS		
		1989	1990	1991	1989	1990	1991	1989	1990	1991	1989	1990	1991	1989	1990	1991	1989	1990	1991
Produs intern brut	modificări în % față de anul anterior	-0,2	-12	-3,7	-0,2	-3,5	-6	1,4	-3,1	-14	-0,4	-11,8	-19,8	…	…	b) -25	b) -2,4	b) -4	-15
Producție industrială	modificări în % față de anul anterior	-0,5	-23,3	-15	-2,5	-5	-12 -13	0,8	-3,7	a) -23	2,2	-14,1	a) -32	0,9	-10,3	-20	1,7	-1,2	-9
Investiții brute	modificări în % față de anul anterior	-2,4	-8	a) -12	0,5	-8,7	a) -12	1,6	3	a) -30	-10,1	-12	a) -35	0,5	-7	…	4,7	-4,3	-7
Rata inflației	%	640	250	60,4	17,5	28,9	36	1,4	15	60	6,4	19,3	200	2685	120	…	…	c) 9	200
Evoluția şomajului	%	0,3	9,8	11,4	0,5	1,7	8,3	0	1	6,6	0	1,5	11,4	14,9	16,4	20	…	…	0,8
Export	mld. $	13,15	13,6	…	9,58	9,7	…	14,4	11,8	…	16	13,4	…	13,36	14,31	…	109,1	104,7	…
Import	mld. $	10	8,16	…	8,8	8,76	…	14,27	13,1	…	14,8	13,08	…	14,802	18,89	…	114,5	120,6	…
Sold balanță comercială	mld. $	3,07	5,46	…	0,78	0,94	…	0,16	1,2	…	1,13	0,3	…	1,44	4,58	…	5,4	16,47	…
Datorie externă	mld. $	…	d) 47	e) 46	…	d) 21,7	d) 21,29	…	d) 8,1	9,3	…	d) 10,4	11	…	d) 16,5	e) 14,6	54	a) 56,2	a) 57-71
Curs de schimb	val.1$ SUA în moneda națională	6500	9500	11392	59,1	63,2	75	15	18,2	2,9	0,86	2,15	18	11,81	f) 10,65	g) 23,4	0,65	h) 0,55	i) 1,81

a) estimări;

b) produs material net;

c) pentru 9 luni ale anului 1990;

d) datorie externă brută;

e) pentru sfârşitul lunii mai;

f) pentru trimestrul IV;

g) pentru iunie 1991;

h) pentru noiembrie 1990;

i) în iulie 1991.

Surse: The Economist, 21 septembrie 1991; Bulletin mensuel de statistique, Département des affaires economiques et sociales internationales; Hunyas, Gabor, *Recession and transformation: Central and East Economies and the Soviet Union in the first half of 1991*, The ECE Economies in 1991, Eastern Europe and the Soviet Union.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. *Economic Survey of Europe in 1989-1990*, ONU, New York, 1990
2. *Economic Survey of Europe in 1989-1990*, ONU, New York, 1991
3. *Reforming Central and Eastern European Economies*, A World Bank Symposium, 1991
4. *Reforms in Foreign Economic Relations of Eastern Europe and the Soviet Union*, ONU, New York, 1990
5. *Business in Eastern Europe*, The Economist, 21-27 septembrie 1991
6. Csaba, L., *First Lessons of Transforming the Economic Systems in Central Europe*, Budapest, 1991
7. Holzman, R., *Aspects of Fiscal Policy in the Transition Process*, 1991
8. Laski, K., *Transition from Command to Market Economies in Central and Eastern Europe: First Experiences and Questions*, Varşovia, 1991
9. Lamont, N., *The economic transformation of Eastern Europe*, 1991
10. Marer, P., *Les pieges de la transformation des experiences d'économie de marché dans les économies européennes en transition*, 1990
11. Montias, J.M., *The sequencing of east European reforms*, 1990
12. Owens, J., *Optims for Tax Reform*, The OECD Observer, nr. 170, 1991
13. Rosati, D., *Economic Reform in Poland*, 1990
14. Bergsten, Fred C.; Williamson, John, *Currency Convertibility in Eastern Europe*, Jackson Hole, Wyoming, august 1990
15. *Hungary in transformation to freedom and prosperity*, Budapesta, aprilie, 1990.
16. BIS Review – colecția din anii 1990-1991
17. IMF Survey – colecția din anii 1990-1991
18. L'Observateur de l'OECD – colecția din anii 1990-1991
19. Oeconomica, nr. 1, 2, 3/1991
20. Transition – The World Bank – colecția din anii 1990-1991
21. Tribuna Economică – colecția din anii 1990-1991
22. Ştiri ale Agenției Reuter

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 25/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

PRIVATIZAREA ÎN ROMÂNIA
- teorie şi practică -

dr. Gheorghe ZAMAN

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

FUNDAMENTE TEORETICE ŞI PRACTICE ALE PRIVATIZĂRII ÎN ROMÂNIA 267

1. Privatizarea – conținut, delimitări noționale 267
2. Obiectul privatizării – potențial cantitativ şi calitativ 269
3. Obiectul privatizării 272
4. Metode şi forme de privatizare 274
5. Elaborarea strategiei privatizării 280
6. Cadrul instituțional 285
7. Aspecte ale privatizării în țări dezvoltate cu economie de piață 288

FUNDAMENTE TEORETICE ŞI PRACTICE ALE PRIVATIZĂRII ÎN ROMÂNIA

Privatizarea ca proces complex, de lungă durată se încadrează în sistemul de amplă cuprindere a reformei economice, sociale şi politice din România, marcat esenţialmente de trecerea de la mecanismele de comandă hipercentralizată la cele ale pieţei libere şi concurenţei.

1. Privatizarea – conţinut, delimitări noţionale

Termenul de "privatizare" are conotaţii multiple şi nu există un consens între specialiştii în ceea ce priveşte conţinutul şi sfera sa de cuprindere.

1.1. **În sens restrâns, privatizarea reprezintă procesul transferului proprietăţii de stat** în sectorul particular prin diferite procedee, în funcţie de mai mulţi factori printre care menţionăm: nivelul şi structura distribuirii veniturilor populaţiei, stadiul dezvoltării diferitelor sectoare industriale, mărimea, natura şi eficienţa sectorului privat în economie, datoria externă, datoria publică, atractivitatea economico-socială pentru investitorii străini, dimensiunile pieţei interne, situaţia politică şi securitatea naţională etc.

1.2. **În sens larg,** privatizarea presupune, pe lângă transferul de proprietate anterior menţionat, dezvoltarea de ansamblu a sectorului privat în economie, având la bază cererea şi dezvoltarea mecanismelor pieţei concurenţiale, în condiţiile în care este asigurată predominanţa proprietăţii particulare.

În această accepţiune, privatizarea este cu mult mai cuprinzătoare şi implică politici de dezvoltare specifice pentru componentele sectorului privat, atât pe baza resurselor proprii, cât şi a celor atrase din sectorul de stat sau din exterior.

Privatizarea, în această accepţiune este generată de politicile guvernamentale generale vizând consolidarea dreptului de proprietate privată, liberalizarea, descentralizarea, reducerea imobilităţii şi imperfecţiunilor pieţei capitalului şi muncii, la nivel sectorial sau pe întreaga economie.

Având în vedere cadrul legislativ al privatizării din ţara noastră, precum şi competenţele legal stabilite pentru principalele organisme care se ocupă de problemele privatizării în România, printre care menţionăm Agenţia Naţională pentru Privatizare şi Consiliul Interdepartamental pentru Coordonarea Acţiunii de Privatizare, relevăm preferinţa pentru interpretarea privatizării în sens larg, de unde rezultă şi o serie de implicaţii, măsuri şi instrumente operaţionale de natură macro, mezo, microeconomică şi instituţională, menite să răspundă cerinţelor unei astfel de abordări complexe.

1.3. În literatura de specialitate, pe baza analizei experienţei practice, se face de asemenea distincţia, cel puţin pe planul delimitărilor conceptuale, între **privatizarea spontană şi privatizarea supravegheată, controlată sau dirija-**

tă de către organe guvernamentale componente ale căror obiective au directă atingere cu tranziția la economia de piață, consolidarea democrației şi a statului de drept în România într-o abordare sistematică, pe diferite orizonturi de timp.

După părerea noastră, şi nu numai, este de preferat privatizarea de al doilea tip – bazată pe o concepție, un cadru legislativ riguros şi o strategie elaborată de organele competente. Potrivit unor specialişti, privatizarea spontană are efecte cu mult mai nefavorabile decât funcționarea proprietății de stat.

În acest sens, relevăm că privatizarea în țara noastră, atât cât a reuşit să fie demarată, în pofida reglementărilor legale existente, antrenează şi elemente de "spontaneitate" nedorită, în sensul degradării sau însuşirii abuzive a unor componente ale obiectului proprietății de stat, ceea ce, în ultima analiză, diminuează însuşi obiectivul privatizării, fără a mai lua în considerație perturbările, lipsurile şi disfuncționalitățile generate în economie, ca urmare a fenomenelor spontane şi abuzive menționate.

1.4. Aparatul conceptual al privatizării cuprinde şi elementele privind sfera sa de cuprindere, determinabilă pe baza unor metodologii adecvate. Astfel, măsurarea macroeconomică a contribuției sectorului particular se poate realiza pe seama unui sistem de indicatori a căror relevanță individuală este mai mult sau mai puțin controversată. Cei mai uzitați indicatori macroeconomici ai privatizării, şi implicit ai sectorului privat, se referă la contribuția sectorului particular la crearea produsului intern brut, ponderea în exporturi şi importuri, în capitalul fix şi forța de muncă ocupată etc.

O serie de probleme deschise din punct de vedere metodologic se referă la: criteriile cele mai adecvate pentru a departaja sectorul public de cel particular, mai ales în cazul societăților cu capital mixt, raportul dintre aspectele cantitative şi calitative ale privatizării, corelația dintre abordările statice şi dinamice. Lămurirea şi convenirea acestor aspecte cu caracter metodologic şi statistic ale măsurării sectorului privat au importanța lor practică incontestabilă pentru urmărirea mersului privatizării şi a eficienței acesteia.

Sistemul de indicatori pentru a caracteriza sectoarele de stat şi privat în economie este cu atât mai necesar pentru analiza şi previziunea unor fenomene şi procese calitative ale reformei noastre economico-sociale, cât şi pentru efectuarea unor comparații internaționale corecte, în concordanță cu metodologiile standardizate la nivelul Comunității Economice Europene. Construirea sistemului de indicatori respectivi presupune efortul conjugat al cercetării şi instituțiilor de statistică, precum şi asigurarea unor fluxuri informaționale adecvate şi transparente.

1.5. În sfera categorială a privatizării intră cu o pondere însemnată şi efectele, consecințele şi implicațiile sale economico-sociale şi politice atât pentru guvern cât şi pentru populație, dată fiind transformarea fundamentală a sistemului şi structurii relațiilor de proprietate în societatea românească. Identificarea, cuantificarea şi analiza acestor implicații, completată cu vizualizarea lor în perspectivă, reclamă un sistem noțional complex, riguros care să se dove-

deasică util factorilor decidenţi. O importanţă deosebită o capătă schimbările în structurile socioprofesionale şi societale, în funcţie de tipurile de proprietate şi formele de organizare a societăţilor comerciale, ştiut fiind că privatizarea este percepută în mod diferit de către păturile sociale, manageri, muncitori, proprietari etc.

Fără a avea pretenţia epuizării problemelor conceptuale ale privatizării în România, subliniem că abordarea şi soluţionarea lor reprezintă un element necesar pentru desfăşurarea eficientă în practică a procesului respectiv, inserat compatibil, consistent şi coerent în compartimentele sistemului reformei economico-sociale în România.

2. Obiectul privatizării – potenţial cantitativ şi calitativ

2.1. După cum este cunoscut, potrivit legislaţiei în vigoare (Legea 15/1990 şi Legea 58/1991) obiectul privatizării îl formează patrimoniul societăţilor comerciale cu capital de stat care, după unele estimări, ar reprezenta peste 50% din întregul patrimoniu naţional, restul revenind regiilor autonome (613) care, deocamdată, nu se vor privatiza.

Având în vedere necesitatea implicării directe în mecanismele pieţei a unui număr cât mai mare de agenţi economici, bazaţi pe iniţiativă particulară, precum şi caracterul activităţilor desfăşurate de aceştia, apare oportun, ca în timp, **o parte din regiile autonome să devină societăţi comerciale**, în felul acesta sporind patrimoniul privatizării economiei naţionale, degrevându-se treptat şi statul de unele obligaţii financiare faţă de aceşti agenţi economici. În final, obiectul proprietăţii de stat deţinut de regiile autonome trebuie să se refere, în principal, la ceea ce în mod tradiţional se numeşte “monopolul natural” al statului.

2.2. Operaţionalizarea legislaţiei actuale din domeniul privatizării depinde în mare măsură de soluţionarea complexelor probleme ale evaluării patrimoniului, care înlesnesc vânzarea de active şi acţiuni, ca şi funcţionarea FS şi FPP[1].

Deşi modelele de piaţă ale evaluării sunt cele mai adecvate (metoda multiplului, a tranzacţiilor comparabile etc.), pentru etapa actuală evaluarea se bazează în principal pe analiza elementelor de patrimoniu şi venituri (valoarea contabilă, de înlocuire fluxuri capitalizate, valoarea netă actualizată etc.). Datorită lipsei pieţei capitalului, evaluările de patrimoniu vor avea marja lor de eroare. De aceea este necesară prudenţa în cazul privatizării “în masă” care ar putea avantaja nejustificat, din start pe foarte puţini şi dezavantaja pe mulţi creându-se un potenţial economico-social convulsiv, faţă de privatizare şi reformă, în general.

Oricum, numai printr-o aplicare corectă a actelor normative existente se poate asigura instrumentul legal de combatere a subevaluării sau supraevaluării, a corupţiei, abuzului şi inechităţii sociale.

---

[1] FPS =Fondul Proprietăţii de Stat; FPP= Fondul Proprietăţii Private.

În prezent, şi numai considerăm că cea mai indicată este **evaluarea simultană** prin mai multe metode. În cazul în care rezultatele se deosebesc mult fie se retrage la o medie a lor, fie se încearcă găsirea, explicarea şi înlăturarea cazurilor diferențelor.

Problema evaluării este îngreunată de ritmul alert al inflației, de structura schimbătoare a prețurilor în perioada actuală, ceea ce face nesigură orice estimare valorică.

Prețul de vânzare al unei societăți privatizabile trebuie să fie stabilit cât mai corect posibil, astfel încât potențialii cumpărători să nu fie descurajați în a participa la licitații şi statul să nu piardă prin subevaluare.

Stabilirea unui asemenea preț va trebui să aibă în vedere puterea de câştig (profitabilitate) a întreprinderii în viitor, care, după cum se ştie este influențată de o serie de factori, practic imprevizibil sau greu previzibil cum ar fi: concurența de piață, protecționismul tarifar, intensitatea puterii monopolului întreprinderii. Dată fiind lipsa pieței capitalului în țara noastră, **subevaluarea poate constitui** un pericol real, în condițiile în care leul se devalorizează. Pe de altă parte, în situațiile în care investitorul străin plăteşte în natură, cu maşini şi tehnologie o parte a patrimoniului achiziționat prin licitație şi există pericolul supraevaluării prețului contribuției respective. Metodologia de evaluare a activelor diferă de la o întreprindere la alta, luând în considerație o serie de elemente, cum ar fi: uzura fizică şi morală, specificul patentelor, licențelor, mărcilor comerciale, reputației firmei pământului şi căldurilor, nivelului de calificare a personalului, îndeosebi a celui de cercetare ştiințifică.

O altă problemă deosebit de complicată pentru demararea procesului privatizării în țara noastră o reprezintă **situația de blocaj financiar** în creştere a unui număr însemnat de societății comerciale, ceea ce echivalează cu datorii şi incapacitatea de plată. Orice investitor se fereşte să cumpere un patrimoniu care este grevat de un volum mare de datorii, mai ales dacă acestea nu se scad din valoarea patrimonială respectivă.

În consecință, soluționarea, fie chiar şi parțială, a blocajului financiar ar fi de natură să faciliteze privatizarea în România.

2.3. Evaluarea unei întreprinderi reflectă nu o însumare mecanică a activelor luate individual, ci profitabilitatea ei viitoare. Vinderea de active în țara noastră, potrivit actelor normative în vigoare, înainte de crearea FPP şi FPS poate să ajungă până la 75% din patrimoniul unei societății comerciale. Apare în mod justificat întrebarea dacă restul de 25% din patrimoniu mai poate constitui un patrimoniu viabil pentru activitatea profitabilă a societății comerciale. În alte țări, în situațiile în care 50% din patrimoniul unei întreprinderi este vândut, întreprinderea respectivă este lichidată. Fără a nega utilitatea privatizării prin vânzarea de active, evidențiem posibilele prejudicii pe care acesta le poate aduce valori întreprinderii în ansamblul său, dacă vânzarea se face fără discernământ.

În final, relevăm că evaluarea obiectului proprietății de stat supus privatizării necesită o adecvare a metodelor la specificul fiecărei întreprinderi, necesitând rețete generale de evaluare. De aici rezultă în mod obligatoriu caracterul microeconomic pronunțat al privatizării, necesitatea realizării descentralizate şi diferențiate a acesteia ce nu exclude, ba dimpotrivă presupune, inserția în sens larg a acesteia în cadrul sectorial sau la nivel macroeconomic, în funcție de importanța patrimoniului privatizat.

Evaluarea patrimoniului societăților comerciale este justificat nu numai pe pregătirea acestora pentru privatizare, dar şi de necesitatea determinării valorii certificatelor de proprietate ale celor 5 Fonduri ale Proprietății Private care încă nu au determinat în mărime absolută echivalentul a 30% din capitalul societăților comerciale cu capitalul de stat, dar care au început să se distribuie gratuit populației adulte.

2.4. Realizarea privatizării într-un timp record nu este garanția eficienței utilizării patrimoniului național. Ea poate conduce la efecte destabilizatoare pentru economie şi societate, dată fiind ignorarea, cu sau fără bună ştiință a acțiunii unor forțe inerțiale, pe termen lung, cel puțin în ceea ce priveşte dinamica structurilor şi interdependențelor materiale ale producției. Anglia, de exemplu, a privatizat în anii 80 doar o parte a sectorului public în decurs de 8 ani, în condițiile unei economii de piață statornicită de secole.

De aceea considerăm că proiectul de 10% privatizabil anual din patrimoniul FPS este o cifră mai mult orientativă, în niciun caz, cu valoare imperativă. Este greu de făcut fundamentări la astfel de cifre. Poate fi 10%, dar poate fi mai mult sau mai puțin, în funcție de caracterul favorabil sau nefavorabil al conjuncturii privatizării. O pripire în privatizare poate însemna dezavantaje, atât pentru stat (care vinde subvaloare), cât şi pentru cumpărătorul particular care s-ar putea angaja la un efort investițional ineficient sau peste posibilități, ceea ce în final l-ar duce la faliment.

Relația vânzător/cumpărător de patrimoniu de stat trebuie concentrată şi cu asigurarea funcționalității întregului sistem economic la parametri cât mai buni pe toată durata privatizării. Nu numai proprietatea de stat poate fi ineficientă şi falimentară, ci şi cea privată în destule cazuri.

2.5. Obiectul privatizării poate fi privit şi din punct de vedere al importanței întreprinderilor pentru diferitele compartimente sau ansamblul economiei naționale. Din acest punct de vedere, întreprinderile mici şi mijlocii care deservesc segmente limitate ale economiei pot fi mai uşor privatizabile şi în timp ce marile întreprinderii, conectate în ansamblul fluxurilor economiei naționale, aşa-numitele “sectoare-cheie” se privatizează mai greu, guvernul considerând că nu este încă oportună privatizarea lor, în sensul inexistenței unor garanții de îmbunătățire a performanțelor din privatizare. Necesitatea funcționării pe principiile pieței pentru unitățile de stat apare cu toată evidența, mai ales în condițiile eliminării graduale a subvențiilor de la buget – fără a fi posibilă totuşi renunțarea totală la acestea.

Iniţiativa privatizării societăţilor comerciale de talie mică şi mijlocie o pot avea direcţiile teritoriale ale ANP şi respectiv Fondurile Proprietăţii Private, în cazul în care acestea nu necesită restructurări deosebite.

Societăţile comerciale de mari dimensiuni pot fi privatizate la iniţiativa, cu "acordul" şi sub îndrumarea ministerelor de resort şi a ANP.

3. Obiectul privatizării

Specialiştii sunt de acord, cu unele excepţii[1], că privatizarea nu reprezintă un scop, ci un instrument de creare a economiei de piaţă.

3.1. Obiectivele privatizării, indiferent de strategia factorului decident, se pot clasifica, după mai multe criterii, în următoarele categorii:

a) după nivelul de organizare a economieii: obiective macroeconomice, mezoeconomice şi microeconomice;
b) după orizontul de timp: obiective pe termen lung, mediu şi scurt.

Cele două categorii de obiective pot prezenta unele puncte de interferenţă şi se pot schimba, în funcţie de implicaţia unor criterii de natură extraeconomică.

Concretizarea şi particularizarea obiectivelor rămâne, în mare măsură, o problemă opţională a factorilor responsabili cu elaborarea strategiei propriuzise la diferite niveluri (macroeconomic - guvern, mezoeconomic - minister, microeconomic - întreprindere). Aceste obiective la nivel de societate comercială pot fi adecvate următoarelor 4 tipuri de strategii şi anume: dezvoltare, stagnare, declin şi faliment sau lichidare.

Obiectivele pe termen scurt (în anul 1992) în domeniul privatizării urmăresc în special:

- definitivarea modalităţilor de aplicare a Legii privatizării societăţilor comerciale prin: a) constituirea Fondurilor Proprietăţii Private şi a Fondului Proprietăţii de Stat; b) continuarea operaţiunilor de selectare a societăţilor comerciale care urmează a fi privatizate înainte de constituirea Fondurilor; c) începerea procesului de distribuire a certificatelor de proprietate prin organizarea centrelor de plasare a acestor certificate care vizează transferul către populaţie a 30% din capitalul social al societăţilor comerciale;
- finalizarea acţiunilor îndreptate spre aplicarea Legii fondului funciar prin: a) continuarea eliberării titlurilor de proprietate; b) distribuirea acţiunilor la persoanele îndreptăţite ale căror proprietăţi funciare se află încorporate în actualele societăţi comerciale cu capital de stat agricultură; c) constituirea Agenţiei de Dezvoltare Rurală;
- completarea legislaţiei care se referă la privatizare sau care include anumite laturi ale activităţii agenţiilor economice cu capital privat prin:

[1] Unii specialişti din RF Cehă şi Slovacă apreciază că privatizarea reprezintă un obiectiv,... per se, absolut necesar pentru lichidarea proprietăţii de stat.

a) promovarea legilor contabilității şi falimentului comercial; b) îmbunătățirea sistemului fiscal; c) revizuirea (în vederea perfecționării lui) a sistemului de acordare a creditelor bancare şi a regimului ratei dobânzilor la aceste credite.

Pe termen mediu şi lung privatizarea este considerată ca mijloc de ieşire din criză, redresare şi restructurare economică, cu profunde implicații asupra structurii de proprietate, descentralizării şi debirocratizării.

Printre obiectivele macroeconomice ale privatizării, interferente cu cele pe termen lung relevăm: relansarea dezvoltării economico-sociale a României, crearea mecanismelor de piață concurențională, restructurarea economică în concordanță cu cerințele raționalității standardelor şi cerințelor evoluției concurenței internaționale etc.

Obiectivele mezoeconomice ale privatizării se referă la dezvoltarea eficientă compatibilă a sectoarelor de activitate şi a ramurilor, în consens cu mecanismele pieței şi concurenței, particularizate la nivelul respectiv.

Obiectivele microeconomice se referă, în general, la creşterea eficienței întreprinderii, crearea unui comportament adecvat concurenței, liberei inițiative.

3.2. Un alt obiectiv urmărit de privatizare este realizarea unei compatibilități între sectorul de stat, în descreştere şi cel privat în dezvoltarea, din punctul de vedere al îmbunătățirii performanțelor eficienței lor economice, financiare şi sociale, date fiind elementele de complementaritate funcțională a celor două sectoare. Dacă sectorul particular urmăreşte, în primul rând maximizarea profitului şi mai puțin obiectivele vizând creşterea directă a eficienței sociale, în sectorul de stat prevalează obiectivele de realizare a unui climat macroeconomic propice pentru inițiativa particulară, de evitare a unei tensiuni sociale prin politici de absorbție a şomajului, protecție socială, dezvoltarea regională, investiții în domenii cu un grad ridicat de risc, energo-intensive, cercetare-dezvoltare, susținerea unor județe relativ subdezvoltate, protecția mediului înconjurător etc.

În acest fel, privatizarea intră şi sub incidența obiectivelor de echilibru şi stabilitate economică-socială.

3.3. Pentru ca privatizarea să devină un instrument eficient al economiei de piață, este necesar să se ia o serie de măsuri de creare, dezvoltare şi perfecționare a fluxului de servicii, comunicații şi informații, astfel încât să se asigure transparența acestuia, să se înlăture dificultățile prezente în aprecierea avantajelor comparative ale unei activități care se desfăşoară în sectorul public, privat, cooperatist sau mixt.

3.4. Privatizarea, prin crearea mecanismelor de piață, urmăreşte includerea economiei româneşti în structurile europene şi mondiale, pe baza avantajelor comparative internaționale, ale competitivității şi eficienței, sporirea mobilizării factorilor de producție şi combinarea lor eficientă în cadrul național în strânsă dependență de cel internațional.

3.5. O altă problemă care preocupă stabilirea strategiei şi priorităților în privatizare este tocmai criteriul eficienței economice. Ce active sau întreprinderi să selecționăm pentru privatizare, în primul rând? Pe cele eficiente, susțin unii specialişti cu argumente credibile. Alții, dimpotrivă, cu acelaşi gen de argumente, pledează pentru cele ineficiente care pot deveni rentabile, în virtutea capacității de redresare în sectorul privat. Un răspuns tranşant nu este soluția optimă, dată fiind diversitatea de situații.

Criteriul eficienței este important, hotărâtor chiar, numai dacă se aplică cu discernământ, de la caz la caz. Experiența țărilor occidentale relevă că privatizarea poate fi aplicată, atât întreprinderilor de stat rentabile, cât şi celor nerentabile, valurile de naționalizări fiind urmate de cel al privatizării; cele două procese se pot produce şi simultan din cerințe de eficientizare macro şi microeconomică. Practica de secole a dovedit că sectorul public incluzând proprietatea de stat îşi are rolul său regulator în economie în continuă transformare şi rafinare, analiza sa detaliată formând obiectul de studiu al disciplinei ştiințifice "economia publică" (public economics), din țările cu economie de piață.

Aplicarea criteriului eficienței economice pentru privatizarea întreprinderilor cu capital de stat are loc în următoarea schemă:

a) întreprinderea eficientă la stat devine mai eficientă prin privatizare;
b) întreprinderea ineficientă la stat devină eficientă în sectorul particular;
c) întreprinderea ineficientă la stat îşi reduce gradul de ineficiență prin privatizare şi are perspective de rentabilizare.

4. Metode şi forme de privatizare

Diversitatea de situații în care se află unitățile de stat cu patrimoniul privatizabil duce la dificultăți în aplicarea legii privatizării, ca şi la necesitatea unei multitudini de metode care să corespundă realității şi respectiv criteriului de eficiență care se referă, atât la nivelul unității, cât şi pentru ansamblul economiei. O importanță deosebită o are atitudinea diferită față de privatizare din colectivele personalului unităților, ca şi necesitatea adaptării metodei de privatizare la realități şi nu invers. Evitarea unei standardizări rigide a metodelor de privatizare ca şi aplicarea unor logistici diferite pentru sectoare şi întreprinderi reprezintă cerințele unei privatizări reuşite.

4.1. Principalele metode de privatizare potențial utilizabile, în concordanță cu actualul cadru legislativ în vigoare, sunt următoarele:

a) transferul gratuit către populație a unei părți din capitalul social;
b) oferta publică de vânzare de acțiuni;
c) vânzarea privată de acțiuni;
d) vânzarea de active;
e) fragmentarea întreprinderilor cu capital de stat şi privatizarea acestora în mod separat, după o metodă sau alta;
f) majorarea capitalului întreprinderilor de stat cu capital autohton şi/sau străin;

g) vânzarea întreprinderilor către salariaţi şi/sau către manageri propri sau din alte unităţi;
h) contractele de închiriere, concesionare precum şi/sau de management.

Alegerea uneia sau alteia din metodele de privatizare enumerate intră în competenţele instituţionale micro, mezo şi macroeconomice, în funcţie de obiectivele strategice economice şi extraeconomice, stabilite la nivelurile menţionate.

4.2. Începuturile privatizării în ţara noastră evidenţiază, încă de pe acum, un **dezechilibru între oferta de patrimoniu privatizabil şi cererea reală şi potenţială**, cel puţin într-o primă etapă. A procesului considerat element fundamental al tranziţiei. Acest dezechilibru în favoarea cererii, potrivit regulilor pieţei, duce în mod obiectiv la vinderea sub valoare a patrimoniului, căci oferta depăşeşte cu mult cererea (sunt frecvente cazurile în care, de exemplu, pentru un activ nu se înscriu decât unul sau doi licitanţi). Accentuarea dezechilibrului se va produce odată cu înfiinţarea şi funcţionarea FPS şi FPP.

Pot fi invocate două căi principale de atenuare sau înlăturare a dezechilibrului amintit:

a) reducerea ofertei de capital privatizabil, utilizând forme intermediare ale dezetatizării (închirieri, locaţie de gestiune, concesionări etc.), ţinând seama de cererea potenţială (disponibilul în numerar al populaţiei, depozitele şi înclinaţia spre investiţii ale agenţilor privaţi, cererea din partea capitalului străin etc.); această cale ar încetini însă privatizarea;
b) a doua cale presupune potenţarea cererii de patrimoniu privatizabil (active şi acţiuni) printr-un sistem diferenţiat de facilităţi, prevăzute prin lege, în cadrul căruia **vânzarea pe credit, în condiţii avantajoase de rambursare (dobândă şi termene) să deţină o pondere cel puţin egală** cu cea a împroprietăririi gratuite, pe baza certificatelor de proprietate; de asemenea, credite ar putea beneficia, prioritar sau în exclusivitate, salariaţii care lucrează nemijlocit în societatea respectivă, garantarea creditelor făcându-se bancar sau prin alte modalităţi.

Această cale agreată de mulţi dintre salariaţi, potrivit investigaţiilor noastre, prezintă o serie de avantaje printre care:

– acţionarii sunt proprietari în unităţile a căror activitate o cunosc şi la care au interesul să muncească pentru a o rentabiliza, astfel îmbinându-se interesele deţinătorului de acţiuni sau părţi sociale cu cele ale salariatului (forma de acţionariat în cazul de faţă, nu are nimic comun cu “modelul proprietăţii de grup”, practicat cu insucces în unele foste ţări socialiste);
– salariaţii îşi asumă riscul de a rambursa din profit sau alte surse un credit care nu este un cadou;

- vânzarea pe credit respectă cerințele mecanismului de piață (vânzare-cumpărare) şi totodată suplineşte în măsură însemnată lipsa de capital autohton şi acționează ca mijloc antiinflaționist, comprimând cererea de bunuri de consum a populației cu mult mai mare decât oferta;
- proprietatea sub formă de acționariat, astfel constituită, contribuie la realizarea unei economii de piață participative (cogestionare) în care salariații sunt direct implicați ca subiecți ai proprietății, ca participanți la profit şi la procesul de conducere, model existent în prezent în țări cu economie de piață;
- se creează premise pentru demontarea preponderenței capitalului de stat şi crearea unei puternice clase sociale de mijloc, în contrapondere la tendința actuală de polarizare socială;
- se dezamorsează posibile explozii sociale ca efect al unei privatizări spontane, minimul pachetului de control fiind mai uşor de realizat, ceea ce are importanță deosebită pentru operativitatea şi fluența procesului decizional;
- se protejează capitalul național.

Potrivit estimărilor pe termen lung, cererea de patrimoniu privatizabil inițial va fi mai mică decât oferta pe ansamblu, iar pe măsură ce procesul de privatizare va avansa, creându-se un prosper sector particular, cererea va fi echilibrată cu oferta, urmărind ca, în final, s-o depăşească.

Această metodă de privatizare folosită şi în țările cu economie de piață, se aplică mai ales în cazul în care întreprinderile au un personal angajat numeros care doreşte să devină proprietar. Operaționalizarea acestei metode în economia de tranziție a României presupune o anumită particularitate a înstrăinării şi cotației acțiunilor şi prezintă dezavantajul că salariații nu pot fi concediați din motive de surplus de personal.

4.3. În secvențialitatea reformei economice, legătura dintre **privatizarea directă şi cea indirectă** capătă o importanță aparte.

Obiectul, amploarea şi ritmul privatizării depind, atât de societățile de stat direct privatizabile (rapid privatizabile, sau privatizabile după o restructurare minimă sau una fundamentală), cât şi de capacitatea capitalului privat de a se asocia predominant celui de stat. Încă de pe acum, din cercetările noastre a rezultat dorința salariaților unor întreprinderi de stat (reduse ca număr deocamdată) de a subscrie cu capital la emisiunile publice de acțiuni la societățile respective, astfel încât să dețină pachetul de control. Se constată, aşadar, încă în germene că pot coexista pe baze strict economice, de parteneriat, forme ale proprietății particulare cu cele ale proprietății de stat, altădată considerate ireconciliabil opuse.

4.4. În condițiile în care statul nu renunță la dreptul de proprietate asupra unora dintre întreprinderile sale, el poate duce o politică față de acestea, astfel

încât să se poată înscrie în cerințele mecanismelor de piață. În principal, este vorba de: raționalizarea controlului guvernamental, stimularea şi recompensarea performanțelor, aplicarea strictă a criteriilor de eficiență pentru investiții, formarea prețurilor, stabilirea unor sarcini privind profiturile, costurile unitare, productivitatea, producția, recurgerea la procurarea de fonduri de pe piețele capitalurilor, restructurarea, contractarea externă privată a unor activități interne etc.

Suntem de părere că, atâta vreme cât este proprietar mandatat de întreaga țară, statul trebuie să-şi manifeste aceste prerogative, desigur în concordanță cu principiile economiei de piață şi ale statului de drept, democratic.

4.5. În strategia privatizării un loc deosebit îl ocupă metodele privatizării integrale (într-o singură sau mai multe etape) a patrimoniului societăților comerciale cu capital de stat şi cele ale privatizării parțiale, în cadrul cărora statul doreşte să-şi mai mențină o anumită influență, în funcție de ponderea sa ca acționar.

Într-o primă etapă statul va deține ponderea de 70% în totalul acțiunilor sau părților sociale la majoritatea societăților comerciale, ceea ce-i asigură o serie de prerogative privind controlul prin intermediul FPS. Pe măsură ce privatizarea se va desfăşura prin vânzarea de acțiuni şi părți sociale, ponderea statului se va reduce, ceea ce nu exclude menținerea sa la niveluri importante în anumite societăți comerciale care au însemnătate deosebită pentru economie.

4.6. În cadrul metodelor de privatizare un rol important îl ocupă **participarea investitorilor străini,** care suplinesc, mai mult sau mai puțin, lipsa de resurse băneşti ale populației pentru a cumpăra întreprinderile de stat. Investitorii străini sunt favorizați în posibilele tranzacții de privatizare în România datorită unui ansamblu apreciabil de facilități şi înlesniri care li se acordă. Privatizarea pe seama capitalului străin presupune mai multe variante de participare a acestuia la societățile comerciale:

a) capital străin majoritar, minoritar, cu capitalul de stat în proporții corespunzătoare;
b) capitalul străin, de stat şi particular în proporții diferite.

Participarea capitalului străin la consolidarea sectorului privat în economie presupune fie **crearea de noi societăți mixte pe acțiuni** (cu capital străin şi autohton), fie combinarea societăților existente (de stat sau particulare) cu capital străin.

În vederea menținerii anumitor prerogative pentru stat la unele societăți comerciale cu capital străin, se poate recurge la instituirea “acțiunii de aur” sau speciale a statului, în virtutea căreia guvernul poate interveni direct în cazurile în care activitatea unei întreprinderi cu capital majoritar străin ar putea prejudicia interesul național. Această intervenție trebuie reglementată ex-ante şi nu se face în scopul controlului permanent asupra activității societății comerciale.

În funcție de categoriile societăților cu capital străin, pot fi stabilite diferite modalități de conducere a acestora ca şi de înstrăinare a acțiunilor deținute de

străini (de exemplu, dreptul statului sau al societății de a cumpăra acțiunile respective).

În anumite domenii de activitate pe care statul le consideră importante pot fi create o serie de înlesniri suplimentare pentru stimularea participării capitalului străin, în timp ce altele această participare, dintr-un motiv sau altul bine justificat, poate fi limitată la un anumit proiect din capitalul social al societăților mixte.

4.7. Prin aplicarea legislației în vigoare a privatizării ca şi a metodologiilor aprobate, au fost puse în vânzare active ale societăților comerciale cu capital de stat, pe bază de licitație, selecționate potrivit unor criterii şi norme bine determinate, inițiativa de privatizare putând aparține societății comerciale respective sau altui agent economic. Vânzarea de active mai este denumită “mica privatizare”.

Rezultatele primelor licitații de active reprezintă un început interesant şi util pentru desfăşurarea în continuare a privatizării în România sub aspectul evaluării patrimoniului, al diminuării prevalenței proprietății de stat ca şi cele ale restructurării activităților societăților comerciale cu capital de stat.

Din cele 6000 de societăți numai 400 au scos la vânzare active ceea ce pentru început nu poate fi considerat puțin, dat fiind lipsa de experiență în acest domeniu.

Celelalte societăți comerciale îşi mai mențin activele potențial privatizabile, fie în speranța unei relansări a activității, fie pentru că se tem de “necunoscut” de consecințele unei asemenea acțiuni.

Până la 1 martie 1992 au fost vândute prin licitație 38 de active cu o valoare contabilă de 5,043 mil. lei care prin actualizare au ajuns la 11,95 mil. lei. Valoarea totală de începere a licitației a fost de 12,956 mil. lei, iar valoarea de piață – stabilită prin adjudecare – s-a ridicat la 41,458 mil.lei. Rezultă, aşadar că valoarea de piață, a fost de cca 3,5 ori decât cea contabilă actualizată şi de 8,22 ori decât cea contabilă. Licitarea de active presupune o evaluare a patrimoniului pentru a stabili un preț de pornire. În prezent, a apărut practic necesitatea reevaluării îndeosebi a valorii contabile a fondurilor fixe la diferite momente. Constatăm că prin actualizare valoarea contabilă a activelor analizate a crescut de 2,37 ori, ceea ce reflectă luarea în considerare a indicelui de creştere a prețului în perioada ante şi postliberalizare. Față de rata inflației din anii 1990-1991, acest coeficient de corecție ar putea părea modest.

Între valoarea de piață a activelor – care de fapt interesează în cel mai înalt grad – şi cea contabilă actualizată după cum rezultă din analize, nu există pe ansamblu o legătură prea mare şi ne putem întreba, dacă este bine sau rău? Un decalaj între acestea are în vedere: a) metode neadecvate de evaluare şi actualizare a valorii patrimoniului, situație inerentă a perioadei de început a privatizării; b) manifestarea unor tendințe uneori voite de subevaluare pentru a facilita vânzarea de active sau avantaje uneia sau alteia dintre categoriile de cumpărători; c) capital bănesc disponibil.

În multe cazuri, valoarea de începere a licitației a coincis cu cea contabilă actualizată, dar au fost situații în care licitația a început cu un preț mai mare, ceea ce practic a dovedit o capacitate inițială de supralicitare a participanților la cumpărarea de active.

Prin privatizare sub această formă are loc o reevaluare a activelor pe baza valorii de piață mai mare decât valoarea actualizată, care se va înregistra sub formă de nouă valoare contabilă, în cadrul evidenței agentului economic privat – şi totodată va constitui o sursă de dezvoltare pentru societatea comercială care a scos activul la vânzare.

La cele 21 de active reprezentând clădiri de moară, valoarea de piață a fost mai mare decât cea contabilă actualizată, de la 5% până la 25%, în timp ce la magazinele alimentare au fost mai mare de la 3,7 ori, până la 8 ori.

Aceste decalaje se explică prin faptul că, în primul caz, au fost active vizând sfera producției, iar în al doilea caz s-au licitat magazine alimentare, cofetării, chioşcuri etc. (spații comerciale), de domenii deocamdată mai rentabile de plasare a capitalului.

Cea mai mare pondere în volumul total al activelor licitate până în prezent (după valoarea pieței) au prezentat-o județele Mureş şi Covasna (cca 75%), ceea ce dovedeşte disponibilitatea relativă de capital în județele respective, dar şi spirit de întreprinzători.

Banii încasați din vânzarea de active revin societății comerciale care îi poate utiliza numai pentru a investi în activitatea sa, pentru a plăti datorii la bancă, legate tot de dezvoltarea întreprinderii, ceea ce, formal cel puțin, nu este de natură să altereze mărimea echivalentului din patrimoniu ce urmează să revină Fondurilor Proprietății Private şi de Stat.

Analiza rezultatelor desfăşurării primelor vânzări de active înainte de constituirea FPP şi FPS relevă următoarele:

- au fost utilizate metodele licitației deschise cu strigare (la care valorile de adjudecare au urcat mai mult) şi licitației cu oferte închise (valori de adjudecare mai mici);
- evaluarea activelor, pe baza întocmirii unor rapoarte speciale, a respectat criteriile şi normele metodologice stabilite;
- în proporție de 8% câştigătorii licitațiilor au fost persoane fizice, restul de 20% fiind persoane juridice; în continuare considerăm că persoanele juridice pot reprezenta licitații potențiale mai ales, pentru active cu valori mari, din domeniul producției;
- 56% din activele vândute au revenit sferei serviciilor şi 44% comerțului şi alimentației publice;
- unele licitații au fost anulate datorită modelului incorect de elaborare a raportului de evaluare, sau nerespectării regulamentului de desfăşurare a licitației (componență comisiei de licitații, numărul de licitatori, anunț publicitar incorect etc.);

– nu au fost acordate facilităţi salariaţilor societăţilor comerciale deţinătoare; în viitor a fost anunţată intenţia de a se acorda astfel de facilităţi.

În concepţia pe termen lung a strategiei privatizării, vânzarea de active vizează potenţarea sectorului privat al întreprinderilor mici şi mijlocii ale căror posibilităţi de formare a capitalului, flexibilitate şi adaptabilitate la volumul şi structura anumitor segmente ale cererii interne şi externe sunt mai ridicate.

În viitor continuarea vânzării de active se va confrunta cu o eventuală lipsă de capital la cumpărătorii români, suplinită parţial, în cea de a doua licitaţie, de către cei străini, în condiţiile în care se operează anumite reduceri ale valorii de pornire a licitaţiei (procedeul discutabil cel puţin pentru anumite cazuri).

Pentru diminuarea vânzării de active în continuare considerăm că un rol favorizat va reveni acordării unor preferinţe cumpărătorilor din societăţile deţinătoare.

5. Elaborarea strategiei privatizării

5.1. Strategia privatizării, chiar dacă nu există un consens deplin în privinţa definiţiei, desemnează un set de obiective, politici şi programe la transferul proprietăţii de stat către sectorul privat, care în ansamblul lor trebuie să statueze clar scopul şi mijloacele de realizare acestuia, pe diferite orizonturi de timp şi domenii de activitate.

Indiferent de nivelul de abstractizare sau generalizare la care se referă elaborarea strategiei privatizării sau cadrul juridic şi normativ elaborat până în prezent, câteva cerinţe se desprind cu toată claritatea:

a) privatizarea, ca decizie politică trebuie să întrunească sufragiul şi voinţa poporului, al personalului societăţilor comerciale cu capital de stat, să se bazeze pe fundamente democratice reale şi transparenţă;
b) gradualitatea prioritar – selectivă şi specificitatea privatizării, în funcţie de obiectul, subiectul şi metodele privatizării sau dezetatizării;
c) privatizarea nu trebuie să ducă la degradarea şi risipirea avuţiei acumulate şi nici să contrapună proprietatea de stat celei particulare sau invers;
d) privatizarea trebuie să se realizeze cu prioritate în sfera producţiei materialele, a întreprinderilor mici şi mijlocii;
e) îmbinarea criteriilor de eficienţă economică cu cele de justiţie socială, astfel încât să se evite stratificarea socială generatoare de convulsii şi conflicte, dezechilibrare şi discrepanţe economico-sociale;
f) asigurarea unei legături directe între proprietari şi obiectul proprietăţii în vederea stimulării motivaţiei muncii pe seama unui sistem special de facilităţi în procesul vânzării patrimoniului de stat;
g) evitarea unor tendinţe de subevaluare şi supraevaluare a patrimoniului cumpărat de proprietarii români sau străini;

h) elaborarea unui cadru juridic al privatizării, concordant cu direcționările strategice ale acesteia şi crearea unei baze informaționale operaționale.

Strategia privatizării ca rezultantă opțională a factorului de decizie constituie pentru activitatea de cercetare ştiințifică un domeniu de analiză complexă cu scopul decantării unor propuneri de variante strategice, pe baza evaluării ex-ante şi ex-post a consecințelor prezumabile şi respectiv efective în plan economico-social.

Strategia privatizării în România trebuie elaborată pe domenii, sectoare, ramuri, subramuri şi unități economice, cu o grilă problematică specifică şi parțial comună acestora, în care criteriile eficienței economico-sociale să ocupe un loc central.

Conexarea strategiei privatizării cu restructurarea economiei naționale reprezintă un element-cheie al tranziției care, oricât de tare ne-am grăbi, impune procesului un caracter de durată. Este confirmat, atât teoretic, cât şi practic că modificările structurilor economice, materiale, tehnologiei, sociale etc. Reprezintă un proces pe termen mediu şi lung. Numai în acest orizont de timp se pot învinge, fără costuri economico-sociale insuportabile, forțele inerțiale de ordin structural. Aşadar, şi orizontul de timp al privatizării nu are cum să nu vizeze termenul mediu şi lung.

Pornind tocmai de la această vizualizare strategică, subliniem importanța antrenării ministerelor alături de celelalte instanțe organizatorice ale privatizării, date fiind atribuțiile acestora în promovarea politicii structurale, de ramură. Practic, strategia privatizării nu poate fi realizată fără participarea ministerelor, care, după părerea noastră, dispune de cadre competente care trebuie însă puse în valoare.

Indiferent de nivelul la care se elaborează, strategia trebuie să clarifice raportul dintre privatizare şi descentralizarea procesului decizional.

Unii specialişti consideră că descentralizarea trebuie să preceadă privatizarea, constituind o perioadă preparatoare a acesteia. Alții susțin că privatizarea ca transfer de proprietate, ar trebui să se realizeze înainte, aceasta fiind o precondiție a demontării monopolului de stat.

Evident un răspuns tranşant pentru toate cazurile nu poate fi valabil.

Strategia privatizării nu poate fi un elaborat de birou al unui cerc restrâns de specialitate ci rezultatul muncii unor colective interdisciplinare din care nu poate lipsi domeniul cercetării fundamentale şi aplicative.

5.2. Evaluarea strategiei privatizării presupune, în principal, aprecierea modului favorabil sau nefavorabil în care a evoluat transferul proprietății de stat către sectorul privat, încercând să dezvăluie corelația dintre rezultatele pozitive sau negative, observabile şi măsurabile şi factori strategici cu acțiune directă sau imediată, decisivă pentru viabilitatea şi relansarea sistemului economic.

Demersul practic al evaluării strategiei privatizării trebuie să dea răspunsuri clare şi fundamentate în legătură cu gradul de adecvare a obiectivelor pro-

gramelor şi politicilor de privatizare; în ce măsură rezultatele economico-sociale concrete obținute până în prezent ca şi cele prezumabile confirmă sau resping construcția teoretico-metodologică pe care se sprijină privatizarea.

Deşi nu este uşor să răspunzi la astfel de întrebări, răspunsul, totuşi, este absolut necesar, obligând în mod firesc la o analiză atentă şi prealabilă a unor cunoştințe date, experiențe şi informații cu caracter tehnico-economic, social, politic, atât compunerea şi evoluția internă a procesului de privatizare, cât şi conexarea acestuia cu mediu economic, social, general, îndeosebi cu celelalte componente ale programului sau strategiei tranziției.

Evaluarea strategiei de privatizare (ESP) trebuie să-şi concentreze atenția, nu atât pe aşa-numitele "traiectorii optime" – deziderate mai mult ideatice – ci pe acele modalități care permit o adecvare, reconsiderare şi repliere corespunzătoare pentru fiecare problemă ce confruntă procesul respectiv.

După cum este cunoscut, strategia se ocupă cu selectarea scopurilor şi obiectivelor într-un cadru prioritar coerent. Mulți specialişti socotesc că mai uşor este să atingi un scop decât să-l evaluezi. Aceasta se explică, în parte printr-un fel de propensiune, rezultată din obişnuința profesională, pentru soluționarea problemelor, comparativ cu implicarea în structura, conexarea, sistematizarea, alcătuirea lăuntrică şi poziționarea acestora.

Ideea însăşi are ca scop evitarea sau înlăturarea unor stări de dezechilibru economico-social, recurgând la cele mai potrivite şi calificate instanțe (subiecți) pentru realizarea sa, pe baza unei mentalități predominate de organizare şi conducere a economiei naționale.

Unul din principiile fundamentale ale ştiinței postulează că niciodată o teorie nu se poate demonstra a fi adevărată în mod absolut.

De unde şi rezerva ce trebuie să o avem în privința strategiei reformei şi privatizării care, fără îndoială, se bazează pe o anume teorie. În pofida acestui principiu însă, o teorie poate fi declarată absolut falsă, în situația în care eşuează în momentul sau pe parcursul testării sale practice. De aici şi concluzia, că este imposibil de demonstrat în manieră definitivă că o strategie de tranziție, să spunem, că oricât de elegantă şi ireproşabilă ar fi construcția ei logică, ar prezenta garanții depline de funcționalitate.

Având în vedere experiența evaluărilor în economie care, de regulă urmăresc obiective interne legate de eficacitate în desfăşurarea proceselor, ESP trebuie să răspundă următoarelor cerințe sau criterii care pot decurge logic unul din celălalt, şi anume: compatibilitate internă, rezultativitate (eficiență) şi consonanță externă.

Criteriul compatibilității interne în procesul de evaluare impune necesitatea înlăturării unor elemente, mijloace sau factori care, subordonați unor obiective sau politici, ar putea să se excludă reciproc sau ar genera contradicții şi conflicte economico-sociale cu grave consecințe. Aşadar, compatibilitatea presupune consistența armonizarea obiectivelor privatizării cu mijloacele, programele şi pârghiile utilizate. Din păcate, nu se poate întotdeauna dovedi, de la

bun început, o situație clară de incompatibilitate în cadrul unei strategii de privatizare care comportă multe soluții de compromis între grupuri de putere opuse.

Funcția primordială a strategiei privatizării este aceea de a oferi coerență şi claritate tuturor componentelor sale instrumental-organizatorice. Un concept explicit, clar şi convingător al strategiei care poate contribui la o stare de coordonare şi potențare reciprocă a diferitelor elemente concurente din mediul economico-social, depăşind ca eficiență orice alt mecanism de natură administrativ-coercitivă.

Incompatibilitățile sau inconsistența dintre diferitele componente ale strategiei de privatizare pot fi în general asociate următoarelor situații:

a) apariția, perpetuarea şi amplificarea unor greutăți de coordonare şi înfăptuire a programelor de privatizare şi în pofida schimbării repetate de personal sau manageri; practic nu poate fi vorba de incompetență a cadrelor de conducere, ci de inconsistența strategiei;
b) succesul sau rezultatele favorabile înregistrate într-un domeniu mai mult sau mai puțin îngust al privatizării (la niveluri micro şi macroeconomic) semnifică sau pot fi susceptibile de a fi interpretate ca factor de eşec, perturbare pentru alte domenii ale acesteia;
c) în capacitatea de a soluționa problemele privatizării în diferite eşaloane inferioare şi împingerea soluționării acestora în paliere politice superioare.

Al doilea test – criteriu de evaluare a strategiei privatizării se referă la avantajele, rezultativitatea şi eficiența economico-socială a acesteia. Problema eficienței economice a transferului de proprietate necesită discernământ în ceea ce priveşte, pe de o parte, demontarea monopolului proprietății de stat şi realizarea unor efecte, economii dimensionale specifice unui anumit grad de concentrare şi centralizare a activităților sau agenților economici. Sacrificarea dimensiunilor optime tehno-economice ale unităților, de pildă, în favoarea privatizării atomizante, pulverizate reprezintă practic o renunțare de sorginte haotică la cerințele economiei de piață în care acționează cu succes fuzionările, concentrarea şi centralizarea. Pe de altă parte, înlocuirea monopolului proprietății de stat cu cel al proprietății private poate duce la întărirea dictatului producătorului asupra consumatorului, semnalele pieței rezultate din confruntarea cererii şi ofertei fiind profund deformate, imperfecțiunile pieței manifestându-se din plin.

Proprietatea privată, a creat premise pentru creşterea eficienței economice în țările dezvoltate dar, să nu uităm, că forma de acționariat a acesteia presupune, atât disocierea atributelor proprietății cât şi o diviziune specială a muncii, marcată de elemente coparticipative. Formele incipiente ale proprietății private în România pentru a fi atractive trebuie să-şi dovedească eficiența reală căci, în caz co**ntrar, privatizarea se compromite, similar cu naționalizarea forțată, altă dată.**

Consonanța externă a strategiei privatizării cu celelalte elemente ale reformei economice în România în perioada tranziției (prețuri, piața forței de muncă, protecția socială, restructurarea economiei etc.) reprezintă un alt criteriu sau test de verificare pentru evaluarea strategiei privatizării. Caracterul dual al relației privatizării şi mediului economico-social al acesteia presupune două aspecte de opțiune strategică şi două metode diferite de evaluare a strategiei privatizării.

Un prim set de probleme vizează opțiuni asiguratoare de compatibilitate pentru fiecare component intern din spectrul larg al privatizării, iar cel de al doilea set vizează o consonanță relativă, cu valențe funcționale între sistemul privatizării considerat autonom şi mediul extern. Al doilea set de verificare are o pondere deosebit de importantă întru cât presupune macroanalize ale condițiilor economice şi sociale în continuă schimbare, factori de natură externă putând constitui o amenințare potențială sau reală pentru reuşita transpunerii practice a privatizării.

De regulă, instituțiile responsabile cu privatizarea fiind preocupate cu problemele curente sau de mai mică importanță ale acesteia constată factori de impact şi amenințare de natură externă, după ce aceştia provoacă sau au provocat pagube sau neajunsuri economico-sociale de proporții considerabile. De aici rezultă necesitatea ca operaționalizarea actelor normative ale privatizării, prin structura de conducere şi coordonare, divizionare, diversificate şi adecvate să fie conjugată cu un sistem intern de revizuire şi control care să stimuleze o scrutare aprofundată a semnalelor primite de la cadrul extern. A formula şi judeca strategia privatizării numai prin prisma unor interese locale, microeconomice înguste, fără a lua în seamă efectele sale sectoriale macroeconomice şi sociale, propagate în timp şi în spațiu reprezintă un demers defectuos din start.

Metodele de evaluare a strategiei privatizării trebuie specificate în termeni concreți şi corelate organizatoric cu metodele de programare şi control ale acesteia.

Evaluarea strategiei privatizării trebuie să aibă o periodicitate specifică fiecărui domeniu, evitându-se transformarea acesteia într-un automatism formal.

Utilizând criteriile menționate, rezultatul evaluărilor strategiei privatizării poate să fie: respingerea, modificarea sau confirmarea. Evident, decizia finală nu o poate lua decât factorul politic responsabil.

O bună strategie a privatizării nu necesită reformulări constante sau repetate, ea reprezentând un cadru general de continuare a soluționării problemelor privatizării şi nu însăşi soluționarea. Regândirea de ansamblu a strategiei privatizării nu trebuie să se producă în mod frecvent. Dimpotrivă atenția trebuie concentrată asupra concretizărilor, detalierilor şi precizărilor într-un cadru strategic corect, operațional, eficient şi durabil în timp.

Evaluarea corespunzătoare a strategiei privatizării nu reprezintă pur şi simplu un exercițiu analitic, intelectual, ci pune în discuție structurile fundamentale ale obligațiilor asumate şi ale politicilor promovate.

Dacă strategia privatizării nu se încadrează în unul sau mai multe dintre criteriile amintite, aceasta înseamnă că are importante puncte slabe. Pe de altă parte, în cazul în care strategia răspunde favorabil la criteriile sau testele impuse sau, acestea nu garantează reuşita ei sigură, dar cel puţin semnifică un start comparativ mai bun, promiţător.

În procesul ESP, tehnologia ca element ce caracterizează nivelul de dezvoltare economică este direct implicată. Progresul tehnologic, formă a evoluţiei tehnologiei, reflectă sporirea volumului de cunoştinţe metode şi procedee de producţie, reprezintă procesul de perfecţionare continuă a elementelor producţiei sociale, în scopul ridicării eficienţei economico-sociale a activităţii umane. Fiind caracterizat printr-un grad ridicat de nedeterminare, ca urmare a acţiunii unui număr mare de factori, acesta se desfăşoară neliniar, fără să pună în evidenţă existenţa unei proporţionalităţi stricte între cheltuirea de factori de producţie şi efectele obţinute.

Din acest motiv, înşirarea lui în procesele evaluării privatizării şi restructurării economiei naţionale necesită o serie de analize comparative sectoriale, internaţionale efectuate în mod curent, bazate pe indicatori tehnico-economici relevanţi, prin intermediul cărora să poată fi emise judecăţi de valoare asupra rezultatelor incitării activităţii inovaţionale pe seama iniţiativei particulare, în continuă creştere. Dacă prin privatizare nu se pune şi fundamentul unui progres tehnic real în economie, evaluările acestui proces nu pot conduce la concluzii favorabile, cu atât mai mult cu cât factorii ştiinţă şi tehnologie îşi sporesc ponderea continuă în relansarea şi dezvoltarea economică socială.

6. Cadrul instituţional

Complexitatea privatizării, care practic afectează în profunzime toate laturile vieţii economice-sociale şi politice în România, impune crearea unui cadru instituţional adecvat ale cărui principale competenţe constau în realizarea strategiei programelor şi obiectivelor privatizării, pe baza unui instrumentar juridic coerent şi consistent.

Principalele instituţii ale privatizării. Create pe baza legilor în vigoare sunt cunoscute, astfel că ne vom referi doar la câteva aspecte mai importante în ceea ce priveşte activitatea şi competenţele lor în prezent şi în perspectivă, ţinând seama de implicaţiile pe care le poate avea privatizarea.

6.1. Agenţia Naţională pentru Privatizare ale cărei atribuţii sunt stipulate în capitolul VIII al Legii nr. 58 /1991, ca organ guvernamental responsabil pentru conducerea, îndrumarea şi controlul procesului de privatizare nu-şi poate desfăşura activitatea decât într-o strânsă conlucrare, în principal, cu ministerele departamentelor sectoriale şi alte instituţii implicate din cel puţin următoarele motive:

a) privatizarea reprezintă un proces concret care presupune cunoaşterea reală a fiecărei societăţi comerciale în parte, ceea ce practic depăşeşte capacitatea de cuprindere a unei singure instituţii; în plus,

desfăşurarea descentralizată, dar coordonată sectorial şi macroeconomic a privatizării pare să fie cea mai reuşită cale de urmat, atât economic cât şi social;

b) privatizarea este legată de restructurarea economică ale cărei direcții, conținut şi compatibilități şi mijloace nu pot fi stabile decât de societățile comerciale, minister, departamente şi alte instituții sectoriale;

c) problemele economice şi sociale ale fiecărei societăți comerciale care se privatizează sunt cel puțin bine cunoscute atât la nivelul societății însăşi, cât şi al departamentului şi ministerului care vizualizează interdependențele sectoriale în fluxurile materiale, umane şi financiare.

6.2. Elaborarea şi aprobarea statului fondurilor proprietății private ca şi a regulamentului privind organizarea şi funcționarea fondului proprietății de Stat necesită ample consultări şi dezbateri cu instituții şi organe de specialitate sau direct implicate în procesul privatizării, acestei două documente reprezentând fundamentele legale pe baza cărora se va desfăşura practic, “marea privatizare”.

6.3. Potrivit Legii nr. 58/1991, regulamentul de organizare şi funcționare al Fondului Proprietății Private se întocmeşte de consiliul de administrație şi se aprobă de Guvern (art. 33), în timp ce statutul-cadru al Fondurilor Proprietății Private se propune de Guvern şi se aprobă de Parlament (art. 4) considerăm că ar fi fost oportun şi ca ambele documente să aibă acelaşi tratament procedural căci, cel puțin formal, apare straniu ca 70% din capitalul societăților comerciale, având ca acționari majoritari statul, (deci cea mai mare parte a patrimoniului) să nu fie aprobat.

6.4. Înființarea şi funcționarea Fondului Proprietății Private apar o serie de aspecte neclare, probleme încă neelucidate, asupra cărora trebuie bine reflectat din punctul de vedere al soluționării lor, ca şi al posibilelor implicații pentru fiecare variantă de soluționare. Printre acestea menționăm:

a) posibilitățile şi alternativele contradictorii, cel puțin la prima vedere, ca FPP să reprezinte simultan societăți intermediare de capitalizare a profiturilor şi de distribuire a dividendelor (în cazul în care acestea vor fi pozitive); a recurge exclusiv la alternativa capitalizării profitului pe o perioadă de timp limitată (1-3 ani) ar avea un efect nefavorabil din partea deținătorilor de certificate de proprietate, interesați în măsură însemnată în obținerea de dividende;

b) unele neclarități referitoare la statului juridic şi economic al certificatelor de proprietate (ca titluri de valoare şi de proprietate), proceduri de stabilire a valorii lor de piață, modul de utilizare, drepturile şi obligațiile deținătorilor unor astfel de certificate, procedura schimbării lor în acțiuni;

c) reprezentarea intereselor extrem de diferite a unui număr foarte mare de deținători de certificate de proprietate în cadrul activității FPP, costul ridicat al distribuirii certificatelor de proprietate şi al dividentelor;

d) distribuirea certificatelor de proprietate, înaintea aprobării statutului FPP, ar putea să fie supusă unor modificări în urma dezbaterilor din forurile care vor aproba statutul respectiv;
e) evitarea situațiilor în care se va concentra preschimbarea certificatelor de proprietate numai la societățile comerciale cu profitabilitate relativ ridicată; găsirea unor modalități concrete de maximizare a cuantumului dividendelor, a valorii de piață a certificatelor de proprietate.

6.5. Dat fiind pericolul birocratizării, centralizării modului de funcționare a FPP este oportună luarea în considerare a posibilității specializării acestora, în cadrul structurilor organizatorice interne, pe diferite sectoare şi domenii de activitate.

6.6. Funcționarea FPS ridică o serie de probleme în ceea ce priveşte exercitarea atribuțiilor sale; printre acestea relevăm următoarele:
a) accelerarea privatizării şi necesitatea restructurării societăților comerciale care, de regulă vizează perioade mai mari de timp;
b) folosirea încasărilor din vânzarea de acțiuni şi părți sociale pentru activitatea investițională ar putea conduce la regenerarea (sau chiar dezvoltarea) proprietății de stat;
c) folosirea consultanței străine pentru privatizarea societăților comerciale în condițiile participării şi a specialiştilor români;
d) evitarea dezvoltării unei organizări birocratice şi greoaie a activității de privatizare, pe baza diferențierii societăților comerciale în funcție de dimensiunile şi posibilitățile lor de a se privatiza în ritmuri diferite, îmbinându-se procedeele privatizării "în masă" (întreprinderi mici şi mijlocii), cu cele individuale (întreprinderi mari).

6.7. Înființarea **burselor titlurilor de valoare** în România reprezintă o condiție primordială pentru stimularea procesului de privatizare, transferul de proprietate fiind înlesnit şi intrând pe făgaşul unor mecanisme normale de piață; la bursele ce se vor crea inițial nu vor cota decât acțiunile unui număr redus de firme, de regulă, cele cu profitabilitatea reală şi anticipată, cea mai ridicată.

6.8. Potrivit reglementărilor în vigoare, privatizarea "pilot" se referă la vânzarea câtorva societăți comerciale cu capital de stat înainte de organizarea FPP şi FPS, cu acordul Agenției Naționale pentru Privatizarea şi Dezvoltarea Întreprinderilor Mici şi Mijlocii. În acest scop au fost elaborate Norme metodologice[1] privind vânzarea acțiunilor societăților respective, aprobate prin hotărâre guvernamentală, care cuprinde prevederi referitoare la: pregătirea societății comerciale pentru privatizare, proceduri de vânzare a acțiunilor, etapele vânzării prin negociere directă, vânzarea acțiunilor prin licitație, oferta publică de vânzare a acțiunilor, vânzarea unui pachet majoritar de acțiuni unei asociații a salariaților şi conducerii societăților comerciale.

Experiența privatizării pilot a relevat dificultatea derulării procesului respectiv, precum şi necesitatea inițierii unei piețe secundare a capitalului.

[1] Vezi Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 121, HG nr. 264/16 mai 1991, p. 8-15.

Acțiunile societăților comerciale se pot vinde prin următoarele tipuri de licitație publică:

a) licitație cu strigare: acțiunile sunt vândute la prețul cel mai mare.

Licitația cu strigare poate fi deschisă pentru orice persoană fizică sau juridică, română sau străină, sau limitată la participanți preselecționați;

b) licitație în plic închis: acțiunile sunt vândute concurentului care a prezentat, în plic închis, cea mai bună ofertă.

Procedura respectivă poate fi deschisă sau cu participanți preselecționați.

Agenția Națională pentru Privatizare are obligația să verifice dacă salariații şi conducerea societății comerciale doresc:

a) să participe la cumpărarea acțiunilor societății comerciale în condiții de competiție, cu posibilii investitori din afara societății, români sau străini;
b) să facă o ofertă pentru cumpărarea unui pachet majoritar sau total de acțiuni ale societății prin negociere directă;
c) să facă o ofertă pentru cumpărarea unui pachet minoritar de acțiuni ale societății, într-o etapa anterioară negocierii cu alți investitori potențiali, prevăzută expres în planul de vânzare;
d) nu doresc niciuna din situațiile de mai sus.

7. Aspecte ale privatizării în țări dezvoltate cu economie de piață

7.1. Cunoaşterea câtorva aspecte actuale legate de privatizarea sectorului public în țările dezvoltate poate avea o însemnătate teoretică şi practică pentru România, atât în ceea ce priveşte desfăşurarea procesului de tranziție la economia de piață, cât şi finalitatea pe termenele mediu şi lung a acestuia.

7.2. Interesul pentru problemele proprietății de stat şi ale statului, în calitate de întreprinzător, a crescut în ultima vreme în cercurile politice şi ştiințifice din țările dezvoltate, având în vedere că în acest sector se întrepătrund interese economice şi politice ale diferitelor categorii sociale.

Naționalizarea, privatizarea, împletirea sectorului de stat cu cel privat şi analiza eficienței economice a acestora constituie domenii de importanță cardinală pentru mecanismele pieței concurențiale în țările dezvoltate şi, din punct de vedere teoretic, provoacă o multitudine de concepții şi păreri care, în multe cazuri, au un caracter contradictoriu. Astfel se susține că, începând cu anul 1980, se constată tendința de intensificare a procesului de privatizare a întreprinderilor de stat (îndeosebi în țările CEE şi Japonia), iar, pe de altă parte, se înregistrează o creştere sau o stabilizare a dimensiunilor şi rolului de întreprinzător al statului (în țări cum ar fi: Portugalia, Spania, Grecia, Canada).

Considerăm, că nu sunt practic două curente de gândire diferite, ci mai degrabă o reflectare în teorie a unor fenomene de “comprimare sau extindere” a proprietății de stat în țările dezvoltate, în funcție de problemele concrete cu care sunt confruntate pe plan economic social şi politic.

7.3. Analiza esenței, cauzelor şi principalelor tendințe ale schimbărilor în proprietatea de stat evidențiază accentuarea unei imagini pluraliste şi complexe a lumii economice contemporane, capacitatea crescândă de flexibilizare şi adaptare a mecanismelor şi agenților săi economici, diversificarea crescândă a piețelor de mărfuri şi capital, integrarea regională şi subregională.

În mod tradițional, proprietatea de stat a reprezentat un sector complementar pe care trebuia să-l accepte proprietatea particulară, capitalul privat, pentru asigurarea unor condiții şi cerințe generale pe ansamblul societății, ale creşterii economice. În țări, ca de exemplu SUA, în care poziția capitalului privat a fost solidă de la bun început şi unde posibilitățile de expansiune ale acestuia nu s-au lovit de granițele instituțiilor puterii politice, de anumite norme de drept sau revendicări ale păturilor sociale, proprietatea de stat a avut şi are dimensiuni minime necesare. Dimpotrivă, în țările în care prin tradiție sectorul de stat era dezvoltat, în care factorul politic a jucat un rol important, sectorului de stat i-a revenit o importanță relativ mare (de exemplu țările vest-europene).

Distribuția inegală a însemnătății proprietății de stat în țările cu economie de piață a fost determinată de interferența unui complex de factori endogeni şi exogeni, macro şi micro specifici fiecărei țări, de natură politică, social-economică şi istorică. Aceşti factori au contribuit şi la existența unei multitudini de norme politico-economice şi juridice ale întreprinderilor de stat.

7.4. În funcție de obiectivele analizei, pentru **măsurarea statistică a proprietății de stat** se folosesc foarte mulți indicatori, printre care menționăm pe cei mai importanți: ponderea PNB creat în sectorul de stat; procentul activelor de stat (materiale şi financiare) în volumul total al activelor corporațiilor; ponderea statului în volumul producției nete; ponderea investițiilor de stat în industrie şi infrastructură, ca şi în capitalul fix al ramurilor neagricole; ponderea statului în acumularea brută de capital şi în ocuparea forței de muncă etc. Există şi încercări de a construi un indicator global integral al proprietății de stat în țările dezvoltate, recomandat a fi aplicat în țările CEE[1].

7.5. Dacă proprietatea de stat a existat, se poate spune, "dintotdeauna" în țările cu economie de piață, funcțiile sale economice s-au schimbat. În prezent, această este direct legată de îndeplinirea unor obiective şi funcții necesare creşterii macroeconomice, şi anume:

a) menținerea unor activități şi ramuri cu rentabilitate redusă sau chiar nerentabile din economie, neatractive pentru întreprinzătorii particulari, dar utile pentru crearea condițiilor generale de ansamblu ale progresului societății şi economiei (energie, transport, telecomunicații);
b) asanarea economică a unor ramuri tradiționale vechi (metalurgie grea, construcții de nave etc.) sprijinită de stat prin specializări şi cooperări în producție, în anumite cazuri recurgându-se şi la subvenții;

[1] Vezi Taylor, Ch.L., *Why governunents grow: Measuring public sector size*, Beverly Hills, 1983, p. 288.

c) sprijinirea unor ramuri ale tehnicii de vârf cu importanță vitală pentru progresul întregii economii şi pentru prestigiul țării (cum ar fi: electronica, industria automobilistică, industria aviatică şi cosmică, prelucrarea petrolului), ca şi a unor sectoare ale industriei strategice militare;
d) promovarea unor politici de dezvoltare regională, prin crearea unor întreprinderi şi unități în zone mai puțin dezvoltate, crearea de locuri de muncă, înlăturarea unor decalaje economice şi sociale între regiuni şi zone, de exemplu în sudul Italiei, partea mediteraneană a Franței, nordul şi vestul Angliei, anumite zone economice din Spania, Portugalia şi Grecia;
e) protecția mediului înconjurător prin utilizarea unor tehnologii reziduale, antipoluante, îndeosebi în chimie şi industria extractivă.

În țările dezvoltate cu economie de piață, proprietatea de stat îşi exercită vocația sa de cuprindere macroeconomică prin amortizarea efectelor perioadelor de recesiune, criză şi postcriză, ca şi absorbția şomajului atunci când acesta depăşeşte limitele tolerabile, pentru stabilitatea şi echilibrul sistemului economico-social.

7.6. Unii adepți ai neoliberalismului, ignorând funcția socială evidentă a întreprinderilor de stat, se pronunță pentru limitarea la maximum a proprietății de stat care, în mare majoritate a cazurilor, se caracterizează printr-o eficiență economică scăzută. Din acest motiv, ei se pronunță pentru privatizarea întreprinderilor de stat. O analiză atentă a realității evidențiază însă că se pot întâlni şi întreprinderi de stat rentabile sau la limita minimă a rentabilității, fiind o sursă importantă de venituri bugetare. Analizele efectuate de către specialişti, pentru SUA, Canada, RFG, Australia şi Elveția[1] au arătat că din cele 50 de cazuri analizate numai la trei întreprinderi de stat rentabilitatea economică a fost superioară celei înregistrată la firmele particulare. Principala cauză a rentabilității scăzute a firmelor de stat rezidă, din punct de vedere instituțional, în birocratizarea structurilor de conducere şi a mecanismelor decizionale (aparat funcționăresc ridicat, trepte decizionale multiple şi greoaie, incompetența personalului etc.). Într-adevăr, eficiența economică a întreprinderilor de stat, comparativ cu cele particulare, este mai scăzută. Dar, se scapă din vedere că scopul primordial al proprietății de stat îl constituie soluționarea unor probleme macroeconomice, asigurarea unor premise şi condiții juridice de desfăşurare a procesului creşterii economice, în ansamblul său. Aşadar, criteriul microeconomic al eficienței sau rentabilității economice, în cazul întreprinderilor de stat, este necesar a fi coroborat şi chiar amendat cu criterii de natură macroeconomică sau de eficiență economico-socială, *lato sensu*.

Pentru o firmă de stat, care funcționează în numele sau din însărcinarea puterii centrale sau locale, obiectivele general economice se situează în prim

[1] Borcherding, Th.E.; Pommerchne, W.W.; Schneider, F., *Comparing the effiency of private and public production: The evidence from five countries. Public production*, Ed. by Bös D. e.a. New York, 1982, p. 127-156.

plan şi ele vizează obținerea unor efecte macroeconomice la nivelul întregii țări sau al unei regiuni.

Aceste obiective de natură economică şi socială, cu tentă majoră de stabilizator şi regularizare, se referă în principal la: susținerea unor domenii importante ale economiei, asigurarea funcționării normale a infrastructurii; contracararea unor influențe nefavorabile din partea capitalului străin; oferirea către populație a unor servicii avantajoase în sfera învățământului, sănătății, asigurărilor sociale, crearea de noi locuri de muncă etc.

Oricum, considerăm că aprecierea proprietății de stat numai prin prisma criteriilor microeconomice de piață constituie o abordare unilaterală care, ipso-facto, discreditează această formă de organizare social-economică.

7.7. În ultimii ani, în țările dezvoltate se remarcă o încercare asiduă de a găsi diferitele forme şi modalități de pătrundere a capitalului de stat în sectorul particular şi invers. Această tendință este generată de cauze obiective cum sunt: accentuarea caracterului complex al economiei; încercarea de a găsi noi forme de organizare economică mai eficientă, la care este implicat capitalul de stat; schimbările tehnologice; capacitatea externă de negociere mai puternică.

Mişcarea spre forme mixte de proprietate nu reprezintă un proces întâmplător, ci un fenomen logic care în anii 80 a fost dominat de privatizări, în primul rând, ale firmelor de stat înalt rentabile. Pe de altă parte, au fost privatizate şi întreprinderi cu pierderi, în Spania, Italia (IRI)[1]. Deci, nu mai este valabilă formula "privatizarea profitului" şi "naționalizarea pierderii". Vânzând la prețuri reduse întreprinderile nerentabile, practic statul transferă gratuit proprietarilor particulari o parte însemnată a activelor sale. Dimpotrivă, activele companiilor rentabile sunt plătite, în principal, prin veniturile directe proprii şi se realizează la prețuri mai ridicate. Cu alte cuvinte, şi pentru stat, şi mai ales pentru investiții ori particulari, este mai atrăgător să se înfăptuiască, în primul rând, privatizarea întreprinderilor rentabile şi nu a celor cu pierderi.

7.8. Principalele căi ale privatizării sectorului public sunt: vinderea acțiunilor la bursă pentru toți cei care doresc (forma cea mai uzitată); vinderea unei cote de capital de stat către persoane particulare sau companii; vânzarea acțiunilor capital de stat, persoanelor care lucrează în întreprinderea respectivă; lichidarea unor întreprinderi.

Statul utilizează banii obținuți din vânzarea acțiunilor pentru a acoperi o serie de deficite bugetare sau a cumpăra alte acțiuni de la firmele particulare, mărindu-şi astfel influența.

Pentru a-şi menține controlul asupra unor companii cu capital mixt (de stat şi particular), statul îşi rezervă dreptul de a-şi desemna funcționarii cu funcții de răspundere, astfel încât să nu se producă modificări în strategia firmei, fără ca aceasta să aibă cunoştință.

---

[1] Vezi *Politics of privatization in Western Europe*, Ed. Vickers, J.; Wright, V., London, 1989, p. 12; *Public Sector Deficits in OECD countries. Causes, consequences and Remedies, Basing Stocks*, London, 1989, p. 136.

Privatizarea în țările cu economie de piață se realizează nu numai din motive politico-ideologice, ci şi pe baza unor considerente pragmatice, micro şi macroeconomice (creşterea eficienței economice, reducerea deficitului bugetar, creşterea competitivității).

Ideea depolitizării activității economice a statului, independent de voința politică a partidelor aflate la putere, câştigă în prezent, tot mai mult teren. S-a constatat că amestecul flagrant al factorului politic în treburile sectorului de stat, promovându-si interesele sale înguste, constituie un element generator de însemnate pierderi.

7.9. Programele tehnologice costisitoare (Airbus, Ariane, Eureka, trenuri cu viteză mare ş.a.), în cea mai mare parte, sunt transpuse în practică pe seama capitalului de stat sau mixt, în condițiile în care interferează o colaborare internațională sensibilă, între acestea[1] şi surse combinate de finanțare. Se constată şi o colaborare pe plan internațional a componentelor sectoarelor publice din economiile țărilor europene occidentale, un rol semnificativ fiind deținut de Centrul European al Întreprinzătorilor Publici, care va impulsiona fenomenele interfracționiste la nivel comunitar.

La nivelul CEE, media ponderată a sectorului de stat (pe baza indicatorilor: număr de ocupați, investiții şi valoare adăugată) era în anul 1990 de 13,3% – față de 16,6% în 1982 şi 15,3% în anul 1985[2] – apropiindu-se de nivelul anului 1973, când această pondere era de 13,8%.

7.10. Specialiştii sunt de părere că reducerea sectorului de stat prin privatizare nu produce schimbări importante în structura de ramură şi că, în țările CEE, crearea Pieței Unice, începând cu anul 1993, va contribui la întărirea legăturilor dintre cele două sectoare.

După privatizările efectuate în țările CEE în deceniul al VIII-lea, se pot distinge trei categorii de țări:

a) țări cu sector de stat puternic (Italia, Spania, Portugalia şi Grecia), având o pondere de la 18%, în Franța până la 24%, în Portugalia;
b) țări cu sector de stat însemnat (RFG, Spania, Irlanda, Danemarca, Belgia, Olanda), cu o pondere între 9-10% (Olanda) şi 14-15% (Irlanda);
c) țări cu sector de stat redus, 7-8% în Anglia şi 4-5% în Luxemburg.

7.11. Menționăm, de asemenea, că unul din scopurile privatizării în țările dezvoltate constă în limitarea situației de monopol a statului în diferite domenii de producție, ceea ce va relaxa opțiunea consumatorilor pentru mărfuri şi servicii, va duce la intensificarea concurenței şi la creşterea eficienței economice[3].

---

[1] *Notes et études documentaires*, Paris, 1986, No. 6821, p. 14; Intervention de P. Beregovoy, Ministre d'Economie, de Finances et Budget, au XII-ème Congrès du CEEP, Montpellier, oct. 1990, p. 5.

[2] Bizaguet, A., *L'impact actuel et l'avenir du secteur public dans l'économie européenne*, Paris, 1990, p.2; Bizaguet, A., *Le secteur public et la privatisation*, Paris, 1988, p. 66.

[3] Pastieau, P., *Privatisation et performances des entreprises publiques*, Liège, 1988, p. 10.

Se poate presupune că, în viitor, privatizarea îşi va încetini ritmul în țările occidentale, după cum apreciază A. Bizaguet, preşedintele Comitetului de Statistică al Centrului European al Întreprinzătorilor de Stat[1], al cărui congres a avut loc în octombrie 1990 la Montpellier.

Experiența a arătat că nu există un model unic pentru privatizarea sectorului public. În prezent, se manifestă tot mai pregnant tendința creării întreprinderilor cu capital de stat şi particular, în cele mai diferite proporții, în funcție de anumite criterii şi interese la nivel micro şi macroeconomic. Oricum, în cazul întreprinderilor de stat se conturează tot mai mult ideea că acestea trebuie să se conducă după aceleaşi criterii ca şi întreprinderile particulare.

7.12. Accentuarea rolului privatizării în țările Europei Occidentale a condus la **sporirea interesului pentru întreprinderile mici şi mijlocii** care dețin o pondere mare în numărul total al firmelor şi ocuparea forței de muncă[2].

În concluzie, se poate afirma că amplitudinea oscilațiilor proprietății de stat şi implicit a privatizării acesteia în țările occidentale depinde de mai mulți factori de influență, printre care: dimensiunile sectorului de stat, ritmul creşterii economice, intensitatea căderilor ciclice, particularitățile structurii de ramură a economiei, gradul de monopolizare a ramurilor cheie, dimensiunile supraacumulării de capital, orientarea spre piața internă şi externă a economiei; raportul forțelor sociale şi intensitatea acțiunilor sindicale etc.

Evident, comparația privatizării din țările occidentale cu cea care se desfăşoară în România nu poate fi realizată decât în cei mai generali şi de perspectivă termeni.

---

[1] Compte rendu sommaire du 12ème Congrès du Centre Européan des Entrepreneurs Publics, Montpellier, 1990, 3-5 oct., p.5.

[2] *Les petites et moyennes entreprises: caractéristiques et financement des PME en France, en Europe et dans les autres pays industrialisés*, Paris, 1989, p. 17.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 26/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CALITATEA VIEȚII '92
- Anchetă națională -
3

Ana BĂLAŞA, Ioan MĂRGINEAN,
Ilie SANDU, Gheorghe SOCOL

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Seria: *Calitatea vieții*
nr. 14, 1992

SUMAR

1. Resurse macroeconomice pentru nivelul de trai 301

2. Veniturile populației 302

3. Elemente de stratificare după venit şi proprietate 303

4. Estimarea sărăciei în România 304

5. Percepția calității vieții 305

6. Starea conflictuală în societatea românească 308

7. Temerile de zi cu zi ale populației 309

8. Satisfacția față de viață 310

Prezentăm în sinteză principalele rezultate ale cercetării privind diagnoza calității vieții în România, publicate în extenso în volumul apărut la Centrul de Informare şi Documentare Economică (seria "Calitatea vieții", nr. 14/1992).

Cu această lucrare ne aflăm la a treia cercetare anuală consecutivă având ca obiectiv diagnoza calității vieții, care se referă la standardul economic, veniturile, locuința şi înzestrarea gospodăriilor familiale, evaluarea de către populație a condițiilor de viață, percepția conflictelor în societatea românească, temerile populației în legătură cu anumite evoluții considerate nefavorabile în plan economic, social şi politic, precum şi gradul de satisfacție şi frustrare în viață.

Cercetarea, realizată în luna mai 1992, se bazează pe studierea unui eşantion național reprezentativ de 1.516 persoane din 61 localități (28 oraşe şi 33 sate).[1]

1. Resurse macroeconomice pentru nivelul de trai

Este un fapt evident că, pe termen lung, o societate nu poate consuma mai mult decât produce, exceptând cazul când sunt atacate eventualele rezerve de care se dispune. Acest adevăr s-a confirmat, din păcate, şi pentru România în perioada de după decembrie 1989.

- Luând ca indicator principal al nivelului de trai **consumul final al populației**, constatăm că, după o creştere cu 7% în 1990, comparative cu anul 1989, în anul următor a avut loc o reducere cu 14%. Această tendință de diminuare a nivelului de trai se continuă şi în 1992.Ea îşi are originea în scăderea nivelului producției (mai ales a celei industriale (sub 50% față de 1989) şi a Produsului Intern Brut (cu 20% în doi ani), şi în creşterea indicelui prețurilor (de 6,5 ori în aceeaşi perioadă).

Aprecierile populației privind condițiile de viață converg şi ele spre concluzia că o parte a familiilor au în prezent un nivel de viață inferior celui din 1991 şi respectiv 1989, deşi o altă parte (mai mică) a populației a reuşit să-şi îmbunătățească nivelul de viață, mai ales în raport cu 1989.

	Aprecierea condițiilor de viață %			
		mai bune	**la fel**	**mai proaste**
1992 comparativ cu:	1991	16	35	49
	1989	37	15	48

- Tranziția la economia de piață se adevereşte a fi de lungă durată, iar costurile sociale deosebit de mari, ceea ce impune o suportare cât mai echitabilă a lor, printr-o protecție socială adecvată a grupurilor defavori-

[1] Mulțumim tuturor celor care au contribuit într-un fel sau altul la buna desfăşurare a acestei cercetări. Menționăm aici în mod deosebit ajutorul acordat de domnul prof. dr. Cătălin Zamfir şi domnul dr. Gheorghe Barbu.

zate de populație – şomeri, familii numeroase, tineri, persoane care nu se pot ajuta singure (bătrâni, handicapați, copii). De altfel, sistemul generalizat de protecție socială, subvențiile la unele produse şi servicii de bază, gratuitățile din sistemele de sănătate, învățământ etc., contribuie încă într-o mare măsură la susținerea standardului de viață pentru marea majoritate a populației, dar mai ales pentru săraci. Un semn al faptului că o parte importantă a populației întâmpină dificultăți de ordin material este reducerea numărului celor care pot să-şi achiziționeze bunuri de folosință îndelungată, deşi înzestrarea gospodăriilor este precară în multe cazuri. Situația cea mai grea o resimt familiile tinere sau în curs de constituire.

Desigur este prezent şi reversul medaliei, respectiv exigența unor familii instruite cu preferințe pentru achiziționarea de obiecte de lux, efectuarea de excursii în străinătate etc. Atât cât s-a realizat până în prezent, economia de piață se face simțită prin efecte pozitive (desemnând succesul în afaceri al întreprinzătorilor) dar şi prin efecte negative (cum ar fi şomajul şi pungile de sărăcie).

2. Veniturile populației

Determinarea veniturilor populației s-a efectuat prin luarea în considerare a veniturilor directe în lei – salarii, venituri din activități pe cont propriu (inclusiv din vânzarea de produse agricole), îndemnizația de şomaj, pensiile, alocațiile, ajutoarele sociale, donațiile –, precum şi a consumului alimentar uman din surse proprii (prin transformarea cantităților de produse agricole în lei, la prețurile medii ale lunii aprilie 1992). Nu au fost incluse veniturile indirecte obținute din fondurile publice, sub formă de produse şi servicii gratuite. Prin urmare, nivelurile determinate ale veniturilor sunt sub cele reale datorită neincluderii unor anumite surse de venit, dar şi posibilelor omisiuni, subestimări efectuate de subiecții investigați.

Neincluderea veniturilor indirecte nu afectează totuşi, necesitățile bugetului familial, întrucât nu vor fi luate în considerare nici costurile bunurilor şi serviciilor primite gratuit, dar afectează eventualele comparații internaționale.

Din declarațiile subiecților a rezultat faptul că marea majoritate a populației dispune de venituri modeste.

- Venitul mediu lunar total (alcătuit din veniturile băneşti şi din autoconsum) era, în luna aprilie 1992, de 10.960 lei. Limita minimă şi cea maximă ale acestui venit se situează la mare distanță una de alta, respectiv zero (pentru cinci familii) şi 1 milion (pentru o familie). În realitate însă, veniturile populației se concentrează la categoriile mici. Astfel: 10% din familiile studiate au sub 3.500 lei venit mediu total lunar pe persoană; venitul median (punctual care indică 50% din frecvențe) este de numai 7.871 lei; 90% din familii au un venit lunar pe persoană ce nu depăşeşte 17.000 lei. În fine, doar 10% din familii se distribuie pe o paletă mai mare

a veniturilor înalte (de la 17000 la 76.000 lei, iar 5 familii au peste 100.000 lei).

- Sursele ce alimentează veniturile familiilor sunt dominate de *salarii*. Societatea românească se bazează încă pe munca salarială: 64% din veniturile băneşti ale familiilor provin din salarii (56% pentru veniturile totale); 22% (respectiv 17%) reprezintă veniturile sociale (pensii, îndemnizații, alocații, burse, ajutoare); 14% (față de 10%) se constituie din venituri provenite din activități pe cont propriu; iar 17% reprezintă autoconsumul, în cazul venitului total.

Aflat în creştere, autoconsumul este rezultatul pozitiv al reformei, mai exact al privatizării în agricultură, dar el semnifică şi un nivel scăzut de dezvoltare când bugetul familial este îndreptat cu precădere spre consumul alimentar. Pe de altă parte, însă, un procent important din cei care dețin pământ nu îşi asigură necesarul de consum la cereale şi produse animaliere, iar vânzările către piață se situează la cote extrem de mici.

- Veniturile populației sunt influențate de *nivelul de pregătire* (fiind mai mari în cazul celor cu nivelurile mai înalte de pregătire), *de ocupare* (populația ocupată are venituri superioare populației neocupate); de *specificul ocupației* (aici se detaşează întreprinzătorii prin veniturile mai înalte); *talia familiei şi indicele de activitate* – exprimat ca raport între numărul persoanelor care lucrează în familie şi numărul total de persoane – (veniturile fiind mai mari pentru familiile mai puțin numeroase şi cu un indice înalt de activitate); de *mediul rezidențial* (dacă în rural veniturile individuale sunt mai mici, veniturile medii pe o persoană sunt totuşi mai mari decât în urban, unde stratificarea după venit este mai accentuată, existând nu numai mai mulți bogați, ci şi mai mulți săraci, fapt mai evident pentru oraşele mari); *de zona teritorială şi provinciile istorice* (cu abateri însemnate de la media eşantionului, prin venituri mai mici în Bucureşti, Oltenia, Maramureş şi venituri mai mari în Banat, Crişana).

Dintre factorii analizați, un rol redus în determinarea veniturilor îl are vârsta, iar naționalitatea nu are nicio influență.

3. Elemente de stratificare după venit şi proprietate

Tranziția la economia de piață atrage după sine o mai mare diferențiere a populației pe criteriul venitului şi al proprietății (averii). Odată cu demararea acestei tranziții se repune de fapt în drepturi proprietatea privată.

Încercarea de schițare a unei structuri de stratificare socială (aflată în formare), prin luarea în considerare a acestor doi factori, respectiv veniturile şi proprietatea, ne-a condus în cele din urmă la identificarea a cinci niveluri (straturi) semnificative de diferențiere.

Primele patru straturi se constituie după venit şi sunt validate de asocierile pozitive cu o serie de elemente ce descriu standardul economic – dotările

gospodăriei, proprietatea. Cel de al cincilea strat este compus din proprietari de unități productive şi comerciale (eventual proprietari din sistemul bancar).

Cercetarea a evidențiat următoarele limite de venituri şi mărimi pentru straturile constituite.

Straturi	Mărimi	
	N	%
- sub 7850 lei/persoană	745	49
- între 7.851-11.550 lei	369	24
- între 11.551-20.000 lei	254	17
- peste 20.000 lei	70	5
- proprietari	78	5
TOTAL	1516	100

Structura de stratificare este dominată de grupurile cu venituri foarte mici. Atrage atenția în mod deosebit primul grup extrem de numeros, care nu întruneşte condițiile minime de trai – venituri, dotări ale gospodăriei etc. –, dar şi următorul grup care, de asemenea, de abia se ridică la un nivel de trai modest. În România, nu avem încă o clasă mijlocie şi niciuna înstărită.

4. Estimarea sărăciei în România

Problema fundamentală a întregului demers de estimare a sărăciei este cea a **minimului de trai**. El se defineşte în funcție de veniturile ce acoperă cheltuielile unei persoane cu referire la hrană, îmbrăcăminte, locuință, precum şi la o serie de alte bunuri şi servicii din domeniul educativ, cultural, de sănătate şi timp liber etc. Conform metodologiei elaborate în Institutul de Cercetare a Calității Vieții s-au determinat trei niveluri ale minimului de trai, respectiv nivelul decent (D), de tranziție (T) şi de subzistență (S)[2].

Ancheta a relevant un procent de 51% familii sărace pe ansamblul eşantionului, dacă avem în vedere nivelul de trai decent; 39% în raport cu pragul de tranziție şi 18% în raport cu pragul de subzistență. Mai plastic şi intuitiv, poate, problema se prezintă astfel: 18% din familii sunt sub pragul de subzistență, 21% se află între acest prag şi cel al tranziției, iar 12% se plasează între pragul tranziției şi cel decent.

- Diferențieri notabile sunt înregistrate pe categorii de familii considerate după talia lor şi după criteriile ocupaționale.

[2] De asemenea, precizăm că nu dorim câtuşi de puțin să susținem că ar trebui acceptat un prag sau altul al sărăciei în România, din cele 3 analizate aici. Cu atât mai mult nu susținem că o familie (persoană) aflată deasupra unuia din praguri, fie el şi cel decent (susținut nu numai prin calcularea exactă a veniturilor necesare traiului în condițiile date, dar confirmat şi de stratificarea populației în funcție de venit şi celelalte elemente ale standardului economic), ar avea condiții bune de viață. Nu se poate trăi normal în apropierea pragului sărăciei.

Sărăcia este mai pronunțată în familiile şomerilor, ale pensionarilor-urban, ale țăranilor, precum şi în familiile teritoriale. Un clasament pe provincii, cu ordinea descrescătoare a sărăciei ar arăta astfel: Bucureşti, Moldova, Transilvania, Maramureş, Oltenia, Banat, Crişana, Dobrogea.

- Extrapolarea rezultatelor cercetării la nivelul întregii țări conduce la următoarele valori:

Estimarea sărăciei în România

Minimul de trai	Nr. familii (mil.)	Nr. persoane (mil.)	Procent față de total populație (%)
Decent	3,9	10,9	48
Tranziție	3,0	7,9	35
Subzistență	1,5	3,4	15

Comparativ cu determinările din luna octombrie 1991 se constată o anumită deteriorare a nivelului de trai pentru o parte a populației. Drept urmare numărul persoanelor situate sub nivelurile minime de trai a sporit în toate cele trei ipoteze, şi anume 1 milion la nivelul prim (decent), cu 700 mii la cel de al doilea (tranziție) şi cu 300 mii la cel de al treilea (subzistență).

Prin indexările veniturilor şi negocieri s-a înregistrat un ritm mai ridicat de creştere a veniturilor mici, comparativ cu celelalte, astfel că sporurile pe cele trei niveluri ale minimului de trai sunt inegale.

Proporțiile sărăciei sunt de-a dreptul îngrijorătoare. Numărul săracilor este mare atât printre salariați şi țărani dar mai ales în rândul pensionarilor din urban, unde s-a înregistrat şi cea mai mare creştere față de anul trecut (70% față de 57%).

5. Percepția calității vieții

În paginile precedente au fost înfățişate, pe scurt, resursele macroeconomice şi individuale ale calității vieții. Să urmărim în continuare imaginea pe care şi-o fac oamenii despre calitatea vieții lor, aşa cum s-a conturat ea din ancheta națională/1992 a institutului nostru. Pentru ca această imagine să fie cât mai completă am operat cu 31 de indicatori care descriu cele mai caracteristice situații şi împrejurări de viață individuale şi de grup. În ansamblu, aceşti indicatori (sau descriptori) acoperă în mod satisfăcător domeniile de manifestare ale existenței omeneşti, iar măsurarea lor permite obținerea unui tablou sugestiv al evaluării calității vieții de către populația considerată.

Evaluarea acestor domenii ale calității vieții şi a componentelor lor s-a măsurat pe o scală cu cinci valori de la 1 la 5, limita inferioară exprimând o apreciere nefavorabilă, cea superioară aprecierea cea mai favorabilă, iar 3 o estimare medie.

- Cum se prezintă calitatea vieții în 1992 în țara noastră? Calculând media celor şase domenii existențiale menționate pornind de la evaluarea primi-

tă de componentele lor, a rezultat următoarea ierarhie a calității percepute a vieții:

Nr. crt.		Media
1	Mediul natural şi habitatul (cu descriptorii: mediul natural, localitatea, locuința)	3,49
2	Situația personală şi familială (cu descriptorii: starea sănătății, relațiile cu soția (soțul), situația copiilor, posibilitatea de afirmare în viață, securitatea personală de acasă, pe stradă etc., relațiile cu vecinii, aprecierea venitului propriu)	3,40
3	Activitatea profesională (respectiv: munca, condițiile de muncă, posibilitatea obținerii unui loc de muncă pe măsura interesului şi capacității)	3,07
4	Serviciile economico-sociale (cu componentele: aprovizionarea cu alimente, aprovizionarea cu bunuri nealimentare, prestările de servicii, asistența medicală primită, învățământul, mijloacele de comunicare de masă, transportul în comun local, posibilitățile de petrecere a timpului liber, accesibilitatea formelor de învățământ)	2,89
5	Mediul social (adică: funcționarea instituțiilor publice – poliție, notariate, tribunale etc. – preocupările societății pentru cei necăjiți, modul în care este condusă țara, măsura în care sunt respectate drepturile personale, corectitudinea, echitatea socială)	2,76
6	Domeniul participativ (unde am urmărit: posibilitatea de a influența deciziile la locul de muncă, posibilitatea de a influența deciziile locale, posibilitatea de a avea un cuvânt în conducerea țării)	2,35
7	Media generală	2,99

Din cele 6 domenii, în 3 percepția calității vieții se situează între calificativul satisfăcător şi bine iar, în evaluarea deşi foarte aproape de calificativul satisfăcător totuşi sub aceasta.

Într-un clasament al tuturor celor 31 de indicatori ai calității percepute a vieții, punctaje înalte, corespunzând unui calificativ situat între bine şi foarte bine, obțin doar 2 componente: relațiile dintre soți (4,24) şi relațiile cu vecinii (4,10). Restul componentelor calității vieții, obțin punctaje sub calificativul bine, iar majoritatea chiar sub calificativul satisfăcător. Mai obțin punctaje mai bune aprecierea situației copiilor proprii (3,98), activitatea profesională şi locuința (3,66), localitatea de rezidență (3,47), sănătatea proprie şi calitatea învățământului (3,40). La polul opus, al calificativelor mici, apropiate de nesatisfăcător, se situează posibilitatea de a avea un cuvânt de spus în conducerea țării (2,04) şi posibilitatea de a obține un loc de muncă corespunzător (2,30).

Aceste date conduc la concluzia că, în țara noastră, calitatea percepută a vieții este modestă. Evaluarea acesteia este consecința particularităților evoluției societății româneşti din ultimele decenii, peste care se suprapune influența suplimentară a dificultăților proprii perioadei de tranziție spre un nou tip de organizare socială economică.

Comparativ cu anul 1991, valorile percepției calității vieții au cunoscut, în anul 1992, o deteriorare suplimentară la toți indicatorii comparabili.

- Ce factori influențează calitatea vieții? Modestă în ansamblul ei, evaluarea calității vieții cunoaşte variații determinate de particularități precum sexul, domiciliul, pregătirea şcolară, ocupația, domeniul de activitate, vârsta, venitul, numărul de copii aflați în întreținere. Menționăm că, dintre factorii presupuşi a avea influență, naționalitatea nu generează la noi diferențieri în ceea ce priveşte calitatea vieții. Specificăm însă că eşantionul cu care am lucrat ne-a obligat să ne limităm analiza la naționalitățile române şi maghiare.

Sexul. Condiția de femeie se asociază la noi cu o evaluare mai scăzută a calității vieții. În 9 aspecte de viață din cele 31 considerate femeile sunt în dezavantaj față de bărbați, pe când aceştia obțin o singură dată un punctaj inferior. Diferențele mai mari în defavoarea femeilor privesc sănătatea. Posibilitățile de afirmare, posibilitatea de a obține un loc de muncă corespunzător şi securitatea personală de tranziție le afectează în mai mare măsură pe femei.

Domiciliul. Între sat şi oraş există, în ceea ce priveşte calitatea vieții, deosebiri care, deşi nu sunt mari, sunt semnificative. Pe ansamblu, evaluarea calității vieții este uşor superioară în mediul rural, în cazul a 11 componente; locuință, calitatea mediului natural, funcționarea instituțiilor publice, activitatea primăriilor, evaluarea modului în care este condus în țară, securitatea personală, posibilitatea de a influența deciziile locale şi corectitudinea în rezolvarea problemelor sociale. Oraşul evoluează superior 7 componente: munca, condițiile de muncă, aprovizionarea cu alimente, aprovizionarea cu bunuri nealimentare, prestările de servicii, posibilitățile de petrecere a timpului liber, accesibilitatea formelor de învățământ.

Ocupația. Variația calității vieții în funcție de categoriile socioocupaționale este identificată în 16 din cele 31 de componente investigate. Acestea sunt: sănătatea, şi situația copiilor, calitatea locuinței, munca, condițiile de muncă, venitul, modul de apreciere a funcționării unor instituții publice, evaluarea calității învățământului, aprecierea mijloacelor de comunicare de masă, timpul liber, posibilitatea obținerii unui loc de muncă, respectarea drepturilor, participarea la decizii la locul de muncă, influențarea deciziilor locale, corectitudinea în viața socială şi influențarea deciziilor de caracter național. Menționăm însă că niciuna din categoriile socioocupaționale nu se ridică la un nivel de viață înaltă şi că diferențele existente sunt mici.

Pregătirea şcolară. Ca şi în alte țări, şi la noi pregătirea şcolară este unul din predictorii cei mai buni ai calității vieții. Între scorul calității vieții realizat de persoanele cu pregătire şcolară superioară şi cele fără nicio şcoală este o diferență de aproape 6 puncte. Dacă luăm însă în considerare niveluri învecinate sau apropiate de pregătire şcolară diferențele în ceea ce priveşte calitatea vieții se vor reduce considerabil sau vor urma o curbă neregulată. În această situație regăsim urmările politicii omogenizate practicate de vechiul regim.

Vârsta. Din perspectiva calității vieții cercetarea a relevat existența a 5 categorii de vârstă, fiecare cu probleme şi accente specifice. Prima, aceea a

tinerilor până la 20 de ani, se caracterizează într-un grad accentuat de tutelă părintească care are desigur urmări pozitive în planul calității vieții.

A doua categorie de vârstă a tinerilor de 21-30 de ani, prezintă, în comparație cu restul populației active, scorurile cele mai mici la locuință, venituri, timp liber, posibilități de afirmare, accesibilitatea învățământului şi participarea la decizie la locul de muncă, indicând clar existența unor aspecte critice care reclamă intervenția protectoare a societății.

La a treia categorie, a oamenilor maturi (persoanele între 31-50 de ani), evaluarea calității vieții înregistrează scorurile cele mai mari, fără a se înscrie într-o notă discordantă cu nivelul modest, valabil în ansamblu.

În cazul categoriei a IV-a (51-60 de ani) se înregistrează primele semne ale declinului calității vieții, care se vor instaura deplin în cazul ultimei grupe de vârstă (61 de ani şi peste).

Numărul de şcoli în întreținere, ca şi venitul sunt de asemenea caracteristice socioeconomice cu influență evidentă asupra calității vieții. Sensul acțiunii lor rezultă cu pregnanță din capitolele anterioare.

Concluzionând aceste considerații, putem spune că factorii individuali şi de grup ai calității vieții determină la noi doar varietăți mici ale evaluării acesteia. În consecință, deocamdată nu există grupuri socioocupaționale care să se detaşeze sensibil de restul populației. Au apărut însă, primele indicii ale unui proces în curs de desfăşurare, de diferențiere mai accentuate.

6. Starea conflictuală în societatea românească

Conflictele sunt inevitabile în orice societate. Problematica lor capătă o importanță practică deosebită în condiții de schimbare socială rapidă şi de criză cum sunt cele care definesc societatea românească actuală.

În cadrul cercetării a fost abordată problematica raporturilor conflictuale existente în unele domenii ale relațiilor sociale – de muncă, politice, între bogați şi săraci între generații, între oameni de religii şi naționalități diferite – considerate a avea un impact semnificativ atât asupra stabilității sociale cât şi asupra calității vieții individuale şi colective.

Potrivit opiniei subiecților, toate tipurile de raporturi conflictuale menționate sunt prezente, într-o măsură sau alta, în societatea românească, mai intensă percepută fiind cele politice, de muncă şi între bogați şi săraci urmând în ierarhie conflictele între tineri şi vârstnici, interetnice şi interreligioase. Față de anul 1991, conflictele interetnice şi interreligioase îşi reduc intensitatea, cele politice şi dintre bogați şi săraci se mențin la acelaşi nivel, iar conflictele dintre generații şi de muncă se accentuează.

Cercetarea a evidențiat faptul că între diferitele tipuri de raporturi conflictuale se stabilesc relații de interdependență, ceea ce sugerează existența unei **stări conflictuale** de fond. Analiza factorială indicatorilor prin care s-au măsurat tipurile de conflicte indică existența unui factor structurant (dimensiune) care explică 47,5% din variația totală. Starea conflictuală este de intensitate mo-

derată şi are un caracter difuz, fără concentrare semnificativă în anumite medii sociale, profesionale sau categorii de populație. Mediul urban este totuşi, în prezent, un cadru predilect de desfăşurare a conflictelor.

Indicatorul "starea conflictuală" are nu numai statutul de **indicator parțial** al calității vieții (cu referire la o anumită componență a acesteia: relațiile conflictuale/nonconflictuale între diferite grupuri sau categorii de oameni) ci şi pe acela de **indicatori global**. Cadrul vieții pe care-l descrie este, în acelaşi timp, şi o **rezultantă** a acesteia, o perspectivă din care viața poate fi privită. Aşa cum calitatea vieții îi face pe oameni să fie mulțumiți sau nemulțumiți, în mare măsură îi face şi să aibă între ei relații de colaborare sau conflict.

- Factorii care influențează modul de percepție a stării conflictuale sunt şi surse *potențiale de conflict*. Ponderea evaluării negative indică următoarea ordine: calitatea cadrului participativ (70%), insatisfacția de viață socială-politică (66%), calitatea mediului social (50%), estimarea standardului economic față de 1989 (47%). Sursele de conflict indică, totodată, şi căile de acțiune practică: perfecționarea cadrului democratic al vieții sociale, consolidarea societății civile, controlul unor fenomene sociale. Nu subestimăm totuşi faptul că tulburările şi conflictele sociale sunt consecutive, cel mai adesea unor *schimbări bruşte* ale atitudinilor şi comportamentelor colective, dificil de prognosticat prin anchete sociologice.

Marcată de unele tensiuni şi conflicte-cum s-ar putea altfel? – societatea românească se dovedeşte a avea însă resurse puternice de autoreglare, reuşind, până în prezent, evitarea unor evenimente catastrofale.

7. Temerile de zi cu zi ale populației

La scurt timp după revoluție, "şocul schimbării" a determinat, prin ritm, noutate şi efecte şi o serie de trăiri negative. Teama este una dintre ele. Temerile sunt legate, în primul rând, de viața proprie, de zi cu zi, de posibilitatea menținerii controlului asupra ei. În cercetarea noastră am abordat o parte din factorii sociali care induc stări de teamă: şomajul conflictele sociale, lipsa de securitate personală, creşterea prețurilor, a impozitelor şi taxelor.

- Creşterea prețurilor, impozitelor şi taxelor declanşează, cum era de aşteptat, cele mai accentuate temeri. Teama de şomaj este mai intensă la populația ocupată, la salariați în general, şi la muncitori în special.
- Este de remarcat faptul că, deşi fenomenele care induc stările de teamă sunt percepute în creşterea sau staționarea față de anul anterior, temerile scad, ceea ce poate semnifica o adaptare sau poate chiar resemnare a populației față de efectele negative ale unor fenomene sociale. Indicatorii prin care s-au măsurat temerile intercorelează însă semnificativ, aşa încât această teamă față de evoluția imediat următoare a vieții fiecăruia exprimă, mai degrabă o dimensiune structurantă, pe care o putem denumi, cel puțin ipotetic, teamă de schimbare. Fenomenul de "adaptare"

sau “acomodare” menționat mai sus poate avea, în acest fel, o semnificație pozitivă: acceptarea schimbării sau diminuarea rolului de sursă de stres al acesteia.

8. Satisfacția față de viață

Standardul economic şi modul de percepere a diferitelor condiții de viață au ca efect uman satisfacția sau insatisfacția oamenilor, considerate ca un “bilanț de ansamblu” al raportului dintre ceea ce ei aşteaptă şi ceea ce ei obțin, o “concluzie” trăită “a evaluării calității vieții de către fiecare.

- Starea de satisfacție declarată se află la nivelul mediu de apreciere. Satisfacția față de viața personală înregistrează valori pozitive, dar relativ modeste: numai satisfacția față de viața de familie se situează la nivelul “mulțumitor”.

Domeniile vieții evaluate la un nivel mai înalt de satisfacție sunt cele mai puțin complexe, aflate sub un control mai ridicat al persoanei. Cele mai complexe (relațiile sociale, viața politică) sunt evaluate la un nivel mai scăzut, confirmând rezultatele altor cercetări în domeniu.

- Standardul economic estimat în funcție de necesități este un indicator mai sensibil de discriminare a satisfacției decât venitul propriu-zis, întrucât el include, implicit, criterii de evaluare, niveluri de aşteptări şi aspirații diferite ale oamenilor. La cei cu venituri mici, satisfacția față de viață are şi alte surse care compensează într-o oarecare măsură insatisfacția față de venit. La un standard ridicat de viață, venitul încetează să mai fie sursă decisivă pentru satisfacția față de viață.

Subiecții din această categorie caută şi ei alte surse de satisfacție dar nu pentru compensare ci “în completare” (“banii sunt buni, dar nu aduc fericirea”).

Sursele noneconomice ale satisfacției de viață se referă la calitatea mediului social, gradul de participare politică şi socială, posibilitățile de afirmare personală. În cercetarea noastră aceste componente produc mai ales insatisfacție în trecut, sunt în mare măsură, evaluate negative. Nu trebuie neapărat ca aceste componente să fi suferit deteriorări pentru a produce insatisfacție, ci este suficient ca, de importanța lor, să fi devenit conştiente categorii mai largi de oameni, mărind în acest fel ponderea celor nemulțumiți.

Anexa nr. 1

Evoluția consumului final al populației
(prețuri comparabile 1990)

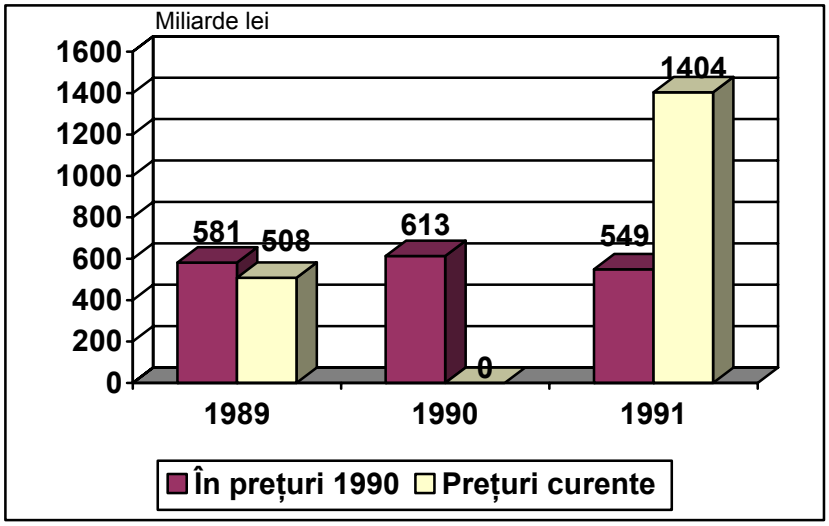

Anexa nr. 2

Înzestrarea gospodăriilor cu categorii de bunuri

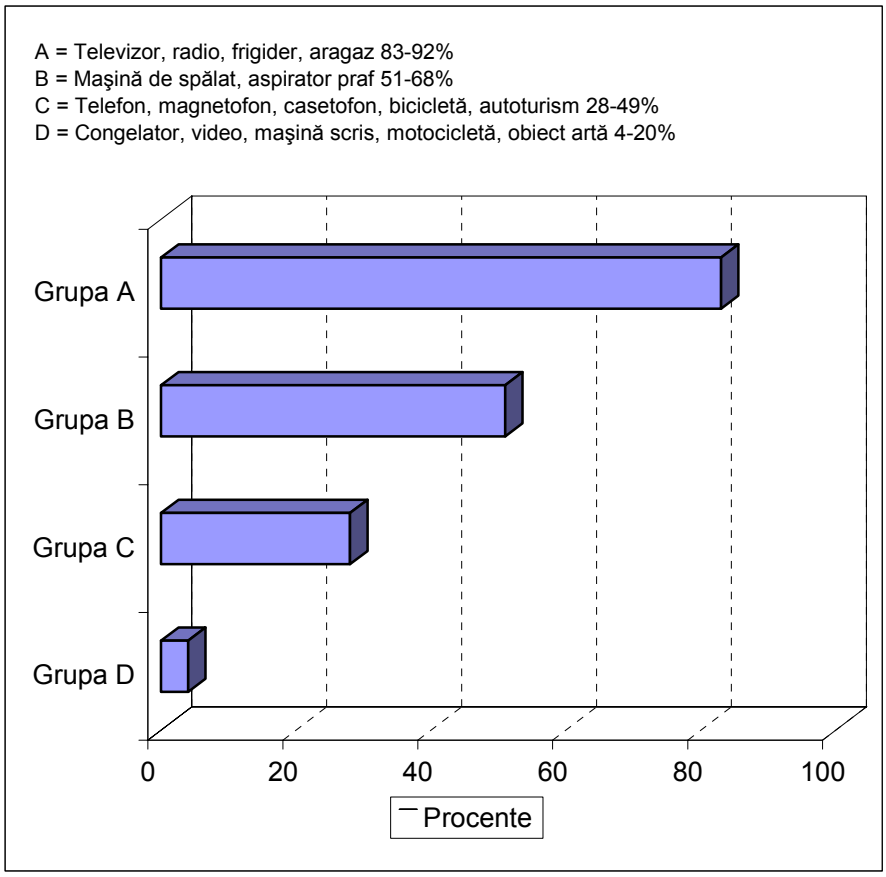

Anexa nr. 3

Distribuția veniturilor medii lunare pe persoană

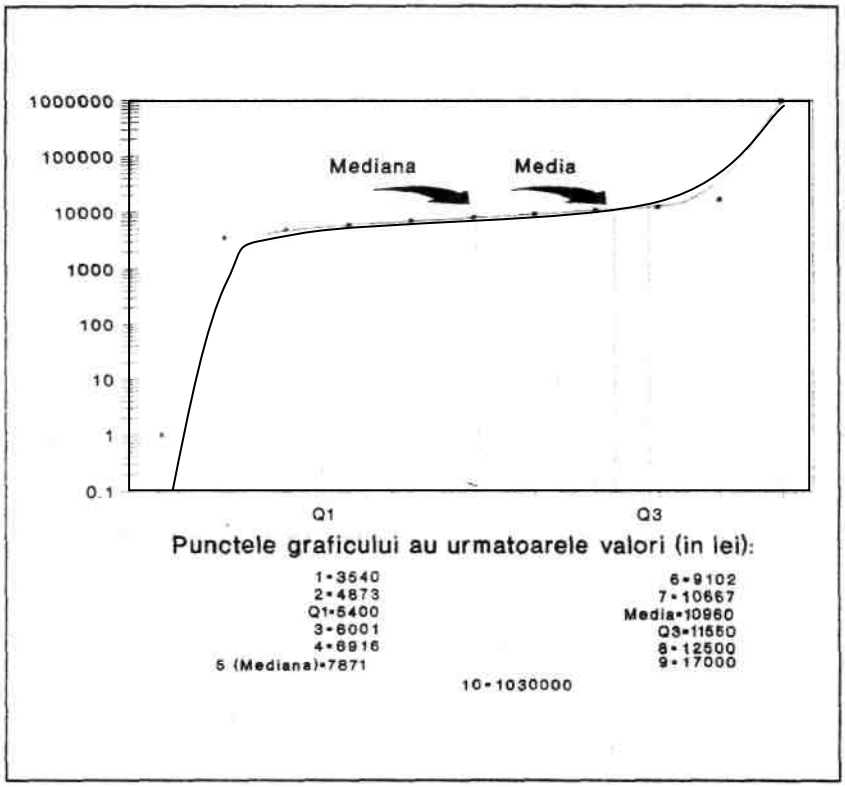

În grafic sunt marcate punctele nodale: decile (grupuri de câte 10 procente); cuartile (sferturile); media şi mediana.

Anexa nr. 4

Venitul individual pe categorii ocupaționale şi categorii de populație neocupată

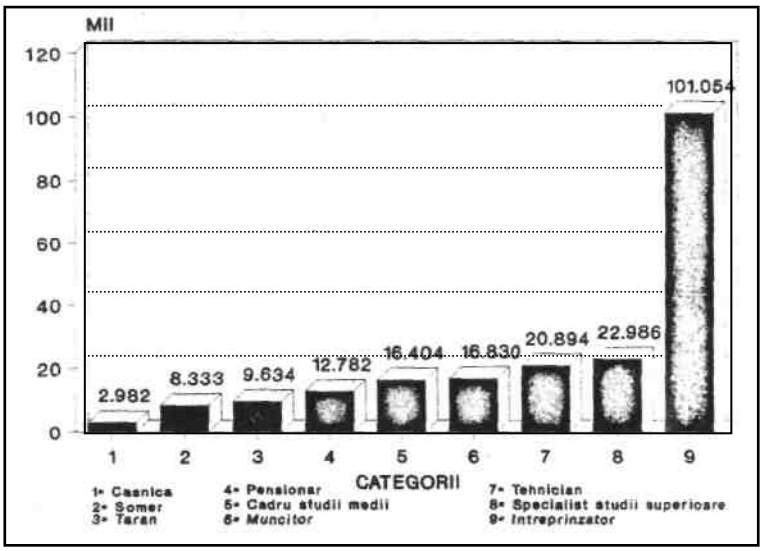

Anexa nr. 5

Venitul mediu total lunar pe o persoană (cupluri familiale selective)

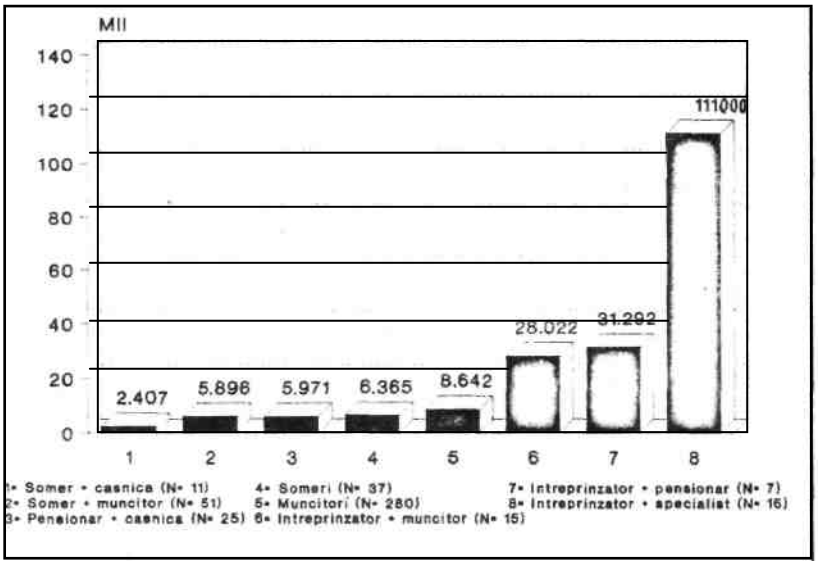

Anexa nr. 6

Venitul mediu total lunar pe persoană în funcție de talia familiei

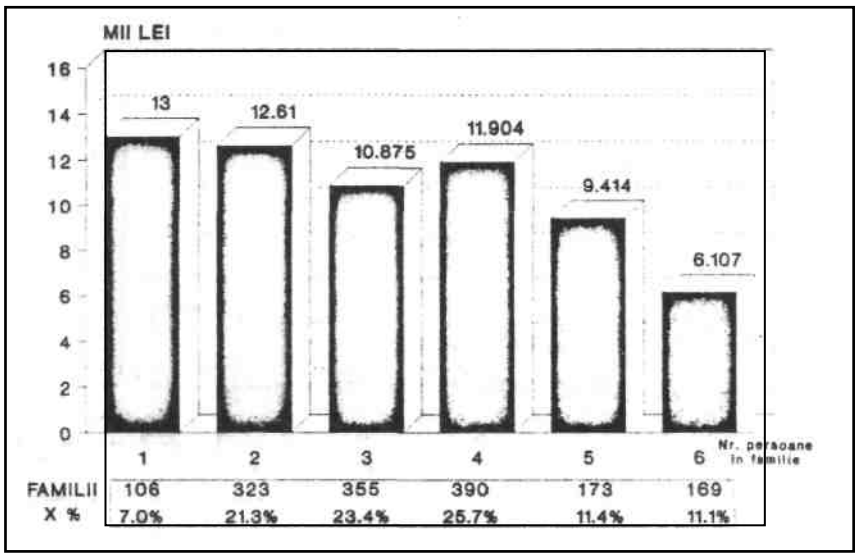

Anexa nr. 7

Venitul mediu total lunar în funcție de indicele de activitate

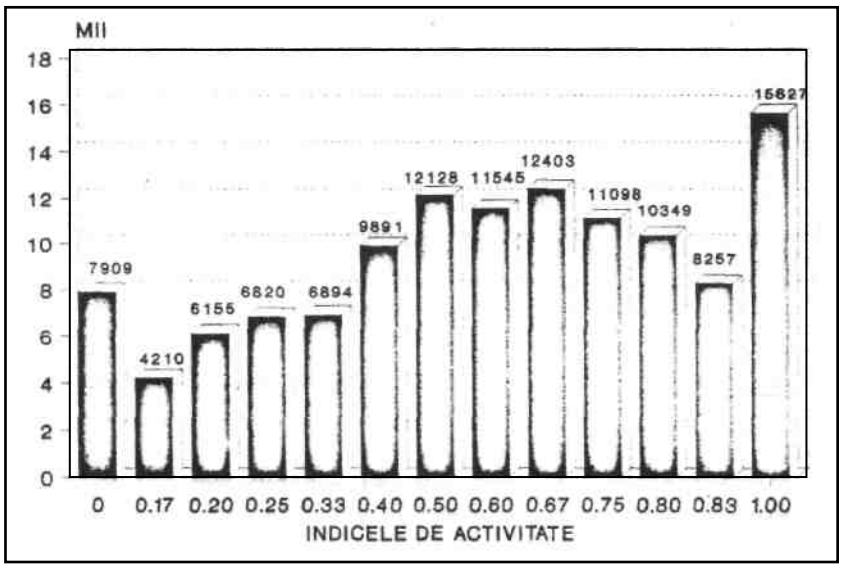

Anexa nr. 8

Structura surselor de venit

	Venitul familiei		Venitul cuplului familial		Venitul individual	
	în lei	**total****	**în lei**	**total****	**în lei**	**total****
Salariu*	63,5	54,6	57,4	44,5	47,6	40,3
Îndemnizație şomaj	2,7	2,0	1,0	0,8	1,2	1,0
Salariu al doilea loc de muncă	0,8	0,8	0,9	0,8	1,2	1,0
Venituri din activități ca întreprinzător	4,1	3,4	23,8	20,0	30,1	25,6
Venituri activități ocazionale	3,3	2,7	3,2	3,0	4,5	4,1
Pensii	17,7	14,0	7,3	6,0	6,3	5,3
Venituri	0,5	0,4	0,7	0,6	1,0	0,8
Venituri	6,1	3,8	5,4	4,4	7,1	6,0
Burse, ajutoare	1,4	1,1	0,3	0,4	0,6	0,5
Autoconsum	-	17,2	-	19,5	-	15,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Alocațiile de stat pentru copii au intrat în salariu.

** Venitul total rezultă din cumularea veniturilor băneşti cu autoconsumul.

Anexa nr. 9

Factori de influență asupra veniturilor (ecuații de regresie, coeficienți B)

- 0,24 Salariu = 4909 c + 0,22 Pregătirea şcolară + 0,07 Vârsta
- 0,24 Venit din muncă = 6065 c + 0,24 P
- 0,08 Venit individual = - 10159 c + 0,08 P
- 0,39 Venitul în lei al familiei = - 4540 c + 0,31 P + 0,25 Talia familiei + 0,07 V
- 0,53 Venitul mediu lunar în lei/persoană = - 2053 c + 0,45 Indice de activitate + 0,25 P
- 0,49 Venitul mediu total lunar/persoană = 0,932 c + 0,24 I + 0,20 P – 0,15 R + 0,07 V

Anexa nr. 10

Diferențierea veniturilor în funcție de mediul rezidențial

		Total eşantion	Rural	Urban
Salarii (valori medii)	- subiect	14198	13307	14832
	- partener	13436	11441	14638
Venitul individual lunar în lei (valoare medie)		17050	12356	21239
Venitul individual total lunar (valoare medie)		20146	22259	17779
Venitul lunar în lei al familiei (valoarea medianei)		21700	19250	24550
Venitul lunar total al familiei (valoarea medianei)		26300	27000	25481
Venitul lunar în lei pe persoană (valoarea medianei)		6667	5333	7500
Venitul total lunar pe persoană (valoarea medianei)		7871	7748	7941
Indicele de activitate (valori medii)	0	7909	9117	7390
	0, 17	4250	4472	3825
	0,50	12128	10088	13987
	0,83	8257	9797	8778
	1	15627	12087	20279

Anexa nr. 11

Stratificarea socială (după venit, proprietate şi alte elemente ale standardului economic)

- % -

	Mărime strat	Articol de uz casnic	Automobil	Casă odihnă	Obiecte artă	Acțiuni
Sub 7850 lei	745	50	14	2	1	-
7851-11550	369	71	34	7	7	2
11551-20000	254	61	38	5	7	3
Peste 20000	70	64	54	7	11	9
Proprietari	78	81	68	16	13	6
Nivel eşantion	1516	60	28	5	5	2

Anexa nr. 12

Cheltuielile minime de consum pentru aprilie 1992

- lei -

Nr. persoane în familie	Nivel de viață decent	Nivel de viață pentru perioada de tranziție	Nivel subzistență
Salariați			
1	11900	10100	6900
2	20300	17200	11700
3	26300	22300	15400
4	32200	27200	18500
5	40500	34000	23300
6	46500	39500	26800
Țărani			
1	9500	8100	5500
2	16200	13800	9400
3	21200	17800	12300
4	25000	21800	14800
5	32000	27500	18600
Pensionari CAP			
1	8600	7400	5600
2	14500	11400	9600
Pensionari asigurări sociale			
1	10700	9200	7000
2	18100	14200	12000

* Baremurile au fost elaborate de către colectivul coordonat de domnul Gh. Barbu.

Anexa nr. 13

Dimensiunea sărăciei

a) Proporția familiilor sărace (în raport cu nivelul minim decent)

- % -

Nr. pers. în fam.	Salariați	Şomeri	Țărani	Pensionari	
				rural	urban
1	31	100	55	42	94
2	33	67	53	39	58
3	42	81	41		
4	50	67	9		
5	69	87	56		
6 şi peste	70	87			
Media	50	79	45	40	64
Nr. familii	820	76	243	60	111

b) Proporția familiilor sărace în condițiile omogenității ocupaționale, pe niveluri ale minimului de trai

Nr. pers. în fam.	Salariați		Țărani		Pensionari urban	
	Decent	Subzistență	Decent	Subzistență	Decent	Subzistență
1	32	8	33	33	100	53
2	32	3	71	29	66	21
3	39	7	71	57		
4	50	9	71	43		
5	75	27	79	44		
6 şi peste	80	37				
Media	48	11	68	37	74	29

c) Familii de salariați aflate sub pragul sărăciei (în raport cu minimul decent şi de subzistență)

- % -

Nr. pers. în fam.	Rural		Urban	
	Minim decent	Minim de subzistență	Minim decent	Minim de subzistență
1	21	7	36	8
2	26	2	38	5
3	39	12	44	9
4	41	5	56	15
5	68	20	71	26
6 şi peste	71	26	69	45
Media	47	12	52	14
Nr. familii	161	42	247	69

Anexa nr. 14

Nivelul sărăciei pe provincii şi zone teritoriale

	Nivel decent	Nivel subzistenţă
I. 1. Bucureşti	50	20
II. Banat – Crişana	40	8
2. Timişoara	34	10
3. Moldova Nouă	37	10
4. Ineu	43	5
III. Dobrogea	35	15
5. Constanţa	35	15
IV. Maramureş	45	18
6. Baia Mare	46	24
7. Satu Mare	58	24
V. Moldova	49	18
8. Iaşi	55	23
9. Bacău	59	20
10. Bârlad	47	19
11. Dorohoi	50	16
12. Suceava	68	27
VI. Muntenia	46	15
13. Brăila	57	14
14. Călăraşi	56	24
15. Roşiorii de Vede	53	25
16. Ploieşti	33	7
17. Buzău	55	26
VII. Oltenia	42	16
18. Craiova	39	8
19. Drăgăşani	44	20
20. Târgu Jiu	42	18
VIII. Transilvania	47	11
21. Braşov	57	25
22. Cluj	53	12
23. Deva	51	11
24. Mediaş	53	17
25. Miercurea Ciuc	38	14
26. Târgu Mureş	64	21
27. Turda	38	3
Total eşantion	51	18

Proporția săracilor pe provincii istorice

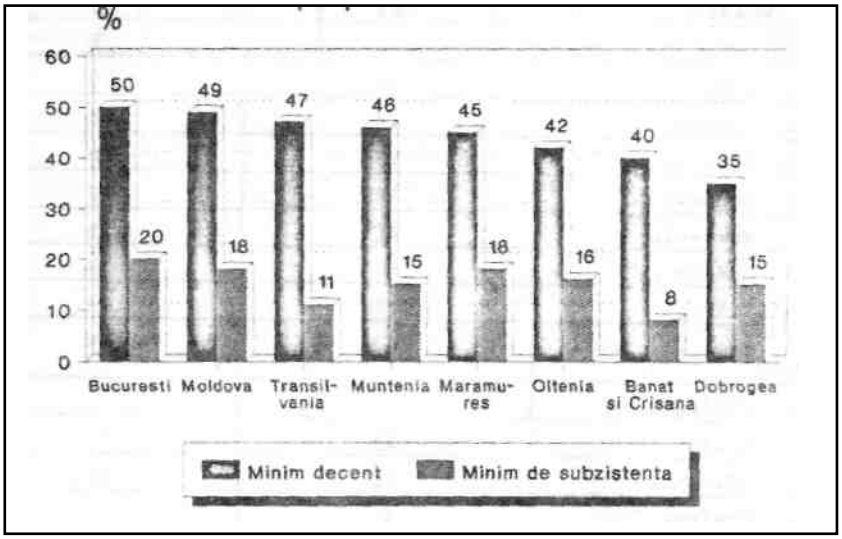

Anexa nr. 15

Estimarea proporției sărăciei pe categorii de populație

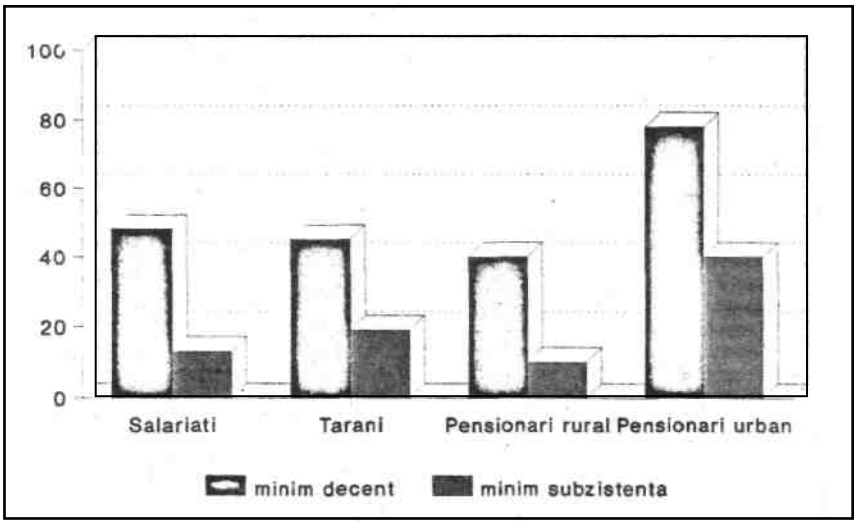

Anexa nr. 16

Evaluarea medie a componentelor calității vieții luate în studiu

Nr. crt.	Componente ale calității vieții	Media
1	Relațiile dintre soți	4.24
2	Relațiile cu vecinii	4.10
3	Situația copiilor	3.98
4	Locuința	3.66
5	Munca	3.66
6	Localitatea	3.47
7	Calitatea învățământului	3.40
8	Sănătatea	3.40
9	Calitatea mediului natural	3.34
10	Condițiile de muncă	3.27
11	Calitatea informației oferite de mass-media	3.14
12	Asistența medicală primită	3.05
13	Funcționarea instituțiilor publice (poliție, notariate, tribunale etc.)	3.03
14	Accesibilitatea învățământului	2.98
15	Respectarea drepturilor	2.89
16	Influențarea deciziilor la locul de muncă	2.88
17	Securitatea personală acasă, pe stradă etc.	2.86
18	Funcționarea primăriilor	2.86
19	Aprovizionarea cu alimente	2.83
20	Aprovizionarea cu produse nealimentare	2.77
21	Transportul în comun	2.68
22	Corectitudinea, echitatea în societate	2.67
23	Posibilitățile de petrecere a timpului liber	2.67
24	Conducerea țării	2.64
25	Veniturile	2.63
26	Posibilitățile de afirmare	2.62
27	Prestările de servicii	2.54
28	Preocupările pentru nevoiaşi	2.47
29	Posibilitatea de a obține un loc de muncă	2.30
30	Influența asupra deciziilor din localitate	2.15
31	Cuvânt în conducerea țării	2.04

Notă: Punctajul maxim, echivalent unei aprecieri foarte bune, este 5; 3 puncte înseamnă o estimare medie; punctajul sub 3 semnifică o evaluare cu atât mai nesatisfăcătoare cu cât valorile sunt mai apropiate de 1.

Anexa nr. 17

Variația percepției unor componente ale calității vieții în funcție de sex

- % -

Nr. crt.	Componenta	Bărbați			Femei		
		N	S	B	N	S	B
1	Sănătatea	11,4	30,7	57,9	23,4	35,2	41,4
2	Munca	6,8	21,5	53,3	8,8	19,7	43,4
3	Veniturile	39,9	40,5	19,6	46,7	38,4	14,9
4	Funcționarea instituțiilor publice	31,4	35,6	33,0	26,1	31,6	42,3
5	Posibilitățile de afirmare	41,6	38,2	20,4	54,6	33,6	11,7
6	Posibilitățile de a obține un loc de muncă	52,2	22,0	19,8	71,0	18,4	10,6
7	Securitatea personală (acasă, pe stradă etc.)	37,9	27,5	34,6	54,8	23,5	31,7
8	Respectarea drepturilor	31,8	38,7	29,4	34,9	41,0	24,1
9	Corectitudinea rezolvării problemelor în societate	36,8	41,9	21,2	45,4	38,3	16,3
10	Posibilitatea de a avea un cuvânt în conducerea țării	69,2	16,6	14,2	76,2	12,8	11,1

Notă: N, S, B = evaluare nesatisfăcătoare, satisfăcătoare şi bună. Unde procentele pe orizontală nu dau 100%, diferențele sunt alcătuite din nonrăspunsuri şi “nu este cazul”.

Anexa nr. 18

Evaluarea unor componente ale calității vieții în mediul rural şi urban

Nr. crt.	Componenta	Rural	Urban
		Media	Media
1	Locuința	3,70	3,60
2	Calitatea mediului natural	3,71	3,00
3	Munca	3,59	3,72
4	Condițiile de muncă	3,20	3,33
5	Aprovizionarea cu alimente	2,64	2,98
6	Aprovizionarea cu bunuri nealimentare	2,56	2,96
7	Prestările de servicii	2,40	2,65
8	Funcționarea instituțiilor publice (poliție, notariate, tribunale)	3,14	2,92
9	Informația primită prin presă, radio, TV	3,20	3,07
10	Transportul în comun	2,81	2,55
11	Posibilitățile de petrecere a timpului liber	2,47	2,82
12	Localitatea de domiciliu	3,66	3,29
13	Activitatea primăriei	3,05	2,67
14	Modul în care este condusă țara	2,75	2,52
15	Accesibilitatea formelor de învățământ	2,83	3,10
16	Securitatea personală	3,15	2,59
17	Posibilitatea de a influența deciziile locale	2,42	1,89
18	Corectitudinea, echitatea rezolvării problemelor în societate	2,78	2,57
	Scor general	3,00	2,90

Anexa nr. 19

Percepția existenței conflictelor în societatea românească

	Foarte mult	Mult	Puțin	Foarte puțin	Deloc	Media 1992/1991
Între salariați şi conducerile (patronii) întreprinderilor/instituțiilor	18,1	45,4	20,3	5,7	4,4	2,3 2,4
Între săraci şi bogați	20,0	35,6	21,5	10,8	9,8	2,5 2,5
Între oameni cu vederi politice diferite	34,4	40,1	12,9	4,9	4,7	2,0 2,0
Între oameni de religii diferite	12,9	26,2	21,4	13,9	22,8	3,1 2,9
Între români şi locuitori de alte naționalități	12,5	29,2	24,1	12,7	18,8	3,0 2,6
Între tineri şi vârstnici	11,4	37,9	33,4	8,1	7,8	2,6 2,8

Notă: Diferențele până la 100% pentru fiecare rând reprezintă nonrăspunsurile. Când valoarea mediei tinde spre 1, conflictele sunt foarte puternice, iar când tinde spre 5, acestea sunt foarte slabe. La volumul eşantioanelor pe care s-a lucrat, diferența dintre medii de 0,1 este semnificativă statistic pentru p = 0,001.

Anexa nr. 20

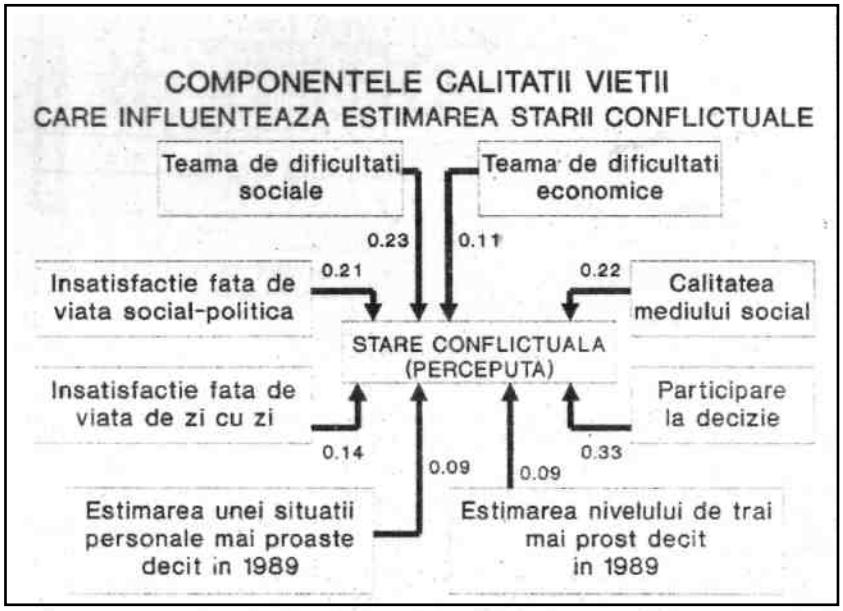
COMPONENTELE CALITATII VIETII
CARE INFLUENTEAZA ESTIMAREA STARII CONFLICTUALE
Teama de dificultati sociale
Teama de dificultati economice
0.23
0.11
Insatisfactie fata de viata social-politica
0.21
0.22
Calitatea mediului social
STARE CONFLICTUALA (PERCEPUTA)
Insatisfactie fata de viata de zi cu zi
Participare la decizie
0.14
0.09
0.09
0.33
Estimarea unei situatii personale mai proaste decit in 1989
Estimarea nivelului de trai mai prost decit in 1989

Anexa nr. 21

Temerile populației în viața de zi cu zi

- % -

	Deloc	Puțin	Mult	Nonrăspuns
Şomaj	44,9	18,5	34,0	2,6
Conflicte sociale	32,9	39,4	26,9	0,8
Lipsa de securitate personală	29,2	35,8	34,2	0,8
Creşterea preţurilor	3,6	9,6	86,2	0,6
Impozite, taxe	7,2	17,2	74,6	1,0

Valorile medii ale indicilor ce exprimă temeri față de dificultăți sociale şi economice

a) Dificultăți sociale

	Stare gravă	Stare critică			Unele probleme		Fără probleme
Medii	1,00	1,33	1,67	2,00	2,33	2,67	3,00
Frecvențe (%)	9,8	12	18	15,1	19,7	11,6	13,8

b) Dificultăți economice

	Stare gravă	Stare critică	Unele probleme	Fără probleme
Medii	1,00	1,50	2,50	3,00
Frecvențe (%)	72,1	14	1,9	2,4

Anexa nr. 22

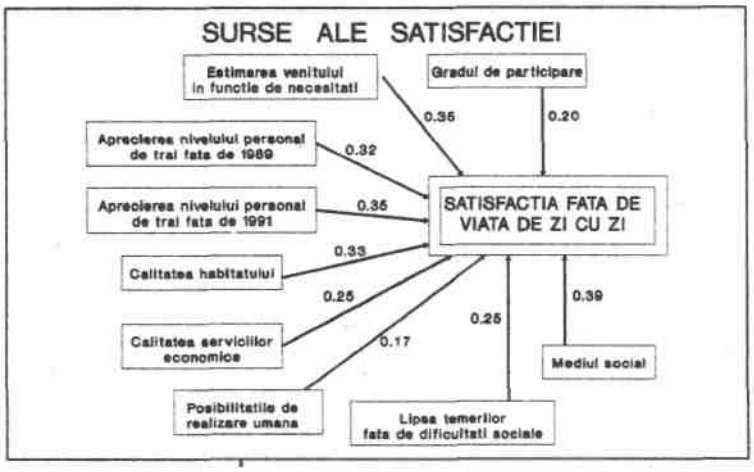

Relația dintre estimarea venitului şi satisfacție/insatisfacție

Estimarea veniturilor:	Cât de mulțumit sunteți de veniturile dumneavoastră		Cât de mulțumit sunteți de veniturile dumneavoastră	
	satisfacție	insatisfacție	satisfacție	insatisfacție
1. Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	13,6	62,7	6,3	72,9
2. Ne ajung numai pentru strictul necesar	24,1	32,4	11,9	56,1
3. Ne ajung numai pentru un trai decent	41,4	19,8	31,9	30,8
4. Reuşim mai mult dar cu eforturi	55,3	16,2	57,4	19,1
5. Avem tot ce ne trebuie fără mari eforturi	62,5	-	87,5	-

Anexa nr. 23

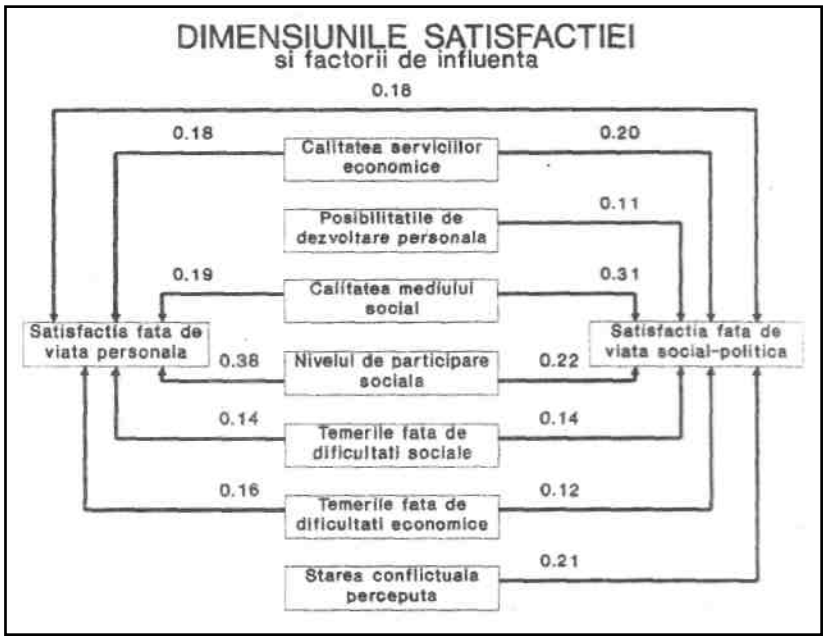
DIMENSIUNILE SATISFACTIEI
si factorii de influenta
0.18
0.18
Calitatea serviciilor economice
0.20
0.11
Posibilitatile de dezvoltare personala
0.19
Calitatea mediului social
0.31
Satisfactia fata de viata personala
Satisfactia fata de viata social-politica
0.38
Nivelul de participare sociala
0.22
0.14
Temerile fata de dificultati sociale
0.14
0.16
Temerile fata de dificultati economice
0.12
0.21
Starea conflictuala perceputa

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 27/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

DEZVOLTAREA AGRICULTURII ŞI REALIZAREA OBIECTIVULUI STRATEGIC – SECURITATEA ALIMENTARĂ A ROMÂNIEI
- studiu preliminar -

Coordonator:
Dumitru DUMITRU

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

L I S T A
participanților la elaborarea studiului preliminar

Dumitru Dumitru*	Institutul de Economie Agrară
Aivas Alide	Institutul de Economie Agrară
Avram Doru	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Berindei Anca	Institutul de Economie Agrară
Belli Nicolae	Institutul de Economie Agrară
Bîrgăoanu Roman	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Bolocan Constantin	Institutul de Economie Agrară
Costea Maria	Institutul de Economie Agrară
Ene Elena	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Grodea Mariana	Institutul de Economie Agrară
Hartia Serghie	Academia de Ştiințe Agricole şi Silvice
Hogea Adriana	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Pallade Madilena	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Patachi Radu	Institutul de Economie Agrară
Pîrlogea Florea	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Popescu Angela	Institutul de Economie Agrară
Popescu Marin*	Institutul de Economie Agrară
Tabacu Nicolae	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Toncea Veronica	Ministerul Agriculturii şi Alimentației
Toderoiu Filon	Institutul de Economie Agrară
Toader Sabina	Institutul de Economic Agrară
Ştefan Nicolae*	Ministerul Agriculturii şi Alimentației

** A luat parte la redactarea studiului preliminar.*

SUMAR

PREFAȚĂ 339

INTRODUCERE 341

PARTEA I. EVOLUȚIA AGRICULTURII DUPĂ ANUL 1989 343

1. EVOLUȚIA PROCESULUI DE RESTRUCTURARE A PROPRIETĂȚII ŞI A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE 345
   1.1. Structura proprietății în agricultură la sfârşitul anilor '80 345
   1.2. Formarea proprietății private şi a gospodăriei țărăneşti de tip familial 347
   1.3. Privatizarea sectorului de stat din agricultură 350

2. EVOLUȚIA PRODUCȚIEI AGRICOLE 353
   2.1. Evoluția principalelor produse agricole 353
   2.2. Autoaprovizionarea şi consumul alimentar 354
   2.3. Posibilitățile populației de achiziționare a produselor agroalimentare 354
   2.4. Formarea capitalului în agricultură 355

3. PROCESUL INSTITUIRII ŞI FUNCȚIONĂRII MECANISMELOR PIEȚEI 357

PARTEA A II-A. CONTINUAREA REFORMEI. DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE 359

1. CONSOLIDAREA NOII STRUCTURI AGRARE 361
   1.1. Formarea şi consolidarea gospodăriei țărăneşti comerciale bazată pe munca familiei 361
   1.2. Organizarea cooperației gospodăriilor țărăneşti familiale şi funcționarea acesteia pe principiile economiei de piață 362
   1.3. Privatizarea societăților comerciale agricole cu capital de stat şi restructurarea activității acestora 362
   1.4. Privatizarea activității de cercetare aplicativă, de dezvoltare şi de extension 363
   1.5. Organizarea şi funcționarea serviciilor pentru agricultură 363

2. STRUCTURA PRODUCȚIEI, NIVELUL DE AUTOAPROVIZIONARE ŞI INTEGRAREA AGRICULTURII PE PIAN REGIONAL, EUROPEAN ŞI MONDIAL 366

2.1. Tendințe în evoluția producției agricole 366
2.2. Oferta şi cererea de produse 367
2.3. Structura producției şi integrarea agriculturii pe plan regional, european şi mondial 368

3. DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE PE BAZA SURPLUSULUI ECONOMIC 370
3.1. Tendințe în formarea surplusului economic 370
3.2. Surse de sporire a capitalului 371
3.3. Formarea capitalului uman 372

4. DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE PE BAZA CONSOLIDĂRII SISTEMULUI INSTITUȚIONAL AL ECONOMIEI DE PIAȚĂ 373
4.1. Utilizarea de stabilizatori pentru echilibrul pieţelor 374
4.2. Piața factorilor de producție 377
4.2.1. Piața funciară 377
4.2.2. Piața tractoarelor şi a maşinilor agricole 379
4.2.3. Piața îngrăşămintelor şl a altor substanțe chimice 379
4.2.4. Piața muncii 380
4.2.5. Piața serviciilor 380
4.3. Piața produselor agricole. Măsuri de stabilizare 381

5. INSTITUȚIILE SCHIMBĂRII. PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII 386
5.1. Instituționalizarea parteneriatului 386
5.2. Obiective şi programe parteneriale de dezvoltare a agriculturii şi zonelor rurale 387
5.3. Tipurile de parteneri şi relațiile parteneriale 389

PREFAȚĂ

Studiul de față - rod al conlucrării dintre cercetători ai Institutului de Economie Agrară şi specialişti ai Ministerului Agriculturii şi Alimentației - îşi propune să exploreze fenomenele şi procesele care au loc în agricultură generate de înfăptuirea reformei economice în țara noastră.

Conceptul de bază de la care s-a pornit în această lucrare, concept aflat în ascensiune în gândirea economică contemporană, este cel al unei AGRICULTURI DURABILE ca o opțiune pentru soluționarea problemei securității alimentare a României - obiectiv strategic major al dezvoltării economico-sociale a țării noastre.

În Optica acestui studiu, agricultura durabilă este concepută ca o ramură capabilă să creeze surplus economic pentru propria ei dezvoltare şi pentru participarea la progresul economiei naționale, să funcționeze pe baza forțelor pieței, să producă alimente "curate" şi să fie "prietenoasă" față de mediul înconjurător, să asigure producătorilor agricoli venituri şi o calitate a vieții comparabile cu cele din alte sectoare de activitate.

Înscriindu-se în cadrul investigațiilor care se efectuează în Institutul Național de Cercetări Economice, procesul de formare şi dezvoltare a unei agriculturi durabile este conceput la nivel sectorial prin acțiunea variabilelor macroeconomice cu funcții de producții şi de reglare.

Prezentul studiu n-a putut să cuprindă problemele dimensiunii ecologice ale protecției sociale precum şi cele privind cadrul juridic necesar formarii şi dezvoltării agriculturii durabile. Reflectând stadiul actual a! cercetărilor, el reprezintă o etapă în cadrul studiilor de fundamentare a strategiei de dezvoltare a agriculturii.

Autorii, conştienți de limitele investigațiilor realizate până în prezent, supun dezbaterii rezultatele cercetării urmând ca pe baza discuțiilor, să se constituie colective cu un caracter mai larg, formate din cercetători din domeniul economiei, ai institutelor de profil agricol, specialişti din minister, din cadrul agenților economici şi al altor organisme guvernamentale şi neguvernamentale.

INTRODUCERE

1. Studiul de față - realizat de cercetători din institutul de Economie Agrară al Institutului Național de Cercetări Economice şi specialişti din Ministerul Agriculturii şi Alimentației - se înscrie în eforturile generale de investigație ştiințifică pentru fundamentarea strategiei dezvoltării economico-sociale a României, pornind de la imperativul înlăturării dezechilibrelor existente, depăşirea situației de criză şi crearea bazelor economice pentru o evoluție echilibrată în perspectivă.

2. Dezvoltarea agriculturii este concepută ca o parte a strategiei restructurării economiei româneşti şi ca un proces de durată. Rezistând tentației de a se situa pe poziția liberalismului absolut, al transformărilor structurale "spontane", autorii studiului militează pentru transformări "provocate", care să fie "reglate" şi "orientate" prin mecanisme economico-financiare şi monetare, în forme organizaționale şi instituționale şi printr-un cadru legislativ, capabile să canalizeze comportamentul agenților economici spre realizarea obiectivelor economice şi sociale dezirabile.

3. Obiectivul strategic fundamental, căruia îi este subordonat întregul studiu, este SECURITATEA ALIMENTARĂ - respectiv asigurarea posibilității întregii populații de a dispune în permanență de o cantitate suficientă de alimente pentru a duce o viață activă şi sănătoasă. Aceasta presupune, pe de o parte, producerea în interior a unui disponibil suficient de mărfuri pentru satisfacerea necesităților de consum alimentar în creştere sau, dacă avantajele comparative permit, completarea din importuri a unei părți din cerințele de consum alimentar, iar pe de altă parte, asigurarea populației cu venituri corespunzătoare pentru a procura cantitățile de produse alimentare necesare. Rezultă că securitatea alimentară a populației depinde nu numai de dezvoltarea producției proprii de alimente şi de costul acestora, ci şi de creşterea economică generală a cărei expresie sintetică este produsul intern brut, precum şi de integrarea eficientă în economia europeană şi mondiala.

4. În acest cadru larg de care depinde securitatea alimentară, opțiunea prioritară o reprezintă formarea şi dezvoltarea unei AGRICULTURI DURABILE ale cărei componente sunt:

a) formarea unei agriculturi competitive, care să creeze un surplus economic necesar propriei dezvoltări şi participării la echilibrul economic general;
b) inerția agriculturii în "economia generalizată", funcționarea prin forțele pieților;
c) dezvoltarea unei agriculturi ecologice, care să producă materii prime "curate" şi care să nu fie agent şi victimă a poluării;

d) dezvoltarea unei agriculturi care să asigure venituri producătorilor agricoli comparabile cu cele ale altor grupuri socioeconomice, creşterea calității vieții agricultorilor şi a întregii societăți.

5. În vederea realizării unei agriculturi durabile pentru soluționarea securității alimentare, studiul cuprinde următoarele direcții principale de acțiune:

- formarea noii structuri agrare a cărei coloană vertebrală o reprezintă privatizarea, formarea noilor exploatații agricole şi a serviciilor în agricultură, formarea noii structuri a producției agricole corespunzătoare modelelor de consum ale populației;
- adaptarea la nivel sectorial a variabilelor macroeconomice cu funcții de producție şi cu funcții de reglare;
- restructurarea producției sociale a producătorilor agricoli printr-un sistem de securitate a proprietății, a veniturilor, de asigurări sociale şi organizarea instituțională a producției sociale;
- organizarea instituțiilor schimbării - guvernamentale şi neguvernamentale;
- asigurarea cadrului juridic corespunzător şi reunirea legislației specifice în codul rural.

PARTEA I

EVOLUȚIA AGRICULTURII DUPĂ ANUL 1989

1. EVOLUȚIA PROCESULUI DE RESTRUCTURARE A PROPRIETĂȚII ŞI A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE

În concordanță cu schimbările social-politice care au avut loc după decembrie 1989, în agricultură s-au produs mutații fundamentale în domeniul proprietății, în organizarea exploatațiilor agricole, în integrarea agriculturii în procesul de formare a mecanismelor pieței, în producția agricolă, cu influențe asupra securității alimentare a populației.

În agricultură, principalul proces care a avut loc în anii 1990-1992 a fost decolectivizarea, reorganizarea întreprinderilor de stat ca societăți comerciale şi regii autonome, abandonarea planificării imperative centralizate, creându-se premisele aşezării întregii agriculturi pe baza proprietății private.

Etapele şi formele înfăptuirii acestui proces au fost condiționate de structura proprietății şi a exploatațiilor existente în perioada economiei de comandă, de particularitățile şi funcțiile diferiților factori de producție din agricultură.

1.1. Structura proprietății în agricultură la sfârşitul anilor '80

În perioada postbelică, în agricultură a avut loc un proces de etatizare şi de colectivizare, proprietatea de stat şi cooperatistă devenind dominantă. Proprietatea privată s-a restrâns considerabil, având un rol secundar. Structura de proprietate în agricultură prezintă mari diferențieri de la un factor de producție la altul, fapt care impune căi şi metode specifice de transformare a acesteia.

a) Structura de proprietate asupra fondului funciar

Proprietatea de stat s-a format din fostele proprietăți ale statului român, din suprafețe expropriate ca efect al Legii reformei agrare din 1945 şi al altor legiferări ulterioare şi din acțiuni întreprinse prin lucrări hidroameliorative.

Proprietatea cooperatistă s-a format, în principal, prin colectivizarea proprietății țărăneşti.

Proprietatea privată s-a menținut îndeosebi în zonele de deal şi munte.

Tabelul nr. 1

Fondul funciar pe categorii de folosință şi forme de proprietate

- 1989 -

	Agricol	Arabil	Păşuni	Fânețe	Vii şi pepiniere viticole	Livezi şi pepiniere pomicole
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Unități agricole de stat, din care:	29,7	22,7	63,2	8,5	28,0	30,0
Întreprinderi agricole de stat	13,6)	(16,5)	(0,7)	(4,2)	(20,7)	(18,6)
Unități agricole cooperatiste	60,8	72,3	29,3	46,8	68,3	53,5
Gospodării ale producătorilor particulari	9,5	5	7,5	44,7	3,7	16,5

Sursa: Ministerul Agriculturii şi Alimentației.

Proprietatea cooperatistă era predominantă la toate categoriile de folosință a terenului agricol cu excepția păşunilor; proprietatea de stat deținea importante suprafețe de teren din categoriile superioare de folosință - vii şi pomi, precum şi din suprafețe de păşuni situate îndeosebi în zonele montane; proprietatea producătorilor particulari era formată mai ales din pajişti naturale.

b) Structura de proprietate a fondurilor fixe

Structura de proprietate a fondurilor fixe se caracterizează prin preponderența proprietății de stat.

Tabelul nr. 2

Fondurile fixe pe forme de proprietate în 1989

	Fonduri fixe %	**Suprafața agricolă %**
Total	100,0	100,0
Unități agricole de stat	68,7	29,7...2,3
Unități agricole cooperatiste	21,4	54,7*...0,4
Gospodării ale producătorilor particulari**	9,9	15,6...0,6

* Exclusiv suprafețele în folosința membrilor cooperatori.

** Inclusiv fondurile fixe şi suprafața agricolă în folosința membrilor cooperatori.

Sursa: Ministerul Agriculturii şi Alimentației şi Comisia de Stat pentru Statistică.

Raportate la suprafața agricolă, fondurile fixe erau de 5,7 ori mai mari în unitățile de stat comparativ cu cooperativele de producție. Unitățile de stat dețineau ponderea principală la factorii de producție cu rol decisiv în întreaga agricultură: maşini, tractoare şi instalații, maşini de forță şi utilaje energetice, construcții speciale şi mijloace de transport. În cooperativele agricole, ponderea principală o deținеau plantațiile de pomi şi vii, animalele şi construcțiile agrozootehnice, iar în gospodăriile populației - construcțiile, uneltele şi inventarul mărunt gospodăresc.

Tabelul nr. 3

Fondurile fixe şi suprafața de teren pe o persoană ocupată, pe forme de proprietate

- 1989 -

	Fonduri fixe, mii lei	**Teren agricol, hectare**	**Teren arabil, hectare**
Agricultură – total	128	5,0	3,3
Sector de stat	440	7,3	3,7
Sector cooperatist	43	4,6	3,5
Gospodăriile populației	16	1,3	0,4
Sector cooperatist şi gospodării ale populației	50	4,7	3,2

În sectorul cooperatist fondurile fixe pe o persoană ocupată erau de peste 10 ori mai mici comparativ cu sectorul de stat la aproximativ aceeaşi înzestrare cu teren arabil. în ansamblu, sectorul cooperatist şi gospodăriile populaţiei, era slab înzestrat cu mijloace de producţie, ceea ce se va oglindi în formarea gospodăriilor ţărăneşti, în potenţialul lor de producţie.

c) Structura de proprietate a efectivelor de animale

Efectivele de animale - componentă principală a proprietăţii din agricultură - aveau o structură de proprietate diferită de cea a fondului funciar şi a fondurilor fixe.

Tabelul nr. 4

Efectivele de animale pe forme de proprietate (la sfârşitul anului 1989)

	Bovine, din care:		Porcine	Ovine	Păsări
	Cabaline	Vaci şi juniori			
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Unităţi agricole de stat, din care:	18,2	12,9	52,2	17,7	50,7
- întreprinderi agricole de stat	(15,4)	(11,7)	(47,0)	(13,4)	(49,5)
Unităţi agricole cooperatiste	48,7	41,8	19,3	35,7	13,0
Gospodării ale populaţiei	33,1	45,3	28,5	46,6	36,3

Sursa: Ministerul Agriculturii şi Alimentaţiei.

Dacă în unităţile agricole de stat şi cooperatiste creşterea animalelor era organizată în ferme mari şi în sisteme intensive sau semiintensive, în gospodăriile populaţiei efectivele de animale erau reduse (revenind la o gospodărie 0,3 vaci, 1 porc, 2-3 oi şi 10 păsări), creşterea făcându-se în sistem tradiţional.

1.2. Formarea proprietăţii private şi a gospodăriei ţărăneşti de tip familial

Dimensiunile proprietăţii private şi ale gospodăriilor familiale sunt date de reconstituirea şi constituirea proprietăţii ţărăneşti asupra pământului, de transferul patrimoniului cooperativelor agricole la producătorii agricoli, inclusiv al efectivelor de animale, tractoarelor şi altor mijloace.

a) Reconstituirea şi constituirea proprietăţii private asupra fondului funciar

Principala componenta a proprietăţii private ţărăneşti o constituie proprietatea asupra pământului. Procesul de privatizare a fost declanşat de Decretul Lege nr. 42/1990 prin atribuirea în proprietate particulară sau în folosinţă îndelungată, membrilor cooperatori şi altor categorii de producători agricoli, a unor

suprafețe de teren. Prin aceasta, proprietatea privată asupra pământului a crescut de la 9,5% la 25% din suprafața agricolă şi de la 5% la 28% din suprafața arabilă.

La începutul anului 1992, ca efect al Legii fondului funciar, proprietatea asupra pământului avea următoarea structură:

Tabelul nr. 5

Fondul funciar agricol al gospodăriilor familiale pe categorii de folosință

- 1991 -

	Teren agricol	Teren arabil	Păşuni naturale	Fânețe	Vii şi pepiniere	Livezi şi pepiniere
Total, mii ha	10324	7448	1112	1362	197	204
% din suprafața totală	70	79	34	93	70	66

Sursa: Ministerul Agriculturii şi Alimentației.

Rezultă că proprietatea privată asupra pământului a devenit predominantă la toate categoriile de folosință cu excepția păşunilor naturale.

Din cauza amplorii şi complexității pe care o generează, formarea proprietății private asupra pământului se extinde în mod obiectiv pe o perioadă de mai mulți ani. În 1991, comisiile comunale, au reconstituit dreptul de proprietate al solicitanților, eliberând adeverințe pentru majoritatea celor îndreptățiți. Nepunerea pământului în posesia țărănimii a creat mari dificultăți în organizarea şi desfăşurarea proceselor de producție din agricultură, cu grave consecințe asupra producției, aprovizionării populației, costurilor, prețurilor, cu influențe negative asupra bugetului public.

b) Constituirea proprietății private asupra celorlalte mijloace de producție

La sfârşitul anului 1991, gospodăriile familiale dispuneau de un efectiv de animale, din transferul de la cooperative şi din producția proprie, superior celui din anii precedenți.

Tabelul nr. 6

Efectivele de animale din gospodăriile familiale

- 1991 -

	Bovine	Porcine	Ovine	Păsări	Cabaline
Total mii capete	3153	3664	12806	43657	693
% din efectivele totale	73	34	86	41	91

Sursa: Ministerul Agriculturii şi Alimentației.

Cu excepția porcinelor şi păsărilor, gospodăriile familiale deţineau cea mai mare parte din efectivele de animale din țară.

O pondere mai redusă au gospodăriile familiale din parcul de tractoare şi maşini agricole.

Tabelul nr. 7

Parcul de tractoare şi maşini agricole

-1991 –

	Agricultură, bucăți	**Gospodării familiale, bucăți**
Total, din care în:		
Tractoare-total	131275	22021
Motostivuitoare	854	609
Pluguri pentru tractoare	73219	5268
Maşini pentru administrat îngrăşăminte chimice şi amendamente	10579	48
Grape cu discuri	36648	1575
Cultivatoare	11136	130
Semănători pentru cereale păioase	17018	534
Semănători pentru culturi prăsitoare	17341	487
Maşini de erbicidat	9409	44
Maşini pentru combaterea bolilor şi dăunătorilor	13246	130
Combine autopropulsate pentru recoltat păioase	34561	261
Combine autopropulsate pentru recoltat furaje	5180	17

În procesul de decolectivizare s-au produs mari nereguli, care au dus la diminuarea patrimoniului transferabil gospodăriilor țărăneşti. Acestea au constat, în principal, în subevaluarea patrimoniului, vânzarea fără respectarea normelor legale de licitație, distrugeri de construcții, plantații, instalații pentru irigații, pierderi mari la efectivele de animale prin mortalități şi sacrificări, abuzuri şi furturi. Prelungirea nejustificată a activității comisiilor de lichidare a patrimoniului unităților cooperatiste a contribuit, de asemenea, la diminuarea patrimoniului prin plata salariilor membrilor comisiei; devalorizarea fondurilor băneşti nedistribuite datorita procesului inflaționist.

Prin aplicarea Legii fondului funciar s-au declanşat următoarele procese privind formarea şi evoluția proprietății private asupra pământului:

- constituirea unor proprietăți mici sau foarte mici asupra pământului. Potrivit lucrărilor comisiilor comunale, suprafața agricolă de 9,5 milioane hectare se distribuie celor 5,6 milioane de solicitanți, revenind în medie sub 2 hectare;
- reconstituirea unei părți importante a proprietății pentru o populație care nu lucrează în agricultură (circa 1/3 din suprafață) şi pentru o

populaţie vârstnică (circa 25% din suprafaţă). Populaţia agricolă aptă de muncă deţine numai aproximativ 40-45% din suprafaţă;

- fărâmiţarea excesivă a proprietăţii funciare pe parcele (aproximativ 18-20 milioane), ceea ce va avea urmări negative privind utilizarea sistemelor de irigaţii, drenaj, de combatere a eroziunii solului, de executare a lucrărilor agricole,.costurile de producţie;
- extinderea fenomenului de timp parţial datorită dimensiunilor mici ale exploataţiilor şi a surselor reduse de venituri din agricultură;
- formarea cu prioritate a gospodăriilor ţărăneşti de subzistenţa, cu posibilităţi limitate de creştere a producţiei Şi de integrare în fluxurile economice necesare dezvoltării agriculturii.

Toate acestea creează serioase dificultăţi, de durată, privind creşterea producţiei agricole, viabilitatea şi competitivitatea exploataţiilor agricole, punând în pericol securitatea alimentara a ţării.

1.3. Privatizarea sectorului de stat din agricultură

Sectorul agricol de stat este format din mai multe tipuri de unităţi cu profil şi funcţii diferite, ceea ce face necesar ca privatizarea, atât sub aspectul obiectului, cât şi al metodelor şi formelor sale, să fie abordată diferenţiat.

a) Privatizarea societăţilor comerciale agricole

Societăţile comerciale agricole cuprindeau, la sfârşitul anului 1991, 12,9% din terenul agricol al ţării (16,1% din terenul arabil, 25% din vii şi livezi, 5,7% din păşuni şi fineţe); 19% din efectivul de bovine, 50% din efectivul de porcine, 12% din efectivul de ovine şi 50% din păsări; 23% din tractoare, 22% din semănători şi 19% din combine.

Resursele naturale de sol, dintre cele mai fertile din ţară, ca şi resursele materiale existente în acest sector reflectă prezenţa unui puternic potenţial de producţie, important prin contribuţia în producţia agricolă a ţării. Aceste societăţi au produs în 1991, 3033 mii tone cereale - total (19%), 137 mii tone floarea-soarelui (27%), 454 mii tone legume de câmp (20%), 293 mii tone struguri (30%), 430 mii tone fructe (29%); în privinţa produselor animaliere, participarea lor la fondul de stat a fost de 341 mii tone carne total (58%), 2386 mii hl lapte vacă (43%) şi 944 mii buc. ouă (64%).

Obiectivul privatizării societăţilor comerciale agricole îl reprezintă patrimoniul acestora de 500 miliarde lei, format în principal din valoarea terenurilor agricole şi a fondurilor fixe.

Din suprafaţa de teren agricol de 1912,1 mii ha, 530 mii ha (28,8%) au aparţinut unui număr de cea 176 mii proprietari care au devenii acţionari. Valoarea acţiunilor atribuite celor îndreptăţiţi reprezintă 15% din capitalul social ai tuturor societăţilor comerciale agricole, această pondere fiind substanţial mai mare dacă se au în vedere numai cele 436 societăţi comerciale agricole care

au pământ şi deci acționari. Ca urmare, sub aspectul proprietății, capitalul social ai acestor societăți a devenit, prin efectul Legii fondului funciar, capital mixt - de stat şi privat.

Prin cumularea părții de capital social care revine foştilor deținători de terenuri, cu partea corespunzătoare transferării a 30% din capitalul social Fondurilor Proprietății Private, ponderea părții capitalului privat al societăților comerciale deținătoare de terenuri agricole se ridică la aproape 50%. O clasificare a acestor societăți după ponderea capitalului privat în capitalul social total se prezintă astfel':

- între 31 şi 40% - 106 societăți comerciale agricole;
- de la 41 ia 50% - 178 societăți comerciale agricole;
- de la 51 la 60% - 110 societăți comerciale agricole;
- de la 61 ia 70% - 33 societăți comerciale agricole;
- de la 71 la 80% - 8 societăți comerciale agricole;
- de la 81 la 90% - 1 societate comercială agricolă.

Rezultă că în 152 de societăți comerciale agricole cu pământ, capitalul privat a devenit preponderent.

b) Privatizarea societăților comerciale pentru mecanizarea agriculturii

Aceste societăți sunt în număr de 508 şi dețin cea mai mare parte din mijloacele de mecanizare din agricultura noastră: 72612 tractoare (55%), 34359 semănători (71%), 39741 combine autopropulsate (74%). Ele au ca funcție principală executarea de lucrări mecanizate pe terenurile-producătorilor particulari, inclusiv din asociațiile' acestora.

Patrimoniul societăților comerciale pentru mecanizarea agriculturii (capitalul social) se ridica la 31 decembrie 1991 la 12,9 miliarde lei, din care fondurile fixe reprezentau 40,4 miliarde lei, iar mijloacele circulante 2,5 miliarde lei.

Privatizarea acestor societăți a cuprins forme variate:

- transferul a 30% din capitalul social Fondurilor Proprietății Private;
- vânzarea unor active;
- închirierea de tractoare şi maşini agricole la societățile şi asociațiile producătorilor agricoli, pe bază de contract, în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr. 1228/1990.

c) Privatizarea societăților comerciale de construcții, mecanizare şi exploatare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare

în prezent există 106 societăți comerciale de construcții, mecanizare şi exploatare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare. Ele răspund de funcționarea sistemelor ameliorative ale țării: peste 3 milioane ha pentru irigații, peste 3 milioane ha desecări-drenaje, peste 2 milioane ha cu lucrări de combatere a eroziunii solului şi 1270 km diguri de apărare a unor terenuri şi localități. Prin acti-

vitatea acestor factori de producție, societățile comerciale din sfera îmbunătățirilor funciare pot contribui substanțial la asigurarea unui nivel ridicat şi stabil al producției agricole.

La finele anului 1991, patrimoniul acestor societăți depăşea 500 miliarde lei.

d) Unitățile de cercetare ştiințifică şi fermele didactice

Aceste unități au un rol hotărâtor în generarea şi difuzarea progresului tehnico-ştiințific. In cele 34 unități de cercetare existente în agricultură îşi desfăşoară activitatea 283! de cercetători (şi 4608 salariați - personal ajutător), folosind o suprafață totală de 178,6 mii ha teren agricol, din care 33,7 mii ha pentru cercetarea propriu-zisă. Funcționează, de asemenea, 5 ferme didactice. România dispune astfel de un potențial tehnico-ştiințific a cărui valorificare judicioasă poate contribui la dezvoltarea, modernizarea şi eficientizarea agriculturii, amplificarea avantajelor, mai ales relative, pentru participarea țării noastre la diviziunea internațională a muncii şi la procesele de integrare a agriculturii pe plan european şi mondial.

Activitatea ştiințifică de laborator şi câmpuri experimentale din institutele şi stațiunile de cercetare şi din fermele didactice este finanțata de ia bugetul statului sau din alte surse contractuale, iar activitatea de producție se desfăşoară în regimul societăților comerciale.

2. EVOLUȚIA PRODUCȚIEI AGRICOLE

2.1. Evoluția principalelor produse agricole

În linii generale, structura producției agricole nu a înregistrat importante față de anii '80.

Tabelul nr. 8

Evoluția producției principalelor produse agricole în anii 1989

Indicatori economici	U/M	Realizări			Estimări1992	
		1989	1990	1991	V_1	V_2
Producția agricolă	%	100	97	97	98	90
Cereale – total, din care:	mii tone	16687	16004	17084	18203	14500
grâu	mii tone	7377	7111	4990	4210	3591
orz	mii tone	2995	2395	2552	1724	1455
porumb	mii tone	5841	5969	9018	11600	8500
Floarea-soarelui	mii tone	571	503	548	917	675
Soia	mii tone	233	121	159	236	150
Sfeclă de zahăr	mii tone	6771	3278	4703	4869	4650
Cartofi, total	mii tone	4420	3186	1873	2910	1800
Legume, total	mii tone	3727	2358	2315	2870	1800
Fructe, total	mii tone	1580	1453	1165	1400	1200
Struguri, total	mii tone	915	954	848	1200	1200
Bovine	mii cap.	6291	5381	4355	4400	4200
Porcine	mii cap.	11671	12003	10954	12550	12000
Ovine+caprine	mii cap.	16452	15067	14833	14226	14000
Păsări	mii cap.	113968	121379	106727	12000	110000
Carne, total greutate vie	mii tone	2186	2420	2367	2051	1945
Lapte, total	mii hl	50692	49571	51119	29618	27000
Ouă	mii buc.	7040	8077	7177	6670	5500

V_1 = creştere înaltă; V_2 = creştere joasă.

Astfel, față de 1989, primii doi ani au cunoscut o îmbunătățire a producției agricole în ansamblul ei, cu înrăutățirea situației la unele produse ca: orz, floarea-soarelui, soia, sfeclă de zahăr, cartofi şi legume etc., ceea ce a determinat necesitatea unor importuri, mai ales la ulei, zahăr, cartofi şi furaje.

Atrage atenția în mod deosebit situația din 1992, cu previziuni în două variante. Mersul campaniei din toamna anului trecut şi din primăvara acestui an, precum şi timpul nefavorabil în unele zone agricole de şes, arată că producția agricolă va urma varianta a doua. Aceasta înseamnă o cădere relativ

accentuata, mai ales la produsele vegetale, fapt care va influenţa negativ şi producţia animală din acest an, dar cu deosebire în anul agricol următor (1992-1993).

Situaţia devine mai critică la producţia de grâu subminând posibilităţile de asigurare a pâinii necesare populaţiei. O stare asemănătoare se constată şi la soia, sfeclă de zahăr, cartofi şi furaje concentrate. La produsele animale, deşi datele statistice indică situaţii tot atât de critice, există speranţa că noile gospodării ţărăneşti, valorificându-şi rezervele interne, vor atenua tensiunile în aprovizionarea populaţiei cu aceste produse.

în lumina acestor evoluţii, rezultă că agricultura nu va putea satisface nevoile de consum ale populaţiei la produsele de mai sus, ceea ce va impune necesitatea unor importuri, atât în anul curent, cât şi în cel următor, 1993.

2.2. Autoaprovizionarea şi consumul alimentar

Nivelurile producţiilor realizate nu au asigurat disponibilul necesar pentru acoperirea din producţia internă a consumului fiziologic la principalele produse agroalimentare.

Tabelul nr. 9

Gradul de acoperire din producţia internă a necesarului de consum fiziologic la principalele produse

	1989	1990	1991	1992
Carne şi produse din carne	64,6	76,2	71,8	64,1
Peşte şi produse din peşte	55,0	50,8	58,3	58,3
Lapte şi produse din lapte (exclusiv unt)	65,7	66,8	71,4	55,2
Zahăr şi produse din zahăr	68,6	77,7	71,4	71,4
Legume şi produse din legume	79,4	67,1	72,7	66,1
Cartofi	89,6	74,2	81,2	62,5
Ouă consum	91,2	98,4	92,0	86,8
Cereale în echivalent făină	125,8	121,8	126,9	69,6

În acest an şi în 1993, pentru a menţine nivelul de consum din 1991, vor trebui importate cantităţi de cereale, de furaje proteice, zahăr, cartofi, precum şi produse lactate.

2.3. Posibilităţile populaţiei de achiziţionare a produselor agroalimentare

Soluţionarea problemei securităţii alimentare depinde nu numai de existenţa disponibilului fizic de produse alimentare, ci şi de posibilităţile populaţiei de a achiziţiona aceste produse. Ea depinde de corelaţiile care se creează în-

tre creşterea demografica, produsul intern brut şi cererea solvabilă a populației pentru consumul alimentar.

Tabelul nr. 10

Populația, produsul intern brut şi cererea solvabilă de produse

1991 = 100

	1989	1990	1991	Varianta	1992
Populația totală	101,8	102,0	100,0	$V_1=V_2=V_3=$ 100,0	V_1=100,0
Produsul intern brut total, din care:	124,8	115,6	100,0	V_1=95,0	V_3=90,0
Investiții nete	22,4	9,7	4,0	V_1=4,0	V_3=3,6

V_1 = stoparea declinului PIB în 1992 față de 1991;

V_2 = scăderea PIB cu 5% în 1992 față de 1991;

V_3 = scăderea PIB cu 10% în 1992 față de 1991.

Consumurile intermediare sporesc mai repede decât producția finală agricolă şi valoarea adăugată datorită înrăutățirii conversiei atât în termeni nominali cât şi reali; ponderea valorii brute a capitalului se menține la un nivel relativ scăzut iar investițiile nete tind să dispară.

Din cheltuielile populației pentru consum, cheltuielile destinate consumului alimentar reprezentau 53,7% în 1990 şi 56,0% în 1991 şi aceasta în condițiile în care nu s-a asigurat consumul fiziologic normal, fapt care pe de o parte grevează bugetele de familie, iar pe de altă parte frânează dezvoltarea economică de ansamblu.

2.4. Formarea capitalului în agricultură

După 1989, s-au înrăutățit, şi indicatorii privind producția finală, valoarea adăugată şi formarea capitalului.

Tabelul nr. 11

Producția finală, valoarea adăugată brută şi formarea de capital în agricultură

1991 = 100

	1989	1990	1991	Variante	1992
Producția finală agricolă	102,6	99,5	100,0	V_3 V_1	117,1 92,2
Consumuri intermediare în agricultură	112,5	95,4	100,0	V_1 V_3	134,6 102,2
Valoarea adăugată brută (produs intern brut în agricultură)	93,5	103,2	100,0	V_1 V_3	101,0 83,1

	1989	1990	1991	Variante	1992
Ponderea consumurilor intermediare în producția finală agricolă	52,5	45,9	47,8	V_1 V_3	55,0 53,0
Formarea brută de capital în agricultură	92,8	103,7	100,0	V_1 V_3	101,6 66,5
Ponderea formării brute de capital în valoarea adăugată brută în agricultură	32,4	32,8	32,6	V_1 V_3	32,8 26,1

3. PROCESUL INSTITUIRII ŞI FUNCŢIONĂRII MECANISMELOR PIEŢEI

Evoluția agriculturii, ca şi a economiei naționale în ansamblu, reflectă combinarea consecințelor crizei structurale a vechiului sistem al economiei de comandă cu cele ale crizei tranziției la economia de piață, amplificate în această ramură de amploarea şi profunzimea schimburilor într-un timp scurt, fără pregătirea corespunzătoare a condițiilor şi evaluarea previzibilă a efectelor economico-sociale.

Abandonarea sistemului economiei de comandă, a planificării imperative centralizate s-a realizat în agricultură înaintea altor sectoare ale economiei naționale fără constituirea mecanismelor de autoreglare şi ale intervenției publice.

Au apărut dezechilibre între noua structură agrară creată prin decolectivizare şi structurile existente în celelalte sectoare de activitate, în schimbare mai lentă. La acestea se adaugă dezechilibrele din agricultură rezultate din continuarea separării proprietății asupra pământului de proprietatea asupra unor factori de producție hotărâtori cum sunt tractoarele şi maşinile agricole, sistemele hidroameliorative, capacitățile de depozitare.

Societățile comerciale din agricultură, cu capital majoritar de stat, au folosii autonomia căpătată nu atât pentru creşterea producției şi reducerea costurilor prin conversia eficientă a factorilor de producție, cât mai ales pentru revendicări privind creşterea prețurilor şi a veniturilor salariate.

Reconstituirea gospodăriilor familiale de dimensiuni mici a dus la renaşterea unor situații şi practici caracteristice acestui tip de agricultură - producție redusă, caracterul pronunțat de subzistența şi slaba legătură cu piața, un anumit comportament al țărănimii care nu în toate cazurile este compatibil cu deschiderile către economia de piață (tendințe de stocare a unor produse, reținerea de a apela la credite, folosirea unor mijloace şi tehnologii tradiționale etc.).

Liberalizarea prețurilor a creat dezechilibre atât în interiorul ramurii cât şi în raporturile acesteia cu ramurile din amonte şi aval. A avut loc o inflație de costuri datorita creşterii costurilor la consumurile intermediare provenite din afara ramurii. Astfel, prețurile produselor industriale livrate agriculturii au crescut în 1992 față de 1989 de 17,2 ori; o influență asupra procesului inflaționist au avut-o, de asemenea, ineficienta consumurilor intermediare proprii şi includerea automată a costurilor majorate în prețuri. în condițiile în care cererea a fost mai mare decât oferta prețurile produselor agricole au sporit de 11,5 ori.

În perioada la care ne referim statul a subvenționat atât producătorul agricol cât şi consumatorul de produse alimentare. Volumul subvențiilor pentru producătorul agricol s-a ridicat la 127,4 miliarde lei în 1991, pentru 1992 prevăzându-se 77 miliarde lei. Acestea au constat în principal în subvenționarea unor factori de producție (furaje proteice, îngrăşăminte, pesticide, motorină,

asistență sanitar-veterinară etc.), în acordarea unor avantaje financiare, prin sistemul de creditare (susținerea unei părți din rata dobânzii), prin sistemul fiscal (scutiri sau/şi reduceri de impozite şi taxe) etc. Aceste subvenții nu şi-au atins decât în parte scopul, îndeosebi din cauza defecțiunilor care s-au manifestat în gestionarea şi utilizarea lor. Volumul subvențiilor pentru consum a fost de 16,5 miliarde lei în 1991, şi au fost prevăzute 119,4 miliarde lei în 1992 (estimări). Ele constau în limitări ale prețurilor de vânzare la unele produse alimentare: pâine, lapte proaspăt şi unt, ulei comestibil, zahăr şi unele cantități de carne proaspătă.

Atât subvențiile la producător cât şi la consumator manifestă o tendință de diminuare, reflectând "debugetizarea" economiei naționale. în prima jumătate a acestui an s-a realizat o reducere a subvențiilor cu 25%, care va fi urmată de alta în semestrul al doilea tot de 25%; alte două reduceri de subvenții sunt programate pentru anul 1993.

O serie de dezechilibre care au apărut în cadrul agriculturii şi în raporturile ei cu alte ramuri şi sectoare ale economiei naționale au fost determinate de:

- creşterea veniturilor populației şi insuficiența ofertei de produse;
- desființarea cooperativelor şi procesul de redistribuire a pământului;
- insuficiența capitalului şi scăderea investițiilor din bugetul public;
- diminuarea resurselor energetice, îndeosebi a motorinei;
- nealocarea cantităților minimale de îngrăşăminte chimice şi pesticide;
- înrăutățirea utilizării capacităților productive în special a suprafețelor amenajate pentru irigat, desecare, plantații devii şi de pomi;
- dereglarea legăturilor agenților economici cu furnizorii de factori de producție (piese de schimb, semințe etc.);
- pierderi mari de fonduri fixe, îndeosebi bovine şi construcții agrozootehnice din patrimoniul fostelor cooperative agricole de producție;
- scăderea productivității muncii şi creşterea costurilor de producție.

PARTEA A II-A

CONTINUAREA REFORMEI. DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE

1. CONSOLIDAREA NOII STRUCTURI AGRARE

Orientarea strategică fundamentală o constituie dezvoltarea agriculturii durabile care, pe baza unei noi structuri agrare şi a mecanismelor economiei de piață, în condițiile unui rol activ al statului, să stopeze declinul producției, să conducă la înlăturarea dezechilibrelor dintre cererea şi oferta de produse alimentare, să contribuie la soluționarea problemei securității alimentare îh țara noastră.

Principala direcție de acțiune pentru formarea noii structuri agrare o constituie privatizarea, care se află în plină desfăşurare, determinând atât formele de proprietate şi de exploatații cât şi restructurare a producției.

1.1. Formarea şi consolidarea gospodăriei țărăneşti comerciale bazată pe munca familiei

Procesul formării şi consolidării gospodăriei țărăneşti bazată pe munca familiei este de durată şi deosebit de complex, necesitând măsuri coerente în raport cu etapele desfăşurării lui, în următoarele direcții principale:

- intensificarea acțiunii de punere a pământului în posesia țărănimii şi acordarea titlului de proprietate. În acest scop se impune începerea lucrărilor de cadastru cantitativ şi calitativ;
- acordarea de priorități şi facilități gospodăriilor țărăneşti familiale pentru procurarea de tractoare şi maşini agricole, îngrăşăminte chimice, materiale de construcții şi material biologic de calitate superioară;
- creşterea dimensiunilor exploatațiilor țărăneşti prin cumpărarea de pământ şi prin arendare. În scopul aplicării prevederilor Legii fondului funciar privind circulația terenurilor agricole, a prevenirii fenomenelor de speculă şi deposedării de pământ a categoriilor defavorizate, Agenția pentru Dezvoltare şi Amenajare Rurală trebuie să țină sub control piața funciară, să asigure achiziționarea şi vânzarea terenurilor, cu prioritate a exploatațiilor agricole viabile. Întrucât procesul de arendare va fi mai dinamic decât cel de vânzare-cumpărare a terenurilor este necesar să se creeze cadrul legal care să protejeze atât pe proprietari cât şi pe arendaşi.
- crearea mediului adecvat economiei de piață pentru inserția gospodăriilor familiale în fluxurile macroeconomice: prețuri, circulația monetară, credite, taxe şi impozite, subvenții etc. şi a instituțiilor specializate corespunzătoare: sistem bancar, de asigurări, de protecție a producătorilor etc.;
- integrarea gospodăriilor familiale de către agenții economici cu rol de antrenare şi organizare a producției şi a piețelor produselor alimentare;

- organizarea corespunzătoare a instituţiilor publice ale schimbării - guvernamentale şi neguvernamentale -, intervenţia puterii executive în reglarea desfăşurării proceselor economice şi sociale;
- modelarea comportamentului economic al gospodăriilor ţărăneşti familiale printr-o politică de stimulare a creşterii producţiei şi productivităţii muncii, de susţinere a veniturilor şi de protecţie socială;
- elaborarea cadrului juridic care să reglementeze şi să favorizeze dezvoltarea unei agriculturi durabile bazate pe gospodăriile ţărăneşti comerciale.

1.2. Organizarea cooperaţiei gospodăriilor ţărăneşti familiale şi funcţionarea acesteia pe principiile economiei de piaţă

Una din opţiunile strategice ale formării noii structuri agrare o constituie cooperaţia rurală menită să contribuie la sprijinirea şi consolidarea gospodăriilor ţărăneşti familiale pe baza creşterii productivităţii muncii, eficienţei activităţii economice şi solidarismului cooperatist.

Funcţionând pe principiile economiei de piaţă, a concurenţei şi competitivităţii, cooperaţia rurală ar putea fi organizată în următoarele domenii:

- în sfera producţiei primare: asociaţii de cultivare în comun a terenurilor, în creşterea animalelor etc.;
- în sfera aprovizionării: cooperative de aprovizionare cu material biologic, furaje, produse chimice, combustibil, materiale de construcţii, piese de schimb etc.:
- în sfera prelucrării produselor primare: cooperative de panificaţie, produse lactate, conserve, prelucrarea fibrelor etc.;
- în domeniul depozitării şi comercializării produselor agricole: a cerealelor, fructelor, legumelor, produselor animaliere etc.;
- în domeniul serviciilor: cooperative pentru mecanizarea lucrărilor agricole, construcţii gospodăreşti şi locuinţe etc.;
- în sfera financiar-bancară: cooperative pentru depuneri de capital şi acordarea de credite cu facilitaţi;
- în sfera asigurărilor: cooperative de asigurare a producţiei, de asigurări de risc, cooperative cu funcţii de protecţie socială a familiilor ţărăneşti inclusiv pentru pensii de invaliditate sau de bătrâneţe.

1.3. Privatizarea societăţilor comerciale agricole cu capital de stat şi restructurarea activităţii acestora

Fiind eliberate de practici de comandă şi dispunând de avantajele concentrării producţiei, precum şi de un potenţial ridicat (funciar, biologic, tehnic, material, uman), societăţile comerciale agricole reprezintă forma de exploataţie

agricolă care se aproprie cel mai mult de exigențele unei agriculturi comparabile cu cea din țările dezvoltate. în situația în care se află agricultura noastră în prezent, societățile comerciale agricole pot fi punctul de sprijin al puterii publice în asigurarea unui fond de produse agricole stabil pentru aprovizionarea populației de la oraşe şi pentru alte nevoi. De asemenea, ele îşi pot adapta cel mai uşor producția în cazul integrării în Piața Comună potrivit normelor şi exigențelor ce rezultă din această integrare.

În condițiile noi ale dezvoltării agriculturii, structura de producție a societăților comerciale trebuie să se modifice în direcțiile producerii,cu prioritate a produselor deficitare sau solicitate la export şi a materialului biologic de calitate superioară necesar inserției acestuia în gospodăriile țărăneşti. în felul acesta, în strategia dezvoltării agriculturii, societățile comerciale agricole urmează să îndeplinească funcții de primă importanță atât în progresul general al acestei ramuri cât şi în reglarea de către puterea publică a ofertei de produse agricole.

Continuarea privatizării societăților comerciale agricole, s-ar putea face diferențiat în raport cu specificul activității şi funcțiile acestora pe baza unui program eşalonat în timp prin vânzări de acțiuni, vânzări de active sau de unități, locații de gestiune, închiriere etc. Având în vedere ponderea relativ ridicată a capitalului privat în capitalul social a! societăților comerciale agricole (acțiuni pentru pământ şi echivalentul celor 30% transferat Fondurilor Proprietății Private) ar putea fi promovat şi procedeul de cumpărare a unităților de către proprii salariați.

1.4. Privatizarea activității de cercetare aplicativă, de dezvoltare şi de extension

Activitatea ştiințifică de laborator şi câmpuri experimentale, din institutele şi stațiunile de cercetare şi fermele didactice, urmează să fie organizată sub forma regiilor autonome, iar activitatea de protecție - sub forma societăților comerciale. Activitatea de extension urmează să fie organizată sub formă de servicii pe baze comerciale.

1.5. Organizarea şi funcționarea serviciilor pentru agricultură

Una din direcțiile de acțiune pentru dezvoltarea unei agriculturi durabile o constituie organizarea unităților de servicii - componente ale noii structuri agrare - care să funcționeze pe principiile economiei de piață, ale concurenței şi competitivității.

Unitățile de servicii care ar trebui organizate sau reorganizate pe noi baze sunt în principal următoarele:

a) În domeniul amenajărilor şi exploatării lucrărilor de îmbunătățiri funciare: societățile comerciale de construcții, mecanizare şi exploatare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare. Direcțiile principale în care vor acționa aceste societăți sunt: exploatarea amenajărilor existente: continuarea şi finalizarea lucrărilor de

îmbunătățiri funciare, aflate în stadii avansate de realizare; modernizarea sistemelor de irigații în vederea reducerii consumurilor specifice de apă şi energie electrică şi adaptarea lor la noua structură de proprietate; asigurarea activității de marketing şi service, atât pentru echipamentele specifice irigațiilor, cât şi pentru alte echipamente din dotarea beneficiarilor agricoli individuali sau din asociații.

Amenajările de interes național, cu folosință comună pentru toți producătorii agricoli, care constau din prize pentru captarea apei, stațiile de pompare, de punere sub presiune a apei, canalele de transport, construcțiile hidrotehnice şi instalațiile de dirijare a apei, digurile de apărare contra inundațiilor şi ghețurilor de-a lungul Dunării cu caracter strategic şi lucrările de combatere a eroziunii solului să rămână proprietate de stat şi să fie gestionate sub forma regiilor autonome; amenajările interioare, preluate de societățile comerciale de exploatare de la cooperativele agricole, împreună cu creditele nerambursate către stat de foştii proprietari, vor fi gestionate de societățile comerciale, privatizarea acestora realizându-se numai prin vânzarea de acțiuni (după reglementarea modului de restituire a părții de capital achitată de foştii proprietari); societățile specializate în execuția lucrărilor de îmbunătățiri funciare, de mecanizare şi transportori se pot privatiza, folosindu-se vânzarea de acțiuni şi de active, locația de gestiune, concesionare, închiriere.

b) În domeniul mecanizării agriculturii. Existența unor unități de servicii de mecanizare în agricultură se înscrie în tendința generală de concentrare, de modernizare a proceselor de producție, de creştere a productivității muncii şi de reducere a cheltuielilor de mecanizare. Principalele activități ale acestor unități sunt: executarea de lucrări agricole pe bază de comandă fermă sau contract la toți solicitanții - gospodării familiale, societăți agricole, asociații; executarea de lucrări de întreținere şi reparații la tractoare şi maşini agricole proprii şi deținute de persoane fizice sau juridice; recondiționări de piese şi subansamble; la cerere, asigură beneficiarii cu carburanți, lubrifianți, piese de schimb etc.

În actualele societăți comerciale de mecanizare a agriculturii se va continua privatizarea prin vânzare de acțiuni, de active şi unități, concomitent organizându-se servicii de mecanizare pe baze cooperatiste şi de întreprinzători particulari.

c) În domeniul producerii semințelor materialului săditor şi protecției plantelor. Serviciile în acest domeniu vor consta în organizarea de către unitățile specializate, în colaborare cu institutele şi stațiunile de cercetări agricole, a producerii de semințe şi material săditor, depozitării şi condiționării lor, precum şi a aprovizionării beneficiarilor; prevenirea şi combaterea bolilor şi dăunătorilor; acțiuni de carantină fitosanitară; controlul calității produselor agricole. Aceste servicii vor fi organizate pe baze comerciale, unele activități privind protecția plantelor fiind finanțate de la bugetul public.

d) În domeniul producerii materialului biologic pentru producția animală şi sanitar-veterinară. În colaborare cu institutele şi stațiunile de cercetare, unitățile

specializate se vor ocupa de reproducția şi selecția, înmulțirea, difuzarea, menținerea şi creşterea calității materialului biologic; producerea medicamentelor de uz veterinar, diagnosticarea şi tratarea bolilor, controlul de specialitate al furajelor şi alimentelor de origine animală. Ca şi în cazul producției vegetale, aceste servicii vor fi organizate pe baze comerciale, unele activități privind prevenirea şi combaterea bolilor la animale fiind finanțate de la bugetul public.

e) În domeniul proiectării, cadastrului şi organizării terenului agricol, asistenței pedologice şi agrochimice.

Organizarea activității de cadastru şi sistematizare a teritoriului; proiecte de construcții gospodăreşti şi de lucrări hidrotehnice; studii de bonitare a terenurilor agricole şi analize agrochimice.

2. STRUCTURA PRODUCȚIEI, NIVELUL DE AUTOAPROVIZIONARE ŞI INTEGRAREA AGRICULTURII PE PIAN REGIONAL, EUROPEAN ŞI MONDIAL

Întrucât țara noastră dispune de condiții potențiale pentru a produce aproape toate produsele necesare unei alimentații corespunzătoare a populației, precum şi unele disponibilități pentru schimburile economice internaționale, opțiunea strategică principală o constituie dezvoltarea multilaterală a agriculturii. Ea exclude însă dezvoltarea autarhică, țara noastră participând la diviziunea internațională a muncii în sectorul agroalimentar, pornind de la criteriul eficienței economice, al avantajelor comparative.

2.1. Tendințe în evoluția producției agricole

Având ca orientare principală asigurarea autoaprovizionării alimentare şi luând în considerare stadiul actual şi evoluțiile generale previzibile, producția principalelor produse agricole ar putea avea următoarele evoluții:

Tabelul nr. 12

Producția principalelor produse agricole (proiecții)

	U/M	1993	1994	1995	2000
Cereale - total	mii t	19755	21000	23000	25220
- grâu	mii t	6700	7000	7980	8740
- porumb	mii t	9620	10800	11000	12000
Sfeclă de zahăr	mii t	7000	7500	8000	8500
Floarea-soarelui	mii t	850	900	950	1050
Legume	mii t	3000	3200	3500	4200
Cartofi	mii t	3565	3600	4000	6000
Carne - total					
- greutate vie	mii t	2500	2800	3000	3400
- carcasa	mii t	1350	1500	1600	1900
Lapte - total	mii hl	36500	37000	38000	42500
- lapte de vacă	mii hl	33000	33500	34000	38000
- lapte de oaie	mii hl	3500	3500	4000	4500
Ouă	mii buc.	7500	8600	9000	11000

Disponibilul de produse agroalimentare nu asigură în perspectiva imediată consumul fiziologic normal la principalele produse de bază. Pentru a asigura în 1993 consumul la nivelul anilor 1991 şi 1992, în prima parte a anului 1993 se va recurge la importuri de grâu, cereale furajere, ulei, zahăr, precum şi la

unele produse animaliere, îndeosebi produse lactate. în ipoteza realizării nivelurilor de producție prevăzute pentru anii 1993-1995 este posibil să nu se mai recurgă la importuri cu excepția produselor animaliere. Nivelurile prevăzute pentru anul 2000 ar putea asigura consumul fiziologic normal la produsele respective cu excepția laptelui şi produselor lactate.

Concomitent cu reducerea importurilor, treptat, cu deosebire după 1995 se vor putea crea disponibilități pentru export la grâu, ulei de floarea-soarelui, legume, fructe.

Principala problemă care va trebui soluționată până la sfârşitul acestui deceniu este producerea furajelor proteice pentru a se asigura satisfacerea consumului intern şi renunțarea la importurile costisitoare.

2.2. Oferta şi cererea de produse

În ipoteza asigurării disponibilului alimentar în expresie fizică, cererea de produse agricole ar putea avea următoarea evoluție:

Tabelul nr. 13

Populația, produsul intern brut şi cererea de produse agroalimentare în perioada 1992-2000

	U/M	Variante[x)]	1992	1993	1994	1995	2000
Populația totală	%	$V_1=V_3$					
		$V_2=V_3$	100,0	100,3	100,5	100,8	102,0
Produsul intern brut total	%	V_1	100,0	102,9	1006,3	110,2	138,3
		V_2	100,0	101,9	104,1	106,7	125,9
		V_3	100,0	100,0	102,0	104,5	132,3
Produs intern brut pe	%	V_1	100,0	102,6	105,8	109,4	135,6
locuitor		V_2	100,0	101,6	103,9	105,9	123.4
		V_3	100,0	99,7	101,5	103,7	129,7
Consum final pentru	%	V_1	100,0	99,1	98,4	97,8	115,3
alimentație		V_2	100,0	98,8	97,9	97,7	109,8
		V_3	100.0	98,1	98,3	98,8	118,0
Ponderea consumului	%	V_1	61,6	59,5	57,3	55,1	52.4
final în P.Î.B.		V_2	62,5	60.8	59,1	57,5	55,4
		V_3	63,2	62,2	61,2	60,2	57,5

[x)] Ipotezele variantelor: V_1 - stoparea declinului PIB total în 1W2 față de 1991; V_2 = scăderea PIB total cu 5%; V_3 = scăderea PIB total cu 10%.

Pornind de la variantele proiecțiilor macroeconomice elaborate de Institutul de Prognoză Economică ar putea fi reținute mai multe tendințe posibile, dintre care sunt de menționat:

– creşterea nesemnificativă a populației, care nu va influența creşterea cererii;

- deşi produsul intern brut total şi pe locuitor în toate variantele va avea o tendință de creştere, consumul final pentru alimentație se va menține sub nivelul anului 1992 până în 1995, iar creşterea care se va înregistra în anul 2000 va fi mai mică decât a produsului intern brut, din cauza schimbării structurii cheltuielilor populației pentru consumul final;
- ponderea consumului final al alimentației în PIB, deşi va manifesta o tendință de diminuare se va menține la un nivel relativ ridicat;
- cererea solvabilă a populației de produse alimentare va fi influențată pe de o parte de schimbările în structura cheltuielilor pentru consumul final, iar pe de altă parte de modificările în structura consumului alimentar al acesteia.

Potrivit unor calculații, se prelimina că populația nu va avea disponibilitățile necesare până la sfârşitul acestui deceniu pentru a-şi putea procura alimente la nivelul consumului fiziologic normal. O soluție posibilă de îmbunătățire a acestei situații privind securitatea alimentară ar putea fi reducerea costurilor alimentelor prin inovații tehnologice, creşterea eficienței consumurilor intermediare şi instituirea mecanismelor economiei de piață.

2.3. Structura producției şi integrarea agriculturii pe plan regional, european şi mondial

Opțiunea strategică de dezvoltare multilaterală a agriculturii constituie o condiție fundamentala pentru utilizarea eficientă a condițiilor naturale, materiale şi a forței de muncă, pentru creşterea disponibilului de produse pentru securitatea alimentară a populației şi pentru participarea la schimburile economice internaționale.

În orientarea şi dimensionarea dezvoltării agriculturii pentru schimburile economice pe piețele externe se au în vedere următoarele:

- producerea de produse în condiții de eficiență economică şi competitivitate pe piețele externe care să contribuie la echilibrarea balanței comerciale şi a balanței de plăți externe;
- producerea de produse agricole competitive pentru a se asigura importul unor produse alimentare deficitare pe pian intern care să contribuie la diversificarea alimentației şi securitatea alimentară a țării;
- orientarea prioritară spre Piața Comună concomitent cu reluarea legăturilor cu fostele țări membre ale CAER şi cu participarea la cooperarea în cadrul zonei economice a Mării Negre; se are în vedere, pentru anumite produse, extinderea legăturilor cu țările arabe, SUA şi Japonia;
- capacitatea de producție şi cererea potențială pe piețele externe - pe termen mediu şi lung - s-ar putea concretiza în exportul de ulei de

floarea-soarelui, legume şi fructe proaspete, conserve din legume şi fructe, vinuri, unele sortimente de carne şi produse din carne;

- producerea pentru export de material biologic - seminţe, material sădit or şi animale de rasă şi biotehnologii, ţinând seama de potenţialul ştiinţific şi tehnologic, precum şi de forţa de muncă de care dispune ţâra noastră;
- pregătirea condiţiilor pentru producerea produselor competitive pe pieţele externe:
- specializarea producţiei în acele produse care într-o primă etapă fac obiectul asocierii şi ulterior al integrării în Piaţa Comună;
- producerea produselor pentru export la nivelul standardelor internaţionale de calitate;
- organizarea cercetării ştiinţifice pentru producerea de material biologic şi a biotehnologiilor pentru export pe baza cooperării şi acordurilor internaţionale;
- atragerea de capital extern pentru introducerea de inovaţii tehnologice, retehnologizarea cercetării ştiinţifice, a industriei de prelucrare, pentru depozitarea şi comercializarea produselor agroalimentare.

3. DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE PE BAZA SURPLUSULUI ECONOMIC

Sintetic formulată, realizarea obiectivului strategic - dezvoltarea agriculturii durabile, presupune formarea surplusului economic care să asigure modernizarea ei tehnologica, adaptarea !a cerințele pieței şi participarea la-echilibrul economic național.

Dimensiunea surplusului economic creat în agricultură trebuie să asigure dezvoltarea acestei ramuri din surse proprii şi" participarea ei la creşterea economică generală, fără a fi "asistată", "întreținuta", "subvenționată".

3.1. Tendințe în formarea surplusului economic

Pornind de la stadiul actual, şi de la unele ipoteze luate în calcul, în dezvoltarea agriculturii s-ar putea prefigura următoarele corelații pentru perioada 1993-2000:

Tabelul nr. 14

Producția finală, valoarea adăugată brută şi formarea de capital în agricultură în perioada 1992-2000

	UM	Variante	1992	1993	1994	1995	2000
Producția finală	%	V_1	100,00	102,5	106,2	110,2	123,2
		V_2	100,0	102,4	104,9	108,4	121,3
		V_3	100,0	104,7	109,6	114,9	120,2
Consumuri intermediare	%	V_1	100,0	103,2	107,7	112,7	120,4
		V_2	100,0	101,4	102,8	106,3	111,6
		V_3	100,0	105,3	110,8	117,1	111,i
Valoarea adăugată brută	%	V_1	100,0	102,0	105,1	108,2	125,4
		V_2	100,0	103,4	107,0	110,6	131,0
		V_3	100,0	104,0	108,2	112,5	130,4
Ponderea consumurilor intermediare în producția finală	%	Vi	44,0	44,3	44,6	45,0	43,0
		V_2	50,0	49,5	49,0	49,0	46,0
		V_3	53,0	53,3	53,6	54,0	49,0
Formarea brută de capital	%	V_1	100,0	102,9	107,0	111,5	155,0
		V_2	100,0	104,1	108,4	113,1	158,2
		V_3	100,0	108,0	116,5	125,4	175,4
Ponderea formării brute de capital în valoarea adăugată, din care:	%	V_1	32,6	32,9	33,2	33,6	40,3
		V_2	30,6	31,0	31,2	31,5	37,2
		V_3	26,1	27,1	28,1	29,1	35,1
- investiții nete	%	V_1	4,0	4,1	4,3	4,5	6,7
		V_2	4,0	4,2	4,4	4,7	6,9
		V_3	3,6	3,7	3,8	3,9	6,0

Ipoteze: V_1 = creşterea producției finale cu doar 0,5% în 1992 față de 1991, însoțită de o scădere a consumurilor intermediare; V_2 = creşterea cu cea 3% a producției finale devansată însă de ritmul consumurilor intermediare; V_3 = scăderea producției finale cu cea 8%, însoțită de o creştere a consumurilor intermediare.

Deşi în toate cele 3 ipostaze are loc o îmbunătățire a corelațiilor dintre producția finală, consumurile intermediare, valoarea adăugată brută şi formarea brută de capital, agricultura nu dispune de capital suficient pentru o dezvoltare durabilă, investițiile nete reprezentând sub 7% din valoarea adăugată brută la sfârşitul deceniului actual.

3.2. Surse de sporire a capitalului

Procesul de formare şi creştere a capitalului este contradictoriu, pe de o parte datorită pierderilor de capital produse din cauze obiective şi subiective în reorganizarea agriculturii pe noi baze, iar pe de altă parte datorită nevoilor de capital pentru formarea şi dezvoltarea noii structuri agrare, inflației, îndeosebi, a celei prin costuri, cheltuielilor mari necesitate de protecția mediului, de organizarea, conducerea şi gestionarea exploatațiilor agricole.

Formarea unei agriculturi durabile presupune creşterea intensității capitalului. În cadrul acestui proces complex, de durată şi contradictoriu, direcțiile de acțiune şi sursele de formare a capitalului ar putea fi următoarele:

a) creşterea randamentului consumurilor intermediare şi de capital astfel încât ritmul creşterii valorii adăugate să fie superior ritmului sporirii acestor consumuri. Aceasta poate avea loc prin aplicarea tehnologiilor avansate şi îndeosebi a inovațiilor biotehnologiilor care nu necesita mari intervenții în alți factori de producție şi în infrastructură. Pe această cale, exploatațiile agricole îşi pot crea surse proprii de finanțare şi evita îndatorarea;
b) corelarea raporturilor dintre prețurile inputurilor industriale şi ale produselor agricole, luând în considerare prețurile pe piața mondială şi prin aplicarea unei legislații antimonopol;
c) practicarea unui sistem elastic în domeniul creditelor şi dobânzilor: orientarea creditelor de investiții în funcție de obiectivele restructurării (amenajări funciare; creşterea animalelor; maşini, utilaje şi instalații agricole; credite fără dobândă sau cu dobândă redusă pentru ramurile sau sectoarele cu produse deficitare şi de importanță strategică pentru securitatea alimentară, pentru producătorii din zonele defavorizate şi familiile tinere care întemeiază exploatații agricole);
d) practicarea unui sistem stimulativ de impozitare pe venit şi profit prin reduceri sau scutiri integrale de impozit pentru investițiile făcute în ramurile şi sectoarele care produc produse deficitare şi de importanță strategică pentru securitatea alimentară;
e) Investițiile din bugetul public pentru obiective şi acțiuni de importanță strategică pentru dezvoltarea agriculturii: cercetarea ştiințifică fundamentală, lucrări de îmbunătățiri funciare, combaterea bolilor şi dăunătorilor, învățământul agricol;
f) împrumuturi externe pentru investiții în maşini şi utilaje agricole, lucrări de îmbunătățiri funciare, animale, pregătirea cadrelor etc., acor-

date de organizații internaționale: Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Comunitatea Economică Europeană;

g) investiții de capital străin directe sau prin cooperare cu agenții economici din agricultură.

3.3. Formarea capitalului uman

Formarea şi dezvoltarea agriculturii durabile în general şi a capitalului în special depinde de utilizarea resurselor de muncă şi de potențialul productiv al acestora.

Țara noastră dispune de resurse de muncă abundente care prezintă atât şanse pentru formarea unei agriculturi durabile cât şi unele trăsături care diminuează forța lor productivă. Există un corp ingineresc cu pregătire şi competență, cadre cu calificare medie, precum şi un potențial de cercetare în unități de cercetare ştiințifica şi învățământul superior.

Resursele de muncă formate din țărănime prezintă un proces de feminizare, de îmbătrânire, un nivel redus de calificare (în special foştii membri cooperatori) privind tehnologiile în producția vegetală şi creşterea animalelor şi, îndeosebi, în conducerea şi gestionarea exploatațiilor agricole, şi un nivel redus de utilizare.

Creşterea potențialului productiv al resurselor de muncă din agricultură s-ar putea realiza de instituții guvernamentale şi neguvernamentale prin politici specifice şi pârghii economico-financiare după cum urmează:

- organizarea de cursuri de calificare de către camerele agricole în domeniul producției vegetale, creşterii animalelor, conducerii şi gestiunii exploatațiilor agricole familiale, cu finanțare de la bugetul public şi cu participare financiară a producătorilor agricoli;
- organizarea de cursuri de calificare în diferite meserii necesare zonelor rurale, precum şi în servicii care să reducă fenomenul de timp parțial în agricultură şi să asigure o creştere a veniturilor;
- organizarea sistemului de extension pentru consultanța în domeniile tehnologice, marketing, management şi juridic, de către institute şi stațiuni de cercetări, institute de învățământ superior şi camerele agricole;
- reorganizarea programelor de învățământ mediu şi superior şi adaptarea la noua structură agrară;
- organizarea pregătirii de tip managerial a conducătorilor de societăți comerciale, regii autonome şi cooperații rurale;
- organizarea de cursuri de specialitate în domeniile informaticii, marketingului şi juridic;
- organizarea pregătirii de înaltă calificare cu sprijinul unor organizații internaționale în domeniile cadastrului, managementului, marketingului şi al utilizării tehnicii automate de calcul.

4. DEZVOLTAREA AGRICULTURII DURABILE PE BAZA CONSOLIDĂRII SISTEMULUI INSTITUȚIONAL AL ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Reforma economică şi socială prin care se realizează instituțiile şi mecanismele economiei de piață şi se pun în mişcare forțele pieței: dezvoltarea sectorului privat, liberalizarea prețurilor şi comerțului, extinderea pieței muncii, liberalizarea salariilor şi îmbunătățirea sistemului de protecție socială, extinderea pieței financiare şi liberalizarea pieței valutare, se particularizează în agricultură prin:

- un grad mai ridicat de privatizare decât în alte sectoare de activitate şi existența unor dezechilibre atât în interiorul ramurii - neconcordanța dintre noua structură a proprietății şi exploatațiilor şi sistemul de servicii pentru agricultură (mecanizare, irigații, protecția plantelor şi animalelor), cât şi în afara ei determinate de menținerea agenților economici cu caracter de monopol care furnizează inputuri agriculturii sau achiziționează şi comercializează produsele agricole;
- realizarea de prețuri de echilibru la majoritatea produselor, ca urmare a liberalizării acestora, cu excepția unor produse care sunt subvenționate la producător sau/şi la consumator (pâine, zahăr, ulei, unele produse din carne); stabilirea unor prețuri fixe la nivel central, sistemul defectuos de negociere al acestora, precum şi practicarea de subvenții la unele produse creează distorsiuni şi dezechilibre în funcționarea pieților produselor agricole;
- cu toate măsurile de intervenție - subvenționarea parțială a combustibilului, îngrăşămintelor chimice, semințelor, dobânzilor la credite etc., pentru reglarea pieților produselor agroalimentare, prețurile acestor produse au manifestat o puternica tendință inflaționistă caracterizată printr-o creştere mai rapidă decât a prețurilor internaționale, căpătând la unele produse aspecte economice şi sociale patologice. Cauzele principale au fost inflația datorată dezechilibrului dintre cerere şi ofertă şi inflația prin costuri. Inflația prin costuri a fost determinată de creşterea prețurilor la inputurile din afara ramurii, de deficiențele în conversia consumurilor intermediare, de nivelul de organizare şi gestiune al exploatațiilor agricole, precum şi de neadaptarea activității de achiziționare şi comercializare a produselor agricole la schimbările' intervenite în structura agrară;
- necorelarea prețurilor produselor agricole cu cele de pe piața mondială şi cu liberalizarea pieței valutare generează dereglări în prețurile

produselor agricole şi frânează formarea capitalului exploatațiilor agricole şi celorlalți agenți economici;

– extinderea pieței financiare are o influență pozitivă asupra funcționării pieţelor agricole. Exploatațiile agricole țărăneşti au însă un grad scăzut de "monetarizare", din cauza subvențiilor şi creditelor acordate prin agenți economici cu rol integrator, a efectuării unor lucrări agricole pe baza cheltuielilor din bugetul public nerambursate, precum şi din cauza inexistenței unui sistem de impozite şi taxe în gospodăriile țărăneşti, pe terenurile agricole, pe patrimoniu şi pe venituri.

4.1. Utilizarea de stabilizatori pentru echilibrul pieţelor

Oprirea declinului producției agricole, contracararea inflației şi depăşirea dezechilibrelor existente necesită utilizarea unui sistem de stabilizatori ai pieţelor cum sunt: programele de producție prin care să se coreleze oferta cu cererea solvabilă; folosirea variabilelor macroeconomice cu funcții de reglare - prețurile, creditele şi dobânda, pârghiile financiare - impozite, laxe, mecanismele de formare şi utilizare a fondurilor de echivalent subvenții la producător şi la consumator, precum şi a fondurilor destinate asigurării de risc a producătorilor.

Utilizarea acestor stabilizatori este concepută pe termen scurt - anii 1992-93, pe termen mediu - până în 1995, precum şi pe termen lung.

Întregul mecanism trebuie să cuprindă piața factorilor de producție, piața produselor, piața serviciilor, precum şi agenții economici integratori cu funcții de organizare şi de antrenare care să asigure promovarea performanțelor, competitivității şi concurenței.

a) Programele de producție. Punctul de plecare şi elementul hotărâtor pentru stabilizarea pieţelor îl constituie elaborarea de programe la produsele care au importanță strategică pentru securitatea alimentară. Aceste produse sunt: cereale, plante tehnice (sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, soia), legume, cartofi, fructe struguri, produse animaliere (carne, lapte, ouă), precum şi furaje proteice.

Programele de producție trebuie stabilite în funcție de cererea solvabilă internă, precum şi de piața externă şi susținute prin asigurarea cu factori de producție şi prin acțiunea coroborată a tuturor variabilelor macroeconomice cu funcții de reglare.

b) Prețurile factorilor de producție, produselor agricole şi serviciilor Orientarea principală o constituie liberalizarea treptată a prețurilor, respectiv crearea condițiilor pentru formarea acestora pe baza raportului dintre cerere şi oferta.

Pe termen scurt, se va continua procesul de reducere a subvenționării unor factori de producție (motorină, îngrăşăminte, pesticide, semințe şi furaje proteice) şi a unor produse agroalimentare (pâine, lapte, zahăr, ulei, unele sortimente de carne), precum şi a serviciilor.

Pe termen lung, se va urmări restrângerea treptată a nomenclatorului grupelor de produse şi produselor ale căror preţuri sunt plafonate, în concordanţă cu procesul restrângerii subvenţionării.

Inserţia agriculturii în economia de piaţă presupune instituirea unui nou sistem de preţuri care să îmbine acţiunea de liberalizare a acestora cu intervenţionismul puterii publice. în cadru! acestui sistem de preţuri se disting:

- preţul indicativ, propriu unei zone deficitare ia nivelul căruia se asigură un venit minim producătorului agricol şi la care ar urma să se aplice majorări periodice;
- preţul de intervenţie, care exprima limita inferioară sub care preţurile pieţei nu trebuie să scadă. Atingerea acestei limite declanşează intervenţia organelor guvernamentale; ele sunt preţuri garantate;
- preţul "prag" este preţul sub nivelul căruia un produs provenind din terţe ţări nu poate fi importat;
- preţul de referinţă reprezintă preţul minim la care un produs din terţe ţări poate fi importat;
- preţul pieţei libere, format pe baza confruntării directe dintre vânzători şi cumpărători.

c) Credite şi dobânzi

Având în vedere starea actuală a agriculturii şi particularităţile producţiei agricole, creditul se constituie într-o sursă de bază a realizării programelor de producţie şi a echilibrării raportului dintre cerere şi ofertă. Acordarea de credite producătorilor agricoli trebuie să se facă diferenţiat în raport cu indicatorii de apreciere a activităţii agenţilor economici - solvabilitate, lichiditate financiară, rentabilitate, cu natura activităţii pentru care se solicită, acordându-se prioritate creditelor pentru intervenţii în noi obiective, modernizări, tehnologii performante, sectoare şi produse deficitare, cu dezvoltarea zonală a agriculturii.

Concomitent cu majorarea ratei dobânzilor în vederea limitării inflaţiei, este necesară continuarea finanţării lucrărilor agricole din toamna acestui an şi din primăvara anului următor cu o dobândă de 15%, precum şi realizarea unor programe de finanţare cu o dobândă redusă a micilor producători agricoli. în perspectivă, rata dobânzilor se va diminua pe măsura diminuării ratei inflaţiei.

d) Sistemul fiscal

Constituind principala legătură a exploataţiilor agricole cu bugetul public şi local, sistemul fiscal trebuie astfel conceput încât să conducă la susţinerea gospodăriilor ţărăneşti viabile, la dezvoltarea unor ramuri de importanţa majoră pentru economia naţională, a zonelor defavorizate etc.

Fiscalitatea trebuie să fie echilibrată şi suportabilă de către producătorii agricoli. Impozitarea trebuie să se facă în raport de suprafaţa de teren şi de venitul net.

Impozitul funciar - pe teren, se impune a fi diferenţiat pe zone de fertilitate şi categorii de folosinţă, iar impozitul pe veniturile exploataţiei - să aibă la

bază norme de venit net pe hectar şi pe animal, diferenţiate în funcţie de zona de favorabilitate, categoria de folosinţă, specia de animale. Ca şi în celelalte ramuri ale economiei, sistemul de impozitare trebuie să fie progresiv. Pentru protejarea producătorilor cu venituri mici, până la o anumită limită de venit anual, această categorie ar trebui scutită de plata impozitului. De asemenea, pentru a stimula realizarea unor programe deficitare, sistemul de impozitare trebuie să prevadă o serie de înlesniri fiscale concretizate în scutiri sau reduceri ale impozitului pe venit. Scutiri sau reduceri de impozit pe venit s-ar impune şi în situaţia de pierdere totală sau parţială a producţiei datorata unor calamităţi naturale. în cadrul politicii fiscale trebuie avută în vedere şi înlocuirea impozitului pe circulaţia mărfurilor cu taxa pe valoarea adăugată.

e) Fondul de orientare şi ajustare structurală

1) După 1989, în condiţiile liberalizării preţurilor, s-a practicat atât subvenţionarea producătorilor agricoli, cât şi a consumatorilor de produse agroalimentare.

Practicarea unor subvenţii la producător şi la consumator, inerente perioadei de tranziţie, a avut unele avantaje dar a creat şi mari dezechilibre.

Reorganizarea pe noi baze a agriculturii şi neadaptarea agenţilor economici la mecanismele de piaţă, în curs de formare, au determinat subvenţionarea producătorilor ca o măsură de urgenţă pentru salvarea producţiei. La rândul ei, subvenţionarea consumatorilor a compensat parţial efectele procesului inflaţionist şi a atenuat tensiunile sociale.

Subvenţionarea la producător n-a oprit însă procesul inflaţionist prin costuri, iar subvenţionarea la consumator n-a oprit procesul inflaţionist prin cerere.

Subvenţionarea la producător n-a stimulat preocuparea pentru reducerea costurilor, aceasta având consecinţe negative asupra gestiunii şi autonomiei societăţilor comerciale agricole şi de mecanizare a agriculturii, precum şi asupra activităţii agenţilor economici cu funcţie de integrare din industria alimentară şi din circulaţia produselor.

Pentru oprirea şi înlăturarea acestor procese, pentru consolidarea noii structuri agrare, formarea capitalului, echilibrarea pieţelor şi susţinerea veniturilor producătorilor agricoli se propune constituirea şi instituţionalizarea Fondului de orientare şi ajustare structurală ă agriculturii.

2) Sursele de constituire a Fondului ar putea fi următoarele:

- bugetul public;
- impozitele şi taxele prelevate de administraţia locală;
- taxa asupra valorii adăugate;
- taxele vamale prelevate la importul de produse agroalimentare, tractoare şi maşini agricole, îngrăşăminte chimice;
- cotă parte din veniturile Fondului Proprietăţii de Stat realizate din privatizarea societăţilor comerciale din agricultură;
- împrumuturi externe destinate agriculturii.

3) Fondul de orientare şi ajustare structurală a agriculturii ar putea fi utilizat în următoarele direcții:

- pentru obiective şi acțiuni de importanță strategică cum sunt investiții în acțiuni de îmbunătățiri funciare, cercetare ştiințifică fundamentală, dezvoltarea infrastructurii rurale, precum şi pentru prevenirea şi combaterea unor boli cu caracter endemic la plante şi animale (din bugetul public);
- pentru susținerea prețurilor la unele inputuri necesare agriculturii: combustibili şi energie, îngrăşăminte, produse chimice, semințe, material săditor şi de plantat, furaje proteice, servicii de mecanizare şi irigații, şi sanitar-veterinare;
- susținerea dobânzilor la creditele pe termen lung, pentru investiții, procurarea de maşini, tractoare şi instalații, lucrări de îmbunătățiri funciare, animale de reproducție, iar la creditele pe termen scurt - pentru semințe, material de plantat, produse chimice, furaje proteice şi material seminal;
- pentru formarea profesională a producătorilor;
- pentru facilități fiscale - scutiri şi reduceri de impozite, altă licență, compensații pentru reorientarea producției, retragerea din agricultură etc.

4} Administrarea Fondului de orientare şi ajustare structurală a agriculturii se va realiza de către o instituție specializată din componența Ministerului Agriculturii şi Alimentației, iar gestionarea va fi reglementată prin lege.

4.2. Piața factorilor de producție

Piața factorilor de producție din agricultură, înscriindu-se în mecanismul general al variabilelor macroeconomice cu funcții de producție şi cu funcții de reglare are o serie de caracteristici proprii determinate de particularitățile în care se realizează procesele de producție şi economice din această ramură. Aceste particularități vizează toate componentele pieței factorilor de producție - piața funciara, piața aparatului productiv, piața mijloacelor circulante, piața muncii, precum şi piața capitalului.

4.2.1. Piața funciară

Întrucât proprietatea funciară constituie piatra unghiulară a întregului sistem social clin agricultură, care generează un complex de interese atât individuale şi de grup, cât şi generale, de ordin național, fondul funciar agricol face obiectul unei piețe aparte, a unei piețe speciale.

Piața pământului este în prezent limitată datorită neacordării, încă, a titlurilor de proprietate, pentru cea mai mare parte a fondului funciar, practicându-se forme ilicite de vânzare-cumpărare mai ales a terenurilor din intravilan, pre-

cum şi de arendare a terenurilor. Formarea pieţei funciare necesită instituirea unor legături directe şi implicite între obiectul proprietăţii prin intermediul elementelor ei - posesiunea, utilizarea, dispoziţia şi uzufructul - şi exploataţiile agricole şi alţi agenţi economici care acţionează în economia de piaţă.

Organizarea pieţei funciare necesită luarea în considerare a fiecărui element al proprietăţii asupra pământului şi a ansamblului acesteia, precum şi a diferitelor forme de funcţionare, urmărindu-se reglarea prin variabilele macroeconomice a proceselor economice pe care le declanşează.

a) Vânzarea-cumpărarea de terenuri agricole se va extinde pe măsura acordării titlurilor de proprietate în principal pe seama suprafeţelor de teren deţinute de proprietarii nelegaţi de agricultură sau vârstnici. Procesele pe care te generează sunt contradictorii constând, pe de o parte, în concentrarea proprietăţii funciare şi a exploataţiilor care favorizează utilizarea tehnicilor şi tehnologiilor avansate, creşterea producţiei şi productivităţii muncii şi, pe această bază, a forţei economice în lupta de concurenţă, iar pe de altă parte, în pericolul deposedării de pământ a unor categorii de ţărani şi apariţia unor stări conflictuale, în transferul unor surse de dezvoltare create în agricultură în alte sectoare neagricole, în creşterea costurilor de producţie individuale şi a presiunii asupra preţurilor de vânzare a produselor agricole, influenţând în ultimă instanţă costul alimentaţiei pentru întreaga populaţie.

Pentru contracararea efectelor negative ale vânzării-cumpărării de terenuri agricole, s-ar impune ca Agenţia de Dezvoltare şi Amenajare Rurală, pe lângă atribuţiile ce-i sunt stabilite prin Legea fondului funciar, să urmărească evoluţia preţurilor pieţei funciare şi să elaboreze preţuri orientative pe zone, categorii de terenuri etc., să acţioneze în direcţia formării gospodăriilor agricole bazate pe munca familială.

b) Arendarea pământului se prefigurează ca un proces de mai mare amploare şi mai dinamic în raport cu vânzarea-cumpărarea de terenuri. Ea nu schimbă structura de proprietate asupra pământului şi prezintă avantajul că piaţa pentru folosirea pământului se face din rezultatele obţinute, stimulând producţia pentru piaţă şi preocuparea pentru venit net, pentru profit. Pentru organizarea acestui segment al pieţei funciare s-ar impune crearea cadrului juridic care să reglementeze modul de stabilire şi de plată a arendei, obligaţiile şi drepturile părţilor contractante, astfel încât să se evite apariţia unor stări conflictuale, folosirea neraţională a pământului, presiuni asupra costurilor de producţie datorate arendei etc.

c) Transferul de proprietate asupra pământului prin intermediul acţiunilor da posesorilor lor dreptul de a participa la deciziile privind utilizarea suprafeţelor de teren şi a întregului patrimoniu al exploataţiilor agricole, valorificarea rezultatelor şi distribuirea uzufructului inclusiv pentru dividendele ce le revin. Această formă a pieţei funciare a apărut în legătură cu terenurile trecute în proprietatea de stat, ca efect al unor legi speciale, altele decât cele de expropriere, pentru care foştii proprietari au primit acţiuni şi se extinde ca rezultat al

privatizării societăților comerciale agricole prin vânzarea de acțiuni. Ea îşi pierde caracterul autonom, acțiunile şi transferul lor vizând părți din întregul patrimoniu al societăților comerciale agricole.

Eficiența funcționarii unei asemenea piețe presupune:

- evaluarea corectă a suprafețelor de teren şi a întregului patrimoniu;
- valorificarea avantajelor concentrării producției;
- orientarea, prin intermediul dividendelor şi al altor stabilizatori ai pieței, a comportamentului acționarilor în direcția producției performante.

4.2.2. Piața tractoarelor şi a maşinilor agricole

Schimbările care au loc în agricultura noastră nu diminuează rolul maşinismului. Dimpotrivă, agricultura performantă către care tindem se va baza pe maşinism.

Principalele caracteristici ale formării şi dezvoltării pieței tractoarelor şi maşinilor agricole sunt determinate de:

- cererea relativ mare influențată de nivelul redus al înzestrării tehnice a agriculturii şi de gradul avansat de uzură a! tractoarelor, maşinilor agricole, instalațiilor existente;
- diversificarea cererii, avându-se în vedere, pe de o parte, existența societăților comerciale agricole, asociațiilor producătorilor agricoli care solicită tractoare şi maşini agricole de mare capacitate, iar pe de altă parte, existența gospodăriilor familiale care solicită maşini şi utilaje adaptate producției de scară redusă;
- nevoia unei mai mari diversificări a maşinismului în raport cu structura producției agricole şi cu particularitățile zonale.

Starea economică precară a producătorilor agricoli face ca sursa principală de capital pentru înzestrarea tehnică să o constituie creditul acordat cu facilitați de rambursare şi de susținere a dobânzilor.

Pe termen scurt, până la liberalizarea deplină a prețurilor produselor agricole, este necesară intervenția publică pentru reglarea pieței tractoarelor şi maşinilor agricole în sensul corelării prețurilor acestora cu prețurile produselor agricole, înlăturării tendințelor de monopol.

4.2.3. Piața îngrăşămintelor şl a altor substanțe chimice

Realizarea progresului tehnic prin chimizare este influențată, pe de o parte, de existența unor capacități ale industriei de producere a cantităților necesare la aproape toate categoriile de substanțe chimice, iar pe de altă parte, de dependența de importul de resurse, îndeosebi pentru îngrăşămintele potasice şi fosfatice.

Oferta şi cererea solvabilă de substanțe chimice se află sub incidența celor două caracteristici, impunând, atât la nivelul industriei chimice, cât şi al agri-

culturii, măsuri şi acţiuni în raport cu posibilităţile interne şi conjunctura pieţei internaţionale.

Întrucât producţia de substanţe chimice este dependentă în mare măsură de importul de resurse şi de preţul pieţei mondiale, este necesar, cel puţin pe termen scurt şi mediu, ca utilizarea acestora să fie susţinută printr-un sistem de subvenţionare a producătorilor agricoli - preţuri reduse, credite sau alte facilităţi.

4.2.4. Piaţa muncii

Piaţa muncii agricole se formează şi funcţionează în strânsă legătură cu schimbările care au loc în agricultură şi în economia naţională. Ea vizează peste o pătrime din populaţia ocupată a ţării.

Caracteristica principală a pieţei muncii în prezent şi în perspectivă o constituie accentuarea fenomenului de timp parţial, de subutilizare a forţei de muncă, de şomaj ascuns.

Pe fondul unui excedent global, surplusul de forţă de muncă din unele sectoare ale producţiei agricole, perioade ale anului, regiuni şi zone, exploataţii, coexistă cu deficitul în altele, aceste dezechilibre influenţând producţia, gradul de ocupare a forţei de muncă, veniturile obţinute. Acestor dezechilibre li se .adaugă altele de structură - de vârstă, sex, de calificare profesională care vor marca piaţa muncii şi în viitor.

Formarea şi dezvoltarea pieţei muncii agricole necesită măsuri şi acţiuni cu caracter economic, instituţional - legislativ, informaţional şi educaţional:

- crearea de noi locuri de muncă în agricultură şi în sectoarele neagricole din mediul rural;
- recalificarea sau policalificarea forţei de muncă pentru creşterea gradului de ocupare în agricultură şi/sau în sectoarele neagricole;
- reglementarea raporturilor salariate în agricultura particulară, stabilirea salariului minim garantat pentru forţa de muncă angajată, inclusiv pentru zilieri, a contribuţiei pentru asigurări sociale, a normelor de protecţie socială, inclusiv a şomerilor;
- acordarea salariilor în societăţile comerciale cu capital de stat sau mixt în raport cu productivitatea muncii;
- organizarea sistemului instituţional al administrării şi funcţionării pieţei muncii agricole - agenţii specializate pentru orientarea, recrutarea şi angajarea forţei de muncă;
- organizarea sistemului informaţional privind cererea şi oferta forţei de muncă din agricultură.

4.2.5. Piaţa serviciilor

Formarea pieţei serviciilor este determinată de două tendinţe contradictorii:

a) tendinţa exploataţiilor agricole de a se dota cu toate mijloacele necesare desfăşurării proceselor de producţie;

b) tendința de desprindere a unor activități şi autonomizarea lor sub forma serviciilor pentru agricultură.

Această ultimă tendință decurge în primul rând din însăşi natura acestor activități: mari lucrări de îmbunătățiri funciare (sistemele mari de irigații, desecări, combaterea eroziunii solului etc.), alimentarea cu energie electrică, combaterea bolilor endemice la plante şi la animale, producerea materialului biologic etc. în al doilea rând ea decurge din economicitatea organizării şi automatizării acestor activități: reducerea cheltuielilor cu mecanizarea, evitându-se supradotarea şi subutilizarea maşinilor agricole, raționalizarea utilizării în comun a obiectivelor de investiții; efecte economice superioare datorită calității serviciilor etc.

Automatizarea serviciilor are loc sub forme organizaționale diferite: regii autonome, societăți comerciale cu capital de stat şi privat, asociații ale producătorilor etc.

Mecanismele de funcționare a pieței serviciilor vor fi diferite în raport cu natura şi rolul acestora în procesele de producție şi economice din agricultură.

în cazul mecanizării lucrărilor agricole, de exemplu, ținând seama de tendințele care se manifesta în agricultura țărilor dezvoltate este necesar să se mențină şi să se dezvolte serviciile autonome de mecanizare, înlăturarea monopolului şi funcționarea acestora pe baza concurenței şi performanței. Pe termen scurt, tarifele ar trebui susținute prin credite, dobânzi subvenționate şi alte înlesniri fiscale; liberalizarea tarifelor ar urma să aibă loc corelat cu liberalizarea prețurilor produselor agricole.

În cazul irigațiilor, costul apei ar urma să fie subvenționat diferențiat în funcție de produsele la care se utilizează, subvențiile având ca surse bugetul public şi contribuțiile agenților utilizatori ai apei şi ai produselor agricole.

4.3. Piața produselor agricole. Măsuri de stabilizare

a) Orientări generale

Contracararea dezechilibrelor existente pe piața produselor alimentare, cauzate în principal de nivelul redus al producției în raport cu cererea solvabilă şi de inflația de costuri, poate avea loc prin utilizarea următoarelor instrumente: programe de producție corelate cu cererea solvabilă, prețuri, credite, dobânzi, impozite, taxe, subvenții.

Prin utilizarea acestor instrumente trebuie să se urmărească pentru fiecare produs următoarele obiective:

- acoperirea cererii solvabile;
- formarea capitalului prin obținerea de profit la fiecare produs;
- stimularea producătorilor agricoli pentru inovații tehnologice, raționalizarea proceselor de producție şi reducerea costurilor;
- stimularea agenților economici din activitățile postrecoltă pentru valorificarea superioară a materiilor prime, îmbunătățirea calității produselor, reducerea costurilor şi creşterea competitivității.

Pentru reducerea risipei, a consumurilor intermediare, a tendințelor inflaționiste (de costuri) şi stimularea raționalizării şi inovațiilor, acordarea de înlesniri la credite şi dobânzi, la impozite şi taxe, precum şi de subvenții se va face pentru fiecare produs având ca nivel de referință consumurile stabilite în tehnologiile elaborate de institutele şi stațiunile de cercetări de profil.

Urmărirea obiectivelor menționate şi punerea în funcțiune a stabilizatorilor este necesar să se facă începând cu toamna acestui an pentru anul agricol 1992-1993, pentru anii următori adaptându-se în raport cu evoluția piețelor produselor agroalimentare şi a economiei naționale.

b) Studii de caz pentru anul agricol 1992-1993

GRÂU

Date de bază:

a) Producție totală: minim 7 mii tone
b) Tipurile de preț:
   - preț indicativ;
   - preț de intervenție;
   - prețul pieței;
   - prețul pieței mondiale.

Ipoteza I: Producătorii agricoli vor primi prețul indicativ cu următoarele facilități pentru cei care contractează cu unitățile Romcereal o cantitate de minimum 1500 kg la ha:

a) acordarea de credite cu dobândă subvenționată;
b) suportarea de la bugetul de stat:
   - 50% din costul lucrărilor mecanice de înființare a culturii;
   - 50% din diferența dintre prețul pentru sămânță şi cel de consum;
   - 50% din cheltuielile cu îngrăşămintele şi substanțele de combatere a buruienilor, bolilor şi dăunătorilor;
   - cheltuielile aferente energiei electrice şi apei pentru irigat.
c) prime progresive pentru cantitatea de grâu livrată peste cea contractată de 1,5 tone/ha.

Prețul indicativ este prețul practicat în perioada încheierii contractelor. Acest preț va fi corectat de beneficiar în momentul cumpărării griului în funcție de condițiile de producție şi de rata inflației.

Ipoteza a II-a: Vânzarea la prețul pieței mondiale

Producătorii care contractează producția la prețul pieței mondiale nu beneficiază de dobânzi subvenționate, înlesniri fiscale, subvenții, prime.

SFECLA DE ZAHĂR

Date de bază:

a) Producția totală: 7500 mii tone
b) Tipuri de preturi:

- preț indicativ;
- preț de intervenție.

Vânzarea la prețul indicativ cu următoarele facilități pentru producătorii care contractează minimum 20 tone la hectar:

a) acordarea de credite cu dobândă subvenționată;
b) acordarea de subvenții suportate de fabrică pentru lucrările de bază:
   - arat, discuit, grăpat - 50% din tarifele de plată;
   - sămânță - 100%;
   - substanțe chimice - 50% din prețul acestora;
   - irigații - 50% din costul apei;
   - transportul producției -100%;
c) prime progresive pentru cantitatea de sfeclă livrată peste cea contractată de 20-tone la hectar;
d) acordarea de către fabrică a unor stimulente, producătorilor de sfeclă, constând din unele cantități gratuite de zahăr pentru fiecare tonă de sfeclă livrată, precum şi contra cost, la prețuri de producție, a unor cantități de melasă, tăiței, borhot (în măsura în care stat solicitate de către producători).

Prețul indicativ va fi corectat de beneficiar ta momentul livrării producției, ta funcție de condițiile de calitate şi de rata inflației.

Prețul de intervenție se va plăti producătorilor care nu au contractat producția cu organizațiile abilitate în acest sens; în aceste condiții producătorii nu vor beneficia de facilitățile şi stimulentele acordate contractanților.

CARNEA DE BOVINE

Date de bază:

a) Producția totală: 500 mii tone
b) Tipurile de preț:
   - preț indicativ;
   - preț de intervenție;
   - prețul pieței;
   - prețul internațional.

Ipoteza I: Producătorii agricoli vor primi prețul indicativ şi următoarele stimulente, în condițiile contractării unei cantități minime de 400 kg carne:

a) acordarea de credite cu dobândă subvenționată şi cu amânare la rambursare de 2 ani pentru procurarea de material biologic cu valoare zootehnică ridicată;
b) acordarea de credite cu dobândă redusă pentru procurarea de furaje de volum;
c) acordarea de subvenții prin organizațiile contractante pentru furajele proteice în proporție de 50%;

d) prime progresive pentru livrări de carne peste cantitatea minimă contractată;
e) scutire de impozit pe venit până la 2 capete/gospodărie şi reducerea proporțională a impozitelor până la 4 capete/gospodărie;
f) acordarea de credite pe termen lung pentru investiții (construcții şi instalații zootehnice) cu dobândă bonificată.

Aceste stimulente se vor acorda crescătorilor de animale în condițiile consumurilor specifice (furaje şi energie) prevăzute în tehnologiile standard.

Prețul acordat producătorului va fi corectat de beneficiar în momentul achiziționării în raport cu calitatea produsului şi rata inflației.

Ipoteza a U-a: Vânzarea la prețul internațional.

Producătorii care contractează producția la prețul pieței mondiale la data livrării nu beneficiază de dobânzi subvenționate, înlesniri fiscale, subvenții, prime, etc.

Prețul de intervenție se va plăti producătorilor care nu au contractat producția cu organizațiile abilitate în acest sens; în aceste condiții producătorii nu vor beneficia de facilitățile şi stimulentele acordate contractanților.

CARNEA DE PORC

Date de bază:
a) Producția totală: 1300 mii tone
b) Tipurile de preț:
   – preț indicativ;
   – preț de intervenție;
   – prețul pieței;
   – prețul internațional.

Ipoteza I: Producătorii agricoli vor primi prețul indicativ şi următoarele stimulente în condițiile contractării unei cantități minime de livrare de 200 kg carne:
a) acordarea de credite cu dobândă subvenționată cu începerea rambursării după primul ciclu de producție pentru procurarea de material biologic cu valoare zootehnică ridicată;
b) acordarea de subvenții prin organizațiile contractante pentru furajele proteice în proporție de 50%;
c) prime progresive pentru livrări de carne peste cantitatea minimă contractată;
d) scutire de impozit pe venit până la 5 porci/gospodărie şi reducerea proporționată a impozitelor până la 10 porci/gospodărie;
e) acordarea de credite pe termen lung pentru investiții (construcții şi instalații zootehnice) cu dobândă bonificată.

Aceste stimulente se vor acorda crescătorilor de animale în condițiile consumurilor specifice (furaje şi energie) prevăzute în tehnologiile standard.

Preţul acordat producătorilor va fi corectat de beneficiar în momentul achiziţionării în raport cu calitatea produsului şi rata inflaţiei.

Ipoteza a II-a: Vânzarea la preţul internaţional

Producătorii care contractează producţia la preţul pieţei mondiale la data livrării nu beneficiază de dobânzi subvenţionate, înlesniri fiscale, subvenţii, prime etc.

Preţul de intervenţie se va plăti producătorilor care nu au contractat producţia cu organizaţiile abilitate în acest sens; în aceste condiţii, producătorii nu vor beneficia de facilităţile şi stimulentele acordate contractanţilor.

Acest preţ va fi diferenţiat în raport cu specificul producţiei; se va acorda un preţ de intervenţie mai ridicat pentru livrările efectuate în perioada de vară.

LAPTELE DE VACĂ

Date de bază:

a) Producţia totală: 43.000 mii hl

b) Tipurile de preţ:
- preţ indicativ;
- preţ de intervenţie;
- preţul pieţei.

Producătorii agricoli vor primi preţul indicativ şi următoarele stimulente în condiţiile contractării unei cantităţi minime de 1.500 l/cap de vacă:

a) acordarea de credite cu dobândă subvenţionată şi cu amânare la rambursare de 3 ani pentru procurarea de animale cu valoare biologică ridicată;
b) acordarea de credite cu dobândă redusă pentru procurarea de furaje de volum;
c) acordarea de subvenţii prin organizaţiile contractante' pentru furajele proteice în proporţie de 50%;
d) prime progresive pentru livrări de lapte peste cantitatea minimă contractată;
e) scutirea de impozit pe venit până la 3 vaci pe gospodărie şi reducerea proporţională a impozitelor până la 5 vaci pe gospodărie;
f) acordarea de credite pe termen lung pentru investiţii (construcţii şi instalaţii zootehnice) cu dobândă bonificată.

Aceste stimulente se vor acorda crescătorilor de animale în condiţiile încadrării în consumurile specifice (furaje şi energie) prevăzute în tehnologiile standard.

Preţul acordat producătorului va fi corectat de beneficiar în momentul achiziţionării în raport cu calitatea produsului şi rata inflaţiei.

Preţul de intervenţie se va plăti producătorilor care nu au contractat producţia cu organizaţiile abilitate în acest sens; în aceste condiţii producătorii nu vor beneficia de facilităţile şi stimulentele acordate contractanţilor.

Acest preţ va fi diferenţiat în raport cu specificul producţiei; se va acorda un preţ de intervenţie mai ridicat pentru livrările efectuate în perioada de iarnă.

5. INSTITUȚIILE SCHIMBĂRII. PARTENERIATUL PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII

5.1. Instituționalizarea parteneriatului

După 1989, în cadrul schimbărilor care au avut loc în sistemul economic şi social-politic, şi în agricultură s-au declanşat profunde procese şi mutații pe plan economico-social şi instituțional.

Crearea gospodăriilor agricole familiale ca formă dominantă a agriculturii;

reorganizarea unităților economice de stat în societăți comerciale şi regii autonome; abandonarea planificării imperative centralizate; intrarea exploatațiilor agricole în fluxurile economiei de piață; trecerea la un nou sistem de protecție socială; crearea unor noi instituții şi raporturi între administrația centrală, regională şi locală.

Procesele şi mutațiile declanşate necesită crearea unui *mecanism de parteneriat* care să asocieze sectorul public şi privat pentru realizarea unei agriculturi durabile în cadrul unei abordări globale a dezvoltării rurale.

La fundamentarea creării mecanismului de parteneriat - ca sistem de cooperare instituționalizat între sectorul public şi privat - ar putea fi avute în vedere următoarele:

- diversitatea proceselor sociale care au loc în agricultură şi în mediul rural;
- complexitatea activității legăturilor dintre agricultură şi sectoarele din amontele şi avalul acestei ramuri şi a vieții economice a comunității rurale;
- dimensiunile ecologice şi ale habitatului rural.

Crearea mecanismului de parteneriat ar trebui să servească la:

- mobilizarea experienței şi resurselor diferitelor instituții publice şi particulare;
- adoptarea politicii agrare şi rurale la condițiile specifice regionale şi locale;
- armonizarea dezvoltării locale şi regionale cu cea națională;
- folosirea eficientă a mijloacelor sectorului public şi privat.

Funcționarea sistemului de parteneriat ar putea avea loc prin cooperarea următoarelor forme instituționale:

- administrația publică şi alte organisme publice;
- exploatațiile agricole familiale şi alte unități economice cu capital de stat şi privat;
- asociații profesionale şi alte grupuri de interese;

Parteneriatul instituțional pentru dezvoltarea agriculturii şi comunităților rurale ar urma să fie organizat sub forma parteneriatului în cadrul sectorului public şi a parteneriatului care asociază sectorul public cu cel privat.

Parteneriatul în cadrul sectorului public poate fi inter sau intraadministrație publică.

Parteneriatul intraadministrație va avea în vedere acordurile de cooperare între diferite eşaloane ale administrației, adică între administrația centrală, regională şi locală sau municipală.

Parteneriatul interadministrație va avea în vedere colaborarea administrațiilor teritoriale la acelaşi nivel; de asemenea, aceasta trebuie să implice o cooperare între ministere, organisme publice şi altele similare ocupînd aceeaşi poziție.

Parteneriatul care asociază sectorul public şi privat trebuie să constituie o formă de cooperare mutuală pentru armonizarea obiectivelor de dezvoltare a agriculturii şi a mediului rural.

5.2. Obiective şi programe parteneriale de dezvoltare a agriculturii şi zonelor rurale

Parteneriatul implică stabilirea obiectivelor şi programelor de dezvoltare a agriculturii şi a mediului rural, precum şi a competențelor, a alocărilor financiare şi altor resurse cu luarea în considerare a riscurilor şi avantajelor pe o anumită perioadă.

Obiectivele trebuie să aibă în vedere, atât la nivel local şi regional, cât şi național, înscrierea într-o perspectivă integrată şi globală. În perioada de tranziție aceste obiective ar putea fi:

A. ÎMBUNĂTĂȚIREA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ ALE PRODUCĂTORILOR AGRICOLI ŞI ALE POPULAȚIEI DIN SPAȚIUL RURAL ŞI PARTICIPAREA LA RIDICAREA GENERALĂ A CALITĂȚII VIEȚII

Realizarea acestui obiectiv presupune:

- îmbunătățirea şi asigurarea veniturilor prin măsuri de politică a piețelor şi prețurilor (creşterea eficienței activității de marketing pe toate treptele pieței; utilizarea unor stabilizatori ai piețelor - programe de producție la principalele produse, frânarea inflației prin costuri prin susținerea prețurilor factorilor de producție, măsuri fiscale etc.);
- îmbunătățirea veniturilor prin dezvoltare structurală şi măsuri în domeniul producției (întărirea gospodăriilor țărăneşti bazate pe munca familială; evitarea atât a concentrării excesive cât şi a atomizării exploatațiilor agricole; dezvoltarea colaborării dintre exploatații prin organizarea cooperației rurale; modernizarea tehnologiilor de producție; sporirea productivității muncii şi diminuarea costurilor; perfecționarea conducerii exploatațiilor agricole; compensații pentru dezavantaje de ordin natural etc.);

- îmbunătățirea situației sociale a populației active din agricultură (ameliorarea condițiilor de muncă şi de locuit; creşterea nivelului de pregătire generală şi profesională; asigurarea informării şi asistenței socio-economice; asigurări sociale);
- îmbunătățirea condițiilor de viață în comunitățile rurale (diminuarea dezechilibrelor regionale; ameliorarea infrastructurii, a spațiului locativ şi a agrementului, a nivelului de instruire a populației; diversificarea activităților şi crearea condițiilor de combinare a veniturilor).

B. APROVIZIONAREA POPULAȚIEI şi A ECONOMIEI CU CANTITĂȚILE NECESARE DE PRODUSE LA PREȚURI REZONABILE

Înfăptuirea acestui obiectiv se poate realiza prin măsuri care vizează:

- dezvoltarea multilaterală la nivel național, regional şi local cu luarea în considerare a avantajelor pe care le oferă condițiile pedoclimatice şi economice pentru zonarea şi specializarea producției;
- îmbunătățirea siguranței de randament la produsele vegetale şi animale, respectiv, trecerea de la sistemul preponderent extensiv la cel intensiv, prin promovarea progresului tehnic pe principalele sale direcții - ridicarea potențialului productiv ăl pământului prin lucrări de îmbunătățiri funciare; extinderea maşinismului; folosirea substanțelor chimice; aplicarea rezultatelor ştiințifice biologice îndeosebi a geneticii şi nutriției; promovarea bioingineriei şi biotehnologiilor;
- organizarea activității de producție agricolă, prelucrare şi comercializare a produselor pe baza integrării, competitivității şi rentabilității.

C. PRODUCEREA DE ALIMENTE "CURATE" şi ARMONIZAREA AGRICULTURII CU MEDIUL ÎNCONJURĂTOR

Se au în vedere:

- conceperea şi aplicarea unui nou tip de progres tehnic în agricultură care să înlăture neajunsurile calității produselor în sectorul industrial pe baza sporirii rolului factorilor biologici potențiali prin utilizarea bioingineriei şi biotehnologiilor în producția vegetală şi animală;
- redimensionarea exploatațiilor agricole şi retehnologizarea marilor unități de tip industrial în domeniul creşterii animalelor;
- utilizarea substanțelor chimice, a îngrăşămintelor organice, a apei şi a tehnologiilor de lucrare a solului pe baza unor norme care să limiteze şi să elimine poluarea;
- introducerea sistemului de penalizări de ordin fiscal pe principiul "poluatorul plăteşte", precum şi a unui sistem de stimulente în domeniul prețurilor şi fiscalității pentru producerea de alimente "curate";
- combinarea eforturilor publice şi ale agenților economici pentru retehnologizarea proceselor de producție în vederea reducerii şi eliminării

efectelor poluante, înfrumusețarea peisajului rural-natural şi crearea de zone recreative.

D. PARTICIPAREA AGRICULTURII LA INTEGRAREA PE PLAN REGIONAL, EUROPEAN ŞI MONDIAL

Realizarea acestui obiectiv implică programe care să aibă în vedere:

- adoptarea unei structuri a producției în funcție de cererea externă;
- competitivitatea şi avantajele comparative;
- alinierea la standardele internaționale privind calitatea produselor;
- acordurile pe termen mediu şi lung cu partenerii externi.

5.3. Tipurile de parteneri şi relațiile parteneriale

Parteneriatul este un sistem instituțional vast care îmbracă diferite forme de organizare, de relații complexe, economice, financiare şi juridice, între parteneri. în funcție de nivelul de luare a deciziilor, parteneri ar putea fi: administrația publică centrală (puterea executivă) şi sectorială (ministere şi organisme similare), organizații neguvernamentale (Agenția pentru Dezvoltare şi Amenajare Rurală, uniuni profesionale ale producătorilor, uniuni patronale, federații ale cooperativelor rurale, uniuni sindicale, uniuni naționale de asigurare, uniunea camerelor agricole, agenții economici specializați pe produse sau anumite grupe de produse (Oficiul național al cerealelor etc.). La acest nivel, parteneriatul ia decizii şi urmăreşte realizarea de programe de dezvoltare a agriculturii şi mediului rural în concordanță cu obiectivele generale ale dezvoltării economice şi sociale.

La nivel regional, pe baza descentralizării şi a autonomiei administrativ-teritoriale, relațiile între parteneri se stabilesc pe baza componentelor decizionale luând în considerare condițiile şi particularitățile zonale şi interferențele interregionale.

La nivel local, parteneriatul are în vedere administrația locală şi. diversitatea agenților economici privați şi publici din domeniile agriculturii, industriei, serviciilor şi a infrastructurii rurale.

Întregul sistem de parteneriat trebuie conceput pe baza participării (adeziunii) la elaborarea programelor, la luarea deciziilor şi la realizarea lor, având drept criterii fundamentale eficiența economică şi socială, prin realizarea unor raporturi favorabile intre eforturi şi rezultate.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 28-29-30-31/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

DEZECHILIBRE MACROECONOMICE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI MODALITĂȚI DE ATENUARE A ACESTORA

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

Coordonator de program şi temă: dr. Lucian Albu, cercet. şt. pr. gr. II

AUTORI:

Capitolul 1: dr. Lucian Albu, Mura Crăiuțu, asistent cercetare gr. III

Capitolul 2: Elena Moise, cercetător ştiințific; Maria-Luisa Isăcescu, asistent cercetare gr. III

Capitolul 3: Valentin Lazea, cercetător ştiințific; Anca Petrovici, asistent cercetare gr. III

Capitolul 4: Aura Sutaru, cercet. şt. pr. gr. III

Capitolul 5: Cristina Suciu, cercet. şt. pr. gr. III

Capitolul 6: Vasile Viezuină, cercet. şt. pr. gr. III; Mihai Stoica, cercet. şt. pr. gr. III

La elaborarea capitolului 3 a contribuit cu unele materiale documentare Stela Popescu, asistent cercetare gr. III.

Culegere, prelucrare date şi analize statistice: Elena Hogea, asistent principal II.

SUMAR

INTRODUCERE 399

Capitolul 1

DEZECHILIBRE ŞI TRANZIȚIE 401
1.1. Tendințe în gândirea economică 401
1.1.1. Evoluții istorice 401
1.1.2. Problematica tranziției 404
1.2. Tipologia modelelor şi a dezechilibrelor 407
1.2.1. Modele econometrice 407
1.2.2. Modele teoretice 411
1.2.3. Clasificarea dezechilibrelor 415
1.3. Surse ale unor dezechilibre şi ajustări macroeconomice în perioada de tranziție 420

Capitolul 2

ELEMENTE DE POLITICĂ INVESTIȚIONALĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE 426
2.1. Considerații generale 426
2.2. Evoluția pe plan internațional a procesului investițional la sfârşitul deceniului 9 426
2.3. Câteva consecințe economice inter şi intrasectoriale generate de factorul investițional 432
2.4. Considerații privind aportul capitalului străin în perioada de tranziție în România 439

Capitolul 3

DEMONOPOLIZARE INDUSTRIALĂ ŞI TRANZIȚIE 445
3.1. Considerații generale 445
3.2. Prezentarea teoretică a problemei competitivității 449
3.3. Situația concurenței în industria românească, studii de caz 453
3.4. Modalități de stimulare a competitivității în industria românească 464
3.4.1. Studierea la nivel mezoeconomic a raportului cerere-ofertă 465
3.4.2. Studierea la nivel mezoeconomic a dotării cu factorii de producție necesari 466

3.4.3. Studierea la nivel mezoeconomic a posibilităților de privatizare selectivă şi a atragerii de capital străin 471
3.4.4. Adoptarea cadrului legal şi organizatoric necesar stimulării concurenței..... 471

Capitolul 4

DEZECHILIBRE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI IMPLICAȚII ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII DE MUNCĂ 473
4.1. Noi dimensiuni ale calității vieții în perioada de tranziție 474
4.1.1. Calitatea vieții – o politică coerentă în cadrul strategiei restructurării economiei..... 475
4.1.2. Aspecte privind impactul restructurărilor din economie asupra calității vieții..... 476
4.2. Calitatea vieții de muncă – componentă esențială a calității vieții..... 480
4.3. Politica calității vieții de muncă – parte integrantă a politicii calității vieții 485

Capitolul 5

DEZECHILIBRUL DINTRE CEREREA ŞI OFERTA DE MUNCĂ ŞI MODALITĂȚILE DE ATENUARE A ACESTUIA 494
5.1. Aspecte teoretico-metodologice ale evidențierii dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă 494
5.2. Posibile alternative de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă în țările dezvoltate cu economie de piață..... 498
5.2.1. Măsuri de atenuare a dezechilibrelor macroeconomice cu efecte propagate asupra reducerii dimensiunilor şomajului 498
5.2.2. Flexibilizarea şi reglarea pieței muncii 503
5.3. Dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă în România în perioada de tranziție şi unele modalități de atenuare a acestuia..... 507
5.3.1. Analiza stării actuale a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă 507
5.3.2. Unele tendințe manifestate pe piața muncii în România 515
5.3.3. Modalități de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă în România în perioada de tranziție 517

Capitolul 6

DEZECHILIBRE ECONOMICO-FINANCIARE ŞI UNELE MODALITĂȚI DE REDRESARE..... 521
6.1. Considerații asupra blocajului economic actual 521
6.1.1. Blocajul financiar valutar 521
6.1.2. Dezechilibre în structura dimensională a întreprinderilor 523
6.2. Aspecte privitoare la fenomenele inflaționiste 525

6.2.1. Modul de manifestare a inflației *526*
6.2.2. Inflația ca regulator al dezechilibrelor *529*
6.3. Aspecte privitoare la procesul de finanțare 531
6.3.1. Finanțele publice şi sistemul monetar-bancar *531*
6.3.2. Impozite şi taxe *534*
6.4. Aspecte privind problemele financiar-valutare..... 539
6.4.1. Opinii ale ierarhizării factorilor de bază ai dezvoltării..... *539*
6.4.2. Asistența financiară externă..... *540*
6.5. Unele modalități de redresare financiar-valutară..... 542
6.6. Căi de atenuare a dezechilibrelor în structura dimensională a întreprinderilor 548

ANEXE 550

BIBLIOGRAFIE 565

LISTA lucrărilor publicate în colecția INSTITUTULUI DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ (din 1990 INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE) “STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ..... 567

INTRODUCERE

Conceput ca “lucrare de autori”, studiului de față i se poate imputa – de către adepții lucrărilor unitare eterogenitatea, atât ca problematică cât şi ca stil.

Noi considerăm aceasta drept un atu al lucrării, mai degrabă, decât o deficiență, căci, exprimându-ne plastic, “eterogen” este mai apropiat temei dezechilibrelor şi spiritului perioadei de tranziție pe care o trăim decât “omogen” (unitar). Caracterul menționat al lucrării nu este un capriciu al nostru, ci s-a impus de la sine, decurgând din vastitatea temei tratate, din diversitatea opticilor sub care ea poate fi abordată. Deja sunt cunoscute aprigele dispute din gândirea economică pe tema dezechilibrelor, care, în cele din urmă, constituie însăşi esența ştiinței economice, de la începuturile sale până azi. În plus, problematica tranziției, pusă în fața teoriei şi practicii economice, a produs noi “spargeri”, născând curente de gândire noi, de multe ori diametral opuse. De aceea, unui cititor neavizat îi va apărea paradoxală discrepanța dintre, să spunem, necesitatea intervenției masive a statului în economie în perioada de tranziție, afirmată în vreo parte a lucrării, şi liberalizarea completă a vieții economice, susținută într-o altă parte. Am considerat că exprimarea liberă, necenzurată de cerințele unei “lucrări unitare”, a crezului fiecărui cercetător (desigur, format în baza lecturilor şi experiențelor proprii), în condițiile în care economiştii de frunte afirmă că “economia tranziției” o învățăm toți acum, este benefică, putând contribui cu o serie de elemente valoroase la fundamentarea în viitor a unor variante de politică economică, pe care, astăzi, noi nici nu le bănuim măcar.

Neavând ca scop elaborarea vreunei concepții unitare sau a vreunei strategii a tranziției, ceea ce, totuşi, este comun tuturor capitolelor îl reprezintă obiectivul principal al lucrării: evidențierea unor dezechilibre la nivel macroeconomic în perioada de tranziție la economia de piață şi **conturarea unor concluzii privind modalitățile de atenuare** a acestora.

Într-un prim capitol de deschidere, se prezintă o trecere în revistă a curentelor din gândirea economică cu privire la problema dezechilibrelor şi se încearcă desprinderea câtorva idei de ordin mai general, referitoare la gestionarea acestora în perioada de tranziție.

Al doilea capitol, relevând criza investițională caracteristică fazelor incipiente ale tranziției, încearcă conturarea câtorva remedii, între care investițiile străine ocupă, deocamdată doar teoretic, un loc central.

Capitolul al treilea abordează o problemă vitală pentru succesul tranziției în România, anume demonopolizarea industrială. Pornind de la “zestrea” structurală, profund asimetrică a economiei româneşti, în special a industriei, se încearcă găsirea unor soluții pentru erodarea inerției fostului “monopol socialist” care încă frânează modernizarea vieții economice.

Cel de-al patrulea capitol, ocupându-se de calitatea vieții în procesul muncii, ar putea părea, la prima vedere, ca fiind destinat unei perioade viitoare

în care România va deveni o țară prosperă. Relevând, însă, interdependența dintre calitatea vieții de muncă şi calitatea muncii însăşi, problematica abordată îşi redobândeşte actualitatea în condițiile trecerii la economia de piață.

Al cincilea capitol, abordând dezechilibrele pe piața forței de muncă, atât din perspectivă teoretică, cât şi pe baze empirice, prezintă în partea sa finală o serie de modalități de resorbție a discrepanțelor dintre cererea şi oferta de forță de muncă în România, care s-ar putea dovedi utile în momentul în care se va trece la elaborarea unei politici active, coerente, de ocupare.

Ultimul capitol al lucrării, analizând dezechilibrele din perspectiva financiar-valutară, se concentrează, în special, pe reflectarea în acest domeniu a cerințelor redresării şi restructurării economiei naționale.

Conştienți de limitele lucrării, pe care le considerăm fireşti, rămânem îndatorați tuturor acelora care vor dori să ne transmită observații şi sugestii. De asemenea, adresăm mulțumirile noastre cadrelor didactice din învățământul superior economic, specialiştilor din economie şi colegilor care, răpindu-şi din timpul lor, au contribuit în mod nemijlocit, prin oferirea de idei şi informații, la realizarea lucrării.

Capitolul 1

DEZECHILIBRE ŞI TRANZIȚIE

După cum se cunoaşte creşterea echilibrată, echilibrul economic, în general, reprezintă construcții teoretice utile studierii, pe baze raționale, a realităților din economie. Abordarea proceselor economice prin prisma teoriei echilibrului a permis evaluarea amplitudinii abaterilor de la starea teoretică de echilibru, ceea ce, în planul politicii economice, a facilitat fundamentarea unor măsuri de atenuare a dezechilibrelor, de menținere a acestora în cadrul limitelor de siguranță.

Gestionarea dezechilibrelor constituie caracteristica politicilor economice din țările occidentale, îndeosebi în ultimii 10-15 ani, ceea ce este reflectat şi de noile orientări din domeniul teoriei, conturându-se deja o teorie a dezechilibrelor.

Pentru țările din estul Europei, pentru România în special, abandonarea sistemului economic centralizat, de comandă, şi trecerea la economia de piață se caracterizează prin apariția şi amplificarea unor dezechilibre macroeconomice, de a căror gestionare depinde însăşi reuşita sau insuccesul tranziției.

Abordând problema dezechilibrelor în contextul trecerii la economia de piață, capitolul de față prezintă sintetic rezultatele cercetărilor noastre, privind o serie de aspecte, cum sunt: tendințe în gândirea economică; tipologia modelelor; clasificarea dezechilibrelor; surse ale unor dezechilibre şi ajustări macroeconomice.

În demersul nostru, în măsura dispunerii, pe de o parte, de informații şi serii de date statistice şi, pe de altă parte, de iscusință în valorificarea lor, am încercat să completăm abordările generale, teoretice cu cele pragmatice, îndeosebi în planul fundamentării unor elemente de politică economică în perioada de tranziție, în România.

1.1. Tendințe în gândirea economică

Pentru a putea desprinde unele idei utile elaborării strategiilor de restructurare în condițiile tranziției la economia de piață este necesară, în opinia noastră, cunoaşterea evoluțiilor din ştiința economică. În acest sens, prezentăm, mai întâi, o succintă trecere în revistă a principalelor curente din gândirea economică de-a lungul istoriei, iar apoi, problematica recentă cu care se confruntă teoria şi practica în cazul tranziției de la economia de comandă la aceea de piață liberă.

1.1.1. Evoluții istorice

O schematizare extremă constă în a arăta că ştiința economică este axată pe studierea, în primul rând, a echilibrului economic, apoi a fluctuațiilor şi, în

fine, a creşterii, chiar dacă gândirea contemporană este captată îndeosebi de tema dezechilibrelor.

La începuturile sale, ştiinţa economică, influenţată de mecanica clasică, interpreta relaţiile economice ca relaţii de echilibru (acesta fiind definit ca starea privilegiată a unei mărimi economice în raport cu celelalte mărimi). Echilibrul nu trebuie confundat cu absenţa mişcării. Din contră, mişcarea, adică modificarea mărimilor, poate fi însăşi condiţia echilibrului.[1] De asemenea, echilibrul trebuie înţeles atât la fiecare moment (echilibru punctual), cât şi ca tendinţă fundamentală pe perioadă lungă.

Acest loc al echilibrului în gândirea clasică contrastează cu viziunea mercantilistă anterioară, concepută ca o strategie a raporturilor de forţă între naţiuni. Într-adevăr, acumularea metalelor preţioase şi urmărirea realizării unei balanţe comerciale externe excedentare, cu orice preţ, nu se puteau asigura decât în condiţii de dezechilibru. Acest din urmă plan al dezechilibrelor aparente din economie este cel pe baza căruia Adam Smith a cercetat ordinea ascunsă sub forma unui ansamblu al mecanismelor economice explicative ale fenomenelor observate. În plus, martor al revoluţiei industriale şi marcat de climatul filozofic de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, de credinţă optimistă în raţionalism şi liberalism, Adam Smith asimilează mişcarea economică cu progresul societăţilor.

Viziunii optimiste a fondatorului şcolii clasice engleze asupra evoluţiei economice i se opune analiza succesorilor săi. Malthus, analizând echilibrul pe termen lung prin prisma evoluţiei populaţiei şi a resurselor de subzistenţă, ajunge la o concluzie pesimistă, consecinţă a faptului că echilibrul a fost stabilit (considerat) tocmai pentru cazul unui nivel de viaţă echivalent minimului vital. Creşterea producţiei nu poate, în baza premiselor sale, să însoţească progresul economic, înţeles în sensul său cel mai general – creşterea nivelului de viaţă. Acest pesimism este generat de descrierea stării de echilibru ca rezultând din legea ricardiană a evoluţiei repartiţiei: condiţiile de repartizare a produsului conduc la stabilitatea părţii salariaţilor, la creşterea părţii proprietarilor funciari titulari ai rentelor, la declinul celei a antreprenorilor. John Stuart Mill, continuând analiza lui Ricardo, relevă că scăderea ratei profitului pe unitatea de capital descurajează investiţiile, starea staţionară fiind atinsă.

Analiza clasică privilegiază termenul lung, iar, în această perspectivă, forţele, prezervând echilibrul, tind să învingă factorii de dezechilibru. Există, în aceste condiţii, o trecere necesară de la o poziţie iniţială de echilibru la o alta fără instabilitate. Poziţiile succesive nu se abat niciodată de la linia de tendinţă, căci evoluţia pe termen lung determină ajustările pe termen scurt. În această concepţie rezidă explicaţia crizei de supraproducţie (J.-B. Say), iar stabilitatea locurilor de muncă este afirmată sub condiţia flexibilităţii ratei salariilor reale.

---

[1] Revelator, pentru comparaţie, este exemplul, folosit de J.B. Clark, al unui ciclist aflat pe bicicleta sa în mişcare.

Pornind de la conceptul de echilibru, analiza clasică propune, deci, o certă viziune a creşterii şi progresului, dar nu se interesează de fluctuațiile economice, care sunt reduse la dezajustările tranzitorii, incapabile să modifice o "cale" în care rezultatul este starea staționară. În plus, instabilitatea nu va putea fi generată decât treptat prin crizele periodice, care cadențează mişcarea economică (a secolului al XIX-lea). Rămânând fidel viziunii clasice a unui rezultat predeterminat al evoluției economice, Marx dă acesteia o semnificație particulară: sistemul capitalist tinde nu spre o stare staționară, ci spre o catastrofă finală. Legea clasică a scăderii tendențiale a ratei profitului, care se află la originea catastrofei, rezultă din presiunea contradicțiilor inerente sistemului capitalist (în opinia lui Marx). Astfel, prin propovăduirea fatalității prăbuşirii sistemului capitalist, se explică simultan crizele periodice şi mişcarea economică pe termen lung.

Succesorii direcți ai autorilor clasici, marginaliştii, se limitează la studierea mişcării economice pe termen scurt. În aceste condiții, echilibrul este analizat sub trei aspecte: analiza echilibrului parțial pe o piață izolată (A. Marshall); analiza echilibrului general, care permite demonstrarea stabilității ansamblului prețurilor relative legate de interdependența piețelor (W. Pareto); în fine, analiza nivelului general al prețurilor. Preocuparea pentru termenul scurt, respectiv realizarea unor analize statice, face să se piardă din vedere marea problemă pusă de clasici, aceea a mişcării economice pe termen lung.

În timpul marii depresiuni din anii '30, o viziune pesimistă este dată de analiza macroeconomică keynesiană, care demonstrează că echilibrul pe termen scurt poate fi însoțit de subutilizare (subocupare). După Keynes, apar numeroase modele teoretice care încearcă să explice fluctuațiile ciclice, în vreme ce politicile se concentrează pe eliminarea din mişcarea economiei a oricărui gen de criză şi asigurarea ocupării depline.

Sfârşitul celui de-Al II-lea Război Mondial marchează debutul unei perioade de creştere rapidă, care a stat la originea unei noi viziuni asupra mişcării economice. Cu toate că este interpretată, ca şi clasicii, în termeni de tendință, totuşi, contrar analizei acestora, mişcarea economică se presupune că nu mai duce la o stare staționară, ci la o creştere cumulativă a produsului național. Modelele de creştere se diversifică şi devin tot mai rafinate, orientându-se spre justificarea regularității mişcării economice observate (modele de creştere echilibrată). Aceasta semnifică încrederea în capacitatea de creştere continuă a economiilor dezvoltate şi speranța în demararea creşterii celor înapoiate. Reapariția temei progresului fără limite, atât de scumpă enciclopediştilor de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, marchează această perioadă. Iluziile creşterii infinite sunt relevate prin lucrările Clubului de la Roma din anii '70. Amenințarea stagnării se profilează în condițiile unei creşteri economice consumatoare de energie şi materii prime şi, totodată, producătoare de poluare. Prognozele pesimiste îşi pierd, însă, repede consistența, întrucât survin, încă în această perioadă, primele semne ale unei noi mutații, ale încetinirii creşterii. În realitate, instabili-

tatea ciclică a continuat să se manifeste chiar în perioada postbelică, sub forma unei modulări a mişcării economice. În plus, această instabilitate este în creştere în deceniul al optulea, când inflația şi şomajul nu mai apar ca riscuri alternative, ci ca pericole simultane. În asemenea condiții, mişcările pe termen scurt devin din ce în ce mai mult elemente explicative ale ritmului creşterii pe termen lung. Studierea mişcărilor pe termen scurt şi aceea a mişcărilor pe termen lung apar acum intim legate, într-o perspectivă în întregime nouă în raport cu analizele anterioare. Mişcarea economică, studiată în globalitatea sa, fără disocierea de scurt şi lung termen, este esențialmente rezultatul dezechilibrelor.

După cum s-a arătat, pozițiile marilor curente din gândirea economică față de problemele mişcării economice au cunoscut o largă diversificare în timp. Acestea au fost ataşate, esențialmente, studierii mişcării pe termen lung (concepte ale progresului la clasicii englezi, ale creşterii şi dezvoltării după cel de-Al Doilea Război Mondial), mişcării pe termen scurt (conceptele de echilibru parțial şi echilibru general, la sfârşitul secolului al XIX-lea) şi, apoi, între cele două războaie mondiale, ciclul afacerilor şi echilibrul subutilizării keynesiene. În fine, o altă concluzie desprinsă din analiza evoluției gândirii economice este aceea că dacă până la perioada contemporană dominanta studierii mişcării economice a constituit-o referirea la echilibru (cu excepția analizei marxiste, în care conceptul contradicției a fost substituit aceluia de echilibru), după aceea, sub impulsul lucrărilor lui Clower şi ale lui Leijonhufvud, conceptul de dezechilibru devine dominant, permițând şi reinterpretarea mesajului keynesian.

1.1.2. Problematica tranziției

Odată cu prăbuşirea sistemelor totalitare din țările est-europene la sfârşitul deceniului al nouălea şi trecerea la economia de piață, în fața teoriei economice au apărut probleme noi, diversificarea acesteia făcându-se pe noi fronturi. Curentele din gândirea economică s-au împărțit, în principal, în două grupe: adepții aşa-numitei terapii-şoc şi adepții tranziției graduale.

Inițial s-a crezut că prima variantă de tranziție, ținând de domeniul "economiei pure", va avea câştig de cauză în toate cazurile. Se miza pe posibilitatea realizării rapide a fundamentelor economiei de piață (prin privatizarea pe scară largă, liberalizarea prețurilor şi a salariilor, eliminarea restricțiilor din domeniul investițiilor şi al comerțului exterior etc.), ceea ce ar fi permis apoi, în mod automat, dezvoltarea mecanismelor de piață şi autoreglarea. Ulterior, s-a dovedit că tranziția reprezintă un proces mult mai complex, presupunând spargerea a numeroase "cercuri vicioase" interdependente. În acest sens, s-a ajuns la concluzia că, în funcție de specificul fiecărei țări estice, trebuie luate în considerare o serie de elemente noi, precum:

- presiunile de ordin social, vizavi de costurile reformei;
- măsura în care populația este dispusă să suporte tranziția, funcție, pe de o parte, de nivelul dezvoltării economice de la care se porneşte şi,

pe de altă parte, de disponibilitatea de adaptare, mai rapidă sau mai lentă, a oamenilor la modelul cultural ataşat economiei de piață;

- inerția diverselor structuri (sociale, economice, instituționale etc.) față de procesul tranziției şi capacitatea lor de adaptare, în sens constructiv sau distructiv, la noile condiții;
- existența unor tensiuni între grupurile sociale sau interetnice, datorate politicilor de clasă sau naționaliste practicate în trecut;
- reținerile, în principal de ordin economic, manifestate de investitorii străini şi inadaptabilitatea partenerilor autohtoni la cerințele acestora;
- penuria de capital şi frânarea procesului de formare a celui autohton, datorită aşa-numitului efect de demonstrație;[1]
- existența unor grave dezechilibre structurale în domeniul producției sociale şi al forței de muncă, care, ținute în faza latentă în trecut, prin măsuri coercitive (niveluri de prețuri şi de salarii fără legătură cu rezultatele economice reale ale activităților; restricții în domeniul mişcării forței de muncă; centralizarea exhaustivă a comerțului exterior etc.) au devenit acute în faza tranziției;
- insuficienta dezvoltare a sectorului serviciilor, a infrastructurilor economice şi a sistemului informațional, în raport cu cerințele economiei de piață;
- prăbuşirea monedelor interne, deprecierea accelerată a cursului lor, în condițiile exploziei prețurilor şi salariilor şi accentuării tendinței de acumulare a valutei şi aurului;
- colapsul sistemelor organizatorice şi de conducere vechi, bazate pe rigiditate şi coerciție, la toate nivelurile, şi imposibilitatea construirii altora într-un timp scurt, în condițiile creşterii puterii sindicatelor şi a altor organizații cu scopuri sociale;
- decalajul dintre viteza de implementare a politicilor monetare, fiscale şi bancare şi aceea de realizare a fundamentelor pur economice ale

[1] Efectul de demonstrație apare datorită mirajului produs de consumul individual din țările occidentale asupra populației din țările slab dezvoltate. Aceasta stimulează dorințele populației de a avea un nivel de trai similar celui din țările avansate, în condițiile în care, însă, nivelul productivității muncii şi, deci, al veniturilor este cu mult mai redus. Drept consecință, pe de o parte, efectul de demonstrație contribuie la stimularea cererii potențiale într-una reală, dar, pe de altă parte, aceasta limitează posibilitățile de acumulare ale populației, întrucât veniturile, fiind, de regulă, mici, se consumă aproape în întregime. Totodată, în condiții de penurie pe piața bunurilor de consum, decalajul dintre cerere şi ofertă se adânceşte, ceea ce conduce la creşterea inflaționistă a prețurilor (prima dată, efectul de demonstrație a fost studiat de J.S. Dussemberry, în lucrarea *Income, Saving and the Theory of Consumer Behaviour*, Cambridge, Massachussets, Harvard University Press, 1949).

tranziției (privatizarea, organizarea pe baze manageriale a activității productive, formarea capitalului şi a forței de muncă, investițiile etc.).[1]

Aplicarea unei terapii-şoc care nu ține seamă de reacțiile sociale pe care le poate genera riscă să compromită însăşi tranziția la economia de piață. De aceea, în ultimul timp, tot mai mulți economişti se preocupă de stabilizarea economică, ca o primă fază a tranziției.

Totodată, o serie de economişti, adepți sinceri ai trecerii la economia de piață capitalistă, consideră că lentoarea aplicării reformelor şi prelungirea excesivă a perioadei de tranziție prezintă inconvenientul că dă răgaz vechilor structuri să se refacă, să se adapteze, în sens distructiv, noilor condiții de libertate şi democrație din viața socială, să-şi creeze mecanisme de autogenerare, ceea ce, de asemenea, poate conduce la estomparea procesului tranziției, la diluarea acesteia şi, în final, la eşec. În acest sens, considerăm că stabilizarea economică, înțeleasă ca stopare a prăbuşirii nivelului unor indicatori economici esențiali (precum producția industrială şi agricolă, şomajul, inflația, bugetul, balanța externă etc.) şi menținerea dezechilibrelor macroeconomice între anumite limite de siguranță nu trebuie să afecteze politica de reforme şi de restructurare în vederea tranziției. Cel mult, prin tatonări şi evaluări succesive, obiectivele fundamentale ale tranziției se pot reeşalona în timp, dar nicidecum nu se poate renunța la ele.

Astfel, suntem de părere că strategia cea mai potrivită de trecere la economia de piață este aceea care îmbină în mod armonios politicile de stabilizare (politici pe termen scurt) cu cele de promovare a reformelor şi de restructurare (politici pe termen lung)[2]. De aceea, corelarea dinamică a celor două categorii de politici, adaptarea lor la evoluțiile înregistrate de economia reală ar trebui să constituie sarcina principală a guvernelor în perioada de tranziție.

În țările occidentale, dotate cu factori de producție puternici, dispunând de structuri economice eficiente şi de mecanisme de piață solide, rodate, care asigură generarea permanentă a factorilor economici, autoreglarea de fond, accentul politicilor la nivel macroeconomic este pus, de regulă, pe laturile: monetară, financiară şi bancară, pe dobândită şi credit, pe buget şi pe balanța comercială, în vederea realizării unor corecturi, ajustări sau echilibrări de ansamblu, a stimulării sau inhibării unor activități în funcție de oscilațiile conjunc-

---

[1] În legătură cu această problemă, se remarcă, printre teoreticienii tranziției, aceeaşi departajare ca în cazul teoreticienilor economiei de piață capitaliste în două mari curente de gândire: concentrarea pe problemele politicii monetare şi fiscale "monetariştii"; acordarea importanței primordiale factorilor economici propriu-zişi (adepții "economiei pure" sau "puriştii").

[2] Un bogat material bibliografic şi statistic în legătură cu problemele tranziției la economia de piață în țările est-europene se găseşte în lucrarea *Starea actuală şi perspectivele economiei naționale*, Buletinul nr. 1, CIDE, Bucureşti, 1991, elaborată de colectivul de cercetători al INCE, sub coordonarea academicianului Tudorel Postolache, precum şi în *Economic Survey of Europe in 1990-1991*, Economic Commission for Europe, New York, UN, 1991, şi *Conjunctura economiei mondiale*, IEM, Bucureşti, 1991.

turale, deci componenta fină a autoreglării. În țările care abia implementează economia de piață, politicile economice vor fi diferite, trebuind să pună accent pe crearea însăşi a mecanismelor de piață, în vederea sporirii forței factorilor economici existenți, a creării unora noi, a creşterii eficienței în utilizarea lor şi a ajungerii în faza autoreglării de fond; concomitent, vor trebui avute în vedere aspectele monetar-financiare, pentru evitarea blocajelor şi realizarea redresării. Tendința de supraevaluare a importanței aspectelor din a doua categorie, care nu țin de "economia pură", tendință manifestată, uneori, de către politicienii şi economiştii de orientare "finanțistă" ar trebui atenuată, întrucât, într-o economie aflată în tranziție, unde fundamentele pieței abia se formează, se poate produce o spirală a dereglărilor cu consecințe grave pe termen lung.

În sensul celor arătate, al asigurării unui raport corect între stabilizare şi restructurare, între obiectivele pe termen scurt şi cele pe termen lung, între politicile monetariste şi cele pur economice, un aport major au analizele şi predicțiile făcute pe baza luării în considerare atât a rezultatelor teoriilor economice, cât şi a politicilor aplicate în diverse perioade în țările cu economie de piață dezvoltate.

1.2. Tipologia modelelor şi a dezechilibrelor

Aplicarea modelelor, derivate din teoria economică, a fost deosebit de restrânsă în economiile est-europene în trecut. Inexistența pieței libere, a inițiativei agenților economici (în proporție covârşitoare reprezentați de unitățile socialiste de stat) au făcut inoperante, pentru politica economică, numeroase şi sofisticatele modele existente în literatura de specialitate (cu excepția câtorva legate de teoria balanțelor şi de programarea liniară a producției).

În condițiile trecerii la economia de piață, economiştilor le revine sarcina recuperării pierderilor rezultate din nefolosirea analizelor cantitative şi calitative oferite de modelarea econometrică pentru fundamentarea diverselor variante de politică economică. De asemenea, evaluarea dezechilibrelor, a amplitudinii lor şi a sensului în care evoluează, a efectelor lor directe şi a celor propagate în economie ş.a. vor constitui, cu siguranță, domenii în care se vor orienta studiile economice, întrucât, într-o economie modernă adaptabilitatea ridicată, atât la situația conjuncturală, cât şi la tendințele pe termen lung (chiar dacă în prezent sunt în faza incipientă) se concretizează, în primul rând, printr-o politică eficientă de gestionare a dezechilibrelor.

În sensul celor arătate, prezentăm câteva considerații privind problematica studierii modelelor economice şi a dezechilibrelor din economie.

1.2.1. Modele econometrice

Abordăm, mai întâi, categoria modelelor econometrice, întrucât, aşa cum vom vedea, ele combină teoria economică cu studiile empirice, ceea ce le conferă atribute principale, atât pentru înțelegerea relațiilor economice, cât şi pentru fundamentarea elementelor de politică economică.

Când termenul de econometrie (econometrics) a apărut prima dată în anii 30, el exprima atât dezvoltarea teoriei pure printr-un punct de vedere matematic, cât şi estimarea empirică a relațiilor economice. Astăzi, econometria se situează între economia matematică (mathematical economics) şi statistica economică (economic statistics). Aceste două ramuri ale ştiinței economice s-au format ca urmare a două curente opuse, din punct de vedere al concepției de abordare a economiei: "numai teorie" şi, respectiv, "numai fapte". În realitate, însă, între cele două abordări extreme există un flux permanent: teoria are nevoie de date pentru confirmarea ipotezelor şi concluziilor sale, iar studiile empirice au nevoie pentru dezvoltarea interpretărilor de rezultatele teoriei. Joncțiunea dintre teorie şi fapte este realizată cel mai bine tocmai în cazul abordărilor econometrice (figura nr. 1.1).

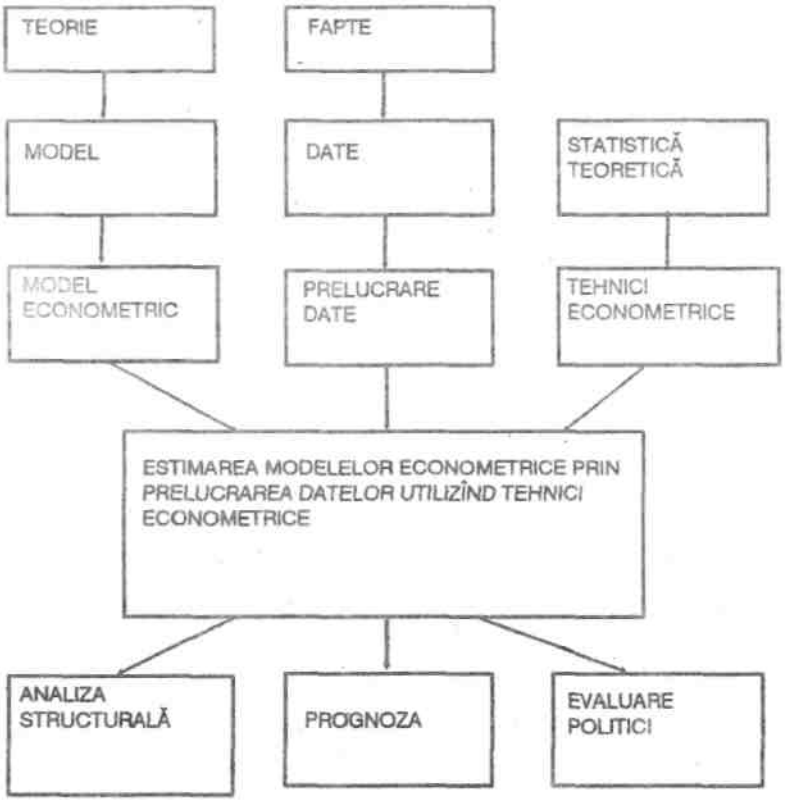

Figura nr. 1.1

Pentru studierea echilibrului şi a dezechilibrelor în economia de piață, de regulă, se folosesc modele geometrice (care prezintă avantajul reprezentării

grafice, când numărul de variabile este mic, cel mai des întâlnit fiind cazul a două variabile), algebrice (deterministe) şi econometrice (stohastice), care reprezintă un tip special de model algebric ce include variabile aleatoare.

De asemenea, după nivelul la care se situează problemele economice, modelele se grupează, cel mai frecvent, în modele microeconomice şi modele macroeconomice.

1.2.1.1. Prototipul modelului microeconomic

Cel mai uzitat model este acela al determinării preţului pe o piaţă izolată. El se obţine prin combinarea curbei cererii cu aceea a ofertei (figura nr. 1.2). Curba cererii DD arată cantitatea cerută dintr-un produs (sau serviciu) la diverse preţuri, adică totalul cantităţii pe care ar dori să o cumpere toţi consumatorii acelui produs la un anumit nivel de preţ. Curba ofertei SS arată cantitatea oferită din acel produs la diverse preţuri, adică totalul cantităţii pe care ar dori să o vândă toţi producătorii de acel produs la un anumit nivel de preţ. Punctul la care cererea pe piaţă şi oferta producătorilor pe piaţă coincid reprezintă echilibrul (p_0 , q_0). În acest punct de echilibru deciziile celor doi actori ai pieţei (consumatorii şi producătorii) coincid.

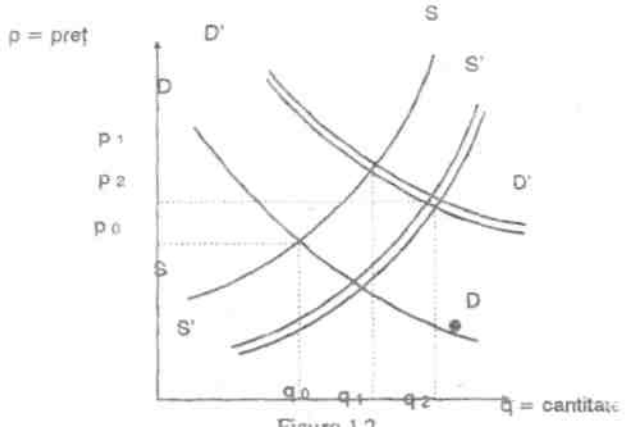

Figura nr. 1.2

Modificarea condiţiilor pe piaţă provoacă schimbarea nivelului preţului de echilibru. Dacă, de exemplu, veniturile consumatorilor cresc, ei sunt dispuşi să consume mai mult din produsul considerat, chiar la un preţ mai mare de cumpărare. Curba cererii poate deveni, în acest caz, D'D'. La vechiul preţ de echilibru (p_0) s-ar putea să apară un exces de cerere, care, rămânând nesatisfăcută, va crea o presiune asupra preţului, în sensul creşterii. Noul preţ de echilibru va fi p_1. Oferta, de asemenea, se poate modifica. Dacă, de exemplu, este introdus un nou proces tehnologic, curba ofertei poate deveni S'S'. Noul preţ de echilibru, în cazul modificării ambelor curbe, va fi p_2.

Modelul cerere-ofertă prezentat este utilizat frecvent, în diverse variante, pentru evaluarea şi prognoza evoluțiilor, pe termen scurt, de pe piața anumitor produse, pentru aprecierea dezechilibrelor pe aceste piețe.[1]

1.2.1.2. Prototipul modelului macroeconomic

Construirea modelelor macroeconomice se bazează, de regulă, pe relațiile care se stabilesc în cadrul unei economii naționale între componentele produsului intern brut sau ale produsului național brut şi o serie de alți factori exogeni, de asemenea la nivel agregat.

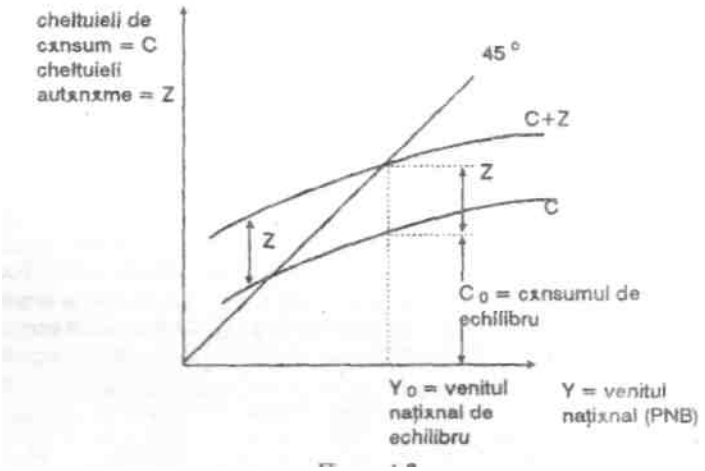

Figura nr. 1.3

Venitul național (Y), în particular produsul național brut, PNB, este compus din câteva categorii de cheltuieli, dintre care partea cea mai mare o reprezintă cheltuielile de consum. Funcția de consum determină cheltuielile de consum ca o funcție de venitul național. Celelalte componente ale PNB sunt investițiile, cheltuielile guvernamentale şi investițiile externe nete. Dacă se presupune că aceste cheltuieli sunt exogene (determinate prin alte mecanisme), suma totală a cheltuielilor poate fi reprezentată grafic prin adăugarea la consum, pentru fiecare nivel al venitului național, a acestor cheltuieli exogene (figura nr. 1.3). Curba rezultată poate fi interpretată ca o curbă a cererii pentru PNB, arătând suma totală cerută de consumatori şi de alte (autonome) unități consuma-

[1] Teoria şi aplicațiile practice s-au dezvoltat tot mai mult, prin contribuțiile unor economişti de seamă: Ferguson, E., *The Neoclassical Theory of Production and Distribution*, Cambridge University Press, London, 1979; Intriligator, M.D., *Econometric Models, Techniques and Applications,* North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1978 ş.a., ceea ce a permis gruparea mai fină a categoriilor de produse, în funcție de nivelul veniturilor şi al prețurilor, analizarea condițiilor de echilibru în cazul influențelor aleatoare şi a stabilității etc.

toare. Pentru că axa orizontală reprezintă venitul național, linia dusă la 45^0 măsoară, de asemenea, venitul național şi poate fi interpretată ca ofertă de PNB. Funcția ofertei agregate este una foarte simplă, care stabileşte că, oricare va fi cererea (C+Z), ea va fi satisfăcută (Y). Ecuația ofertei, stabilind egalitatea dintre C + Z şi Y, este o egalitate şi nu o identitate, reflectând abilitatea antreprenorilor de a furniza orice cantitate de output care este cerută.

Pe grafic, curba şi dreapta se intersectează la un nivel al PNB, care este un nivel de echilibru, adică unde cererea egalează oferta.

1.2.2. Modele teoretice

Diferențele şi disputele dintre principalele curente din gândirea economică îşi găsesc corespondent în domeniul modelării. Mai mult, expansiunea modelelor pe cele două planuri, al interpretării, tot mai analitice, a relațiilor, proceselor şi fenomenelor din domeniile, tot mai diverse, ale economiei, pe de o parte, şi al adaptării la tendințele, din ce în ce mai neregulate şi interdependente, de evoluție a realităților economice, pe de alta parte, face ca încercările de sintetizare să fie tot mai dificile. De aceea, vom încerca doar o schematizare extremă pe marile problematici economice.

Creşterea echilibrată. Modelele teoretice, elaborate în perioada de creştere continuă, ce se întinde pe parcursul a aproximativ 25 ani după cel de-Al Doilea Război Mondial, reprezintă prelungirea a două tipuri ale demersului analitic utilizate pentru studierea echilibrului circuitului economic: analiza neoclasică şi analiza keynesiană. Economiile sunt situate pe o cale a creşterii, verificând fie un echilibru de piață neoclasic, fie un echilibru global keynesian. Cel mai frecvent, creşterea echilibrată semnifică sporirea cu o rată constantă (regim permanent de creştere) şi implică utilizarea deplină a factorilor de producție (vârsta de aur sau starea ideală a afacerilor). Stabilitatea căii de creştere a deschis o controversă între autorii postkeynesişti şi neoclasici. Atunci când primii, în spiritul “Teoriei generale”, arătau riscurile de instabilitate a creşterii şi negau posibilitatea “vârstei de aur”, ceilalți răspundeau prin construirea de modele stabile. Inițial, disputele s-au concentrat în jurul abordării diferite a factorilor de producție. Postkeynesiştii (la sugestia lui Harrod şi a lui Domar) considerau factorii complementari, în vreme ce neoclasicii (Solow şi Swan) afirmau substituibilitatea lor. Flexibilitatea prețurilor, asigurând dozajul optim al factorilor, garanta şi creşterea echilibrată. Postkeynesiştii, integrând în model funcție de investiții de tip accelerator, generatoare de dezechilibre, au admis că creşterea avea toate şansele să fie dezechilibrată. De asemenea, neoclasicii au dezvoltat modelele lor de bază în următoarele direcții esențiale: introducerea progresului tehnic neutru, luarea în considerare a mai multor sectoare productive, căutarea unei creşteri optimale, monetarizarea modelului creşterii. Contribuțiile şcolii critice de la Cambridge (având ca principali autori N. Kaldor, J. Robinson, L. Pasineti, R.F. Kahn) constau în: revizuirea conceptului de capital utilizat în funcțiile de producție; noi legături între teoria repartiției şi aceea a

creşterii. Respingând teoria neoclasică, cambridgienii au încercat să stabilească noi relații între repartiție şi creştere, construind funcții de economii diferențiate. Modelul de bază post-keynesian conduce la un impas în măsura în care nu se înțelege că variabilele exogene nu autorizează, fără risc, nicio posibilitate de echilibru. Se poate spune că endogenizarea unei variabile va permite instaurarea unui echilibru. Cambridgienii au stabilizat modelul, introducând un regulator intern – flexibilitatea înclinației marginale spre economii, legată de efectul investițiilor asupra repartiției venitului. Kaldor, construind funcția de economisire diferențiată, determină ecartul (între s_w – înclinația spre economisire a salariaților şi s_p – înclinația spre economisire a titularilor de profit).

Pe planul politicii economice, ipotezele postkeynesiene (fixarea lui v – coeficientul capitalului) au condus la punerea accentului pe elementele determinante ale lui s – înclinația marginală spre economii. Printre acestea, moneda şi fiscalitatea au jucat un rol esențial (politici monetare şi bugetare discreționare). Din contră, pentru neoclasici, flexibilitatea lui v şi jocul mecanismelor prețurilor mențin economia pe o cale de creştere cu utilizare deplină. Acțiunea asupra economiilor nu se justifică decât pentru determinarea unei căi de creştere estimată optimal, ținând cont de obiectivul ales. O radicalizare a acestei analize l-a condus pe M. Friedman să arate pericolele tuturor politicilor discreționare.

Fluctuații. Modelele din această grupă au avut la bază trei tipuri de teorii, ocupându-se fiecare de o singură variabilă susceptibilă de a provoca disparități dezechilibrante: teoriile monetariste ale ciclului – atribuie excesului sau insuficienței monedei şi creditului fluctuațiile economice; teoriile subconsumului – insuficiența consumului şi, în consecință, excesul de economii determină apariția crizelor de supracapitalizare sau suprainvestire – abordează problemele supraproducției, dar se limitează la sectorul bunurilor de capital şi al celor de producție. În cadrul ultimei teorii, un rol important are modelul acceleratorului, în varianta simplă şi flexibilă (L.M. Koyck). În cazul acceleratorului flexibil, investiția netă este o funcție crescătoare în raport cu producția şi o funcție descrescătoare în raport cu stocul de capital. Aportul keynesian constă în introducerea principiului cererii efective, pe baza căruia explică dezechilibrul datorat insuficienței acesteia, precum şi atribuirii rolului esențial investițiilor (de fapt, fluctuației acestora) pentru mişcarea ciclică. În cazul modelării oscilațiilor se introduce în analiză multiplicatorul dinamic, iar prin luarea în considerare a interacțiunii dintre multiplicator şi accelerator se obține următoarea clasificare a ciclurilor: absența ciclului, ciclu armonizat, ciclu constant, ciclu amplificat, explozie.

Monetarism şi funcții bugetare. În modelul monetarist al lui Friedman, sistemul economic de piață este foarte stabil şi poate absorbi şocuri exogene susceptibile de a strica echilibrul. Fluctuațiile venitului sunt provocate de mişcările stocului monetar. Friedman se opune lui Keynes pentru că la acesta variabila strategică determinată a nivelului venitului nominal este investiția datorată jocului multiplicatorului. Pentru el, din contră, nivelul venitului nominal este di-

rect determinat de cantitatea de monedă, ca urmare a acțiunii pe care o exercită aceasta asupra încasărilor. Analizând funcțiile de consum şi cererea de monedă în raport cu oferta de monedă, Friedman pune în cauză mecanismul multiplicatorului lui Keynes (afirmând instabilitatea relațiilor sub care este format), introducându-l pe cel monetar ($dY_m = KM_0$, unde Y_m – venitul național monetar, M_0 – masa monetară oferită, egală, după ajustare, cu cererea de monedă, K – multiplicatorul monetar). Multiplicatorul său, concept diferind de cel keynesian, se analizează ca elasticitatea venitului în raport cu masa monetară (Δ Y/Y:Δ M/M) Venitul, astfel determinat, fiind un venit nominal, întrebarea se pune de a şti cum se repartizează acțiunea masei monetare (M) pe volumul producției (venitul real) şi asupra prețurilor. Pe termen scurt, studiile lui Friedman şi ale lui A. Schwartz tind să arate influența factorilor monetari asupra volumului producției, nivelul prețurilor depinzând de posibilitățile şi condițiile creşterii producției (elasticitatea ofertei, raportul dintre evoluția salariilor şi productivitate etc.). Pe termen lung, M influențează nivelul general al prețurilor. Se admite, totodată, că volumul producției şi rata sa de creştere nu pot depinde decât de factorii reali (creşterea populației active, investițiile în bunuri şi echipamente, progresul tehnic). În analiza keynesiană, acțiunea monedei asupra activității economice se exercită prin intermediul ratei dobânzii, pe când monetariştii susțin că sporirea masei monetare afectează direct activitatea economică şi prețurile. În consecință, monetariştii susțin politica monetară, iar keynesiştii pe cea bugetară. Modelul IS-LM, având la bază graficul lui Hicks-Hansen, este un model keynesian de echilibru între oferta globală şi cererea globală, căruia i s-a ataşat o ecuație de echilibru monetar care face rata dobânzii endogenă. Intersecția curbei IS (locul combinațiilor ratei dobânzii şi ale lui Y, produsul național, asigurând echilibrul pe piața produselor) cu curba LM (locul combinațiilor lui Y şi ale lui i asigurând echilibrul pe piața monetară) determină un punct de echilibru E, care defineşte valorile de echilibru pentru rata dobânzii i_1 şi pentru volumul de producție Y_1. O modificare a cheltuielilor publice deplasează curba IS spre dreapta. Dacă masa monetară rămâne neschimbată, noul echilibru se realizează la un nivel de producție superior şi la o rată a dobânzii mai ridicată. De asemenea, o politică de creştere a cantității de monedă determină o translație a curbei LM spre dreapta. Noul echilibru se stabileşte la un nivel de producție mai ridicat şi la rată a dobânzii inferioară (figura nr. 1.4).

Politica bugetară: deplasarea de la IS_1 la IS_2, la politică monetară neschimbată (LM_1), determină o creştere a venitului de la Y_1 la Y_2 şi o majorare, de la i_1 la i_2.

Politică monetară: deplasarea de la LM_1 la LM_2, la politică bugetară neschimbată (IS_1), determină o creştere a venitului de la Y_1 la Y_2 şi o scădere a ratei dobânzii de la i_1 la i_3.

Politicile de expansiune monetară şi bugetară au drept obiectiv creşterea nivelului venitului național, dar efectele lor asupra ratei dobânzii sunt opuse. Suplimentul necesar de cheltuieli publice pentru deplasarea curbei IS sau de

monedă pentru deplasarea curbei LM depinde de forma acestora. Pentru keynesieni, investiţiile prezintă o slabă elasticitate în raport cu rata dobânzii, în schimb, cererea de monedă este foarte elastică în raport cu aceasta (panta curbei IS va fi foarte mare, iar a curbei LM foarte mică). Pentru "clasici" situaţia se prezintă invers (pantă mică a curbei IS şi pantă mare a curbei LM). De aici, rezultă ineficacitatea politicii monetare afirmată de keynesieni şi ineficacitatea politicii bugetare afirmată de "clasici". În timp ce monetarişţii susţin ineficacitatea politicii monetare keynesiene, Friedman se opune la orice fel de politică monetară discreţionară, afirmând că aceasta este destabilizantă. O astfel de politică nu face decât să genereze sau să amplifice fluctuaţiile economice. Comparativ cu o cerere de monedă stabilă, oferta exogenă de monedă apare ca fiind foarte instabilă. Friedman opune politicii discreţionare o politică de stabilizare monetară automată (pilotaj automat), reglată pe taxa de creştere reală a produsului naţional.

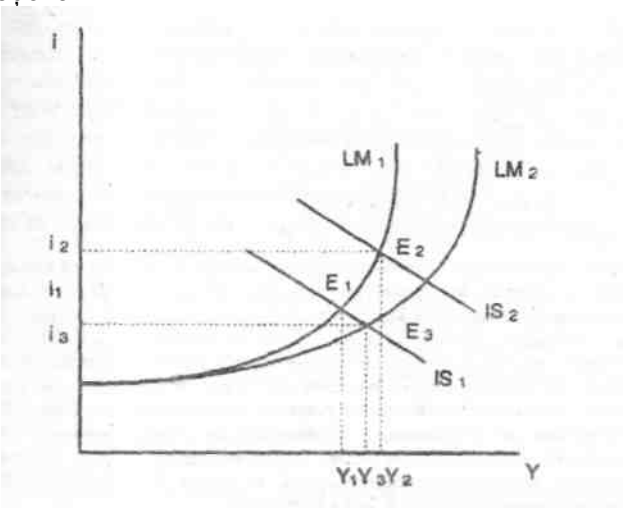

Figura nr. 1.4

Politica monetară, atât prin reglementările sale, cât şi prin efectele sale, vizează acţiunea asupra condiţiilor de finanţare a investiţiilor; economişţii sunt deci interogaţi asupra interrelaţiilor între variabilele reale şi cele monetare.[1]

[1] Modelele de creştere echilibrată făceau, iniţial, abstracţie de monedă, până când J. Tobin a construit un model neoclasic în care apare aceasta. Rezultatul a fost aşa-numitul paradox al lui Tobin: introducerea monedei într-o economie de troc are ca efect diminuarea valorii produsului naţional de echilibru, pe locuitor. Pentru a putea demonstra contribuţia pozitivă a monedei asupra creşterii, D. Patinkin şi D. Levhari au introdus în model serviciile monetare ca bunuri de consum şi de producţie. Prin urmare, moneda devine un factor potenţial al acumulării productive. De asemenea, introducerea politicii monetare în modelele de creştere provoacă efecte similare introducerii unei politici bugetare. Integrarea acestei poli-

Schemele keynesiene şi cele monetariste descriu influenţa variabilelor monetare asupra variabilelor reale prin intermediul ratei dobânzii, pentru keynesieni, şi al masei monetare, pentru monetarişti. Dar, în aceste scheme, efectele inverse ale variabilelor reale asupra variabilelor monetare rămân limitate de ipoteza care le este comună – exogenitatea ofertei de monedă. Modelele politicii economice contemporane sunt concentrate pe substituirea acestei relaţii cauzale printr-o interrelaţie între variabilele monetare şi cele reale, ceea ce apare sub forma finanţării creşterii. Într-adevăr, creşterea economică impune, pentru finanţarea investiţiilor care îi sunt necesare, un anumit volum de resurse financiare. Or, acesta nu poate fi furnizat integral prin economiile investitorilor. Este rolul intermediarilor financiari de a asigura drenajul economiilor spre investiţii prin corelarea necesităţilor cu capacităţile de finanţare şi, la nevoie, prin completarea acestora printr-o creaţie monetară. Punerea în evidenţă a interdependenţei dintre variabilele reale şi cele monetare implică renunţarea la ipoteza, cel puţin sub forma sa radicală, a exogenităţii ofertei de monedă. Altfel spus, agenţii nebancari exercită o influenţă asupra ofertei monetare prin comportamentul lor în calitate de solicitanţi de monedă. Banca centrală se găseşte, aşadar, într-o situaţie relativ pasivă faţă de cele trei surse de creare a monedei: creanţe în exterior, creanţe prin Tezaur şi creanţe în economie. În consecinţă, iniţiativa de creare a monedei revine ofertanţilor de devize, trezoreriei, precum şi solicitanţilor de credite. Această iniţiativă depinde, ea însăşi, de ritmul creşterii economice. Interacţiunea variabilelor monetare, financiare şi reale în procesul creşterii economice este luată în seamă în mod progresiv în modelele de politică economică. În această tendinţă se înscriu şi modelele din categoria denumită “Supply-Side”, care şi-au dovedit eficacitatea deosebită în SUA în perioada administraţiei Reagan-Bush, când, între noiembrie 1982 şi prezent, se înregistrează cea mai lungă perioadă de expansiune cunoscută. Creată în 1971 şi aplicată prima dată în Canada, în 1973, pentru indexarea limitelor de taxare, politica Supply-Side se fundamentează, în principal, pe modelul Mundell-Fleming, având ca instrument de analiză curba Laffer.

1.2.3. Clasificarea dezechilibrelor

Toate economiile moderne se confruntă astăzi, mai mult sau mai puţin, cu trei mari tipuri de dezechilibre: inflaţia, şomajul şi deficitul (sau excedentul) extern. Departe de a mai reprezenta motive de panică, aceste dezechilibre îşi găsesc remediul în măsuri de politică macroeconomică structurală şi conjuncturală.

Termenului de dezechilibru îi este asociată adesea o conotaţie preponderent negativă, înţelegându-se astfel o gravă disfuncţionalitate a economiei, ce trebuie cu orice preţ remediată. În realitate, însă, economiile contemporane

tici în modelele postkeynesiene permite o creştere echilibrată; integrarea în modelele neoclasice asigură realizarea condiţiilor regulii de aur a acumulării.

sunt adevărate economii de dezechilibru, în care reglarea relativă a proceselor macroeconomice se face, în cele din urmă, tocmai prin administrarea judicioasă a acestor disfuncționalități. În literatura de specialitate, nu puține sunt vocile care se întreabă, în ultimul timp, dacă şi în ce măsură, spre exemplu, este util să luptăm contra inflației, deoarece existența acesteia, între anumite limite rezonabile, reprezintă adesea, mai degrabă decât un impediment, un factor de reglare şi stimulare a economiei. Marile modele teoretice clasice au operat întotdeauna cu noțiunea de echilibru, înțelegând prin aceasta starea sistemului economic în care cererea este riguros egală cu oferta pe toate cele trei piețe importante: piața bunurilor şi serviciilor, piața monedei şi piața muncii. Aceste modele, însă, s-au dovedit a fi doar repere abstracte care permit evaluarea stării reale, a cărei principală caracteristică este tocmai existența acestor dezechilibre.

La nivelul teoriei economice, începând cu deceniul 4 al secolului nostru, au apărut contribuții importante ce au încercat să modeleze dezechilibrele şi să le reprezinte nu ca pe nişte situații anormale, aberante, ci ca pe nişte stări normale. Punctul de plecare al acestor demersuri teoretice poate fi situat în opera lui Keynes, prin relevarea posibilității existenței unor echilibre în condițiile subutilizării forței de muncă. Ulterior, această latură a operei lui Keynes (ca teoretician al dezechilibrelor) a fost lăsată în umbră, la aceasta contribuind, în primul rând, prezentarea de către Hicks şi Hansen a celebrului model IS-LM, care avea ca principal scop punerea în evidență a condițiilor de realizare a echilibrului la nivelul întregii economii (fiind luate în calcul numai piața bunurilor şi serviciilor şi piața monetară). Teoria dezechilibrelor (sau teoria echilibrelor non-walrasiene) îşi are începuturile în anii 60 prin contribuțiile lui Robert Clower (1965) şi Axel Leijonhufvud (1968), care au încercat o amplă reconsiderare a operei lui Keynes tocmai din această perspectivă.

Teoria dezechilibrelor a produs o adevărată răsturnare în teoria economică prin postulatul său fundamental că o economie poate funcționa şi în condiții de dezechilibru (temporar sau permanent), că există în realitate dezechilibrele permanente între cerere şi ofertă pe toate cele trei piețe clasice. A vorbi despre funcționare "normală" a economiei în condițiile existenței unor dezechilibre reale şi chiar permanente între cererea şi oferta efectivă de pe piață poate părea, la prima vedere, un abuz de limbaj. De fapt, noua teorie a dezechilibrelor nu-şi propune altceva decât să descrie într-un limbaj exact, formalizat, un nou tip de echilibru macroeconomic, ce are la bază anumite scheme de raționare.

Pentru a putea desfăşura mai în amănunt teoria dezechilibrelor, este necesar să precizăm, mai întâi, cadrul general. Astfel, este vorba despre o economie monetară de producție cu prețuri fixe exogene, având două piețe (respectiv, piața bunurilor şi a serviciilor şi piața monetară), în care există două tipuri de agenți economici (familiile individuale şi întreprinderile) care cer şi oferă trei tipuri de bunuri (bunuri de consum, munca sau forța de muncă şi moneda).

Funcționarea pieței are loc prin derularea tranzacțiilor între agenții economici, în condițiile existenței unor dezechilibre între cerere şi ofertă. Este esențial să facem distincție între conceptele de cerere/ofertă noțională şi cele de cerere/ofertă efectivă. Atunci când un agent economic (familie sau întreprindere) nu este rționat la nivelul posibilităților sale de a vinde sau de a cumpăra un anumit bun (din cele trei descrise mai sus), el va emite pe piață o cerere/ofertă noțională, acestea fiind doar în funcție de prețul stabilit pe piață. Există însă posibilitatea ca prețurile existente pe piață să nu ducă automat la egalizarea cererilor şi ofertelor noționale şi totuşi schimburile să continue să aibă loc într-un cadru de dezechilibru. În acest caz, spunem că agenții economici sunt rționați, fie la nivelul cererii pe care o exprimă, fie la nivelul ofertei lor, fie la nivelul ambelor, din punctul de vedere al cantităților de bunuri oferite/cerute. În programul individual de maximizare a utilității personale, ei vor fi obligați să țină cont de existența unor scheme de rționare, în urma cărora vor exprima o cerere sau/şi o ofertă efective. Este important de subliniat că un individ poate fi rționat doar pe o singură piață sau chiar simultan pe cele două piețe considerate.

Prin urmare, în condițiile existenței unei scheme de rționare la nivelul cantităților pe cele două piețe, agenții economici vor formula cereri şi oferte efective care se vor întâlni pe piață. În cazul când nu se stabileşte o egalitate strictă între ele şi totuşi au loc schimburi între agenții economici, vorbim despre existența unor tranzacții, a căror formulă matematică se traduce prin egalitatea strictă dintre vânzări şi cumpărări. Astfel, dacă pe una din piețe, cererea efectivă globală este superioară ofertei efective, tranzacțiile reale vor fi egale cu aceasta din urmă. Avem de-a face aici cu celebra “règle du côté court”, care afirmă, în esență, că tranzacțiile reale vor fi totdeauna egale cu minimul dintre cerere şi ofertă. Agenții aflați de partea “scurtă” a pieței îşi vor realiza programul propus, în timp ce agenții aflați de partea “lungă” a pieței vor fi rționați la nivelul cererii sau ofertei lor efective. Prin urmare, fiecare piață posedă o structură şi o formă de organizare proprie care îi permite să funcționeze normal chiar şi în condițiile existenței unor dezechilibre între cererea globală efectivă şi oferta globală efectivă, ambele obținute prin însumarea cererilor şi ofertelor efective ale tuturor agenților economici aflați pe piață. Această organizare se traduce prin existența unor scheme de rționare care atenuează parțial consecințele existenței dezechilibrului dintre oferta şi cererea globală efective şi permit, în final, realizarea unui nou echilibru al pieței, reprezentat matematic prin egalitatea strictă între vânzări şi cumpărări. Schemele de rționare ajung astfel să “echilibreze” cele două piețe considerate, acest proces realizându-se şi prin intermediul cantităților care devin “purtători de informații” pentru agenții din sistem. În modelele clasice, prețurile erau singurele semnale purtătoare de informații, putând explica, prin rigiditatea lor (sau insuficienta flexibilitate) apariția şi persistența unor dezechilibre macroeconomice (precum şomajul, de exemplu).

Cererea şi oferta noționale erau stabilite exclusiv pe seama informațiilor transmise în sistem de către evoluția prețurilor, pe când cererea şi oferta efec-

tivă şi tranzacţiile au la bază atât informaţiile transmise de preţuri, cât şi de cantităţi (prin existenţa schemelor de raţionare pe ambele pieţe). Din reprezentarea grafică a acestei situaţii (figura nr. 1.5) se observă că pentru $\overline{p}$ (preţul exogen), cererea efectivă nu coincide cu oferta efectivă şi, totuşi, schimbul are loc. Tranzacţiile se efectuează prin urmare la preţul $\overline{p} \neq p_e$ (p_e – preţul de echilibru) la nivelul de raţionare prin cantităţi q (q – cantitate raţionată). Agenţii economici ştiu că nu pot dispune decât de cantitatea $\overline{q} \neq q_e$ (q_e – cantitatea de echilibru) din bunul respectiv, la preţul fix p, superior lui p_e (pentru care cererea ar fi fost egală cu oferta). În aceste condiţii, cum cererea este mai mare decât oferta, ea nu va putea fi satisfăcută în întregime la nivelul preţurilor $\overline{p}$.

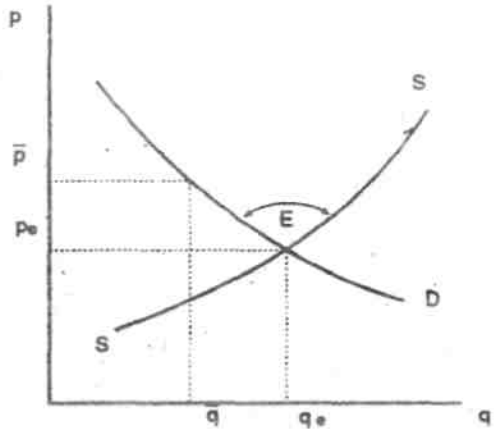

Figura nr. 1.5

Se impune aici o precizare fundamentală: în cazul existenţei schemelor de raţionare, nu trebuie confundată oferta cu vânzarea şi cererea cu cumpărarea. În condiţiile în care agenţii economici nu sunt raţionaţi la nivelul cantităţilor (oferite sau cerute de ei), oferta se identifică cu vânzarea, iar cererea cu cumpărarea.

În baza celor expuse, putem caracteriza diferitele regimuri de echilibru macroeconomic folosindu-ne, în fiecare caz, de patru ecuaţii, dintre care două egalităţi şi două inegalităţi, pe cele două pieţe luate în considerare: piaţa bunurilor şi serviciilor şi piaţa muncii (a treia piaţă, cea monetară, se consideră a fi în echilibru dacă celelalte două sunt echilibrate la rândul lor, conform legii lui Walras). Cele două egalităţi se referă la tranzacţiile efectuate pe cele două pieţe (reamintim că aceasta presupune egalitatea reală dintre vânzări şi cumpărări), în timp ce cele două inegalităţi se referă la dezechilibrele dintre cererea şi oferta efective existente pe cele două pieţe.

Pornind de la aceste ipoteze, se pot identifica patru regimuri de dezechilibre macroeconomice şi se pot stabili cele mai adecvate măsuri de politică economică, pentru fiecare caz în parte (tabelele nr. 1.1 şi 1.2).

Tabelul nr. 1.1

	PIAȚA BUNURILOR		
	cerere < ofertă		cerere>ofertă
PIAȚA MUNCII	cerere<ofertă	şomaj keynesian	şomaj clasic
	cerere>ofertă	subconsum	Inflație reprimată

Tabelul nr. 1.2

Cazuri agenți economici	ŞOMAJ KEYNESIAN	ŞOMAJ CLASIC	INFLAȚIE REPRIMATĂ
FAMILIE INDIVIDUALĂ	Raționată pe piața muncii	Raționată pe piața muncii şi a bunurilor	Raționată pe piața bunurilor
ÎNTREPRINDERE	Raționată pe piața bunurilor	neraționată	Raționată pe piața muncii

Primul regim de dezechilibru este cel de şomaj keynesian, în care pe piața muncii există un exces de ofertă de muncă (exprimată prin numărul muncitorilor), iar pe piața bunurilor un exces de ofertă de bunuri şi servicii. Cererea insuficientă de bunuri explică reticența întreprinderilor de a angaja un număr mai mare de salariați. Se observă că, în acest caz, existența şi consecințele dezechilibrelor sunt suportate atât de indivizi (raționați pe piața muncii), cât şi de întreprinderi (raționate pe piața bunurilor, căci nu-şi pot vinde întreaga producție). În aceste condiții, o creştere a cheltuielilor publice sau o reducere a taxelor şi impozitelor pot avea efecte benefice asupra cererii de consum, care, la rândul său, poate revigora consumul şi conjunctura economică, ceea ce este de natură să reducă şomajul.

Al doilea regim este cel de **şomaj clasic**, în care există un exces de ofertă pe piața muncii (deci există şomeri) şi un exces de cerere pe piața bunurilor. Situația este aparent paradoxală, căci în pofida unei cereri excedentare, întreprinderile nu riscă, totuşi, să angajeze un număr mai mare de salariați. Prin urmare, există o dublă raționare pentru indivizi, pe cele două piețe, ei (şi nu întreprinderile) fiind aceia care suportă consecințele dezechilibrelor apărute pe piață. În asemenea condiții, la nivelul politicii macroeconomice, o reducere a salariului real ar putea fi eficientă pentru reducerea şomajului.

Al treilea regim este cel al inflației "reprimate". În acest caz, pe ambele piețe există un exces al cererii în raport cu oferta, ceea ce declanşează o presiune inflaționistă (prețurile tind să crească). S-ar impune, în aceste condiții, în principal, o politică strictă şi fermă de control al prețurilor şi al salariilor.

Al patrulea caz se caracterizează printr-un exces de cerere pe piața muncii şi un exces de ofertă pe piața bunurilor. Acesta ar putea fi denumit re-

gim de **subconsum**, care, însă, este aproape inexistent în condițiile unei economii normale.

Pentru a stabili exact existența regimurilor prezentate, este nevoie de teste econometrice performante. Acestea sunt, în general, complicate, necesitând colaborarea unor echipe de specialişti, la nivel central, şi existența unui sistem de evidență statistică adecvat. În condițiile actuale, ale tranziției la economia de piață în România, teoria dezechilibrelor poate constitui un eficace instrument de analiză şi un rezervor de sugestii pentru politica macroeconomică aplicată.

Pentru situația actuală din România, conform clasificării dezechilibrelor, regimul şomajului clasic s-ar potrivi cel mai bine. Într-adevăr, există în realitate o dublă raționare pentru indivizi (populație) pe piața bunurilor şi pe piața muncii, aceştia suportând consecințele dezechilibrelor apărute (şi nu întreprinderile). Soluția reducerii salariului real (aplicată, într-adevăr, până acum, căci salariile nominale au sporit cu mult mai puțin decât prețurile), însă, nu poate avea şanse de reuşită dacă este aplicată în mod rigid, întrucât, în condițiile unui nivel de trai foarte scăzut, poate genera (cum de altfel s-a şi întâmplat) reacții sociale de mare amploare, care riscă să compromită însăşi tranziția la economia de piață.

1.3. Surse ale unor dezechilibre şi ajustări macroeconomice în perioada de tranziție

În țările din estul Europei, tranziția la economia de piață se desfăşoară în condițiile existenței unor dezechilibre structurale importante. Existența acestora face ca procesul tranziției să fie îngreunat, manifestându-se, totodată, convulsii sociale grave.

Centralizarea excesivă a deciziilor economice, funcționarea pe bază de plan a economiilor est-europene, precum şi ignorarea importanței adaptării structurilor economice interne la cerințele pieței externe, la procesul de integrare economică europeană au cauzat, în principal, apariția şi dezvoltarea unor dezechilibre structurale majore. Aflate, în trecut, în stare latentă, datorită aplicării unor măsuri coercitive de politică economică, în prezent amplitudinea lor, gradul ridicat de acutizare la care s-a ajuns ies pregnant în evidență.

În România, care a “beneficiat” de cel mai cuprinzător şi dur sistem de planificare, atenuarea dezechilibrelor structurale se dovedeşte un proces mult mai dificil decât în celelalte țări foste socialiste. De aceea, se impun eforturi conjugate, atât pe plan intern, cât şi pe plan internațional, în vederea acoperirii costurilor tranziției.

Criza economică profundă în care se află astăzi România are la bază, în primul rând, necorelarea structurii ofertei naționale cu aceea a cererii interne şi externe. Caracteristica principală a crizei, în etapa actuală, o constituie nivelul scăzut al ofertei naționale, îndeosebi a celei de bunuri de consum, atât în ra-

port cu cererea, cât şi cu potențialul productiv existent. Orientată în trecut spre creşterea cantitativă a producției industriale, în special a celei grele, în condiții de calitate şi eficiență, de multe ori, precare, economia românească s-a aflat, după decembrie 1989, în fața unei explozii a cererii de bunuri de consum a populației. Într-o primă fază (primele luni ale lui 1990) s-a reuşit, prin ajutoare şi importuri, pe de o parte, şi datorită unui nivel relativ scăzut al veniturilor populației, pe de altă parte, încetinirea ritmului de creştere a dezechilibrului dintre cerere şi ofertă. Ulterior, printr-o serie de majorări de salarii (nejustificate, de cele mai multe ori, de creşterea productivității muncii), dublată de reducerea severă a producției, în condițiile escaladării curbei prețurilor, dezechilibrul menționat a continuat să crească, căpătând şi atributul de inflaționist.

Ceea mai importantă lege a economiei, similară cu aceea a conservării energiei pentru fizică, este legea corelației dintre cerere şi ofertă. Când cererea este mai mare decât oferta, pentru echilibrare, cea mai facilă soluție o reprezintă majorarea prețurilor de vânzare, care are ca efect micşorarea presiunii cererii efective. În cazul bunurilor de consum, îndeosebi al celor de bază, calea reducerii cererii este exclusă în România, în etapa actuală, având în vedere nivelul scăzut de trai.

În cazul ofertei, creşterea celei efective la valori din ce în ce mai apropiate de cea potențială (dată de capacitățile productive disponibile, la un moment dat) se poate asigura, cel puțin teoretic, prin majorarea prețurilor. Această soluție, deşi utilă, pe termen foarte scurt, pentru realizarea unei anumite stimulări a activității economice, prezintă, însă, o serie de inconveniente pe termen mediu şi lung. Creşterea prețurilor peste anumite limite conduce la micşorarea cererii solvabile, ceea ce atrage după sine, datorită erodării puterii de cumpărare a consumatorilor, tendința de creştere a salariilor. Se ajunge, astfel, la sporirea galopantă a inflației, cu tot cortegiul de consecințe negative aferent. O astfel de situație nu este în măsură să stimuleze investițiile în noi tehnologii, fenomenul fiind denumit în literatura de specialitate stagflație.

Cercul vicios, descris prin succesiunea: penurie de produse – creşterea prețurilor – majorarea salariilor – inflație – nesiguranța economiilor – înclinația spre consum – economii scăzute – investiții insuficiente – penurie de produse ş.a.m.d., poate fi spart prin contactarea unor fonduri investiționale din exterior, fie prin împrumuturi şi credite fie, preferabil, prin atragerea capitalului străin. De asemenea, politica guvernamentală va trebui să încurajeze prin diverse mijloace (credite în condiții avantajoase, facilități la import, susținerea unor programe de formare şi perfecționare a forței de muncă etc.) întreprinzătorii din domeniul productiv, în vederea stopării spiralei prețurilor şi a ritmului inflației.

În condițiile în care în prezent, în România, deşi consumul alimentar este deficitar, în raport cu necesitățile, absoarbe peste 50% din bugetul familial (față de numai 10-20% în țările occidentale), o importanță deosebită ar trebui acordată stimulării producției alimentare. Creşterea productivității în agricultură, ramură pentru care România dispune de resurse naturale bogate, rapid valori-

ficabile, ar permite sporirea posibilităților de acumulare prin dublul efect: creşterea veniturilor reale ale celor ocupați în agricultură (care reprezintă aproape 30% din total); stoparea creşterii prețurilor produselor alimentare şi, în consecință, majorarea posibilităților de economisire ale populației, pe seama diminuării în bugetul de familie a acestei categorii de produse.

Contrar celor arătate, datorită subevaluării producției agricole în trecut, dar şi neglijării acesteia în prezent, s-a produs o explozie a prețurilor la alimente, în condițiile unor productivități tot mai scăzute şi a unei penurii absolute pe piață. În vreme ce în țările dezvoltate statul este implicat masiv în stimularea producției agricole (prin acordarea de credite avantajoase, facilități în achiziționarea maşinilor şi utilajelor agricole, pregătirea specialiştilor, subvenții etc.) în România nu s-a procedat aşa. Situații similare se înregistrează şi în cazul majorității celorlalte bunuri de consum. De aceea, considerăm că, la noi, criza economică actuală, dezechilibrele existente la nivel macroeconomic, au la bază penuria în domeniul bunurilor de consum, subdezvoltarea producției acestora în raport cu cererea. În sensul celor arătate, producția bunurilor de capital va trebui reorientată în funcție de necesitățile producției bunurilor de consum, în vederea acoperirii cerințelor populației. Evoluțiile de pe piața acestor din urmă bunuri vor trebui, cel puțin în primii ani ai tranziției, să stea la baza stabilirii elementelor fundamentale ale politicii economice.

Orientarea producției industriei grele existente către export, în vederea obținerii unor sume importante în valută, în condițiile în care majoritatea combustibililor, energiei şi materiilor prime necesare sunt procurate din importuri de la mari distanțe, de regulă, o considerăm nerentabilă din punct de vedere economic, generatoare de mari dezechilibre în viitor. Argumentele invocate, precum existența obiectivelor industriale, investițiile mari efectuate în trecut şi neamortizate, asigurarea locului de muncă pentru un număr de muncitori etc., suntem de părere că nu sunt suficiente pentru frânarea procesului de reprofilare sau chiar de valorificare prin demolare a acestor industrii. Experiența mondială arată că nicio țară, cu excepția Japoniei – caz într-adevăr unic – nu şi-a supradimensionat într-o asemenea proporție capacitățile industriale în ramuri pentru care nu dispune de resurse de materii prime şi energie modeste (exemplul metalurgiei este cel mai relevant în acest sens). Poate doar industria rafinării țițeiului şi petrochimia mai pot fi menținute în unele țări, considerentele fiind de ordin comercial, prin existența unei bune piețe de desfacere într-o anumită zonă geografică (în acest sens, capacitățile româneşti de prelucrare a țițeiului ar putea fi utilizate pe baza importului materiei prime din Orientul Apropiat şi URSS, producția desfăcându-se în estul Europei, sărac în resurse petroliere).

Productivitatea muncii, a cărei majorare permite stoparea creşterii prețurilor şi a inflației, poate fi ameliorată prin măsuri organizatorice şi management sau prin angajarea unei forțe de muncă bine pregătită, dar nu poate cunoaşte salturi spectaculoase decât prin investiții în noi tehnologii. Or, tocmai insuficien-

ța capitalului pe piața internă, precum şi refuzul, în bună măsură explicabil, al celui existent de a se orienta spre producție, constituie caracteristici ale situației prezente din România.

După cum relevă experiența țărilor occidentale, în sectorul de stat productivitatea, rentabilitatea şi rezultatele financiare sunt mai reduse decât în sectorul privat, recunoscându-se, chiar de către guverne, că naționalizarea unor întreprinderi – atunci când are loc – se fundamentează, de regulă, pe criterii de ordin social, strategic, ecologic etc. şi nicidecum pe cele economice pe termen lung (cel mai frecvent se face naționalizarea unor industrii aflate în criză, a căror sistare ar avea mari implicații sociale sau de ordin strategic, iar, după o perioadă, mai lungă sau mai scurtă, în care statul foloseşte pârghiile sale pentru realizarea unor importante investiții de modernizare, acestea sunt redate sectorului privat). De aceea, considerăm că menținerea, în prezent, în proprietate de stat, care oricum la noi funcționează diferit de aceea din Occident, supusă legilor concurenței de piață liberă, a peste 90% din capacitatea industrială constituie o frână pentru creşterea productivității şi pentru atenuarea dezechilibrelor din economie. În acelaşi sens, suntem de părere, va acționa şi ritmul lent în care se prevede a se realiza privatizarea marii industrii.

Relevarea rolului productivității muncii şi al proprietății private, ca suport economic al ridicării nivelului său, întrucât există riscul ca aplicarea unor mecanisme moderne, similare celor din Occident, în domeniul comercial, financiar, bancar etc., să creeze iluzia că, în acest fel, se va trece la economia de piață, dezechilibrele din economie vor fi înlăturate, iar creşterea economică se va putea realiza într-un viitor apropiat. Se uită, însă, că în țările occidentale sistemul financiar, cel bancar şi de credit, bursa de valori şi toate celelalte elemente ale mecanismului economic se fundamentează pe proprietatea privată în producție şi pe efectul ei direct – productivitatea la un nivel competitiv.

În sensul celor arătate, putem remarca în economia românească de azi un dezechilibru între extinderea proprietății private în domeniul comerțului şi limitarea acesteia la un număr redus de unități mici şi mijlocii în domeniul producției. Acest dezechilibru reprezintă şi una dintre cauzele importante ale escaladării curbei prețurilor.

Pornind de la conceptul de restructurare în sens restrâns (în care aria de cuprindere a restructurării s-ar circumscrie, mai ales, la acțiunile şi interacțiunile ce intervin în funcționarea sistemului economic), considerăm că strategia restructurării trebuie să aibă printre principiile sale de bază susținerea acelor modificări structurale care să conducă, într-o primă fază, la atenuarea dezechilibrelor grave din economie, iar, ulterior, la crearea acelor mecanisme care să permită autoreglarea, astfel încât evoluția principalilor parametri economici să se facă între limite de siguranță. În acest sens, putem desprinde obiectivele restructurării: pe termen scurt – atenuarea dezechilibrelor; pe termen lung – crearea şi funcționarea mecanismelor autoreglării, specifice economiei de piață.

Având în vedere spațiul economico-social concret în care se desfăşoară tranziția la economia de piață în România, propunem următoarele măsuri pen-

tru perioada următoare de derulare a restructurării: asigurarea convertibilității leului, ceea ce va permite realizarea unor analize economice pertinente şi a unei anumite stabilități funcționale; inițierea de către stat a unor măsuri eficace vizând stoparea tendințelor de escaladare a curbei prețurilor şi a celei a salariilor, fără acoperire pe planul calității şi al productivității; crearea şi perfecționarea cadrului legislativ pentru stimularea concurenței pe principii economice (inclusiv legea falimentului); trecerea la aplicarea legii privatizării şi perfecționarea acesteia, pe parcurs, în vederea accelerării procesului; diversificarea căilor de susținere, de către stat, a unor ramuri şi subramuri economice, a căror dezvoltare contribuie la atenuarea unor dezechilibre macroeconomice importante, precum agricultura şi industria alimentară, energetica etc.; stimularea investițiilor autohtone şi a celor străine în domeniile economice în care oferta se situează la cote foarte scăzute în raport cu cererea şi crearea unor mecanisme flexibile (inclusiv la nivelul agenților economici) care să permită inhibarea acestora în momentul inversării raportului menționat.

Desigur, astfel de propuneri se cer a fi dezvoltate prin elaborarea unor studii speciale, prin luarea în considerare a caracterului complex al restructurării, a faptului că însăşi inițierea unor măsuri ce vizează atenuarea dezechilibrelor într-un anumit domeniu poate genera dezechilibre noi în alte domenii.

Un exemplu de analiză complexă, nuanțată, este aceea realizată pe baza studierii curbei Laffer, ce a stat, la rândul ei, ca argument teoretic al "Supply-Side Economics"-ului. Această curbă pune în relație rata impozitelor cu rata venitului (figura nr. 1.6). Ea ilustrează un fapt deosebit de important pentru cei care ar crede că în perioada de tranziție a unei economii sărace, etatizate, cum este cea românească, statul, prin mărirea impozitelor, de diferite categorii, ar putea centraliza (ca şi pe vremea economiei socialiste planificate) fonduri importante, pe care, apoi, ar urma să le utilizeze pentru o "privatizare dirijată" şi un program de investiții de factură dirijistă: creşterea ratei impozitelor este însoțită de creşterea veniturilor (statului, în speță) până la un punct, după care acestea din urmă vor înregistra o scădere. În principiu, câte o curbă Laffer corespunde la fiecare taxă individuală. Pentru unii, poate părea paradoxal că sporirea impozitării poate deveni ineficientă în planul veniturilor, deşi aceasta a fost intuită cu multă vreme înainte de aplicarea politicii Supply-Side în Canada şi, îndeosebi, în SUA, de către David Hume.[1] Supply-Side după cum arată şi denumirea, urmăreşte efectele asupra ofertei spre deosebire de vechile şcoli ale "Demand-Side"-ului ca monetarismul şi keynesismul sau neoclasicii. Accentul, în politica macroeconomică, în concepția Supply-Side, trebuie pus pe favorizarea celor care asigură oferta, deci pe reducerea impozitelor pe venit, în general, şi îndeosebi pe profiturile antreprenoriale, având în vedere importanța acestora pentru alocarea investițiilor.

---

[1] Referindu-se la taxarea indirectă, el scria: "a duty upon commodities check itself; and a prince will soon find that an encrease of the impost is no encrease of his revenue" (preluat din Mundell, R.A., *Debts and Deficits in Alternative Macroeconomic Models*, în: Revista di Politica Economica, July-August 1990, No. VII-VIII, Roma, 1990, p. 119.

Credem că o astfel de politică, gen Supply-Side[1], ar trebui implementată şi în cadrul strategiei de trecere la economia de piață în România (bineînțeles, cu luarea în calcul a particularităților de timp şi spațiu). Pentru elaborarea unor studii pe această temă, care ar putea servi politicii economice, ar fi necesare eforturi depuse de numeroşi specialişti în domeniul economic, incluzând şi pe cele care țin de componenta culturală a reformei.

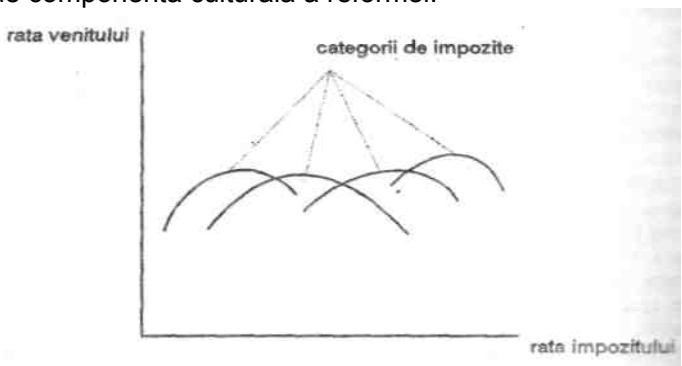

Figura nr. 1.6

Faptul că societatea românească traversează o perioadă de criză structurală profundă este acceptat de majoritatea analiştilor tranziției. În explicarea acestei crize se pun, însă, preponderent cauzele economice şi, firesc, în această accepțiune, se propun măsuri cu impact asupra sistemului economic. Această optică, suntem de părere, este perfect valabilă în cazul unei societăți mature, având un grad ridicat de stabilitate. La noi, însă, în perioada actuală de tranziție de la un sistem totalitar, de comandă, la unul democratic, de autoreglare, situația este oarecum diferită. În acest sens, considerăm că nu este suficientă concentrarea eforturilor în direcția restructurării sistemului economic pentru ieşirea din criză. Aceste eforturi se pot dovedi ineficiente dacă nu se ține seamă, într-o măsură importantă, de componenta culturală a reformei.

La baza liberei inițiative se află un model cultural, fundamental diferit de cel aflat la baza "inițiativei impuse" sau, mai degrabă, a lipsei de inițiativă. Economia de piață este rezultatul unui mod specific de gândire, a unui anumit model cultural şi nu invers. A introduce reforme numai în sistemul economic, fără corespondent în plan comportamental uman, este, credem, o acțiune sortită eşecului. Economia de piață rezultată în acest fel nu ar fi una reală, ci, mai degrabă, una de laborator.

Programul reformei economice poate fi coerent, dar dacă el nu este dublat de un program de reformă cu impact asupra comportamentul sociouman, criza nu poate fi înlăturată, iar dezechilibrele devin necontrolabile. În această perioadă de tranziție, rolul economicului nu trebuie supraevaluat.

---

[1] Un amplu studiu privind teoria Supply-Side şi al raporturilor sale cu celelalte teorii economice se află în lucrarea citată de noi la pagina anterioară.

Capitolul 2

ELEMENTE DE POLITICĂ INVESTIȚIONALĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

2.1. Considerații generale

Investițiile reprezintă principala pârghie economică prin care se realizează dezvoltarea economică, orientarea structurii economiei precum şi adaptarea acesteia la cerințele pieței şi la tendințele progresului tehnic, punerea în valoarea a resurselor naturale disponibile şi potențarea celorlalți factori de producție de care dispune o economie. Totodată, investiția face posibilă absorbția forței de muncă, stimulează creşterea productivității şi a potențialului competitiv pe noi piețe.

Pentru economia de tranziție, factorul investițional reprezintă o dimensiune majoră, condiționând realizarea programului economic şi social de transformări propus şi creşterea economică.

Capitolul de față îşi propune să prezinte câteva din cele mai semnificative dezechilibre economice provocate de formula centralizată a investițiilor la nivel inter şi intrasectorial. Totodată, se încearcă să se dea nişte soluții de reorientarea investițiilor în raport cu cerințele economiei de piață şi cu necesitățile de perspectivă ale dezvoltării României. Analiza comparativă a declinului investițional este prezentată atât în țările din vestul şi din estul Europei, insistându-se mai mult pe grupa țărilor estice din care face parte şi România. Regresul investițional în țara noastră este pus în legătură cu criza profundă pe care o traversăm, o criză de sistem cu multiplele sale forme de manifestare.

Investiția de capital străin, prin importanța pe care o prezintă ca suport financiar pentru relansarea economică, este tratată separat într-un paragraf încercându-se evidențierea, pe de altă parte, se încearcă punerea în evidență a principalelor condiții ce trebuie asigurate pentru atragerea sa.

2.2. Evoluția pe plan internațional a procesului investițional la sfârşitul deceniului 9

O analiză comparativă a efortului investițional privind țările est-europene şi o serie de țări cu economie de piață dezvoltate, impune prezentarea acestora în grupări separate, deoarece factorii de care depinde dezvoltarea lor şi care reprezintă suportul analizei sunt foarte mult diferiți. A fost aleasă ca etapă de analiză a evoluției factorului investițional perioada 1986-1990, deoarece activitatea economică în partea estică a Europei a fost dominată de mutațiile politice

semnificative din anul 1989, urmate în mod obiectiv şi de sensibile reorientări economice vizând trecerea la economia de piaţă.

Pentru ţările din vestul Europei (tabelul nr. 2.1), caracterizate printr-un ridicat potenţial economic se observă că după o creştere rapidă a investiţiilor în perioada 1986-1989, se manifestă o tendinţă de scădere a acestora în anul 1990, astfel că media creşterii lor în acelaşi an este de 3,9%, cu 2,5% mai puţin ca în anul 1989. După aproape 8 ani de creştere economică neîntreruptă, o încetinire şi chiar o scădere a acesteia era inevitabilă, astfel că pe la jumătatea lui 1990 s-au făcut simţite primele semne de reducere a expansiunii.

Tabelul nr. 2.1

Dinamica investiţiilor în ţările vestice, în perioada 1986-1990

- % -

Ţara	1986	1987	1988	1989	1990
Franţa	4,5	4,1	8,6	5,9	4,7
Germania	3,3	2,2	5,1	7,1	8,2
Italia	1,6	5,8	6,7	5,1	3,8
Anglia	1,9	9,5	14,8	4,2	- 1,5
Austria	3,7	2,8	6,0	5,5	7,0
Belgia	4,5	5,8	13,4	13,6	11,0
Danemarca	17,1	-3,8	-6,6	0,2	-0,8
Finlanda	-	5,4	10,5	13,1	-1,9
Irlanda	- 1,3	-3,7	2,6	12,0	9,0
Olanda	7,4	1,1	9,2	3,9	3,2
Norvegia	23,9	-2,1	0,7	-4,8	-26,5
Suedia	0,7	7,6	6,0	10,9	1,8
Elveţia	7,9	7,4	6,9	6,0	3,3
Grecia	-6,2	-7,8	8,8	8,6	4,3
Portugalia	10,9	15,1	15,0	7,5	9,0
Spania	10,0	14,6	14,2	13,2	8,6
SUA	1,0	1,9	5,6	1,6	-0,2
Canada	6,2	10,3	10,2	4,5	-0,6

Sursa: *Economic Survey of Europe in 1990-1991*.

O trăsătură majoră a dezvoltării economice bazate pe investiţii în anul 1990 a fost diferenţierea sub aspectul poziţiei ocupate în cadrul ciclului economic de către ţările vestice. Acestea înregistrează fluctuaţii mult mai mici între ele, păstrând aceeaşi direcţie. Explicaţia poate fi mai buna lor integrare în circuitul economic mondial, dar şi forţa internă a economiilor lor naţionale, echilibrate şi urmând fără abateri semnificative curba macrociclului mondial determinat de legile pieţei.

Acestui fapt i se adaugă, însă, consecinţele crizei din Golf, care a generat deteriorări şi rupturi în reţeaua afacerilor economice. Astfel, Canada, Anglia

şi SUA au fost confruntate mai grav cu efectele recesiunii, fapt ce a antrenat o reducere de proporții a efortului lor investițional; Germania şi Japonia au înregistrat o creştere a aceluiaşi indicator, în timp ce în Italia şi Franța se constată o uşoară scădere a acestuia.

O situație similară sub aspectul dezvoltării ciclice se manifestă între țările cu potențialul economic mai scăzut decât cele prezentate anterior. Se remarcă un contrast, pe de o parte, între boom-ul din Austria şi Irlanda, creştere relativ importantă a investițiilor în țări ca Belgia, Spania, Portugalia şi Elveția, şi, pe de altă parte, media scăzută a dezvoltării în țările nordice, în special Finlanda şi Suedia, pentru care anul 1990 a reprezentat un regres de proporții în domeniul investițional.

Principalul factor care stă la baza reducerii nivelului acestui indicator, mai ales în ultimii doi ani, a fost încordarea politică monetară, având drept consecință scăderea cererii interne şi, prin aceasta, reducerea presiunii inflaționiste.

Scăderea volumului comerțului mondial reprezintă alt factor de încetinire a ritmului investițional, fiind parțial o consecință a încordării politicii monetare care a determinat diminuarea cererii interne. Totodată, pentru firmele din vest un rol important în scăderea investițiilor l-a avut şi declinul competitivității prețurilor, datorat, în principal, deprecierii semnificative a monedei lor comparativ cu dolarul SUA.

Schimbările de natură politică petrecute în țările est-europene au determinat ca, fără excepție, acestea să abandoneze conceptul de conducere planificat-centralizată, pentru a fi înlocuit cu modelul economiei de piață în cadrul căruia investițiile sunt descentralizate.

Diferențele existente între aceste țări în ceea ce priveşte modul de înfăptuire a programului de trecere la economia de piață, paşii făcuți pe acest drum, precum şi crearea cadrului legislative menit să susțină noile transformări economice, reprezintă factorii care stau la baza diferențierii nivelului lor de dezvoltare şi investițional. Aceşti factori trebuie corelați cu realitatea diferențierii țărilor estice în ceea ce priveşte tipul programelor adoptate pentru realizarea economiei de piață şi momentul demarării lor. Ținând seama de cele prezentate, gruparea țărilor estice ar putea fi făcută astfel: Germania, Polonia, Iugoslavia, caracterizate prin aplicarea “terapiei-şoc”, adică a unor măsuri economice radicale într-un timp foarte scurt; Cehoslovacia şi Ungaria cu “reforma în desfăşurare” – reforma este aplicată treptat, pe măsură ce este concepută; Bulgaria şi România formând grupul țărilor mai întârziate pe calea transformărilor sau “late starters”.

Se poate spune, însă, că toate țările foste socialiste în prima parte a programelor de reformă includ o etapă de stabilizare economică a cărei necesitate se impune ca urmare a problemelor grave cu care aceste țări se confruntă prin ruperea de vechiul sistem.

Astfel, rata inflației ridicată, scăderea producției şi, prin aceasta, depăşirea cu mult a ofertei de către cerere, instabilitatea monetară, creşterea ratei

şomajului, scăderea nivelului de trai sunt numai câteva realități cărora economia trebuie să le facă față în această perioadă şi care explică etapa de stabilizare inclusă în prima parte a reformei lor economice.

Fireşte că pachetul de măsuri vizând stabilizarea diferă, în primul rând, în funcție de intensitatea cu care fenomenele de mai sus se manifestă, dar şi de prioritățile de soluționare stabilite de guvernele respective.

Odată cu trecerea la economia de piață, statul pierde puterea de a controla direct economia şi trebuie să folosească metode indirecte, pârghii economice, cum ar fi politica monetară şi fiscală. Astfel că, în cadrul acestor etape de stabilizare utilizarea acestor pârghii economice poate antrena o dinamică sau un regres investițional.

Stabilizarea impune schimbări structurale importante, prin introducerea sistemului de venituri, cheltuieli şi impozite pe profitul corporațiilor, precum şi o drastică reducere a subvențiilor acordate firmelor.

În acest sens, nu mai sunt subvenționate o parte a bunurilor de consum, iar redistribuirea se poate face direct prin transferul plăților.

Stabilizarea duce la modificări semnificative şi în ceea ce priveşte rolul banilor şi al creditului.

Astfel, spre deosebire de perioada anterioară reformei, când banii aveau un rol pasiv, în această etapă ei capătă un rol activ manifestat prin orientarea alocării resurselor.

O politică monetară realistă poate fi reprezentată chiar în asigurarea unor rezerve monetare şi de credit adecvate necesităților de dezvoltare economică, menținând, totodată stabilitatea ratei de schimb şi sprijinind trecerea la convertibilitatea monedei.

În acelaşi timp, disponibilitățile de credit pentru economie trebuie să revină, în principal, sectorului băncilor comerciale. Rolul lor este de a finanța eforturile economice ale întreprinzătorilor, asumându-şi răspunderea alegerii numai a acelor proiecte care promit a fi rentabile. Ele nu trebuie privite, deci, numai ca intermediar între depunători şi investitori ci, mai ales, ca un factor de promovare a inițiativelor eficiente.

Datorită semnificației pe care o au în cadrul stabilizării, aceste pârghii economice prezentate mai sus au fost acționate de aproape toate guvernele țărilor care înfăptuiesc reforma economică, cu intensități diferite, însă.

Etapa de stabilizare impune o politică de austeritate economică, caracterizată prin: politici monetare şi fiscale restrictive, care conduc la reducerea creditelor, creşterea ratei dobânzii, lipsa subvențiilor etc.

Se poate spune că toate acestea au determinat regresul investițiilor în toate țările foste socialiste (cu excepția Cehoslovaciei).

După cum rezultă din tabelul nr. 2.2, în anul 1990, investițiile au scăzut în medie cu 14% pe ansamblul țărilor est-europene, dar momentul începerii declinului, precum şi ritmul acestuia, nu este acelaşi pentru toate țările prezentate.

Tabelul nr. 2.2

Dinamica investițiilor în țările aflate în etapa de tranziție în perioada 1986-1990

- % -

Țara	1986	1987	1988	1989	1990
România	1,1	-1,4	-2,2	-1,6	-35,0
Bulgaria	8,0	7,2	2,4	-7,7	-13,5
Cehoslovacia	1,4	4,4	4,1	1,6	3,0
RDG	5,3	8,0	7,3	0,9	-9,0
Ungaria	6,5	9,8	-9,1	0,5	-7,0
Polonia	5,1	4,2	5,4	-2,4	-8,0
Iugoslavia	3,5	-5,1	-5,8	0,5	-7,0
Europa de Est	3,9	4,1	2,1	-1,5	-14,0

Sursa: *Economic Survey of Europe in 1990-1991*.

În timp ce în Cehoslovacia se înregistrează o creştere uşoară (3%), pentru toate celelalte țări regresul investițional are variații mari, mergând de la 7% în Iugoslavia, la 35% în România.

Ținând seama de gruparea făcută anterior, țările din prima şi a doua grupă (fosta RDG, Polonia şi Iugoslavia şi, respectiv Cehoslovacia şi Ungaria) nu înregistrează variații mari între ele în ceea ce priveşte ritmul investițiilor (cu excepția Cehoslovaciei), însă comparativ cu cele din grupa a treia (România şi Bulgaria) diferențele de ritm sunt semnificative.

Aplicarea unei politici de credit restrictive a dus la reducerea suportului financiar pentru investiții, aceasta însă trebuie corelată cu alte măsuri economice ca liberalizarea prețurilor, care a făcut ca disponibilitățile băneşti ale populației să fie consumate pentru satisfacerea nevoilor de viață şi nicidecum pentru a fi investite în economie.

De altfel, chiar în condițiile creşterii prețurilor, populația ar putea fi stimulată să investească. Pentru aceasta este nevoie, însă, de ajustarea sistemului financiar şi bancar. Calitatea intermedierii bancare este vitală în relația dintre depozitele pe care populația le-ar putea face şi transformarea acestora în investiții. Din acest motiv, în unele țări accentul care s-a pus pe reforma sistemului bancar şi financiar a fost remarcabil.

Astfel, în Iugoslavia reforma bancară a fost demarată la începutul anului 1989, dar structura bancară este mult fragmentată fiind dominată de băncile mici locale sau regionale supuse presiunii autorităților locale şi ale conducătorilor de întreprinderi. Băncile comerciale au redus creditele acordate în 1990, față de 1989, cu 12%.

Polonia dispune, încă din anul 1987, de un sistem bancar independent (la sfârşitul anului 1990 erau înregistrate 63 de bănci) în cadrul căruia, însă,

ponderea băncilor comerciale este încă redusă. În plus, controlul bugetar şi restrângerea creşterii rezervelor monetare au dus la eliminarea unei părţi importante din acumularea monetară existentă până la sfârşitul anului 1989.

În cadrul fostei RDG, sistemul bancar din vest deserveşte şi economia din est prin deschiderea unor oficii bancare, fiind însă dominate de acest sistem bancar. În plus, prin procesul unificării, giganţii vest-germani ca Alliantz, Deutsche Bank şi Daimler Benz au pus stăpânire pe largi segmente ale pieţei est-germane. Dacă această tendinţă nu se schimbă există pericolul ca economia de piaţă est-germană să se transforme doar dintr-un monopol public într-unul particular, blocând căile de acces ale altor investitori. Pericolele cele mai mari apar acolo unde intrarea pe piaţă necesită un sistem de distribuţie local sau permisiunea din partea factorilor de reglare locali.

Spre deosebire de ţările prezentate mai sus, Cehoslovacia este singura care înregistrează o creştere a ritmului investiţiilor faţă de 1989, în principal, datorită investitorilor străini a căror reticenţă a fost înlăturată de: buna reputaţie internaţională, datoria externă redusă, trecutul industrial remarcabil, legislaţia economică bună care, pe măsura adoptării, este aplicată în practică etc.

În acest context, România prezintă o situaţie deosebită înregistrând, aşa cum s-a menţionat, cel mai scăzut ritm al investiţiilor comparativ cu restul ţărilor foste socialiste.

Explicaţia acestui fapt este dată, în cea mai mare parte, de criza economiei româneşti, o criză atotcuprinzătoare, a producţiei şi a proprietăţii şi care s-a extins în toate domeniile vieţii sociale. Ea a blocat progresul economic, deteriorând profund mecanismul economiei.

Aceasta nu este o criză parţială, nici de supraproducţie şi nici de subproducţie, generată de factori naturali, ci are un caracter deosebit, putând fi numită criză de sistem social economic, similară cu cea care se manifestă, mai mult sau mai puţin acut, în ţările Europei Răsăritene (în unele dintre acestea, aşa cum arată specialiştii acestora, ar fi vorba numai de o stare de precriză sau numai de unele manifestări de criză). Este vorba de o criză foarte profundă, care are cauze proprii sistemului, dar care este complicată şi de faptul că economia mondială se află în faza descendentă a actualului ciclu lung (Kondratiev).

În cadrul crizei pe care o parcurge economia românească, criza proprietăţii, manifestată prin monopolul aberant şi absolut al proprietăţii de stat, face foarte dificil procesul de privatizare şi descentralizare a investiţiilor.

În acest sens, legile privatizării şi investiţiilor ar trebui să exprime în termeni foarte clari soluţii imediate şi avantajoase pentru libera iniţiativă.

În plus, România se confruntă cu o acută insuficienţă de capital generată, pe de o parte, de explozia de cereri de consum manifestată imediat după Decembrie 1989, când populaţia şi-a cheltuit disponibilităţile băneşti satisfăcând nevoi cumulate din trecut, iar, pe de altă parte, generată de dificultăţi apărute în atragerea capitalului străin care ar putea să lărgească mult posibilităţile de investire.

Mulți investitori străini au rețineri față de economia unei țări foste socialiste, iar alții sunt încă în etapa de studiu a pieței românești sau de negociere a condițiilor de înființare a societăților comerciale.

*
* *

Transformările din Europa de Est necesită un sprijin larg din partea guvernelor occidentale; în acest sens, lucrul cel mai important rămâne angajamentul lor de a încorpora aceste țări într-o piață europeană comună. Pe măsură ce Europa de Est elimină restricțiile comerciale şi face monedele naționale convertibile, Europa Occidentală trebuie să se pregătească să accepte noi importuri din această zonă.

Deosebit de urgente sunt şi subsidiile sau împrumuturile necesare, în principal, formării unor rezerve valutare – mai curând decât pentru sporirea importurilor – în vederea stabilizării cursurilor de schimb şi instituirii convertibilității valutare (împrumuturile acordate de FMI sunt încă prea mici).

În ansamblul măsurilor de sprijinire a reformelor se încadrează şi finanțarea pe termen lung a dezvoltării. Se face simțită tot mai mult nevoia de credite nerambursabile pentru investiții de retehnologizare şi depoluare dar majoritatea propunerilor din Occident se referă la împrumuturi iar forma acestor împrumuturi ar putea frâna raporturile în derulare din țările care se îndreaptă spre economia de piață.

În ceea ce priveşte împrumuturile, pentru a servi scopul economiei de piață, ar trebui acordate cu precădere firmelor mici şi mijlocii, noului sector particular şi nu guvernelor naționale.

2.3. Câteva consecințe economice inter şi intrasectoriale generate de factorul investițional

Practica economică a demonstrat ineficiența funcționării economiei de tip planificat-centralizat, mecanismul acesteia neputând asigura libertatea de acțiune a agenților economici, realizarea rentabilității activității în funcție de raportul cerere-ofertă. Sub acest aspect, funcționarea mecanismului de tip planificat se concretizează în grave dezechilibre structurale, deja cronicizate, pe ansamblul economiei naționale. Remodelarea structurală la nivelul economiei naționale este determinată de asigurarea resurselor materiale, investiționale, precum şi de existența pieților de desfacere. Abordarea de pe baze reale a restructurării necesită, pe de o parte, analiza cât mai riguros posibilă a dezechilibrelor şi a factorilor care le-au determinat, iar, pe de altă parte, evaluarea posibilităților şi a modalităților concrete care să permită atenuarea, iar, în final, înlăturarea acestor distorsiuni.

Pe ansamblul economiei se constată, paralel cu alte fenomene, manifestarea unor dezechilibre generate şi de nerespectarea raporturilor necesare dintre cererea şi oferta de bunuri şi servicii, cerere-ofertă de muncă, precum şi cererea şi oferta de investiții.

Asupra modelului în care factorul investițional poate genera dezechilibre ne vom ocupa în continuare.

Investițiile centralizate, orientate exclusiv pe criterii arbitrare şi neeconomice, au determinat distorsiuni în viața economică şi dezechilibre atât la nivel macrosectorial, cât şi între principalele ramuri ale economiei naționale. Alocarea investițiilor pentru diversele ramuri s-a făcut prin indicatori şi sarcini de plan, urmărindu-se realizarea, de cele mai multe ori, a unor obiective aşa-numite "prioritare" cu efecte destabilizatoare însă în ansamblul complexului economic național.

Până în decembrie 1989, investițiile au constituit monopol de stat, fapt ce a dus la degradarea structurilor economice. În prezent, se constată existența unor contradicții care au în vedere, în principal, deosebirile dintre: caracterul extensiv exagerat al dezvoltării industriei, care antrenează un consum tot mai mare de factori de producție şi randamentul scăzut al acestor factori; dintre supradimensionarea dezvoltării unor ramuri industriale, de regulă energo-intensive, şi subdezvoltarea altora, importante pentru funcționarea normală a economiei naționale; dintre necesitățile de retehnologizare şi tehnologizare şi slaba înzestrare cu factori tehnologici competitivi a subramurilor care absorb progresul tehnic etc.

O explicație în acest sens a excesului de cerere de investiții, manifestat în perioada economiei planificat-centralizate, o reprezintă faptul că, de regulă, acestea nu presupuneau o cheltuială pentru întreprinderi, deoarece majoritatea erau finanțate de la bugetul de stat, fiind, prin aceasta, metoda preferată de expansiune. Extinderea capacităților de producție prin noi investiții cerea un efort mic din partea întreprinderii şi, totodată, era lipsită de risc. O fabrică nouă sau extinderea uneia în funcțiune se făcea în afara capacităților existente şi nu afectau programele de producție.

Chiar dacă producția noii capacități era inclusă în plan, dar nu reuşea să se materializeze datorită întârzierilor în terminarea ei, responsabilitatea revenea întreprinderii de construcții, iar recompensele pentru realizarea sau depăşirea sarcinilor de plan în capacitățile existente nu se pierdeau.

Analizând problema expansiunii investițiilor în contextul planificării cu orizontul ei tipic de cinci ani se observă că întreprinderile în perioada pregătirii capitolului de investiții al planului îşi prezentau cererile lor în cea mai bună lumină posibilă, de multe ori subevaluând costul proiectelor sau supraevaluând beneficiile. Aceasta se baza pe convingerea că depăşirile de costuri vor fi tolerate; deoarece abandonarea unor proiecte neterminate ar atrage mari pierderi pentru economia națională. Aceasta este o manifestare a principiului Kornai privind absența constrângerii bugetare. Pe parcurs, proiectele sufereau nu numai depăşiri de costuri, dar şi întârzieri în realizare. Planurile cincinale cuprindeau distorsiuni intrinseci importante în componenta de investiții, care ajunge să exercite o presiune cumulativă asupra echilibrului de ansamblu.

Neglijarea criteriilor de ordin economic în orientarea investiţiilor a făcut ca, din volumul total al acestora, 50% să fie alocate industriei, în timp ce sectorul terţiar incluzând: comerţul, serviciile, turismul, transportul şi telecomunicaţiile, cultura, arta, ştiinţa, sănătatea, cele mai multe ramuri cu reflectare imediată şi directă în nivelul de trai al populaţiei să reprezinte împreună mai puţin de 1/3 din totalul investiţiilor (tabelul nr. 2.3).

Tabelul nr. 2.3

Investiţiile realizate pe sectoare ale economiei, în perioada 1985-1990

- mil. lei -

Sectorul/ ramurile	1985	1986	1987	1989	1990
- industria extractivă	55.244	53.854	52.123	44.692	35.459
- agricultură şi silvicultură	44.814	41.759	39.649	40.917	30.091
- metalurgia feroasă şi neferoasă	11.841	13.506	14.145	12.005	6.719
- construcţii de maşini	23.900	25.069	20.516	18.674	13.618
- materiale de construcţii	2.184	2.222	2.203	1.919	1.630
- chimie	11.408	11.987	11.159	10.818	4.944
- lemn şi prelucrarea lemnului					
- industria uşoară	2.867	3.397	3.730	4.138	3.676
- alimentară	5.890	6.061	5.353	5.686	4.584
- alte ramuri	1.491	1.471	1.651	2.092	1.760

Notă: Ramurile au fost grupate astfel: sectorul primar (energie electrică şi termică; combustibil; extracţia minereurilor nemetalifere şi produse din substanţe abrazive – pentru industria extractivă şi, separat, agricultura şi silvicultura); sectorul secundar (la chimie s-a adăugat săpunuri şi cosmetice; la lemn este cuprinsă şi celuloză şi hârtie; la industria uşoară intră sticlă, porţelan, faianţă, textile, confecţii şi pielărie); sectorul terţiar (cuprinde şi poligrafia).

Sursa: *Anuarul statistic al României*, 1990.

În ceea ce priveşte industria, resursa investiţională a fost orientată preponderent către obiectivele energofage precum şi pentru construirea unor obiective economice supradimensionate de tipul combinatelor siderurgice, combinate chimice, Canalele Dunăre-Marea Neagră, Poarta Albă-Midia-Năvodari etc., fapt ce a avut drept efect reducerea în ritm rapid a resurselor interne, afectarea agriculturii prin sustragerea de mari suprafeţe din terenul agricol şi slaba tehnologizare a acesteia şi, nu în ultimul rând, poluarea mediului.

Din cadrul potenţialului de producţie industrială ramurile energo-intensive deţin o pondere de peste 45%, consumând peste jumătate din resursele energetice alocate industriei.

La nivel macrosectorial se constată o supradimensionare a sectoarelor primar şi secundar faţă de cel terţiar şi, în acelaşi timp, disproporţii între sec-

toarele primar şi secundar, ramurile industriei energo-intensive ale acestui sector funcționează, în special, pe baza materiilor prime provenite din import.

Astfel că, referindu-se la cele de mai sus, se constată o discrepanță gravă între potențialul de resurse energetice primare purtătoare de energie şi necesitățile energetice ale economiei caracterizată printr-o structură energofagă, precum şi între baza de materii prime şi capacitățile existente. Aceasta face ca, în prezent, balanța energiei prime să fie acoperită în proporție de 40% cu resurse din import, resursele interne fiind cărbunii, energia electrică produsă în hidrocentrale şi într-o mai mică măsură, producția de țiței şi gaze naturale.

Datorită acestei structuri defectuoase a economiei este necesar ca orientarea investițiilor în viitor să fie rezultatul direct al cerințelor pieței, asigurându-se astfel reorientarea activității către fabricarea unor produse noi, rentabile, pentru care există piețe de desfacere şi selecționarea pe criterii de rentabilitate a activităților în cadrul economiei.

Resursele investiționale nu pot acoperi în termen scurt toate nevoile de reutilare tehnologică a economiei, ele fiind mult sub nivelul acestora.

În constituirea, atragerea şi orientarea investițiilor pentru a face față cerințelor prezentate, trebuie să opereze deopotrivă trei factori, şi anume: descentralizarea activității economice, statul şi mecanismele economiei de piață.

Momentul şi intensitatea intervenției fiecăruia depinde de semnificația şi consecințele economice pe care le pot antrena.

Descentralizarea activității economice determină la nivelul fiecărei unități responsabilitatea pentru deciziile sale economice, dar şi mobilizarea întregului efort pentru ca deciziile să se transforme în rentabilitate.

Pentru a nu duce la dezorganizare, descentralizarea trebuie să fie însoțită de măsuri de creare a mediului concurențial prin: privatizare, “spargerea” monopolurilor, comercializarea sistemului bancar etc.

Pe de altă parte, dacă procesul investițional ar fi lăsat exclusiv în seama reglajelor pieței libere, s-ar naşte riscul prelungirii excesive a duratei realizării lui, precum şi al apariției unor probleme de ordin economic şi social cu evoluție necontrolată şi urmări imprevizibile.

Pentru a nu se ajunge la situația prezentată mai sus şi deoarece statul nu se poate retrage brusc şi total din viața economică, atât timp cât noile structuri economice şi organizatorice nu sunt pregătite şi nu funcționează în totalitate, se impune intervenția sa activă, dar şi flexibilă.

Astfel, statul trebuie să ofere facilități financiare, subvenții, credite avantajoase, prime de export, scutiri de taxe, impozite etc. sectoarelor, ramurilor care urmează să înregistreze reconversii profunde în profilul lor de activitate, dar şi întreprinderilor nou înființate, urmărind în mod special dezvoltarea sectorului privat.

Sub aspectul criteriilor care trebuie să stea la baza sprijinului acordat de stat, enunțăm doar câteva:

- ar trebui să beneficieze de ajutor financiar (subvenții, credite etc.), fiscal şi administrativ ramurile care corespund unor exigențe economice şi financiare ale economiei de piață, cum ar fi: piețe de desfacere în țară şi străinătate, avantaje competitive în privința dotării cu factori de producție, productivitatea muncii apropiată de media mondială etc.
- pe măsura acumulării de capital, statul să ajute prin facilități financiare la orientarea inițiativei private către sectoarele deficitare din economie. În acest sens, legislația privind concesionarea mijloacelor de producție asigură redistribuirea dotării din unele sectoare spre cele cerute de piață. De asemenea, principiile legislației fiscale favorizează inițiativele în domeniul productiv prin scutiri şi reduceri de impozite. În aceeaşi direcție acționează şi principiile de bază ale investițiilor de capital străin, lege care asigură garanții şi avantaje diferențiate, în funcție de orientarea pe ramurile activității economice:
- să facă inventarierea potențialului național de creație ştiințifică şi tehnică şi, pe baza unor stimulente reale, să-l implice în retehnologizare, variante de reprofilare, crearea unor produse noi, competitive etc.;
- să orienteze, prin pârghiile economice aflate la dispoziția sa, inițiativa investițională către ramurile care oferă posibilități mai mari de reducere a unuia din costurile sociale importante ale tranziției – şomajul.

Exercitarea intervenției statului este posibilă numai cu ajutorul legilor elaborate (sau în curs de elaborare), programe, hotărâri de liberalizare a piețelor de mărfuri, muncă şi capital, legea privind investițiile de capital străin etc.

Sprijinul acordat de stat trebuie însă, să aibă un caracter temporar, astfel ca, în timp scurt, ramurile şi unitățile să reintre integral sub incidența rigorilor pieței.

Odată cu asigurarea unei concurențe reale, piața va suplini intervenția statului şi va influența economic procesul investițional prin eliminarea activităților nerentabile sau inadaptabile la cerințele pieței (investitorii nu vor manifesta interes față de aceste activități) şi prin favorizarea financiară a activităților care corespund cantitativ, calitativ şi ca preț cererii.

Retehnologizarea ramurilor, ca cerință esențială a rentabilizării activității economice atrage după sine, în mod inevitabil, în prima sa etapă de desfăşurare, eliberarea din activități industriale a unei părți a personalului angajat, care va trebui resorbit, în principal, de sectorul terțiar prin extinderea serviciilor, a turismului etc., deci o parte a costurilor sociale ale tranziției ar putea fi acoperită odată cu apariția lor.

Treptat, sectorul terțiar va deține o pondere în creştere în cadrul produsului intern brut, fapt ce va corespunde cerințelor unei economii moderne, deoarece în țările din vestul Europei ponderea serviciilor în produsul intern brut este până la 60%.

Paralel cu retehnologizarea industrială se impune orientarea investițiilor pentru reprofilarea activității în acele întreprinderi unde acest lucru este posibil,

deoarece trebuie reţinut faptul că nu toate întreprinderile dispun de asemenea variante de reorientare.

Posibilităţile de reorientare a investiţiilor sunt determinate de diversificarea categoriilor de investitori, a surselor de finanţare, acceptarea riscului investiţional etc.

Aşezarea activităţii pe principiile rentabilităţii economice este, în mare măsură, dependentă de strategia investiţională adoptată, iar aceasta, la rândul ei, nu poate fi ruptă de resursele sale de finanţare. În cadrul economiei de piaţă, pe lângă sursele practicate anterior, cum ar fi: autofinanţarea şi creditele bancare, apar şi alte surse generate de noul model economic.

Analizând situaţia ţărilor dezvoltate economic şi înzestrate cu un potenţial tehnic şi tehnologic ridicat, se constată creşterea fondului de amortizare în totalul investiţiei brute şi a investiţiilor destinate înlocuirii capitalului fix. Această situaţie este generată de sistemul de amortizare practicat, care permite recuperarea rapidă a valorii capitalului fix şi înlocuirea celui uzat fizic şi moral, ceea ce duce la introducerea rapidă a progresului tehnic şi la creşterea investiţiilor concretizate în maşini, utilaje, echipamente tehnologice etc.

În ţările dezvoltate economic, fondul de amortizare reprezintă de regulă peste 60% din totalul investiţiilor şi are o pondere de aproximativ 10% în produsul intern brut, în timp ce în România ponderea amortizării în investiţiile totale a evoluat pe perioada 1985-1990 de la 34% la 59,7%, într-un ritm destul de lent, fapt resimţit în nivelul tehnic al bazei materiale din industrie.

Tabelul nr. 2.4

Volumul şi intensitatea efortului investiţional în perioada 1985-1990

Indicatori	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Investiţii brute - mld. lei	246,3	249,0	245,5	240,2	236,4	168,4
Investiţii nete - mld. lei	162,2	167,3	154,1	140,9	132,9	67,9
Amortizarea investiţia totală - %	34,0	32,8	37,2	41,3	43,7	59,7
Rata acumulării pentru înlocuiri - %	4,6	4,2	4,7	5,0	5,4	12,0

Sursa: *Anuarul statistic al României*, 1990.

În acelaşi timp, se pot evidenţia diferenţieri în defavoarea României în ceea ce priveşte proporţia investiţiilor destinate reînnoirii şi înlocuirii utilajelor scoase din funcţiune.

Reînnoirea şi înlocuirea utilajelor cu grad avansat de uzură fizică şi morală reprezintă posibilităţi de modernizare a aparatului de producţie şi de echilibrare a potenţialului economic al ramurilor şi sectoarelor de activitate.

Pentru ţările care, asemenea României, traversează o perioadă de trecere de la economia planificată la cea descentralizată, selectarea sectoarelor şi a ramurilor, a obiectivelor de investiţii şi a tehnologiilor este condiţionată de prio-

rităţile ce decurg din imperativele creşterii economice şi a modernizării structurii economiei, cât şi din potenţialul investiţional al ţării, determinat de puterea ei economică.

Ţinând seama de faptul că, în mărime absolută, resursa investiţională este inferioară necesităţilor solicitate de complexul economiei naţionale, se impune o fundamentare corectă a deciziilor de investiţii astfel încât să se poată alege varianta optimă între mai multe variante de proiect, mai ales atunci când acestea diferă prin tehnologii, capacităţi de producţie şi amplasament.

Elaborarea de analize faţă de variaţii posibile ale preţurilor de manoperă, materii prime, energie, ca şi la preţurile produselor finite pe piaţa internă şi mondială dau posibilitatea determinării sensibilităţii unei investiţii faţă de evoluţia costului factorilor de producţie.

În privinţa retehnologizării, modernizării activităţilor economice este importantă alegerea celei mai bune variante tehnologice şi de acoperire financiară a cheltuielilor.

Descentralizarea investiţiilor şi diversificarea categoriilor de investitori creează condiţii reale pentru relansarea şi echilibrarea sectoarelor şi ramurilor economiei naţionale.

Primii paşi pe calea privatizării şi, deci, a manifestării liberei iniţiative au fost făcuţi în ţara noastră în anul 1990, dar efectele concrete în ceea ce priveşte ponderea investitorilor particulari în totalul volumului de investiţii sunt încă limitate.

Astfel, în totalul investiţiilor cele făcute din fondurile statului reprezentau 92,5% faţă de numai 0,5% fondurile întreprinzătorilor particulari (tabelul nr. 2.5).

Tabelul nr. 2.5

Structura investiţiilor realizate în economia naţională în anul 1990

Categorii de fonduri	Investiţii - mil. lei			Ponderea fondurilor de investiţii în total - %		
	total	din care: C+M	utilaje	total	din care: C+M	utilaje
Total	168410	75405	68798	100,0	100,0	100,0
Fondurile statului	155696	70861	66011	92,5	94,0	95,9
Fondurile organizaţiilor cooperatiste	5470	1476	1860	3,2	2,0	2,7
Fondurile întreprinzătorilor particulari	870	163	548	0,5	0,2	0,8
Fondurile populaţiei	6374	2905	379	3,8	3,8	0,6

Sursa: Comisia Naţională de Statistică.

În ceea ce priveşte anul 1991, datele de care dispunem se referă numai la primul semestru al acestui an, pentru care valoarea investiţiilor realizate a

fost de 83,2 miliarde lei, fiind finanțate în proporție de 77,7% din surse proprii (inclusiv credite), în timp ce fondurile primite de la bugetul public național sau local au reprezentat 11,0%, respectiv 11,3%.

Stimularea inițiativei particulare prin utilizarea pârghiilor economice specifice economiei de piață (acordarea unor credite avantajoase, scutirea de taxe şi impozite pe o perioadă de câțiva ani etc.) va determina creşterea sensibilă a investițiilor făcute de întreprinzătorii particulari şi reducerea corespunzătoare a celor de la buget, încadrând astfel resursa investițională în dimensiunile economiei de piață.

Pe de altă parte, ponderea încă foarte redusă a investițiilor făcute din fonduri particulare se explică şi prin insuficiența de capital la nivelul agenților economici particulari, capital care trebuie să susțină manifestarea liberei inițiative, materializarea ei.

2.4. Considerații privind aportul capitalului străin în perioada de tranziție în România

Integrarea în circuitul economic mondial, competitivitatea pe termen lung a unei economii se realizează pe mai multe căi, una din acestea fiind atragerea de resurse externe de capital.

Prin aceasta se realizează o adevărată transfuzie de tehnologie şi tehnică avansată, se menține ajustarea structurală a producției sociale la cerințele contemporane de dezvoltare, se asigură absorbția forței de muncă, se stimulează creşterea producției şi a potențialului competitiv pe noi piețe etc.

Se impune deci pentru perioada imediat următoare dar şi pentru perspectivă atragerea capitalului străin pentru susținerea celui național în efortul de retehnologizare, modernizare şi creştere a competitivității. Datorită importanței deosebite pe care o prezintă acest aspect şi a implicațiilor sale economice pozitive, în continuare vom insista mai pe larg asupra lor.

Comparativ cu situația dinainte de decembrie 1989, când numai 5 societăți comerciale funcționau în România, în anul 1990, urmare a prevederilor Decretului nr. 96/1990, 1501 de noi companii comerciale cu capital străin erau înregistrate, având un capital total de 5.615.056 mii lei şi 12.869 milioane dolari la cursul de schimb curent.

Ca rezultat al completării cadrului legislativ şi al penetrării capitalului străin în economia românească, în primele 6 luni ale anului 1991 erau înregistrate 2.651 companii cu capital străin, având un capital de 5.697. 424 mii lei şi 61,9 milioane dolari. Adăugându-le pe acestea celor înființate în anul 1990 numărul societăților comerciale cu capital străin a crescut la 4.196, acumulând un capital de 11.312.480 mii lei şi 191, 73 milioane dolari.

În contextul est-european rezultă că, din anul 1989, în România au fost create 20% din noile societăți comerciale cu capital străin din totalul celor existente în această zonă geografică. Trebuie, însă, precizat că aceasta reprezintă

(incluzând Uniunea Sovietică) doar 3,5% din totalul capitalului investit în estul Europei. Se poate spune că investiţiile străine în economia românească au înregistrat o sporire în prima parte a anului 1991, ceea ce evidenţiază o sensibilă creştere a interesului investitorilor străini pentru economia românească.

În acelaşi timp, se poate observa o modificare a structurii acestor investiţii, ele urmând să satisfacă atât interesele investitorilor străini, cât şi necesităţile partenerilor interni.

Astfel, dacă în 1990 şi în prima jumătate a anului 1991 investiţiile străine se materializau mai ales în mici societăţi comerciale şi de schimb, începând cu luna mai 1991 au început să apară în România, într-un număr semnificativ, firmele mari, atât în misiune de negociere efectivă, cât şi în cele de exploatare a pieţei româneşti.

Din punct de vedere al capitalului străin materializat în diverse societăţi economice se poate observa din tabelul nr. 2.6 că ponderea celor aflate sub 50000 dolari este mult mai ridicată comparativ cu cele care reflectă intervale valorice de capital mai mari.

Tabelul nr. 2.6

Intervale valorice ale capitalului străin în anul 1990

Intervale de capital - mii dolari	Număr de societăţi	% în numărul total al societ.	Capital - mii dolari	% în capitalul total
Total	4196	100,00	191738,15	100,00
Peste 1000	27	0,64	98607,50	51,00
500-1000	21	0,50	13902,20	7,00
100-500	132	3,14	26268,51	14
5-100	204	4,86	13612,64	7,00
Sub 50	3812	90,84	38347,30	21,00

Sursa: Agenţia Română de Dezvoltare.

Structura rezultată din tabel poate fi explicată prin faptul că atât micile companii, cât şi persoanele individuale dispun de un volum relativ de capital, dar prezintă o mare mobilitate de investiţii şi, totodată, o orientare clară către comerţ.

În acelaşi timp, insuficienţa de capital a făcut ca aceşti investitori să se orienteze către domeniile care necesită o investiţie iniţială mică şi unde este posibilă obţinerea rapidă a profitului. Prin aceasta, orientarea investitorilor s-a făcut preponderent către acele ramuri ale sectorului terţiar neglijate până în anul 1989 şi în care cererea de consum nesatisfăcută a antrenat o scădere de proporţii a nivelului de trai.

Analiza întregului câmp de activitate a companiilor comerciale evidenţiază faptul că investitorii străini manifestă un interes aparte pentru comerţ şi turism, aşa cum reflectă datele din tabelul nr. 2.7.

Tabelul nr. 2.7

Orientarea investiţiilor străine în anul 1990

Domenii de activitate	Număr de companii	% faţă de total
Comerţ	4136	38,0
Turism	1822	17,0
Industrie	808	7,0
Bănci	44	0,4
Alte ramuri	4029	37,6

Sursa: Agenţia Română de Dezvoltare.

Faptul că investiţiile în aceste domenii prezintă un risc mult mai mic şi asigură obţinerea mai rapidă a profitului comparativ cu investiţia de capital în industrie reprezintă argumente pentru opţiunea făcută de întreprinzători.

Limitarea capitalului străin la comerţ şi turism trebuie discutată şi din prisma progreselor făcute pe calea privatizării activităţilor productive, deoarece orice întârziere în acest sens va avea drept consecinţă amânarea investiţiei străine.

Pe de altă parte, fiecare întreprindere a sectorului productiv are libertatea de a negocia condiţiile de asociere cu partenerii străini, iar atragerea lor depinde în mare măsură de efortul făcut de manageri pentru contactarea lor şi pentru a le prezenta proiecte cât mai atractive şi avantajoase.

La toate acestea se adaugă şi faptul că marile firme, în vederea plasării capitalului în societăţi comerciale cu caracter productiv (presupunând o cifră mare de afaceri) solicită o informare detaliată privind potenţialul economic al partenerilor români, executarea unor studii de fezabilitate, precum şi proiecte amănunţite privind investiţia de capital, ceea ce a determinat prelungirea perioadei de adoptare fermă şi materializarea deciziei investiţionale în acest sector.

Se poate spune că numărul mic al companiilor productive este determinat şi de reţinerea investitorilor străini faţă de confruntarea cu problemele sistemului, birocraţia, instabilitatea forţei de muncă etc.

Distribuţia pe ţări a domeniilor de activitate prezentate în tabelul nr. 2.8, din punctul de vedere al numărului de societăţi înregistrate, se prezintă astfel:

Firme cunoscute aparţinând acestor ţări sunt prezente deja la noi în ţară, putând fi enumerate: Siemens, Minolta, Trionics, Italstrade, iar altele cum sunt: Coca-Cola, Colgate Palmolive, Bonyque etc. se află în faza finală de elaborare a documentelor de parteneriat cu partea română.

În acelaşi timp alte companii binecunoscute în întreaga lume, cum sunt: Castrol, Packard, Shell, Rank Xerox etc. şi-au deschis birouri de reprezentare în România, acesta fiind primul pas în stabilirea unor relaţii în economie, incluzând şi investiţia capitalului străin.

Tabelul nr. 2.8

Distribuția pe țări a domeniilor de activitate şi numărul de societăți înregistrate în anul 1990

Industrie/Țara		Turism/Țara		Comerț/Țara	
Germania	134	Germania	281	Germania	629
Italia	96	Siria	191	Italia	453
Turcia	94	Turcia	172	Siria	390
Siria	58	Italia	170	Turcia	347
SUA	54	Liban	121	SUA	264
Liban	36	SUA	115	Liban	262
Ungaria	31	Israel	73	Franța	198
Grecia	30	Franța	67	Israel	177
Franța	28	Grecia	51	Austria	124
Austria	21	Ungaria	48	Ungaria	110

Sursa: Agenția Română de Dezvoltare.

Luând în discuție țara sau zona geografică de proveniență a investitorilor străini se observă că, în totalul celor 83 de țări investitoare, ponderea o deține Germania (13,54%), urmată de Italia (11,10%), SUA (9,28%), Olanda (8,28%), Grecia (6,00%).

Tabelul nr. 2.9

Investitori străini şi numărul de societăți înființate în 1990

Țara	Capital - sute dolari	Țara	Numărul de societăți
Germania	25971,70	Germania	654
Italia	21284,83	Italia	461
SUA	17806,35	Siria	388
Olanda	15894,37	Turcia	343
Grecia	11511,80	SUA	273
Elveția	11037,30	Liban	250
Spania	10863,42	Franța	208
Marea Britanie	10344,90	Israel	182
Dominica	7552,50	Austria	
Turcia	6987,46	Grecia	118

Sursa: Agenția Română de Dezvoltare.

Gradul în care se lasă atrase resursele de capital şi calitatea investitorilor străini atraşi într-un teritoriu depind în mare măsură de climatul economic oferit de condițiile date.

Între componentele de bază care participă la crearea unui climat economic favorabil se numără, în primul rând, siguranța investițiilor străine de capital. Dintre condițiile ce trebuie oferite investitorilor străini pentru garantarea siguranței capitalului amintim:

- tratamentul egal pentru investițiile autohtone şi cele de capital străin, acestea având prin reglementările legale specifice aceleaşi drepturi şi obligații;
- garantarea transferului profiturilor şi dividendelor şi a repatrierii capitalului în eventualitatea lichidării sau vânzării investiției;
- nu în ultimul rând, ca importanță pentru crearea unui climat de siguranță, se găseşte şi participarea țării gazdă de capital străin la o serie de acorduri bi şi multilaterale şi la organizații internaționale.

La nivel bi şi multilateral există o serie de înțelegeri, care urmăresc crearea unui cadru favorabil şi de siguranță inițiativelor economice şi de reglementare în comun a problemelor legate de investițiile străine de capital pe teritoriul țărilor participante, între care amintim: codurile OCDE (codul de liberalizare a mişcărilor de capital şi a tranzacțiilor invizibile), acordurile bi şi multilaterale în materia investițiilor, între diferite țări, a soluționării disputelor care pot apărea ca urmare a realizării unor investiții străine de capital în anumite țări (convenția ICSID – International Center for Settlement of Investment Disputes) şi a garantării investițiilor (MIGA – Multinational Investment Guarantee Agency), de evitare a dublei impuneri, acorduri privind protecția proprietății industriale etc.

Alte elemente la fel de importante care favorizează un climat propice atragerii investițiilor străine de capital sunt:

- domeniile de activitate oferite prin deschiderea tuturor domeniilor de activitate permise sectorului particular autohton în fața investițiilor străine de capital;
- nelimitarea cotei de participare a capitalului străin la diversele proiecte de investiții;
- nerestricționarea participării investitorilor străini la conducerea executivă şi tehnică;
- eliminarea birocrației printr-un cadru organizatoric şi mecanisme administrative adecvate etc. La acest din urmă punct se impune simplificarea cât mai mult posibil a procedurilor de aprobare a investițiilor străine şi de constituire a societăților cu participare străină la capital, reducerea verigilor administrative implicate în procesul acceptării în țară a investițiilor străine.

Aprobarea investițiilor străine ar trebui să aibă un caracter automat sau semiautomat, formalitățile de aprobare să nu depăşească mai mult de 60 de zile (cum este cazul țărilor din vestul Europei) din momentul prezentării cererii, coordonarea şi responsabilitățile directe legate de acest proces revenind unei singure instituții care trebuie să rezolve solicitările în termene operative.

Totodată, în plan administrativ nu trebuie neglijat un aspect important al atragerii resurselor externe de capital şi anume acela al bunei informări şi asistenței operative asigurate potențialilor investitori, prin organizarea de oficii guvernamentale specializate, care să ajute investitorii să găsească amplasamente sau parteneri de investiții etc., eliminând timpul pierdut şi precaritatea informațiilor.

România, ca țară interesată să atragă investițiile străine de capital, se află în concurență puternică cu alte țări europene şi mai ales est-europene, deci a trebuit să mărească gradul de atractivitate al regimului național privind investițiile străine şi prin programe bine puse la punct de stimulare a investițiilor.

Prin măsurile de stimulare adoptate şi criteriile de acordare a lor diverşilor investitori, aceste programe au un dublu rol: în primul rând, acela de a oferi avantaje pentru a atrage, a stimula investițiile şi, în al doilea rând, acela de a atrage, dirija şi folosi investițiile în domeniile de activitate şi zonele geografice de interes pentru obiectivele majore ale dezvoltării economiei naționale.

Deci, în condițiile economice contemporane, toate țările lumii indiferent de nivelul dezvoltării lor se află în competiție pentru atragerea capitalului străin.

Din această perspectivă, accelerarea procesului de atragere a sa implică, în actuala etapă, un efort susținut de identificare, descriere şi prezentare a unor proiecte cât mai rentabile investitorilor străini. Şansa atragerii de capital străin în România depinde de promptitudinea cu care se vor prezenta pe piața investițiilor de capital proiectele noastre, precum şi de profesionalismul cu care vor fi întocmite aceste proiecte şi, nu în ultimul rând, de rentabilitatea lor.

Piața internațională a investițiilor de capital este o piață a ofertanților şi nu a beneficiarilor, ceea ce explică apariția noilor potențiali investitori şi ca o primă condiție, promptitudinea cu care sunt prezentate proiectele de investiții potențialilor ofertanți, iar creşterea gradului de atracție a acestor oferte este o problemă de înaltă specializare profesională.

Ca o consecință de perspectivă a manifestării în viața economică a investitorilor particulari români şi a capitalului străin, va avea loc selecționarea pe criterii de rentabilitate a activităților în cadrul economiei.

Capitolul 3

DEMONOPOLIZARE INDUSTRIALĂ ŞI TRANZIȚIE

3.1. Considerații generale

Momentul elaborării studiului de față coincide cu parcurgerea unei etape deosebit de critice a tranziției, aceea în care s-a făcut un prim pas spre economia de piață, prin măsura liberalizării prețurilor, dar se constată ezitări în efectuarea celui de-al doilea pas, respectiv în declanşarea modificărilor structurale din economia românească.

Confruntați cu problematica dezechilibrelor ce se manifestă în zona economicului, autorii prezentului capitol consideră că principalul dezechilibru la ora actuală îl constituie discrepanța, la nivel macro, dintre cerere şi ofertă. Judecată în ansamblul său, economia românească se caracterizează printr-o gravă **criză de subproducție**, concretizată prin faptul că nivelul ofertei este, în general, departe de a satisface nivelul cererii (se are în vedere cererea internă, eventual ajustată cu cererea externă). Această criză de subproducție nu este un rezultat al reformei, întrucât ea se manifestă, în forme marcate, şi în vechiul regim. O caracteristică a sistemului economic moştenit era aceea că subproducția a fost în mod conştient dirijată spre ramurile bunurilor de consum, afectând relativ mai puțin cererea de bunuri de investiții. Rezultatul global este însă acelaşi: cererea agregată (formată din cererea de consum şi cererea de investiții) a fost, pe întreg parcursul ultimelor decenii, mult mai mare decât oferta internă reală. Situația postrevoluționară, cu scăderea dramatică, uneori sub 50-60% a producției unei ramuri industriale, a pus şi mai crud în lumină această realitate. Soluția acoperirii excedentului de cerere prin sporirea importului nu poate fi viabilă decât pe termen scurt. De aceea, se impune o analiză temeinică a factorilor care pot conduce la echilibrarea cererii cu oferta.

Considerații generale privind starea actuală a economiei

Echilibrarea cererii cu oferta la nivelul macroeconomic trebuie să vizeze ambii termeni ai binomului: pe de o parte, creşterea ofertei prin stimularea producției interne a acelor ramuri[1] care se dovedesc viabile; pe de altă parte, o reducere a presiunii exercitate de cerere printr-o abilă dirijare a acesteia înspre economisire.

---

[1] Pe întreg parcursul studiului de față vom avea în vedere numai ramurile şi subramurile industriale. Unele concluzii pot fi însă extrapolate şi la nivelul altor sectoare (primar, terțiar).

În linii foarte generale, creşterea ofertei se poate efectua pe următoarele căi: (ordonarea este întâmplătoare):

a) Printr-o creştere generalizată a productivității muncii

Din nefericire, mentalitatea tipic consumatoristă instalată după decembrie 1989 nu a fost dublată de o disciplină corespunzătoare a muncii, fapt care a făcut ca pături masive ale populației să solicite drepturi băneşti suplimentare, fără a asigura o contraprestație în mărfuri şi servicii. Această dublare între cetățeanul-producător şi cetățeanul-consumator, dispus să judece cele două ipostaze cu unități de măsură diferite, a fost şi continuă să fie exploatată în mod iresponsabil de diferite formațiuni sociopolitico-profesionale în căutare de capital electoral ieftin.

Practic, nu au fost încă adoptate stimulentele pozitive şi negative de creştere a productivității muncii, printre care amintim:

- posibilitatea concedierii personalului necorespunzător;
- posibilitatea retrogradării sau încadrării la un nivel inferior a personalului necorespunzător;
- posibilitatea recompensării stimulative a celor ce se remarcă în muncă.

Toate aceste măsuri, banale într-o economie de piață, se aplică în mod accidental în țara noastră, iar atunci când se aplică, sunt marcate de o puternică doză de subiectivism care nu face decât să le discrediteze. Pentru acest motiv, oamenii continuă să muncească în limita minimei rezistențe, la fel ca pe vremea vechiului regim, neînțelegând de ce consumă de 3-5 ori mai puțin decât un salariat occidental, atâta timp cât nu fac o comparație privind nivelul, calitatea şi intensitatea muncii depuse.

La limită, în cazul în care măsurile de creştere intensivă a productivității muncii nu dau rezultate, s-ar putea să fie necesar apelul la măsuri de creştere extensivă, cum ar fi revenirea la săptămâna de lucru de 6 zile şi ridicarea vârstei-limită de pensionare.

b) Printr-o limitare a pierderilor datorate proastei administrări, corupției, incompetenței

Una din cauzele pentru care producția nu se ridică la nivelurile posibile este concepția cvasiunanimă privind incapacitatea administrației (considerată în sensul cel mai larg) de a gestiona respectiva producție în interesul general al societății. La modul teoretic, soluționarea acestei probleme ar putea veni din direcția privatizării, dar cum primii paşi în acest sens sunt încă timizi, soluția este, deocamdată, una singură: aplicarea cu strictețe a legii şi urmărirea penală (cu largă popularizare prin mass-media) a celor ce se fac vinovați de abuzurile respective.

c) Printr-o retehnologizare selectivă şi printr-o adaptare a unei noi structuri pe ramuri

Întrucât această problematică va face obiectul studiului de față, nu dorim să insistăm asupra ei în acest punct.

Fără a avea pretenția că am epuizat lista factorilor care pot influența creşterea ofertei, vom ilustra în cele ce urmează o parte din factorii care pot contribui la diminuarea presiunii cererii[1]. Aceşti factori sunt legați de stimularea economisirii şi se pot concretiza prin:

a) Adoptarea unei rate a dobânzii stimulative, care să-i apere pe depunători de efectele inflației

Printr-o asemenea măsură nu numai că se combate inflația (ca în toate țările cu economie de piață), dar în cazul țării noastre ea ar avea drept efecte colaterale şi atragerea înspre Banca Națională (prin intermediul băncilor comerciale) a unei mari părți din lichiditatea aflată în exces asupra populației, precum şi alimentarea, pe această cale, a fondurilor de investiții secătuite de necesitatea asigurării supraviețuirii unor ramuri nerentabile.

b) Trecerea într-un ritm mult mai rapid la emiterea de bonuri de trezorerie, obligațiuni, acțiuni şi alte hârtii de valoare

Dacă se doreşte o echilibrare a cererii cu oferta, atunci diminuarea celei dintâi şi alimentarea cu fonduri a celei de a doua se poate realiza cel mai rapid prin trecerea la emisiunea de capital pe acțiuni. În acest scop, este necesară înființarea rapidă a aşa-numitelor "bănci negustoreşti" (marchant banks) al căror rol într-o economie de piață este acela de a emite şi/sau a plasa pe piață hârtii de valoare. Totodată, trebuie abandonate anumite concepții populiste despre privatizare, potrivit cărora aceasta ar trebui să se facă gratuit etc.

Alte măsuri care merg pe linia reducerii cererii agregate le constituie scăderea cheltuielilor guvernamentale, printr-o mai strictă fundamentare a acestora, precum şi scăderea cererii de export, însă aceasta din urmă a ajuns deja la un nivel foarte critic, astfel încât reduceri ulterioare nu par posibile.

Dintre măsurile succint prezentate, de echilibrare a cererii cu oferta, lucrarea de față se opreşte la studierea posibilității adoptării unei noi structuri pe ramuri a industriei şi a retehnologizării selective a acesteia. Desigur, judecățile de valoare şi măsurile propuse trebuie să țină seama de paşii concreți întreprinşi anterior şi, în primul rând, de liberalizarea prețurilor. Considerăm că respectiva măsură, în ciuda unor ambiguități, a avut cel puțin două merite importante: acela de a introduce un prim criteriu de comensurare a cererii cu oferta, prin stabilirea liberă de către producători a prețului şi acela de a fi arătat cât de eficientă (sau ineficientă) era producția industrială a fiecărei ramuri şi subramuri. Un efect notabil, dar cu caracter limitat în timp, al liberalizării prețurilor îl va constitui supraviețuirea pentru o anumită perioadă a unor întreprinderi aflate la limita rentabilității, în lipsă cronică de factori de producție şi/sau cu posibilități epuizate de extindere a pieței interne. Acest efect a fost de natură să linişteas-

[1] O serie de cercetători consideră că cererea societății româneşti, situată oricum la un nivel foarte scăzut, trebuie considerată ca fiind minimă şi nu se admit reduceri ale acesteia. Totuşi, ținând seama de egalitatea keynesiană Y = C + S nu putem să nu remarcăm rolul pe care stimularea economiilor populației îl poate avea asupra reducerii cererii de consum şi a presiunilor inflaționiste generate de aceasta.

că cetățenii în calitatea lor de "producători", dar totodată, le-a complicat existența în calitatea lor de "consumatori".

Un alt efect negativ al liberalizării prețurilor a fost acela că ramurile din avalul ciclului productiv au fost nevoite să preia toate creşterile de prețuri (respectiv, de costuri) ale ramurilor din amontele economiei, fapt care a determinat tabloul final privind eficiența fiecărei ramuri în parte.

La toate aceste probleme se adaugă aceea a excesului monetarist în economie, exces existent şi înainte de revoluție, dar amplificat de procesul de detezaurizare din partea populației, în condițiile creşterii posibilităților de satisfacere a consumului în perioada postrevoluționară. O parte din acest exces de monedă, provenit din detezaurizarea efectuată de populație, a fost compensat cu creşterea tezaurizării de către firme, în scopul creării de rezerve pentru situații de criză. Pe ansamblu însă, masa monetară în circulație a crescut ceea ce, conform formulei lui Fischer MV = PT[1] duce la o creştere a prețului mediu/tranzacție, notat cu P. Acest exces al monedei eliberate asupra celei tezaurizate, cumulat cu efectul reducerii dramatice a ofertei, creează premisele declanşării unui puternic fenomen inflaționist, ceea ce, de altfel, se constată în economia noastră.

Aşadar, inflația este simptomul sub care se manifestă discrepanța dintre cerere şi ofertă ("demand-pull inflations"). Dar inflația este agravată şi de creşterea costurilor, necesitată de o aliniere la fluxurile economice internaționale ("cost-push inflation"). În mod normal, într-o economie a cărei întreagă capacitate productivă nu reuşeşte să satisfacă cererea, nu ar trebui să apară problema şomajului, întrucât este virtual necesar aportul fiecărui lucrător pentru creşterea outputului productiv. Dar, dat fiind că unele ramuri au fost supradimensionate în raport cu cererea, iau naştere fenomene de şomaj structural, adică de surplus al forței de muncă în anumite ramuri nerentabile, fără ca aceasta să însemne că respectiva forță de muncă nu ar fi necesară la nivelul altor ramuri productive.

Pentru acest motiv, autorii studiului de față consideră că problema fundamentală în etapa de tranziție o constituie combaterea inflației, iar şomajul este o problemă secundară în acest context. Există însă riscul ca, pe fondul creşterii costurilor (şi, nu în ultimul rând, a costurilor salariale) economia românească să fie amenințată în curând cu o **stagflație**, adică cu o inflație combinată cu şomaj, acesta din urmă datorat imposibilității firmelor de a-şi mai plăti toți salariații.

Toată această lungă introducere este justificată de faptul că tratarea problemelor monopolismului şi a concurenței nu se pot face separat în contextul economic național, de probleme cu care acesta este confruntat. Altfel, o serie

[1] M = masa monetară aflată în circulație;
V = viteza de circulație a masei monetare;
P = prețul mediu/tranzacție;
T = tranzacții efective.

de măsuri privind combaterea monopolismului ar putea veni în contradicție cu politica economică generală. Două exemple ar putea fi edificatoare în acest sens:

a) Reducerea producției (respectiv a ponderii) marilor producători, deşi pare salutară din perspectiva politicilor antimonopoliste, ar putea să afecteze o altă prioritate a economiei româneşti, respectiv maximizarea (sau cel puțin menținerea la un nivel constant) a outputului productiv.

b) Creşterea numărului de întreprinderi într-o anumită ramură industrială sau grupă de produse (de dorit din punctul de vedere al concurenței) s-ar putea să se confrunte cu o ofertă care să depăşească cererea pe segmentul respectiv şi/sau cu o situație în care expansiunea este limitată de insuficiența factorilor productivi (capital fix, capital bănesc, capital uman).

Pentru aceste motive, abordarea problemei competitivității se va face în cadrul acestui capitol în strictă corelație cu problemele-cheie ale perioadei de tranziție.

3.2. Prezentarea teoretică a problemei competitivității

Teoria competitivității are drept punct de plecare studiul comparativ al evoluției producției, respectiv a prețurilor corespunzătoare acestei producții, în condițiile unei cereri şi a unei oferte date. În societățile central planificate întreaga atenție se concentra asupra studiului ofertei, considerată factorul determinant, primordial; în acelaşi timp, este neglijată studierea cererii. De altfel, această viziune era puternic marcată de slaba dezvoltare economică a țărilor respective caracterizate printr-o permanentă criză de subproducție, ceea ce însemna că piața era dispusă să accepte orice fel de producție, indiferent de volumul şi calitatea acesteia. În prezent, imperativele trecerii la o economie de piață impun o redistribuire a accentelor, studierea cererii devenind cel puțin la fel de importantă ca şi studierea ofertei. De altfel, în societățile cu economie de piață dezvoltată, caracterizate prin supraproducție, elementul cel mai important pare a fi chiar studierea cererii, accentul deplasându-se dinspre sfera producției spre sfera comercializării. Dacă în economiile hipercentralizate problema primordială era cât şi ce se poate produce, în economiile de piață problema dominantă este cât şi ce se poate comercializa, piața constituind bucla reglatoare a ofertei.

Teoria competitivității distinge patru situații posibile:

- competiția perfectă;
- monopolul;
- oligopolul;
- competiția monopolistă.

Într-o situație de competiție perfectă, prețul de echilibru va fi determinat de interacțiunea dintre cerere şi ofertă, în condițiile în care:

1. Producția este omogenă (indiferent de producător).

2. Piața este “transparentă” (există o informație completă asupra prețurilor cerute şi oferite de toți agenții economici).
3. Există libertate absolută de intrare pe piață pentru noii producători şi cumpărători.
4. Nu există vreo segmentare a pieței, care să producă în anumite segmente, costuri suplimentare (de exemplu, legate de transport).

Este de la sine înțeles că o asemenea situație nu poate fi întâlnită în practică, ea reprezentând mai degrabă un ideal către care ar trebui să tindă orice piață.

Mai aproape de necesitățile studiului nostru este precizarea că într-o situație de competiție perfectă, dimensiunea optimă a fiecărei firme este de aşa natură, încât este departe de a reprezenta o fracțiune însemnată a cererii totale (situație întâlnită, de exemplu, în cazul industriei îmbrăcămintei româneşti). Aşadar, cu cât este mai redus gradul de concentrare dintr-o anumită ramură (subramură) industrială, cu atât se tinde mai mult spre situația de competiție perfectă, cu efecte benefice privind limitarea prețului şi protejarea consumatorilor.

Dacă prețul de echilibru se află la intersecția curbei ofertei în curba cererii (vezi figura nr. 3.1), există următoarele modalități de ajustare:

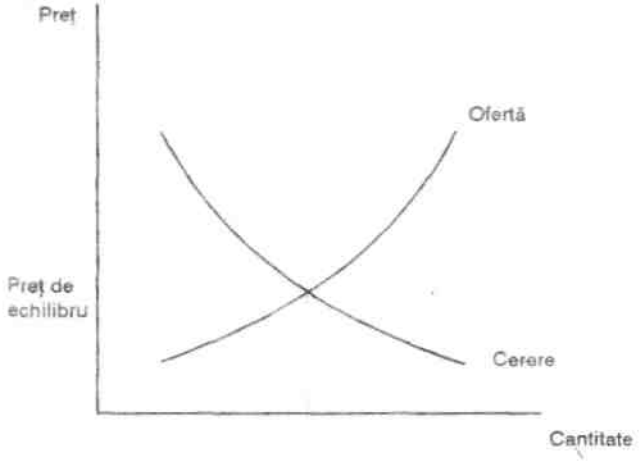

Figura nr. 3.1. Determinarea prețului de echilibru

Deplasarea cererii în sens descrescător[1] (mutarea spre stânga a curbei cererii) se poate face prin:

– scăderea numărului de consumatori;

[1] Am ales în exemplul nostru cazul de reducere a cererii, tocmai că el este simptomatic pentru întreaga noastră economie; în anumite ramuri cererea trebuie să crească, iar măsurile de luat sunt contrare celor enunțate.

- o reducere (relativă sau absolută) a veniturilor consumatorilor;
- o creştere a propensiunii spre economisire a consumatorilor;
- o reducere în preţul altor bunuri (substituibile);
- pierderea interesului pentru produsul respectiv din partea consumatorilor.

Dacă primele trei măsuri ţin de sfera macroeconomicului (a politicii economice generale), ultimele două măsuri stau la latitudinea agenţilor economici.

Analog, deplasarea ofertei în sens crescător (mutarea spre dreapta a curbei ofertei) poate avea loc prin:

- o creştere a numărului de firme producătoare;
- o reducere în preţul unor factori de producţie;
- schimbări tehnice şi tehnologice.

Primele două măsuri ţin de domeniul macroeconomicului, în timp ce ultima este de competenţa microeconomicului.

Într-o situaţie de **monopol**, gradul de concentrare al producţiei este mare, firma îngrădeşte accesul la informaţii şi pe piaţă al competitorilor şi se manifestă ca un "făcător de preţuri", întrucât oricât de mare i-ar fi producţia (şi, în consecinţă, oricât i-ar scădea veniturile marginale), ea îşi poate permite să stabilească preţurile astfel încât să rămână profitabilă. În realitate, **economiile de scară nu pot fi infinite.** Odată depăşite anumite cantităţi produse, costul marginal creşte, venitul marginal scade, iar limita profitabilităţii este repede atinsă. Este cazul anumitor producători-gigant din industria metalurgiei feroase şi neferoase din ţara noastră, concepuţi din start tocmai în ideea (falsă) a economiilor de scară infinite.

O situaţie de **oligopol** are loc atunci când punctul de producţie optimă al unei firme este destul de aproape de a satisface cererea totală pentru produsul respectiv, ceea ce înseamnă că este loc pentru cel mult trei-patru firme pe piaţă pentru a avea cererea satisfăcută. Este cazul unora din ramurile industriei autohtone constructoare de maşini, de exemplu a construcţiei de tractoare.

S-a constatat că în industriile unde sunt 2-4 competitori, şi unul dintre ei reduce preţurile, pentru a-şi maximiza vânzările, el va fi repede urmat de toţi ceilalţi. Nu acelaşi lucru se întâmplă, într-o economie de piaţă dezvoltată, dacă unul din competitori îşi majorează preţurile, ceilalţi competitori neavând tendinţa de a-l urma. Din păcate, în economia noastră, care are particularităţile prezentate în paragraful introductiv, această ultimă aserţiune nu se verifică.

Firmele oligopoliste pot adopta politici comune faţă de noii doritori să intre pe piaţă, concretizate în carteluri de preţ periculoase pentru societate şi combătute prin legi. Nu sunt bine văzute nici contopirile, nici preluările, întrucât acestea riscă să slăbească competiţia.

Situaţia majorităţii ramurilor şi subramurilor din industria românească se caracterizează prin oligopoluri, dar această constatare este oarecum atenuată prin faptul că proprietarul unic al acestora este (încă) statul, care poată să impună respectivelor firme anumite măsuri anticartel.

O situație de **competiție monopolistă** are loc atunci când curba cererii este deplasată în mod artificial spre stânga, printr-o politică de îngustare a pieței denumită "diferențierea produselor". Astfel, utilizând marca proprie şi o anumită fidelitate a consumatorilor față de ea, unele firme se pot comporta în calitate de cvasimonopolişti, fără riscul de a pierde un număr considerabil de consumatori. Deşi această situație este rar întâlnită într-o economie de penurie sau într-una puternic centralizată, ea este totuşi prezentă şi în unele ramuri ale industriei româneşti, cum ar fi producția de rulmenți.

Cererea externă intervine şi ea, într-o proporție semnificativă, în stabilirea curbei cererii. Astfel, fără o cerere externă mare (cazul actual al majorității produselor româneşti), are loc o deplasare a curbei cererii spre stânga, dând naştere la monopolişti sau la oligopolişti pe piața internă. Se afirmă chiar că "tarifele vamale sunt mama trusturilor (monopoliste)". Concluzia ce se desprinde de aici este că, dacă se doreşte creşterea concurenței pe piața internațională, trebuie asigurate şi piețe de desfacere cât mai diverse în exteriorul țării.

O problemă crucială pentru studiul concurenței o constituie determinarea nivelului optim de producție pentru fiecare firmă, din punctul de vedere al maximizării profitului. Teoria marginalistă arată că, dacă evoluția veniturilor în raport cu cantitatea este reprezentată de curba V (vezi figura nr. 3.2) iar evoluția costurilor în raport cu cantitatea – de curba C, atunci cantitatea de producție optimă Q se găseşte în acel punct în care profitul este maxim, adică în punctul în care tangentele la cele două curbe sunt paralele.

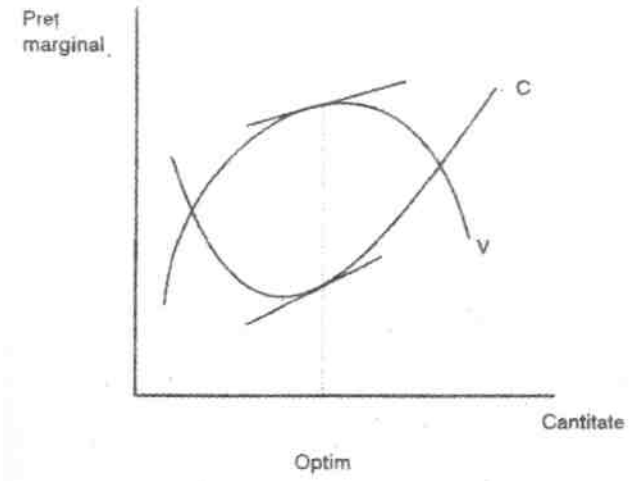

Figura nr. 3.2. Determinarea producției optime

Cum unghiurile tangente respective reprezintă, respectiv, venitul marginal VM şi costul marginal CM, se poate spune că profitul este maxim şi outputul este optim în condițiile în care VM = CM. Implicația acestei teorii o constituie

autolimitarea producătorilor în realizarea unui volum de producție care să aproximeze cantitatea optimă Q, chiar dacă dispun de o capacitate de producție superioară. Din păcate, acest aspect crucial vine în contradicție cu o altă cerință a perioadei de tranziție, respectiv cu creşterea (sau măcar cu menținerea) cantității de producție care reprezintă oferta.

Nu putem încheia aceste considerații teoretice fără a face distincție între cauzele care duc la concentrarea producției şi la monopolism în economiile dezvoltate de piață, spre deosebire de cele care duc la aceleaşi efecte în condițiile economiile hipercentralizate.

În primul caz, dată fiind preponderența ofertei asupra cererii, concentrarea monopolistă reprezintă o "armă" de înlăturare a producătorilor rivali şi de asigurare a unei poziții privilegiate în desfacerea propriilor mărfuri. Atunci când îndepărtarea concurenței nu este posibilă, se încheie înțelegeri (carteluri) cu aceasta, privind împărțirea segmentelor de piață şi stabilirea prețurilor. De asemenea, concurența monopolistă este destinată aceleiaşi promovări a desfacerii produselor proprii pe o piață suprasaturată.

Spre deosebire de aceasta, într-o economie caracterizată prin hipercentralizare şi subproducție, concentrarea monopolistă s-a făcut datorită unui alt set de considerente, precum:

- neglijarea concurenței ca factor în dezvoltarea economică;
- credința că, printr-o limitare a paralelismelor, are loc o mai eficientă alocare a resurselor;
- adoptarea concepției "big is beautiful", potrivit căreia economiile de scară pot fi făcute la infinit (concepție eronată, întrucât la un anumit nivel al producției costurile marginale cresc, iar veniturile marginale scad);
- dorința de a contracara puterea economică a marilor firme occidentale prin crearea unei unități-gigant autohtone;
- considerente extraeconomice, cum ar fi cel legat de necesitatea menținerii sub control a unor mase cât mai mari de salariați etc.

În cele ce urmează vom încerca să reliefăm în ce măsură se aplică teoria concurenței în cazul industriei româneşti, pe exemplul concret al unor studii de caz.

3.3. Situația concurenței în industria românească, studii de caz

În paragraful introductiv s-a arătat faptul că, la nivel macroeconomic, există o preponderență marcantă a cererii față de ofertă. Analizând situația la nivel mezoeconomic adică a grupelor relativ omogene de produse, constatăm o diversitate de cazuri în ceea ce priveşte raportul cerere-ofertă. Spre exemplu, în industria constructoare de maşini există o serie de grupe de produse la care oferta depăşeşte cu mult cererea (utilaje tehnologice pentru industria metalurgică, utilaje tehnologice pentru industria chimică etc.), după cum există o serie

de alte grupe de produse la care cererea nu este satisfăcută de oferta internă (autoturisme, utilaje tehnologice pentru industria alimentară etc.).

Pentru acest motiv considerăm că studiul competitivității, precum şi acela al structurii industriale în general trebuie făcut la nivel mezoeconomic, al grupelor de produse. La acest nivel trebuie studiate:

a) gradul de concentrare a producției;
b) raportul cerere-ofertă pe plan intern;
c) ajustarea raportului precedent de către comerțul exterior;
d) dotarea cu factori de producție;
e) evoluția indicelui prețurilor ş.a.

În privința gradului de concentrare a producției în industria republicană, acesta a crescut neîntrerupt până la începutul deceniului al nouălea, rămânând ulterior aproximativ la acelaşi nivel. Această situație rezultă din analiza comparativă a numărului mediu de salariați într-o întreprindere românească în perioada 1960-1989 (tabelul nr. 3.1).

Tabelul nr. 3.1

Numărul mediu al salariaților dintr-o întreprindere industrială românească

- mii oameni -

Anul Tipul de industrie	1960	1970	1980	1989
Industrie (total), din care:	0,748	1,153	1,825	1,755
Industria de stat	0,873	1,338	2,171	2,158
Industria cooperatistă	0,261	0,447	0,721	0,649

Sursa: Tabelul 181 din *Anuarul statistic al României*, 1990, CNS.

Cauzele pentru care s-a ajuns la acest înalt grad de concentrare au fost reliefate în paragraful precedent. Efectele respectivei concentrări asupra nivelului prețurilor au fost neglijabile atâta timp cât economia a fost hipercentralizată, întrucât prețurile erau formate artificial, după alte criterii decât gradul de concentrare a producției. Într-o economie de piață, spre care tindem, un asemenea grad înalt de concentrare a producției poate duce la distorsiuni grave în nivelul prețurilor şi la o accentuare a inflației. Din acest motiv, încă din perioada de tranziție, trebuie luate măsuri urgente pentru scăderea gradului de concentrare şi creşterea concurențialității în industria românească. Aceasta este însă o aserțiune cu caracter prea general, iar situația concretă trebuie detaliată la nivel mezoeconomic.

Beneficiind de sprijinul amabil al unui grup de specialişti de la Departamentul industriei constructoare de maşini, am selectat în vederea analizei cinci grupe de produse, şi anume:

1. utilaje tehnologice pentru industria alimentară (inclusiv frigorifice);

2. autoturisme de oraş şi teren;
3. tractoare fizice;
4. rulmenţi (exclusiv rulmenţi grei);
5. maşini-unelte de prelucrat metale prin aşchiere şi alte procedee de desprindere a metalului.

De la bun început trebuie să arătăm că, în momentul de faţă, lipseşte din organismul economic naţional acea instituţie care să fie specializată în studierea cererii agregate, interne şi externe. Motivele pentru care studierea cererii a fost (şi este în continuare) neglijată, au fost prezentate în paragraful precedent.

Dar, în absenţa unor informaţii exacte şi pertinente privind situaţia cererii pe fiecare segment de piaţă, este greu de stabilit dacă producătorii au caracter monopolist, oligopolist sau de concurenţă monopolistă, deoarece aceste caracteristici sunt dictate de distanţa la care se situează producţia lor faţă de curba cererii.

Un prim aspect luat în studiu este dinamica (în perioada sem. I 1989-sem. I. 1991), gradului de concentrare a respectivelor grupe de produse, situaţie prezentată în tabelul nr. 3.2. În acelaşi tabel se arată şi evoluţia valorii unitare a producţiei marfă în perioada considerată, calculându-se un indice de creştere a valorii unitare.

Tabelul nr. 3.2

Evoluţia gradului de concentrare şi a valorii unitare a unor produse ale ramurii construcţii de maşini între anii 1989-1991

Producători	Semestrul I			Semestrul II				Indicii de creştere a valorii unitare în 1991 faţă de 1989	
	Cant. %	Valoare prod. marfă	Valoare unitară	Cant.	%	Valoare prod. marfă	Valoare unitară		
I. Utilaj tehnologic pentru ind. alim. Inclusiv frigorifice	8108	100%	820	0,101	4249	100%	1229	0,289	286
1. SC Utalim Slatina	3425	42,2	242	0,070	1681	39,6	375	0,223	3,18
2. SC. Tehnofrig Cluj	2815	34,8	379	0,134	1228	28,9	484	0,394	2,94
3. SC. UMUC Bucureşti	1380	17,0	169	0,122	669	16,4	238	0,340	2,78
4. SC. Semag Topleţ	488	6	28	0,057	498	11,7	62	0,124	2,17
5. SC Mecanică Vaslui	-	0	-	-	97	2,3	57	0,587	-
6. SC. Mecanică Vaslui					46	1,1	10	0,217	-
7. SC. Agmus Iaşi	-	-			-		-		-
II. Autoturisme de oraş şi teren (buc.)	76159	100	5259	0,069	42852	100	8998	0,209	3,02
1. SC. Automobile DACIA	44793	58,81	3107	0,069	24497	68,8	5808	0,196	2,84
2. SC. OLTCIT Craiova	17860	23,5	1006	0,056	8371	19,5	1821	0,217	3,87
3. SC. ARO Muscel	9530	12,5	856	0,089	4707	11,0	1299	0,275	3,08
4. SC. ROCAR Bucureşti	1842	2,4	191	0,103	119	0,3	39	0,327	3,17
5. SC. MEGATIM Timişoara	1575	2,1	58	0,036	-	-	-	-	-
6. SC. IATSA Piteşti	559	0,7	40	0,071	158	0,4	31	0,196	2,76
III. Tractoare fizice (buc.)	22749	100	303	0,132	11488	100	4548	0,395	2,99
1. SC. Tractorul Braşov	20088	88,3	2459	0,122	11026	96,0	4256	0,385	3,15
2. SC. HART M. Ciuc	1399	6,2	205	0,146	199	1,7	130	0,653	4,47

Producători	Semestrul I			Semestrul II				Indicii de creşte-re a valorii unita-re în 1991 faţă de 1989	
	Cant. %	Valoare prod. marfă	Valoare unitară	Cant.	%	Valoare prod. marfă	Valoare unitară		
3. SC: Mat. Craiova	1262	5,5	338	0,267	263	2,3	161	0,612	2,29
IV. Rulmenţi (exclusiv rul-menţi grei) (mii buc.)	70669	100	2214	0,031	56080	100	5193	0,092	2,96
1. SC. Rulmenţi Alexandria	24350	34,5	426	0,017	18069	32,2	919	0,050	2,44
2. SC. Rulmentul Bârlad	22905	32,4	1027	0,044	16762	29,8	2024	0,120	2,72
3. SC. Rulmentul Braşov	21841	30,9	718	0,032	14959	26,7	1713	0,114	3,56
4. SC. Rulmenţi Suceava	1573	2,2	46	0,029	2567	4,7	329	0,128	4,41
5. SC. Rulmenţi Slatina	-	-	-	-	3723	6,6	206	0,055	-
V. Maşini-unelte de prelucrat metale prin aşchiere şi alte procedee de desprindere a metalului (mil. lei)	3603	100	3607		3855	100	1985	38,5	2,59
1. SC. ARIS Arad	637	17,7	637		790	20,5	208	26,3	3,80
2. SC. ÎNFRĂŢIREA Oradea	548	15,2	548		507	13,2	243	48,0	2,08
3. SC. NENARO Roman	326	9,0	325		217	5,6	27	12,4	1
4. SC. DURES Bacău	304	8,4	304		494	12,8	186	37,6	2,66
5. SC. TITU MAŞINI GRELE	170	4,7	170		156	4,0	76	48,7	2,05
6. SARO Târgovişte	167	4,6	167		423	11,0	148	35,0	2,85
7. SC. Napoca Cluj	161	4,5	161		107	2,8	37	34,6	2,89
8. SC. RAMIRA Baia Mare	151	4,2	151		120	3,1	44	36,7	2,72
9. MES Suceava	148	4,1	148		140	3,69	49	35,0	2,72
10. SC. TITU Maşini Precizie	134	3,7	134		179	4,6	92	51,4	1,94
11. UFETROM Ploieşti	125	3,5	125		76	2,0	50	65,8	1,52
12. MULTIMEC Harghita	94	2,6	94		93	2,4	40	43,0	2,32
13. SC. ROMAN Braşov	88	2,4	88		84	1,7	31	48,4	2,06
14. SC. TRACTORUL Braşov	87	2,4	87		104	2,7	44	42,13	2,36
15. SC. AGMUS Iaşi	74	2,0	74		55	1,4	16	29,1	3,43
16. SC. TITU Linii Automate	71	2,0	71		80	2,1	45	56,2	1,78
17. IUG Craiova	64	1,8	84		10	0,3	7	70,0	1,42
18. SC. RULMENTUL Braşov	61	1,7	61		41	1,1	15	36,6	2,73
19. SC. AUTOMOBILE DACIA	61	1,7	61		18	0,5	12	66,6	1,50
20. SC. TITU SUPER MAŞINI GRELE	43	1,2	43		36	1,0	36	100	1
21. SC. RULMENTUL Bârlad	31	0,9	31		48	1,2	16	33,3	3
22. SC. ARO Câmpulung	27	0,7	27		32	0,8	12	37,5	2,66
23. SC. BUCIUM Gheorghieni	11	0,3	11		14	0,4	6	42,8	2,33
24. SC. IMASA Sf. Gheorghe	6	0,2	6		3	0,1	3	100	1
25. SC. MECANICĂ FINĂ Sinaia	3	0,1	3		1	0,08	0,8	80,0	1,25

Sursa: Prelucrare date de la Ministerul Industriei şi Resurselor – Departamentul industriei constructoare de maşini

Se constată o păstrare, în linii mari, a numărului de întreprinderi, comparative cu situaţia prerevoluţionară. Singurii "nou-sosiţi" după 1989 au fost S.C. Mecanica Vaslui şi S.C. Agmus Iaşi în domeniul utilajului alimentar, precum şi S.C. Rulmenţi Slatina în domeniul producţiei de rulmenţi. Un singur competitor a părăsit pieţele menţionate, şi anume S.C. Mecatim Timişoara, din domeniul construcţiei de autoturisme, datorită caracteristicilor neperformante ale produc-

ției realizate. Slaba mobilitate a întreprinderilor din aceste grupe de produse se poate explica prin absența fondurilor de investiții, relativ însemnate în aceste domenii.

O altă constatare vizează păstrarea, în general, a ponderii principalilor producători. Chiar dacă volumul producției a scăzut, uneori spectaculos, aceasta s-a făcut în mod proporțional (ceea ce indică dependența ce încă mai există față de deciziile centrale), iar primii trei producători din fiecare grupă de produse şi-au păstrat pozițiile din sem. I 1989 şi în perioada comparabilă a anului 1991. Singurele excepții de la această regulă le constituie, în industria constructoare de tractoare, inversarea pe poziții dintre HART Miercurea Ciuc şi MAT Craiova, iar în industria constructoare de maşini-unelte, cedarea poziției a treia de către întreprinderea din Roman în favoarea societății comerciale DURES Bacău.

Indicii valorii unitare a producției marfă ne servesc pentru determinarea posibilei corelații care există între gradul de concentrare a producției şi creşterea indicelui de prețuri. În acest scop am completat tabelele nr. 3.3. şi 3.4.

Tabelul nr. 3.3

Gradul de concentrare actual al producției şi indicele mediu al creşterii valorii unitare pe grupe de produse

Producătorii	Nr. total	Grad de concentrare a producției					Indicii de creştere a valorii unitare 91/89
		10%	10-25%	25-50%	50-75%	75-100%	
I. Utilaj tehnologic pentru ind. alimentară inclusiv fizice							
- în sem. I 89	5	2	1	2			2,86
- în sem. I 90	6	3	1	2			
- în sem. I 91	6	2	2	2			
II. Autoturisme de oraş şi teren							
- în sem. I 89	6	3	2	1			2,02
- în sem. I 90	6	3	2	1			
- în sem. I 91	5	2	2	1			
III. Tractoare fizice							
- în sem. I 89	3	2				1	2,99
- în sem. I 90	3	2				1	
- în sem. I 91	3	2				1	
IV. Rulmenți (exclusiv grei)							
- în sem. I 89	4	1	3				3,17
- în sem. I 90	5	2	3				
- în sem. I 91	5	2	3				
V. Maşini unelte de prelucrat metale prin aşchiere							
- în sem. I 89	25	23	2				2,59
- în sem. I 90	25	22	3				
- în sem. I 91	25	21	4				

Sursa: Idem tabel nr. 3.2.

Tabelul nr. 3.4

Corelaţia dintre gradul de concentrare al producţiei şi indicele de creştere al valorii unitare pe întreprinderi

Producător	Pondere în producţie (%)		Ordine		Indice de creştere a valorii unitare 91/98	Ordine	Indice de corelaţie Spearmann	
	89	91	89	91				
I. Utilaj tehnologic pentru ind. alimentară (inclusiv frigorifice)							1	1
1. SC UTALIM Slatina	42,2	39,6	1	1	3,18	1		
2. SC TEHNOFRIG Cluj	34,8	28,9	2	2	2,94	2		
3. SC UMUC Bucureşti	17	16,4	3	3	2,78			
4. SC SEMAG Topleţ	6	11,7	4	4	2,17	4		
5. SC PETEL Iaşi	-	2,3	-	5	-			
6. SC MECANICA Vaslui	-	1,1	-	6	-			
II. Autoturisme de oraş şi teren							0,3	0
1. SC AUTOMOBILE DACIA Piteşti	58,8	68,8	1	1	2,64	4		
2. SC. OLTCIT Craiova	23,5	19,5	2	2	3,87	1		
3. SC. ARO Muscel	12,5	11	3	3	3,08	3		
4. SC ROCAR Bucureşti	2,4	0,3	4	5	3,17	2		
5. SC ITSA Piteşti	0,7	0,4	5	4	2,76	5		
III. Tractoare fizice							0,5	-0,5
1. SC TRACTORUL Braşov	88,3	96	1	1	3,15	2		
2. SC HART Miercurea Ciuc	6,2	1,7	2,3	4,47	1			
3. SC MAT Craiova	5,5	2,3	3	2	2,29	3		
IV. Rulmenţi (exclusivi grei)							-1	-1
1. SC RULMENŢI Alexandria	34,5	32,2	1	1	2,44	4		
2. SC RULMENŢI Bârlad	32,4	29,8	2	2	2,72	3		
3. SC RULMENŢI Braşov	30,9	26,7	3	3	3,56	2		
4. SC RULMENŢI Suceava	2,4	4,7	4	5	4,41	1		
5. SC RULMENŢI Slatina	-	6,6	-	4	-	1		
V. Maşini unelte de prelucrat metale prin aşchiere							0,3	0,4
1. SC ARIS Arad	17,7	20,5	1	1	3,80	1		
2. SC Înfrăţirea Oradea	15,2	13,2	2	2	2,08	14		
3. SC NENARO Roman	9	5,6	3	5	1	23		
4. SC DURES Bacău	8,4	12,8	4	3	2,66	9		
5. SC MAŞINI GRELE Titu	4,7	4	5	7	2,05	16		
6. SC SARO Târgovişte	4,6	11	6	4	2,85	5		
7. SC NAPOCA Cluj	4,5	2,8	7	10	2,89	4		
8. SC RAMIRA Baia Mare	4,2	3,1	8	9	2,72	8		
9. MES Suceava	4,1	3,6	9	8	2,85	6		
10. SC MAŞINI PRECIZIE Titu	3,7	4,6	10	6	1,94	17		
11. UFETROM Ploieşti	3,5	2	11	14	1,52	19		
12. MULTIMEC Harghita	2,6	2,4	12	12	2,32	13		
13. SC ROMAN Braşov	2,4	1,7	13	15	2,06	15		
14. SC TRACTORUL Braşov	2,4	2,7	14	11	2,36	11		
15. SC AGMUS Iaşi	2	1,4	15	16	3,43	2		
16. SC LINII AUTOMATE Titu	2	2,1	18	13	1,78	18		
17. IUG Craiova	1,8	0,3	17	23	1,42	21		

Producător	Pondere în producție (%)		Ordine		Indice de creştere a valorii unitare 91/98	Ordine	Indice de corelație Spearmann	
	89	91	89	91				
18 SC RULMENTUL Braşov	1,7	1,1	18	18	2,73	7		
19. SC AUTOMOBILE DACIA	1,7	0,5	19	21	1,50	20		
20. SC SUPER MAŞINI GRELE Titu	1,2	1	20	19	1	24		
21 SC RULMENTUL Bârlad	0,9	1,2	21	17	3	3		
22. SC ARO Câmpulung	0,7	0,8	22	20	2,66	10		
23. SC BUCIUM Gheorgheni	0,3	0,4	23	22	2,33	12		
24. SC. IMASA Sf. Gheorghe	0,2	0,1	24	24	1	25		
25. SC MECANICĂ FINĂ Sinaia	0,1	0,1	25	25	1,25	22		

x) În mod convențional, am adoptat două premise de bază:

a) în cadrul grupelor de produse, producția este omogenă şi comparabilă;

b) valoarea unitară a producției marfă este egală cu prețul, iar indicele de creştere a valorii unitare a PM este egal cu indicele de creştere a prețului.

Sursa: Idem tabel nr. 3.2.

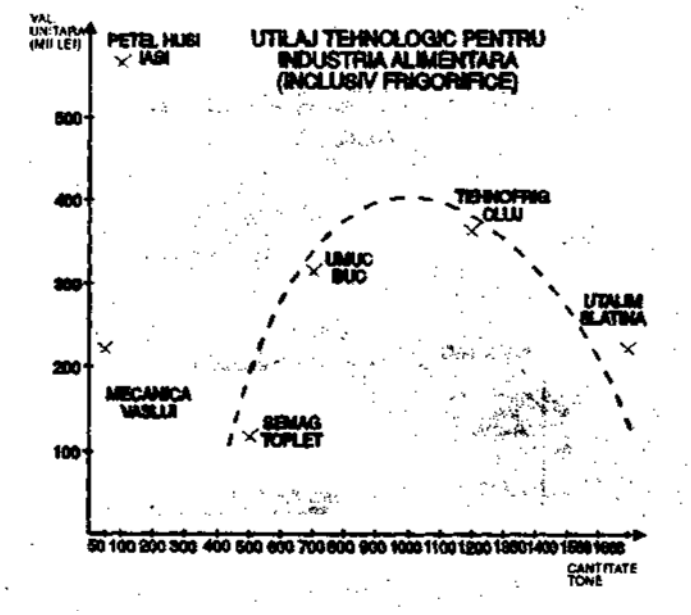

Graficul nr. 3.1. Corelația dintre valoarea unitară şi volumul producției, pe principalii agenți economici

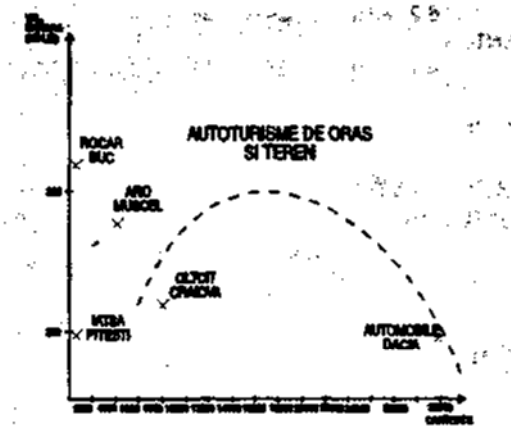

Graficul nr. 3.2. Corelația dintre valoarea unitară şi volumul producției, pe principalii agenți economici

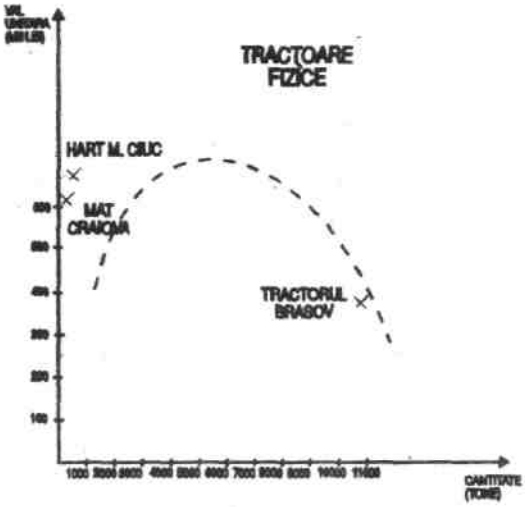

Graficul nr. 3.3. Corelația dintre valoarea unitară şi volumul producției, pe principalii agenți economici

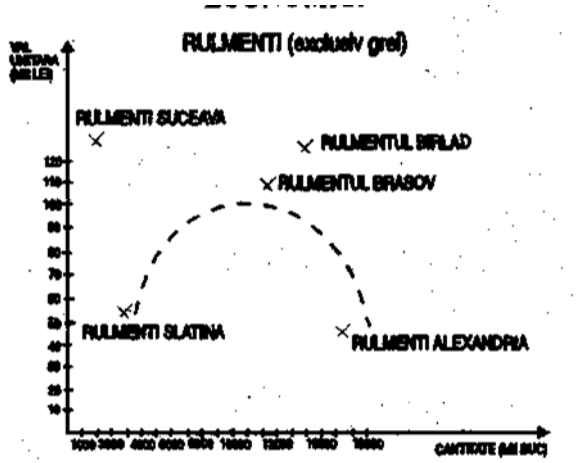

Graficul nr. 3.4. Corelaţia dintre valoarea unitară şi volumul producţiei, pe principalii agenţi economici

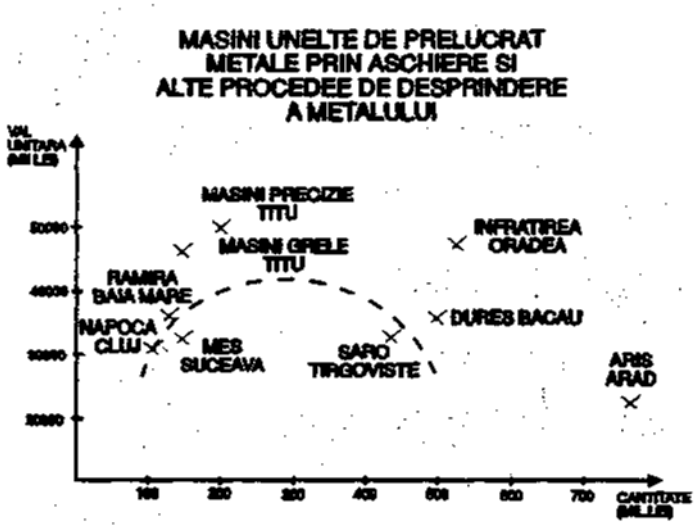

Graficul nr. 3.5. Corelaţia dintre valoarea unitară şi volumul producţiei, pe principalii agenţi economici

Tabelul nr. 3.3 cuprinde o informaţie de mare interes, şi anume gradul de concentrare al fiecărei grupe de produse. Dintre acestea, cea mai înaltă concentrare a producţiei o cunoaşte producţia de tractoare (unde S.C. TRACTORUL Braşov tinde chiar să-şi sporească ponderea în totalul producţiei fizice, de

la 88,3% la 96%) şi producția de automobile (unde, de asemenea, S.C. AUTOMOBILE DACIA Piteşti îşi creşte ponderea în producția fizică totală, de la 58,8% la 68,8%).

Corelația ce se poate stabili între gradul de concentrare intergrupe şi indicele de creştere al valorii unitare (medii pe grupe) este aproape perfectă. Această corelație se bazează pe următoarele argumente:

- grupa de produse cu cea mai scăzută concentrare (maşini unelte de prelucrat metale prin aşchiere) prezintă şi cel mai mic indice de creştere a prețurilor (2,59);
- grupa cu grad de concentrare imediat superior (utilaje tehnologice pentru industria alimentară), are indice de creştere a prețurilor nu cu mult mai mare decât precedenta (2,86);
- devansarea (aparent, nefirească) a indicelui de creştere a prețurilor a grupelor "autoturisme" şi "tractoare" de către grupa "rulmenți" se datorează faptului că, de fapt, gruparea rulmenților într-o singură grupă este artificială, producătorii respectivi fiind, practic, monopolişti pe segmentul lor de viață;
- faptul că indicele de creştere al prețurilor din industria autoturismelor care are un grad mai scăzut de concentrare decât industria tractoarelor, devansează indicele de creştere a prețurilor a celei din urmă se poate explica prin "contribuția" la această creştere de preț a firmei OLTCIT Craiova. Această firmă şi-a crescut de 3,87 ori prețul pentru a-şi rentabiliza produsul, pe care anterior îl producea în pierdere.

În concluzie, cu cât o grupă de produse are producția mai concentrată cu atât şansele de creştere a indicelui prețurilor sunt mai mari.

Tabelul nr. 3.4 caută să surprindă aceeaşi posibilă corelație între gradul de concentrare şi indicele de preț, de astă dată în interiorul grupelor de produse, folosind indicii de corelație Spearmann. Rezultatele analizei la nivel intragrupe, denotă o corelație mai slabă decât la nivel inter-grupe datorită faptului că la acest nivel, altele par a fi cauzele majore de creştere a prețurilor. Printre acestea amintim:

- preluarea "în cascadă" a creşterilor de costuri survenite în ramurile din amonte;
- modificarea sortimentală postrevoluționară, care a operat în sensul alegerii de către producători a sortimentelor cu prețuri unitare mai mari;
- necesitatea de a rentabiliza o producție care anterior se fabrica în pierdere;
- discrepanța existentă pe anumite segmente de piață între cerere şi ofertă, fapt care a permis creşterea prețurilor până la limita acceptată de consumatori.

Câteva exemple pot fi edificatoare:

IMAMUS Iaşi a cunoscut o creştere a preţurilor unitare de 3,43 ori în perioada considerată (mult peste media de 2,59 a grupei de maşini-unelte din care face parte) întrucât şi-a orientat producţia spre maşini de foarte mare complexitate. La polul opus se situează SC SUPER MAŞINI GRELE Titu şi SC IMASA Sf. Gheorghe, care în sem. I 1989 realizau profituri atât de însemnate, încât şi-au permis "luxul" de a nu modifica preţurile, indicele valorii unitare fiind egal cu 1 în perioada amintită. Bazându-ne pe o situaţie de cerere care depăşeşte cu mult oferta pe anumite segmente de piaţă, firme precum SC CARO Muscel au putut să-şi crească mult preţurile şi, totodată, profiturile.

Se poate concluziona că actuala perioadă de tranziţie este caracterizată printr-o multitudine de evoluţii contradictorii fapt care îngreunează obţinerea unor rezultate argumentate ştiinţific.

Un element important în judecarea viabilităţii unei grupe de produse îl constituie dimensiunea pieţei externe, respectiv posibilitatea pe care aceasta o oferă pentru majorarea cererii (deplasarea curbei cererii spre dreapta). Din păcate, şi în acest domeniu lipsesc cu desăvârşire informaţiile statistice, singurele elemente pe care se pot construi judecăţi de valoare fiind volumul ofertei (producţiei) mondiale. Conform studiului "Industrial Statistics Yearbook"[1], volumul producţiei româneşti reprezenta, în 1981 (ultimul an în care ţara noastră a furnizat informaţii statistice credibile), 4,11% din producţia mondială de freze, 3,56% din producţia mondială de strunguri, 1,51% din producţia mondială de tractoare[2] (de peste 10 CP, 0,95% din producţia mondială de autocare şi autobuze şi 0,39% din producţia mondială de automobile).

Pe baza acestor date se poate aprecia că sporirea capacităţii de producţie în domeniul construcţiei maşinilor-unelte, în ideea unei conjuncturi favorabile a pieţei externe, nu se justifică, întrucât au fost atinse deja nivelurile de producţie semnificative. În schimb, în ceea ce priveşte construcţia de tractoare şi, mai ales, construcţia de autoturisme, există un însemnat potenţial de creştere, produsele româneşti deţinând doar un segment restrâns al pieţei mondiale.

Teoria marginalistă ne oferă un instrument puternic pentru determinarea nivelului optim de producţie pe fiecare agent economic, funcţia-obiectiv constituind-o maximizarea profitului.

Totuşi, actuala perioadă de tranziţie, aplicarea teoriei marginaliste prezintă un mare risc. În condiţiile în care fiecare producător îşi poate stabili singur nivelul outputului dacă managerii firmelor mari producătoare ar cunoaşte teoria marginalistă, ei ar lua măsuri de reducere a producţiei firmelor respective, pentru maximizarea profitului. Dar aceasta vine în contradicţie cu cerinţa primordială a actualei etape, aceea a echilibrării cu oferta. De aceea, outputul productiv trebuie menţinut în anumite cazuri (pe care le vom reliefa în paragraful următor), deasupra nivelului care maximizează profitul agenţilor economici.

---

[1] *Industrial Statistics Yearbook*, 1988 vol. II, United Nations, New York.
[2] În anul 1987.

Pentru a realiza acest deziderat cu mijloace economice, şi nu prin constrângeri administrative, una dintre căi o constituie adoptarea unui sistem de taxe proporțional cu valoarea şi volumul producției realizate (şi nu progresiv, care este de natură a-i descuraja pe marii producători).

Implicarea activă a statului în gestionarea procesului de demonopolizare a industriei româneşti este necesară şi din cauză că, în țara noastră, mecanismul cererii şi ofertei nu funcționează încă în calitate de factor regulator. Astfel, chiar dacă într-o anumită ramură industrială sau grupă de produse se realizează profituri peste medie, aceasta nu are drept rezultat un aflux de investitori spre ramura respectivă (cu consecința scăderii profiturilor până la nivelul normal), pentru simplul motiv că investitorii autohtoni nu dispun de fondurile necesare. Analog, o reducere a profiturilor nu are drept consecință, de regulă, schimbarea sferei de activitate, întrucât firmele aşteaptă salvarea situației prin subvenții de la bugetul statului.

La acestea se adaugă lipsa de transparență a informației, imposibilitatea consumatorului de a cunoaşte eventualele alternative de ofertă, reminiscența vechiului sistem centralist în care marea majoritate a resurselor erau dirijate.

Cele de mai sus arată încă o dată că problemele demonopolizării industriei româneşti nu pot fi rupte din contextul general economic şi tratate separat de acesta, fără riscul de a contraveni unor alte măsuri de politică macroeconomică.

3.4. Modalități de stimulare a competitivității în industria românească

Autorii consideră că reducerea gradului de concentrare din unele ramuri industriale, scăderea monopolizării acestora nu se constituie drept scop în sine, ci trebuie să fie subordonate unui alt obiectiv major, şi anume **modificarea structurală** a economiei româneşti. La rândul său, acest din urmă obiectiv, împreună cu privatizarea şi cu alte măsuri, sunt subordonate obiectivului central al perioadei de tranziție, **echilibrarea cererii cu oferta.**

Se poate vorbi aşadar de o ierarhizare a obiectivelor, în cadrul căreia demonopolizarea industriei româneşti se situează pe treapta a treia. Din această cauză, măsurile pe care le vom propune în cele ce urmează țin seama de întregul set de obiective menționate, precum şi de importanța lor relativă. În concepția noastră, primele etape pe care trebuie să le parcurgă acțiunea de reducere a gradului de concentrare şi de monopolizare a industriei româneşti sunt următoarele:

1. studierea la nivel macroeconomic (pe grupe de produse omogene) a raportului cerere-ofertă;
2. studierea la acelaşi nivel a existenței în țară a factorilor de producție necesari;
3. studierea la acelaşi nivel a aportului pe care îl poate aduce privatizarea şi, ca o consecință a acesteia, afluxul de capital străin;

4. adoptarea cadrului legal şi organizatoric necesar stimulării concurenței.

În cele ce urmează, ne vom referi pe scurt la fiecare din problemele enunțate.

3.4.1. Studierea la nivel mezoeconomic a raportului cerere-ofertă

În lipsa mecanismelor regulatoare ale pieței (bursele, băncile emitente de acțiuni şi obligațiuni etc.) este necesară, cel puțin până la apariția acestora, cunoaşterea detaliată de către unicul proprietar al industriei româneşti (statul) a raportului cerere-ofertă pentru fiecare grupă de produse în parte. Această cunoaştere este dictată de necesitatea stabilirii de priorități clare în cadrul procesului investițional.

Dacă în ceea ce priveşte oferta, lucrurile sunt relativ mai simple, existând organisme centrale specializate în urmărirea acesteia (Comisia Națională de Statistică, Departamentul Ministerului Industriei şi Resurselor etc.), în privința cererii, informația pertinentă lipseşte cu desăvârşire. Studierea cererii interne de bunuri de consum şi de bunuri de investiții nu are un caracter sistematic, legiferat.

În acest sens, se pot avansa mai multe propuneri, cum ar fi:

- crearea unor departamente specializate în studiul cererii în cadrul Ministerului Comerțului şi Turismului şi/sau în cadrul Ministerului Industriei şi Resurselor;
- crearea unui organism specializat în cadrul Camerei de Comerț şi Industrie;
- crearea unui institut de cercetări economice destinat studierii problematicii cererii interne şi externe.

Chiar şi informațiile privind oferta (producția) trebuie regândite din punct de vedere al cadrului legal-organizatoric, întrucât, în prezent, Ministerul Industriei şi Resurselor urmăreşte numai producția unităților din subordinea sa. Astfel, organelor centrale le rămâne necunoscut un segment important al ofertei de mărfuri, reprezentat de producătorii din sistemul cooperatist, de producătorii individuali etc. Ar trebui ca între obligațiile acestora din urmă să intre şi raportarea lunară, către organele centrale, a rezultatelor activității lor, pentru o cunoaştere agregată la nivel central. Desigur că această "revenire" la un sistem informațional centralizat îşi are rațiunea doar până în momentul în care organismele specifice economiei de piață vor prelua rolul de procesare a informației şi de reglare a cererii cu oferta.

Dar chiar şi atunci furnizarea informațiilor pertinente va intra în atribuția agenților economici, numai că respectivul flux de informații va fi orientat către bănci, organismul economic cel mai calificat în stabilirea bonității unei firme.

3.4.2. Studierea la nivel mezoeconomic a dotării cu factorii de producție necesari

Odată cunoscute discrepanțele dintre cerere şi ofertă pe fiecare grupă de mărfuri, se impune cunoaşterea cu exactitate a potențialului de dezvoltare ulterioară a producției respective, prin prisma dotării interne cu factorii de producție necesari. Dezvoltarea ofertei şi creşterea numărului de competitori este influențată de factorii de producție în următoarea ordine de importanță:

- factorul material (materii prime, energie);
- factorul capital (fonduri băneşti, investiții);
- factorul uman (existența unei specializări naționale know-how).

Dintre factorii menționați, cel care are o importanță covârşitoare, putând recomanda sau anula din start o politică de multiplicare a producătorilor dintr-un domeniu dat, este factorul material. După cum a dovedit practica ultimelor decenii, este neraională dezvoltarea acelor sectoare industriale care sunt puternic dependente de importuri, întrucât situația de pe piețele mondiale poate varia de o manieră neaşteptată şi cu amplitudini dramatice.

Nu dispunem de o analiză a dotării cu factori materiali la nivel mezoeconomic (pe grupe de produse), întrucât aceasta constituie o altă temă de cercetare şi reclamă, oricum, un efort uman şi temporal deosebit. Pentru orientare generală, dispunem de o statistică la nivel macroeconomic, pe ramuri industriale, privind dependența de resurse materiale din import (anexa nr. 2) în anul 1989. Chiar dacă în perioada respectivă importul cunoaşte grave distorsiuni datorate unei politici voluntariste, se pot trage totuşi o serie de concluzii. Astfel, ramurile industriale cel mai puțin dependente de importul de materii prime şi energie sunt:

- materialele de construcții, industria sticlei, porțelanului, faianței;
- industria confecțiilor, a pielăriei, blănăriei şi încălțămintei;
- industria lemnului, stufului şi poligrafică;
- industria alimentară.

La polul opus se situează ramurile industriale puternic dependente de import, şi anume:

- industria extractivă a petrolului şi a gazelor;
- industria extractivă a cărbunelui;
- industria extractivă şi de preparare a minereurilor;
- industria cocso-chimică.

În cazul acestora din urmă nu pare indicată crearea de noi producători autohtoni, datorită prea marii dependențe de import.

Totuşi, această situație trebuie judecată nu la nivelul macroeconomic (al ramurii industriale), ci, de la caz la caz, la nivelul mezoeconomic (al grupei de produse relativ omogene).

Organismele însărcinate cu stabilirea exactă a dependenței de import a fiecărei grupe de produse trebuie să fie cu desăvârşire neutre, pentru a putea emite judecăți de valoare obiective. De aceea, în această acțiune trebuie antrenate institutele de cercetare economică şi alte institute neutre, rolul departamentelor industriale fiind doar acela de a furniza date corecte. Facem această precizare deoarece este cunoscută tendință fiecărui departament industrial, atunci când trebuie să furnizeze analize privind potențialul real al ramurii coordonate, de a "înfrumusețа" situația, prezentând-o în avantajul propriu.

Următorul factor important pentru selecționarea grupelor de produse industriale a căror competitivitate merită să fie încurajată este factorul capital. Necesarul de investiții pentru a "pune pe picioare" o nouă firmă – şi a stimula în acest fel competiția – diferă de la o grupă de produse la alta. Ca şi în cazul precedent, este necesară recurgerea la opinia specialiştilor neutri, pentru a stabili gradul real de dependență a grupelor de produse față de factorul capital. O altă problemă o reprezintă găsirea surselor de finanțare, care pot fi interne şi/sau externe. Dintre sursele interne amintim autofinanțarea, recurgerea la credite bancare şi creşterea capitalului propriu prin emiterea de acțiuni. Având în vedere că, actualmente, prin autofinanțare nu se mai pot asigura sumele necesare unor noi investiții, iar creditul bancar este tot mai scump şi mai greu accesibil în condițiile unei politici generale antiinflaționiste, soluția trebuie căutată în atragerea directă de capital prin emiterea de acțiuni şi obligațiuni reale, negociabile pe piață. Acest din urmă proces trebuie accelerat la maximum, eventual modificându-se actuala lege a privatizării, care prevede un timp mult prea lung până la negocierea reală, pe piață, a acțiunilor şi obligațiunilor.

Atragerea surselor externe de capital este îngreunată de aceeaşi încetineală cu care se face la noi privatizarea, întrucât întreprinzătorii străini nu au încredere să investească în firme de stat. Prin urmare, atât mobilizarea capitalului intern cât şi mobilizarea capitalului extern sunt precondiționate de înfăptuirea unei privatizări rapide reale.

În fine, factorul uman poate fi cel mai elastic dintre toți, reconversiunea forței de muncă putând fi făcută relativ rapid. În acest sens este important ca cea mai mare parte a Fondului de Ajutor Social destinat şomerilor să fie cheltuit în acțiuni de recalificare rapidă a forței de muncă şi doar o mică parte să fie destinată ajutorului de şomaj propriu-zis. Aici trebuie să prevaleze ideea că într-o economie puternic dezechilibrată şi secătuită de resurse cum este cea românească, cea mai bună protecție socială şi-o asigură fiecare salariat prin muncă, statul având datoria să orienteze rapid oferta de forță de muncă spre sectoarele deficitare.

Odată făcută clasificarea grupelor de produse conform celor două criterii enunțate, şi anume: raportul cerere-ofertă, pe de o parte, şi dependența de factori de producție, pe de altă parte, se poate face gruparea lor într-o matrice de tipul celei înfățişate în figura nr. 3.3.

Tip. 1. Grupe de produse cu: Cererea > Oferta Factori de producție suficienți	Tip.2. Grupe de produse cu: Cererea < Oferta Factori de producție suficienți
Tip. 3. Grupe de produse cu: Cererea > Oferta Factori de producție insuficienți	Tip.4. Grupe de produse cu: Cererea < Oferta Factori de producție insuficienți

Figura nr. 3.3 Clasificarea grupelor de produse industriale pentru studierea potențialului de expansiune

Politicile economice, de stimulare a concurenței, respectiv de îngrădire a acesteia, de creştere sau de reducere a producției, de protecționism vamal, respectiv de liber-schimb, sunt diferite pentru fiecare din cele patru grupe luate în considerație.

Din punct de vedere conceptual, această schemă se deosebeşte de cea clasică, marxist-leninistă, prin câteva exemple:

- este o schemă destinată perioadei de tranziție, în care statul are obligația de a gestiona resursele deficitare ale societății printr-o mai bună alocare a acestora;
- are în vedere două elemente de care schema marxist-leninistă nu ține seama (raportul cerere-ofertă şi dotarea cu factori de producție);
- analiza nu se face la nivelul macroeconomic (ramuri industriale) ci la nivel mezoeconomic (grupe de produse);
- rezultatul este o împărțire în patru tipuri de produse (1-4) şi nu în două sectoare industriale (A şi B).

Importanța unei astfel de abordări este următoarea: organismul gestionar al fondurilor băneşti (indiferent dacă acesta este statul, sau, ulterior, băncile) nu alocă fondurile pe criterii de apartenență sectorială, ci, după ce a delimitat câteva ramuri de importanță strategică (industria energetică, alimentară, specială) – pentru care prevede un anumit buget fix – procedează la împărțirea fondurilor între celelalte ramuri pe criterii strict economice.

Măsurile de politică economică pe care le va lua statul, în calitatea sa de gestionar al procesului de tranziție, vor diferi pentru fiecare din grupele specificate.

1. Pentru grupele de produse care prezintă o cerere internă mai mare decât oferta internă, precum şi suficienți factori de producție autohtoni, independenți de import (de exemplu, în industria lemnului) se recomandă următoarele măsuri de politică economică:

- trecerea la emiterea de capital pe acțiuni, prioritar în industriile respective şi privatizarea lor;
- atragerea pe această cale a capitalului autohton şi străin;
- orientarea recalificării forței de muncă cu precădere spre aceste grupe de produse;

- încurajarea proiectelor de investiții în industriile respective prin aplicarea de către bănci a unor rate de scont preferențiale;
- stabilirea temporară de tarife vamale, în cazul în care respectivele ramuri sunt concurente puternic de produse din import;
- adoptarea unei legislații antimonopol, după modelul țărilor dezvoltate, precum şi aplicarea ei cu strictețe la grupele de produse menționate, în scopul stimulării concurenței.

În ansamblu, respectivele măsuri de politică economică pot fi caracterizate ca fiind agresive, de expansiune.

2. Cazul cel mai interesant este cel al grupelor de produse a căror ofertă depăşeşte cererea internă, dar care dispun de factori de producție autohtoni suficienți (de exemplu, unele grupe din cadrul industriei îmbrăcămintei). În acest caz, firmele evoluează într-un mediu economic similar cu al "societăților de consum", caracterizate prin supraproducție. Politicile economice de urmat pot fi:

- adoptarea de tehnici agresive pentru cucerirea de piețe externe;
- creşterea cererii interne prin crearea de noi nevoi în rândurile consumatorilor;
- sporirea prestigiului legat de o anumită marcă şi crearea unui segment de clienți "fideli" firmei;
- aplicarea unui marketing avansat, pe grupe de clienți, în scopul cunoaşterii gusturilor şi nevoilor acestora;
- promovarea inovației tehnologice şi manageriale proprii şi reducerea, pe această cale, a prețurilor.

Toate măsurile acestea țin de politica agenților economici, deşi au caracter microeconomic. La nivel macroeconomic, se pot lua o serie de decizii precum: adoptarea legii falimentului, întrucât o concurență acerbă pe un segment saturat al pieței dă naştere în mod inevitabil la victime economice; importurile să nu fie descurajate, dar să fie lăsate în seama întreprinzătorilor particulari; trecerea într-o a doua etapă la emiterea de capital pe acțiuni şi la privatizare; adoptarea şi respectarea legislației antimonopol; redistribuirea forței de muncă între aceste ramuri şi/sau îndreptarea acesteia către grupele de produse menționate la punctul 1.

3. Pentru grupele de produse la care cererea nu este satisfăcută de oferta internă, iar factorii de producție autohtoni sunt insuficienți (de exemplu, automobile), se are în vedere următorul set de măsuri:

- aplicarea, ori de câte ori este posibil, a dispersiei (reducerii gradului de concentrare) în sensul alocării aceloraşi factori de producție unui număr mai mare de agenți economici concurențiali;
- menținerea, pe cât posibil, a actualelor niveluri de producție, chiar atunci când acestea depăşesc nivelul optim pentru producător (acela al maximizării profitului).

O astfel de politică poate fi îndeplinită prin utilizarea unei taxări proporționale cu volumul producției, adică a unei impozitări "neutre", atât din punct de vedere economic, cât şi ideologic;

- recurgerea, în anumite limite, la importuri "de completare", care să satisfacă excedentul de cerere, fără recurgerea la tarife vamale;
- trecerea într-o a doua etapă la emiterea de capital pe acțiuni şi la privatizarea respectivelor ramuri;
- adoptarea şi respectarea legislației antimonopol;
- redistribuirea forței de muncă între aceste ramuri şi/sau către grupele de produse menționate la punctul 1.

În general, pentru grupele de produse de tip 2 şi 3 măsurile de politică economică trebuie să fie mixte, îmbinând agresivitatea cu defensiva, expansiunea cu restrângerea activității.

4. Există o serie de grupe de produse (îndeosebi în industriile metalurgică şi chimică), pentru care oferta depăşeşte cererea internă şi care nici nu dispun de posibilități de creştere pe seama factorilor interni. Măsurile de luat în cazul acestora sunt:

- neadmiterea privatizării lor în această etapă. Chiar dacă în țările dezvoltate statul recurge adeseori la privatizarea tocmai a ramurilor nerentabile, în scopul eficientizării lor, în cazul etapei pe care o parcurgem, o asemenea măsură ar fi un non-sens: pe de o parte nu ar exista destui întreprinzători dornici să investească în nişte industrii supradimensionate, iar pe de altă parte, chiar dacă s-ar găsi, eventualii proprietari s-ar vedea repede destituiți de nişte salariați interesați numai de păstrarea locului de muncă, indiferenți la cerințele economiei de piață şi la necesitățile naționale. De aceea, opinăm că statul este singurul în măsură să procedeze la "demontarea" respectivelor industrii şi la aducerea lor la parametri concurențiali;
- recalificarea forței de muncă din aceste grupe de produse într-o primă prioritate şi îndreptarea ei fie spre grupele de produse de la punctul 1, fie, în cazul în care posibilitățile de absorbție sunt limitate, către sectorul terțiar;
- neinițierea unor noi proiecte de investiții în respectivele ramuri;
- aplicarea de către bănci a politicii "creditului scump";
- admiterea, pentru respectivele firme, a comasărilor şi a creşterii gradului de concentrare, în cazul în care astfel de măsuri le îmbunătățesc parametrii economici şi nu afectează clienții;
- neîngrădirea importurilor concurențiale, dar lăsarea lor pe seama particularilor. În esență, măsurile respective pot fi caracterizate drept **defensive**, de restrângere.

Cele patru seturi de politici prezentate, **împreună** cu politicile strategice, a căror producție trebuie încurajată indiferent de condiții, trebuie să constituie

liniile de forță după care să se ghideze procesul de dispersie şi de demonopolizare a industriei româneşti.

3.4.3. Studierea la nivel mezoeconomic a posibilităților de privatizare selectivă şi a atragerii de capital străin

Odată cunoscut raportul cerere-ofertă, respectiv dotarea cu factori de producție la nivelul fiecărei grupe de produse, rezultă un necesar de astfel de factori pe fiecare grupă în parte. Creşterea concurenței presupune strângerea de noi fonduri de investiții, ceea ce la rândul său presupune mobilizarea, în cel mai scurt timp, pe căi economice, a disponibilului bănesc intern şi extern.

Aşa cum am arătat într-un studiu precedent[1], atragerea banilor inactivi aflați la populație se poate face prin adoptarea unei rate a dobânzii reale, care să țină seama de indicele inflației. În plus, o asemenea măsură ar avea avantajul de a veni în sprijinul politicilor antiinflaționiste duse de guvern. Dar, este cert că disponibilitățile interne de capital sunt foarte limitate, în raport cu necesarul de investiții cerut de o reală stimulare a concurenței în industria românească. "Deblocarea" situației nu se poate face fără aportul capitalului străin.

Din datele furnizate de Agenția Română de Dezvoltare, rezultă că în perioada 1 ianuarie 1990-31 iunie 1991, doar 808 firme mixte nou înființate, dintr-un total de este întrucâtva compensată de faptul că, din principalele 10 proiecte mixte, nu mai puțin de 8 aparțin sferei industriale.

Din păcate, acest capital străin, chiar dacă este indispensabil, are un preț. Acest preț îl constituie un deficit al contului de capital, care, pentru a nu afecta decisiv balanța de plăți, trebuie compensat cât mai curând de un excedent al contului curent. Acesta este unul din cele mai importante motive pentru care alegerea domeniilor spre care este canalizat capitalul străin trebuie să aibă în vedere, în primul rând, concurențialitatea lor pe plan internațional. Economia românească nu-şi mai poate permite investiții, finanțate din exterior, în ramuri desuete şi neconcurențiale, iar studierea situației produselor româneşti pe piața internațională este un criteriu fundamental în alocarea investițiilor. În acest context, Departamentul de Comerț Exterior, Institutul "Virgil Madgearu" şi Institutul de Economie Mondială trebuie atrase în procesul de fundamentare investițională.

3.4.4. Adoptarea cadrului legal şi organizatoric necesar stimulării concurenței

Aşa cum rezultă din cele enunțate rolul statului ca agent economic rămâne primordial pe durata perioadei de tranziție. Prin ramurile sale legislativă şi executivă, aceasta va trebuie să creeze condițiile necesare, din punct de ve-

[1] Vezi *Asigurarea unei rate reale pozitive a dobânzii*, în Tezele INCE privind strategia dezvoltării economiei naționale a României, p. 572-577.

dere organizatoric şi legal pentru stimularea concurenței. Astfel, statul trebuie să se implice în:

- crearea unor organisme specializate în studiul cererii;
- obligarea tuturor producătorilor în furnizarea de informații statistice;
- crearea unor organisme destinate studierii dotării cu factorii de producție;
- accelerarea procesului de privatizare şi înfăptuirea acesteia contra cost;
- înființarea băncilor comerciale, a băncilor de emis acțiuni şi a bursei;
- recalificarea forței de muncă;
- instituirea de tarife vamale selective;
- acordarea de credite selective;
- instituirea unui sistem de taxe neutre care să stimuleze oferta;
- instituirea unor rate ale dobânzii care să stimuleze economisirea;
- adoptarea unor legislații antimonopol.

Pe lângă toate aceste măsuri, care au fost comentate pe parcursul capitolului de față, statul mai trebuie să ia următoarele măsuri:

- să încurajeze crearea unui sistem informațional "transparent", care să avantajeze cumpărătorii, prin publicarea periodică a volumelor de producție şi a nivelurilor de prețurilor, pe grupe de mărfuri şi producători. Această atribuție urmează a fi preluată parțial de bursă, dar informația economică va trebui să fie mult mai accesibilă decât în prezent;
- să acorde asistență de specialitate agenților economici în ceea ce priveşte: adoptarea tehnicilor manageriale şi contabile specifice economiei de piață, determinarea nivelului optim al producției, studierea pieței etc.
- să faciliteze afluxul de capital străin prin: simplificarea procedurii de înregistrare, renunțarea la prevederea nefericită a posibilității naționalizării "în caz de interes public", unificarea cursurilor oficial şi neoficial de schimb etc.

Din toate cele de mai sus rezultă că procesul de creştere a concurenței în industria românească constituie o parte importantă a programului de reformă şi că aplicarea lui solicită concentrarea tuturor forțelor națiunii.

Capitolul 4

DEZECHILIBRE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI IMPLICAȚII ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII DE MUNCĂ

Amplu proces de reformă pe care-l parcurge economia românească în perioada de tranziție către o economie de piață marcat de perpetuarea gravelor dezechilibre existente între producție şi consum, între ramurile de bază ale economiei naționale, între nivelul dotării tehnice şi nivelul de calificare profesională, între resursele existente şi multiplele necesități, contribuie pe mai departe la menținerea stării de criză din economie cu implicații directe asupra posibilităților decente de trai material şi spiritual, asupra calității vieții, în general, şi a calității vieții de muncă, în special.

Pe fondul acestor realități ce afectează starea generală a economiei se manifestă puternic o serie de contradicții: dintre caracterul extensiv şi exagerat al dezvoltării, cu deosebire al industriei ce antrenează un consum tot mai mare de factori de producție şi randamentul scăzut al utilizării acestor factori; dintre supradimensionarea dezvoltării unor ramuri industriale, de regulă energo-intensive şi subdezvoltarea altora, importante pentru funcționarea normală a economiei naționale; dintre necesitățile de tehnologizare şi retehnologizare şi slaba înzestrare cu factori tehnologici şi competitivi a subramurilor care absorb şi propulsează progresul tehnic; dintre cerințele vitale primare de viață normală ale oamenilor şi starea generală a ramurilor legate de nivelul de trai şi calitatea mediului înconjurător, afectată de procesele economice.

În esență, starea generală a economiei se caracterizează printr-o eficiență scăzută şi chiar lipsă de eficiență, relevate de nivelul redus al productivității muncii, costurile de producție ridicate, calitatea slabă a multor produse şi servicii[1] de existența unui număr important de întreprinderi şi produse nerentabile, ca şi printr-un grad scăzut de competitivitate cu reale repercusiuni asupra calității vieții.

Restructurarea calității economiei naționale, în raport cu reforma legislativă şi instituțională, constituie partea cea mai delicată a procesului de tranziției pe care îl parcurge societatea noastră, întrucât ea sintetizează aspectele nepopulare ale acestui proces: închiderea sau reducerea unor capacități de producție, şomajul, creşterea prețurilor, sentimentul colectiv de nesiguranță şi disconfort, cu profunde implicații asupra calității vieții, în general şi asupra calității vieții muncii, în special.

---

[1] Sistemul serviciilor sociale, spre exemplu – sănătate, învățământ, cultură – se confruntă, în prezent, chiar mai mult decât în trecut, cu mari dificultăți generate de lipsa de fonduri, de mijloace materiale şi de personal.

De fapt, strategia îmbunătățirii calității vieții este inclusă în strategia reformei, întrucât funcționarea normală a mecanismului economic determină, pe de o parte, o ameliorare a calității vieții în timp ce, pe de altă parte, un standard de viață mai ridicat susține la rândul său bunul mers al economiei. Mai mult, asigurarea unui standard de viață civilizat şi a unui sistem de protecție socială eficace nu reprezintă doar o exigență morală şi politică, ci şi una economică. Ea s-ar putea dovedi a fi cea mai bună strategie a demarajului economic deoarece populația care nu trăieşte în sărăcie, frustrare şi nesiguranță este capabilă de performanță şi, în acelaşi timp, se elimină tensiunile şi conflictele sociale care au o influență serioasă asupra activității economice.

4.1. Noi dimensiuni ale calității vieții în perioada de tranziție

Noua societate românească se doreşte o societate centrată pe om, pe aspirațiile sale. De aceea, ea trebuie să aibă un scop bine definit concretizat în maximizarea calității vieții[1] fiecărui individ în parte.

Atingerea rapidă a unui standard de viață la nivel acceptabil de civilizație, definit în context european, devine o necesitate vitală. Problema care se pune este în ce măsură se poate face acest lucru, în ce condiții şi mai ales, cum.

Iată de ce calitatea vieții[2] în contextul actual capătă noi valențe, noi dimensiuni, care implică o riguroasă abordare a acesteia pentru a-i defini locul şi rolul într-o nouă societate. Ca urmare, aceasta ar trebui să facă obiectul unei politici coerente[3], având bine definite atât obiectivele cât şi posibilele rezultate

---

[1] Specialiştii în domeniul calității vieții consideră adecvată utilizarea termenului de "maximizare" – în realizarea nivelului cel mai ridicat posibil al calității vieții fiecărui individ, în condițiile date şi indiferent de perioada de timp la care se face raportarea – în locul celui de "creştere", punct de vedere pe care-l împărtăşim şi noi. Termenul de "creştere" prezintă două inconveniente: în primul rând, implică atingerea unui nivel mai ridicat în orice perioadă față de cea anterioară excluzând scăderile – uneori invitabile (în timp ce maximizarea poate însemna, în anumite conjuncturi, minimizarea scăderii; în al doilea rând, creşterea nu presupune obținerea nivelului cel mai ridicat posibil (Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *Politici ale calității vieții*, nr. 1/1990.p. 29). Bertrand de Jouvenel imprimă conceptului de calitate a vieții noi sensuri, după el esențialul constând în aceea că "viitoarele forme ale progresului tehnic trebuie să se refere la calitatea vieții". Mai precis, la preocuparea "cum este organizată producția"?, trebuie să se adauge preocuparea "cum este amenajată existența umană"?. Astfel, ea trebuie să fie plăcută, agreabilă, încântătoare, încărcată de farmec, obiectivă. El consideră că dezvoltarea existenței umane – "amenității" – depinde de calitatea cadrului material, raportul cu munca şi calitatea mediului (De Jouvenel, Bertrand, *Progresul în om*, Bucureşti, Ed. Politică, 1983).

[2] Calitatea vieții este definită ca raportul dintre componentele de stare a vieții individului şi necesitățile, aspirațiile acestuia (Zamfir, Cătălin (coord.), *Indicatori şi surse de variație a calității vieții*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1984).

[3] Societatea capitalistă, datorită unei eficiențe ridicate a aparatului productiv poate să ofere, în general, condiții de trai mai bune, îndeosebi materiale. Celelalte componente ale calității vieții sunt, însă, doar un rezultat aleator al dezvoltării economice. La nivelul fiecărui stat sunt implementate politici sociale, culturale, ecologice etc., care rezolvă numai o parte a

de maximizare a calității vieții şi, îndeosebi, a calității vieții de muncă, ştiut fiind faptul că, una din componentele de bază ale calității vieții o constituie calitatea vieții de muncă asupra căreia se vor axa, în mod deosebit, demersurile noastre.

4.1.1. Calitatea vieții – o politică coerentă în cadrul strategiei restructurării economiei

Acceptarea ca obiectiv strategic al procesului de tranziție la economia de piață a maximizării calității vieții presupune ca societatea românească să-i ofere individului alternative şi variante posibile şi nu să-i impună modele. În acest caz, două condiții sunt absolut necesare, şi anume:

– alternativele să existe cu adevărat;
– libertatea de opțiune să fie reală.

Numai în măsura în care această relație va fi reconsiderată, obiectivul propus va fi realizabil.

Societatea va avea menirea de a-i asigura individului într-un cadru foarte larg, condițiile reale de a-şi alege mijloacele cu care să se descurce. Ea nu va trebui să-i ofere stiluri de viață "tip", ci numai o varietate cât mai mare de elemente necesare, care, divers combinate de fiecare în parte, vor genera practic, o infinitate de stiluri. Altfel spus, societatea va avea doar sarcina să pună la dispoziția individului mijloacele, administrarea făcându-se în funcție de opțiunea proprie a fiecăruia.

Implementarea însă, a unei astfel de politici de maximizare a calității vieții nu este deloc o sarcină uşoară, ea cere pe lângă mari eforturi un timp destul de îndelungat. De asemenea, calitatea vieții este întotdeauna asociată cu o perspectivă sociologic-colectivă. Ea se referă la o serie de condiții şi cadre, care prin natura lor nu sunt individuale, ci, colective, sociale. Deci, calitatea vieții stă la baza unei politici potrivit căreia societatea trebuie să acționeze pentru a îmbunătăți condițiile de viață ale tuturor indivizilor. În acelaşi timp, această politică trebuie să fie concertată cu politicile din diferitele sfere particulare ale societății (economică, în primul rând, demografică, de ocupare a forței de muncă, culturală, ecologică etc.), nepierzându-se din vedere faptul că România de astăzi este o țară sărăcită, aflată în imposibilitatea de a satisface nevoile unei vieți civilizate minime la nivelul întregii colectivități, costurile sociale ale tranziției spre o economie de piață fiind apreciabile. Aceste costuri sociale reprezintă, în fapt, contribuția populației, renunțările pe care aceasta trebuie să le accepte în vederea făuririi unei economii de piață eficiente. Astfel, restructurarea economiei naționale impune să se aloce pentru investiții însemnate resurse materiale, de muncă şi financiare. Dar, în acelaşi timp, mai presupune şi abandonarea

problemelor specifice. Numai calitatea vieții nu este urmărită pe ansamblu, ca un sistem bine individualizat, ceea ce face ca politicile sociale, culturale, ecologice etc. să apară ca o simplă alăturare de măsuri individuale şi nu colective.

unor capacități productive care s-au dovedit ineficiente, necompetitive, precum şi oprirea unor investiții neraționale ceea ce va conduce, inevitabil, la creşterea şomajului atât în industrie, cât şi în alte ramuri în care se impun restructurări şi retehnologizări. Iar orice retehnologizare, dacă nu e însoțită de creşteri ale producției duce tot la şomaj. De asemenea, liberalizarea formării prețurilor, având la bază mecanismul cererii şi al ofertei, va determina, în această perioadă, creşterea acestora. Toate acestea: resurse materiale şi financiare, şomaj, creşteri de prețuri etc. sunt elemente ale costurilor sociale şi pe măsură ce acestea cresc, scade gradul de realizare a unui standard de viață civilizat.

În strânsă corelație cu costurile sociale se află şi "gradul de sărăcie"[1] sau "minimul de trai". Acesta joacă un rol foarte important în procesul de reformă, constituind un element de referință în cazul măsurilor de protecție socială necesar a fi luate, precum şi pentru opțiunile legate de restructurarea economiei naționale, ținând seama de cererea internă.

Determinarea minimului necesar de trai în țara noastră capătă dimensiuni specifice trecerii României la economia de piață, legate direct de necesitatea fundamentării protecției sociale, ținând seama, pe de o parte, de nevoile minime ale unui trai decent şi, pe de alta, de resursele de care dispune economia noastră națională.

Din păcate, statistica din țara noastră nu oferă, deocamdată, toate datele necesare determinării proporției populației aflate sub pragul de sărăcie[2] pentru aceasta fiind necesară cunoaşterea distribuției familiilor după mărimea venitului ce revine pe o persoană din familie.

4.1.2. Aspecte privind impactul restructurărilor din economie asupra calității vieții

Implementarea unei politici eficiente de maximizare a calității vieții se află în strânsă corelație cu restructurarea economiei pe principiile economiei de piață. Astfel, manifestarea liberei inițiative, a concurenței, precum şi stimularea performanțelor individuale sunt în măsură să conducă la creşterea bunăstării,

---

[1] "Minimul de trai" reprezintă limita inferioară a unui nivel de viață acceptabil la un anumit grad de dezvoltare a societății; nivel apreciat ca satisfăcător, permițând fiecărui membru al societății o existență decentă, posibilități de participare la viață colectivității din care face parte, precum şi şanse de dezvoltare şi progres.

[2] În Anglia, ca prag al sărăciei, se utilizează noțiunea de "venit suficient", care reprezintă 2/3 din salariul mediu pe economie. Se aplică şi criterii suplimentare legate de condițiile de muncă şi viață din noile regiuni şi cartiere din oraşe şi sate, de mărimea impozitelor plătite etc. În Canada, se aplică metodologii de determinare a pragurilor de venituri minime ținând seama de existența gospodăriei, precum şi de participarea minimă a familiei la viața socială (*Tribuna economică*, nr. 17/1991, p. 45-46). Ponderea populației care trăieşte sub pragul sărăciei în SUA era de 14-15% în anul 1988, de 27% în URSS, 50% în Argentina, 65% în Bolivia, 75% în Guatemala, 82% în Haiti şi 45% în Venezuela, în anul 1990 (*Tribuna economică*, nr. 20/1991, p. 9-10).

la sporirea considerabilă a cantității de produse şi servicii, la îmbunătățirea şi diversificarea acestora, răspunzând în acest mod trebuințelor multiple ale populației, ceea ce creează premisele unei existențe civilizate. De asemenea, privatizarea acționează direct asupra calității vieții, acțiune concretizată, în primul rând, printr-o creştere a ofertei de bunuri şi servicii. În acelaşi timp, proprietatea privată (în mod deosebit cea individuală) mobilizează, într-un grad ridicat, capacitatea de muncă şi de gândire a persoanelor ocupate[1]. Existența şi dezvoltarea proprietății private, sub forma unităților mici şi mijlocii, la începutul procesului de tranziție, va determina apariția unui nou stil de muncă, autoexigent, o preocupare permanentă pentru menținerea şi dezvoltarea prestigiului personal şi, mai ales, găsirea unui loc de muncă potrivit aptitudinilor şi aspirațiilor fiecărui individ.

Pentru a putea caracteriza calitatea vieții unui popor este necesar să fie analizate o serie de aspecte ce definesc şi influențează existența umană, pornind de la condițiile naturale, factorii biologici, psihosociali, culturali, economici, politici etc., continuând cu aspecte referitoare la viața oamenilor în ansamblu, accesibilitatea la bunuri şi servicii pentru satisfacerea trebuințelor, intereselor şi aspirațiilor lor şi încheind cu determinarea gradului de satisfacție şi de fericire, respectiv de insatisfacție şi frustrare resimțit.

Perpetuarea şi agravarea dezechilibrelor din economie au avut reale repercusiuni asupra calității vieții în ansamblu. Prin urmare, câteva exemple considerăm că sunt sugestive pentru a face o succintă apreciere asupra calității vieții în țara noastră. Astfel, cu toate modificările intervenite în structura cheltuielilor de consum, în anul 1990, ponderea cheltuielilor pentru alimentație (49,4% la familiile de salariați şi 58,2% la cele de pensionari) este mult mai ridicată decât în țările dezvoltate din vestul Europei unde această pondere este cuprinsă între 22-35%. Cu toate acestea, consumul mediu anual de produse alimentare, pe locuitor, în România comparativ cu alte țări este mult mai scăzut (tabelele nr. 4.1, 4.2 şi 4.3). Semnificativă este şi structura veniturilor totale ale populației, în cadrul căreia veniturile din fondurile sociale de consum dețin o pondere redusă înregistrând în anul 1990 o uşoară scădere față de 1989 (18,2% față de 18,3%) (tabelul nr. 4.4).

---

[1] J.M. Peretti consideră că succesul unei economii de piață poate fi obținut dacă se urmăreşte satisfacerea unei corelații de bază a economiei competitive, centrată pe aspirațiile omului, şi anume: performanța economică = dezvoltarea umană. Realizarea acestei corelații presupune următoarele condiții necesare şi suficiente:

1. performanța economică = performanța socială;
2. dezvoltarea oamenilor pentru dezvoltarea întreprinderii;
3. competența şi motivarea salariaților = satisfacția clientului = rezultatele întreprinderii = reîmprospătarea salariilor personalului;
4. satisfacția clientului şi performanța economică sprijinite pe reîmprospătarea personalului;
5. investiția în competență pentru dezvoltarea competitivității

(Peretti, J.M., *Fonction personnel et management de ressources humaines* IFP, Paris, martie, 1990, p. 45).

Tabelul nr. 4.1

Structura cheltuielilor totale de consum ale populației

- % -

	Familii de:			
	salariați		pensionari de asigurări sociale	
	1989	1990	1989	1990
Cheltuieli totale de consum din total, cheltuieli pentru:	100,0	100,0	100,0	100,0
Consum alimentar inclusiv băuturi[x)]	51,1	49,4	59,8	58,2
Îmbrăcăminte şi încălțăminte	15,7	17,3	8,4	8,6
Locuință şi înzestrarea cu bunuri	16,4	15,4	16,1	15,8
Medicamente şi îngrijire medicală	1,2	1,0	4,0	3,5
Transport şi telecomunicații	6,6	6,9	5,0	5,9
Cultură, învățământ şi educație	4,5	5,2	3,3	4,6
Alte cheltuieli pentru uz personal	4,5	4,8	3,4	3,4

x) Cuprinde şi contravaloarea consumului de produse din producția proprie.

Sursa: Comisia Națională de Statistică, *Starea socială şi economică a României în anul 1990*, p. 12-13.

Tabelul nr. 4.2

Structura cheltuielilor de consum ale populației în România, comparativ cu alte țări

- % -

Țara	Anul	Alimente, băuturi şi tutun	Îmbrăcăminte şi încălțăminte	Transport, poştă şi telecomunicații	Cultură, învățământ, educație şi divertisment	Mobilier şi aparatură casnică	Locuință (întreținere, chirie, electricitate, gaze, apă)	Medicamente şi îngrijire medicală
România	1990	55,3	15,8	6,1	4,7	14,9		1,2
Belgia	1978/1979	22,9	8,1	12,0	7,0	8,9	25,0	3,4
Danemarca	1981	22,2	5,3	14,1	8,4	6,7	32,9	1,7
Elveția (1)	1989	15,2	5,1	10,5	12,3	4,2	17,0	5,8
Finlanda	1989	22,7	5,2	18,5	10,0	6,8	16,4	3,8
Germania (Est)	1988	26,6	10,9	…	15,6	19,3	10,0	6,3
Germania (Vest)	1989	22,9	7,8	14,7	10,5	8,3	27,8	4,9
Grecia	1981/1982	35,5	11,5	10,0	5,0	8,5	18,4	5,6
Iugoslavia	1988	47,2	9,8	12,6	4,6	8,9	8,1	4,1
Japonia	1986	26,8	7,1	9,0	13,1	4,0	11,1	2,5
Polonia	1989	45,8	16,9	6,2	10,1	…	12,3	2,6
Regatul Unit (2)	1985	27,7	7,3	15,1	…	7,2	22,5	…
Suedia	1986	23,6	7,5	16,1	9,8	6,5	25,4	1,6
SUA	1988	18,4	5,8	14,1	9,4	2,5	19,7	15,2
Turcia	1978/1979	43,7	14,8	5,5	3,5	12,4	12,9	3,2
Ungaria	1989	33,4	6,1	7,5	5,7	6,0	16,3	2,9

(1) Salariați.

(2) Medie săptămânală.

(3) Cultură şi divertisment.

Sursa: Comisia Națională de Statistică, *Economia mondială în cifre*, iunie 1991, p. 84-85.

Tabelul nr. 4.3

Consumul mediu anual de produse alimentare, pe locuitor, în România, comparativ cu alte țări[x)]

	România	Bulgaria	Ungaria	Germania	Polonia	URSS	Cehoslovacia
Carne şi produse din carne, în echivalent carne - kg	59,4	77,8	78,0[1]	99,3	68,6	62,5	92,5
Peşte şi produse din peşte - kg	5,9	7,7	…	7,6	6,1	17,2	…
Lapte şi produse din lapte, în echivalent lapte - kg	144,4	195,0	189,0	…	268,0	193,0	265,5
Ouă - buc.	246	268	350	301	194	268	336
Unt - kg	2,0	3,1	2,3	14,6	8,8	7,7	8,5
Margarină - kg	1,5	0,5	…	10,2	5,8	5,0	…
Ulei comestibil	11,4	16,0	10,0[2]	4,2	3,0	5,9	11,8
Zahăr şi produse din zahăr, în echivalent zahăr - kg	27,2	34,5	39,0	41,5	46,9	42,5	39,0
Cartofi - kg	59,4	32,0	53,0	158,0[3]	141,0[4]	98,0	79,0
Legume şi produse din legume - kg	110,8	120,0	155,0[5]	100,6	116,0	95,0	77,5
Fructe şi produse din fructe - kg	59,5	79,6	…	78,6	31,2	41,0	61,5

x) Pentru România anul 1990, iar pentru celelalte țări anul 1989.

1) Inclusiv peşte şi produse din peşte;

2) Inclusiv margarină;

3) Inclusiv produse prelucrate din cartofi;

4) Informații privind anul agricol;

5) Inclusiv fructe şi produse din fructe.

Sursa: *Anuarul statistic al țărilor membre ale CAER*, Moscova, 1990, p. 110-113.

Tabelul nr. 4.4

Structura veniturilor băneşti ale populației

	Structura %		Dinamica %
	1989	1990	1990/1989
Venituri băneşti	100,0	100,0	125,1
Venituri din muncă	74,9	71,6	119,5
- salarii	70,2	65,9	117,3
Venituri de la CAP şi din vânzarea produselor agricole	4,7	5,7	153,2
Venituri din fondurile sociale de consum	18,3	18,2	124,5
- alocații pentru copii	4,2	3,5	104,1
- pensii din fondurile bugetului de asigurări sociale ale organizațiilor obşteşti şi pensii suplimentare	11,2	11,8	132,2
- indemnizații, ajutoare şi burse	2,9	2,9	124,2
Venituri din dobânzi, asigurări ADAS, împrumuturi şi credite	3,4	2,3	85,2
Alte venituri	3,4	7,9	287,5

Sursa: Comisia Națională de Statistică, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, p. VII.

În ceea ce priveşte condițiile de locuit, cercetările efectuate la sfârşitul anului 1990 au evidențiat că suprafața medie pe locuitor ce revenea pe o persoană era de 12,6 mp, 6,8% din numărul total de familii ocupând locuințe formate dintr-o singură cameră, iar numărul de locuințe construite în anul 1990 (48,6 mii) s-a situat cu mult sub numărul de locuințe construite în anul 1989 (60,4) şi 1988 (103,3 mii).[1]

În acelaşi timp, înzestrarea populației cu aparate de radio, televizoare, frigidere, maşini electrice de spălat rufe, autoturisme şi alte bunuri, situează România în categoria țărilor europene cu cele mai reduse niveluri relative de dotare.[2]

La toate acestea se adaugă o stare a mediului înconjurător nesatisfăcătoare, cu reale repercusiuni asupra sănătății fizice şi psihice a populației. Astfel, măsurătorile sistematice efectuate de organele de specialitate asupra concentrației de substanțe poluante pun în evidență depăşiri ale limitelor admisibile[3].

Aceste câteva exemple ilustrează foarte sugestiv, fără putință de tăgadă, nivelul scăzut al calității vieții în țara noastră.

4.2. Calitatea vieții de muncă – componentă esențială a calității vieții

O influență dintre cele mai profunde asupra stării generale a omului o are cantitatea şi calitatea[4] muncii, profesia şi ocupația pe care acesta le practică de-a lungul întregii sale existențe, mai precis, în timpul vieții sale active.

Literatura de specialitate evidențiază, ca trăsături definitorii ale calității vieții de muncă, următoarele: condiții de muncă sănătoase şi sigure, compensație pentru munca depusă adecvată şi cinstită, posibilități de a folosi şi dezvolta continuu capacitățile proprii de muncă, integrarea socială în organizația economică, asigurarea drepturilor cuvenite, concordanța dintre rolul de muncă şi alte roluri îndeplinite de indivizi intra sau extraprofesional.

Conținutul conceptului de calitate a vieții de muncă constă într-o sinteză de aspecte obiective şi subiective individuale şi sociale. Astfel, calitatea vieții

---

[1] Comisia Națională de Statistică, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, p. 17-18, p. 22.

[2] Comisia Națională de Statistică, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, p. 17-18, p. 22.

[3] Comisia Națională de Statistică, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, p.17-18, p.22.

[4] Din punct de vedere al producției, gradul de instruire al lucrătorilor salariați este un indicator principal al calității cerute forței de muncă în condițiile tehnicii contemporane, calitate care înglobează, evident, ca o latură a sa şi mobilitatea. Deci, pregătirea forței de muncă este "un bun de consum" tot mai larg răspândit în țările cu economie dezvoltată, ridicarea nivelului general de instruire al populației fiind una dintre reflectările ascensiunii pe treptele civilizației ca expresie a creşterii productivității muncii (Stroja L., *Costul forței de muncă în capitalism*, Ed. Politică, Bucureşti, 1974).

de muncă apare "ca un raport între ceea ce oferă şi ceea ce obține (satisfacție) individul"[1].

Principalii indicatori ce pot fi utilizați pentru a caracteriza calitatea vieții de muncă se grupează în funcție de elementele de bază ale vieții de muncă, astfel (tabelul nr. 4.5).

Tabelul nr. 4.5

Principalii indicatori ai calității vieții de muncă

Componente ale activi-tății de muncă	Indicatori de nivel macro	Micro
a) ocuparea şi siguranța locului de muncă	- rata şomajului - rata de ocupare - coeficientul mişcării totale	- încadrarea corectă a lucrătorilor pe grupe de muncă - coeficientul de fluctuație
b) condiții la locul de muncă legate de: - sarcina de muncă - mediului de muncă - securitatea, - protecția şi igiena muncii	- proporția locurilor de muncă cu condiții deosebite (grele, nocive, vătămătoare)	- norma de muncă - gradul de mecanizare şi automatizare a lucrărilor - indicatori ergonomici ai locului de muncă (indicele de nocivitate, nivelul de iluminare, temperatura, umiditatea mediului şi intensitatea curenților de aer, nivelul zgomotului, nivelul vibrațiilor) - gradul de acoperire a necesarului de echipament de protecție - numărul lucrătorilor expuşi la factori de risc - numărul de lucrători care beneficiază de alimentație de protecție - cheltuieli pentru protecția muncii - frecvența şi indicele de gravitate pentru morbiditatea generală şi profesională
- durata şi programul de lucru	- gradul de utilizare a fondului de timp maxim disponibil - timpul lucrat suplimentar - numărul beneficiarilor de concedii suplimentare	- durata efectivă a zilei de muncă - coeficientul numărului de schimburi - numărul de lucrători în schimbul de noapte
c) venitul	- venitul mediu lunar realizat	- venitul mediu lunar realizat - venituri rezultate din drepturi speciale

[1] Chelcea, S., *Modul de viață şi calitatea vieții*, Ed. Politică, Bucureşti, 1982, p. 273; *Fondation europeènne pour l'amélioration des conditions de vie et de travail*, Rapport annuel 1989, Dublin, Irlanda, p. 11-31.

Componente ale activităţii de muncă	Indicatori de nivel macro	Micro
	- venituri rezultate din drepturi sociale pentru munca în condiţii deosebite	pentru munca în condiţii deosebite - alte venituri
d) oportunităţi pentru perfecţionarea profesională şi recalificare	- cheltuieli alocate pentru perfecţionare profesională şi recalificare - numărul lucrătorilor cuprinşi în formele de pregătire	- numărul lucrătorilor trimişi la specializare în afara întreprinderii - concedii de studii plătite
e) relaţii de muncă	- numărul conflictelor de muncă - numărul persoanelor cuprinse în conflictele de muncă	- numărul revendicărilor şi proporţia celor soluţionate -
f) protecţia socială în caz de boală şi accident de muncă	- indemnizaţii, pensii şi ajutoare plătite - numărul persoanelor accidentate şi al bolilor profesionale - numărul pensionarilor de invaliditate	- numărul persoanelor care şi-au schimbat locul de muncă - costul de boli profesionale
g) servicii sociale	- fonduri alocate pentru servicii sociale - numărul beneficiarilor de servicii sociale	- proporţia lucrătorilor ce beneficiază de transport organizat la şi de la locul de muncă - gradul de satisfacere cu locuinţe ale întreprinderii - numărul locurilor şi persoanelor care servesc masa în cantină - numărul de locuri în unităţi proprii pentru supravegherea copiilor preşcolari - accesibilitatea şi dotarea unităţilor medicale ce deservesc personalul respectivei întreprinderi - baze proprii pentru odihnă şi recreere a salariaţilor

1) Rata şomajului este un indicator sintetic care măsoară dimensiunea caracteristicile, tendinţele şi intensitatea acestui fenomen. Ea caracterizează deci dimensiunea neocupării populaţiei potenţiale active. Ea este complementară unui alt indicator care exprimă însă gradul de ocupare a populaţiei, respectiv rata de activitate sau, după caz, rata de ocupare a populaţiei, calculate ca raportul dintre populaţia activă (sau ocupată) şi populaţia totală.

2) Mediul de muncă este esenţial în optimizarea randamentului personalului[1].

Sursa: *Tribuna economică*, nr. 42/1990, p.25.

[1] *PME Magazine*, nr. 4, aprilie, 1991.

Dintre aceşti indicatori, gradul de utilizare a fondului de timp maxim disponibil joacă un rol esențial în dezvoltarea economică a unei țări.[1] După cum se ştie, din analizele efectuate la scară mondială privind utilizarea timpului de lucru, reiese clar că Japonia este reprezentativă din acest punct de vedere. Intensitatea folosirii timpului de lucru reprezintă coordonata esențială a muncii în economia acestei țări. De asemenea, timpii morți, învoirile din program, precum şi alte forme de diminuare a timpului de lucru reprezintă excepții datorită nu numai unui comportament în muncă de excepție al lucrătorilor japonezi, ci şi în mare măsură, metodelor moderne de organizare şi conducere folosite.

Practica a demonstrat şi demonstrează în continuare faptul că în țările în care, datorită condițiilor obiective[2], s-a făcut şi se face o delimitare netă între muncă şi nemuncă, între competență şi incompetență, s-a realizat şi se realizează o mobilizare ridicată a potențialului de muncă fizică şi intelectuală, înregistrându-se, în acelaşi timp, substanțiale progrese în economie şi în diversele sfere ale vieții sociale şi spirituale.

Ca urmare, şi în țara noastră, grija pentru lucrul bine făcut va trebui să caracterizeze pe fiecare lucrător în parte, iar calitatea muncii va trebui să devină o trăsătură morală a majorității lucrătorilor.

Începerea procesului de reformă în țara noastră a fost marcat de reducerea săptămânii de lucru care însă nu a fost însoțită, cum era de aşteptat, de o creştere a intensității muncii care să acopere minusul de producție aferent fondului de timp afectat de această măsură. Astfel, timpul efectiv lucrat, în medie, pe un muncitor s-a redus față de anul precedent cu 16,4%, iar timpul nelucrat a crescut cu 33,3% datorită faptului că majoritatea întreprinderilor continuă să practice sistemul concediilor fără plată în perioadele de subproducție sau chiar de stagnare a acesteia, menținând acelaşi număr de personal pentru a evita conflictele sociale, iar durata medie a săptămânii de lucru, în industria prelucrătoare, s-a redus de la 44,2 ore în 1989 la 37,5 ore în 1990, nivel inferior în raport cu alte țări: Regatul Unit (42,2 ore), SUA (41,1 ore), RFG (39,3 ore), Franța (38,8 ore), Japonia (46,3 ore)[3].

Datele statistice arată că numărul total al salariaților din industria de stat şi cooperatistă în anul 1990 a fost de 3693,1 mii, menținându-se aproximativ la nivelul anului precedent. Ca urmare, productivitatea muncii calculată pe un salariat a înregistrat o scădere de 20%, ceea ce înseamnă că în anul 1990 s-a folosit un număr suplimentar de salariați dacă se ia în considerare nivelul de productivitate din 1989.

---

[1] Indicele de utilizare a fondului de timp maxim disponibil a fost de 87,7% în anul 1991 (primele 7 luni) față de 88,6% în 1990, în condițiile aceleiaşi dotări tehnice.

[2] Existența unui patronat real, a unei forțe de muncă bine pregătită şi, de multe ori, într-un număr mai mare decât cererea, a unei conştiințe reale a lucrului bine făcut, a unor metode moderne de organizare şi conducere, stimulente pe măsura activității depuse etc. sunt doar câteva din condițiile care conduc la performanțe superioare în muncă.

[3] Comisia Națională de Statistică, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, p. 34.

Stabilirea cadrului juridic corespunzător de plată a orelor suplimentare, în zilele lucrătoare, de sărbătoare şi alte zile de repaus legal, precum şi obligaţia întreprinderilor, indiferent de domeniul de activitate, de a le înregistra şi raporta, vor permite o analiză corectă, detaliată a timpului de lucru maxim disponibil, devenind în acest fel un instrument decizional cu reale valenţe. Astfel, se vor putea extinde sau restrânge unele subunităţi, se vor valorifica rezervele de creştere a productivităţii muncii, ştiut fiind faptul că, din acest punct de vedere, România se află pe un loc ultim în ierarhia internaţională.

În ceea ce priveşte salariul minim brut, în ţara noastră, acesta a fost stabilit prin lege, urmând a fi corelat cu minimul de trai în condiţiile liberalizării preţurilor. În felul acesta, salariul minim ar trebui să îndeplinească rolul unui barometru economic al limitei de sărăcie şi să asigure un minim de trai civilizat pentru toţi cei care desfăşoară o activitate socială utilă. De aceea, potrivit legii, persoanele fizice sau juridice care angajează personal salariat nu pot negocia şi stabili salariul tarifar prin contractele de muncă sub salariul tarifar minim pe ţară aprobat pentru programul normal de lucru (170 ore, în medie pe lună).

Un alt aspect cu reale implicaţii asupra calităţii vieţii de muncă îl constituie numărul şi frecvenţa accidentelor de muncă. Practica din ţara noastră demonstrează o înregistrare incorectă a acestora, întreprinderile nedeclarându-le de teama penalizărilor ce se aplică în astfel de cazuri, având grave repercusiuni asupra sănătăţii, locului de muncă, veniturilor, dreptului de a mai profesa o anumită meserie[1] etc.

Studierea fiecăruia dintre indicatorii amintiţi va permite identificarea unor activităţi critice (cu condiţii de muncă deosebit de nocive) şi chiar ramuri critice urmând apoi găsirea unor căi şi chiar modalităţi eficiente de ameliorare a condiţiilor de muncă şi chiar de restructurare a ramurilor, coroborate însă, cu un ansamblu de măsuri sociale pentru protecţia salariaţilor afectaţi. Deşi economia de piaţă este principalul element care determină apariţia unui nou stil de muncă în toate sferele de activitate, ea nu este suficientă pentru obţinerea de rezultate satisfăcătoare. Aceasta trebuie să fie completată, neapărat, de o dotare tehnică şi tehnologică ridicată şi, mai ales, de o pregătire a forţei de muncă superioară, având la bază însă un comportament în muncă bazat pe o înaltă conştiinţă a muncii. Dar, cea mai importantă componentă a calităţii muncii,

[1] Cu 15,2% accidentaţi la 100000 persoane ocupate, România se situează pe ultimul loc între 16 ţări europene. De exemplu, în Cehoslovacia acest indicator se situa în 1988 la 7,8, în Ungaria, la 2,2 în Polonia, la 10,9, în Elveţia la 4,2 în Marea Britanie la 1,7 (*Tribuna economică*, nr. 42/1990, p.32). În fiecare an se înregistrează în lume, doar în cadrul industriei, în jur de 50 milioane de accidente, în medie 160000 pe zi, din care cca 100000 sunt accidente mortale şi această evoluţie este foarte problematică. Aceste accidente fac ca în fiecare an să apară un milion şi jumătate de lucrători handicapaţi pentru tot restul vieţii, la care se mai adaugă şi milioanele de lucrători victime ale bolilor profesionale (de invaliditate) contractate la locurile de muncă cu condiţii de lucru nocive (Clerc, J.M., *Introduction aux Conditions et au Milieu de Travail*, Genève, 1986, p. 1-2).

mai ales în actualele condiții din țara noastră, este grija față de calitatea rezultatelor activității – bunuri materiale, servicii sau produse spirituale. Pentru România, această preocupare trebuie să fie un obiectiv major deoarece prin ridicarea calității a tot ceea ce este creat de om nu numai că se economisesc resurse şi deci se asigură disponibilități pentru valori suplimentare, dar se şi diminuează anumite cheltuieli personale (ca urmare a măririi duratei de utilizare a anumitor bunuri de consum), cererea de consum fiind satisfăcută la un grad ridicat de exigență. Prin urmare, eforturile pentru ridicarea calității mărfurilor şi serviciilor destinate consumului neproductiv se reflectă puternic, în mod pozitiv, în calitatea vieții tuturor indivizilor.

4.3. Politica calității vieții de muncă – parte integrantă a politicii calității vieții

Standardul de viață din fiecare țară se află în cea mai strânsă dependență de structura şi calitatea mijloacelor de muncă, dar mai ales de efortul util al tuturor membrilor activi ai societății. Se poate afirma deci că drumul spre o calitate superioară a vieții nu poate fi parcurs fără a aduce schimbări în modul de utilizare a potențialului uman, al mentalității acestuia, fără a ridica nivelul calității muncii.

Aspirațiile poporului nostru spre o calitate a vieții apropiată de cea din țările puternic dezvoltate din punct de vedere economic nu pot fi materializate dacă nu sunt coroborate şi cu adaptări în felul de a munci al tuturor indivizilor din societatea românească.

Calitatea vieții de muncă considerată, aşa cum s-a arătat anterior, un element esențial de definire a calității vieții, include o serie de aspecte importante, care presupun profunde mutații pentru a o transforma într-un mod viabil[1].

Ca urmare, un obiectiv prioritar al procesului de reformă trebuie să-l constituie elaborarea unei politici coerente de îmbunătățire a calității vieții de muncă, politică integrată celei de maximizare a calității vieții având ca principal scop îmbunătățirea cadrului legislativ şi instituțional considerat elementul-cheie al calității vieții de muncă, deoarece stabileşte drepturile unui lucrător precum şi modul cum şi le poate exercita şi apăra de arbitrar sau de capriciile patronatului. Legislația muncii, în general, reglementează relațiile sociale în cadrul cărora are loc prestarea muncii, precum şi raporturile sociale conexe care servesc sau derivă din organizarea raporturilor de muncă: pregătire profesională, calificare, repartizarea forței de muncă, organizarea muncii, protecția muncii, jurisdicția muncii, asigurările de şomaj, organizarea şi activitatea sindicatelor, reglementarea conflictelor de muncă etc.

Existența şi perfecționarea acestui cadru legislativ şi instituțional se impune cu stringență constituind o condiție a respectării egale a tuturor aspecte-

[1] Peretti, J.M., *Fonction personnel et management des ressources humaines*, IEP, Paris, martie 1990, p. 428-456.

lor muncii, a drepturilor muncitorului de a-şi prezenta şi susține un punct de vedere fără teama de a suporta unele consecințe nedorite, urmărindu-se, cu prioritate, următoarele aspecte:

a) asigurarea ocupării forței de muncă şi securitatea pe piața muncii. Necesitatea aşezării omului potrivit la locul potrivit intră în contradicție cu cerința de a asigura securitatea socială, mai ales în condițiile în care această cerință este interpretată în sensul menținerii fiecărui salariat în funcția pe care o deține în prezent. De aceea, ar fi foarte util ca fiecare individ să-şi evalueze singur aptitudinile şi competența profesională.

În aceste condiții, ocuparea forței de muncă şi securitatea pe piața muncii se constituie într-un obiectiv important al calității vieții de muncă, fiind o adevărată comunicare între individ şi mediul în care trăieşte, iar şomajul nu poate avea decât influențe negative asupra vieții fiecărui lucrător atât din punct de vedere material, prin reducerea veniturilor, cât şi din punct de vedere psihosocial, prin pierderea încrederii în sine, prin deprofesionalizare şi marginalizare.

Securitatea pe piața muncii presupune cu prioritate următoarele:

- siguranța locului de muncă;
- securitatea veniturilor prin sistemul salariului minim şi reducerea inegalităților de venit prin impozite şi sistemul de securitate socială; salariul minim pe economie considerăm că trebuie să fie completat de salarii minime interprofesionale şi salarii minime profesionale[1];
- securitatea ocupării care se asigură prin stabilirea unui set de reguli care statuează ferm condițiile de angajare, concediere, anunțare prealabilă a concedierii, aplicare de sancțiuni pentru concedieri neîntemeiate, probleme care nu sunt încă clar reglementate în țara noastră;
- securitatea muncii cuprinzând reglementări privind durata muncii, sănătatea, igiena, orele de muncă suplimentare, protecția profesiilor.

---

[1] Spre exemplu, în Franța, începând cu anul 1950, prin lege, a fost restabilită libertatea salariilor creându-se un salariu minim interprofesional garantat sub care niciun salariu nu trebuie să fie scăzut. Pe de altă parte, convențiile colective de ramură fixează salarii minime profesionale, exprimate valoric cu ajutorul unui punctaj sau coeficient. În unele ramuri aceste negocieri se aplică în mod egal asupra evoluției tuturor salariilor reale plătite de patroni şi nu numai asupra salariilor minime (Camerbynch, G.H. et al., *Droit du travail*, Precis Dallor, 12e edition, Paris, 1984, p. 546).
Salariul minim garantat pe ansamblul economiei naționale este adoptat legal în Franța, Spania, Portugalia şi Olanda. În Belgia şi Grecia salariul minim este stabilit pe baza unui contract colectiv la nivelul întregii țări, iar în Italia, Germania, Danemarca prin contracte pe ramură; în Canada funcționează sistemul descentralizat de stabilire a minimului salarial. În alte țări (ca de exemplu Anglia şi Irlanda), la stabilirea salariului minim participă reprezentanții organelor de stat, întreprinzătorii şi sindicatele constituite în consilii speciale tripartite de salarizare (Dezbatere "TE", *Minimul de trai şi protecția socială*, Tribuna economică, nr. 20/91, p. 9-10).

b) perfecționări privind sistemul de salarizare. Mărimea veniturilor ar trebui corelată cu contribuția individului la realizarea produsului (serviciului), cu complexitatea muncii, cu gradul de solicitare fizică şi psihică, cu nivelul de calificare, de responsabilitate, cu gradul de periculozitate a condițiilor de muncă. Pe de altă parte, corectitudinea mărimii recompensei este determinată de raportul între oferta şi cererea pentru anumite calificări, precum şi de capacitatea de plată a întreprinderii.

c) reglementări privind durata şi programul de lucru. Durata muncii – respectiv timpul dintr-o zi, săptămână, lună sau an în care o persoană trebuie să presteze munca – are influență atât asupra calității vieții de muncă, cât şi asupra calității vieții în general, deoarece determină perioada de timp care rămâne la dispoziția muncitorului (timpul extraprofesional) ce poate fi folosit în alte scopuri. Trebuie avut în vedere, în permanență, raportul ce trebuie să existe între desfăşurarea muncii şi timpul liber, între modul de viață şi sensul vieții.

Se pot introduce programe de lucru flexibile, acolo unde este posibil, în ceea ce priveşte ora de venire şi de plecare de la locul de muncă, respectându-se programul de lucru, aceasta fiind o facilitate acordată personalului în vederea valorificării potențialului de muncă maxim.[1]

d) perfecționarea continuă a condițiilor de muncă. Acestea sunt determinate de dimensiunile sistemului tehnic: caracteristicile naturale, fizice, chimice ale materiei prime şi produsului finit; nivelul mecanizării şi automatizării producției; treptele necesare desfăşurării procesului de producție (care stau la baza formării grupurilor autonome de muncă); gradul de importanță a diferitelor operații din procesul de producție ce determină un nivel diferit de efort sau de îndemânare necesare efectuării acestora; totalitatea condițiilor fizice în care are loc procesul de producție; cadrul spațio-temporal al fiecărei operațiuni, precum şi al întregului proces de producție; existența operațiilor de întreținere a condițiilor necesare procesului de producție.

Fiecare sistem tehnic determină cerințe proprii asupra sistemului social, dar asigură şi posibilități proprii de satisfacere a necesităților umane, sociale şi psihologice prezente la locul de muncă.

Condițiile de muncă[2] depind de sarcina de muncă, mediul de muncă şi protecția integrată în utilaje.

---

[1] Spre exemplu, lucrătorii pot începe ziua lor de lucru dimineața între 7 şi 9,30 şi să o termine, după-amiază, între 16,30 şi 19,00, luând, neapărat, şi o pauză de masă. De asemenea, un lucrător poate lucra 11 ore pe zi fără a se considera că efectuează ore suplimentare, în plus față de cele 8 ore zilnice stabilite prin lege, deoarece zilele lungi de lucru sunt compensate de zile scurte de lucru (Clerc, J.M., *Introduction aux Conditions et au Milieu de Travail*, Genève, 1986, p. 126).

[2] Elaborarea, în țările dezvoltate, de programe de îmbunătățire a condițiilor de muncă are în vedere trei obiective:

1. să determine dacă există raporturi între programele de îmbunătățire a calității vieții de muncă şi rezultatele întreprinderii;

Sarcina de muncă poate influența pozitiv calitatea vieții de muncă în măsura în care este corect dimensionată şi repartizată, ținând cont de cerințele de coordonare cu alte sarcini şi de cerințele de securitate a muncii[1].

Principiul îmbogățirii conținutului muncii presupune, în condițiile socioeconomice moderne, să se creeze munci complexe, variate, care solicită integral capacitățile individuale, stimulând, totodată, dezvoltarea personală în muncă.

Asigurarea securității, protecției şi igienei la locul de muncă[2] se realizează atât prin protecția integrată în mijloacele de producție cât şi prin protecția

---

2. să pună în evidență dacă există relații între patroni şi salariați cu incidență asupra eficienței întreprinderii atunci când programele sunt adoptate de comun acord de către sindicate şi patroni;
3. să formuleze recomandări în atenția patronilor, sindicatelor şi guvernelor.

Îmbunătățirea calității de muncă se realizează prin intermediul următoarelor forme:

1. programe adoptate în vederea facilității soluționării, la nivel individual sau colectiv, a problemelor privind conținutul muncii. Cercurile de calitate, grupurile de muncă şi constituirea lucrului în echipă, concretizează acest gen de eforturi;
2. organizarea şi reglementarea raporturilor de muncă cu privire, spre exemplu, la numărul de trepte de calificare şi rolul vechimii în muncă. Permutarea sau rotația posturilor ca şi îmbogățirea şi lărgirea sarcinilor de muncă se încadrează, de asemenea, în acest cadru;
3. participarea salariaților la problemele de politică generală ale întreprinderii – conceperea de noi instalații de producție, adoptarea de tehnici noi, decizii privind investițiile – ceea ce implică o participare a lucrătorilor la luarea deciziilor organizaționale (*Travail et société*, vol. 15, nr. 4/1990, p. 434).

[1] Cheltuielile efectuate de întreprinderile din țările dezvoltate pentru securitatea şi îmbunătățirea condițiilor de muncă sunt considerate astăzi ca fiind veritabile investiții, cu efecte directe asupra rentabilității acestora (Camerbynch, G.H. et. al., *Droit du travail*, Précis Dallor, 12e edition, Paris, 1984, p. 456). În Franța, spre exemplu, fiecare întreprindere este obligată să prezinte Comitetului de întreprindere însărcinat cu această problemă, în fiecare an "Programul de acțiuni relative privind igiena şi securitatea muncii" pentru anul viitor, cheltuielile aferente acestui program fiind menționate în Bilanțul social. Ca urmare a aplicării de măsuri pe linia securității muncii, accidentele de muncă au scăzut simțitor, de la 930000 cazuri în 1982 la 690000 cazuri în 1988, fiind o reducere considerabilă datorată amplelor măsuri luate pe linia securității muncii. Sunt urmăriți cu prioritate doi indicatori:

1. rata de frecvență a accidentelor de muncă (indică frecvența accidentelor de muncă în raport cu timpul lucrat): R_F = număr de accidente de muncă cu hotărâre administrativă / număr de ore de muncă;
2. rata de gravitate a incapacității temporare de muncă (exprimă numărul de zile pierdute în decursul a 1000 de ore de muncă): R_G = număr de zile pierdute prin incapacitate temporară de muncă / număr de ore de muncă.

Cu alte cuvinte investițiile în securitatea muncii trebuie să se facă în două direcții principale:

a) în formarea personalului;
b) în echipamente de lucru şi materiale (Peretti, J.M., *Fonctions, personnel et management des ressources humaines*, IEP Paris, martie 1990, p. 433-435).

[2] Serviciile sociale destinate lucrătorilor pot fi grupate în trei categorii:

1. servicii sociale care se înscriu în cadrul politicii de protecție a sănătății la locul de muncă;
2. servicii sociale care contribuie la prevenirea sau atenuarea oboselii lucrătorilor;

colectivă şi individuală. Mijloacele de producţie colectivă sunt destinate corectării parametrilor mediului de muncă modificat de procesul tehnologic şi reducerii lor în limitele de securitate a muncii prin dotarea instalaţiilor tehnice cu dispozitive şi aparate concepute în acest scop.

Protecţia individuală se referă la dotarea personalului cu mijloace individuale de producţie care se interpun între organism şi factorul de risc.

e) crearea unui cadru adecvat privind pregătirea profesională şi reconversia forţei de muncă. Luarea în considerare a acestei componente presupune deplasarea accentului de la muncă spre o carieră profesională. Întrucât învechirea cunoştinţelor este o sursă de descurajare în muncă, pregătirea profesională nu trebuie să se încheie odată cu dobândirea unei calificări, ci trebuie continuată îndeplinind următoarele deziderate: dezvoltare (menţinerea şi extinderea capacităţii profesionale); posibilitatea de a folosi cunoştinţele în viitoarele sarcini de muncă; oportunităţi de avansare.

În ceea ce priveşte reconversia profesională a forţei de muncă, aceasta nu trebuie privită doar ca mijloc de a scăpa de ameninţarea şomajului, ci ca un mijloc de a obţine o calificare mai înaltă, un loc de muncă mai bun şi toate avantajele care decurg de aici. Spre exemplu, numărul de cabinete de reconversie profesională existent în Franţa, la sfârşitul anului 1988, era de 200.

f) asigurarea unor facilităţi sociale[1]**.** Acestea pot constitui elementul cheie al diferenţierii condiţiilor de muncă şi se referă la asigurarea condiţiilor de transport la şi de la locul de muncă, de locuit, de servire a mesei[2], de supraveghere a copiilor în timpul cât părinţii lucrează[3], a dotărilor pentru îngrijirea sănătăţii şi odihnă.

g) adoptarea unor noi sisteme de organizare şi conducere a muncii. Cadrul vieţii de muncă este întregit de componenta "organizare", al cărei conţi-

3. servicii sociale care se înscriu în cadrul politicii de creştere a productivităţii muncii (Clerc, J.M., *Introduction aux Conditions at au Milieu de Travail*, Genève, 1986, p. 29-100).

[1] *Idem*, p. 243-244.

[2] Întreprinderea "Acumulatorul" Bucureşti oferă, spre exemplu, zilnic, gratuit, o masă tuturor salariaţilor săi având în vedere condiţiile de lucru nocive în care se desfăşoară activitatea în această unitate.

[3] Potrivit Hotărârii Guvernului nr. 360/1991 privind "organizarea activităţii creşelor şi grădiniţelor şi stabilirea contribuţiei părinţilor la întreţinerea copiilor din aceste unităţi", procentele de determinare a contribuţiei părinţilor, în funcţie de numărul de copii aflaţi în întreţinere în creşe şi grădiniţe, sunt următoarele:

Venitul brut total pe familie	Părinţi sau susţinători	
	cu un copil	cu doi sau mai mulţi copii
până la 12000 lei	50%	40%
12001-20000 lei	75%	55%
peste 20000 lei	100%	70%

În opinia noastră, aceste procente nu sunt deloc stimulative. Practica demonstrează că foarte mulţi salariaţi au renunţat la serviciile educaţionale oferite de grădiniţe. Considerăm că un procent cuprins între 20-30% ar fi stimulativ.

nut este exemplificat prin structura formală, luarea deciziei şi modalităţii de control, sistem informaţional şi identificarea sarcinilor de muncă, claritatea deciziei, efectele deciziilor asupra rezultatelor financiare, selecţia personalului, controlul efectelor politice de cadre, inclusiv al efectelor secundare, stimulente pentru participarea individuală, adaptabilitatea structurii organizaţionale la schimbare[1] (Japonia este reprezentativă în acest sens)[2].

O evoluţie optimă a relaţiilor din procesul muncii din perspectiva calităţii vieţii de muncă trebuie să vizeze multiple aspecte legate, în primul rând, de relaţiile de conducere şi subordonare (tipul de management ce se va impune în societatea noastră este esenţial pentru calitatea vieţii şi pentru calitatea vieţii de muncă, în special, întrucât relaţia conducere-execuţie este generatoare, uneori, de conflicte, frustrare, anxietate, cu puternice influenţe asupra individului, a colectivelor de muncă şi a întregii societăţi; frustrarea, aşa cum se ştie, influenţează negativ calitatea vieţii, ea se accentuează în situaţii anarhice incerte, din lipsă de autoritate şi prestigiu al managerilor, iar indecizia acestora măreşte insatisfacţia în muncă), atribuirea succeselor şi eşecurilor, precum şi promovarea în conducere, relaţiile şi aprecierile în microgrupurile de lucru etc. Prin urmare, motivaţia muncii, satisfacţia în muncă şi veniturile realizate se află într-o strânsă interdependenţă. În desfăşurarea activităţii lor, oamenii sunt puşi în mişcare de un complex de motive cum sunt: prestigiul profesiei, utilitatea socială a muncii, plăcerea lucrului bine făcut, sentimentului datoriei, salariul, întreţinerea familiei, posibilităţi de afirmare etc.

Motivaţia muncii are ca scop maximizarea contribuţiei date de om întreprinderii, urmărind dezvoltarea şi realizarea conform propriilor aptitudini. Cu alte cuvinte, unui om trebuie să i se dea să realizeze sarcini prin îndeplinirea cărora să se realizeze ca om, să-şi demonstreze capacitatea profesională şi să obţină consideraţia celor din jur. În general, posibilităţile de afirmare sunt în funcţie de climatul psihosocial al întreprinderii, desfăşurarea unei activităţi profesionale adecvate aptitudinilor fiecărui individ, mediul de rezistenţă, sex, vârstă, în principal.

---

[1] Peretti, J.M., *Fonctions, personnel et management des ressources humaines*, IEP Paris, martie 1990, p. 457. Recurgerea la tehnici de "umanizare" a muncii care presupun în esenţă, regândirea organizării muncii în aşa fel încât fiecăruia să i se ofere o activitate cu un grad cât mai ridicat de complexitate şi responsabilitate. Ca metode de îmbunătăţire a organizării şi conţinutului muncii se pot utiliza următoarele: disocierea lucrătorilor de maşini, optimizarea ciclului de muncă, rotaţia la locuri de muncă similare, munca în echipă, grupurile semiautonome, grupurile matrice etc.

[2] Cea mai eficientă metodă de conducere ce caracterizează managementul japonez o reprezintă munca şi deciziile în colectiv pe bază de schimb de idei. Iar cel mai mare merit al stilului de management al companiilor japoneze constă în participarea eşalonului de mijloc al conducerii la formarea strategiei comune. Este vorba, în plus, de un "marketing interior", care, comparativ cu marketingul tradiţional care adaptează compania la modificările mediului, este o adaptare la schimbările din interiorul firmei. Mai exact, este vorba de o strategie de valorificare internă a ideilor pentru a vitaliza organizarea, a ameliora climatul în companie, a întări atitudinea cooperării organizate (*Tribuna economică*, nr. 4/1991, p. 33).

Alături de motivația muncii, satisfacția muncii ocupă un loc important în caracterizarea calității vieții de muncă, ea determinând într-o măsură hotărâtoare gradul de eficacitate al unei întreprinderi. Ea poate fi evidențiată cu ajutorul unor indicatori cum sunt: mulțumirea față de profesie, loc de muncă sigur şi potrivit şi aptitudinilor individuale, veniturile obținute etc.[1]

h) crearea unei Case Autonome de Pensii şi Asigurări Sociale care să administreze independent fondurile de asigurări sociale. Ea ar putea achiziționa şi acțiuni ale unor întreprinderi particulare asigurând crearea de noi locuri de muncă contribuind, în acest mod, la diminuarea şomajului.

i) creşterea rolului sindicatelor în apărarea tuturor intereselor salariaților[2]. Procesul de restructurare a economiei româneşti pe principiile economiei de piață nu asigură, deocamdată, manifestarea puternică, componentă a organizațiilor sindicale. Inexistența unui patronat real face negocierile dintre sindicate şi patronat să fie uneori conflictuale. Aplicarea legii privatizării va oferi noi posibilități de conlucrare între patronat şi sindicate şi va determina mutații profunde în ceea ce priveşte conceptul de "muncă". Protecția salariaților trebuie să fie asigurată atât prin acțiunea sindicatelor cât şi printr-o legislație adecvată. Ea include asigurarea unor condiții fizice, sociale şi organizaționale normale de muncă, corectitudine, respectarea demnității umane, protecția împotriva oricărui tip de abuzuri. Într-o economie de piață interesele sindicale specifice vor interfera, pe spații mari, cu cele ale patronatului şi, mai ales, ale economiei naționale, în ansamblu. În aceste condiții, posibilitățile de care sindicatele dispun în lupta pentru asigurarea protecției sociale a segmentului pe care îl reprezintă trebuie să fie mult mai divers şi rafinat, depăşindu-se stadiul actual în care funcția revendicativă este aproape singura manifestată. În scopul apărării intereselor sociale ale membrilor, prin lege, sindicatele au dreptul de a primi informațiile necesare pentru negocierea contractului colectiv de muncă, precum şi cele privind constituirea şi folosirea fondurilor destinate îmbunătățirii condițiilor la locul de muncă, protecției muncii şi utilităților sociale, asigurărilor şi protecției sociale.[3]

j) dezvoltarea serviciilor, atât a celor industriale cât şi a celor personale, având în vedere faptul că una din sferele de activitate care acționează, într-un mod foarte restrâns, asupra calității vieții, este cea a serviciilor. În prezent, oferta de servicii din țara noastră este departe de a satisface cerințele populației, nu atât pentru faptul că lipsesc o serie de prestații sau că unele din cele existente sunt insuficiente, cât mai ales pentru calitatea scăzută, slabă operativitate şi lipsa de solicitudine manifestă de mulți dintre cei care lucrează în di-

---

[1] Zamfir, C., *Un sociolog despre muncă şi satisfacție*, Ed. Politică, Bucureşti, 1990.
[2] *Travail et société*, vol. 14/1990, p. 389-392.
[3] *Monitorul oficial al României*, nr. 164/7 aug. 1991, Legea nr. 54 cu privire la sindicate, art. 29, alin. 2, p. 3.

verse unităţi prestatoare de servicii, fie că aceste servicii sunt din cele cu caracter industrial, fie din cele personale[1].

Dezvoltarea dinamică a sectorului de servicii ca factor de creştere va fi susţinută de oferta unor noi servicii, de noile tehnologii, de terţializarea producţiei industriale, ca şi de structura în modificare a cererii consumatorilor. Considerăm că, în contextul adoptării cererii mecanismelor de piaţă şi al restructurării unor ramuri industriale ineficiente, sectorul terţiar are un rol cardinal de jucat în asigurarea unor noi locuri de muncă în vederea absorbirii forţei de muncă astfel eliberate.

De fapt, se doreşte ca sectorul terţiar să joace un rol stabilizator în procesul reorganizării pe baze noi a economiei româneşti. Experienţa mondială a dovedit faptul că sectorul de servicii este mai puţin sensibil faţă de fenomenele de criză şi, în general, de evoluţia ciclului conjuncturii economice, comparativ cu celelalte sectoare ale economiei naţionale, având în general un comportament anticiclic şi, deci, un rol stabilizator asupra economiei în ceea ce priveşte creşterea şi ocuparea forţei de muncă în perioada de criză.

Un reper reprezentativ în elaborarea unei strategii naţionale privind protecţia socială şi calitatea vieţii îl reprezintă "Politica socială a Comunităţii Economice Europene (CEE) la orizontul anului 1992[2].

Obiectivul principal al acestei politici îl constituie îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă şi de muncă, crearea de posibilităţi privind satisfacerea nevoilor privind folosirea forţei de muncă, protejarea mediului natural şi favorizarea dezvoltării culturii.

În general, obiectivele CEE sunt deopotrivă sociale şi economice încercându-se deseori să se acţioneze în direcţia creării unei "zone sociale europene".

În ceea ce priveşte perspectiva anului 1991, politica socială a CEE va intra într-o nouă etapă. Necesitatea ameliorării competitivităţii industriei europene, transformarea CEE într-o veritabilă piaţă internă fără frontiere, introducerea de noi tehnologii purtătoare ale progresului tehnic reclamă o politică socială dinamică ce va viza, în principal:

1. întreaga arie problematică legată de ocuparea forţei de muncă (o politică activă în favoarea ocupării forţei de muncă va fi întotdeauna ne-

---

[1] O analiză a repartizării, pe ramuri ale economiei naţionale, a salariaţilor evidenţiază proporţia redusă a sectorului terţiar (comerţ, transporturi şi telecomunicaţii şi alte ramuri prestatoare de servicii) care deţin o pondere sub 35% comparativ cu Austria – 55% Belgia – 69% Danemarca – 66%, Franţa – 64%, Germania – 55%, Italia – 59%, Norvegia – 69%, Regatul Unit – 68%, Suedia – 67% (Comisia Naţională de Statistică, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, date disponibile la 15 mai 1991, p. 7). În economiile avansate, spre care tindem, serviciile contribuie în proporţie de 55-70% la crearea produsului intern brut şi participă într-o proporţie aproximativ egală la ocuparea forţei de muncă (GATT, *Internaţional Trade 88-89*, vol. I, Geneva, 1989).

[2] *Le Dossier de l'Europe*, nr. 8,19/1986, şi *European File*, nr. 13/1988.

cesară pentru a diminua impactul schimbărilor structurale din economie şi, ca urmare, se vor elabora noi strategii de diminuare a şomajului, care să aibă în vedere, în permanență, ca restructurarea ramurilor de activitate confruntate cu dificultăți economice să nu se realizeze în detrimentul celor care muncesc, reducerea locurilor de muncă făcându-se în paralel cu o reorientare profesională a acestora);

2. o politică europeană a pieței de muncă, fondată pe o mai bună cunoaştere a problemelor muncii, şi pentru o mai intensă cooperare între serviciile naționale de plasare a forței de muncă, în vederea reducerii dezechilibrului dintre oferta şi cererea de muncă;
3. acordarea, în continuare, a unei atenții deosebite categoriilor de populație defavorizate pe piața muncii (tinerii şi femeile), precum şi celor fără locuri de muncă pe perioade lungi de timp cu atât mai mult cu cât numărul acestora este foarte mare.

De asemenea, mai trebuie avut în vedere şi "Programul Internațional pentru Ameliorarea Condițiilor şi a Mediului de Muncă" inițiat de Biroul Internațional al Muncii, ce urmăreşte, în principal, trei mari obiective:

1. să se respecte viața şi sănătatea lucrătorului;
2. să i se lase timp liber suficient pentru odihnă şi alte activități;
3. să i se permită să servească societatea şi să se realizeze pe el însuşi prin dezvoltarea capacităților şi aptitudinilor profesionale.

Acest program îşi axează acțiunile asupra a şase mari domenii: securitatea şi salubritatea mediului de muncă, timpul de muncă, organizarea şi conținutul muncii; condițiile de muncă şi mijloacele tehnice, ergonomia şi relațiile de muncă[1].

[1] Clerc, J.M., *Introduction aux Conditions at au Milieu de Travail*, Genève, 1986, p. 355-356.

Capitolul 5

DEZECHILIBRUL DINTRE CEREREA ŞI OFERTA DE MUNCĂ ŞI MODALITĂȚILE DE ATENUARE A ACESTUIA

Dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă – fenomen existent în forme mascate şi înainte de decembrie 1989 – s-a accentuat în contextul crizei prin care trece economia românească în prezent. Ieşirea din criză şi încercarea de stabilizare a situației face necesară şi analiza acestui dezechilibru, care se află în interdependență cu toate celelalte dezechilibre macroeconomice, amplificându-le prin numeroase tensiuni sociale pe care le antrenează.

5.1. Aspecte teoretico-metodologice ale evidențierii dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă

Analiza neconcordanței existente între cererea şi oferta de muncă se constituie într-o problemă importantă în studierea dezechilibrelor macroeconomice, piața muncii fiind cea mai imperfectă dintre piețe care interconectează cu toate celelalte cumulând şi potențând disfuncționalitățile acestora.

A. Analiza cererii de muncă

Cererea de forță de muncă este o cererea derivată, fiind dependentă de nivelul general de dezvoltare economică, şi aflându-se în corelare cu dimensiunea şi structura cererii agregate de bunuri şi servicii. Deşi orice încercare de formalizare a cererii agregate este extrem de dificilă, considerăm totuşi că un astfel de demers prezintă interes pentru analiza noastră ulterioară. Cererea agregată (AD – agregate demand) de care, practic, depinde şi cererea de muncă, poate fi astfel definită prin relația: **AD = C + i + G + X – M**, unde: C – cheltuieli de consum personal; i – cererea de investiții; G – cheltuieli guvernamentale; X – exporturile; M – importurile. Relația relevă de fapt şi care sunt principalii factori de influență ai cererii agregate şi, indirect, ai cererii globale de muncă. Cererea globală poate fi detaliată pe sectoare, ramuri, subramuri, meserii şi profesii, rezultând astfel cereri parțiale de muncă. Această clasificare este totuşi destul de relativă, ea putând fi completată cu imagini care dau conținut cererii interne sau externe, celei permanente sau temporare (pentru activități sezoniere sau pentru cele care se desfăşoară în timp de muncă parțial) sau cererii invizibile de pe piața neagră. În conformitate cu teoria productivității marginale, cererea de muncă a unei singure firme este dată de numărul de unități suplimentare de muncă pe care aceasta le poate angaja până în punctul în care salariul egalează valoarea productivității marginale a muncii.

Analiza cererii de muncă nu poate fi însă redusă la o evidențiere strict cantitativă a solicitărilor de locuri de muncă, ci trebuie completată cu o analiză structural-calitativă a cerințelor (de abilitate sau de calificare) pe care le reclamă un anume loc de muncă.

B. Analiza ofertei de muncă

Oferta de muncă este înțeleasă tot mai mult ca un autentic "capital uman" care reuneşte, pe lângă abilitățile şi talentele personale, stocul de cunoştințe şi potențialul creativ al oamenilor. Nici oferta de muncă nu rămâne în "cercul închis" al pieței muncii; ea se formează în afara acesteia, "ciclul de formare a produselor umane" fiind unul de lungă durată (10-15-20 de ani). Oferta de muncă este dependentă de factorii demografici potențiați de ajustările aduse de sistemul educațional. Ea poate fi estimată astfel ceva mai uşor decât cererea, fiind dependentă de evoluția anterioară a unor indicatori "cuantificabili" cum ar fi: mărimea populației, structura pe vârste a acesteia, durata medie a şomajului şi mulți alți factori instituționali sau sociali.

Din punct de vedere calitativ, oferta este reprezentată de abilitatea, gradul de calificare şi competența lucrătorilor, aspecte care au o importanță tot mai mare.

Necesitatea mutării accentului, în special din perspectiva termenului mediu şi lung, asupra componentelor calitative ale cererii şi, respectiv, ale ofertei de muncă, apare cu mult mai multă claritate atunci când urmărim modul în care cererea şi oferta se "întâlnesc" pe piața muncii.

C. Neconcordanța dintre cererea şi oferta de muncă – sursă a dezechilibrului pieței muncii

În concordanță cu principiul "mâinii invizibile", al lui Adam Smith, pentru o piață perfect competitivă a muncii – situație practic inexistentă în realitate – cererea şi oferta de muncă se "întâlnesc" într-un punct de echilibru care corespunde unui nivel al salariului W_1, pentru care beneficiul marginal (egal în acest caz cu valoarea producției marginale şi reprezentat de curba cererii de muncă MB_L) este egal cu costurile marginale (ilustrate, în acest caz prin curba ofertei MC_L) (figura nr. 5.1).

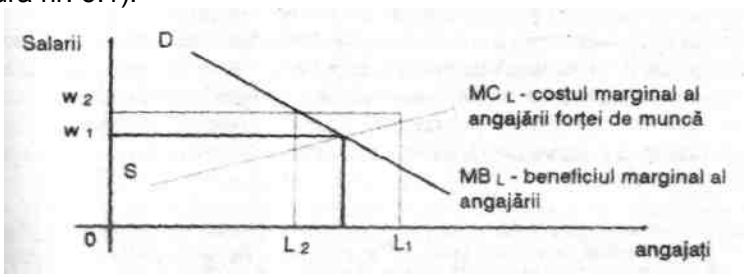

Figura nr. 5.1. Echilibru şi dezechilibru prin exces de ofertă pe piața muncii

În realitate, însă, pe piață există o concurență imperfectă, a cărei structură actuală în țările dezvoltate cu economie de piață poate fi cel mai bine redată de monopolul bilateral, care relevă că ambele părți – cumpărători oligopsonişti şi vânzători monopolişti (sindicatele) – au putere pe piață, încercând să împingă în direcții opuse. Atunci când negocierile nu conduc la rezultatele scontate, sindicatele declanşează greve, care, datorită multiplelor interdependențe din economie, au numeroase efecte propagate asupra altor firme, ramuri industriale şi uneori asupra întregii economii, apăsând, în final, din greu, (prin creşterile de preț) asupra publicului. Apariția dezechilibrului pe piața muncii în cazul unor salarii diferite de OW_1 şi al unui număr de angajați, de regulă mai mic ($OL_2<OL_1$) este pusă, în general, la nivel microeconomic, pe seama: rigidității salariilor; eterogenității muncii, care reuneşte grade diferite de instruire, pricepere şi experiență; puternicei segmentări a pieței muncii, care face posibil ca unele firme puternice să aibă propriile lor "piețe de muncă", acționând ca un sistem cvasi-închis ce stânjeneşte mobilitatea forței de muncă; costurilor ridicate de informare care fac, de multe ori, să se piardă timp şi bani pentru colectarea informațiilor despre locurile de muncă vacante.

Agravarea şi acutizarea dezechilibrului dintre cerere şi oferta de muncă au făcut din şomaj un flagel cronic al societății contemporane, care prin natura, dimensiunea, complexitatea şi durata sa – se dovedeşte un dezechilibru macroeconomic ce trebuie abordat ca atare.

Prezentăm, în continuare, doar câteva dintre cele mai reprezentative concepții care s-au conturat de-a lungul timpului cu privire la şomaj.

Economiştii clasici au considerat astfel şomajul ca pe o problemă temporară şi minoră, care apare doar ca urmare a unor fricțiuni şi practici restrictive din economie sau în mod voluntar[1]. Marea depresiune a anilor '30 a sfărâmat însă convingerea "ocupării depline" – văzută de clasici drept condiție a echilibrului macroeconomic care are loc, mai devreme sau mai târziu, sub presiunea "forțelor regulatorii ale pieței" – rata şomajului atingând cifra record de 20%.

Contrar economiştilor clasici, **John Maynard Keynes** a demonstrat că, nu numai că economia nu se îndreaptă spre ocuparea deplină, ci, dimpotrivă, ea poate atinge echilibrul cu un şomaj pe scară largă numit adeseori echilibrul cu şomaj. El a relevat că şomajul de proporții, existent în timpul depresiunii din anii '30, era rezultatul unei insuficiențe a cererii agregate, în modelul său cererea fiind cea care determină cât de mult se oferă. Nivelul de echilibru al venitului nu este, astfel, în mod necesar, acelaşi cu nivelul venitului în condițiile ocupării depline (este şi motivul pentru care Keynes şi-a denumit teoria "generală",

[1] Şomajul era considerat de clasici ca voluntar, întrucât ei opinau că sindicatele – cerând salarii superioare salariului de echilibru – fac să nu mai poată fi respectate exigențele pieței. Pe scurt: reducerea rigidității salariului era văzută ca fiind responsabilă de şomaj, sindicatele fiind prea exigente.

considerând că teoria clasică era un caz particular, în care nivelul de echilibru al venitului şi angajarea deplină coincideau).

Principala concluzie a modelului keynesist a fost, deci, că reducerea cererii agregate antrenează creşterea şomajului. Abordările postkeynesiste au lansat însă întrebarea valabilității reciprocei acestei concluzii (dacă creşterea durabilă a cererii agregate antrenează, în mod necesar, o diminuare a şomajului). Răspunsul dat de postkeynesişti a fost nu, pentru că:

a) şomajul nu se datorează doar unei insuficiențe a cererii

Lucrări recente au relevat că, pe lângă şomajul de tip keynesist provenit din insuficiența cererii agregate, poate exista şi un şomaj datorat insuficienței locurilor de muncă, care a condus la un exces al ofertei în raport cu cererea (cunoscut, de regulă, sub denumirea de "şomaj clasic");

b) creşterea numărului de locuri de muncă nu antrenează o reducere în aceeaşi proporție a şomajului

Evoluțiile structurale sunt responsabile de agravarea, în ultimii ani, a şomajului (diminuarea ratei de activitate a tinerilor, creşterea ratei de activitate a femeilor, reducerea vârstei de pensionare prin practicarea pensionărilor anticipate).

c) creşterea producției nu antrenează, în mod necesar, crearea de noi locuri de muncă

În economia contemporană, bulversările generate de noile tehnologii sunt aproape necontenite: investiția realizată nu este, în mod necesar, o investiție de capacitate (vizând sporirea capacităților de producție şi a angajării), ci o investiție de productivitate.

d) adâncirea interdependențelor din economia mondială

Constrângerile exterioare limitează posibilitățile de relansare ale economiei, "inflația importată" fiind un risc în plus de instabilitate şi generând un cerc vicios suplimentar. În condițiile în care tendința de a importa se simplifică, efectele relansării asupra cererii interne, angajării şi activității în general slăbesc în timp ce efectul negativ asupra echilibrului exterior creşte.

Evoluția înregistrată până în prezent în țările dezvoltate cu economie de piață a relevat că, practic, pe piața muncii, echilibrul dintre cererea şi oferta de muncă nu poate fi atins decât în mod cu totul întâmplător. Şomajul "natural" – cuprins după unii autori între 2-4% şi chiar între 4-6,5% - este o stare de fapt care ne pune în imposibilitatea de a vorbi despre echilibrul pieței muncii. Analiza diverselor teorii macroeconomice care au analizat problema şomajului ilustrează că, dacă în interpretarea clasică şomajul era văzut ca un dezechilibru minor, "forțele regulatorii ale pieței" împingând, mai devreme sau mai târziu, economia spre "ocupare deplină", în abordările keynesiste şi, în special, în cele moderne, şomajul se relevă a fi un grav dezechilibru macroeconomic.

5.2. Posibile alternative de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă în ţările dezvoltate cu economie de piaţă

Fără a avea pretenţia găsirii unui "panaceu" universal pentru această boală cronică, ce face ravagii în prezent în întreaga lume, vom încerca totuşi să surprindem, în cele ce urmează, principalele alternative oferite până acum de experienţa mondială, reliefând, în final, şi unele tendinţe pe care le considerăm utile în orientarea strategiei de ansamblu a tranziţiei României la economia de piaţă.

5.2.1. Măsuri de atenuare a dezechilibrelor macroeconomice cu efecte propagate asupra reducerii dimensiunilor şomajului

Încetinirea creşterii economice, însoţită de coexistenţa unor rate înalte ale inflaţiei şi şomajului, au redus treptat încrederea guvernelor în posibilităţile oferite de aşa-numitele "politici ale managementului cererii agregate" de a menţine rata şomajului cât mai aproape de dimensiunea sa "naturală". În ultimii ani s-a remarcat o reîntoarcere spre teoriile orientate spre oferta care, potenţate de politici structurale adecvate se consideră că vor permite creşterea şi chiar relansarea economică. De aici, tendinţa de mutare a accentului din planul abordărilor preponderent conjuncturale, de încercare reactivă de ajustare postfactum (fie la o rată înaltă a şomajului, fie la o accelerare vertiginoasă a inflaţiei, fie la amândouă şi la recesiunea generală) în cel al ajustărilor structurale de fond, care să instaureze în timp, o conduită activă de pregătire anticipativ-prospectivă şi de asumare responsabilă a viitorului.

A. Managementul cererii agregate. Rolul politicilor monetare şi fiscale în atenuarea şomajului

Aşa cum îi arată şi numele, managementul cererii agregate a avut în vedere problema gravelor dezechilibre generate de şomaj şi inflaţie prin intermediul unor politici fiscale şi monetare, care să aibă ca efect sporirea cererii agregate şi, implicit, atingerea nivelului de echilibru al venitului naţional.

Pentru a înţelege mai bine mecanismul de acţiune al acestor politici de orientare keynesistă vom face apel la aşa-numita analiză a diferenţei ("gap analysis") prin care s-a relevat că, atâta timp cât nivelul de echilibru al venitului (y_e)[1] este mai mic decât nivelul venitului corespunzător ocupării depline (y_d) economia va suferi datorită accentuării insuficienţei cererii agregate. Această diferenţă este denumită, de regulă, diferenţa deflaţionistă (figura nr. 5.2) şi exprimă cantitatea cu care ar trebui să crească cererea agregată pentru a împin-

[1] În modelul keynesist atingerea nivelului de echilibru presupune egalitatea dintre cererea agregată (AD = C+i+G+X-M) şi oferta agregată (y = C+S+T) ceea ce conduce la relaţia I+G+X = S+T+M, unde j = I+G+X desemnează aşa-numitele "injecţii", iar R = S+T+M retragerile.

ge nivelul de echilibru al venitului (via multiplicator) spre nivelul corespunzător ocupării depline.

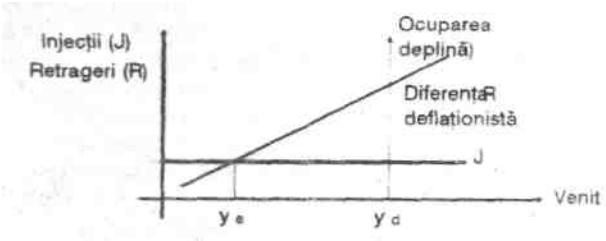

Figura nr. 5.2. Diferenţa deflaţionistă

Creşterea cererii agregate a fost văzută de adepţii managementului cererii ca o sursă de reducere a şomajului – aflată la îndemâna guvernului, care dispune de o serie de instrumente prin care poate acţiona (cheltuielile guvernamentale – G, taxele – T şi stocul de bani aflat în circulaţie – M_s).

Politicile de reducere a şomajului prin managementul cererii agregate au avut ca efect agravarea ratei inflaţiei. Considerăm utilă, în acest sens, prezentarea corelaţiei existente între aceste două dezechilibre macroeconomice, inflaţia şi şomajul, aşa cum a evoluat ea de-a lungul timpului, ajungând până la conturarea politicii veniturilor şi la flexibilizarea salariilor ca posibilă alternativă antiinflaţionistă care să nu antreneze neapărat creşterea şomajului.

B. Corelaţia şomaj-inflaţie şi agravarea dezechilibrelor macroeconomice, politica veniturilor şi flexibilizarea salariilor

Cele două obiective – ale asigurării ocupării "depline" şi a stabilităţii preţurilor au fost considerate multă vreme compatibile. Aşa cum am relevat, de regulă, declinului ratei şomajului îi corespundea o creştere a ratei inflaţiei reflectând astfel o relaţie de inversă proporţionalitate între rata şomajului (U – unemployment) şi cea a inflaţiei.

O astfel de relaţie a fost pusă în evidenţă, pentru prima dată, de economistul australian A.W. Phillips, pentru Marea Britanie, pe un eşantion cuprinzând intervalul 1861-1957. Figura nr. 5.3 ilustrează o curbă Phillips ipotetică, având pe orizontală rata şomajului (U) şi pe verticală rata inflaţiei (%).

În anii '60, economiştii au avut multă încredere în curba Phillips, crezând că este posibil să-şi orienteze politica astfel încât să se realizeze o varietate de combinaţii între ratele inflaţiei şi şomajului. Astfel, autorităţile monetare şi fiscale porneau, să spunem, de la obiectivul atingerii unei rate a şomajului de 5% şi a unei rate a inflaţiei de 2% (punctul A din figura nr. 5.7). Printr-o politică expansionistă se putea atinge o rată a şomajului de 4% corespunzătoare unei rate a inflaţiei de 4% (punctul B). Stabilitatea completă a preţurilor se putea obţine, pe de altă parte, printr-o politică fiscală şi monetară restrictivă, care conducea la o rată a şomajului de 6% (punctul C). Într-o astfel de manieră oamenii politici considerau că, dacă alegeau ca obiectiv atingerea stabilităţii preţurilor,

atunci aveau să se confrunte cu rate înalte ale şomajului, în timp ce, dacă îşi propuneau reducerea şomajului, aveau să asiste la creşterea inflației.

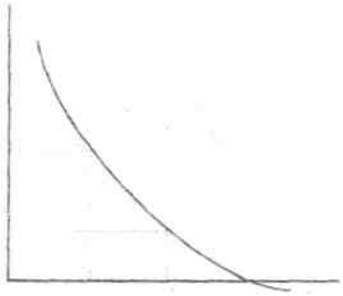

Figura nr. 5.3. O curbă Phillips ipotetică

La sfârşitul anilor '60 s-a observat însă că inflația creştea într-un ritm mult mai rapid decât cel prescris de curba Phillips, ceea ce a pus sub semnul întrebării valabilitatea acesteia pe termen lung. Primii care au subliniat acest lucru au fost Milton Friedman de la Universitatea din Chicago şi Edmund S. Phelps de la Universitatea Columbia. Ei au arătat că, pe termen lung, rata şomajului va tinde să atingă nivelul şomajului "natural" independent de rata inflației.

Pe scurt, concluziile lui Friedman şi Phelps au fost:

- curba Phillips poate fi valabilă doar pe termen scurt;
- pe termen lung, şomajul şi inflația sunt independente. Prin analogie cu curba ofertei agregate, ei au arătat că, pe termen lung, vom avea o curbă Phillips verticală;
- modificările expectațiilor referitoare la inflație sunt cele care fac ca, pe termen scurt, curba ofertei să se mute, cauzând relația de inversă proporționalitate redată de curba Phillips pe termen scurt.

Încercarea de reducere a ratei şomajului prin mijloace monetare conduce la o accelerare a ratei inflației, fapt care a generat cunoscuta teză accelerationistă ilustrată în figura nr. 5.4.

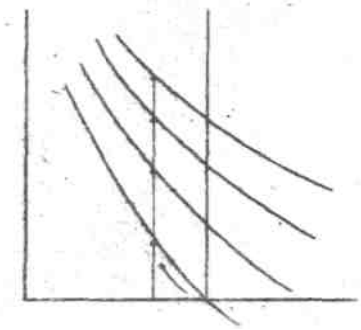

Figura nr. 5.4. Teza accelerationistă

Să presupunem că economia este inițial în punctul U_N, unde atât ratele actuale, cât şi cele expectate ale inflației sunt nule. Dacă autoritățile monetare aplică o politică expansionistă rata şomajului se va reduce la U_1 şi, în condițiile în care rata aşteptării rămâne în urma ratei reale a inflației, va exista o tendință de reîntoarcere la rata naturală a şomajului. Dar, dacă considerăm că obiectivul autorităților monetare este menținerea ratei şomajului la rata sa naturală, atunci este de presupus că ele vor mări şi mai mult cererea agregată. Creşterea salariilor şi a prețurilor rezultate ca urmare a ajustării aşteptărilor inflaționiste în combinație cu creşterea cererii agregate, vor face ca rata inflației să crească rapid de la B la D. Economia va avea tendința de a se muta spre rata "naturală" a şomajului şi, dacă va aplica o nouă creştere a ofertei monetare, aceasta va împinge rata inflației tot mai sus (în punctele H,J şi aşa mai departe).

Teoria aşteptărilor (expectațiilor) raționale se bazează pe credibilitatea autorităților şi a informațiilor furnizate de acestea. Publicul nu face erori sistematice; el învață din greşeli şi va ține cont în viitor de inflație.

Mulți economişti şi-au pus problema găsirii altor politici antiinflaționiste, diferite de managementul cererii agregate, care – aşa cum am arătat – induce rate înalte ale şomajului. Una dintre aceste alternative are în vedere **politica venitului** care se referă la acțiunile prin care guvernul intervine asupra salariilor sau a prețurilor. În acest sens, guvernul poate, fie să prescrie unele orientări, fie să controleze, în mod explicit, salariile şi prețurile. Se poate ajunge astfel chiar la înghețarea prețurilor şi salariilor.

O altă alternativă este aceea a **indexării**, care are în vedere reunirea mai multor variabile economice (salarii, plăți indirecte) într-un indice inflaționist al prețurilor care măreşte salariile în aceeaşi proporție cu sporirea prețurilor.

Deşi inflația şi şomajul se manifestă ca grave dezechilibre macroeconomice, măsurile antiinflaționiste şi cele de reducere a şomajului nu pot rămâne cantonate doar la nivel macroeconomic. Căci, aşa cum releva Martin Weitzman, "…războiul contra stagflației nu poate fi câştigat doar menținându-se în planul elevat al gestiunii macroeconomice pure. Victoria se poate obține doar trecând la reforme microeconomice fundamentale". El a propus, în acest sens, prin sistemul partajului "…o schimbare fundamentală a sistemului de salarizare, care să garanteze o stabilitate rezonabilă a prețurilor compatibilă cu o angajare rezonabilă".

Sistemul partajului propus de Martin Weitzman are în vedere "partajarea" masei salariale direct proporțional cu volumul vânzărilor. Alternativa propusă de el are în vedere reducerea rigidității salariilor, prin care se speră obținerea unei flexibilizări a pieței muncii şi, nu în ultimul rând, o deblocare a motivației individuale. Weitzman – reprezentant al noului curent dezvoltat în ultimii zece ani în favoarea unei mai mari flexibilități a pieței muncii – depăşeşte simplele pledoarii de intenție de genul "…lăsați salariul să scadă şi atunci economia îşi va recăpăta echilibrul…". El a propus o alternativă a sistemului salarial care să spargă rigiditatea acestuia, relevând însă, în acelaşi timp, că"… pentru a lupta

împotriva şomajului este nevoie să ne schimbăm şi mentalitățile căci, într-o lume deschisă şi concurențială în care aproape 9/10 din populație este salariată, problema problemelor nu este de a desprinde doar câteva garanții suplimentare pentru salarii. Esențială devine căutarea unor noi mecanisme de deblocare a motivației individuale".

În lume s-au conturat, din acest punct de vedere, două modele contrastante, şi anume:

- modelul japonez, în care există o rigiditate aproape totală asupra locurilor de muncă (sistemul angajărilor pe viață) şi, în schimb, o mare flexibilitate a salariilor. Mai mult, în Japonia marile firme acordă prime reprezentând cca 30% din valoarea totală a salariilor şi care depind de volumul vânzărilor realizate;
- modelul american în care există o mare rigiditate a salariilor, dar în care se practică în mod curent concedierile.

Practic, piața muncii este din ce în ce mai sensibilă la costul muncii (după unele estimări, o diferență de cca 20% a costului muncii poate provoca o alta de cca 15% în creşterea locurilor de muncă, fapt de loc neglijabil). În tabelul nr. 5.1 relevăm diferența existentă între crearea locurilor de muncă în SUA, unde creşterile costului muncii nu au fost spectaculoase, şi țările europene occidentale unde costul muncii a crescut foarte mult.

Tabelul nr. 5.1

Evoluția costurilor salariale şi a numărului locurilor de muncă, în industrie şi în servicii, în SUA şi în țările europene occidentale, în perioada 1981-1983

- % -

	Industrie		Servicii	
	SUA	**Europa**	**SUA**	**Europa**
Costul muncii	+16	+35	-3	+19
Locuri de muncă	+2	-11	+29	+11

Sursa: Stoleru, L., *L'ambition internationale*, Ed. du Seuil, 1988.

Tabelul relevă, în acelaşi timp, şi faptul că sectorul serviciilor este cel care oferă mai multe perspective de angajare.

Un studiu recent al OCDE ilustrează, astfel, că o creştere cu 1% a ratei şomajului în timpul perioadei de criză a încetinit creşterea salariilor cu 1,66% în Japonia, cu 0,9% în SUA şi doar cu 0,33% în Franța şi 0,15% în Anglia.

În paralel cu eforturile făcute pentru a conferi un plus de suplețe evoluției salariilor în luptă cu inflația şi şomajul, este de dorit ca acest obiectiv să fie extins vizând o flexibilizare în ansamblu a pieței muncii.

Pentru aceasta este nevoie de o serie de ajustări structurale care fac obiectul politicilor structurale.

C. Politicile orientate asupra ofertei şi rolul lor în atenuarea dezechilibrelor

La sfârşitul anilor ’70 şi începutul anilor ’80 a apărut curentul “supply-side economists” care a promovat sporirea ratei potențiale a outputului prin creşterea ofertei factorilor de input (muncă, capital) şi prin creşterea productivității muncii.

Politicile orientate spre ofertă au în vedere, în acelaşi timp, şi îmbunătățirea structural-calitativă a ofertei de muncă, urmărind în principal: îmbunătățirea calității activității de informare; acordarea unor ajutoare în cazul mutării într-o altă localitate; aplicarea unor programe speciale de asistență şi ajutorare a categoriilor mai defavorizate de ofertanți ai serviciilor de muncă (în special tineri şi femei); amplificarea importanței programelor de adaptare profesională a forței de muncă (cursuri de recalificare şi policalificare). Adepții “supply-side policies” relevă că şomajul nu mai trebuie privit ca un şomaj conjunctural (fricțional) sau ca unul datorat insuficienței cererii, ci, mai ales, ca un şomaj provenind din neadaptarea ofertei de muncă la cerințele locurilor de muncă (care, în contextul evoluției ştiinței şi tehnologiei, reclamă calificări tot mai înalte). Practic, astfel de abordări netezesc calea înțelegerii faptului că, în actualele condiții, nu este suficientă acționarea asupra cererii sau ofertei de muncă pentru atenuarea dezechilibrului existent între acestea. Este nevoie de ajustări structurale profunde, care sunt singura replică consistentă în fața şomajului structural cu care se confruntă țările dezvoltate cu economie de piață.

D. Politicile structurale

Pe plan mondial, începând cu anii ’80, politicile structurale au devenit precumpănitoare în raport cu toate celelalte strategii aplicate până atunci.

Ajustările structurale presupun, pe termen mediu şi lung, asigurarea concordanței dintre structurile economice competitive şi structurile socioprofesionale şi ocupaționale ataşate lor.

Un studiu întreprins în septembrie 1987 pentru 6 din țările membre (RFG, Canada, SUA, Franța, Japonia, Suedia) a relevat o puternică “rotație” a personalului cu o rată medie anuală de 17-26%, reflectând astfel o rapidă evoluție structurală. Studiul a ilustrat, de asemenea, că 80% din aceste “rotiri” de personal au avut o natură structurală şi nu conjuncturală.

5.2.2. Flexibilizarea şi reglarea pieței muncii

Flexibilizarea şi reglarea pieței muncii, prin promovarea unei politici active de ocupare, pune accentul pe intervențiile profilactice care, din perspectiva termenului mediu şi lung, să permită o astfel de “orientare” a acestei piețe încât efectele negative, pe cât posibil, să nici nu apară.

În continuare, vom încerca să prezentăm doar câteva dintre măsurile care au fost adoptate în țările dezvoltate pentru atenuarea dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă, încercând să le selectăm atât pe cele care au valabilitatea pe termen scurt cât şi pe cele care sunt eficiente pe termen mediu şi lung.

A. Pe termen scurt

Principalele măsuri care au încercat să "învingă" şomajul pe termen scurt au vizat:

- aplicarea unor practici restrictive legate de intrările şi, respectiv, ieşirile de pe piața muncii, în principal, prin prelungirea duratei de şcolarizare şi prin pensionări anticipate;
- reconversia profesională şi reorientarea şomerilor sau a potențialilor şomeri;
- reducerea duratei muncii corespunzând cunoscutului slogan "a munci mai puțin pentru a munci toți…" care, în realitate poate fi mai curând formulat în termeni economici prin "…a câştiga mai puțin pentru a câştiga toți…" (ceea ce politic este mai puțin seducător…). Trebuie remarcat că, chiar dacă sistem a fost aplicat, comparațiile internaționale atestă că, de regulă, țările care au cea mai lungă durată a muncii au şi cele mai mici rate ale şomajului (anexa nr. 5.2).
- aplicarea unor forme atipice de muncă (contracte pe perioadă nedeterminată, lucrul în timp parțial ş.a.);
- inițiativele locale care încearcă să-i ajute pe cei cu probleme deosebite, antrenându-i în munci de interes general.

Este însă evident că acest gen de măsuri asemănătoare intervențiilor pompierilor asupra unor "puncte fierbinți" ale pieței muncii nu rezolvă problemele de fond. Adoptarea unor programe structurale specifice unor anumite regiuni, ramuri sau grupuri sociale apare astfel necesară pentru asigurarea unei mari flexibilități a pieței muncii.

B. Pe termen mediu şi lung

Mutarea accentului politicii de ocupare de pe caracterul ei defensiv de adaptare "reactivă", care nu reuşeşte să domolească şomajul, pe unul ofensiv care să încerce, pe cât posibil, să prevină astfel de dezechilibre grave, intră în perimetrul preocupărilor de flexibilizare şi reglare a pieței muncii pe termen mediu şi lung care vor trebui să aibă în vedere, în principal:

- pregătirea anticipativ-prospectivă, care să permită o adaptare mai facilă în condiții de risc şi incertitudine. În acest sens, pe plan mondial se remarcă o implicare tot mai mare a firmelor şi a unor organisme specializate atât în organizarea cât şi în finanțarea proceselor educaționale după părăsirea sistemului tradițional de învățământ;[1]

[1] Aceste aspecte au fost reliefate în detaliu în *Adaptarea profesională a forței de muncă în condițiile restructurării economiei naționale*, lucrare ICRISI, 1990.

- stimularea şi sprijinirea prin diferite pârghii, a mobilității profesionale şi teritoriale a forței de muncă;
- flexibilizarea structurilor productive, organizaționale şi ocupaționale la niveluri mezo şi, în special, la cel microeconomic. Renunțarea la sistemul taylorist de organizare care sconta pe o "pace socială", imposibil de imaginat azi, face necesară trecerea spre sisteme organizatorice în care participarea la decizii şi libertatea de exprimare să sporească motivația personalului.

Existența dezechilibrelor grave – de tipul şomajului şi inflației – nu mai poate fi considerată de mult o situație conjuncturală trecătoare, societatea traversând o criză de proporții. Dar, aşa cum subtil remarca Lionel Stoleru, fiecare criză poartă în sine o oportunitate care face necesară privirea dezechilibrelor ca pe o ocazie de schimbare, de adaptare dinamică şi de reorientare structurală. Evoluția macrociclurilor economice pune de altfel în evidență că "…atunci când nimic nu mai merge, când societatea se loveşte de pragul posibilului, se trezeşte în noi interesul pentru cele o mie şi una de invenții latente dintre care trebuie aleasă cea mai bună, cea care să înlăture obstacolele, deschizând un viitor diferit..."[1].

În noile invenții se află, de fapt, noile "zăcăminte de locuri de muncă". Iar schimbarea configurației de ansamblu a economiei face ca adevăratele structuri, capabile să se descurce şi să-şi croiască drum spre viitor, să fie micile întreprinderi[2] şi inițiativa proprie[3].

*

* *

Analiza principalelor alternative oferite până în prezent de experiența mondială, în încercarea de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă, permite reținerea unor concluzii utile pentru orientarea strategică de ansamblu a României în procesul tranziției la economia de piață. Acestea au în vedere, în principal, următoarele:

- dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă, deşi se manifestă pe piața muncii, este un fenomen aflat în directă interdependență cu toate celelalte dezechilibre pe care le amplifică. Ca atare, terapia aplicată acestui dezechilibru are în vedere atât atenuarea dezechilibrelor macroeconomice în general (care au ca efect propagat şi reducerea di-

[1] Didier, M., *Economie. Les regles du jeu*, Ed. Economique, Paris, 1989, p. 301.

[2] Crizele fac ravagii în marile structuri industriale. În schimb, numărul micilor firme s-a dublat în anii crizei. În SUA, de exemplu, cca 2/3 din noile slujbe create între 1978-1989 au aparținut întreprinderilor mici sub 20 de salariați.

[3] Datele furnizate de Grupul European pentru Crearea Locurilor de Muncă prin Inițiative Locale (EGLE) relevă că este eficientă ajutorarea şomerilor în crearea unor locuri de muncă. Astfel, în perioada 1983-1986, în Franța, cca 33% din şomeri au beneficiat de credite avantajoase şi de consultanță pentru crearea propriilor locuri de muncă.

mensiunilor şomajului), cât şi încercarea de flexibilizare, pe termen mediu şi lung, a pieței muncii;

- în actualele condiții, încercarea de atenuare a dezechilibrelor macroeconomice, acționând preponderent fie asupra cererii (managementul cererii agregate), fie asupra ofertei (supply-side policies), nu-şi mai dovedeşte valabilitatea. Ajustările "fine", de genul celor făcute prin politicile monetare şi fiscale, trebuie să cedeze din întâietate ajustărilor structurale profunde, care sunt singurele capabile să tempereze dimensiunile şomajului structural;
- corelația dintre inflație şi şomaj nu mai respectă legitățile puse în evidență de curba lui Phillips, care a permis multă vreme penetrarea strategiilor economice "…între un pic mai multă inflație şi un pic mai mult şomaj…". Coexistența unor rate înalte ale şomajului şi inflației face necesară adoptarea unei politici a veniturilor care să încerce să mențină în limite controlabile corelația dintre salarii şi prețuri. Deşi inflația şi şomajul sunt dezechilibre macroeconomice, măsurile de atenuare a lor nu pot rămâne cantonate doar la acest nivel. Flexibilizarea sistemului salarial apare, în acest context, ca instrument principal de reglare la nivel microeconomic a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă;
- încercările de învingere a şomajului pe termen scurt prin reducerea duratei de muncă, prin practicarea unor forme atipice sau prin politici restrictive legate de intrările sau ieşirile de pe piața muncii, nu sunt decât simple paleative care, chiar dacă mai atenuează şocurile de moment, nu pot rezolva problemele de fond ale ocupării. Este necesară, ca atare, aplicarea unor politici active de ocupare care să încerce, pe cât posibil, să prevină şocurile atenuând în timp dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă. Flexibilizarea structurilor productive şi organizaționale prin extinderea întreprinderilor mici şi mijlocii şi prin ajutorarea şomerilor în crearea propriilor locuri de muncă sunt, în opinia multor autori, "pepinierele locurilor de muncă pentru viitor";
- adaptarea profesională şi flexibilizarea funcțională a forței de muncă prin promovarea unor programe anticipativ-prospective de formare, reconversie profesională şi policalificare rămân, din perspectiva termenului mediu şi lung, alternative viabile de ajustare structurală a forței de muncă în concordanță cu mutațiile structurale tot mai complexe din economie. În cele ce urmează, vom încerca să analizăm dezechilibrul existent în prezent între cererea şi oferta de muncă în România conturând, pe cât posibil, în funcție de învățămintele pe care ni le-a oferit studierea experienței țărilor dezvoltate în economia de piață, unele posibile modalități de atenuare.

5.3. Dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă în România în perioada de tranziție şi unele modalități de atenuare a acestuia

Piața muncii este la primii ei paşi în țara noastră. Înainte de decembrie 1989 existau doar unele forme embrionare, conținând elemente vagi ale mecanismelor pieței pe fondul reglării proceselor de ocupare, formare şi utilizare a forței de muncă prin metode exclusiv administrativ-birocratice.

Puternica criză prin care trece economia românească în prezent a adâncit, tensionat şi agravat, dezechilibrele macroeconomice în general întinzânduşi tentaculele şi pe piața muncii, care interconectează cu piețele celorlalți factori de producție acumulând şi disfuncționalitățile acestora.

Ca atare, se impune o cunoaştere, diagnosticare şi atenuare cât mai rapidă a acestui dezechilibru care, altfel, riscă să fie o sursă generatoare de tensiuni sociale ale căror efecte pot fi deosebit de nocive.

5.3.1. Analiza stării actuale a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă

Structurile concurențiale de piață sunt abia la început. Dezechilibrarea şi conferirea unei oarecare autonomii funcțional-decizionale agenților economici au "incitat" într-adevăr libera inițiativă dar nu întotdeauna în sens constructiv.

Considerăm că, deşi în actualele condiții structurile concurențiale de piață-inclusiv structurile specifice pieței muncii – abia mijesc, se impune totuşi analiza dezechilibrelor din perspectiva întâlnirii cererii cu oferta, deci conform "logicii pieței".

A. Analiza cererii de muncă în România

Analiza cererii de muncă nu este deloc uşor de întreprins, căci ea este o cerere derivată, fiind dependentă de "starea generală" a economiei. Adâncirea dezechilibrelor dintre cererea şi oferta de mărfuri pe piața bunurilor şi serviciilor şi a tuturor celorlalte dezechilibre macroeconomice (aspecte care sunt prezentate în detaliu în celelalte capitole ale lucrării) şi amplificarea crizei structurale a economiei româneşti i-au alterat acesteia funcțiile productive. În prezent asistăm la un declin îngrijorător al producției care, implicit, are ca efect şi reducerea cererii de forță de muncă chiar dacă, pentru moment, la majoritatea unităților economice se manifestă mai curând o încercare de "tezaurizare" a forței de muncă existente.

Actuala criză din România se traduce printr-o criză globală şi structurală a cererii, inclusiv a cererii de muncă. Trecerea spre o structură suplă a economiei, cu un sector terțiar capabil să "primească" o mare parte a populației care va trebui disponibilizată din sectorul secundar, cere însă timp. Dar este absolut necesară nu de dragul "imitării" țărilor dezvoltate, ci pentru că este o tendință obiectivă care reflectă nivelul de dezvoltare economico-socială a unei țări.

Îngrijorător este faptul că dezechilibrelor existente în structura cererii de muncă, pe sectoare şi ramuri de activitate, li s-au adăugat, după decembrie 1989, o multitudine de noi distorsiuni care tensionează suplimentar cererea de muncă, având efecte negative propagate asupra întregului sistem de funcționare al economiei. Practic, crizei structurale profunde i se suprapune, în prezent, o criză generată şi întreținută de tranziție. Astfel, reducerea, încă de la începutul anului 1990, a săptămânii de lucru, fără nicio corelare cu evoluția indicatorilor economici, în speță a productivității muncii, a condus la accentuarea dezechilibrelor. Căci, în condițiile în care dinamica producției s-a redus în toate ramurile industriale (tabelul nr. 5.2), ca urmare şi a diminuării numărului de ore efectiv lucrate, deşi, pe calea consecințelor ar fi trebuit să asistăm la o reducere a personalului (ca urmare a "îngustării" cererii de muncă), în majoritatea unităților economice s-a preferat menținerea cu orice preț a efectivelor de lucrători ceea ce, de fapt, atestă accentuarea fenomenului de subutilizare şi tendința de relaxare a normelor de muncă. Acest fapt este pus în evidență şi de existența unei corelații nesemnificative (un coeficient de corelare a rangurilor de tip Spearman de doar 0,06%) între dinamica producției industriale în anul 1990 față de anul 1989 şi dinamica numărului mediu al salariaților industriali în aceeaşi perioadă (tabelul nr. 5.2). În schimb, coeficientul de corelație dintre dinamica producției industriale şi cea a numărului de ore efectiv lucrate şi, respectiv, cea a productivității muncii au valori semnificative (de 0,40 şi respectiv 0,62).

Tabelul nr. 5.2

Analiza diverselor corelații existente între dinamica numărului mediu al salariaților (N), cea a numărului mediu de ore efectiv lucrate de un muncitor (H), cea a producției industriale (P_i) şi a productivității muncii (W) în unele ramuri industriale, în anul 1990 comparativ cu anul 1989

Ramura industrială	Numărul mediu al salariaților (N)		Numărul de ore efectiv lucrate (H)		Producția industrială PiP		Productivitatea muncii (W)		d_{W1N}	d_{W1N}^2
	Dinamica 1990/1989	Rang N	1990/1989	Rang N	1990/1989	Rang N	1990/1989	Rang N		
Confecții	98,9	1	81,60	4	84,59	11	87,13	-13	-12	144
Pielărie, blănărie încălțăminte	7,98	2	80,94	3	78,03	8	79,64	10	-8	64
Exploatarea şi prelucrarea lemnului	99,36	3	82,30	6	77,66	6	78,16	8	-5	25
Construcții de maşini	99,73	4	83,60	10	80,49	10	80,71	11	-7	49
Textilă	100,46	5	82,90	8	78,59	9	78,23	9	-4	16
Celuloză şi hârtie	100,93	6	89,50	13	77,92	7	77,20	7	-1	1
Materiale de construcții	101,25	7	82,80	7	68,57	1	67,72	3	4	16

Ramura industrială	Numărul mediu al salariaţilor (N)		Numărul de ore efectiv lucrate (H)		Producţia industrială PiP		Productivitatea muncii (W)		d_{W1N}	d_{W1N}^2
	Dinamica 1990/1989	Rang N	1990/1989	Rang N	1990/1989	Rang N	1990/1989	Rang N		
Combustibil	102,55	8	73,30	1	73,20	4	71,38	4	4	16
Metalurgie neferoasă x	103,60	9	76,00	2	70,11	3	67,67	2	7	49
Metalurgie feroasă x	104,00	10	82,00	5	69,88	2	67,19	9	9	81
Chimie	104,14	11	84,50	11	75,82	5	72,81	5	6	36
Industrie alimentară	112,33	12	87,40	12	92,92	12	82,72	12	0	0
Energie electrică şi termică	128,45	13	83,30	9	93,70	13	72,95	6	7	49
Total industrie	101,64	-	83,6	-	80,28	-	78,98	-	0	546

X – inclusiv extracţie.

Notă: Pentru a nu încărca tabelul în coloanele 9 şi 10 am detaliat doar datele ajutătoare de calcul (d^2 din formula coeficientului Spearman $S = 1 - (6d^2)/n(N-1)$ pentru determinarea coeficientului de corelare dintre dinamica numărului mediu de salariaţi şi cea a productivităţii $S_{W,N} = 1 - (6_X546)/13(13^2-1) = 0,50$. Valorile celorlalţi coeficienţi de corelare a rangurilor sunt: $S_{Pi,N} = 1 - (6_X386)/13(13^2-1) = 0,06$; $S_{Pi,H} = 1 - (6_X218)/13(13^2-1) = 0,40$; $S_{Pi,W} = 1 - (6_X116)/13(13^2-1) = 0,68$; $S_{W,H} = 1 - (6_X258)/13(13^2-1) = 0,29$;

Sursa: Calculat pe baza datelor din *Starea socială şi economică a României în anul 1990*, p. XXXXII; *Breviarul statistic al României*, CNS, 1991, p. 109, 122.

Coeficientul de corelare a rangurilor între dinamica productivităţii muncii şi dinamica numărului de salariaţi reflectă o corelaţie semnificativă (coeficientul Spearman de 0,508 este semnificativ la nivelul de probabilitate de 5% în conformitate cu tabelul lui Thorton care, pentru n=13 şi p=5% relevă o valoare semnificativă de 0,575). Acest coeficient ilustrează implicaţiile negative ale subutilizării forţei de muncă asupra indicatorilor calitativi (productivitatea muncii). El reliefează, în acelaşi timp, nu numai faptul că schimbarea comportamentului unităţilor economice este inevitabilă (mai ales în condiţiile în care legea falimentului îşi va exercita prerogativele legat de profitabilitate) – acestea ajungând să fie "forţate" să concedieze personalul dacă vor dori să supravieţuiască – dar şi faptul că studierea cererii de muncă nu poate rămâne cantonată doar în planul unor imagini "cantitative", analizele structural-calitative imperios necesare.

În continuare vom încerca, în funcţie de informaţiile de care am dispus, să reliefăm unele aspecte referitoare la o analiză structural-calitativă a cererii de muncă.

Astfel, deşi ponderea salariilor în totalul populaţiei ocupate s-a redus (doar cu 2,73 faţă de 1989 deţinând, în anul 1990, 71,3%), privatizarea având loc destul de lent, totuşi, în unele ramuri, se sesizează o creştere a numărului lucrătorilor particulari, balanţa resurselor de muncă întocmită la 1 ianuarie 1991

punând în evidență o creştere de 2,94 ori a meseriilor din ramura gospodăriei comunale de locuințe şi a altor servicii, cu 58% în cazul gospodăriilor particulare din agricultură şi cu 42% pentru constructorii particulari. Cu toate acestea privatizarea este abia la început şi, ca atare, şi cererea de locuri de muncă în sectorul privat este încă destul de limitată.

În ceea ce priveşte structura locurilor de muncă vacante, pe meserii şi grade de calificare, aceasta acoperă preponderent meserii care nu numai că nu prezintă un grad mare de atractivitate (zidari, dulgheri, muncitori necalificați) dar, în plus, nici nu pot fi luate ca repere pentru o eventuală recalificare a şomerilor existenți. Iar ponderea majoritară a profesiilor muncitoreşti (89,19% muncitori calificați şi 8,97% muncitori necalificați) în structura locurilor vacante nu deschide mari perspective proaspeților absolvenți, în special celor ai învățământului superior.

Structura pe vârste şi sexe a populației ocupate relevă, pe de altă parte, că singura ramură care prezintă din acest punct de vedere o structură net defavorabilă este agricultura, caracterizată de îmbătrânire şi feminizare (în această ramură se poate vorbi despre o cerere de înlocuire a forței de muncă îmbătrânită). Pe de altă parte, aşa cum relevă statisticile internaționale, cererea de forță de muncă feminină este preponderentă pentru sectorul terțiar, aspecte de care va trebui să se țină seama în continuare.

În concluzie, cererea de muncă depinde în mod deosebit de cererea agregată şi, în special, de ameliorarea ritmului investițiilor şi al orientării acestora spre domeniile de vârf, spre servicii şi spre sectorul privat, altfel spus de rapiditatea proceselor de privatizare şi de restructurare economiei naționale.

B. Analiza ofertei de muncă în România

"Capitalul uman" al României este format, în general, din persoane cu un potențial de muncă ridicat, destul de bine pregătit profesional care, în plus, posedă şi un potențial creativ semnificativ. Cu toate acestea problemele legate de oferta de muncă nu țin numai de "numărul" prea mare al acesteia comparativ cu cererea, ci şi de o serie de neconcordanțe structural-calitative pe care le vom pune în evidență în continuare. Oferta de muncă suportă în ultimul timp o presiune sporită din partea a două categorii mai defavorizate pe piața muncii: tinerii şi femeile.

De altfel, probleme existau şi înainte de decembrie 1989 când, cu tot sistemul repartițiilor guvernamentale, care încerca să asigure fiecărui absolvent un loc de muncă, existau o serie de nemulțumiri.

După decembrie 1989, absolvenții exercită o puternică presiune pe piața muncii şi îşi găsesc tot mai greu un loc de muncă. Astfel, din totalul persoanelor aflate în evidența oficiilor de forță de muncă la data de 28 octombrie 1991, în medie circa 34% erau absolvenți. În unele județe ponderea este mult mai mare (74% în Arad, 64% în Gorj, 55% în Dolj, 52% în Giurgiu, 51% în Mehedinți, 50% în Vâlcea şi Bihor).

Semnificativă din perspectiva analizei noastre este şi presiunea exercitată de oferta de muncă feminină. Femeile deţineau la data de 28 octombrie a.c., în medie, cca 70% din totalul persoanelor aflate în evidenţa oficiilor de muncă. În profil teritorial, presiunea exercitată de femei pe piaţa muncii este şi mai evidentă. În 12 judeţe, peste 80% din persoanele înregistrate la oficiile de muncă sunt femei (97,4% în Sălaj, 97,13% în Caraş-Severin, 94,59% în Gorj, 90,26% în Mehedinţi, 89,95 în Prahova, 88,36% în Hunedoara, 85,57% în Timiş, 85,15% în Galaţi, 84,97% în Bihor, 84,26% în Braşov.

Din punct de vedere al gradului de calificare precizăm că, în medie, peste 50% din ofertanţii de forţă de muncă înscrişi la oficiile de forţă de muncă sunt reprezentaţi de muncitori calificaţi (în unele judeţe se înregistrează valori mai mari cum ar fi, de exemplu, în Arad 86% şi în Botoşani 71%). Cu toate acestea remarcăm că şi persoanele fără calificare deţin cca 40% din persoanele care solicită locuri de muncă (în unele judeţe ponderile sunt mai mari – 70% în Buzău, 60% în Bacău, 54% în Galaţi).

Analiza ofertei de muncă pune, aşadar, în evidenţă sporirea dimensiunilor acesteia, fapt care, în corelaţie cu declinul cererii, atestă accentuarea dezechilibrelor pe piaţa muncii.

C. Întâlnirea cererii şi a ofertei de muncă

Procesul constituirii pieţei muncii ca loc de întâlnire a cererii cu oferta de muncă este încă în curs. Considerăm totuşi că, în linii mari, pachetul de legi referitor la relaţiile de muncă şi la partenerii sociali – chiar dacă este încă perfectibil – a fost elaborat. El cuprinde o serie de reglementări referitoare la legea salarizării, legea conflictelor de muncă, legea sindicatelor, legea privind protecţia socială a şomerilor şi reintegrarea lor profesională. Pe plan instituţional s-au înregistrat, de asemenea, unele progrese atât prin constituirea unor organisme specializate (comisia mixtă guvern-sindicate, organizaţiile sindicale), cât şi prin dezvoltarea – chiar dacă nu încă într-o măsură suficientă – a activităţii oficiilor teritoriale de forţă de muncă.

Pentru moment, cifrele referitoare la şomaj (181028 şomeri la data de 28 octombrie a.c. sau 259426 şomeri, dacă luăm în considerare şi persoanele care nu beneficiază de ajutor de şomaj) înregistrate la oficiile de forţă de muncă nu sunt alarmante. Şomajul va căpăta însă proporţii mai consistente în momentul în care procesul de restructurare va obliga unităţile să facă concedieri în masă. Oricum şi traiectoria înregistrată din 26 februarie a.c. – dată cu care a început să fie urmărit şomajul în ţara noastră – a fost ascendentă, pe 28 octombrie a.c. înregistrându-se o creştere de 195 ori a numărului şomerilor care beneficiază de prevederile Legii nr. 1/1991 şi de 225 ori în cazul în care se include şi persoanele care primesc ajutor de şomaj (figura nr. 5.5). Legea nr. 1/1991 a prevăzut acordarea ajutorului de şomaj pe o perioadă de şase luni; nerezolvarea problemelor face ca, la data de 28 octombrie, numărul persoanelor cărora le-a încetat plata ajutorului de şomaj să se ridice la 47525 persoane din care 54% femei. Majoritatea (84,45%) dintre aceste persoane sunt munci-

tori, ponderea celor cu studii medii şi superioare fiind mult mai mică (11,87% şi, respectiv, 3,68%).

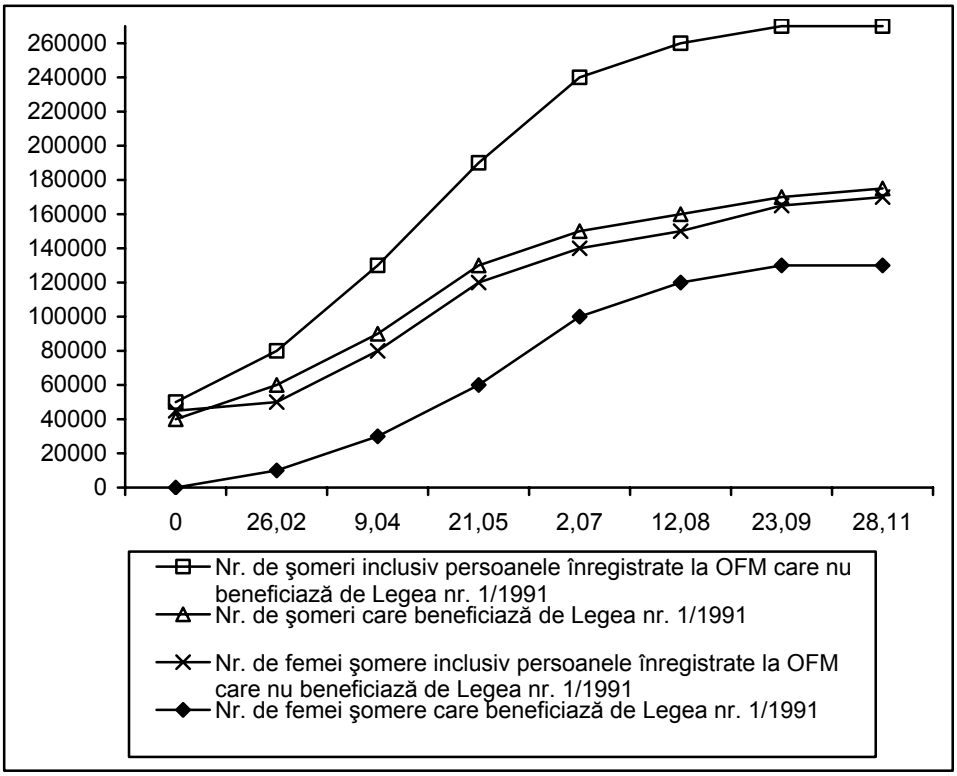

Figura nr. 5.5. Evoluția numărului de şomeri în România în perioada 26 februarie-28 octombrie 1991

O situație mai deosebită o prezintă inginerii şi subinginerii şomeri proveniți în special în urma "restrângerilor" de activitate ale multor institute de cercetare-proiectare care cu greu mai pot supraviețui.

Datele prezentate, referitoare la numărul şi evoluția în dinamică a şomerilor şi la structura acestora pe categorii de calificare şi pe unele meserii şi profesii, deşi sugestive, nu sunt suficiente, în opinia noastră, pentru conturarea dimensiunilor şomajului. Şi aceasta nu numai pentru că sunt surprinse o serie de aspecte cum ar fi, de exemplu, şomajul de subutilizare ci, în special, datorită faptului că aspectele structurale de fond nu pot fi încă relevate.

Acestea au în vedere faptul că problema şomajului se pune în mod diferențiat în cadrul sectoarelor şi ramurilor economiei naționale. Pe de o parte, unele sectoare vor trebui restructurate şi vor trebui să-şi schimbe configurația (sectorul secundar va elibera persoanele din ramurile sale tradiționale, iar pe

de altă parte, alte sectoare (terțiarul) se vor dezvolta, putând astfel "primi"o parte din persoanele disponibilizate. Este necesară tratarea şi diagnosticarea diferențiată a şomajului de la o ramură la alta căci, dacă diagnosticul este pus corect, atunci şi tratamentul poate fi adoptat ca atare, neexistând remedii unice, general valabile. Într-un fel se pune problema în ramurile care nu au desfacerea asigurată şi în cu totul alt mod în cele pentru care cererea de bunuri este mare dar care nu-şi pot asigura o ritmicitate în aprovizionare (este cazul majorității ramurilor aparținând domeniului bunurilor de larg consum: industria alimentară, textilă, confecții ş.a.). O astfel de analiză nu este însă uşor de făcut, întrucât ea se află în zona de contact dintre piața muncii şi celelalte piețe, depinzând de starea lor. Corelația cea mai evidentă este aceea dintre piața muncii şi piața bunurilor care, în funcție de starea în care se află (amândouă în dezechilibru datorat fie excesului de ofertă, fie celui al cererii; una în echilibru, cealaltă nu) generează tipuri diferite de şomaj, aşa cum am relevat în paragraful 5.1. O astfel de analiză a fost prezentată şi în capitolul 1 în tabelele nr. 1.1 şi 1.2, unde s-a relevat relația de interdependență existentă între piața muncii şi piața bunurilor.

Tabelele relevă nu numai diversitatea tipurilor de şomaj (cauzat de insuficiența cererii sau ofertei agregate sau de neconcordanța dintre cerințele locului de muncă şi oferta de muncă insuficient calificată), dar şi faptul că dezechilibrul dintre cererea şi oferta de muncă nu poate fi analizat doar în perimetrul pieței muncii. Iar în realitate lucrurile sunt mai complicate, datorită existenței, în paralel cu sectorul real a celui financiar (piața capitalului şi a monezii). Este evident că, în fața unei astfel de situații, şi modalitățile de atenuare a şomajului vor trebui abordate diferențiat şi că, oricum, datorită complexității fenomenului, ele depăşesc cadrul pieței muncii, o mare parte dintre măsuri fiind, de fapt, măsuri care au în vedere atenuarea dezechilibrelor macroeconomice şi, implicit, a şomajului.

Aceasta nu înseamnă însă că rolul salariatului (ca preț al muncii) de reglator al pieței muncii pierde din semnificație. La nivel microeconomic el este unul dintre cele mai importante mecanisme care poate facilita sau, dimpotrivă, inhiba întâlnirea cererii cu oferta de muncă. Dar, în prezent, în România atât structurile concurențiale, cât şi partenerii sociali sunt abia la început. Numeroasele revendicări salariale au făcut ca, nu de puține ori, "negocierile" să se desfăşoare mai mult sub presiunea străzii. Or, în astfel de condiții, salariile nu au funcționat ca un mecanism de amortizare a tensiunilor între cererea şi oferta de muncă.

În prezent, indexarea salarială aplicată pentru protecția cumpărătorilor față de escaladarea spiralei inflație-preț (figura nr. 5.6) a adâncit şi mai mult decalajul dintre salarii şi rezultatul muncii. S-a ajuns la o sporire fără precedent a costurilor indirecte, prin preluarea unei părți a protecției sociale de către societățile comerciale. Acest lucru se constituie de fapt într-o puternică sursă de

blocaj şi de ineficienţă, unităţile sporind preţurile şi transferând creşterea costurilor asupra consumatorilor (figura nr. 5.7).

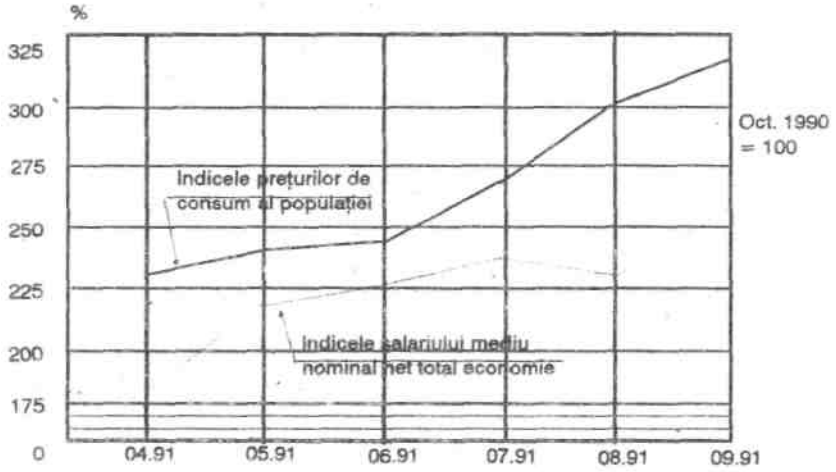

Figura nr. 5.6. Indicii preţurilor de consum al populaţiei şi al salariului mediu nominal net pe economie

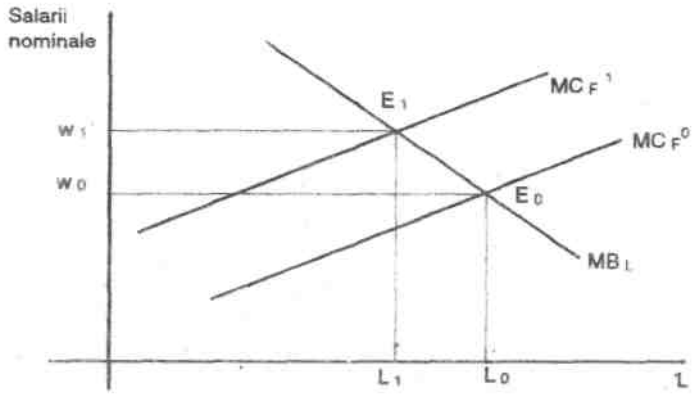

Figura nr. 5.7. Pierderea de eficienţă a societăţilor comerciale datorată sporirii costurilor salariale

Sporirea salariilor nominale de la W_0 la W_1 are ca efect creşterea costurilor marginale ale firmei, redată în grafic prin mutarea în sus a curbei costurilor marginale de la MC_F^0 la MC_F^1. Punctul de echilibru se regăseşte la intersecţia dintre curba beneficiarului marginal şi a costului marginal (egalitatea dintre acestea fiind – aşa cum am relevat în paragraful 5.1 condiţia maximizării profi-

tului). Cum, practic, sporirea costurilor marginale a avut loc pe seama cheltuielilor indirecte, beneficiul marginal obținut de firmă de pe urma serviciilor de muncă fiind acelaşi (MB_L), rezultă o mutare a punctului de echilibru de la E_0 la E_1, ceea ce provoacă o reducere a persoanelor angajate ($L_1<L_0$) generând o pierdere de eficiență, redată în grafic prin triunghiul roşu. Iar pierderile de eficiență sunt şi mai mari dacă, în plus, numărul de personal nu se modifică sau se modifică foarte puțin (societățile comerciale încearcă încă să-şi mențină personalul). Aceste pierderi de eficiență au, la rândul lor, efecte propagate în întreaga economie generând gâtuiri şi blocaje greu de stăpânit şi amplificând – ca urmare a transferării sporirii costurilor asupra consumatorilor – accelerarea inflației.

Considerăm că, cel puțin pentru perioada de tranziție, neimplicarea statului lăsând totul pe seama mecanismelor autoreglatoare ale pieței – poate avea urmări nedorite. Simpla intervenție indirectă – prin politici monetare sau fiscale – nu este suficientă. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, în opinia noastră şomajul abia de acum înainte devine tot mai alarmant, aspect care îl vom pune în evidență în continuare.

5.3.2. Unele tendințe manifestate pe piața muncii în România

Şomajul tinde să se amplifice în proporții îngrijorătoare care, coroborate cu coexistența unor rate înalte ale inflației, pot accentua dezechilibrele macroeconomice şi starea de criză a economiei, înrăutățind şi mai mult calitatea vieții majorității populației. Când afirmăm acest lucru avem în vedere, în principal:

A. **Evoluția ascendentă a ofertei de muncă**, ca urmare a acțiunii concertate a următorilor factori:

A.1. **factorii demografici** care, potrivit estimărilor Institutului de Economie Națională[1], vor avea ca efect, pentru perioada 1991-1995, un spor net demografic de cca 350-500 mii persoane anual. Factorul demografic se constituie practic într-o variabilă cvasicontrolabilă a sistemului, întrucât cumulează evoluțiile fenomenelor şi proceselor anterioare care au un efect retardat şi de durată asupra ofertei de muncă.

A.2. **disponibilizările de populație, ca urmare a ajustărilor structurale** care au în vedere restructurarea, retehnologizarea şi eficientizarea economiei care vor genera o adâncire şi agravare a dezechilibrelor macroeconomice în general şi a celor de pe piața muncii, în special, declanşând un "şomaj structural" de proporții;

A.3. **accentuarea distorsiunilor provocate de apariția** pe piața muncii a unor noi categorii populaționale (de exemplu, casnicele) sau a unui număr în creştere al absolvenților care deja se confruntă cu serioase probleme.

---

[1] A se vedea în acest sens, *Oferta de muncă în România în perioada 1990-2005*, în "Mecanisme şi politici de ocupare a forței de muncă şi combatere a şomajului", studiu IEI, 1990, p. 101-125.

B. **Limitarea sau chiar reducerea în continuare a cererii de muncă**, pe fondul dificultăților existente, legat de criza investițiilor şi a exporturilor cu efecte directe asupra reducerii cererii de muncă. Considerăm că oprirea imediată a declinului producției reprezintă cheia succesului în stabilirea şi apoi în relansarea economică, numai astfel putându-se spera ca, în viitor, să poată fi create noi locuri de muncă, deci să se înregistreze uşoare creşteri ale cererii de muncă.

C. **Agravarea dezechilibrului de pe piața muncii**, prin mărirea decalajului dintre oferta în creştere şi cererea limitată şi chiar în scădere a forței de muncă (figura nr. 5.8).

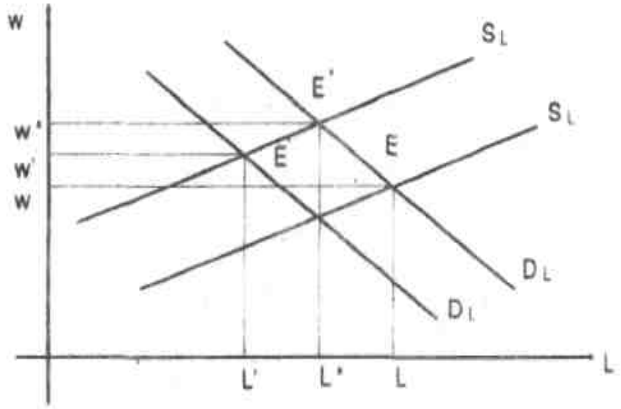

Figura nr. 5.8. Agravarea şomajului ca urmare a decalajului dintre ofertă şi cererea de forță de muncă

Astfel, dacă am presupune, de exemplu, că pornim dintr-un punct de echilibru E care corespunde unui salariu W şi unui număr L de lucrători, atunci o sporire a ofertei de muncă prin mutarea acestei curbe de la S_L la S, are ca efect o reducere a numărului de lucrători (de la L la L'' dacă cererea cunoaşte un regres). Pe scurt, o creştere a şomajului.

Salariul este departe de a putea îndeplini funcția de regulator al pieței muncii, mai ales în condițiile în care se remarcă o îndepărtare a lui, într-o tot mai mare măsură, de nivelul productivității muncii şi al prețurilor, pe fondul adâncirii decalajelor dintre prețurile bunurilor şi serviciilor (inclusiv a salariului ca prețul muncii) şi cele ale bunurilor de consum, pe de o parte şi între rezultatele muncii şi veniturile obținute din muncă (ca urmare a sporirii costurilor indirecte ale muncii) pe de altă parte.

În aceste condiții apare necesară evidențierea altor mecanisme care să permită atenuarea dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă cu efecte benefice asupra reglării macroeconomice de ansamblu.

5.3.3. Modalități de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă în România în perioada de tranziție

Dezechilibrele pieței muncii coexistă alături de alte dezechilibre macroeconomice (reducerea cererii de muncă rezultând, de fapt, din dezechilibrele mai ample manifestate în sectorul real între cererea şi oferta agregată şi, în acelaşi timp, din cele care apar în sectorul financiar ca urmare a dezarticulărilor dintre oferta şi cererea de monedă) şi accentuează, la rândul său, aceste tensiuni, prin dereglementările pe care le propagă la nivel economic şi social. Piața muncii este cea mai imperfectă şi tensionată dintre piețe care acumulează şi imperfecțiunile altor piețe. Este poate şi motivul pentru care, de-a lungul timpului, în studierea dezechilibrelor macroeconomice, piața muncii a ocupat un loc important.

Considerăm că, pentru evidențierea principalelor mecanisme de atenuare a dezechilibrului dintre cererea şi oferta de muncă, este necesară parcurgerea următoarelor etape:

1. definirea şi conceptualizarea unui model de ocupare, formare şi utilizare a forței de muncă (prin reținerea din teoriile şi modelele economice existente a ceea ce se poate insera pe fundalul realităților şi al modelului cultural românesc);
2. analiza situației reale existente şi diagnosticarea stărilor de dezechilibru apărute între cererea şi oferta de muncă. Aceasta permite conturarea elementelor definitorii ale unei politici active de ocupare (cu rol curativ, care să contribuie la stabilizarea economică) şi, respectiv, de ajustări structurale anticipativ – prospective cu rol profilactic, care să asigure mobilitatea necesară celui mai important factor de producție, având astfel un rol activ în relansarea economică. Se are în vedere, în acest sens, ca, pe termen lung, să se realizeze şi o "modelare" psihoatitudinală care să dea conținut dimensiunii culturale a reformei, prin cunoaşterea şi înțelegerea de către cea mai mare parte a populației a legilor şi mecanismelor specifice economiei de piață;
3. conturarea unor mijloace şi instrumente menite să demonstreze tensiunile şi dezechilibrele macroeconomice în general (A) şi, respectiv, dezechilibrele de pe piața muncii (B). Aceste instrumente trebuie să se subordoneze obiectivelor strategice ale politicii active de ocupare.

A. Principalele măsuri de atenuare a dezechilibrelor macroeconomice cu efecte propagate asupra reducerii dimensiunilor şomajului au în vedere, în principal:

a. **politicile orientate spre stimularea ofertei agregate**, în vederea opririi de urgență a dezechilibrului producției, cu efecte propagate directe asupra modificării coordonatelor legăturii existente între dinamica producției, cea a productivității muncii şi cea a angajării. Pentru creşterea elasticității ofertei de produse, menite să diminueze dezechilibrele manifestate pe piața bunurilor şi serviciilor între oferta limitată şi cererea mult mai mare, este necesară punerea

în funcțiune a structurilor concurențiale ale pieței şi accelerarea privatizării, care să facă posibilă demonopolizarea şi manifestarea autonomiei decizional-funcționale a agenților economici;

b. **politicile orientate preponderent spre cerere**, şi anume:

- susținerea de către guvern (prin credite sau prin stimularea investitorilor străini) a relansării investițiilor, ca principal catalizator al stabilizării şi revigorării economiei, capabili să genereze şi noi locuri de muncă. Accelerarea procesului de privatizare;
- reducerea deficitului balanței comerțului exterior, în principal prin stimularea exporturilor, care, alături de investiții, reprezintă una dintre cele mai dinamice componente ale cererii agregate. În plus, adâncirea interdependențelor din economia mondială va face necesară, în contextul trecerii la convertibilitatea leului, stăpânirea, pe cât posibil, a inflației importante, care poate avea repercusiuni negative asupra monedei naționale contribuind la devalorizarea acesteia;
- promovarea, cu sprijinul Băncii Naționale, unei politici monetare şi de credit care să determine alocarea resurselor financiare spre sectoarele economice care creează locuri de muncă, inclusive prin acordarea de credite şomerilor care manifestă dorința de a se lansa în activități pe cont propriu.

Trebuie însă precizat că, deşi, politica monetară restrictivă, este o măsură antiinflaționistă, ea poate fi în acelaşi timp nestimulativă, conducând la stagnare, recesiune şi, implicit, la şomaj;

- folosirea politicii fiscale ca instrument de stimulare, a agenților economici prin scutiri sau reduceri de taxe în cazul acelor agenți care sunt dispuşi să investească şi care, astfel, vor crea noi locuri de muncă. Proiectul de buget pe anul 1992, care urmează să fie prezentat în Parlament, prevede menținerea în limite admisibile a deficitului bugetar coroborată cu introducerea taxei pe valoarea adăugată şi cu schimbarea aportului diferitelor surse fiscale la formarea veniturilor bugetare.

c. **promovarea unei politici de venituri** care să simplifice, pe cât posibil, corelația dintre salarii şi prețuri, dând o nouă dimensiune şi dezvoltare pieței muncii. În acest sens se are în vedere dezvoltarea unui sistem al negocierilor collective care să susțină flexibilizarea salariilor şi corelarea lor cu dinamica productivității muncii. În acelaşi timp, considerăm necesară trecerea de la sistemul compensațiilor fixe la indexarea curentă care să asigure corelarea creşterii veniturilor şi prețurilor.

B. Mecanisme de reglare şi de flexibilizare a pieței muncii pentru atenuarea dezechilibrelor dintre cerere şi ofertă.

Statul va trebui să se implice în mod direct în perioada de tranziție pentru asigurarea organizării, reglării şi flexibilizării pieței muncii, facilitând întâlnirea

cererii cu oferta de muncă şi atenuarea dezechilibrelor de pe această piață prin:

- perfecționarea sistemului informațional prin trecerea la utilizarea anchetelor selective prin sondaje organizate pe lângă menaje. În acelaşi timp, deşi, structura şi dotarea oficiilor de forță de muncă s-a îmbunătățit prin dotarea lor cu terminale şi personal de specialitate informatică considerăm că, în continuare, sistemul informațional va trebui să fie modernizat astfel încât să poată furniza operativ informații cât mai complete;
- mai buna organizare a partenerilor sociali (sindicate, organizații patronale) şi constituirea unor organisme având un important rol în reglementarea relațiilor de muncă;
- dezvoltarea la nivel local a unor lucrări de utilitate publică, care să poată oferi, pe termen scurt, unele posibilități de ocupare;
- sprijinirea, prin diferite pârghii, a mobilității teritoriale şi profesionale a forței de muncă prin acordarea unor ajutoare financiare în cazul mutării într-o altă localitate (indemnizație de transfer, suportarea unora din cheltuielile implicate de căutarea unui loc de muncă într-o altă zonă a țării, cât şi a cheltuielilor de transport) sau atunci când se schimbă calificarea (această măsură are valabilitate şi pe termen scurt, dar ea va trebui să fie avută în vedere şi pe termen mediu şi lung);
- sprijinirea unor programe de recalificare şi de reconversie profesională a şomerilor sau a potențialilor şomeri (inclusiv programe speciale pentru şomerii care doresc să se lanseze în activități pe cont propriu). Precizăm însă, că atâta vreme cât cererea (actuală şi viitoare) de muncă nu este încă bine conturată, datorită degringoladei generale existente în unitățile economice care, de multe ori, aproape că nu mai pot preciza ce vor produce "mâine"... este dificil de stabilit concret care vor fi nevoile de formare ale forței de muncă. Este însă absolut necesară introducerea, pentru toate categoriile de populație, a unor modele speciale de cursuri care să conțină noțiuni elementare legate de economia de piață;
- flexibilizarea programelor de lucru şi trecerea la reglementarea unor durate medii lunare sau chiar anuale de lucru. În acelaşi timp, este necesară şi utilizarea unor forme atipice de muncă (contracte de muncă pe perioadă nedeterminată, munca sezonieră, lucrul în timp parțial – eventual prin ataşarea unei componente de formare ş.a.) prin care, pe termen scurt, se mai pot reduce dimensiunile aşa-numitului "şomaj fricțional" (conjunctural).

Promovarea unei politici active de ocupare face încă absolut necesară pregătirea cadrului necesar implementării, pe termen mediu şi lung, a unor măsuri care să fie cu adevărat "tămăduitoare" şi chiar "profilactice" față de

acest grav dezechilibru al pieței muncii – şomajul. Politicile structurale vor avea un cuvânt hotărâtor de spus în reducerea dimensiunilor şomajului. În acest sens considerăm că, pe termen mediu şi lung, va fi necesară o regândire a sistemului instructiv – educativ în ansamblu, prin încercarea de revizuire a conținutului programelor şi manualelor şcolare, cât şi a metodelor şi tehnicilor de învățare care să deschidă premise favorabile "învățării inovatoare", permițând astfel preponderența strategiilor anticipativ-prospective de întîmpinare şi de aşteptare "pregătită" a viitorului, comparativ cu simpla "reacție" de adaptare postfactum care, oricât ar fi de "percutantă", rămâne totuşi doar o "soluție" pe termen scurt. Dar, flexibilizarea funcțională a forței de muncă riscă să devină "un vis frumos...", practic nerealizabil pe termen lung dacă nu este precedat de o relansare economică care să "ceară" calificări superioare şi care să poată da, în timp, "repere precise" ale nevoilor de formare. Ajustările structurale profunde ale economiei şi, în conexiune cu acestea, ale forței de muncă, sunt singurele care realmente pot atenua dezechilibrele macroeconomice şi, respectiv, dezechilibrele pieței muncii.

Chiar dacă, în prezent, anumite dezechilibre macroeconomice (inflația, grava penurie de bunuri şi servicii "accesibile" majorității populației şi, implicit, puternica "polarizare" a societății româneşti în "bogați" şi "săraci") par de "nestăpânit, cheia magică nu se află nici în creditele externe şi nici în investițiile străine directe oricât de importante ar fi acestea. "Cheia" dezechilibrelor macroeconomice în general, a situațiilor "critice", de criză, se află, în opinia noastră, tot în mâna oamenilor, care – dacă sunt stimulați corespunzător, pot găsi – de la caz la caz, soluții. De altfel – aşa cum subtil remarca J. Naisbit "...timpul prin care trece societatea în general" "...este timpul dintre paranteze, dintre ere, care, deşi atât de frământat, este plin de posibilități. Căci, dacă vom reuşi să transformăm incertitudinea în prietenul nostru, atunci vom realiza mult mai multe lucruri decât în epocile stabilite...". Este însă tot atât de adevărat că emulația creatoare nu vine de la sine şi că statul, cel puțin pentru perioada de tranziție, nu se poate mulțumi în "contemplarea" dezechilibrelor. El are, pentru moment, un rol hotărâtor în "stăpânirea" dezechilibrelor macroeconomice, simplul intervenționism prin politici indirecte nefiind nici pe departe suficient.

Capitolul 6

DEZECHILIBRE ECONOMICO-FINANCIARE ŞI UNELE MODALITĂȚI DE REDRESARE

Trecerea la înfăptuirea reformei economice a condus şi la apariția unor fenomene nedorite precum:

- inflația;
- şomajul;
- tendințele de gigantism în dimensiunea întreprinderilor;
- apariția unui blocaj financiar în economia națională.

Ieşirea din această stare presupune înainte de toate, cunoaşterea cauzelor care au dus la apariția acestui blocaj, conştientizarea unor fenomene şi procese economice, precum:

- inflația;
- impozitele şi taxele (tratate în directă legătură cu bugetul de stat);
- asistența financiar-valutară externă;
- convertibilitatea monedei naționale.

Toate acestea, într-o formă succintă, desigur, împreună cu unele modalități de redresare, au fost tratate în acest capitol.

6.1. Considerații asupra blocajului economic actual

În reforma economică de la noi din țară s-a pornit de la un program generos, caracterizat printr-o gândire de factură neoliberală, dar, în ciuda tuturor acțiunilor şi demersurilor întreprinse, s-a ajuns în momentul de față la un blocaj financiar-valutar dificil de depăşit, cu repercusiuni asupra resurselor de constituire a bugetului statului şi balanței de încasări şi plăți externe.

6.1.1. Blocajul financiar valutar

Atunci când au fost demarate primele acțiuni ce țineau de reformele economice preconizate, a existat aproape o unanimitate în ceea ce priveşte necesitatea reformelor şi a căilor de urmat, situație mult diferită în prezent, când starea inflaționistă şi pauperizarea categoriilor populației, neprotejate îndeajuns printr-o asistență socială adecvată noilor condiții intervenite în urma liberalizării prețurilor, au condus la accentuarea dificultăților economice cu care se confruntă țara noastră. Inițial s-a pornit de la premise că programul de reformă se va derula după o “formulă în care costurile sociale ale tranziției către

economia de piață să fie acoperite concomitent cu producerea lor" şi aceasta sub rezerva retehnologizării şi a rentabilizării fiecărui sector economic şi a fiecărei unități economice în parte. S-a susținut că există posibilitatea reală a "începerii acoperirii costului social odată cu tranziția". Şi aceasta, în condițiile în care se credea că nivelul de trai nu va scădea ci, dimpotrivă, va atinge, în chiar cursul tranziției, la indicatorii de bază, nivelul mediu european.

În momentul de față, în economie s-a creat un blocaj financiar aproape de 800 miliarde lei (sumă de două ori mai mare decât bugetul pe anul 1991). Schimburile comerciale au fost parțial sistate, mărfurile fiind blocate în depozite, nu există bani pentru efectuarea plăților (fiecare producător, deoarece nu-şi vinde mărfurile produse, nu are încasări pentru a plăti, la rândul său, furnizorii). În blocaj sunt cuprinşi atât agenții economici rentabili, cât şi cei falimentari. O intervenție pentru deblocarea actualei situații financiare ar însemna, de fapt, o inechitate pentru cei rentabili care sunt victime ale sistemului financiar-valutar defectuos, şi nicidecum a propriei activități. Într-o economie concurențială normal ar fi ca din acest blocaj să iasă întreprinderile şi agenții economici (particulari sau de stat) cu adevărat rentabili. Însă, Banca Națională a efectuat o deblocare doar pentru a repune în circulație unele obiective, în special comerciale, prioritare pentru economia națională. Actualul blocaj economic ar putea duce la depistarea agenților economici nerentabili. Deoarece au fost alocate credite mici în raport cu necesitățile, vor avea de suferit, din păcate, şi agenții economici rentabili, întrucât deblocarea nu a fost posibilă numai cu aceste sume. Agenții economici cu o situație financiar – valutară la limita rentabilității au început să funcționeze cu pierderi, datorită reducerii activității ca urmare a blocajului, sporind astfel pierderile pe economie. Nu au fost avute în vedere distinct posibile falimente şi acțiunile bursiere – adevăratele "filtre" pentru cei ineficienți. Deşi liberalizarea prețurilor s-a făcut pentru rentabilizarea tuturor întreprinderilor, deoarece n-a fost precedată de o autentică privatizare, nemaivorbind de faptul că liberalizarea s-a făcut doar în sensul dublării sau triplării nivelului general al prețurilor, rezultatele au fost contrare aşteptărilor şi speranțelor. De asemenea, liberalizarea, ducând la mascarea pierderilor a diminuat mult şansele de depistare a agenților economici falimentari. Toate acestea au avut loc pe seama consumatorilor care au fost nevoiți să suporte aceste creşteri de prețuri fără o creştere egală a salariilor. În felul acesta, prin liberalizare nu s-a făcut nimic pentru creşterea eficienței agenților economici, iar multe întreprinderi falimentare şi-au putut acoperi cheltuielile de producție existente la nivelul unor prețuri de livrare excesiv de mari. Acest procedeu nu are nimic de-a face cu economia de piață, fiind de fapt unul de monopol al producătorilor. Deci, în loc să fie depistate unitățile economice nerentabile şi care, pentru a nu fi deocamdată închise, ar fi fost ajustate – eventual doar pentru redresarea acelor activități pe care le puteau presta în mod eficient – sprijinind astfel regenerarea de ansamblu a economiei, au primit "cale liberă" atât unitățile prospere, cât şi cele falimentare, la fel cum se proceda şi înainte, ineficiența fiind generalizată în întreaga economie. Unitățile nerentabile au stabilit astfel de prețuri încât în

foarte scurt timp şi fără niciun efort au devenit "eficiente", transferându-şi pierderile în circuitul economic național. Pierderile s-au amplificat, căci în caruselul întreprinderilor ineficiente au intrat în prezent şi acei agenți economici la limita eficienței şi care, trebuind să suporte pierderile altora, au devenind de fapt nerentabili.[1]

În momentul de față, pentru țara noastră, de o însemnătate aparte se bucură găsirea unor modalități şi variante de stabilire a unor strategii financiar-monetare apte să asigure deblocarea mecanismului financiar-valutar actual.

Transformările apărute pe filiera nevoi sociale – producție materială – satisfacerea cererii sociale au generat unele anomalii, ca de pildă:

- neglijarea producției interne de mărfuri şi servicii şi apelarea în proporție excesiv de mare la satisfacerea necesarului intern de pe piața mondială, în special de către agenții economici particulari, care au concurat statul prin prețuri mai scăzute, dar care, pentru populație, au fost deosebit de ridicate;
- neutilizarea în proporție exagerată a propriilor capacități şi a forței de muncă, deşi au fost asigurate salariile pentru întreg personalul muncitor;
- creşterea tendinței de eludare fiscală din partea agenților economici, datorită stabilirii unor taxe şi impozite excesive şi al existenței unui sistem financiar de control neadecvat cerințelor de cunoaştere a veniturilor reale realizate de întreprinzători.

O problemă cu care se confruntă economia, în general, şi industria, în particular, se referă la disfuncționalitatea actualului mecanism economico-financiar, care a fost neglijat în aşa măsură în cursul perioadei actuale, încât pârghiile economico-financiare şi unele instrumente monetar-bancare specifice nu mai pot să-şi îndeplinească funcțiile economice în forma actuală. Elaborarea cadrului financiar – valutar trebuie gândită atât la nivelul unităților economice cât şi la nivelul întregii economii ținând seama de implicațiile modificărilor care survin în procesul restructurării, atât într-o perspectivă apropiată cât şi într-una mai îndelungată, pentru asigurarea flexibilității proceselor de restructurare.

6.1.2. Dezechilibre în structura dimensională a întreprinderilor

Într-o economie armonios echilibrată o deosebită importanță o joacă proporția între întreprinderile mari şi cele mici. Derivând din cadrul specific al celor

[1] Aşa, de exemplu, dacă o întreprindere care realiza un produs unicat în economia națională, producea în pierdere, după liberalizare şi-a stabilit un preț de livrare de aşa manieră încât să-şi recupereze şi pierderile datorate proastei gestiuni. Şi o face în continuare, fiind furnizor unic, iar beneficiarii produsului respectiv sunt obligați să accepte orice preț, neavând resurse valutare pentru achiziție din import. Se vinde astfel acest produs la un preț care va fi suportat greu de beneficiarii ale căror produse nu au în structura costurilor o pondere mare cu acest subansamblu, deoarece aceştia nu-şi pot majora prețurile peste limita în care produsele lor devin nevandabile (neexportabile).

două categorii de întreprinderi în complexul economic național, această proporție influențează esențial raportul între cerere şi ofertă. Astfel, întreprinderile mici au un rol important în flexibilizarea economiei naționale, în diversificarea sortimentală a produselor realizate şi în ocuparea forței de muncă. În acelaşi timp, întreprinderile mici utilizează cu eficiență factorii de producție în sectoare în care scara producției are un rol determinat. Din aceste roluri diferite în sistemul economic rezultă complementaritatea celor două tipuri de întreprinderi în cadrul proceselor productive.

În economiile țărilor dezvoltate, pe fondul concentrării capitalurilor şi descentralizării proceselor de producție, întreprinderile sunt, în general, de mici dimensiuni. Astfel, dimensiunea medie a unei întreprinderile industriale în SUA, este de 57 de angajați, în Marea Britanie de 45 de angajați, iar în Franța de 75 de angajați[1]. În Marea Britanie, 90% din întreprinderile industriale aveau sub 100 de angajați, numai 25% din întreprinderi având peste 500 de angajați. În SUA, 70% din întreprinderile de mari dimensiuni din activitatea industrială funcționau în industria autovehiculelor, iar 2% în industria chimică. Aceste cifre confirmă rolul micilor întreprinderi în sistemul industrial, mai ales în prezent, când tehnicile de producție au devenit tot mai automatizate.

În țara noastră, în condițiile centralizării excesive, s-a dezvoltat o largă rețea de întreprinderi de mari dimensiuni, inclusiv în domenii industriale (textile, confecții, încălțăminte etc.), pretabile micilor întreprinderi. La nivelul anului 1989, peste 90% din întreprinderi aveau peste 500 de angajați[2]. În consecință, diminuându-se rolul micilor întreprinderi în activitatea industrială aceasta a avut consecințe nefavorabile asupra flexibilității economiei naționale la conjunctura de pe piața internă şi cea externă. S-a produs astfel un dezechilibru în economia națională cu consecințe de lungă durată asupra posibilității mobilizării tuturor resurselor necesare. Prin intermediul Decretului 54/1990, s-a căutat să se ofere mai multă libertate de acțiune spiritului întreprinzător în înființarea unor mici întreprinderi. Urmare a acestui decret, au apărut în țara noastră peste 16 mii de mici întreprinderi. Dar lacunele acestui decret au făcut ca majoritatea acestor mici întreprinderi să se înființeze în sfera serviciilor şi mai puțin în activitatea industrială. Iată de ce dezechilibrele din perioada centralizării excesive mai persistă încă în domeniul industrial.

Dezechilibrele în structura dimensională a întreprinderii se reflectă într-un raport neechilibrat între cerere şi ofertă. Întreprinderile mici produc bunuri în serii reduse care nu pot fi realizate de marile întreprinderi. În lipsa întreprinderilor mici apar pe piață dezechilibre între cerere şi ofertă la produsele realizate de acestea. Penuria de astfel de bunuri nu poate fi atenuată prin alte mijloace economice. Aceste dezechilibre între cerere şi ofertă pot fi reglate prin apariția unor mici întreprinderi care să preia producția unor bunuri de strictă necesitate.

---

[1] Calcule efectuate după *Yearbook of Industrial Statistics 1990*, United Nations, New York, 1991.

[2] *Anuarul statistic al României, 1989*, Comisia Națională de Statistică, Bucureşti, 1990.

Dezechilibrele mai apar şi datorită transformării marilor întreprinderi în adevărate monopoluri pe piața internă. Datorită lipsei concurenței pe piața internă întreprinderile mici au o poziție de monopol care se răsfrânge asupra echilibrului între cerere şi ofertă prin prețurile practicate, calitatea necorespunzătoare a produselor fabricate, asigurarea cantitativă a populației şi unităților economice cu bunurile respective. Ca o reflectare a celor afirmate stau mărturie efectele nefavorabile ale liberalizării prețurilor prin scumpirea uneori nejustificată a acestora de către producătorii autohtoni. Şi în acest caz o importanță deosebită o poate avea crearea unor mici întreprinderi cu profil asemănător ceea ce ar facilita concurența. Prin prețurile de regulă mai mici practicate de întreprinderile de dimensiuni mai reduse se va crea o circulație pe piață cu consecințe favorabile asupra raportului între cerere şi ofertă.

Dezechilibrele între cerere şi ofertă datorate raporturilor neechilibrate în structura dimensională a întreprinderilor au la bază aria de cuprindere diferită a celor două tipuri de unități economice. Astfel, întreprinderile mici produc, de regulă, în serii mai reduse de fabricație, în timp ce întreprinderile mari îşi realizează produsele în serii mai mari.

În al doilea rând, dezechilibrele în structura dimensională a întreprinderilor se reflectă în lipsa concurenței pe piața internă. Aşa cum am mai menționat, marile întreprinderi se transformă în adevărate monopoluri pe piața internă cu consecințe asupra fixării prețurilor şi impunerii condițiilor de comercializare a produselor. Competiția pe piața internă presupune existența mai multor întreprinderi producătoare a aceluiaşi bun sau a unor bunuri substituibile. Or, din acest punct de vedere existența unor întreprinderi mici care să producă aceleaşi bunuri sau bunuri substituibile ar asigura condiții prielnice unor concurențe reale pe piață a producătorilor. Lipsa competiției pe piața internă conduce la fixarea arbitrară a prețurilor precum şi la degradarea calității produselor.

În al treilea rând, dezechilibrele în structura dimensională a întreprinderilor se reflectă în costurile ridicate ale retehnologizării. Este vorba de faptul că predominația marilor întreprinderi industriale face ca retehnologizarea să devină un proces costisitor cu o eficiență economică îndoielnică. Aceasta deoarece redotarea marilor întreprinderi industriale absoarbe sume uriaşe de bani, iar eficiența este grevată de lipsa de flexibilitate a acestora la condițiile în schimbare de pe piața internă. Tocmai de aceea, retehnologizarea în condițiile menținerii marilor întreprinderi devine un proces ineficient care trebuie evitat.

6.2. Aspecte privitoare la fenomenele inflaționiste

O consecință şi o cauză pentru dezechilibrele economico-financiare o constituie accentuarea fenomenelor inflaționiste şi deteriorarea mecanismelor de creditare.

I. Kornai considera că pentru stoparea inflației prima etapă necesară este conştientizarea importanței acesteia. În acest sens, el combate opinia, predominantă în rândurile partidelor din Ungaria, atât de guvernământ cât şi din

opoziție, de a trata inflația ca pe ceva inevitabil, cu care trebuie să te împaci (este citată declarația ministrului de finanțe ungur, L. Bélussi): "Pe de o parte, inflația este moştenirea politicii economice voluntariste anterioare şi reflectă dezechilibrele şi influențele existente. Pe de altă parte, inflația nu este decât febra naturală care însoțeşte restructurarea".

Inflația de care suferă țara noastră este cauzată în principal de crearea în exces a mijloacelor de plată şi de creşterea salariilor, mult superioară față de sporirea reală a productivității muncii, fenomene care se condiționează reciproc. Crearea de mijloace de plată excesive conduce la creşterea prețurilor, iar creşterea acestora antrenează după sine revendicări de salarii, însă acestea din urmă nu se pot finaliza decât prin crearea de noi mijloace de plată.

6.2.1. Modul de manifestare a inflației

Inflația este un fenomen specific economiei de piață, ea fiind rezultatul acțiunii legii cererii şi ofertei. Inflația[1] este considerată de mulți economişti ca fiind fenomenul economic cel mai de temut, "dezordinea dezordinelor". Ea se întinde de la un nivel acceptabil şi suportabil (care uneori este necesar) până la niveluri paroxiste ale hiperinflației, care pot distruge mecanismul economic al unei țări şi care nu poate fi controlată decât până la un moment dat. Cea mai teribilă hiperinflație, unică în întreaga istorie a lumii, s-a produs în Germania anilor 1920-1923[2], şi a fost soluționată într-un timp uimitor de scurt cu sprijin financiar extern, printr-o serie de măsuri preconizate de Hegelmar Schacht.

Trei sunt caracteristicile esențiale ale oricărei inflații: existența unui deficit bugetar, creşterea cantității de monedă emisă şi deteriorarea valorii monedei naționale în raport cu valutele forte.

Urmările, şi aşa grave, ale inflației sunt accentuate dacă în corelația bani-marfă producția de bunuri de consum scade față de masa monetară care poate rămâne constantă sau, datorită unor măsuri guvernamentale, îşi sporeşte volumul. Combaterea inflației trebuie făcută numai prin măsuri care să reducă cât mai mult efectele ei asupra nivelului de trai al populației.

În concepția lui Kornai, inflația nu este un dezastru natural; ea este creată de guverne sau de forțele politice din spatele lor şi numai acestea pot să-i pună capăt. Adoptând o viziune monetaristă, el arăta în 1986: "crearea banilor este, în final, în mâinile autorităților fiscale şi monetare, inflația predominând acolo unde guvernul o creează…." Totuşi, autorul nu face greşeala de a considera administrația drept singura inițiatoare/opritoare a procesului inflaționist.

---

[1] Inflația constă în sporirea cantității de bani aflați în circulație într-un ritm superior creşterii producției de bunuri de consum şi servicii. Apariția şi manifestarea inflației duce la reducerea puterii de cumpărare a banilor şi, în acelaşi timp, la creşterea prețurilor de consum, ceea ce înseamnă reducerea salariului real, deci a nivelului de trai a majorității populației.

[2] În noiembrie 1923, cca 1 kg de unt a costat 560 miliarde de mărci, iar un dolar era echivalent cu 4,2 trilioane mărci.

Inflația este în mâinile tuturor agenților economici care determină nivelul salariilor şi al prețurilor. În ultimă instanță, cetățenii vor deveni ei înşişi alimentatori ai procesului inflaționist, datorită "aşteptării inflaționiste", care acompaniază un proces de creştere a prețurilor. De la un anumit punct, această aşteptare începe să se autoalimenteze, să-şi devină suficientă sieşi. Astfel, dacă salariații aşteaptă o rată a inflației de 20%, ei vor lupta pentru o mărire a salariilor cu cel puțin acelaşi procent, ceea ce la rândul său va impune producătorilor o creştere cu 20% a prețurilor de desfacere etc. Totuşi, în această "piesă", rolul de prim solist îl are guvernul, cu atât mai mult într-o economie puternic centralizată, unde se exercită o puternică influență guvernamentală asupra prețurilor şi salariilor, sistemului de credit şi al investițiilor etc. În cele din urmă, guvernul controlează presa de tipărit bancnote şi el emite note adiționale (bonuri de trezorerie) datorită dorinței de a acoperi discrepanța dintre veniturile şi cheltuielile guvernamentale. Într-o economie cu un vast sector de stat, guvernul recurge la tipărirea de bancnote şi pentru a ține "pe linia de plutire" firmele nerentabile, care trebuie să-şi plătească salariații.

Inflația, prin deprecierea puterii de cumpărare a monedei, conduce la deprecierea economiilor populației şi a valorii creditelor acordate de creditori şi respectiv, la uşurarea achitării acestora de către debitori. Producția în special în unitățile cu ciclu de fabricație lung scade, producând falimente şi şomaj. Creditele devin scumpe pentru a menține dobânda peste rata inflației. Investițiile se diminuează, investitorii şi capitalurile migrează din sfera producției în cea a comerțului, multe activități productive fiind înlocuite cu cele speculative, mărfurile solicitate de populație constituind stocuri pentru acest gen de operații. Moneda se depreciază în ritm exponențial, fiind achiziționată valuta disponibilă de pe piața în vederea tezaurizării, ceea ce provoacă scurgerea peste graniță a venitului național fără echivalent corespunzător. Prelungirea politicii monedei naționale slabe[1] în raport cu valutele forte conduce, în cazul relansării activităților economice, la creşterea exporturilor.

Inflația denaturează multe raporturi sociale, ducând la modificarea considerabilă a repartiției veniturilor. Ea se produce, printre altele, prin deposedarea celor ce economisesc şi a pensionarilor, în folosul salariaților, precum şi prin deposedarea acelor salariați ale căror salarii nu cresc decât cu întârziere, în

[1] Declinul monedei noastre ieftineşte totodată prețul tuturor bunurilor şi proprietăților din România, acestea putând fi vândute cu mult sub valoarea lor reală. Continuarea mult timp a stimulării concurenței exporturilor pe această cale va duce în cele din urmă la un declin iremediabil, România devenind permanent o țară care exportă mână ieftină de lucru pe cheltuiala nivelului de trai pe plan intern. Ieşirea din această situație este o rețea deja clasică de asigurare a potențialului de concurență industrială pe baza fabricării mai eficiente a unor produse de calitate superioară şi promovării agresive a desfacerii acestora. Şocurile economice actuale trebuie să-i determine pe producătorii de articole finite să sporească productivitatea muncii, să ridice calitatea produselor, să reducă cât mai mult costurile şi să se bazeze într-o măsură mult mai mare pe management atât în producție şi în desfacere cât şi în finanțe-credit şi circulație monetară.

folosul celor care sunt în măsură să obțină creşterea salariilor mult înaintea altora. Acest tip de venituri precum şi orice alte feluri de câştiguri corespunzătoare unor false drepturi generate de mecanismul de credit şi de către inflație au fost definite de economistul francez Maurice Allais drept "venituri nemeritate".

În sistemul statistic actual, rata inflației în România nu a fost corect raportată în publicațiile oficiale, ea fiind mult mai mare decât cea indicată. Ar trebui ca în afara Comisiei Naționale de Statistică, care este un organ guvernamental, să mai fie creată o echipă de specialişti independenți, care să calculeze inflația reală.

Chiar dacă inflația reală s-ar fi situat la nivelul recunoscut oficial, aceasta tot ar fi constituit o gravă problemă, întrucât:

1. Inflația afectează nevoile întregii populații, care îşi vede economiile de o viață "topindu-se". Inflația procedează la o "redistribuire inversă", afectând în primul rând pe cei foarte săraci, pe pensionari, pe salariați. Puterea de cumpărare a alocațiilor pentru copii scade permanent. Cei care pierd primii sunt cei care nu dispun de suport organizatoric sau de influență politică, pentru a cere măriri de salarii, care să le compenseze pierderile, fie pe calea grevelor declarate, fie pe alte căi.

O aspră critică se cuvine adusă celor care propun programe de ajutor social, fără a pomeni nimic despre problema inflației, problemă cu care, de fapt, ar trebui să-şi înceapă argumentația căci nu cumva măsurile propuse de aceştia nu fac altceva decât să alimenteze în continuare inflația?

2. Inflația se opune scopurilor fundamentale ale reformei, făcând calculul economic imposibil. Prețurile încetează să-şi mai joace rolul de semnal. Astfel, dacă bunurile A şi B sunt substituibile, iar bunul A este mult mai ieftin decât B, în condițiile în care acesta nu poate fi ieftinit, este logic ca prețul lui A să crească. De regulă, se întâmplă însă ca, în cadrul procesului inflaționist, şi prețul lui B să crească, tocmai ca răspuns la creşterea lui A, fără nicio legătură cu logica economiei de piață. În cadrul acesteia din urmă, producția eficientă duce la faliment. Dar într-o economie inflaționistă, atât producția eficientă cât şi cea ineficientă sunt "justificate", dispărând procesul de selecție. Întreprinderile care au lucrat prost nu sunt niciodată silite să recunoască acest lucru, putând da vina oricând pe creşterea generală a costurilor. Chiar în sectorul privat, constrângerile bugetare sunt foarte slăbite de către inflația generalizată.

Problema nu este că lucrătorul ineficient cere prețuri mari, căci un sistem economic nu este compus din "sfinți", ci în faptul că procesul inflaționar creează bani în asemenea cantități încât clientul este dispus să plătească chiar şi serviciile de slabă calitate ale lucrătorului amintit. Acest proces este mult mai amplu în sectorul de stat al economiei naționale. Participanții sunt organele de stat pentru controlul prețurilor (care fixează prețurile oficiale), firmele producătoare, proprietate de stat (care au libertatea de a stabili prețurile pentru anumite produse), băncile comerciale (care creditează cu bani ai statului), Banca Națională (care reglează cantitatea de bani în circulație), Ministerul de Finanțe

(răspunzător de bugetul ale cărui cheltuieli depăşesc în permanență veniturile). Al şaselea – şi cel mai important agent – este însuşi guvernul şi forțele politice din spatele său. Fiecare din cei şase agenți îi "arată cu degetul" pe ceilalți cinci, condamnându-i că nu fac îndeajuns pentru a stăvili inflația, fără a realiza că sunt – cu toții – organele aceluiaşi stat, nefiind independenți unii de alții şi constituind ceea ce se cunoaşte ca fiind "sectorul de stat".

Cât timp proprietatea birocratică de stat rămâne predominantă în economie, vor fi imposibil de aplicat constrângeri ale "bugetului tare" asupra firmelor de stat. Aceasta în primul rând din cauze sociale. Statul, garant al unor locuri de muncă, este practic incapabil să decidă lichidarea în masă a unor posturi. Constrângerile bugetare, deja "moi", sunt "înmuiate" şi mai mult de inflație, astfel încât devine imposibil de stabilit care firme lucrează bine şi care nu. Numai unii dintre factorii de producție ar trebui să-şi crească costul, şi, în proporții diferite, pentru ca analiza să fie corectă. Analog, numai o parte a prețurilor de vânzare ar trebui să crească.

6.2.2. Inflația ca regulator al dezechilibrelor

În perioada de criză economică, inflația poate deveni un factor regulator, distrugând o parte din structurile anacronice, înlăturând unele blocaje şi dezechilibre. Liberalizarea prețurilor, aşa după cum s-a făcut la noi în țară, numai în sensul creşterii prețurilor – fenomen posibil în condițiile economiei de penurie – nu a avut nicio legătură cu cererea şi oferta, fiind mai degrabă un reflex al raportului de schimb leu-dolar. S-a produs deja o puternică polarizare a averilor în special pe cale speculativă, economiile populației migrând la comercianți. În această fază blocajul economico-financiar va fi rupt de către propria sa cauză – inflația, care dobândeşte un rol nivelator, cu acțiune inversă. Dacă prețurile cresc, să zicem de zece sau de douăzeci de ori, ca urmare a emisiunilor monetare fără acoperire, cel care deținea de pildă 1 milion de lei nu mai are de fapt decât 100000 de lei sau, respectiv, 50000 de lei, iar cel care nu are niciun leu nu pierde nimic. Când stocul de mărfuri se epuizează, capitalul speculativ rămâne fără obiect şi are loc o revigorare a sectorului productiv determinată de migrarea capitalului din sfera comerțului înspre activitățile productive.

Ieşirea din blocajul financiar actual (după unii de cca 600 mld. lei, după alții de 800 mld. lei) presupune atragerea în circuitul economic a circa 150-200 mld. lei. O mică parte din această sumă ar putea fi atrasă de la bugetul de stat, prin împrumuturi din străinătate şi prin mobilizarea unei părți din valuta tezaurizată la populație (după unele estimări de cca 1 mld. $). Dar acest lucru nu este cert că se va realiza în măsura cerută de situația concretă din economie, iar fondul comun de deblocare cu minimum 10% din încasări al agenților economici cu capital de stat nu are cum să soluționeze blocajul existent. Reforma monetară, deşi la prima vedere ar putea oferi o alternativă, nu a fost aplicată în nicio țară europeană antrenată în procesul tranziției. O soluție ar putea fi stimularea emisiunii monetare fără acoperire care să asigure fondurile necesare

creditării unităților blocate financiar, dar care au mai mult de încasat decât de plătit. Pe lângă deblocarea financiară s-ar produce o redistribuție indirectă a venitului național, o atenuare a polarizării averilor în dauna capitalului speculativ acumulat în multe cazuri pe căi ilicite.

În ceea ce priveşte protecția categoriilor sociale dezavantajate, aceasta ar putea fi obținută printr-o indexare a salariilor şi pensiilor nu de 32%, cât a fost prevăzut inițial, ci de o indexare calculată în aşa fel încât să restabilească puterea de cumpărare a populației, pe baza criteriilor economice şi sociale. Aceasta ar constitui adevărata protecție a cetățeanului dezavantajat lună de lună până în prezent, prin metode binecunoscute (liberalizări, acordarea de creşteri de salarii diferențiat în timp şi pe domenii de activitate, cronicizarea cererii şi supralicitarea ofertei în mediu de penurie) ceea ce nu ar fi, de fapt, decât o reîntoarcere a banilor la salariați şi pensionari printr-o operație speculativă în sens invers celei care a generat-o.

Indexarea nu opreşte inflația, fiind doar o cale de atenuare a consecințelor acesteia. Inflația fiind de fapt spirala creşterilor de prețuri, salarii şi a altor costuri se poate elimina prin "tăierea" acestei spirale şi prin stoparea reproducției cererii în exces. Indexarea se efectuează fie automat, prin menținerea salariilor dobândite grație inflației anterioare, fie pe o bază de înțelegeri (pentru menținerea în viitor a echității tranzacțiilor încheiate în valori monetare) şi aceasta să aibă dezbătute clauzele şi condițiile în mod liber de părți şi să fie acceptate în egală măsură[1]. Se consideră că un politician sau economist este opus inflației când este adeptul economiei concurențiale şi indiferent față de fenomenul inflaționist, dacă este "etatist". La nivel macroeconomic inflația se poate stopa prin echilibrarea cererii cu oferta. În teorie, dezechilibrul dintre cele două se obține prin intermediul prețurilor[2].

---

[1] Dacă, de pildă o întreprindere angajează pe o durată determinată un salariat cu un salariu indexat cu indicele de cost al vieții, acest contract social este perfect compatibil cu funcționarea unei economii de piață cu condiția ca nivelul salarizării reale să poată fi dezbătut liber, şi să nu se bazeze pe menținerea unor avantaje dobândite anterior, ceea ce nu ar fi compatibil cu principiile economiei concurențiale. La fel, dacă o unitate economică emite o obligațiune indexată, ea se obligă în valoarea reală, iar dacă calculul său economic este corect, ea va putea în mod efectiv să facă față angajamentelor sale.

[2] După J. Kornai mai există trei situații în acest caz:

1. Nu se poate estima microoferta. Procesul restructurării poate reduce producția în unele sectoare, crescând-o în altele. Forța de muncă devenită excedentară în unele ramuri poate fi utilizată în altele. Este de dorit ca dezvoltarea sectorului privat să contrabalanseze contracția multor firme de stat. Se poate presupune că, după o serie de fluctuații, macrooferta se va stabiliza la un nivel similar cu cel dinaintea restructurării (desigur, în speranța creşterii ulterioare).
2. Macrocererea poate rămâne la fel ca la începutul operației, dar odată începută campania antiinflaționistă, macrocererea trebuie adusă sub un control strict (restricționarea sa în părți constituante).

6.3. Aspecte privitoare la procesul de finanțare

Conform concepției lui Milton Friedman privind trecerea la economia de piață (definită ca economia de piață liberă şi particulară), pentru realizarea acestui deziderat sunt necesare patru condiții: libertatea economică a agenților economici; proprietatea particulară asupra mijloacelor de producție, consemnarea şi protejarea prin lege a dreptului asupra acestei proprietăți; existența unui sistem monetar bancar apt să mobilizeze resursele financiare necesare promovării reformelor economice preconizate.

Pentru clasificarea şi explicarea mecanismului de constituire şi alocare a mijloacelor financiare într-o economie de piață este necesară tratarea problematicii referitoare la finanțele publice, sistemul monetar şi bancar, impozitele şi taxele, toate în corelație directă cu bugetul de stat.

6.3.1. Finanțele publice şi sistemul monetar-bancar

Diferența fundamentală între sursele de finanțare ale investițiilor într-o economie centralizată şi într-o economie de piață constă în faptul că, în primul caz, fondul de acumulare se creează centralizat, prin decizii administrative, iar în al doilea caz, este vorba de economiile populației (saving)[1].

Conceptul de finanțe publice este strâns legat de acela de echilibru macroeconomic, care poate fi urmărit la nivelul a trei registre: cheltuieli, monetar şi venituri[2].

---

3. La un nivel dat al macrocererii şi macroofertei se cere determinat nivelul mediu al macroprețurilor (nu mai este necesară determinarea a milioane de prețuri de către autoritățile centrale deoarece aceste prețuri vor apărea singure pe piață).

[1] Fondul de acumulare este impus de stat, care fixează în mod arbitrar nivelul ratei acumulării; aceşti bani nu ajung niciodată să fie administrați direct de către populație. De aceea, conceptul de economisire la nivelul gospodăriilor, într-o societate centralizată are un caracter cu totul diferit de cel de economisire într-o societate cu economie de piață. În aceasta din urmă, economisirea la nivelul gospodăriilor (care constituie echivalentul fondului de acumulare este determinată de libera decizie a cetățenilor, în funcție de disponibilitatea şi tendința lor spre economisire. Astfel, întregul venit național ajunge în mâinile cetățenilor şi formarea surselor de finanțare a investițiilor are loc prin voința liber-consimțită a acestora. Desigur, înclinația spre economisire a cetățenilor poate fi influențată prin decizii macroeconomice, luate de guvern, cum ar fi ridicarea nivelului ratelor dobânzii, creşterea emisiei de hârtii de valoare (gen bonuri de trezorerie sau de obligațiuni) etc.

[2] Echilibrul cheltuieli are loc atunci când cheltuiala de consum şi cheltuiala de investiții sunt dimensionate astfel încât să asigure ocuparea deplină a forței de muncă (E = C + I); echilibrul monetar are loc atunci când suma banilor creați şi detezaurizați egalează suma banilor dispuşi şi tezaurizați; echilibrul venitului are loc atunci când veniturile gospodăriilor, constând din salarii, dobânzi, chirii şi profituri sunt egale cu cererea de consum a populației, plus cererea de investiții, plus consumul guvernamental, plus exportul de bunuri şi servicii (Y = C + S). Se consideră că, la nivelul macroeconomic trebuie să fie îndeplinite următoarele egalități: (1) Venitul Național = Cheltuiala Națională; (2) Venitul Național Net = Salarii + Dobânzi + Chirii + Profit; (3) Venitul Național Brut = Venitul Național + Amortizare;

În teoria monetaristă[1] pentru atingerea unui echilibru al balanței de încasări şi plăți este necesar ca aceasta să se soldeze anual cât mai aproape de nivelul 0 şi cererea de monedă națională să fie mai mare decât oferta ceea ce presupune emiterea de monedă în scopul menținerii cursului valutar. Acest lucru poate să intre în contradicție cu obiectivele de pe plan național în situația unei crize de supraproducție, când trebuie restrânsă cantitatea de monedă.

În vederea satisfacerii atât a scopurilor interne cât şi a celor internaționale privind echilibrul monetar[2] se impun a fi respectate cel puțin două condiții:

a) încadrarea în nişte priorități riguros determinate de contextual intern şi internațional;
b) coordonarea cu politica fiscală şi de credit atât pe registrul intern, cât şi pe cel internațional.

Politicile monetare au o funcție de reglare a discrepanțelor anuale rezultate în urma activității de comerț exterior, astfel, dacă balanța de plăți este ex-

(4) Amortizare = Investiția de înlocuire; (5) Venitul Național = Consum + Economisire Y = C + S; (6) Economisirea = Investiția netă; (7) Investiția brută = Investiția de înlocuire + Investiția netă; (8) Investiția netă = Investiția de expansiune + Creşterea stocurilor.

[1] Denumirea de monetă provine de la monetăria romană instalată lângă templul Juno Moneta (lat. Moneta); La noi în țară, prima oară moneda "leul" a fost bătută în Principatele Unite în 1887. După Primul Război Mondial baterea de monede de aur şi argint cu valoare proprie deplină destinate circulației a încetat. Termenul de monedă a fost extins în vorbirea curentă pentru denumirea oricărui semn bănesc (inclusiv pentru moneda scripturală sau de cont). Aşadar, sistemul monetar în înțelesul său actual nu mai este constituit din bani sub formă de monezi sau bancnote, ci din anumite semne purtătoare de valoare. Concluzia există şi în alte limbi (engl. între Money şi Currency, germ. între Geld şi Wahrung). Pentru a nu dăuna înțelegerii unor fenomene şi procese importante din viața economică, termenul de monedă nu trebuie considerat ca fiind sinonim cu cel de bani).

[2] Deci emiterea de monedă trebuie să se facă doar în corelație cu anumite operațiuni şi aceasta la modul foarte riguros, deoarece altfel pot apărea mari perturbații (inflații incontrolabile, instabilitate cronică a raporturilor de schimb). Țările sunt independente din punct de vedere politic, dar tot mai dependente unele de altele economico-financiar. Aceasta a generat constituirea unui set de aranjamente, reguli practici şi instituții, denumite generic Sistemul Monetar Internațional (SMI) prin intermediul cărora se execută plăți şi încasări pentru tranzacții efectuate peste granițele țărilor lumii, SMI are în vedere aceste aspecte care privesc relațiile cu alte țări, pe linia ajustării dezechilibrelor balanței de încasări şi plăți, stabilirii politicilor privind ratele de schimb valutar şi al banilor internaționali. Balanța de plăți este o înregistrare a tuturor tranzacțiilor efectuate între rezidenții unei țări şi rezidenții restului lumii şi se compune din două secțiuni principale:

- Contul curent (tranzacții care nu dau naştere la drepturi viitoare – "sunt aici şi acum"), contul curent compus din balanța comercială (importuri şi exporturi de bunuri vizibile) şi achiziționarea şi vânzarea de bunuri invizibile (servicii, dobânzi, profituri, dividende şi transferuri).
- Contul capital (tranzacții ale mişcării de capital) care dau naştere la drepturi viitoare este compus din: investiții de portofoliu, investiții directe, împrumuturi bancare, împrumuturi nonbancare, nonguvernamentale, rezerve oficiale (pentru rate de schimb flexibile, modificarea rezervelor oficiale este egală cu zero).

cedentară, cererea pentru moneda națională depăşeşte oferta, iar în cazul balanței de plăți deficitare are loc relația inversă. Ajustarea cererii cu oferta de monedă națională în condițiile în care nu se modifică oferta de monedă, se poate face pe două căi: a) cu rată de schimb valutară fluctuantă atunci când la balanța de plăți excedentară valuta domestică se apreciază în raport cu celelalte, în caz de deficit având loc deprecierea valutei domestice; b) cu rată de schimb fixă în care caz la balanță excedentară Banca Națională trebuie să cumpere valută străină – cresc rezervele valutare oficiale – iar la balanță deficitară Banca Națională trebuie să vândă valută străină – se diminuează rezervele valutare oficiale.

Ajustarea cererii cu oferta de monedă se poate face şi prin modificarea ofertei de monedă națională, în care caz dacă balanța de plăți este excedentară creşte emisia de monedă națională.

Sistemul monetar internațional este tot mai preocupat de găsirea unor modalități, cât mai eficiente de echilibrare a balanțelor de plăți.[1]

Trecerea la economia de piață operează în profunzime şi în ceea ce priveşte instituțiile bancare.

Dacă într-o economie centralizată, agentul economic care alocă resursele de finanțare este statul, într-o economie de piață acest lucru este realizat de bănci. Într-o primă etapă s-a impus cu necesitate reînființarea sistemului de bănci specializate[2].

Întrucât principalul pericol cu care se confruntă economia românească în prezent este inflația (datorată dezechilibrului marcat între cerere şi ofertă, cererea fiind mult mai mare decât oferta), o politică de echilibrare macroeconomică trebuie să vizeze reducerea cererii agregat, deci inclusiv a cererii de investiții.[3]

---

[1] Cele trei modalități de ajustare prezentate se numesc, în literatura de specialitate:
- politica de transferare a cheltuielilor (Expenditure Switching Policy), atunci când ajustarea se face prin aprecierea (deprecierea monedei proprii);
- acoperirea financiară sau sterilizare (Financial Coverage Sterilization) când ajustarea se face prin vânzarea sau cumpărarea de valută externă;
- politica de reducere a cheltuielilor sau ajustare reală (Expenditure Reducing Policy; Reale Adjustment) când ajustarea se face prin restrângerea sau lărgirea cantității de monedă proprie.

[2] Principalele tipuri de bănci specializate sunt următoarele:
- bănci comerciale (comercial banks);
- bănci negustoreşti (merchant banks) al căror rol este de a emite şi/sau a plasa hârtii de valoare;
- bănci de scont care achiziționează hârtii de valoare de la populație, în schimbul unei taxe de scont;
- bănci de depunere (savings banks) etc.

[3] Acest lucru este posibil prin fixarea unor rate ale dobânzii foarte înalte, destinate să protejeze depunătorii împotriva inflației şi să conducă la realizarea următoarelor deziderate:
a) reducerea relativă a consumului populației (datorată economisirii superioare) şi scăderea, pe această cale, a presiunii inflaționiste, dar fără să fie afectate categoriile sociale cu venituri reduse;

Băncile pot fi comparate cu un termometru care înregistrează "febra" economiei. Sistemul bancar poate stimula dezvoltarea economiei, iar acesta la rândul său, este condiționat de activitatea economică.

În trecut băncile, existente în număr extrem de limitat, erau folosite pentru finanțarea neselectivă, prin credite, a obiectivelor prevăzute în plan şi pentru care statul, deşi avea obligația, în calitate de proprietar, să asigure resursele financiare necesare, în multe cazuri, apela la credite bancare (surse pe termen scurt), în timp ce bugetul se încheie an de an cu excedente. Aşa s-a ajuns la un volum însemnat de credite restante, un adevărat balast pentru economie. Aceasta denotă că situația financiară a multor întreprinderi (indiferent cum se numesc acum) reflectă o subcapitalizare, încheindu-şi periodic activitatea cu pierderi care se măresc continuu pe măsura devalorizării accelerate a leului. O parte din creditele acordate până acum, ce reprezentau de fapt pierderi, a fost rambursată prin alocarea de sume din partea statului. Creditele încă restante au fost acordate în condiții impuse de sistemul financiar-bancar hipercentralizat. Noile bănci, care şi-au început recent activitatea în condițiile cerute de economia concurențială, vor trebui să urmărească rambursarea creditelor restante altfel, vor fi puse în dificultate încă de la începutul activităților pe baze noi. O analiză financiară se impune în toate aceste cazuri în vederea asanării sau întreruperii activității acestora. Băncile nu mai pot fi obligate să dea credite acelor întreprinderi care nu-şi pot susține solvabilitatea şi eficiența. Dimpotrivă, organele de conducere ale băncilor au sarcina să studieze cu atenție fiecare cerere de creditare şi să nu acorde credite în cazul în care există riscul nerestituirii la scadență, iar dacă totuşi acest lucru se întâmplă, băncile au obligația să acționeze pentru recuperarea plasamentelor făcute, utilizând toate formele, inclusiv declararea clienților în stare de faliment, altfel devin ele însele falimentare.

6.3.2. Impozite şi taxe

Sursele bugetului statului sunt constituite în marea lor majoritate din impozite, taxe şi amenzi, ceea ce face inutilă o pledoarie pentru argumentarea importanței acestora. În cadrul unor țări dezvoltate, sistemul de impozitare este atât de complex şi sofisticat încât în cadrul instituțiilor de învățământ superior economic există secții de specialitate care pregătesc specialişti de înaltă calificare în domeniul impozitelor.

Impozitul (de la englezescul "tax") defineşte cota parte din veniturile populației (indivizi, întreprinderi particulare, unități în asociere pe acțiuni) preluată de către organele de stat pentru propria întreținere cu scopul exclusiv de formare a veniturilor pe care să le consume pentru îndeplinirea funcțiilor lor sociale specifice (apărare, protecție socială).

---

b) absorbția de către bănci a excesului de lichiditate de la populație, care poate fi canalizat spre banca centrală, prin politici de depuneri speciale antiinflaționiste;

c) selecționarea de către bănci (şi nu de către stat) a acelor proiecte de investiții care prezintă profitabilitatea cea mai înaltă astfel încât să poată fi rambursat "creditul scump".

Taxa (de la englezescul “fee”) este percepută contra unui serviciu individual (certificate, permise, paşapoarte etc.) sau de protecție a industriilor naționale, în cazul taxelor vamale.

Amenda (de la englezescul “fine”) constituie o sursă a veniturilor organelor de stat, însă funcția ei specifică nu este aceea de întreținere a organelor de stat, ci este una de penalizare, de sancționare a unei anumite persoane pentru încălcarea unei anumite prevederi a legii.

Impozitele pot fi împărțite în două mari categorii: directe, stabilite asupra veniturilor (salarii, dobânzi, dividende, chirii, profituri) şi indirecte[1] suportate de cumpărători-consumatori (de pildă, ICM-ul). Impozitele pot fi stabilite corespunzător cu cifra de afaceri-volum de vânzări, în funcție de valoarea activelor în proprietate, sau de produse (de ex. în SUA astfel de produse impozabile sunt benzina, țigările, băuturile).

Impozitele trebuie să fie aplicate, într-o formă sau alta, nediscriminatoriu tuturor cetățenilor unui stat, deoarece ele reprezintă nişte servicii de care, de asemenea, beneficiază toți membrii societății.

Modalitățile întocmirii şi depunerii declarațiilor de impunere[2] au un rol esențial în viața oricărei societăți, ştiut fiind că numai o impozitare echilibrată,

---

[1] În prezent, impozitele directe prezintă peste 70% din totalul celor percepute populației americane. La nivelul bugetului federal, ele dețin o pondere de circa 95%, în timp ce la nivelul organelor locale ponderea lor este de numai 25%, restul revenind celor indirecte. Impozitele pe profit plătite de corporațiile (societate pe acțiuni) americane – acestea asigurând peste 80% din venitul național şi cam acelaşi procent din locurile de muncă – reprezintă numai circa 5% din totalul impozitelor (directe şi indirecte) încasate de toate organele statului american – federale, statale, locale.

[2] În SUA procesul de impozitare se derulează aproximativ după următoarea schemă: atât proprietarii societăților pe acțiuni (Corporations), cât şi a asociaților (Partnerships) sunt, de regulă, salariați; salariile tuturor angajaților sunt plătite nu cu bancnote, ci cu cecuri; fiecare întreprindere – personală, în asociație, pe acțiuni –m este obligată, prin lege, să rețină impozitul pe salariu, datorat de fiecare salariat, să specifice pe Cec numele respective şi să le depună la bancă în contul organului de stat beneficiar al impozitului în cauză; fiecare bancă este obligată, tot prin lege să informeze, anual, organul de stat asupra volumului dobânzilor câştigate de diferiți depunători în conturile sale ş.a.m.d. La sfârşitul anului fiscal, fiecare agent economic – individ, asociație, corporație – cu sau fără ajutorul profesional – plătit – al specialiştilor în impozite – totdeauna pe răspundere proprie ținând seama de existența cecurilor, a declarațiilor băncilor etc. îşi întocmeşte declarația de impozite, în care adună toate veniturile – salarii, dobânzi, dividende etc. – scade toate costurile la care este îndreptățit prin lege, stabileşte astfel venitul impozabil, aplică procentul de impozite, stabilit prin lege, determină astfel impozitul, care poate fi mai mic sau mai mare decât a plătit în timpul anului, prin rețineri din salariu sau altfel; dacă a plătit mai puțin, mai “scrie” un cec, pentru diferență; dacă a plătit mai mult, primeşte un cec de la IRS, acesta din urmă, IRS, pe baza propriilor informații primite de la întreprinderi şi de la bănci, verifică corectitudinea declarației de impozit şi într-un termen dat, stabilit prin lege, în cazul în care descoperă abateri de la lege, cere celui în cauză corecția ce se impune şi numai dacă nu se ajunge la înțelegere se apelează la un tribunal; acesta, tribunalul, hotărăşte cine are dreptate, nu administrația de stat.

fără să exagereze în niciun sens, poate crea o legătură directă şi de durată între progresul socioeconomic al unei ţări şi înflorirea şi bunăstarea indivizilor care o compun. Protecţia cetăţeanului înseamnă de fapt încurajarea sa chiar de la primii paşi ai unei iniţiative particulare destinată satisfacerii unor anumite necesităţi ale societăţii şi se poate traduce în mod curent, într-o ordine firească, prin facilităţi la acţiunile de privatizare, acces liber la forţă de muncă şi capital, încurajarea desfacerii pe piaţa internă şi la export, descurajarea concurenţei neloiale şi a speculaţiilor parazitare ("ex nihilo") şi multe alte demersuri şi iniţiative care să rupă lanţul centralismului, al birocratismului. Ungaria, Cehoslovacia şi Polonia au primit şi continuă să primească însemnate credite externe în special pentru acţiunile accelerării trecerii la economia de piaţă în cadrul cărora demararea şi consolidarea procesului de privatizare ocupă un loc primordial. În Ungaria există chiar instituţionalizat acordarea unor credite pentru astfel de acţiuni numite credite de începere.

Între sistemul de impozite şi taxe, pe de o parte, şi mărimea bugetului de stat, există o strânsă corelaţie. Să urmărim, de pildă, constituirea iniţială – în prima variantă a bugetului pe anul 1991 (tabelul nr. 6.1). Astfel, veniturile sunt prevăzute la nivelul de 475 mld. lei şi provin din: 157 mld. lei impozitul pe circulaţia mărfurilor (care se regăseşte în preţul produselor, deci plătit de cumpărători), 93,5 mld. lei impozit pe salarii, 66 mld. lei impozit pe profit (din profitul realizat prin muncă în unităţi economice, 16,2 mld. lei alte impozite şi taxe de la populaţie; 10,4 mld. lei venituri ale asigurărilor sociale de stat, din care 9,2 mld. veniturile nefiscale (vărsăminte de la instituţiile publice, amenzi, plusuri de inventar) şi 1,2 mld. lei veniturile din capital (din valoarea unor bunuri ale instituţiilor publice sau a stocurilor din rezerva de stat). Este de menţionat că, în noua variantă, veniturile asigurărilor sociale de stat au fost prevăzute la nivelul de 105,2 mld. lei, deci o creştere de aproape 10 ori faţă de cifra prevăzută anterior. Deoarece societăţile comerciale cu capital particular sunt scutite de impozitul pe profit[1], rezultă că aproape toate cele 66 mld. lei impozit pe profit provenind de la regiile autonome şi societăţile comerciale aflate în proprietatea statului, iar restul profitului rămas după impozitare ar fi trebuit să se regăsească într-un capitol de buget distinct. Astfel în loc să apară un buget excedentar, artificial a fost prevăzut un deficit de 37,3 mld. lei (împrumut restituibil în următorii 5 ani din profiturile societăţilor comerciale).

În ceea ce priveşte cheltuielile prevăzute în bugetul de stat pe anul 1991, structura acestora nu reflectă tendinţele ce se manifestă în economie (tabelul nr. 6.2). Astfel, deşi în anul 1991 faţă de 1989 au fost prevăzute mari reduceri la produsul intern brut, investiţii, producţia marfă industrială, exporturi etc., totuşi, cheltuielile în 1991 faţă de 1989 sunt cu 15% mai mari în cazul celor pentru cetăţeni, de peste 2 ori mai mari în cazul celor pentru aparatul de stat, iar

[1] Legea prevede că scutirile de impozitul pe profit se aplică la peste 2 ani dacă se produc bunuri materiale, un an în cazul unităţilor prestatoare de servicii şi 6 luni pentru cele comerciale.

pierderile estimate au crescut de la 4 mld. lei la 67 mld. lei (o creştere de 16 ori). Investiţiile în economie s-au diminuat de la 140,5 mld. lei în 1989 la 34,7 mld. lei în 1991 (o diminuare de cca 4 ori), ceea ce este foarte grav.

Tabelul nr. 6.1

Situaţia veniturilor din bugetul de stat, comparativ cu prevederile Legii nr. 22/1991 precum şi cu unele cifre privind execuţia bugetară pe anii 1989 şi 1990

	1989	1990	1991	Sem. I 1991 (în mld. lei)	
				prev.	realiz.
Venituri total	384,4	307,1	475,0 (369,8)	281,7 (225,3)	227,3 (171,9)
1. Vărsăminte din beneficiile din sectorul de stat	53,7	56,5	-	-	-
2. Impozit pe circulaţia mărfurilor	150,6	101,3	157,0	88,0	72,9
3. Impozit pe salarii	50,1	58,0	93,5	58,3	54,3
4. Impozit pe profit	-	-	66,0	36,8	30,6
5. Alte venituri	49,7	38,0	16,2	42,2	14,1
6. Venituri speciale (credit special al BNR)	-	-	37,3	-	-
7. Venituri ale asigurărilor sociale de stat	44,3	53,3	105,2	56,4	55,4

Notă: Cifrele trecute în paranteze în dreptul totalurilor, precum şi al excedentelor, respectiv deficitelor, reprezintă datele corespunzătoare bugetului administraţiei centrale de stat, conform Legii nr. 22/1991, prin care, începând cu anul 1991 bugetul asigurărilor sociale de stat este separat.

Tabelul nr. 6.2

Situaţia cheltuielilor din bugetul de stat, pe anii 1989, 1990 şi 1991

	1989	1990	1991	Sem. I 1991 (în mld. lei)	
				prev.	realiz.
Cheltuieli total, din care:	288,4	310,9	464,1	277,3	232,7
1. Cheltuieli pt. finanţarea dezv. ec. naţionale (de capital)	140,5	67,3	34,7	-	-
2. Chelt. pentru finanţarea altor ob. şi acţ. privind economia (inclusiv subv.)	21,3	83,0	87,6	82,7	59,3
3. Acţ. social-culturale	108,0	135,8	122,4	76,5	69,1
4. Apărarea naţională	11,7	13,3	32,7	34,8	28,1
5. Ordinea publică	-	-	7,3	6,5	6,2
6. Organele puterii de stat	3,9	5,6	8,8	6,0	4,4
7. Sumă de repartizat pe acţiuni, fcţ. de evoluţia preţurilor	-	-	67,1	-	-
8. Alte cheltuieli	3,0	6,3	6,4	18,7	14,3
9. Cheltuieli pt. asigurările sociale de stat	-	-	97,1	52,1	51,3
EXCEDENT (+) DEFICIT (-)	+60,0	-3,8	+10,9 (+2,8)	+4,4 (+0,1)	-5,4 -9,5

Sursa: Date MEF; Legea nr. 22/1991.

Multe neclarități şi ambiguități rezultă în ceea ce priveşte raportarea impozitelor percepute şi a profiturilor realizate de societățile comerciale în 1990 în sumă de 129 mld. lei (64 mld. lei impozite pe profit şi 65 mld. lei profituri nete) şi a excedentului de 54,9 mld. lei în 1989, deci un total de 188,4 mld. lei care nu apar înregistrați nici în bugetul pe anul 1990 şi nici în cel pe anul 1991.

Aceasta explică într-un fel prognoza după care numărul de şomeri în anul 1991 va fi de peste 500000. De asemenea, se estimează că, pentru a păstra nivelul de trai din 1990, pe lângă salarii ar mai fi fost necesare încă 200 mld. lei, adică totalul sumelor economisite la CEC de către cetățenii României în perioada 1965-1989. În această situație este greu de precizat cu ce bani vor face investiții cei care nu dispun decât de salarii sau pensii, privatizarea revenind exclusiv celor care mai au şi alte resurse.

Echilibrarea bugetului de stat nu trebuie abordată în mod fatalist, deci nu trebuie considerat că dezechilibrele fiscale sunt inevitabile. Totuşi, nici nu trebuie să considerăm că dacă nici alte state precum Franța, Marea Britanie şi în special SUA nu reuşesc să-şi echilibreze bugetele de stat, să nu ni se pară că pentru o țară ca România acest lucru ar fi cu atât mai puțin posibil. Ceea ce diferă sunt soluțiile propuse: fie să se înfrunte consecințele negative ale deficitului şi să se ia măsuri în consecință, fie să se treacă la o creştere a fiscalității. Istoria capitalismului nu indică faptul că ar fi imposibilă păstrarea echilibrului bugetar şi nici nu susține teza că un buget echilibrat ar constitui un scop acceptabil sau de neatins. De altfel, există şi o serie de țări capitaliste care au reuşit să-şi structureze economiile astfel încât de mulți ani să nu mai cunoască deficite bugetare (de exemplu, Elveția, Finlanda, Belgia, Germania, Japonia, Coreea de Sud, Singapore) (anexa nr. 6.2).

În cazul economiilor în tranziție în cursul derulării reformelor economice echilibrul bugetar se impune a fi restabilit chiar şi prin anumite măsuri drastice pentru ca după atâția ani de dezechilibre să poată fi acoperite cheltuielile bugetare din venituri. Este necesar în acest sens ca impozitele percepute anual să fie de aşa mărime încât să acopere cheltuielile, fiind chiar preferabil ca estimările privind veniturile bugetare necesare să depăşească nivelul propus decât să fie sub acest nivel. Cu toate acestea costurile legate de protecția socială, apărare, serviciul datoriei externe nu pot fi reduse. Totuşi, ideea care trebuie evidențiată este aceea că impozitele este bine să fie reglementate prin lege şi nu prin deciziile administrației de stat, că trebuie încurajată întreprinderea ca generatoare de locuri de muncă, de produse şi servicii, de venituri impozabile, că accentul să se pună pe stimularea inițiativei şi răspunderii antreprenoriale, mai puțin pe profit, care este forma de recompensare a spiritului de întreprindere şi mai mult pe celelalte forme de venit – salariu, dobândă, chirie etc.; că pot fi create sisteme eficiente de impozitare şi de colectare a impozitelor cu un minimum de intervenție din partea birocrației administrației de stat.

6.4. Aspecte privind problemele financiar-valutare

Trecerea la economia de piață liberă şi particulară, aşa după cum a definit-o Friedman, nu se poate realiza fără realizarea marii privatizări, fenomen deosebit de complex, specific fiecărei țări antrenate în tranziție şi dependent de o multitudine de factori politici, economici şi sociali. În Polonia, Ungaria şi Iugoslavia (parțial şi în Cehoslovacia), unde privatizarea a fost inițiată cu mulți ani în urmă, nu s-au privatizat decât o mică parte din întreprinderi, în special cele mici, restul privatizării având loc doar în servicii şi comerț. Cauzele principale ale întârzierilor în această privință se referă la lipsa de capital la populație, inexistența deci a unei clase de mijloc numeroase capabilă să se privatizeze, precum şi a unui complex de factori inerțiali diverşi. Tocmai de aceea o mare parte din ajutorul extern, fără de care doar prin mijloace proprii este mult îngreunat şi întârziat procesul privatizării, este acordat condiționat de obligativitatea folosirii lui în acest scop.

6.4.1. Opinii ale ierarhizării factorilor de bază ai dezvoltării

În privința departajării unor factori ai dezvoltării de alții, cel mai bun criteriu de judecată îl constituie timpul, care confirmă sau infirmă în practica economică anumite concepte şi teorii.

Aşa de pildă, cunoscutul economist american Robert Solow susține teoria conform căreia nu capitalul sau creşterea forței de muncă, ci tehnologia constituie factorul determinant al progresului economic. Concepția sa privind modul în care funcționează macroeconomia şi felul în care statul poate interveni pentru a ameliora efectele ei, este derivată din gândirea keynesistă. Mulți economişti consideră că investirea economiilor disponibile în toate mediile sociale constituie cheia dezvoltării. Cu cât o țară poate să economisească mai mult cu atât se poate dezvolta mai rapid. Solow crede că ceea ce deosebeşte țările sărace de cele bogate este faptul că țările sărace nu sunt în stare să economisească decât foarte puțin fiind sărace, ceea ce nu înseamnă că țările bogate se dezvoltă mai rapid deoarece ar fi fost bogate de la bun început. Recurgând la date strategice pentru o perioadă cuprinsă între 1909 şi 1970, economistul american a demonstrat că nici veniturile generate de proprietate, nici salariile, în general investițiile de capital nu constituie factorul-cheie ce determină dezvoltarea economică. El a tras o surprinzătoare concluzie: elementul cel mai relevant al progresului l-ar constitui un factor residual o categorie amplă şi vag definită prin tehnologie, în variantă extinsă sau inovație în cea restrânsă.

Edward Denison de la Brookings Institution în urma studiilor efectuate a ajuns la concluzia că cercetările şi produsele noi finanțate de stat nu constituie cele mai importante elemente ale activității economice. El consideră în schimb că inovația nestructurată, neplanificată poate avea o importanță mai mare, deoarece “în timp ce lucrează oamenii observă tot felul de lucruri” ceea ce se

soldează cu numeroase mici îmbunătățiri şi, în unele cazuri, se obțin neaşteptate descoperiri care pot revoluționa societatea.

Zvi Griliches de la Universitatea Harvard relevă importanța educației ca factor ce promovează ştiința şi tehnologia, ceea ce a relansat dezbateri privind valoarea "capitalului uman" şi rolul acestuia în sporirea potențialului de concurență al economiilor naționale.

În anii '70 şcoala keynesistă condusă de Samuelson, după ani buni de glorie, a trecut în defensivă, fiind asediată de criticile adresate de monetariştii, în frunte cu Milton Friedman de la Universitatea Chicago, care considera politica economică keynesiană ca fiind cauza îndelungatei perioade de inflație din acea perioadă. Sub deviza "money matters" (probleme băneşti), monetariştii susțineau că prin ignorarea efectelor financiare, statul crease o situație periculoasă în care productivitatea scădea, şomajul era ridicat, iar influența se află în creştere. Totodată, din cadrul şcolii de la Chicago s-a ridicat o generație mai tânără de economişti cunoscuți drept adepți ai teoriei economice neoclasice şi care susțin că amestecul statului în economie are un rol nefast.

În numeroase publicații străine de specialitate, se afirmă tot mai frecvent că factorii economici determinați sunt mai degrabă comerciali şi de afaceri decât cei tehnologici, rolul marketingului, al managementului financiar, al burselor în schimburile comerciale crescând foarte mult.

Totuşi este greu de departajat importanța unor factori sau a altora în procesul evoluției societății, dar se impune tot mai mult un paradox: deşi eşti obligat să foloseşti eficient ceea ce îți aparține devine tot mai necesar ceea ce nu posezi încă de altfel, chiar în cadrul țărilor avansate ale lumii există o substanțială departajare în timp a evoluției economice în funcție de diverse criterii şi indicatori economici (anexele nr. 6.1-6.7). Deşi importanța factorului extern este de necontestat în dezvoltarea economico-socială, totuşi experiența unor țări din America Latină impune mai multă moderație în acest sens (anexele nr. 6.8-6.11). Strategia de viitor a României trebuie să aibă în vedere nu numai experiența țărilor avansate ale lumii, ci şi experiența rezultată în urma demarării reformelor economice în țările est-europene ale căror evoluții nu pot face abstracție de contextul financiar-valutar (anexele nr. 6.12-6.17).

6.4.2. Asistența financiară externă

În urma punerii de acord a concepțiilor teoretice cu modalitățile practice de realizare a reformelor economice în țările est-europene, care se bazează şi pe folosirea asistenței financiare externe în paralel cu celelalte forme de cooperare internațională, o atenție tot mai mare se acordă în prezent problemei accesului asistenței financiare externe.

Multe sugestii au fost deja făcute cu privire la ce tipuri de asistență tehnică trebuie furnizată Estului: pregătirea managerilor şi expertiza în tehnologii specifice sunt cele mai des menționate. Totuşi, ceva la care se face mai rar referință, dar căruia ar trebui să i se acorde prioritate, este dezvoltarea infrastruc-

turii comportamentului de piață. Transformarea unei economii planificate într-o economie de piață concurențială necesită o schimbare fundamentală în regulile şi rânduielile după care o societate îşi desfăşoară activitatea economică.

Un aspect esențial în asigurarea unei bune asistențe financiare externe, pe măsura necesităților, îl constituie cel privitor la modul în care este perceput în exterior imaginea publică a unei anumite țări. Căci se ştie că un întreprinzător extern, deşi îşi asumă riscul de a pierde capitalul avansat într-o formă sau alta de cooperare, în realitate îşi ia toate asigurările necesare pentru recuperarea fondurilor sale, şi nu-şi plasează afacerile decât acolo unde are şansele cele mai mari de câştig (sau cel puțin aşa speră/crede).

În actualul context internațional s-au înmulțit considerabil măsurile şi condițiile impuse de concurența internațională pentru ca România să fie perfectă de creditorii externi în competența cu celelalte țări care apelează la credite externe. Este de subliniat că față de sfârşitul anului 1989, în prezent, imaginea României în lume este mult deteriorată, ceea ce presupune accelerarea ritmului de creare a unui cadru juridic şi instituțional propice încheierii tranzacțiilor cu partenerii externi dar, în niciun caz, nu trebuie acordate avantaje şi privilegii în plus vreunui creditor anume aşa după cum nu se obişnuieşte în cadrul relațiilor de creditare internațională – idee subliniată în nenumărate rânduri de economiştii de seamă printre care şi de Milton Friedman. Este eronat să se creadă că trebuie oferite condiții mai avantajoase decât celelalte țări estice – care, şi ele, desfăşoară numeroase acțiuni concertate pentru obținerea unor credite externe – deoarece acestea ar presupune, încă de la începutul declanşării negocierilor respective, să se atragă atenția creditorului asupra unei posibile lipse de bonitate care s-ar presupune astfel să fie compensată prin aceste avantaje.

Țara noastră deținea în momentul declanşării procesului tranziției, printre alte avantaje, şi pe acelea privitoare la inexistența unor datorii mari, înzestrarea acceptabilă a muncii din punctual de vedere al fondurilor fixe pasive, iscusința tehnică relativ acceptabilă a forței de muncă, posibilitățile mari de dezvoltare în ramurile sale tradiționale – precum agricultura şi turismul – existența unor resurse materiale şi, nu în ultimul rând, faptul că România nu era după cum nu este nici în prezent, total dependentă de exterior în ceea ce priveşte necesarul de petrol. Deoarece până acum nu a obținut rezultate notabile nici în ceea ce priveşte în creditele externe şi nici în privința investițiilor externe directe, se plasează în categoria țărilor care nu ştiu să-şi facă reclamă, reuşind uneori chiar "performanțe" nedorite. Este binecunoscut faptul că reforma a fost însoțită în Ungaria, R.F. Cehă şi Slovacă şi în Polonia de numeroase activități de "public relations" deosebit de active, chiar "agresive"; în sensul bun al cuvântului pentru punerea în valoare a calităților, atuurilor pe care cele trei țări menționate le dețin. Faptul că România nu avea o datorie externă comparabilă cu a celorlalte țări foste comuniste, însemna o capacitate de împrumut aproape intactă, cu toate că nu se poate afirma că s-ar fi valorificat acest avantaj comparativ. Mărimea capacității noastre de împrumut şi de asistență financiară ex-

ternă va depinde, în principal, de felul în care vom convinge creditorii şi investitorii externi că utilizăm eficient capitalul străin, mai ales prin relansarea exporturilor şi echilibrarea balanţei de încasări şi plăţi externe. De mare însemnătate pentru atragerea capitalurilor străine la noi în ţară se bucură şi procedee ca de pildă: o mai largă informare a maselor, creşterea nivelului lor cultural, creşterea gradului de transparenţă a actelor guvernamentale, ceea ce va duce la creşterea credibilităţii Guvernului şi Parlamentului şi formarea unui curent de opinie favorabil asistenţei financiare externe.

România are deocamdată unele dificultăţi şi neajunsuri de suportat: printre cele mai importante figurează lipsa unui management profesional degradarea climatului sociopolitic, iniţierea unor acţiuni de creditare care nu se regăsesc în întărirea potenţialului de încasări şi plăţi faţă de exterior (scăderea gravă a exporturilor, epuizarea rezervelor valutare ale ţării, angajarea unor credite neuzuale). Pentru a beneficia de creditele acordate de organismele şi instituţiile financiare internaţionale care oferă cu prioritate credite sectorului particular şi pentru accelerarea formelor economice, este obligatorie orientarea strategiei de dezvoltare în conformitate cu condiţiile impuse de respectivii creditori (care de altfel sunt în sensul realizării unei economii de piaţă). România are de reconsiderat întreaga sa atitudine faţă de posibili noştri creditori şi dacă se va preocupa de crearea unui climat de afaceri favorabil (exprimat printr-o impozitare neîmpovărătoare, relaţii de muncă bune, o birocraţie mult restrânsă şi un număr raţional de reglementări riguros elaborate). Va putea spera la o pătrundere mai viguroasă a întreprinzătorilor externi pe piaţa românească.

În urma solicitărilor guvernamentale, România a obţinut din partea unor ţări europene deschiderea câtorva linii de credit pe baza unor garanţii acordate de respectivele ţări ceea ce înseamnă că în cadrul acestor garanţii instituţionale financiare din ţările respective acordă credite ţării noastre pentru a achiziţiona maşini utilaje echipamente însă numai din acele ţări faţă de necesarul actual de credite externe asistenţa financiară respectivă este toată insuficientă. România făcând demersul pentru obţinerea unor inseminate fonduri de la FMI şi Banca Mondială precum şi de la alte organisme financiare internaţionale şi bănci guvernamentale.

Aşadar sunt necesare o multitudine de acţiuni şi eforturi pentru obţinerea de asistenţă financiară din partea unor state puternice dezvoltate, privind constituirea unor fonduri comune necesare sprijinind dezvoltarea sectorului privat în România şi al retehnologizării economice, în baza unor iniţiative curajoase ale României pe linia reformărilor economice şi politice.

6.5. Unele modalităţi de redresare financiar-valutară

Se impune cu acuitate modificarea unor practici şi mentalităţi existente în politica bugetară a statului; exemplificăm, astfel, că nivelul bugetului pe anul 1991 de 475 miliarde lei este cel mai mare din istoria ţării şi reprezintă aproape jumătate din produsul intern brut (PIB) ceea ce constituie un caz singular în

practicile economice actuale. Politica bugetelor excesive bazate pe un nivel de impozitare ridicat aplicat asupra unor venituri mici cum este cazul țării noastre, nu poate duce la relaxarea economiei naționale. Pentru aceasta propunem luarea unor măsuri precum:

- acordarea asistenței financiar-valutare, în special pentru sectoarele vitale şi, cu prioritate, în cele private;
- diminuarea disproporțiilor existente în cadrul alocării resurselor de la buget, prin creşterea ponderii obiectivelor economice, care au fost reduse în mod drastic în raport cu necesitățile actuale ale restructurării economice;
- perfecționarea actualului sistem de taxe şi impozitare;
- modificări esențiale în modul de alocare a resurselor bugetare în funcție de criteriile economico-sociale bazate pe cerere şi ofertă, rezultate în urma studierii atente a nevoilor reale la populație.

Avem în vedere, în continuare, luarea unor măsuri imediate care să fie capabile să ducă la restabilirea unor corelații economico-financiare încălcate în mod grav şi repetat până în prezent cu implicații în accentuarea dezechilibrelor financiar-valutare;

- creşterea producției (productivității muncii) şi volumul desfacerii (consumului);
- productivitate, valoare şi preț (parametrii-preț);
- fondul de marfă vandabil (exportabil) şi cantitatea de bani aflată în circulație (lei şi devize);
- produs intern brut şi mărimea bugetului de stat;
- fond de acumulare, fond de consum.

Stabilirea unor politici financiar-valutare pe termen scurt şi mediu apte să ducă la deblocarea economico-financiară implică în principiu rezolvarea următoarelor probleme:

- asigurarea circulației financiare, mai întâi la unitățile productive eficiente şi, numai după aceea, trecerea la realizarea circulației financiar-bancare în cadrul întregii economii naționale, prin modernizarea sistemului financiar-valutar, multiplicarea şi diversificarea unităților financiar-bancare de aşa natură încât să nu îngreuneze circuitul financiar ci, dimpotrivă, să ducă la simplificarea rapidă a acestuia;
- trecerea cât mai urgentă a unei părți cât mai mari din patrimoniul de stat în proprietatea întreprinzătorilor particulari, prin realizarea marii privatizări (stabilirea listei cu întreprinderile de stat ce urmează să fie privatizate, verificarea situației fiecărei unități în parte);
- crearea cadrului legislativ şi organizatoric adecvat care să permită buna funcționare a sistemului financiar-valutar;
- restrângerea categoriilor de plată şi decontare a mărfurilor între agenții economici;

- creşterea rolului formelor de aprovizionare tehnico-materială şi de desfacere a produselor cu posibilitatea stabilirii unor structuri şi a unor niveluri cantitative de produse şi servicii necesare economiei şi populației şi care să permită agenților economici să-şi dimensioneze nivelul producției şi să asigure baza materială corespunzătoare încă înaintea începerii anului calendaristic respectiv;
- stabilirea unor restricții şi îngrădiri împotriva agenților economici care nu reuşesc să asigure pentru propriile unități baza materială şi financiar-valutară precum şi contracte interne şi externe necesare desfacerii producției rezultate;
- constituirea unor comisii pentru redresarea sau suspendarea temporară sau definitivă a activității unităților economice care nu-şi justifică activitatea;
- recurgerea la compensarea reciprocă a unor plăți restante între agenții economici pe baza unor înțelegeri liber convenite, ca o măsură de compromis pentru reluarea circuitului financiar-valutar şi, în etapa următoare, trecerea la acordarea de credite, dar numai în cazul unităților economice a căror reluare a activității se justifică din punct de vedere economic, iar surplusul de forță de muncă disponibilizat să fie reorientat progresiv către alte domenii de activitate pentru care există o cerere socială certă.

Este absolut necesar un control mai uşor asupra politicii financiare şi monetare, precum şi crearea posibilităților pentru prevenirea unor fenomene cu efecte negative rezultate în urma măsurilor întreprinse. Acest control ar trebui să fie atât la îndemâna Parlamentului cât şi a opiniei publice. Din punct de vedere monetar, o reformă adecvată trebuie să permită printre altele, următoarele deziderate:

- reîntoarcerea la populație a tuturor câştigurilor speculative şi a celor provenind din creația monetară, printr-o degrevare corespunzătoare de impozitele existente;
- existența doar a unei singure creații monetare, şi anume cea rezultată din emisiunile Băncii Naționale;
- finanțarea investițiilor pe termen lung pornind de la împrumuturile primite pe termen scurt să se facă în mod rațional, cu respectarea unui minim echilibru de gestionare a fondurilor;
- asigurarea controlului asupra ratei de creştere a masei monetare globale şi aplicarea unor criterii adecvate acestui scop.

Tot în domeniul monetar, pentru asigurarea condițiilor de eficiență pentru economia națională sunt necesare egalitatea relativă a muncii globale, a investițiilor şi a economiilor pe un termen dat pentru băncile de credit şi facturarea riguroasă a costului operațiilor de păstrare şi transfer a fondurilor pentru băncile de depuneri.

În fața unei inflații explozive, generalizarea sistemului de indexare ar presupune, printre altele:

- suprimarea tuturor măsurilor legale care se opun clauzelor de indexare în contracte;
- obligația de a însoți în viitor, toate împrumuturile pe termen mijlociu şi lung contracte de stat, întreprinderi sau particulari, cu garanții privind puterea de cumpărate a capitalului şi dobânzilor, unitatea de cont de referință fiind definită în raport cu indicele general de prețuri;
- indexarea capitalului şi a dobânzilor din depunerile la casele de economii, cu condiția ca aceste depuneri să nu fie exigibile la vedere, ceea ce ar implica, evident, ca ratele de dobândă să fie relativ mici;
- efectuarea de vărsăminte către toți depunătorii care ar solicita o dobândă asupra depozitelor bancare pe termen scurt, compensându-se numai devalorizarea monedei şi asigurând în felul acesta numai menținerea puterii de cumpărare a economiilor acestora.

Indexarea, în ultimă instanță, ar însemna introducerea în economie pentru toate operațiile de împrumut a unei unități de cont stabilite, unitate care este indispensabilă pentru funcționarea sa efectivă.

Din perspectiva României principalele categorii de taxe şi impozite necesare şi posibil de aplicat sunt următoarele:

- impozitul linear pe valoarea adăugată asupra consumului (din englezescul "consumption tax"). În această formă impozitarea se aplică în primul rând asupra părții ce se consumă din veniturile cetățenilor, venitul destinat economisirii şi investirii rămânând scutit de impozite[1]. Introducerea acestui tip de impozit nu este bine să se abată de la o aplicare riguros uniformă, întrucât introducerea unei progresivități pe calea ratelor diferențiate (de exemplu, impozite mai mari asupra bunurilor de lux şi mai mici asupra bunurilor de primă necesitate) în scopul unor rațiuni de protecție socială poate crea, prin absolutizarea excepțiilor, grave distorsiuni în sistemul de prețuri;
- impozitul linear, nerepetativ pe fondul de salarizare (din englezescul "payrol tax"). Unui astfel de tip de impozit trebuie să fie supuşi toți întreprinzătorii înregistrați legal prin impozitarea asupra tuturor tipurilor de salarii pe care le plătesc angajaților lor. Impozitul progresiv ar descuraja pe cei care sunt dispuşi şi pot să creeze în timpul lor liber o gamă variată de bunuri şi servicii utile pentru societăți şi, totodată, ar complica munca inspectorilor fiscali[2];

[1] Această idee este rolul gândirii lui J.S. Mill şi a fost dezvoltată de J. Fischer.

[2] Astfel dacă este recunoscut că postul de muncă a trebuit să fie de trei ori mai bine plătit decât postul B (cunoştințe şi responsabilitate sporite) este inutil ca lucrătorul X să fie plătit de patru ori mai mult decât lucrătorul Y, doar pentru a deduce raportul de 3/1 la salarizare, după impozitarea progresivă.

- impozitul linear nerepetativ pe profit (profit tax). Acest tip de impozit necesită a fi aplicat uniform, nediscriminatoriu tuturor firmelor legal înregistrate, indiferent dacă ele sunt proprietate de stat sau privată, dacă aparțin unui proprietar român sau străin. Este de precizat că întreprinderile nelegal constituite din aşa-numita "zonă gri" a economiei trebuie depistate şi supuse impozitării preconizate în cazul când aduc servicii utile societății pe linia lărgirii ofertei sociale, sau desființate şi penalizate când desfăşoară activități parazitare sau periculoase din punct de vedere social. În acest sens statului îi revine sarcina de a garanta cu adevărat proprietatea privată pentru ca ele însele (firmele) să fie tentate să se deconspire şi să intre în legalitate, şi, prin urmare, să plătească impozite. Dar chiar şi în rândul firmelor care sunt înregistrate oficial, există oameni care au suficientă putere de negociere pentru a elimina efectele impozitării asupra lor, prin creşterea veniturilor proprii cu o sumă echivalentă sau chiar mai mare decât impozitul, aruncând povara prin prețuri de pildă asupra consumatorilor obişnuiți. Şi în acest caz este şi mai accentuat în situația impozitării progresive. Cei mai puțin afectați devin tocmai cei pe care propaganda populistă speră să-i penalizeze cel mai mult: primitorii de venituri "nemeritate" sau "invizibile" şi deci neimpozabile. Rămân deci multe inițiative şi măsuri pentru reglementarea acestor situații.

Taxele vamale (customs duty) nu sunt impozite în sensul propriu-zis al cuvântului dar sunt importante pentru acoperirea cheltuielilor bugetare. Totuşi, în scopul încurajării importurilor şi pentru evitarea unor distorsiuni prea mari ale prețurilor taxele vamale nu este recomandabil să fie prea mari. Şi aici este necesară aplicarea taxării lineare uniforme indiferent de tipul produselor, fără constrângere de ordinul cantitativ şi cu unele facilități de scutire de taxe pentru a încuraja turismul. Dreptul la importul liber exercitat de persoane private este unul din drepturile legale necondiționate ale cetățenilor. O problemă deosebită va apare odată cu trecerea la convertibilitatea leului, când băncile vor fi în fața unor imense solicitări de valută forte pentru efectuarea de importuri de către producătorii şi întreprinzătorii particulari. Piatra de încercare pentru Banca Națională o va constitui soluționarea problemei ratei de schimb în valută în sensul stabilirii acesteia la nivelul cel mai realist cu putință.

Se impune cu maximă urgență necesitatea remodelării întregului sistem fiscal practicat la noi în țară (în aşa fel încât să fie eliminate ambiguitățile de redistribuire paternalistă – de tip socialist actele de evaziune fiscală) şi trecerea – de la impozitarea progresivă – la unul linear nediscriminatoriu.

Enumerăm în continuare câteva principii care ar trebui să fie avute în vedere atunci când se va trece la un nou sistem de impozitare:

- impozitele trebuie să fie colectate numai de acolo de unde pot fi uşor identificate, acordându-se preferință celor mai simple forme de impozitare. Aceasta vine în întâmpinarea încercărilor sistematice ale unor

categorii ale populației care vor face tot posibilului să nu-şi onoreze impozitele sau să declare venituri mult mai mici decât cele reale. Mai este de amintit aici ca un factor agravat faptul că o parte considerabilă a sectorului privat în România aparține aşa numitei "economii umbră" (" piața neagră"). Guvernul, în acest caz, nu trebuie să se bazeze pe unele venituri pe care nu va putea niciodată să le încaseze şi nici să le ia în calcul, posibilitatea ca cetățenii să trişeze în ceea ce priveşte corectitudinea fiscalității, ci trebuie să ia decizia de a stabili cu maximă precizie nivelul impozitelor, printr-o fiscalitate cât se poate de impersonală; se ştie că mentalitățile se schimbă foarte greu, lumea având repulsie la tot ceea ce reprezenta statul în trecut şi considerând că a induce în eroare organele fiscale este un lucru "onorat". Numai în măsura în care cetățenii încep să aibă încredere în stat şi în guvernanți se poate trece la un sistem impozitar bazat pe veniturile personale;

- sistemul de impozitare trebuie să fie cât se poate de neutru, să nu favorizeze sau să penalizeze anumite grupuri sociale (simpatizanții sau grupuri de persoane) pe această cale.

Aceasta înseamnă că oricare ar fi categoria de impozit aplicate, rata taxării trebuie să fie uniformă. Numai astfel prețurile nu vor conține distorsiuni şi devieri, putându-se obține o imagine clară a rentabilității fiecărui produs:

- sistemul de impozitare progresivă, prin redistribuirea veniturilor nu face decât să îmbunătățească situația unei categorii sociale într-un mod limitat fără o perspectivă. O împărțire a principiului justiției sociale în materie de distribuție trebuie privită static ca o comparație la un moment dat între veniturile celor mai săraci şi veniturile celor mai înstăriți, şi trebuie abordată în mod dinamic, stimulând creşterea venitului total al societății, condiție *sine qua non* a creşterii veniturilor şi pentru cei defavorizați.

În consecință, este necesar să se renunțe la sistemul de impozitare progresiv:

- Sistemul de impozitare nu trebuie să conțină niciun antistimulent la îmbunătățirea performanței economice şi la îmbunătățirea investiției. Nu este recomandabil să fie impusă o supraimpozitare celor care sunt dispuşi să muncească în afara orelor de program pentru a produce diverse bunuri materiale şi servicii (societatea având de câştigat în urma creşterii oferite de astfel de bunuri pe piață). De asemenea, nu trebuie să fie impozitate veniturile suplimentare ale populației care sunt depuse de diverse bănci. Experiența practică a demonstrat că politicile economice care au mizat pe o creştere a veniturilor bugetare prin impozite progresive şi înalte, de regulă au eşuat.

6.6. Căi de atenuare a dezechilibrelor în structura dimensională a întreprinderilor

Atenuarea dezechilibrărilor în structura dimensională a întreprinderilor poate fi făcută pe două căi: pe de o parte " dezmembrarea" marilor întreprinderi în unități economice de mai mici dimensiuni, pe de altă parte prin crearea unui cadru favorabil înființării unor întreprinderi de mici dimensiuni în sectorul industrial.

Referitor la prima cale este de subliniat faptul că prin Legea nr. 15/1990 privind societățile comerciale s-a dat posibilitatea marilor întreprinderi să se "dezmembreze" în unități de mai mici dimensiuni. Dar, datorită lacunelor acestei legi nu mai puține întreprinderi au profitat de aceste prevederi. De aceea, considerăm necesar ca pentru aplicarea corespunzătoare a prevederilor legii este necesară scutirea de taxe şi impozite a micilor societăți comerciale din domeniul industriei. Aceasta ar stimula marile întreprinderi care lucrează în condiții de ineficiență să se "dezmembreze" în unități economice de mai mici dimensiuni.

Referitor la a doua cale este necesară luarea următoarelor măsuri pentru înființarea unor mici întreprinderi industriale proprietate privată:

a) scutirea de taxe şi impozite pe o anumită perioadă de timp a micilor întreprinderi industriale;
b) aprovizionarea tehnico-materială a micilor întreprinderi industriale proprietate privată pe baza legilor cererii şi ofertei şi nu pe baza balanțelor materiale, sistem practicat în prezent la o serie de produse;
c) creditarea în condiții avantajoase a micilor întreprinzători care nu dispun de capital pentru a înființa mici întreprinderi;
d) abrogarea prevederilor Decretului nr. 54/1990 privind limitarea numărului de angajați în micile întreprinderi la 20 de persoane.

Aceste măsuri luate cumulativ ar putea favoriza înființarea micilor întreprinderi industriale şi implicit echilibrarea structurii dimensionale a întreprinderilor.

O atenție cu totul aparte ar trebui să se acorde satisfacerii necesarului la import în special pe seama realizărilor din exporturi – a căror eficiență economică scăzută tensionează la maximum echilibrul valutar-financiar al țării – şi să se recurgă la o mai mare deschidere către asistență financiar valutară externă, prin investiții străine directe şi, numai în cazuri extreme, să se contracteze noi credite externe, însă numai pentru realizarea privatizării în domenii direct productive, pentru consolidarea rezervelor valutare ale țării, restructurarea economiei, în general, şi a industriei, în particular, cu asigurarea unor utilaje, echipamente şi tehnologii cu adevărat performante la nivelul existent pe plan mondial. În contextul financiar-valutar actual, se impune mult mai multă moderație în utilizarea creditelor externe în comparație cu antrenarea celorlalte forme ale asistenței financiar-valutare practicate în mod curent în cadrul economiei mondiale.

Realizarea unui echilibru între importuri şi exporturi, pe de o parte, şi oferta de mărfuri şi servicii de pe piața internă şi masa monetară atrasă în circuitul economic, pe de altă parte, cât şi asigurarea cu rezerve valutare suficiente pentru o intervenție eficientă pe piețele valutare internaționale vor crea condiții propice pentru unificarea celor două cursuri de schimb ale monedei naționale şi vor permite trecerea la convertibilitatea leului, ceea ce va constitui o premisă importantă pentru realizarea cu succes a restructurării economice în care este angrenată țara noastră.

ANEXE

Anexa nr. 3.1

Nivelul relativ al producţiei unor bunuri industriale 1991/1989

1. Confecţii (mil. lei)	153,5%
2. Produse lactate proaspete	123,0 %
3. Carne tăiată în abatoare	123,0 %
4. Preparate din carne	120,5%
5. Uleiuri comestibile	112,5%
6. Săpun	104,5%
7. Încălţăminte din piele	104,0%
8. Laminate din Al şi aliaje Al	99,0%
9. Produse de mecanică fină şi optică, echipamente hidraulice şi pneumatice (mil. lei)	95,0%
10. Produse cosmetice şi parfumerie (mil. lei)	95,0%
11. Utilaj pentru lucrări miniere	93,5 %
12. Tractoare	93,0%
13. Mobilier (mii lei)	92,5%
14. Frigidere	91,5%
15. Antidăunători	90,5%
16. Medicamente uz uman (mil. lei)	90,5%
17 Gaze naturale extrase	85,0%
18. Tricotaje	84,0%
19 Lapte consum	84,0%
20. Motoare el sub 0,25	82,0%
21. Excavatoare	78,5%
22. Televizoare	78,0%
23. Armături ind. din oţel	78,0%
24. Încălţăminte (totale)	77,5%
25. Energie hidroelectrică	75,0%
26. Pompe centrifugale	74,5%
27. Energie electrică (total)	73,5%
28. Lămpi el. cu incandescenţă	73,5%
29. Ţiţei extras	72, 5%
30. Brânzeturi	72,5%
31. Maşini de gătit şi sobe încălzit	72,0%
32. Lemn rotund pentru mină	71,5%
33. Plăci de faianţă şi majolică	71,5%
34. Motoare el. peste 0,25	71,0%
35. Lacuri şi vopsele	71,0%
36. Păcură (incl. recuperări)	71,0%
37. Polietilenă	70,5%
38. Minereuri de fier	69,5%
39. Obiecte sanitare din porţelan şi semiporţelan	69,0%

40. Cupru rafinat electrolitic	69,0%
41. Ţesături (total)	68,5%
42. Energie electrică pe bază de cărbune	67,5%
43. Hârtie pentru ziar	67,5%
44. Produse zaharoase de patiserie şi cofetărie	66,5%
45. Table subţiri şi benzi laminate la cald	64,0%
46. Bauxită spălată	62,5%
47. Elemente şi baterii cu Pb	62,5%
48 Detergenţi	62,5%
49. Ţesături din bumbac	62,0%
50. Utilaj pentru chimie, prel. ţiţeiului, celuloză şi hârtie	61,5%
51. Ţiţei supus prelucrării	61,0%
52. Ţesături din lână	60,5%
53. Rulmenţi (exclusiv grei)	60,5%
54. Cupru în concentrate	60,0%
55. Aluminiu şi aliaje din Al	60,0%
56. Benzine	59,0%
57. Sodă caustică	58,5%
58. Sârme laminate şi bare extrudate din Cu pt. transformare	58,0%
59. Autobuze şi troleibuze	56,5%
60. Table şi benzi laminate la rece	56,0%
61. Armături industriale din fontă	55,0%
62. Etilenă	55,0%
63. Unt	55,0%
64. Oţel aliat	54,5%
65. Sârme din oţel trase la rece	54,0%
66. Radioreceptoare	53,5%
67. Policroruri de vinil şi viniliden inclusiv copolimeri	53,0%
68. Utilaje pt. expl. geologică (mil. lei)	52,5%
69. Idem pt. celuloză, semiceluloză şi pastă	52,5%
70. Anvelope auto, tractor, avion	52,5%
71. Bere	52,5%
72. Maşini-unelte (mil. lei)	52,0%
73. Autoturisme “DACIA”	52,0%
74. Geamuri	51,0%
75. Motorine	50,5%
76. Oţel brut	49,5%
77. Sodă calcinată	49,5%
78. Zinc în concentrate	49,0%
79. Oţel beton	48,5%
80. Vin	47,5%
81. Laminate finite pline	47,5%
82. Hârtie (total)	47,0%
83. Cauciuc sintetic	47,0%
84. Vagoane transp. mărfuri	46,5%
85. Autoturisme “OLTCIT”	46,0%
86. Plăci din aşchii de lemn	46,0%
87. Polipropilenă inclusiv copolimeri	45,5%

88. Cărbune net	44,5%
89. Plumb în concentrate	44,5%
90. Autocamioane, autotractoare şi autoşasiuri vandabile	44,5%
91. Uleiuri minerale (incl. regenerat)	44,0%
92. Cocs metalurgic	43,5%
93. Acid sulfuric	43,0%
94. Ciment	43,0%
95. Uşi şi ferestre din lemn	42,5%
96. Propilenă	42,0%
97. Ţevi din oțel sudate şi laminate la cald	39,0%
98. Plumb	38,5%
99. Peşte oceanic	38,5%
100. Celuloză şi semiceluloză	37,0%
101. Autoturisme de teren	36,5%
102. Plăci fibrolemnoase	35,0%
103. Zinc	32,0%
104. Loc. electrice, diesel electrice şi diesel hidraulice	30,5%
105. Îngrăşăminte chimice	24,0%

Sursa: Date prelucrate de la Comisia Națională pentru Statistică.

Anexa nr. 3.2

Dependența de resurse din import a producției ramurilor industriale în anul 1989

Ramura	Total resurse-preț curent (mld. lei)	Din import (%)	Observații
1. Ind. mat. prime pentru mat. de construcții	6576	0	Dependență minimă de import
2. Ind. poligrafică	2998	0	
3. Ind. expl. lemn şi stuf	3916	2,78	
4. Ind. confecțiilor	44560	0,01	
5. Ind. pref. lemnului	41849	1,13	
6. Alte activ. industriale	17608	1,44	
7. Ind. sticlei, porțelanului şi faianței	6987	2,07	
8. Ind. pielăriei, blănăriei, încălțămintei	26914	2,24	
9. Ind. mat. constr. sticlei şi porțelanului pentru construcții	44926	2,76	
10. Ind. alimentară	230297	3,09	
11. Ind. textilă şi tricotaje	84470	4,9	Dependență relativă de import
12. Ind. chimică şi prelucrării țițeiului	212817	5,24	
13. Ind. energiei el. şi termice	58053	5,47	
14. Ind. celulozei şi hârtiei	14917	5,56	
15. Ind. metalelor feroase	91503	6,38	
16. Ind. met. neferoase	27840	7,46	
17. Ind. constr. de maşini	407255	9,01	
18. Ind. prod. din subst. abrazive din cărbune şi grafit	3638	11	
19. Ind. extr. şi de prel. a mineralelor neferoase şi rare	11628	11,40	
20. Ind. extractivă a gazelor naturale	54273	18,93	Dependență mare de import
21.Ind.cocsochimică	11345	18,95	
22. Ind. extractivă şi prep. cărbune	22152	27,95	
23. Ind. extractivă şi prep. min. feroase	11606	27,95	
24. Ind. extractivă şi prep. min. nemetalifere	4335	39,63	
25. Ind. extractivă a țițeiului şi gazelor asociate	58774	63,69	

Sursa: *Tezele INCE privind strategia dezvoltării economiei naționale a României*, nr. 1(a), p. 667.

Anexa nr. 5.1

Şomajul involuntar în interpretarea keynesistă

În capitolul II, secţiunea IV a "Teoriei generale", Keynes relevă că: "... este clar că o stare de şomaj involuntar nu semnifică doar simpla existenţă a unor capacităţi de lucru neutilizate integral. Nu putem spune că o zi de lucru de 8 ore reprezintă şomaj pentru că nu este sub capacitatea umană să munceşti 10 ore". Apoi, Keynes defineşte şomajul involuntar astfel: "Există **şomeri involuntari** dacă, în cazul unei lejere urcări a preţurilor bunurilor de consum, în raport cu salariile nominale, oferta globală a mâinii de lucru dispusă să muncească în condiţiile curente ale salariului şi cererea agregată de mână de lucru cu aceleaşi condiţii se stabilesc amândouă sub nivelul anterior de angajare". Pentru a lămuri această definiţie care este destul de greu şi complicat formulată propunem o analiză de tipul celei prezentate în figura nr. 1, palierele a şi b.

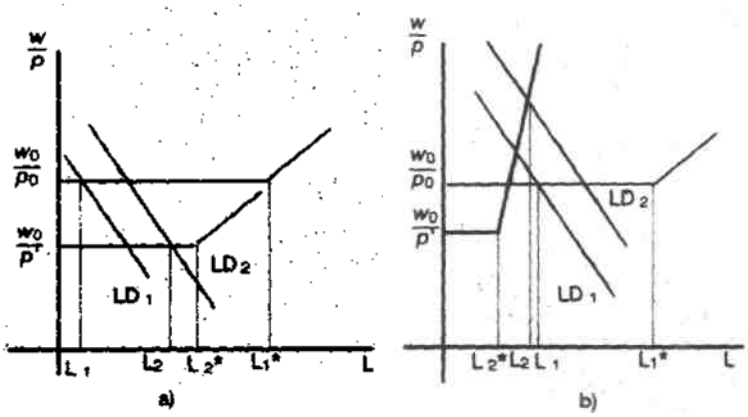

Figura nr. 1. Şomajul involuntar în accepţiunea lui Keynes

În **cazul a)** am ilustrat două situaţii diferite: una iniţială caracterizată de o cerere de lucru LD_1 din partea firmelor cu un salariu nominal exogen W_0 şi cu un nivel general al preţurilor p_0 (care ţine cont de condiţiile de producţie şi de cost) şi, respectiv, cu un salariu real W_0/p_0; alta rezultată în urma deplasării curbei cererii de lucru spre dreapta ca efect al relansării cererii agregate LD_2. Ca urmare, întreprinderile vor fi aduse în situaţia de a produce mai mult, cu randamente descrescătoare, ceea ce va avea ca efect o creştere a costurilor şi a nivelului general al preţurilor la p'. Dacă admitem că salariul nominal rămâne neschimbat poziţia dreptei reprezentând salariul real este mai sus, (W_0/p'), iar angajarea creşte trecând de la L_1 la L_2. În acest caz la plecare a existat un şomaj involuntar în sensul dat de Keynes în definiţia de mai sus.

În **cazul b)** situația inițială prezintă aceleaşi caracteristici ca şi cazul a. Dacă procedăm din nou la o relansare a cererii agregate, atunci curba cererii de lucru se deplasează tot la dreapta (de la cLD_1 la LD_2). Diferența față de **cazul a** constă în faptul că pragul L^*, după care devine necesară creşterea salariului nominal, nu mai este fix, ci se deplasează spre stânga. Motivele acestei deplasări sunt: salariul real (W_0/p') este cel care spune acum că mult mai puțini salariați acceptă dinainte să muncească la acest nivel de salarizare. Este, deci, necesară o creştere a salariului real dacă vrem să dispunem de mână de lucru, dar această creştere determină o diminuare a angajării (L aici nu este vorba, deci, despre şomaj involuntar).

Anexa nr. 5.2

Reducerea duratei muncii

Comparațiile internaționale relevă, că, de regulă, țările care au cea mai lungă durată a muncii au şi cele mai mici rate ale şomajului (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Durata anuală a muncii şi rata şomajului în unele țări ale OCDE, în anul 1984

	Durata anuală a muncii (ore lucrate)	Rata şomajului (%)
Japonia	2136	2,7
Elveția	1949	1,1
SUA	1904	7,5
Anglia	1786	11,6
Franța	1783	10,0
Germania	1760	8,2
Belgia	1756	12,9

Sursa: Stoleru, Lionel, *L'ambition internationale*, Ed. Du Seuil, 1988.

Reducerea duratei muncii trebuie văzută mai nuanțat, căci, aşa cum a relevat un studiu elaborat de OCDE în anul 1987,"...chiar dacă reducerea timpului de lucru şi-a arătat limitele ca instrument de luptă contra şomajului, ea rămâne o alternativă politică în ceea ce priveşte locurile de muncă". Reducerea timpului de lucru apare, în acest context, mai curând ca un obiectiv subordonat flexibilizării pieței muncii.

Anexa nr. 6.1

Situația dinamicii producției pe regiuni şi grupări de state şi a exporturilor mondiale, în perioada 1981-1990

	Ritmurile anuale de creştere						
	1981	1986	1987	1988	1989	1990	Populația 1988 (mil.)
LUME	2,7	3,3	3,5	4,4	3,2	3,0	5112
Țări dezvoltate cu economie de piață	2,2	2,7	3,3	4,2	3,2	2,7	809
America de Nord	2,4	2,9	3,4	4,6	2,7	2,2	272
Europa de Vest	1,5	2,6	2,6	3,3	3,3	2,6	356
Asia dezvoltată	3,6	2,5	4,0	5,4	4,7	4,3	142
Europa de Est	3,3	4,3	2,6	4,1	2,5	-	396
URSS	2,5	3,9	4,1	4,5	3,3	4,0	3907
Țări în curs de dezvoltare	1,0	3,6	2,5	0,2	0,7	3,0	430
Asia de Vest	-0,9	0,1	-1,3	1,0	2,0	3,5	66
Asia de Sud-Est	4,8	5,5	5,5	7,4	6,4	6,0	1653
China	10,2	8,3	10,6	11,2	5,0	4,0	1104
Africa	-0,9	-2,1	0,9	2,3	2,6	3,0	576
Zona mediteraneană	2,9	5,6	3,7	3,2	3,7	5,4	78
Țări foarte îndatorate[a)]	-3,0	3,3	2,5	0,9	1,3	3,2	588
Africa sub-sahariană[b)]	-0,7	-0,2	00	2,3	2,5	2,8	359
Volumul exporturilor mondiale	2,0	3,8	5,7	8,5	6,5	6,0	-

a) Țările din această grupă sunt: Argentina, Chile, Columbia, Coasta de Azur, Ecuador, Mexic, Maroc, Nigeria, Peru, Filipine, Ungaria, Venezuela şi Iugoslavia.

b) Fără Nigeria.

Sursa: Departamentul Internațional al Afacerilor Economico-Sociale al Secretariatului ONU, bazat pe datele provenite din comisiile regionale.

Anexa nr. 6.2

Situaţia performanţelor economice recente şi a previziunilor pentru economiile ţărilor din OCDE

	1988	1989	1990	1991 (prognoză)
PIB real (ritm de creştere)				
SUA	4,4	3,0	2,3	2,5
Japonia	5,7	4,8	4,5	4,3
RFG	3,6	4,3	3,2	3,1
OCDE europeană	3,7	3,5	2,8	2,7
Total OCDE	4,4	3,6	2,9	2,9
Cerere internă totală reală				
SUA	3,3	2,5	2,2	2,4
Japonia	7,7	5,6	4,6	4,0
RFG	3,7	2,8	3,2	2,9
OCDE europeană	4,3	3,6	2,9	2,8
Total OCDE	4,7	3,7	2,9	2,8
Inflaţia (PNB/PIB)				
SUA	3,3	4,3	4,4	4,5
Japonia	0,4	1,3	2,6	2,5
RFG	1,5	2,6	3,0	2,8
OCDE europeană	4,9	5,6	5,4	4,8
Total OCDE	3,5	4,3	4,5	4,3
Soldurile curente (mld. $)				
SUA	- 126,6	- 121,5	- 118,1	- 123,8
Japonia	79,6	60,8	61,1	68,6
RFG	58,5	60,9	70,8	75,7
OCDE europeană	16,1	6,1	10,9	10,4
Total OCDE	-50,2	- 85,3	- 72,3	- 71,4
OPEC				
Ţări în curs de dezvoltare nemembre OPEC	4,5	- 8,6	-12,1	-12,6
Şomaj (% din forţa de muncă)				
SUA	5,5	5,2	5,4	5,5
Japonia	2,5	2,3	2,3	2,3
RFG	7,9	7,3	7,1	7,2
OCDE europeană	9,6	9,0	8,9	8,9
Total OCDE	7,0	6,6	6,6	6,6
Comerţ mondial (ritm de creştere)	9,0	7,6	6,4	6,8

Sursa: IMF, *Survey*, January 22, 1990.

Anexa nr. 6.3

Situația ratei inflației[1)] în principalele 7 țări industriale ale lumii în perioada 1989-1990

	1989				1990		
	I	II	III	IV	I	II	III
Țări industriale, din care:	4,1	4,7	4,5	4,5	4,9	4,4	5,0
SUA	4,8	5,2	4,7	4,6	5,2	4,6	5,5
Canada	4,5	5,0	5,3	5,2	5,4	4,6	4,2
Japonia	1,1	2,7	2,7	2,6	3,4	2,5	2,8
Franța	3,4	3,6	3,4	3,6	3,4	3,1	3,5
Germania[2)]	2,4	2,9	2,8	3,0	2,7	2,3	2,7
Italia	5,9	6,5	6,4	6,3	6,5	6,1	-
Marea Britanie	7,7	8,2	7,7	7,7	7,8	9,7	10,4

1) Modificarea procentuală în prețurile de consum față de ultimul an.

2) Datele sunt pentru RFG, fără a fi cuprinse datele referitoare la fosta RDG.

Sursa: FMI, *Survey*, 10 dec. 1990.

Anexa nr. 6.4

Evoluția unor indicatori economici în țările membre ale OCDE

Indicatorul	1984	1985	1986[1)]	1987[2)]	1988 (sem. I)[2)]
Variații procentuale față de anul anterior					
Produsul intern brut					
Total OCDE	4,7	3,0	2,5	2,75	2,75
SUA	6,4	2,7	2,75	3	3
Japonia	5,1	4,5	2,25	2,75	3,25
Țări europene membre	2,6	2,5	2,5	2,5	2,25
Cererea internă totală					
Total OCDE	5,0	3,1	3,5	3,0	3,0
SUA	8,3	3,4	3,5	2,75	2,75
Japonia	3,8	3,6	3,75	3,5	4,5
Țări europene membre	1,9	2,3	3,75	3,25	2,75
% din populația activă					
Şomajul					
Total OCDE	8,4	8,3	8,25	8,25	8,25
SUA	7,5	7,2	7,0	6,75	6,5
Japonia	2,7	2,6	2,75	3,25	3,25
Țări europene membre	10,7	10,9	11,0	11,0	11,0

Notă: 1) Date preliminare.

2) Previziuni.

Sursa: *Perspectives économiques de l'OCDE*, OCDE, Paris, 1989.

Anexa nr. 6.5

Situația produsului intern brut şi a productivității muncii pe locuitor, în unele țări din estul şi vestul Europei, în anul 1988

Țările	PNB/loc. ($)	Productivitatea muncii sociale ($)
Germania Occidentală	14200	29751
Italia	13000	25980
Spania	9400	16520
Grecia	6800	11290
Portugalia	6400	6421
Germania de Est	9400	-
Cehoslovacia	7500	-
Ungaria	6500	4551
Bulgaria	5600	-
Polonia	5500	3757
România	4100	3668

Sursa: *Morgan World Financial Market 1989*, Atlas BIRD, 1989.

Anexa nr. 6.6

Situaţia numărului populaţiei şi a produsului intern brut şi net, în primele 25 de ţări ale lumii (ordonate după criteriul mărimea produsului intern brut) în anul 1989

Ţările	Nr. populaţiei (mil.)	PIB (mld. $)	PIB/loc. ($)	PIN/loc. ($)
1. SUA	249	5191	20897	16717
2. Japonia	123	2811	22841	18272
3. URSS	289	1443	4990	3992
4. RFG	62	1187	19048	15238
5. Franţa	56	989	16889	13511
6. Italia	58	864	15020	12016
7. Marea Britanie	58	832	14544	11635
8. Canada	26	546	20786	16628
9. Brazilia	148	475	3222	2577
10. China	1111	475	427	341
11. Spania	39	376	9592	7673
12. Australia	17	283	16832	13465
13. Olanda	15	225	15101	12080
14. Mexic	84	201	2381	1904
15. Suedia	8	188	22434	17947
16. Elveţia	7	175	26084	20867
17. Coreea de Sud	43	170	3957	3165
18. Belgia/Lux	10	158	15355	12284
19. Taiwan	20	147	7320	5856
20. Austria	8	127	16649	13319
21. Hong Kong	6	109	10933	8746
22. Danemarca	5	105	20518	16414
23 R.D. Germană	16	81	4965	3972
24. Arabia Saudită	14	81	5591	4472
25. Singapore	3	27	10270	8216

Sursa: Prelucrat pe baza datelor FMI, OCDE, GATT, IIF.

Anexa nr. 6.7

Situaţia principalilor exportatori, în anul 1989

Ţările	Exporturi			
	total mld. $	în % din total	pe loc. în $	în % din PIB
1. SUA	364,4	11,8	1464,63	7,0
2. R.F. Germania	341,4	11,0	5479,13	28,8
3. Japonia	275,2	8,9	2235,82	9,8
4. Franţa	177,0	5,7	3149,47	18,7
5. Marea Britanie	152,7	4,9	2669,58	18,4
6. Italia	140,6	4,6	2445,39	16,3
7. Canada	120,1	3,9	4575,59	22,0
8. URSS	108,3	3,5	374,56	7,5
9. Olanda	107,0	3,5	7181,21	47,6
10. Belgia/Lux.	97,5	3,5	9475,22	61,7
11. Hong Kong	73,3	2,4	12837,13	117,4
12. Taiwan	66,2	2,1	3283,53	44,9
13. Coreea	62,3	2,0	1446,51	36,6
14. China	52,5	1,7	47,24	11,1
15. Suedia	51,8	1,7	6166,67	27,4
16. Elveţia	51,6	1,7	7701,49	29,5
17. Singapore	44,7	1,4	16867,92	164,2
18. Spania	43,0	1,4	1096,10	11,4
19. Australia	37,3	1,2	2219,31	13,2
20. Mexic	36,4	1,2	431,79	11,3
21. Brazilia	34,4	1,1	233,22	7,2
22. Austria	32,2	1,0	4236,84	25,4
23. RDG	28,7	0,9	1759,66	36,8
24. Arabia Saudită	28,4	0,9	1966,76	35,2
25. Danemarca	28,0	0,9	5455,96	26,6
Total general	2555,0	82,7		
Total exporturi mondiale	3090,0	100,0		

Sursa: Prelucrat pe baza datelor FMI şi OCDE.

Anexa nr. 6.8

Situația rezervelor valutare[1)] ale unor țări din America Latină şi ale Iugoslaviei, în perioada 1985-1990

- mil. dolari -

	1985	1986	1987	1988	1989	1990 (ian.)
Argentina	3273	2718	1617	3363	…	…
- din care devize	3273	2718	1030	3363	…	…
Brazilia	10605	5803	6299	…	…	…
- din care devize	10605	5803	6299	…	…	…
Columbia	1595	2696	3086	3248	…	…
- din care devize	1595	2556	2924	3094	…	…
Mexic	4906	5670	13464	5279	…	…
- din care devize	4906	5661	12758	4885	…	…
Venezuela	10251	6437	5963	3092	4106	4385
- din care devize	8937	5026	4535	2975	4055	4338
Iugoslavia	1095	1460	698	2298	4136	5003
- din care devize	1095	1460	698	2295	4136	5003

1) Rezerve disponibile la FMI, devize străine, DTS (nu sunt cuprinse rezervele de aur).

Sursa: Prelucrat pe baza datelor FMI, OCDE, GATT, IIF.

Anexa nr. 6.9

Incidentele preţurilor cu amănuntul al bunurilor de consum, în unele ţări din America Latină şi Iugoslavia, în perioada 1986-1990

1980 = 100

Ţările	1986	1987	1988	1989
Argentina				
- total	10667	24677	109307	…
- alimente	10600	24672	108061	…
Brazilia				
- total	16509	53009	363795	…
- alimente	20007	57875	429302	…
Columbia				
- total	329	404	526	…
- alimente	343	431	579	…
Mexic				
- total	1995	4626	9907	…
- alimente	1921	4440	9304	…
Venezuela				
- total	124	159	206	…
- alimente	146	206	289	…
Iugoslavia				
- total	1312	2891	8518	112658
- alimente	1370	2889	8894	…

Sursa: Prelucrat pe baza datelor FMI, OCDE, IIF.

Anexa nr. 6.10

Evoluţia populaţiei unor ţări din America Latină şi a Iugoslaviei, în perioada 1985-1989

Ţările	1985	1986	1987	1988	1989
1. Argentina	30	31	31	32	32
2. Brazilia	136	138	141	144	147
3. Columbia	29	29	30	30	…
4. Mexic	78	80	81	83	84
5. Venezuela	17	18	18	19	19
6. Iugoslavia	23	23	23	24	24

Sursa: Prelucrat pe baza datelor FMI, OCDE, IIF.

BIBLIOGRAFIE

1. Albertini, J.M., *Les rouages de l'economie nationale*, Ed. Economie et Humanisme, Paris, 1988
2. Atkinson, L., *Economics. The Science of Choice*, Richard D. Irwin Inc., 1982
3. Baldwin, R., *Economic Development and Growth*, New York, 1972
4. Chandler, W.; Geller, H.; Ledbetter, M., *Energy Efficiency: A New Agenda*, American Council for an Energy-Efficient Economy, 1988
5. Chelcea, S., *Modul de viață şi calitatea vieții*, Ed. Politică, Bucureşti, 1982
6. Cristeleanu, L., *Diversificarea strategiilor investiționale*, în Tribuna economică, nr. 14/1990
7. Clerc, J.M., *Introduction aux Conditions et au Milieu de Travail*, Genève, 1986
8. Crețoiu, R., *Economia de piață – cum şi în ce fel?*, în Tribuna economică, nr. 7/1990
9. Dussemberry, J.S., *Income, Saving and Theory of Consumer Behaviour*, Cambridge, Massachussets, Haward University Press, 1949
10. Ferguson, C.E., *The Neoclassical Theory of Production and Distribution*, Cambridge, University Press, London, 1979
11. Flouzat, D., *Economie contemporaine, 3/Croissance, crise et strategies economiques*, Presses Universitaires de France, Paris, 1984
12. Fridman, M.R., *Free to Choose: A Personal Statement*, Jarcourt Brace Jovanovich, New York and London, 1980
13. Frois, G.A., *Economie politique*, 4e edition, Ed. Economica, Paris, 1988
14. Heyne, P., *Modul economic de gândire. Mersul economiei de piață liberă*, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1991
15. Harwich, P. ş.a., *An Introduction to Modern Economics*, Longman, Inc., New York, 1986
16. Helgott, R.B., *Labor Economics*, second edition, Randow House, New York, 1980
17. Intriligator, M.D., *Econometric Models, Techniques and Applications*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1978
18. Jouvenal, B., *Progresul în om*, Bucureşti, Ed. Politică, 1983
19. Keynes, J.M., *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii şi a banilor*, Ed. Ştiințifică, Buc., 1970
20. Koker, Ph.; Dholakia, N., *Linking Fortunes to End Global Stagnation*, in Economic Impact, 3/ 1989
21. Krueger, A., *Debt Capital Flows and Least Developed Countries Growth*, in Econom. Impact, nr. 4/1987
22. Mundel, R.A., *Monetary Theory: Inflation, Interest and Growth in the World Economy*, Pacific Palisades, London, Good Year, 1971
23. Negrescu, D., *Polonia – incertitudini şi speranțe*, în Tribuna economică, nr. 7/1990
24. Peretti, J.M., *Fonction personel et management des ressources humaines*, IEP, Paris, martie, 1990

25. Perţ, S. ş.a., *Mecanismul şi politici de ocupare a forţei de muncă şi combaterea şomajului. Piaţa muncii în România, Dimensiuni, caracteristici, tendinţe*, IEN, 1990
26. Samuelson, P.A., *Economics*, 9th ed., McGrow-Hill Book Company, N. York, 1979
27. Scarlat, M. ş.a., *Funcţiile pieţei muncii. Mecanisme de asigurare a ocupării forţei de muncă şi de orientare profesională a acesteia*, IPE, decembrie 1990
28. Silvestru, I., *Reformele economice în ţările est-europene*, în Tribuna economică, nr. 15/1990
29. Stoleru, L., *L'ambition internationale*, Edition Du Seuil, Paris, 1989
30. Tiberiu, D., *"Terapia de şoc" în prima etapă de aplicare*, în Tribuna economică, nr. 30/1990
31. Topală, E., *Analiza economică şi financiară a investiţiilor*, în Tribuna economică, nr. 47/1990
32. Topciu, E., *Finanţarea investiţiilor*, în Tribuna economică, nr. 22/1990
33. Zamfir, Cătălin, *Indicatori şi surse de variaţie a calităţii vieţii*, Buc., Ed. Acad. 1984
34. Zamfir, Cătălin, *Un sociolog despre muncă şi satisfacţie*, Ed. Politică, Buc., 1990
35. Wannacott, P. şi R., *Economics*, McGrow-Hill Book Company, 1986
36. xxx, *Anuarul statistic al României 1990*, Comisia Naţională pentru Statistică, Buc., 1990
37. xxx, *Competition and Trade Policies. Their interaction*, OECD, Paris, 1984
38. xxx, *Competition Law Enforcement, International Cooperations and the Collection of Information*, OECD, Paris, 1984
39. xxx, *Competition Policy and Intellectual Property Rights*, OECD, Paris, 1989
40. xxx, *Competition Policy and Joint Ventures*, OECD, Paris, 1986
41. xxx, *Competition Policy in OECD Countries (1986-1987)*, OECD, Paris, 1988
42. xxx, *Conjunctura economiei mondiale*, IEM, Bucureşti, 1991
43. xxx, *Debt, Deficit and Economic Performance*, Revista di Politica Economica, nr. VII-VIII, July-August 1990, Roma
44. xxx, *Economic Survey of Europe in 1990-1991*, Economic Commission for Europe, nr. 4/1991
45. xxx, *Implementing Change. Entrepreneurship and Local Initiatives*, Paris, OECD, 1990
46. xxx, *Labor Market Flexibility. Trends in Entreprises*, Paris, OECD,1990
47. xxx, *Flexibility in the Labour Market. The Current Debate*, Paris, OECD,1990
48. xxx, *Flexible Personnel. Management Resources*, Paris, OECD, 1990
49. xxx, *Research Observer*, vol. 2, nr. 1, January, 1987, The World Bank, Washington, DC, 1987
50. xxx, *Starea actuală şi perspectivele economiei naţionale (opinii preliminare),* (coord. acad. T. Postolache), Buletinul nr. 1, CIDE, Buc., 1991
51. xxx, *The Banker*, sept. 1991
52. xxx, *The Economist*, ian-oct. 1991
53. xxx, *Starea socială şi economia României în anul 1990*, Comisia Naţională pentru Statistică

LISTA
lucrărilor publicate în colecția
INSTITUTULUI DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ
(din 1990 INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE)
"STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ"

1. Resursele energetice pe plan mondial, 1978
2. Perfecționarea relațiilor minister-centrală-întreprindere, 1978
3. Consumul cumulat de resurse energetice pe produs-element de analiză a structurii industriei, 1978.
4. Eficiența introducerii şi utilizării calculatoarelor de gestiune în organizarea şi conducerea unităților industriale, 2 volume, 1979
5. Strategia dezvoltării industriale în România – Lucrările sesiunii ştiințifice din 7 iunie, 1979
6. Probleme economice ale asimilării produselor noi şi modernizării celor existente, 1979
7. Determinarea consumului cumulat de resurse primare de produs, 1979
8. Politici energetice naționale şi consumul de energie, 1979
9. Incidența structurii pe ramuri a industriei asupra consumului de resurse, 1979
10. Economia de energie în industria aluminiului, 1979
11. Eficiența economică a utilizării fondurilor fixe – contribuții metodologice, 1979
12. Estimarea cantitativă şi structurală a materialelor obținute prin scoaterea din uz a unor bunuri de folosință îndelungată şi evidențierea posibilităților de recuperare a acestora de la populație, 1980
13. Evoluția prețurilor internaționale ale principalilor combustibili, 1980
14. Ridicarea nivelului calitativ al activității economice în industrie – Lucrările sesiunii ştiințifice din 7 iunie 1979, 1980
15. Proiecții privind dezvoltarea economică şi energetică pe plan mondial – Studiu documentar, 1980
16. Premise şi rezultate ale promovării creației tehnico-ştiințifice româneşti, 1980
17. Probleme economice ale asimilării produselor noi şi modernizării celor existente pe baza concepției proprii, 1980
18. Perfecționarea conducerii şi organizării activităților de cercetare şi proiectare tehnologică, planificare a producției şi desfacere în activitățile industriale pe baza cunoaşterii cerințelor pieței, 1980
19. Probleme ale eficienței economice a autoutilitării, 1980
20. Dezvoltarea în perspectivă a ramurilor industriale, 1980

21. Eficiența economică a utilizării şi modernizării capacităților de producție mari consumatoare de energie din industria construcțiilor de maşini, 1980
22. Posibilități de dezvoltare a bazei de materii prime pentru industrie prin recuperarea articolelor textile – încălțăminte, a cauciucului, materialelor plastice şi a hârtiei de la populație, 1981
23. Implicații economice ale modificării randamentelor energetice în extracția petrolului, a cărbunelui şi în producerea energiei electrice, 1981
24. Influența utilizării produselor noi şi modernizate asupra indicatorilor economici ai unităților productive beneficiare, 1981
25. Nivelul tehnic al produselor industriale şi progresul tehnic economic, 1982
26. Productivitatea muncii exprimată în unități de timp de muncă şi influența dotării tehnice asupra evoluției acesteia, 1982
27. Evoluția industriei bunurilor de consum în noua etapă a creşterii economice din țara noastră comparativ cu alte țări, 1982
28. Rolul şi perspectivele industriei mici în România, 1982
29. Investițiile şi utilizarea factorilor de bază ai procesului investițional, 1982
30. Perfecționarea bazei informaționale privind gospodărirea resurselor materiale şi umane în întreprinderile industriale, 1982
31. Tendințe ale evoluției cantitative şi structurale a producției principalelor grupe de produse în ramuri ale industriei grele în țara noastră şi pe plan mondial, 1982
32. Cerințe față de industrie privind asigurarea agriculturii, în perspectivă, cu îngrăşăminte, tractoare şi maşini agricole, 1983
33. Elemente de perfecționare a cadrului de relații minister-centrale-întreprinderi pentru creşterea eficienței activității de producție, în condițiile noului mecanism economico-financiar şi ale cerințelor modificărilor în structura industriei, 1983
34. Determinarea evoluției investițiilor în industrie luând în considerare modificarea nivelului şi structurilor producției, precum şi creşterea eficienței economice a utilizării fondurilor fixe (cu aplicații în industria chimică), 1983
35. Orientări şi tendințe în dezvoltarea subramurilor minereurilor metalifere şi nemetalifere, 1983
36. Asigurarea cu resurse minerale şi energetice din producția internă. Programe ale dezvoltării industriei extractive şi energetice şi ale eforturilor ce le implică, 1983
37. Organizarea producției industriei chimice, metalurgice şi a construcțiilor de maşini în funcție de cerințele economiei luând în considerare creşterea competitivității produselor şi posibilitățile de specializare şi cooperare, 1983
38. Orientarea producției bunurilor de folosință îndelungată, în funcție de cerințele pieței, luând în considerare creşterea competitivității produselor şi posibilitățile de specializare şi cooperare, 1984

39. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 – I. Tractoare, maşini agricole, utilaj alimentar şi frigorific, 1984
40. Orientarea producţiei de articole textile în raport cu cerinţele pieţei şi cu posibilităţile de asigurare a materiilor prime de bază, 1984
41. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-II. Combustibili, lubrefianţi şi aditivi, carbochimie, îngrăşăminte chimice, pesticide, 1984
42. Orientarea producţiei din industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei în raport cu cerinţele pieţei şi cu posibilităţile de asigurare a materiilor prime de bază, 1984
43. Aprecierea nivelului de organizare şi conducere a unităţilor industriale socialiste – Sistem complex de indicatori, 1984
44. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-III. Maşini-unelte pentru prelucrarea metalelor, mijloace ale tehnicii de calcul electronic, cabluri şi conductori electrici, 1984
45. Elemente de perfecţionare a cadrului organizatoric şi de conducere ale industriei în condiţiile modificărilor previzibile ale structurii industriei în perspectivă, 1984
46. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-IV. Utilaj petrolier, utilaj minier, utilaj energetic, construcţii navale, 1984
47. Contribuţia industriei la dezvoltarea unor ramuri ale economiei naţionale, 1984
48. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-V. Produse petrochimice de bază, materiale plastice, 1984
49. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-VI. Ţevi de oţel, laminate fine şi pline şi plate, trefilate, 1984
50. Dezvoltarea şi diversificarea producţiei bunurilor chimice de uz individual şi creşterea calităţii şi eficienţei acesteia, 1985
51. Perspective ale dezvoltării industriei de motoare electrice în contextul creşterii competitivităţii produselor şi al diminuării consumului de resurse, 1985
52. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al produselor industriei construcţiilor de maşini pe baza intensificării acţiunii factorilor calitativi, 1985
53. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al produselor pe baza specializării şi cooperării în ramura chimiei, 1985
54. Estimarea principalelor consumuri de resurse materiale şi energetice în perspectiva îmbunătăţirii structurii industriei la orizonturile anilor 1990 şi 2000, 1985

55. Creşterea eficienței utilizării capacităților de producție în industrie, 1985
56. Implicații economice ale valorificării zăcămintelor de resurse minerale şi energetice cu conținut scăzut de substanțe utile şi condițiile dificile de extracție, 1985
57. Perfecționarea organizării şi planificării aprovizionării tehnico-materiale în unitățile industriale, partea I, 1985
58. Probleme actuale ale creşterii productivității muncii în unele ramuri industriale (extracția țițeiului şi metalurgia feroasă), 1985
59. Reducerea costurilor de producție în vederea creşterii eficienței economice în industrie, 1985
60. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al unor grupe de produse reprezentative din ramuri ale industriei grele – Oțeluri aliate, autocamioane, maşini-unelte, combine agricole, combustibili petrolieri, uleiuri şi aditivi, 1986
61. Creşterea eficienței economice şi ridicarea nivelului calitativ al producției din industria sticlei, porțelanului şi faianței, 1986
62. Perfecționarea organizării şi planificării aprovizionării tehnico-materiale în unitățile industriale, partea a II-a
63. Atragerea în circuitul economic a zăcămintelor minerale cu conținut scăzut de elemente utile şi obținerea eficientă a unor resurse regenerabile, 1986.
64. Aspecte ale activităților de cercetare ştiințifică, dezvoltare tehnologică şi introducerea progresului tehnic în România şi în alte țări – Studiu documentar, 1986
65. Reducerea costurilor, a consumurilor specifice de materii prime, materiale, combustibili şi energie, prin îmbunătățirea utilizării factorilor de producție în vederea creşterii eficienței economice în industrie şi în investiții, 1986
66. Studii de cercetări în domeniul economiei industriale – Sinteze, 1986
67. Creşterea productivității muncii în unele domenii ale industriei construcțiilor de maşini, 1986
68. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al unor grupe de produse reprezentative din ramuri ale industriei grele, 1987
69. Fundamentarea eficienței economice a exploatării zăcămintelor de materii prime şi energetice cu conținut scăzut de substanțe utile şi condiții dificile de extracție a atragerii în circuitul economic a resurselor regenerabile, 1987
70. Cerințe ale evoluției în perspectiva industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social național, 1987
71. Creşterea productivității muncii în unele subramuri ale industriei construcțiilor de maşini şi ale industriei extractive în condițiile dezvoltării economice preponderent intensive, 1987
72. Adâncirea specializării şi integrării producției în unități industriale în vederea asigurării creşterii eficienței economice a activității productive, 1987
73. Reducerea costurilor de producție şi gospodărirea fondurilor de investiții în vederea creşterii eficienței economice în industrie (cu referire la industria construcțiilor de maşini), 1987

74. Cerințe actuale şi de perspectivă ale valorificării superioare a resurselor autohtone de materii prime pentru producția industrială de bunuri de consum, 1988
75. Modernizarea activității productive în ramuri ale industriei grele în vederea creşterii eficienței economice a acestei activități, 1988
76. Modernizarea şi flexibilitatea bazei tehnice în vederea creşterii eficienței economice în industrie, 1988
77. Asigurarea structural-calitativă cu forță de muncă a industriei, 1988
78. Fundamentarea eficienței economice a exploatării resurselor naturale, 1988
79. Flexibilizarea sistemelor de organizare ale unităților industriale, partea I, 1988
80. Modernizarea şi flexibilizarea bazei tehnice de producție în etapa dezvoltării intensive – Factori ai modernizării bazei tehnice, 1989
81. Prelucrarea industrială şi valorificarea complexă a masei lemnoase şi a altor resurse din silvicultură, 1989
82. Forța de muncă în industrie în condițiile promovării progresului tehnic, 1989
83. Flexibilizarea sistemelor de organizare ale unităților industriale, partea a II-a, 1989
84. Fundamentarea deciziilor de atragere în circuitul productiv a resurselor naturale, 1989
85. Modernizarea tehnologiilor în vederea creşterii eficienței productive în unele ramuri industriale, partea I şi partea a II-a, 1989
86. Reducerea impactului proceselor de fabricație din ramurile chimie şi metalurgie asupra mediului înconjurător, 1989
87. Specializarea organologică şi tehnologică şi complementaritatea dimensională a unităților din industria construcțiilor de maşini, 1989
88. Creşterea contribuției industriei la valorificarea superioară a produselor agricole de origine vegetală, 1990
89. Indicatori de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de substanțe minerale, 1990
90. Asigurarea economiei naționale cu resurse energetice primare, 1991
91. Restructurarea cadrului de organizare şi conducere a industriei, 1991
92. Posibilități de restructurare a capacităților de producție în industrie, în condițiile creşterii autonomiei întreprinderilor, 1991
93. Restructurări în economia națională în vederea creşterii eficienței economice şi calității vieții, 1991
94. Reconsolidarea competențelor decizionale la nivel microeconomic - Autonomia întreprinderilor, 1991
95. Probleme economice ale atragerii capitalului străin prin investiții directe, 1991

96. Mecanismul economic în contextul pluralismului proprietății şi al autonomiei unităților industriale, 1991
97. Elemente de fundamentare a restructurării unor ramuri industriale, 1991
98. Reevaluarea locului şi rolului industriei chimice şi petrochimice, 1991
99. Abordări conceptuale metodologice şi legislative ale protecției mediului înconjurător specific industriei țării noastre, 1991
100. Resurse energetice pe plan mondial, 1991
101. Instrumente economice pentru stimularea economisirii şi transformării economiilor în capital. O perspectivă instituțională, 1992
102. Politici de inovare în industriile prelucrătoare, 1992
103. Politici de adaptare a aparatului productiv al întreprinderii la cererea de produse industriale, 1992
104. Elemente de fundamentare a politicilor de protecție a mediului în țara noastră şi pe plan mondial, 1992

INDEX DE AUTORI

ALBU, Lucian, 394 ***(XIX)***
ALIDE, Aivas, 336 ***(XIX)***
AVRAM, Doru, 336 ***(XIX)***
BAL, Ana, 195 ***(XIX)***
BĂLAŞA, Ana, 297 ***(XIX)***
BELLI, Nicolae, 336 ***(XIX)***
BERINDEI, Anca, 336 ***(XIX)***
BÎRGĂOANU, Roman, 336 ***(XIX)***
BOLOCAN, Constantin, 336 ***(XIX)***
COSTEA, Maria, 336 ***(XIX)***
CRĂIUȚU, Mura, 394 ***(XIX)***
DULGHERU, Luana, 195 ***(XIX)***
DUMITRU, Dumitru, 151, 335, 336 ***(XIX)***
ENE, Elena, 336 ***(XIX)***
GHINDĂ, Iuliana, 101 ***(XIX)***
GRODEA, Mariana, 336 ***(XIX)***
HARTIA, Serghie, 336 ***(XIX)***
HOGEA, Adriana, 336 ***(XIX)***
HOGEA, Elena, 394 ***(XIX)***
IONESCU, Luminița, 101 ***(XIX)***
ISĂCESCU, Maria-Luisa, 394 ***(XIX)***
LAZEA, Valentin, 394 ***(XIX)***
MĂRGINEAN, Ioan, 297 ***(XIX)***
MOISE, Elena, 394 ***(XIX)***
MOLDOVEANU, Maria, 73 ***(XIX)***
NOVAK, Andrei, 3 ***(XIX)***
PALADE, Romulus, 195 ***(XIX)***
PALLADE, Madilena, 336 ***(XIX)***
PATACHI, Radu, 336 ***(XIX)***
PETROVICI, Anca, 394 ***(XIX)***
PÎRLOGEA, Florea, 336 ***(XIX)***
POPESCU, Angela, 336 ***(XIX)***
POPESCU, Emilian, 101 ***(XIX)***
POPESCU, Marin, 336 ***(XIX)***
POPESCU, Stela, 394 ***(XIX)***
PUWAK, Hildegard, 101, 169 ***(XIX)***
SANDU, Ilie, 297 ***(XIX)***
SOCOL, Gheorghe, 297 ***(XIX)***
STANCIU, Mariana, 101 ***(XIX)***
ŞTEFAN, Nicolae, 336 ***(XIX)***
STOICA, Mihai, 394 ***(XIX)***
SUCIU, Cristina, 394 ***(XIX)***
SUTARU, Aura, 394 ***(XIX)***
TABACU, Nicolae, 336 ***(XIX)***
TEODORESCU, Mihai, 101 ***(XIX)***
TOADER, Sabina, 336 ***(XIX)***
TODEROIU, Filon, 151, 336 ***(XIX)***
TONCEA, Veronica, 336 ***(XIX)***
VIEZUINĂ, Vasile, 394 ***(XIX)***
ZAMAN, Gheorghe, 263 ***(XIX)***